

PROLETÁŘI
VŠECH ZEMÍ,
SPOJTE SE!

LENIN
SEBRANÉ
SPISY

26

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ
USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY
ČESKOSLOVENSKA

VLADIMÍR
ILJIČ
LENIN
SEBRANÉ
SPISY

SVAZEK

26

červenec 1914-srpen 1915

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA

PRAHA 1986

Podle 5. ruského vydání
V. I. Lenin, Polnoje sobranije sočiněnij,
tom 26, Politizdat, Moskva 1976,
připraveného
Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS,
přeložil kolektiv překladatelů

© Politizdat, Moskva 1976
Translation © Nakladatelství Svoboda, Praha 1986

PŘEDMLUVA

Dvacátý šestý svazek Sebraných spisů V. I. Lenina i několik následujících svazků obsahují práce týkající se období první světové války. Do tohoto svazku jsou zařazeny práce, které Lenin napsal v prvním roce války.

První světová válka rozpoutaná koncem července a počátkem srpna 1914 byla válkou mezi dvěma skupinami imperialistických mocností za nové rozdělení kolonií a sfér vlivu, za oloupení a porobení jiných národů. V čele jedné skupiny, k níž patřilo Rakousko-Uhersko, Turecko a Bulharsko, stál německý imperialismus. V čele druhé skupiny (Dohody) byli angličtí a francouzští imperialisté a patřilo k ní i carské Rusko. Později se k Dohodě připojila Itálie, Japonsko, Spojené státy americké a další státy. Do války bylo zataženo více než 30 zemí s celkovým počtem více než půldruhé miliardy obyvatel.

Vládoucí buržoazní a statkářské třídy využily všechny prostředky ideologického působení, aby ospravedlnily válku v očích národů, otrávilily masy šovinistickou hysterií, rozdělily dělníky válčících zemí a poštvaly je proti sobě. Buržoazní a maloburžoazní strany všech zemí klamaly lidové masy zatajováním skutečných cílů války, tvrdily, že válka má obranný charakter, že se vede ve jménu „záchranu národa“, a vyzývaly je k „obraně vlasti“.

Před socialistickými stranami všech zemí vyzval úkol odhalit skutečnou podstatu a cíle války, demaskovat lež, sofismata, „vlastenecké“ fráze šířené vládnoucími třídami k odůvodnění války, obhájit mezinárodní jednotu dělnické třídy a vyburcovat pracující masy k boji proti válce a proti

imperialismu. Rezoluce mezinárodního socialistického kongresu ve Stuttgartu (1907), Kodani (1910) a Basileji (1912) určily taktiku socialistů za války, upozornily, že nadcházející válka bude válkou světovou a imperialistickou, a uložily socialistům využít ekonomickou a politickou krizi, kterou válka vyvolá, k revoluci a ke svržení kapitalistického řádu.

Avšak po vypuknutí války vůdcové socialistických stran a II. internacionály na tyto rezoluce většinou zapomněli, zradili dělnickou třídu, postavili se na stranu buržoazie svých zemí a válku podporovali. Sociální demokraté v Německu i v mnoha jiných zemích hlasovali pro válečné úvěry a socialisté v Belgii a ve Francii dokonce vstoupili do imperialistických vlád svých zemí. Také v Rusku vystoupili menševici na podporu války vedené carismem. Vůdcové socialistických stran opakovali šovinistická hesla buržoazie, ospravedlňovali válku, uplatňovali politiku „občanského míru“ a vyzývali masy, aby v době války přerušily třídní boj proti utlačovatelům. Odpovědnost za tento hanebný zrádcofský postoj socialistů většiny evropských zemí spočívala podle Leninových slov především na Sociálně demokratické straně Německa jako nejsilnější a nejvlivnější straně II. internacionály, která udávala tón v mezinárodním socialistickém hnutí. Ukázalo se, že socialistické strany největších zemí, dezorganizované zrádcofstvím svých vůdců, nejsou s to zaujmout správné stanovisko k válce a čelit náporu buržoazního nacionalismu a šovinismu. II. internacionála se proto rozpadla a mezinárodní socialismus se ocitl v hluboké krizi.

V této chvíli nesmírného světodějného významu zaujali k válce správné, revoluční stanovisko pouze bolševici v čele s Leninem. Bolševická strana vedla důsledný boj proti militarismu a za odvrácení války už dávno před válkou. Právě na Leninův návrh byla do rezoluce stuttgartského socialistického kongresu o militarismu a mezinárodních konfliktech zapracována velmi důležitá teze, že v případě imperialistické války je nutné využít krizi vyvolanou válkou

v zájmu socialistické revoluce. Když pak první světová válka vypukla, bolševická strana pod Leninovým vedením čestně splnila svou povinnost, neohroženě hájila ideje proletářského internacionalismu, zůstala věrná socialismu a postavila se do čela boje dělnické třídy Ruska proti válce a proti imperialismu.

První světová válka, v níž se rozhodovalo o osudech států a kdy se všechny rozpory kapitalismu krajně zostřily, znamenala prudký zlom v životě národů. V souvislosti s válkou vyvstala celá řada nových otázek. Bylo třeba zvážit, jaké jsou perspektivy mezinárodního dělnického hnutí a jakou strategii a taktiku mají volit proletářské strany v nových historických podmínkách. Lenin v těchto nových podmínkách tvůrčím způsobem rozvíjel marxistickou teorii a dával na uvedené otázky jasnou odpověď. Všestranně rozpracoval stanovisko bolševické strany a celé mezinárodní revoluční sociální demokracie k válce, míru a revoluci a ukázal dělnické třídě a všem pracujícím masám jediné možné, revoluční východisko z války.

Práce zařazené do tohoto svazku napsal Lenin ve Švýcarsku, kam přesídlil z Poronina brzy po vypuknutí války. Většina těchto prací byla otištěna v ústředním orgánu SDDSR, v listu Social-demokrat, který začal po roční přestávce znovu vycházet. Svazek uvádějí vynikající Leninovy teze Úkoly revoluční sociální demokracie v evropské válce a manifest ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku, který Lenin napsal na jejich podkladě. Jsou to první dokumenty, které stanovily a vyjádřily stanovisko bolševické strany k válce. Nejdůležitější teze zformulované v těchto dokumentech rozvinul Lenin v rezolucích bernské konference bolševiků, která se svým významem rovnala celoruské konferenci (viz Konference zahraničních sekcí SDDSR, tento svazek, s. 184). Linií bolševické strany v době války Lenin objasňuje a zdůvodňuje rovněž v brožuře Socialismus a válka (Stanovisko SDDSR k válce).

Ve svých pracích Lenin hluboce analyzoval podstatu a příčiny světové války a upozornil, že pouze na tomto základě je možné stanovit správnou linii strany za války. Přitom kladl důraz na to, že materialistická dialektika „vyžaduje všestranné zkoumání daného společenského jevu v jeho vývoji a soustředění vnějšího, zdánlivého na základní hybné síly, na vývoj produktivních sil a na třídní boj“ (viz tento svazek, s. 244). Lenin objasnil, že první světovou válku vyvolaly podmínky období imperialismu, že vznikla v důsledku nerovnoměrného vývoje kapitalismu, v důsledku změn v poměru sil imperialistických mocností. Imperialistická válka byla pokračováním imperialistické loupežné politiky kapitalistických zemí před válkou. „Skutečným obsahem, významem a smyslem nynější války je jediné dobývání zemí a porobování cizích národů, zbídačování konkurujícího národa, plnění jeho bohatství, odpoutávání pozornosti pracujících mas od vnitropolitických krizí v Rusku, Německu, Anglii a v jiných zemích, tříštění a nacionalistické ohlupování dělníků a vyhlazování jejich avantgardy, aby bylo oslabeno revoluční hnutí proletariátu“ (s. 41).

Při určování stanoviska strany k válce vycházel Lenin z jejího imperialistického charakteru a vytyčil heslo přeměnit válku imperialistickou ve válku občanskou. „Revoluce v době války je občanská válka,“ zdůrazňoval Lenin. Proto bolševici bojovali v době války za revoluci pod heslem přeměny této války ve válku občanskou. Toto heslo vyplývalo z válečných podmínek, z revoluční situace vytvořené válkou ve většině evropských zemí. Ani jedna vláda si nebyla jista zítřkem. Za války neuvěřitelně vzrostla bída mas, což v nich vyvolávalo nespokojenost, odpor a revoluční náladu, která se mohla na určitém stupni vývoje přeměnit v čin. O dozrávání revoluční krize svědčilo i to, jak upozorňoval Lenin, že už v roce 1915 se ve všech zemích začaly v socialistických stranách projevovat známky rozkolu, že se proletářské masy odvracely od sociálšovinistických vůdců a přikláněly se k revolučním idejím

a náladám, k revolučním vůdcům. Ovšemže nelze vědět dopředu, zda tato revoluční situace vyústí v revoluci a kdy vlastně revoluce vypukne. Ale bezpodmínečnou povinností všech socialistů je soustavně a vytrvale pracovat v tomto směru, odhalovat masám skutečnost, že se vytvořila revoluční situace, probouzet revoluční uvědomění a revoluční odhodlanost proletariátu a pomáhat mu přejít k revolučním činům. Heslem, které zobecňovalo a usměrňovalo tuto činnost, bylo právě heslo přeměny války imperialistické ve válku občanskou.

Občanská válka, k níž revoluční sociální demokracie tehdy vyzývala, by podle Leninova názoru byla bojem proletariátu se zbraní v ruce za svržení moci buržoazie v rozvinutých kapitalistických zemích, za demokratickou revoluci v Rusku, za republiku v zaostalých monarchických zemích atd. Aby se válka imperialistická přeměnila ve válku občanskou, bylo třeba bezpodmínečně odeprít souhlas s válečnými úvěry a vystoupit z buržoazních vlád, úplně se rozejít s politikou „národního míru“; vytvořit ilegální organizaci; podporovat sbratřování vojáků válčících zemí; podporovat jakákoli masová revoluční vystoupení proletariátu.

Zároveň s heslem občanské války proti buržoazní a sociálšovinistické politice podpory „vlastní“ vlády a „obraně vlasti“ razil Lenin heslo porážky „vlastní“ vlády v imperialistické válce. „V žádné zemi,“ psal Lenin, „se boj proti vlastní vládě vedoucí imperialistickou válku nesmí zastavovat před možností porážky této země v důsledku revoluční agitace. Porážka vládní armády tuto vládu oslabuje, přispívá k osvobození jí porobených národů a usnadňuje občanskou válku proti vládnoucím třídám“ (s. 189). Význam tohoto hesla objasňuje Lenin ve stati O porážce vlastní vlády v imperialistické válce, v níž vyslovil zásadní tezi, že „revoluční třída musí v reakční válce přát porážku své vlastní vládě“ (s. 305). Zdůraznil, že za světové imperialistické války musí proletariát *ve všech* imperialistických

zemích přát porážku „své vlastní“ vládě a napomáhat k takové porážce, jinak totiž není možné přeměnit imperialistickou válku ve válku občanskou. Lenin podrobil ostré kritice Trockého heslo „ani vítězství, ani porážky“ a napsal, že stoupenci tohoto hesla ve skutečnosti podporují „vlastní“ vládu, stojí na stanovisku buržoazie a sociálšovinistů, nevěří v možnost internacionálních revolučních akcí dělnické třídy proti „vlastním“ vládám a nechtějí pomáhat při rozvíjení takových akcí (srov. s. 310).

Buržoazie a sociálšovinisté obviňovali bolševiky z nedostatku vlastenectví, z nedostatku lásky k vlasti. Na tyto pomlouvačné útoky odpověděl Lenin článkem O národní hrdosti Velkorusů, v němž vysvětloval, jak je třeba chápat vlastenectví a jak ho spojovat s internacionalismem. „Je nám, velkoruským uvědomělým proletářům, pocit národní hrdosti cizí? Samozřejmě že není! Milujeme svou řeč a svou vlast,“ jsme hrdí na to, že z ruského národa vyšli hrdinní bojovníci proti utlačovatelům, že ruská dělnická třída vytvořila mohutnou revoluční stranu, že ruský lid dal lidstvu „velké příklady boje za svobodu a za socialismus“. Tím, že se bolševici zasazovali o porážku carské vlády v imperialistické válce, vystupovali jako skuteční vlastenci, neboť taková politika usnadňovala revoluční svržení carismu, vedla k osvobození pracujících, tj. $\frac{9}{10}$ obyvatelstva, od útlaku statkářů a kapitalistů, pomáhala vytvořit „svobodné a nezávislé, samostatné, demokratické, republikánské a hrdé Velkorusko, které by vytvářelo své vztahy k sousedům na humánní zásadě rovnosti, a ne na nevolnické zásadě výsad“ (s. 129 a 130).

Lenin kladl velký důraz na výchovu dělníků a všech pracujících v duchu internacionalismu, na důslednou obhajobu naprosté rovnoprávnosti národů a práva všech národů na sebeurčení. Skutečné, správně chápané národní zájmy, boj za štěstí vlastního lidu jsou totožné se socialistickými zájmy dělnické třídy všech zemí. Z těchto Leninových tezí vycházejí komunisté celého světa a pokládají za svou

prvořadou povinnost vychovávat pracující v duchu internacionalismu a socialistického vlastenectví, v duchu nesmiřitelnosti s jakýmkoli projevy nacionalismu a šovinismu.

Důsledná revoluční taktika bolševiků za první světové války byla, jak poznamenal Lenin, organickým pokračováním a rozvinutím linie strany v předchozích letech a představovala „nutný výsledek třicetiletého rozvoje sociální demokracie v Rusku“. Aby bolševická strana uskutečnila tuto taktiku, rozvinula pod Leninovým vedením v letech války obrovskou revoluční činnost. Lenin žijící tehdy ve Švýcarsku stmelil bolševické skupiny v zahraničí, navázal spojení se stranickými organizacemi v Rusku, dosáhl tam obnovení byra ÚV a řídil jejich činnost. S uspokojením konstatoval, že už v prvních měsících po vypuknutí války „se uvědomělý předvoj dělníků Ruska *fakticky* semknul kolem ústředního výboru a ústředního orgánu“, že nehledě na nesmírné obtíže válečného období ilegální revoluční činnost strany pokračuje. S hrdostí uváděl, že dělnická třída byla celkem vzato jedinou třídou v Rusku, které se nepodařilo naočkovat nákazu šovinismu.

Lenin vysoce oceňoval odvážnou činnost bolševických poslanců IV. státní dumy, kteří uplatňovali politickou linii strany, a nejenže odmítli hlasovat pro válečné půjčky, ale i protestovali proti válce přímo mezi dělnickými masami. Za to byli postaveni před soud a posláni do vyhnanství na Sibiř. V článku Co dokázal proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska? Lenin napsal: „Uvědomělí dělníci Ruska vytvořili takovou stranu a postavili do čela takový předvoj, které v době světové války a světového krachu mezinárodního oportunistu prokázaly, že jsou ze všech nejschopnější splnit svou povinnost revolučních sociálních demokratů-internationalistů“ (s. 192—195).

Za nejdůležitější úkol v boji proti imperialistické válce pokládal Lenin mezinárodní stmelení dělníků a rozhodný rozchod s oportunistem. „Úkolem sociální demokracie

každé země,“ napsal, „musí být především boj proti šovinismu v dané zemi“ (s. 46).

V článcích Ruští Südekumové, Jakou „jednotu“ proklamoval Larin na švédském sjezdu?, Jak se slučuje přísluhování reakci s hrou na demokracii?, Pod cizí vlajkou a Sofizmata sociálšovinistů demaskoval Lenin sociálšovinismus menševiků — postoj Plechanovův, Axelrodův, Potresovův, Čerevaninův a dalších. Nemilosrdné kritice podrobil postoj ruských centristů v čele s Trockým a Martovem, kteří se seskupili kolem časopisu Naše slovo. Ukázal, že se centristé snaží spojit platonickou, slovní obhajobu internacionalismu s požadavkem jednoty se zjevnými sociálšovinisty.

Zároveň Lenin zahájil rozhodný boj proti oportunistu v mezinárodní sociální demokracii: „Naším úkolem je teď bezpodmínečný a otevřený boj proti mezinárodnímu oportunistu a proti jeho ochráncům... To je mezinárodní úkol. Leží na našich bedrech, nikdo jiný tu není“ (Spisy 35, Praha 1957, s. 136). V článcích Krach II. internacionály, Stav a úkoly socialistické internacionály, Mrtvý šovinismus a živý socialismus (Jak obnovit internacionálu?), A co dál? (O úkolech dělnických stran vzhledem k oportunistu a sociálšovinismu) a v dalších pracích Lenin pranýřuje sociálšovinisty a centristy v německé, francouzské, belgické a anglické sociální demokracii, odhaluje příčiny krachu II. internacionály a charakterizuje úkoly levicových socialistů. Tyto práce jsou prodchnuty myšlenkou obrany proletářského internacionalismu, nenávisť k nepřítelům dělnické třídy, úsilím o očistění mezinárodního dělnického hnutí od zhoubného šovinismu a oportunistu.

Hlavní příčinou krachu II. internacionály bylo podle Lenina to, že v ní převládl vliv oportunistů s jejich politikou podřizování dělnického hnutí zájmům buržoazie. Sociálšovinismus byl zákonitým pokračováním oportunistu, jeho rozvinutím. „Za sociálšovinismus,“ napsal Lenin, „považujeme uznání myšlenky obrany vlasti v nynější imperia-

listické válce, ospravedlňování spojení socialistů s buržoazií a vládami ‚vlastních‘ zemí v této válce, odmítnutí propagovat a podporovat proletářské revoluční akce proti ‚vlastní‘ buržoazii atd. Je naprosto jasné, že se hlavní ideově politický obsah sociálšovinismu úplně shoduje se základy oportunistu. Je to *jeden a týž směr*“ (s. 268).

Lenin ukázal, že se v socialistických stranách vytvořily dva hlavní odstíny oportunistu: jeden — otevřený, cynický, a druhý — skrytý, licoměrný, a proto ještě nebezpečnější. Rozdíl mezi těmito dvěma odstíny oportunistu není hluboký ani zásadní; oba se v podstatě shodují. Lenin zvláště zdůrazňoval význam boje se skrytým oportunistem — centrismem, kautskismem — a konstatoval, že skutečným internacionalistou je pouze ten, kdo bojuje proti kautskismu, kdo chápe, že „střed“ zůstává v zásadě spojencem šovinistů a oportunistů.

Lenin ve svých dílech odhalil sociální kořeny sociálšovinismu, jeho spojitost s imperialismem. Vznik, růst a upevňování oportunistu v dělnickém hnutí jsou bezprostředně spojeny s přerůstáním kapitalismu v imperialismus. Buržoazie, aby udržela svou nadvládu v období imperialismu, kdy se zostřují všechny rozpory kapitalismu, usiluje o rozložení dělnického hnutí zevnitř. Lenin objasnil, že buržoazie podplácí špičky dělnické třídy, vytváří pro ně privilegované ekonomické a politické podmínky, opatřuje jim výnosná místa v ministerstvech, parlamentech nebo v redakcích novin a získává tak tyto špičky na svou stranu a přeměňuje je v šířitele svého vlivu v dělnickém hnutí. Vytvořila se celá vrstva takzvané „dělnické aristokracie“, která se postupně izolovala od masy proletariátu a přešla na stranu buržoazie, stala se obhájcem jejich zájmů. „Šovinismus a oportunistus v dělnickém hnutí má stejný ekonomický základ: spojení nepočetných horních vrstev proletariátu a maloburžoazie, které dostávají droby z výsad ‚vlastního‘ národního kapitálu, proti masám proletářů, proti masám pracujících a utlačovaných vůbec“ (s. 271)..

pozornost dalšímu rozvíjení materialistické dialektiky, studoval literaturu o agrární a národnostní otázce, o válkách a zvláště práce o imperialismu. Leninovy práce napsané ve válečném období mají neobyčejně bohatý teoretický obsah a jsou vynikajícím ideovým přínosem pro marxistické učení.

Ve svých pracích z tohoto období, mezi nimiž je třeba na prvním místě uvést brožuru Socialismus a válka, rozvíjí Lenin marxistické učení o válce a o stanovisku socialistů k válkám.

Lenin ukázal, že existují války dvojího typu:

Za prvé války nespravedlivé, imperialistické, jejichž cílem je uchvácení a porobení cizích zemí a národů, potlačení socialistických, demokratických a národně osvobozeneckých hnutí. V těchto válkách je heslo „obrany vlasti“ heslem lživým, které razí buržoazie k oklamání mas, aby zakryla své uchvatitelské, ziskuchtivé zájmy. Dělnická třída a všechny pokrokové síly nemohou v takových válkách podporovat heslo „obrany vlasti“, ale naopak musí odhalovat jeho imperialistický charakter. Proti nespravedlivým, imperialistickým válkám je třeba energicky bojovat všemi prostředky včetně revoluce a svržení imperialistické vlády vlastní země.

Za druhé jsou války spravedlivé, jejichž cílem je obrana národa před napadením zvenčí a před pokusy o porobení národa, osvobození pracujících od feudálního a kapitalistického útluaku, osvobození kolonií a závislých zemí ze jha imperialismu, obrana socialistického státu před útokem imperialistů. Takové války musí dělnická třída a všechny pokrokové síly podporovat. V národně osvobozeneckých hnutích, ve válkách na obranu národní nezávislosti je heslo „obrany vlasti“ správným a nutným heslem a plně odpovídá duchu marxismu.

Lenin dal odpověď i na otázku, jak určit charakter války. Ve válce pokračují dané velmoci a různé třídy jejich společnosti násilnými prostředky v té politice, kterou uplatňo-

valy před válkou, a charakter války — je-li spravedlivá nebo nespravedlivá — závisí na tom, jaká třída válku vede, v jaké politice se touto válkou pokračuje. Komunisté a dělnické marxisticko-leninské strany se důsledně řídí zásadními závěry o stanovisku socialistů k válkám, jak je vyjádřil Lenin.

První světová válka, která připravila národům nesmírné utrpení, zahubila milióny životů a způsobila obrovskou zkázu, zvláště naléhavě položila lidstvu otázku, jakým způsobem je možné s válkami skoncovat. V masách narůstaly mírové nálady. Imperialisté s tím spekovali, našeptávali národům myšlenku, že světová válka je válkou poslední, že i vlády si přejí mír, a pomlčeli o tom, že usilují o mír uchvatitelský, imperialistický, o mír ve prospěch „vlastního“ národa. Buržoazní pacifisté a oportunisté hlásali, že v těchto podmínkách je možné dosáhnout spravedlivého, demokratického míru bez revolučního boje mas proti imperialistickým vládám.

V brožuře Socialismus a válka, ve statích Buržoazní filantropové a revoluční sociální demokracie, K hodnocení hesla „mír“, Otázka míru a v jiných pracích Lenin objasnil, že v těchto podmínkách, v podmínkách světové imperialistické války, bylo heslo míru, postavené proti heslu přeměny imperialistické války ve válku občanskou a odtržené od požadavku práva na sebeurčení pro všechny národy, nesprávným heslem, poněvadž šířilo iluze, že imperialisté mohou poskytnout spravedlivý, demokratický mír, po jakém toužily masy. Po Velké říjnové socialistické revoluci se sovětský stát obrátil ke všem národům a vládám bojujících zemí s návrhem zahájit neprodleně jednání o spravedlivém demokratickém míru, o míru bez anexí a kontribucí. Současně sovětská vláda, aby urychlila ukončení války, souhlasila s tím, že zváží i všechny ostatní mírové podmínky. Boj za nastolení míru a pak za udržení trvalého míru se stal generální linií zahraniční politiky komunistické strany a sovětského státu.

V souvislosti s první světovou válkou Lenin vypracoval řadu velmi významných tezí o možném vyloučení válek ze života společnosti.

Především zdůraznil, že socialismu jako společenskému řádu je už přímo jeho podstatou dána snaha o odstranění válek, o trvalý mír na zemi, že „skončení válek, mír mezi národy a zastavení loupeží a násilí — to je náš ideál“ (s. 323). Zároveň prohlásil, že války jsou průvodním jevem kapitalismu, zvláště v jeho imperialistickém stadiu, a že proto není možné „skoncovat s válkami bez odstranění tříd a vybudování socialismu“ (s. 331). Když formuloval tezi o válkách za imperialismu, měl na zřeteli dvě okolnosti. Za prvé skutečnost, že imperialismus je svou podstatou zdrojem válek, že dokud existuje imperialismus, zůstává zachována ekonomická základna agresivních válek. Tato Leninova teze zůstává v platnosti i dnes, kdy vedle kapitalistické soustavy existuje světová socialistická soustava. Dokud bude na světě existovat kapitalismus, bude imperialistická buržoazie i nadále osnovat válečná dobrodružství a agrese. Proto musí všechny mírumilovné síly paralyzovat všechny agresivní snahy imperialistů.

Za druhé, když Lenin psal o nevyhnutelnosti válek za imperialismu, vycházel ze situace, kdy byl imperialismus jedinou, světovou soustavou; státní i mezinárodní politiku všude určovala imperialistická buržoazie a ne dělnická třída, mírumilovné síly byly ještě slabé, takže nebyly s to zabránit uchvatitelským válkám. Ale Lenin předvídal a ukazoval, že vítězství revoluce v řadě zemí změní mezinárodní situaci a vytvoří podmínky, které umožní skoncovat se světovými válkami. Právě tento závěr vyplývá z Leninovy teze, že „po této válce, nedojde-li k řadě úspěšných revolucí, budou brzy následovat další války“ (s. 65).

Leninův předpoklad, že v důsledku nástupu proletariátu k moci vyvstane v řadě zemí znovu otázka možnosti odvrácení válek, se potvrdil. Avšak po vytvoření světové socialistické soustavy a zformování mohutného hnutí

obránců míru přestaly být války osudově neodvratné. Komunistická strana Sovětského svazu na základě rozboru nových historických podmínek tvůrčím způsobem rozvinula marxisticko-leninské učení a dospěla k významnému závěru, že existuje reálná možnost vyloučit války ze života společnosti, že světovou válku je možné odvrátit spojeným úsilím mohutného socialistického tábora, mírumilovných nesocialistických států, mezinárodní dělnické třídy a všech sil bránících věc míru. Vítězství socialismu na celém světě s konečnou platností odstraní sociální a národnostní příčiny vzniku jakýchkoli válek.

Lenin napsal, že „Marxova metoda vyžaduje především přihlížet k *objektivnímu* obsahu historického procesu v daném konkrétním okamžiku, v dané konkrétní situaci a jasně si uvědomit, hnutí *kteřé* třídy je v této konkrétní situaci hlavní hybnou silou možného pokroku“ (s. 163). Pouze na tomto základě a se znalostí základních rysů daného období „můžeme správně zvolit svoji taktiku“. Lenin poukázal na to, že charakteristickým rysem období, které začalo na přelomu 19. a 20. století, se stalo přerůstání kapitalismu v imperialismus, vytvořily se objektivní podmínky k rozpadu kapitalismu a k boji mezinárodního proletariátu proti mezinárodnímu imperialismu. Lenin výstižně charakterizoval toto období jako „období imperialismu, válek a revolucí“. Po vítězství Říjnové revoluce došel Lenin k závěru, že základním obsahem doby se stal přechod od kapitalismu k socialismu, „zničení kapitalismu a jeho důsledků, vytvoření základů komunistického řádu“ (srov. Spisy 31, Praha 1955, s. 392).

Už ve svých prvních pracích napsaných za první světové války podal Lenin vědeckou charakteristiku imperialismu, rozpoznal, že imperialismus je monopolistický kapitalismus, nejvyšší a poslední stadium kapitalismu, a vymezil základní znaky imperialismu. V jeho rozboru čteme, že první světovou válku „vyvolaly podmínky období, v němž kapitalismus dosáhl nejvyššího stadia vývoje, kdy nejpodstatnější

není už jen vývoz zboží, ale i vývoz kapitálu, kdy kartelizace výroby a internacionalizace hospodářského života dosáhly značného rozsahu, kdy v důsledku koloniální politiky došlo k rozdělení téměř celé zeměkoule, kdy produktivní síly světového kapitalismu přerostly omezený rámec národních a státních útvarů a kdy dozrály objektivní podmínky pro uskutečnění socialismu“ (s. 184—185).

Na základě hlubokého studia období imperialismu objevil Lenin zákon nerovnoměrného ekonomického a politického vývoje kapitalismu v období imperialismu. Tento zákon spočívá v tom, že kapitalistické země se rozvíjejí nerovnoměrně, ve skocích, a v důsledku toho se mění poměr sil a sílí boj mezi imperialistickými mocnostmi za nové rozdělení kolonií a sfér vlivu. Nerovnoměrnost ekonomického rozvoje v období imperialismu vede k nerovnoměrnému dozrávání politických předpokladů pro vítězství socialistické revoluce v různých zemích, ale zostřování rozporů a konflikty mezi kapitalistickými zeměmi oslabují soustavu imperialismu a usnadňují její prolomení v nejslabším článku. Na základě tohoto zjištění dospěl Lenin k závěru, že dříve rozšířená Marxova a Engelsova teze, že socialistická revoluce může zvítězit pouze najednou ve všech nebo v hlavních kapitalistických zemích, už neodpovídá novým podmínkám, a zformuloval novou tezi o nemožnosti současného vítězství socialistické revoluce ve všech zemích a možnosti vítězství socialismu nejprve v jedné, nebo v několika zemích.

Tento svůj geniální objev Lenin zformuloval poprvé v srpnu 1915 ve stati O hesle Spojené státy evropské, která je rovněž zařazena do tohoto svazku. „Nerovnoměrnost ekonomického a politického vývoje je absolutním zákonem kapitalismu. Z toho vyplývá, že je možné vítězství socialismu nejprve v několika málo zemích, nebo dokonce jen v jedné, jednotlivé kapitalistické zemi“ (s. 376).

Leninův závěr o možnosti vítězství socialismu nejprve v jedné zemi, který je příkladem tvůrčího rozvoje marxismu,

byl nesmírně významným objevem. Byla to nová teorie socialistické revoluce, která poskytla mezinárodní dělnické třídě jasnou perspektivu boje, uvolnila energii a iniciativu proletářů každé jednotlivé země k náporu na jejich vlastní národní buržoazii a vyzbrojila je vědecky zdůvodněným přesvědčením o vítězství dělnické třídy. Leninovo učení o možnosti vítězství socialismu v jedné zemi se stalo vůdčím principem Komunistické strany Sovětského svazu v jejím boji za vítězství socialistické revoluce a vybudování socialismu v SSSR.

V letech první světové války Lenin všestranně rozpracoval marxistické učení o revoluční situaci, které má obrovský význam pro praktickou činnost marxistických stran. Jak nejednou zdůraznil, revoluci nelze „importovat“ do té či oné země, nelze ji také vyvolat na přání nebo příkaz kohokoli. Revoluce je výsledkem vnitřního vývoje každé země, vzniká z objektivních příčin, z krajního zostření sociálních rozporů, vyrůstá z krizí, které nazýváme revolučními situacemi.

Lenin stanovil tři hlavní charakteristické znaky revoluční situace: „1. Vládnoucí třídy nemohou udržet svou nadvládu v nezměněné formě; určitá krize ‚horních vrstev‘, krize politiky vládnoucí třídy, vytváří trhlinu, kterou proniká nespokojenost a rozhořčení utlačovaných tříd. Ke vzniku revoluce obyčejně nestačí, aby ‚nižší vrstvy nechtěly‘, ale je ještě zapotřebí, aby ‚horní vrstvy nemohly‘ žít postaru. 2. Neobyčejně se zostřuje bída a utrpení utlačovaných tříd. 3. To všechno značně zvyšuje aktivitu mas, které se v ‚pokojném‘ období nechávají klidně olupovat, ale v bouřlivém jsou doháněny jak celou krizovou situací, *tak i přímo ‚horními vrstvami‘* k samostatnému dějinnému kroku.

Bez těchto objektivních změn, nezávisejících na vůli nejen jednotlivých skupin a stran, ale ani jednotlivých tříd, není revoluce zpravidla možná“ (s. 240). Avšak k revoluci nevede každá revoluční situace. Ke změně revoluční situace v revoluci je podle Lenina nutné, aby se k uvedeným

objektivním faktorům přidružil faktor subjektivní: schopnost revoluční třídy provést masové revoluční akce, dostatečně silné a energické, aby svrhly starou moc a nastolily svou vlastní. Za rozhodující podmínku vítězství socialistické revoluce pokládal to, aby revoluční boj dělnické třídy vedla marxistická strana.

Velká říjnová socialistická revoluce, úplné a konečné vítězství socialismu v SSSR, revoluce a budování socialismu v řadě zemí a veškerý průběh mezinárodního hnutí pracujících za osvobození potvrdily správnost a velikou sílu leninské teorie socialistické revoluce.

Zvláštní místo ve svazku zaujímá Leninova stať Karel Marx (Stručný životopis a výklad marxismu), kterou napsal pro Encyklopedický slovník vydavatelství Granatových. Stať podává vědeckou periodizaci Marxova života a činnosti, vymezuje jednotlivé etapy ve vývoji jeho názorů, podává stručnou a zároveň hlubokou charakteristiku marxismu a všech jeho součástí. Lenin dokazuje, že marxismus znamenal skutečnou revoluci ve vývoji společenského myšlení. Určuje hlavní rysy marxistického filozofického materialismu a Marxovy dialektiky, osvětluje obrovský význam materialistického pojetí dějin objeveného Marxem, charakterizuje podstatu Marxova ekonomického učení, vědeckého socialismu a marxistické principy třídního boje proletariátu. Lenin zdůrazňuje pozoruhodnou důslednost a ucelenost Marxových názorů, které „ve svém celku vytvářejí soudobý materialismus a soudobý vědecký socialismus jako teorii a program dělnického hnutí ve všech civilizovaných zemích světa“ (s. 74). Lenin vyzvedává tvůrčí charakter marxismu jako návodu k jednání, jeho neslučitelnost s revizionismem a dogmatismem, ukazuje, že život, běh dějin plně potvrzují správnost marxistického učení. Leninova práce o Karlu Marxovi je vynikajícím příspěvkem k teorii a dějinám marxismu.

Dvacátý šestý svazek obsahuje devět nových dokumentů, které jsou do Sebraných spisů V. I. Lenina zařazeny poprvé. Patří k nim glosa Autorovi Písně o Sokolu, Poznámka k článku Ukrajina a válka a Návrh rezoluce mezinárodní socialistické konference žen. Původně byly otištěny bez podpisu v listu Social-demokrat.

Glosu Autorovi Písně o Sokolu Lenin napsal, když tisk uveřejnil provolání napsané v duchu buržoazního vlastnictví a podepsané významnými představiteli ruské inteligence, mezi jinými i M. Gorkým. Glosa je jakýsi otevřený dopis Gorkému, v němž Lenin odsuzuje Gorkého jednání a zároveň přátelským tónem objasňuje nesprávnost jeho postupu, který může uškodit dělnické třídě, protože ta si Gorkého váží a důvěřuje mu. „A tato důvěra uvědomělých dělníků ukládá Gorkému i jistý *závazek*,“ zdůrazňuje Lenin, „chránit své dobré jméno a nepropůjčovat se k podpisu pod všelijaké laciné šovinistické protesty, které mohou málo uvědomělé dělníky zmást... Jméno Struveho žádného dělníka ze správné cesty nesvede, ale jméno Gorkého ho může zmást“ (s. 118).

Poznámka k článku Ukrajina a válka je charakteristická pro leninskou politiku proletářského internacionalismu, pro Leninovu podporu internacionalisticky orientovaných sil vystupujících proti nacionalismu a šovinismu.

Návrh rezoluce mezinárodní socialistické konference žen obráží Leninovo úsilí o semknutí levice v mezinárodním dělnickém hnutí. Tutéž rezoluci předložila delegace ÚV SDDSR i na mezinárodní socialistické konferenci mládeže.

V oddíle Přípravné materiály je otištěno sedm Leninových dokumentů: varianta návrhu rezoluce levicových sociálních demokratů pro první mezinárodní socialistickou konferenci, podrobná osnova brožury Evropská válka a evropský socialismus, osnova stati Karel Marx a O porážce vlastní země v imperialistické válce, záznam myšlenky O hesle přeměny imperialistické války ve válku občanskou

(uveřejňuje se poprvé), hlavní body referátu První máj a válka (byly otištěny ve 4. ruském vydání Sebraných spisů) a návrh třetího bodu rezoluce Ústřední orgán a nový list, který byl schválen na konferenci zahraničních sekcí SDDSR v Bernu v roce 1915. V tomto návrhu se odráží Leninovo úsilí o semknutí zahraničních sekcí bolševiků a o upevnění ústředního orgánu strany — listu Social-demokrat.

INSTITUT MARXISMU-LENINISMU
PŘI ÚV KSSS

ÚKOLY REVOLUČNÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V EVROPSKÉ VÁLCE¹

SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE RUSKA O EVROPSKÉ VÁLCE

Z naprosto spolehlivých pramenů dostáváme zprávu, že se nedávno konala porada vedoucích činitelů Sociálně demokratické dělnické strany Ruska o evropské válce. Tato porada neměla zcela oficiální charakter, neboť ústřední výbor Sociálně demokratické dělnické strany Ruska se pro velké zatýkání a neslýchanou perzekuci, které rozpoutala carská vláda, ještě nemohl sejít. Víme však zcela přesně, že zmíněná porada skutečně vyjadřovala názory nevlivnějších kruhů Sociálně demokratické dělnické strany Ruska.

Porada schválila rezoluci, jejíž text uvádíme v plném znění jako dokument:

REZOLUCE SKUPINY SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ

1. Evropská a světová válka má vysloveně charakter buržoazní, imperialistické a dynastické války. Zápas o trhy a drancování cizích zemí, snaha potlačit revoluční hnutí

proletariátu a demokracie v jednotlivých zemích, ohloupit, rozeštvat a zmasakrovat proletáře všech zemí tím, že se námezdní otroci jednoho národa poštvou v zájmu buržoazie proti námezdním otrokům jiného národa — to je jediný reálný obsah a význam války.

2. Postup vůdců Sociálně demokratické strany Německa, nejsilnější a nejvlivnější strany II. internacionály (1889 až 1914), která hlasovala pro válečný rozpočet a opakuje po pruských junkerech a buržoazii jejich buržoazně šovinistické fráze, je přímou zradou socialismu.² Postup vůdců Sociálně demokratické strany Německa nelze v žádném případě omluvit, i kdyby byla tato strana absolutně slabá a nutně se musela dočasně podříditi vůli buržoazní většiny národa. Ve skutečnosti tehdy tato strana prováděla nacionálně liberální politiku.

3. Stejně odsouzení zasluhuje postup vůdců belgické a francouzské sociálně demokratické strany, kteří zradili socialismus vstupem do buržoazních vlád.³

4. Zrada socialismu spáchaná většinou vůdců II. internacionály (1889—1914) znamená její ideově politický krach. Hlavní příčinou tohoto krachu je faktická převaha maloburžoazního oportunistu v internacionále, na jehož buržoazní charakter a nebezpečnost dávno upozorňovali nejlepší představitelé revolučního proletariátu všech zemí. Oportunisté dlouho připravovali krach II. internacionály: Odmítali socialistickou revoluci a nahrazovali ji buržoazním reformismem; odmítali třídní boj, který v určitém okamžiku nutně přerůstá v občanskou válku, a hlásali spolupráci tříd; pod pláštíkem vlastenectví a obrany vlasti hlásali buržoazní šovinismus a ignorovali nebo odmítali základní pravdu socialismu vyloženou už v Komunistickém manifestu, tj. že dělníci nemají vlast⁴; v boji proti militarismu se omezovali na sentimentální měšťácké stanovisko, místo aby uznali nutnost revoluční války proletářů všech zemí proti buržoazii všech zemí; místo nutného využívání buržoazního parlamentarismu a buržoazní le-

Российская социал-демократия
о европейской войне.

Как следствие из нашего двойственного
направления, мы недавно выразили свои
мысли относительно действий Российской
Социал-демократической Партии Марксизма
и вступили о европейской войне. Мысль
официальна и выражена в следующем
ке носило, что Генеральный Комитет

Рос. С. Д. П. Марксизма не имеет ^{своей} собственной
цели и не имеет своей задачи и не имеет
никакой связи с другими чуждыми
организациями. Но мы знаем, что это
мысль, о которой идея не, жи-
вительная организация будет влиять
на общественный Р. С. Д. П. Марксизма.

Собственно говоря, это идея
революционная, но не идея
приводимая, как идея :

Rukopis Leninova úvodu k tezím z roku 1914

Úkoly revoluční sociální demokracie

v evropské válce

Zmenšeno

gality tuto legalitu z fetišizovali a zapomněli, že v krizových dobách jsou nezbytné ilegální formy organizace a agitace. Jeden z mezinárodních orgánů oportunistu, německý časopis Sozialistische Monatshefte⁵, který už dlouho zaujímá nacionálně liberální stanovisko, slaví teď zcela oprávněně své vítězství nad evropským socialismem. Takzvaný „střed“ Sociálně demokratické strany Německa a ostatních sociálně demokratických stran ve skutečnosti před oportunisty zbaběle kapituloval. Příští internacionála si musí vzít za úkol definitivně a energicky se od tohoto buržoazního směru v socialismu oprostít.

5. Z těch buržoazních a šovinistických sofismat, kterými buržoazní strany a vlády obou hlavních soupeřících národů na kontinentě — německého a francouzského — obzvláště ohlupují masy a která otrocky opakují otevření i skrytí socialističtí oportunisté inklinující k buržoazii, je třeba uvést a pranýřovat především tato:

Jestliže se němečtí buržoové odvolávají na obranu vlasti, na boj proti carismu, na obranu svobody kulturního a národního rozvoje, lžou, neboť pruští junkeři v čele s Vilémem a německá velkoburžoazie vždy politicky hájili carskou monarchii a neopominou, i kdyby válka dopadla jakkoli, vyvinout všechno úsilí na její podporu; neboť rakouská buržoazie ve skutečnosti podnikla loupežné tažení proti Srbsku, německá utiskuje Dány, Poláky a v Alsasku-Lotrinsku Francouze a zároveň vede útočnou válku proti Belgii a Francii, aby mohla vyloupit bohatší a svobodnější země, a organizuje útok v okamžiku, který se jí zdál nejpriznivější pro využití její nejnovější vojenské techniky, dříve než Rusko uskuteční takzvaný velký vojenský program.

Jestliže se francouzští buržoové právě tak odvolávají na obranu vlasti a tak dále, rovněž lžou, neboť ve skutečnosti brání země z hlediska kapitalistické techniky zaostalejší a pomaleji se rozvíjející a zároveň za své miliardy verbují černosotňovské bandy ruského carismu pro útočnou vál-

ku, tj. pro drancování rakouského a německého území.

Obě seskupení válčících národů si navzájem v ničem nezadají ve válečných ukrutnostech a barbarství.

6. Úkolem sociální demokracie v Rusku je zvláště a především neúprosný a bezvýhradný boj proti velkoruskému a carskému monarchistickému šovinismu a proti jeho sofistické obhajobě hláсанé ruskými liberály, kadety⁶, částečně narodniky⁷ a dalšími buržoazními stranami. Z hlediska dělnické třídy a pracujících mas všech národů v Rusku by nejmenším zlem byla porážka carské monarchie a jejích armád, které utlačují Polsko, Ukrajinu a celou řadu národů v Rusku a rozněcují mezi nimi nesnášenlivost, aby Velkorusové mohli zesílit útlak ostatních národů a upevnit reakční a barbarskou vládu carské monarchie.

7. Hesly sociální demokracie se nyní musí stát:

za prvé všestranná propaganda socialistické revoluce i v armádě a v místech válečných operací a vysvětlování nutnosti obrátit zbraně ne proti svým bratřím, námezdním otrokům z jiných zemí, nýbrž proti reakčním a buržoazním vládám a stranám všech zemí. Je naprosto nezbytné organizovat tuto propagandu ve všech jazycích ilegálních buněk a skupin v armádách všech národů. Musí se vést nelítostný boj proti šovinismu a „vlastenectví“ šosáků a buržoů všech zemí bez výjimky. V boji proti předákům nynější internacionály, kteří zradili socialismus, je třeba rozhodně apelovat na revoluční uvědomělost dělnických mas, na nichž spočívá celá tíha války a které většinou nenávidí oportunistus a šovinismus;

za druhé propaganda jednoho z nejaktuálnějších hesel za republiku německou, polskou, ruskou atd. a zároveň za přeměnu všech evropských států v republikánské Spojené státy evropské⁸;

za třetí boj především proti carské monarchii a velkoruskému, panslavistickému šovinismu, propagování revoluce v Rusku, jakož i osvobození a seburčení národů utlačovaných Ruskem, a dalších nejaktuálnějších hesel, jako je

demokratická republika, konfiskace statkářské půdy a osmi-
hodinový pracovní den.

Skupina sociálních demokratů, členů SDDSR

*Napsáno nejpozději 24. srpna (6. září) 1914 Podle opisu pořázeného N. K.
Poprvé otištěno v plném znění roku 1929 Krupskou, který přehlédl
Sočiněnija V. I. Lenina, sv. XVIII, a opravil V. I. Lenin;
2. a 3. vydání úvod podle rukopisu*

*Úvod otištěn poprvé roku 1948
Sočiněnija V. I. Lenina, sv. 21, 4. vydání*

EVROPSKÁ VÁLKA A MEZINÁRODNÍ SOCIALISMUS

Pro socialistu nejsou tím nejhorším zlem válečné hrůzy — my jsme vždy pro „santa guerra di tutti gli oppressi per la conquista delle loro patrie!“* — ale strašlivá zrada předáků dnešního socialismu, hrozný krach dnešní internacionály.

Cožpak to není v sociální demokracii zrada, jestliže němečtí socialisté překvapivě změnili svou orientaci (jakmile Německo vyhlásilo válku)? A co jejich lživé fráze o osvobozené válce proti carismu. Najednou se zapomíná na německý imperialismus? Na plenění Srbska? A co buržoazní zájmy ve válce s Anglií? etc. etc. Šovinističtí vlastenci hlasují pro rozpočet!!

Nedopouštějí se stejné zrady francouzští i belgičtí socialisté? Ti sice výborně odhalují německý imperialismus, ale jsou bohužel překvapivě slepí vůči anglickému, francouzskému a zvláště vůči barbarskému ruskému imperialismu! Nevidí zcela evidentní fakt, že francouzská buržoazie desítky a desítky let za své miliardy verbovala černosotňovské bandy ruského carismu, nevidí, že tento carismus potlačuje neruskou většinu obyvatel Ruska, olupuje Polsko, utiskuje velkoruské dělníky a rolníky atd.?

Za takové situace socialista pookřeje, když si přečte, jak *Avanti!*⁹ statečně a otevřeně říká^[242] *Südekumovi* do očí trpkou pravdu, jak říká pravdu německým socialistům, že jsou *imperialisté*, tj. šovinisté. Ještě více člověk pookřeje, přečte-li si článek Zibordiho^[422] (*Avanti!*, 2. září),

* — „svatou válku všech utlačovaných za dobytí jejich vlasti!“ *Red.*

v němž ukazuje v pravém světle nejen německý a rakouský šovinismus (vždyť to je z hlediska *italské* buržoazie výhodné), ale i *francouzský* a označuje tuto válku za válku buržoazie *všech* zemí!!

Stanovisko *Avanti!* a článek *Zibordiho* — [stejně jako rezoluce skupiny revolučních sociálních demokratů^[52] (na nedávné poradě v jedné skandinávské zemi*)] — ukazuje, co je správné a co nesprávné na běžné frázi o krachu internacionály. Tuto frázi opakují škodolibě buržoové i oportunisté („reformisti di destra“^{***}) a s trpkostí socialisté (Volksrecht v Curychu¹⁰, Bremer Bürger-Zeitung¹¹). Na této frázi je velký kus pravdy!! Krach *vůdců* a většiny stran *dnešní* internacionály je *skutečností*. (Srovnejte Vorwärts¹², vídeňskou Arbeiter-Zeitung¹³, Hamburger Echo¹⁴ versus L'Humanité¹⁵ a provolání belgických a francouzských socialistů versus „odpověď“ Vorstandu¹⁶.) **Masy** *ještě* neřekly svoje!!!

Tisíckrát má však pravdu *Zibordi*, když říká, že ne „dottrina è sbagliata“, ne „rimedio“ socialismu „errato“ — „semplicemente non erano in dose bastante“, „gli altri socialisti non sono abbastanza socialisti“^{****}.

Nezkrachoval socialismus reprezentovaný *dnešní evropskou* internacionálou, ale zdeformovaný socialismus, tj. *oportunismus* a *reformismus*. Zkrachovala právě ta „tendence“, která se objevuje *všude*, ve všech státech, tak výrazně představovaná v Itálii Bissolatim a spol. Právě ta po léta *učila* zapomínat na třídní boj *atd. atd.* — viz *rezoluce*¹⁷.

Zibordi má pravdu, jestliže hlavní vinu evropských socialistů spatřuje v tom, že „cercano nobilitare con postumi motivi la loro incapacità a prevenire, la loro necessità di partecipare al macello“, že „preferisce fingere di fare per

* Viz tento svazek, s. 27—33. *Red.*

** — pravicoví reformisté. *Red.*

*** — není „chybná teorie“, socialismus není „nesprávný lék“, „jednoduše se nepodával v dostatečných dávkách“, „mnozí socialisté nejsou „dost socialističtí““. *Red.*

amore ciò ch'è“ (evropský socialismus) „costretto a fare per forza“, že se socialisté „*solidarizzarono* ciascuno con la propria nazione, col Governo *borghese* della propria nazione... in una misura da formare una delusione per noi“ (a všechny socialisty, kteří *nejsou* oportunisty) „é un compiacimento per tutti i non socialisti d'Italia“*) (a to nejen v Itálii, ale ve všech zemích: viz například ruský liberalismus).

Ano, i při úplné incapacità, neschopnosti, bezmocnosti evropských socialistů je počínání jejich vůdců podlá zrada: dělníci šli na jatky, a vůdcové? Hlasují *pro*, vstupují do vlády!!! I kdyby byli úplně bezmocní, museli by hlasovat *proti*, *nesměli by vstupovat* do vlády, pronášet ničemné šovinistické projevy, *nesměli by* být solidární se svým „národem“, *nesměli by* hájit „vlastní“ buržoazii, ale pranýřovat její hanebnosti.

Neboť buržoazie a imperialisté jsou *všude*, všude se podle připravují jatky: je-li ruský carismus *zvlášť* hanebný a barbarský (reakčnější než ostatní), pak německý imperialismus je právě tak monarchický — má feudálně dynastické cíle, brutální buržoazii, méně svobodnou než ve Francii. Ruští sociální demokraté právem říkali, že *pro ně* je menším zlem porážka carismu, že *jejich* bezprostředním nepřítelem je především *velkoruský* šovinismus, ale socialisté v každé zemi (nikoli oportunisté) by měli vidět svého úhlavního nepřítele ve „svém“ („domácím“) šovinismu.

Ale je pravda, že „incapacità“ je tak absolutní? Opravdu? Fucilare? Heldentod** a hanebná smrt?? In vanta-

* — „se dodatečně pokoušejí přijatelnými argumenty ospravedlnit svou neschopnost zabránit vraždění, stejně jako z toho vzniklou nevyhnutelnost zúčastnit se ho“, že „raději předstírají, jako by dělali úplně dobrovolně to“ (evropský socialismus), „k čemu jsou donuceni násilím“, a že socialisté „jsou všichni *solidární* se svým vlastním národem, s *buržoazní* vládou svého vlastního národa... v takové míře, že nás to“ (a všechny socialisty, kteří *nejsou* oportunisty) „zklamalo, ale uspokojilo všechny nesocialisty v Itálii“. *Red.*

** Střílet? Hrdinská smrt. *Red.*

ggio di *un' altra patria?*?* Ne vždycky!! *Začít* bylo možné, bylo to povinností. Ilegální propaganda a občanská válka by byla *čestnější*, byla by spíš povinností socialistů (*to propagují ruští socialisté*).

Utěšují se například iluzí: skončí válka, urovná se to... Ne! Aby krach dnešní (1889-1914) internacionály nebyl krachem socialismu, aby se *masy* neodvrátily, aby pole neopanoval anarchismus a syndikalismus (tak hanebně jako ve Francii), je třeba se podívat pravdě do očí. Ať zvítězí kdokoli, Evropě hrozí *vystupňování* šovinismu, „*revanšismus*“ etc. Německý nebo velkoruský militarismus vyvolává šovinistickou reakci etc. etc.

Naši povinností je vyvodit závěr, že úplně zkrachoval ten oportunistismus a reformismus, který byl tak slavnostně vyhlášován v Itálii (a tak rázně byl odmítnut italskými soudruhy¹⁸) a...**

NB doplnit: opovržlivý, pohrdavý postoj **Neue Zeit**¹⁹ vůči italským socialistům^[375] a *Avanti!*: ústupky oportunistu!!! „Zlatá střední cesta“.

Takzvaný „střed“ = lokajové oportunistů.

*Napsáno koncem srpna
až v září 1914*

*Poprvé otištěno 1. srpna 1929
v Pravdě, č. 174*

Podle rukopisu

* *Pro cizí vlast?? Red.*

** *Zde rukopis končí. Poslední dvě věty jsou připsány na okraji. Red.*

VÁLKA A SOCIÁLNÍ
DEMOKRACIE V RUSKU²⁰

---

*Napsáno před 28. zářím
(11. říjnem) 1914
Otištěno 1. listopadu 1914
v listu Social-demokrat, č. 33*

*Podle textu listu
porovnaného s opisem
pořízeným N. K. Krupskou,
který přehlédl a opravil
V. I. Lenin*

Evropská válka, kterou celá desetiletí připravovaly vlády a buržoazní strany všech zemí, se rozpoutala. Vystupňované zbrojení, krajní zostření boje o trhy v období nejnovějšího, imperialistického stadia vývoje kapitalismu ve vyspělých zemích a dynastické zájmy nejzaostalejších, východoevropských monarchií k ní musely nevyhnutelně dospět a také dospěly. Skutečným obsahem, významem a smyslem nynější války je jediné dobývání zemí a porobování cizích národů, zbídačování konkurujícího národa, plnění jeho bohatství, odpoutávání pozornosti pracujících mas od vnitropolitických krizí v Rusku, Německu, Anglii a v jiných zemích, tříštění a nacionalistické ohlupování dělníků a vyhlazování jejich avantgardy, aby bylo oslabeno revoluční hnutí proletariátu.

Povinností sociální demokracie je odhalit především tento pravý význam války a nekompromisně vyvracet lži, sofismata a „vlastenecké“ fráze, které na obhajobu války šíří vládnoucí třídy, statkáři a buržoazie.

V čele jednoho z obou seskupení válčících národů stojí německá buržoazie. Balamutí dělnickou třídu a pracující masy tvrzením, že vede válku, aby bránila vlast, svobodu a kulturu, aby osvobodila národy utlačované carismem a aby reakční carismus zničila. Ale ve skutečnosti právě tato buržoazie, poklonkující před pruskými junkery s Vilémem II. v čele, byla vždy nejvěrnějším spojencem carismu a nepřitelem revolučního hnutí dělníků a rolníků v Rusku. Ve skutečnosti, ať dopadne válka jakkoli, vynaloží tato buržoazie spolu s junkery všechny své síly na podporu carské monarchie proti revoluci v Rusku.

Ve skutečnosti podnikla německá buržoazie loupežné tažení proti Srbsku, aby si je podmanila a potlačila národní revoluci jižních Slovanů, ale zároveň obrátila hlavní část svých vojenských sil proti svobodnějším zemím, Belgii a Francii, aby vyrabovala bohatšího konkurenta. Německá buržoazie rozšiřuje báchorky, že vede obrannou válku, ale ve skutečnosti si sama zvolila nejpriznivější okamžik k válce, aby využila svou nejnovější vojenskou techniku a předstihla Rusko a Francii v zamýšleném a již dohodnutém přezbrojení.

V čele druhého seskupení válčících národů stojí anglická a francouzská buržoazie, která balamutí dělnickou třídu a pracující masy tvrzením, že vede válku za vlast, svobodu a kulturu proti německému militarismu a despotismu. Ve skutečnosti však tato buržoazie už dávno za své miliardy verbovala a připravovala k útoku na Německo vojska ruského carismu, nejreakčnější a nejbarbarštější evropské monarchie.

Ve skutečnosti je válečným cílem anglické a francouzské buržoazie zabrat německé kolonie a zničit konkurenční národ, který vyniká tím, že se rychleji ekonomicky vyvíjí. A pro tento ušlechtilý cíl pomáhají „vyspělé“, „demokratické“ národy násilnickému carismu ještě víc rdousit Polsko, Ukrajinu atd., ještě víc potlačovat revoluci v Rusku.

Obě seskupení válčících zemí si v ničem nezadají v loupežích, zvěrstvech a nesmírných válečných krutostech. Ale aby buržoazie každé země obalamutila proletariát a odvedla jeho pozornost od jediné skutečně osvobozené války, totiž od občanské války proti buržoazii jak „vlastní“ země, tak i „cizích“ zemí, pro tento honosný cíl se pokouší lživými frázemi o vlastenectví zdůraznit význam „vlastní“ národní války a všechny ujistit, že neusiluje o porážku protivníka, aby plenila a zabírala cizí území, ale aby „osvobodila“ všechny ostatní národy kromě svého vlastního.

Avšak čím horlivěji se vlády a buržoazie všech zemí

snaží rozštěpit dělníky a poštvat jedny proti druhým, čím zběsileji a soustavněji se pro tento vznešený cíl zavádějí výjimečná opatření a válečná cenzura (daleko více postihující i teď, za války, „vnitřního“ než vnějšího nepřítele), tím větší je povinnost uvědomělého proletariátu ubránit svou třídní jednotu, svůj internacionalismus a své socialistické přesvědčení proti šovinistickému běsnění „vlastenecké“ buržoazní kliky všech zemí. Kdyby se uvědomělí dělníci vzdali tohoto úkolu, vzdali by se všech svých osvobozeneckých a demokratických, neřkuli socialistických snah.

S nejhlubším pocitem hořkosti musíme konstatovat, že socialistické strany nejvýznamnějších evropských zemí svůj úkol nejen nesplnily, ale že postup vůdců těchto stran — zvláště německé — hraničí přímo se zradou věci socialismu. Ve vrcholně důležitém a celosvětově historicky významném okamžiku se většina vůdců nynější, II. socialistické internacionály (1889—1914) pokouší podvrhnout místo socialismu nacionalismus. Jejich postup zavinil, že se dělnické strany těchto zemí nepostavily na odpor proti zločinnému jednání vlád, ale vyzvaly dělnickou třídu, aby *ztotožnila* své stanovisko se stanoviskem imperialistických vlád. Vůdcové internacionály spáchali zradu na socialismu hlasováním pro válečné úvěry, opakováním šovinistických („vlasteneckých“) hesel po buržoazii „vlastních“ zemí, schvalováním a obhajobou války, vstupem do buržoazních vlád válčících zemí atd. atd. Nejvlivnější socialističtí vůdcové a nejvlivnější orgány socialistického tisku dnešní Evropy zastávají nikoli socialistické, ale šovinisticky buržoazní a liberální názory. Za toto zneuctění socialismu jsou odpovědní především němečtí sociální demokraté, kteří byli nejsilnější a nejvlivnější stranou II. internacionály. Nelze ovšem omlouvat ani francouzské socialisty přijímající ministerská křesla ve vládě téže buržoazie, která zrazovala svou vlast a spojila se s Bismarckem k potlačení Komuny.

Němečtí a rakouští sociální demokraté se pokoušejí odů-

vodnit svoji podporu války tím, že prý tak bojují přímo proti ruskému carismu. My ruští sociální demokraté prohlašujeme, že takové odůvodnění pokládáme za pouhé sofisma. Revoluční hnutí proti carismu nabylo v naší zemi v posledních letech opět obrovského rozmachu. V čele tohoto hnutí byla stále dělnická třída Ruska. Miliónové politické stávky posledních let byly vedeny pod heslem svržení carismu a požadovaly demokratickou republiku. Krátce před vypuknutím války mohl prezident Francouzské republiky Poincaré za své návštěvy u Mikuláše II. vidět na vlastní oči v ulicích Petrohradu barikády postavené ruskými dělníky. Proletariát v Rusku se nezalekl žádných obětí, aby zbavil všechno lidstvo hanebné carské monarchie. Musíme však dodat, že pokud něco může za jistých podmínek oddálit zánik carismu, pokud něco může napomáhat carismu v boji proti veškeré demokracii Ruska, je to právě nynější válka, díky níž získal carismus ve prospěch svých reakčních cílů peněžní prostředky anglické, francouzské a ruské buržoazie. A pokud něco může ztížit revoluční boj dělnické třídy Ruska proti carismu, je to právě počínání vůdců německé a rakouské sociální demokracie, které nám šovinistický tisk v Rusku dává za příklad.

I kdybychom připustili, že německá sociální demokracie byla natolik slabá, že musela upustit od jakýchkoli revolučních akcí, pak ani v takovém případě se neměla přidat k šovinistickému táboru, neměla svým počínáním zavdat příčinu k plně oprávněnému prohlášení italských socialistů^[242], že vůdcové německých sociálních demokratů hanobí prapor proletářské internacionály.

Naše strana, Sociálně demokratická dělnická strana Ruska, už přinesla a ještě přinese v souvislosti s válkou nesmírné oběti. Veškerý náš legální dělnický tisk je zničen. Většina organizací je rozpuštěna, spousta našich soudruhů je uvězněna nebo žije ve vyhnanství. Ale naše parlamentní reprezentace — Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska ve Státní dumě — pokládala za svou bezpodmíneč-

nou socialistickou povinnost jednak nehlasovat pro válečné úvěry, a aby ještě energičtěji dala najevo svůj protest, opustit dokonce zasedací síň dумы, jednak pranýřovat politiku evropských vlád jakopolitiku imperialistickou.²¹ I přes zdesateronásobený útlak carské vlády vydávají už sociálně demokratičtí dělníci Ruska první ilegální prohlášení proti válce²² a plní tak svou povinnost vůči demokracii a internacionále.

Jestliže se představitelé revoluční sociální demokracie, reprezentovaní menšinou německých sociálních demokratů a nejlepšími sociálními demokraty v neutrálních zemích, do hloubi duše stydí za tento krach II. internacionály, jestliže se zvedají jak v Anglii, tak ve Francii hlasy socialistů proti šovinismu většiny sociálně demokratických stran, jestliže se oportunisté, reprezentovaní například časopisem Sozialistische Monatshefte a už dlouho zaujímající nacionálně liberální stanovisko, oprávněně holedbají svým vítězstvím nad evropským socialismem, pak nejhorší službu prokazují proletariátu lidé kolísající mezi oportunismem a revoluční sociální demokracií (jako „střed“ v německé sociální demokracii), kteří se pokoušejí krach II. internacionály zatajovat nebo zastírat diplomatickými frázemi.

Naopak, je třeba otevřeně přiznat, že je to krach, a pochopit jeho příčiny, aby bylo možné budovat novou, trvalejší socialistickou jednotu dělníků všech zemí.

Oportunisté zmařili rezoluce stuttgartského²³, kodaňského²⁴ i basilejského²⁵ kongresu, které zavazovaly socialisty všech zemí, aby bojovali proti šovinismu za jakýchkoli podmínek a odpověděli na každou válku vyhlášenou buržoazií a vládami zesíleným propagováním občanské války a sociální revoluce. Krach II. internacionály je krachem oportunismu, jehož živnou půdou bylo uplynulé (takzvané „pokojné“) historické období se svými zvláštními podmínkami a který v posledních letech ve skutečnosti v internacionále převládal. Oportunisté dlouho připravovali tento krach: Odmítali socialistickou revoluci a nahra-

zovali ji buržoazním reformismem; odmítali třídní boj, který v určitém okamžiku nutně přerůstá v občanskou válku, a hlásali spolupráci tříd; pod pláštíkem vlastenectví a obrany vlasti hlásali buržoazní šovinismus a ignorovali nebo odmítali základní pravdu socialismu vyloženou už v Komunistickém manifestu^[91], tj. že dělníci nemají vlast; v boji proti militarismu se omezovali na sentimentální měšťácké stanovisko, místo aby uznali nutnost revoluční války proletářů všech zemí proti buržoazii všech zemí; místo nutného využívání buržoazního parlamentarismu a buržoazní legality tuto legalitu zfetišizovali a zapoměli, že v krizových dobách jsou nezbytné ilegální formy organizace a agitace. Přirozeným „doplňkem“ oportunistu je — vysloveně buržoazní a s proletářským, tj. marxistickým názorem naprosto neslučitelný — anarchosyndikalistický směr, který se za současné krize vyznamenal neméně hanebně samolibým opakováním šovinistických hesel.

Dnes není možné plnit úkoly socialismu, není možné dospět ke skutečné mezinárodní jednotě dělníků, dokud se definitivně nerozejdeme s oportunistem a dokud masám nevysvětlíme, že oportunismus nevyhnutelně skončí fiaskem.

Úkolem sociální demokracie každé země musí být především boj proti šovinismu v dané zemi. V Rusku tento šovinismus úplně zachvátil buržoazní liberalismus („kadeť“) a částečně narodníky až po socialisty-revolucionáře a „pravicové“ sociální demokraty. (Zejména je nezbytné pranýřovat šovinistické projevy, například J. Smirnova^[18], P. Maslova^[108] a G. Plechanova^[137], kterých se chopil buržoazně „vlastenecký“ tisk^[165] a vydatně je využívá.)

Za dané situace se nedá určit, zda by byla z hlediska mezinárodního proletariátu menším zlem pro socialismus porážka jednoho či druhého seskupení válčících národů. Ale my ruští sociální demokraté nemůžeme vůbec pochybovat, že pokud jde o dělnickou třídu a pracující masy všech národů v Rusku, byla by nejmenším zlem porážka

carské monarchie, nejreakčnější a nejbarbarštější vlády, která utiskuje největší počet národů a největší počet obyvatel Evropy a Asie.

Nejaktuálnějším politickým heslem sociálních demokratů v Evropě se musí stát vytvoření republikánských Spojených států evropských, ale na rozdíl od buržoazie, která je ochotna „slíbit“ cokoli, jen aby strhla proletariát do všeobecného proudu šovinismu, budou sociální demokraté vysvětlovat, že je toto heslo naprosto klamné a nesmyslné, nesvrhne-li revoluce německou, rakouskou a ruskou monarchii.

S ohledem na největší zaostalost v Rusku, které ještě nedovršilo svou buržoazní revoluci, musí být úkolem sociální demokracie i nadále splnění tří hlavních podmínek důsledného demokratického převratu: demokratická republika (při úplné rovnoprávnosti a sebeurčení všech národů), konfiskace statkářské půdy a osmihodinový pracovní den. Ve všech vyspělých zemích však dává válka na pořad heslo socialistické revoluce, které je tím aktuálnější, čím více doléhají břemena války na bedra proletariátu, čím aktivnější by měla být jeho úloha při budování nové Evropy, až skončí hrůzy nynějšího „vlasteneckého“ barbarství za kolosálních technických úspěchů kapitalistické velkovýroby. To, že buržoazie užívá zákony válečné doby, aby zavřela ústa proletariátu, mu nutně ukládá vytvořit ilegální formy agitace a organizace. I když si oportunisté „chrání“ legální organizace za cenu zrady svého přesvědčení, revoluční sociální demokraté využijí organizační zkušenosti a spojení dělnické třídy, aby v daném krizovém období vytvořili příslušné ilegální formy boje za socialismus a za sjednocení dělníků nikoli s šovinistickou buržoazií své země, nýbrž s dělníky všech zemí. Proletářská internacionála nezahynula a nezahyne. Dělnické masy přes všechny překážky vytvoří novou internacionálu. Nynější triumf oportunistů nebude mít dlouhé trvání. Čím více obětí si válka vyžádá, tím zřejmější bude dělnickým masám zrada spáchaná oportunisty na dělnické věci a tím snáze

pochopí nutnost obrátit v každé zemi zbraň proti vládě a buržoazii.

Přeměnit nynější imperialistickou válku ve válku občanskou je jediné správné proletářské heslo, osvědčené zkušenostmi Komuny, vytyčené v basilejské rezoluci (1912) a vyplývající ze všech podmínek imperialistické války mezi ysoce rozvinutými buržoazními zeměmi. I kdyby byly obtíže takové přeměny v ten nebo onen okamžik sebevětší, socialisté ji nikdy neustanou soustavně, houževnatě a vytrvale připravovat, když už válka propukla.

Pouze tímto způsobem se může proletariát vyprostit ze své závislosti na šovinistické buržoazii a v té či oné formě, rychleji či pomaleji vykročit rozhodně na cestu ke skutečné svobodě národů a k socialismu.

Ať žije mezinárodní bratrský svazek dělníků proti šovinismu a patriotismu buržoazie všech zemí!

Ať žije proletářská, oportunistu zbavená internacionála!

Ústřední výbor

Sociálně demokratické dělnické strany Ruska

DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK
K PŘEDNÁŠCE
G. V. PLECHANOVA
O STANOVISKU
SOCIALISTŮ K VÁLCE
Z 28. ZÁŘÍ (11. ŘÍJNA) 1914²⁶
STRUČNÁ NOVINOVÁ ZPRÁVA

„Naše teze vypracované ústředním výborem strany,“ řekl úvodem svého diskusního příspěvku^[52] soudruh Lenin, „jsme poslali Italům a řada z nich, škoda že ne všechny, byla pojata do luganské rezoluce²⁷.“

První část Plechanovovy přednášky^[5] věnované charakteristice zrady německých sociálních demokratů se oponentovi velmi líbila, což nelze říci o druhé části, v níž se Plechanov pokusil ospravedlnit postoj francouzských socialistů.

Jak je možné hájit francouzský socialismus, který vyzval k válce Italy? Dokonce i v neobyčejně pružných rezolucích internacionály se stěží najdou místa opravňující k takové výzvě.

Nynější válka ukázala, jak obrovská vlna oportunistu se vyvalila z nitra evropského socialismu. Evropští oportunisté se pokusili využít ke své rehabilitaci starý, osvědčený argument „o jednotě organizace“. Němečtí ortodoxní socialisté se vzdali svého stanoviska, aby zachovali formální jednotu strany. Soudruh Lenin vždy poukazoval na oportunistus skrývající se v takovém přístupu k otázce, vždy bojoval proti smířlivectví, které se vzdává principů. Všechny Vanderveldeho a Kautského rezoluce trpěly touto oportunistickou tendencí zmírňovat zřejmě rozpory. Ve

svém článku O válce²⁸ zašel Kautsky tak daleko, že omlouval všechny prohlášením, že ze svého stanoviska mají všichni pravdu, neboť *subjektivně* se cítí ohroženi a *subjektivně* se domnívají, že bylo pošlapáno jejich právo na existenci. Podobné smýšlení Francouzů bylo ovšem z psychologické stránky, z lidského hlediska v dané chvíli pochopitelnější, a proto sympatičtější, avšak přece jenom socialisté nemohou uvažovat tak, že budou vycházet pouze ze strachu před útokem. Je třeba otevřeně říci, že jednání Francouzů bylo víc šovinistické než socialistické.

Plechanov, říká dále Lenin, kritizuje soudruhy, kteří tvrdí, že se nedá zjistit, kdo první zaútočil. Podle oponentova názoru není nynější válka vůbec *náhodou* závislou na tom či onom útoku, nýbrž je připravena všemi okolnostmi vývoje buržoazní společnosti. Byla předpovídána už dávno a právě v takovéto kombinaci a právě s takovým vývojem. Basilejský kongres^[332] hovořil o ní jasně a také předvídal, že záminkou ke konfliktu bude Srbsko.

Dále soudruh Lenin vysvětluje, co je povinností socialistů za války. *Sociální demokraté splní svou povinnost pouze tehdy, bojují-li proti šovinistické hysterii své země*, a nejlepším příkladem plnění této povinnosti jsou srbští sociální demokraté²⁹.

Proletariát nesmí zapomínat na Marxova slova, že „dělníci nemají vlast“^[81], a nesmí se podílet na obraně hranic buržoazních států, ale musí budovat nové hranice socialistických republik. I široké masy proletariátu to nemohou svým správným instinktem nepochopit. To, co se nyní odehrává v Evropě, není nic jiného než spekulace s nejhoršími a zároveň hluboce zakořeněnými předsudky. „Naším úkolem,“ říká Lenin, „není plavat po proudu, nýbrž přeměnit národní, pseudonárodní válku v rozhodné střetnutí proletariátu s vládnoucími třídami.“

Lenin potom kritizoval účast socialistů ve vládách a poukázal na odpovědnost, kterou na sebe socialisté berou, když podporují veškeré kroky vlády.

„*Lépe je odejít do neutrální země a odtud říkat pravdu, lépe je*

obrátit se k proletariátu svobodným, nezávislým slovem, než se stát ministrem,“ zakončil oponent svůj krátký diskusní příspěvek.

*Golos, č. 33
21. října 1914*

Podle listu Golos

PŘEDNÁŠKA NA TĚMA PROLETARIÁT A VÁLKA

1. (14.) ŘÍJNA 1914³⁰

NOVINOVÁ ZPRÁVA

Přednášející rozdělil svůj příspěvek na dvě části: objasnění charakteru této války a stanovisko socialistů k této válce.

Aby si marxista mohl vytvořit k válce určité stanovisko, musí si ujasnit její charakter. K tomu je ovšem nutné vymezit především objektivní podmínky a konkrétní okolnosti dané války. Válku je třeba zkoumat v té historické situaci, v níž probíhá, a teprve pak můžeme určit své stanovisko k ní. Jinak nedospějeme k materialistickému, nýbrž k eklektickému výkladu otázky.

Stanovisko k válce je v různých dobách nutně různé podle toho, jak to odpovídá historické situaci, vzájemnému poměru tříd atd. Nemá smysl zásadně jednou provždy zahrnout účast ve válce. Nemá rovněž smysl dělit války na obranné a útočné. Marx nenáviděl v roce 1848 Rusko proto, že tehdy demokracie nemohla v Německu zvítězit, rozvinout se a sjednotit zemi v jeden národní celek, dokud po ní vztahovalo ruku reakční, zaostalé Rusko.

Abychom si ujasnili své stanovisko k nynější válce, musíme pochopit, čím se liší od dřívějších válek, jaké jsou její zvláštní znaky.

Objasnila to snad buržoazie? Ne. Nejenže neobjasnila, ale rozhodně ani neobjasní. Soudě podle toho, co se děje mezi socialisty, bylo by možné se domnívat, že ani oni nemají představu o příznačném charakteru nynější války.

A přitom ji socialisté velmi správně vysvětlovali a předvádali. Dokonce neexistuje ani jeden projev socialistického poslance, ani jeden článek socialistického publicisty, které

by toto vysvětlení neobsahovaly. Je tak prosté, že mu ani nevěnují pozornost, ale ono je zatím klíčem k nalezení správného stanoviska k této válce.

Tato válka je imperialistická, a to je její hlavní charakteristický rys.

Abychom jej objasnili, musíme zjistit, jaké byly předchozí války a co je to imperialistická válka.

Lenin se dosti podrobně zabývá charakteristikou válek z konce 18. století a celého 19. století. To vše byly *národní války*, které pomáhaly vytvořit národní státy a provázely tento proces.

Tyto války odstraňovaly feudalismus a byly výrazem boje nové, buržoazní společnosti s feudalismem. Národní státy byly nezbytnou etapou ve vývoji kapitalismu. Boj za sebeurčení národů a jejich samostatnost, za svobodu jazyka, za zastupitelské orgány lidu sloužil tomuto cíli — vytvoření národních států — což na jistém stupni kapitalismu bylo nezbytným základem rozvoje výrobních sil.

Takový byl charakter válek od Velké francouzské revoluce až do italských a pruských válek.

Tento úkol národních válek plnila demokracie buď přímo, nebo s pomocí Bismarckovou — nezávisle na vůli a vědomí přímých účastníků válek. Národní války, války z počátků kapitalismu, přispěly k triumfu současné civilizace, k plnému rozkvětu kapitalismu, k začlenění všeho lidu a všech národů do kapitalismu.

Něco jiného je imperialistická válka. A o tom nebylo mezi socialisty všech zemí a všech směrů sporu. Na všech kongresech se vždy při projednávání rezolucí o vztahu k možné válce všichni shodovali v tom, že by taková válka byla *imperialistická*. Všechny evropské země už dosáhly stejné úrovně rozvoje kapitalismu, všechny už vytvořily všechno, co může kapitalismus vytvořit. Kapitalismus už dosáhl své nejvyšší formy a nevyváží už zboží, nýbrž kapitál. Jeho národní hranice už je mu těsná, a teď probíhá válka o poslední zbytky neobsazených území na země-

kouli. Jestliže národní války v 18. a 19. století znamenaly počátek kapitalismu, imperialistické války svědčí o jeho konci.

Celý konec 19. a počátek 20. století se nesl ve znamení imperialistické politiky.

Je to imperialismus, co vtiskuje zcela zvláštní rys nynější válce, co ji odlišuje od všech předchozích.

Pouze když budeme posuzovat tuto válku v její zvláštní historické situaci, což je pro marxistu nevyhnutelné, můžeme si svůj vztah k ní ujasnit. Jinak budeme operovat starými pojmy a argumenty používanými v jiné, dřívější situaci. K těmto starým pojmům patří pojem vlastní a vzpomenuť dělení na války obranné a útočné.

Ovšem i teď najdeme ještě v naší živé přítomnosti stopy starých časů. Ze všech válčících zemí pouze Srbové bojují za národní existenci. V Indii a v Číně by uvědomění proletáři také nemohli volit jinou cestu než národní, poněvadž jejich země se ještě nezformovaly v národní státy. Kdyby Čína musela vést kvůli tomu útočnou válku, mohli bychom s ní jedinečně sympatizovat, protože by to byla objektivně progresivní válka. Stejně mohl v roce 1848 Marx propagovat útočnou válku proti Rusku.

Charakter konce 19. a počátku 20. století udává tedy imperialistická politika.

Imperialismus je takové stadium kapitalismu, kdy už splnil vše, co mohl, a spěje k úpadku. Není to zvláštní období ve vědomí socialistů, ale ve faktických vztazích. Vede se boj za rozdělení zbylých kousků světa. Je to poslední historická úloha kapitalismu. Jak dlouho toto období potrvá, nemůžeme určit. Možná že takových válek bude několik, je však nutné jasně si uvědomit, že to vůbec nejsou války, jaké se vedly dříve, a že se podle toho změní úkoly, které před socialisty vyvstaly.

Ke splnění těchto úkolů bude už proletářská strana potřebovat organizace úplně jiného typu.

Po podrobném a pozorném prozkoumání ekonomických

jevů a po nanejvýš obezřelých závěrech ve své brožuře Weg zur Macht^[314]* poukázal Kautsky na to, že vstupujeme do etapy, která se naprosto nepodobá dřívějšímu pokojnému postupnému vývoji...

Jaká bude muset být nová forma organizace odpovídající této etapě, to se dá teď stěží říci. Ale je zřejmé, že vzhledem k novým úkolům bude muset proletariát budovat nové organizace nebo měnit staré. Tím nesmyslnější je obava z rozbití vlastní organizace, která se tak výrazně projevuje u německých sociálních demokratů, tím nesmyslnější je tento legalismus za každou cenu. Víme, že petrohradský výbor vydal proti válce ilegální leták^[184]. Totéž učinila kavkazská organizace a některé jiné organizace v Rusku. Nelze pochybovat, že i v zahraničí to tak lze dělat, aniž se tím naruší spojení.

Legálnost je ovšem velice vzácná věc a Engels neříká zbytečně: „Páni buržoové, porušte svou legálnost první!“³¹ To, co se nyní děje, poučí možná německé sociální demokraty, poněvadž vláda, která se vždycky holedbala svou legálností, ji bez ostychu ve všech směrech porušila. V tom může být prospěšný brutální rozkaz berlínského velitele, který byl na jeho nátlak otištěn na první straně Vorwärtsu³². Jenže Vorwärts, když se ze strachu před zastavením zřekl třídního boje a slíbil, že se o něm do konce války nezmíní, spáchal sebevraždu. Je mrtev, jak správně poznamenal pařížský Golos^[107], který je teď nejlepším socialistickým listem v Evropě. Čím častěji a rozhodněji jsem se rozcházel s Martovem, tím rezolutněji musím prohlásit, že tento autor nyní dělá právě to, co musí dělat sociální demokrat. Kritizuje svou vlastní vládu, odhaluje svou vlastní buržoazii a spílá svým vlastním ministrům. Socialisté, kteří složili zbraně před vládou vlastní země, ale demaskují a ostouzejí ministry a vládnoucí třídy jiné země, vystupují v roli buržoazních publicistů. Sám Südekum hraje objektivně

* Cesta k moci. *Red.*

úlohu agenta německé vlády, jako jiní hrají ve prospěch francouzsko-ruských spojenců.

Socialisté, kteří nepochopili, že nynější válka je imperialistická, a neposuzují ji z historického hlediska, nic z této války nepochopí. Jsou s to představovat si ji dětsky naivně, asi tak, že v noci někdo položil jinému nůž na krk a sousedi že musí zachraňovat oběť přepadení nebo se před rvačkou zbaběle zavírat „na klíč“ (Plechanovův výrok^[5]).

Nepřipustíme, aby nás oklamali, a nenecháme buržoazní rádce vysvětlovat válku tak prostoduše, že se žilo v poklidu, a tu jeden zaútočil a druhý se brání.

Soudruh Lenin čte úryvek z článku Luzzattiho, uveřejněného v jedněch italských novinách. V tomto článku se italský politik raduje, že se velkým vítězem ve válce stala... vlast, pojem vlasti, a opakuje: je třeba připomenout Ciceronova slova, že „největším neštěstím je občanská válka“.

To se prosím podařilo buržoům, tohle je nejvíce nadchlo, těší je, že na to promrhali spoustu prostředků a vynaložili mnoho sil. Snaží se nás přesvědčit, že to je tatáž stará, obyčejná národní válka.

Ale ne. Doba národních válek minula. Před námi je válka imperialistická a úkolem socialistů je přeměnit „národní“ válku v občanskou.

Tuto imperialistickou válku jsme všichni očekávali a připravovali se na ni. A jestliže vypukla, není vůbec důležité, kdo zaútočil; na válku se připravovali všichni a zaútočil ten, kdo to v dané chvíli pokládal za nejvýhodnější.

Dále soudruh Lenin přechází k vymezení pojmu „vlast“ ze socialistického hlediska.

Tento pojem je přesně a jasně vymezen v Komunistickém manifestu^[81], jehož skvělé teze byly dostatečně ověřeny a prověřeny zkušenostmi. Lenin čte úryvek z Komunistického manifestu, v němž se pojem „vlast“ definuje jako historická kategorie odpovídající vývoji společnosti v jejím určitém stadiu, ale po jeho překonání se stává zbytečnou.

Женевская секція

РОССІЙСКОЙ СОЦІАЛЬДЕМОКРАТИЧ. РАБОЧ. ПАРТІИ.

ЧЕТВЕРГЪ 15

ВЪ ~~СРЕДУ 14~~ ОКТЯБРЯ 1914 Г. ВЪ 8 $\frac{1}{2}$ Ч. В.

Въ помѣщеніи „MAISON DU PEUPLE“.

№ 4, DUBOIS-MELLY № 4.

ТОВ. Н. ЛЕНИНЪ

ПРОЧТЕТЬ ПУБЛИЧНЫЙ РЕФЕРАТЪ
НА ТЕМУ:

Европейская война и социализмъ.

Плата за входъ: 30 сент.

Типографія

M. Gabriel.

Goetz-Monia № 27

Oznámení o přednášce V. I. Lenina na téma
Evropská válka a socialismus

2. (15.) října 1914

Zmenšeno

Proletariát nemůže milovat to, co nemá. Proletariát nemá vlast.

Jaké úkoly mají socialisté v této válce?

Soudruh Lenin čte stuttgartskou rezoluci^[368], potvrzenou a doplněnou později v Kodani^[395] a v Basileji^[332]. V této rezoluci jsou jasně vymezeny metody boje socialistů proti válkychtivým tendencím a jejich povinnosti po vypuknutí války. Tyto povinnosti jsou vymezeny příklady z revoluce v Rusku a Pařížské komuny. Stuttgartská rezoluce byla formulována obezřele, měla na zřeteli všemožné trestní zákony, ale úkol je tam vyjádřen jasně. Pařížská komuna byla občanskou válkou. V jaké formě, kdy a kde, to je jiná otázka, ale směr naší práce je určen jasně.

Z tohoto hlediska soudruh Lenin probírá pozice, které ve skutečnosti zaujali socialisté různých zemí. Kromě Srbů splnili svou povinnost Rusové, jak o tom píše italský list *Avanti!*^[399], plní ji Keir Hardie, odhalující politiku Edwarda Greye.

Když už válka začala, je nemyslitelné se jí vyhnout. Měli bychom jít a jednat jako socialisté. Na válečných bojištích lidé přemýšlejí a zamýšlejí se asi ještě více než „doma“. Musí se tam jít a organizovat tam proletariát pro konečný cíl, protože je utopie domnívat se, že k němu proletariát dospěje pokojnou cestou. Není možné od kapitalismu dospět k socialismu, aniž se překonají národní hranice, jako nebylo možné od feudalismu dospět ke kapitalismu bez národních idejí.

STAV A ÚKOLY SOCIALISTICKÉ INTERNACIONÁLY³³

Na dnešní krizi je ze všeho nejhorší, že většina oficiálních představitelů evropského socialismu podlehla buržoaznímu nacionalismu a šovinismu. Ne náhodou se jim buržoazní listy všech zemí hned vysmívají, hned je shovívavě chválí. Pro toho, kdo chce zůstat socialistou, neexistuje důležitější úkol než objasnit příčiny krize socialistického hnutí a analyzovat úkoly internacionály.

Někteří lidé se bojí přiznat pravdu, že krize, či spíše krach II. internacionály, je krachem oportunismu.

Poukazují například na jednomyslnost francouzských socialistů, na to, že staré frakce v socialismu se prý úplně přeskupily, pokud jde o stanovisko k válce. Avšak vymlouvají se na to neprávem.

Ideové základy oportunismu spočívají nesporně v tom, že určití jedinci obhajují spolupráci tříd, zříkají se ideje socialistické revoluce a revolučních metod boje, přizpůsobují se buržoaznímu nacionalismu, zapomínají na historicky proměnlivé hranice národa nebo vlasti, fetišizují buržoazní legalitu a opouštějí třídní hledisko a třídní boj z obavy, aby neodradili „široké masy obyvatelstva“ (čti maloburžoazie). Právě z této půdy vyrostlo nynější šovinistické a patriotické smýšlení většiny vůdců II. internacionály. Různí pozorovatelé, zastávající nejrůznější hlediska, už dávno konstatovali, že mezi vůdci II. internacionály ve skutečnosti převládají oportunisté. Válka jen zvláště rychle a zřetelně ukázala skutečný rozsah jejich převahy. Že neobyčejně prudká krize vyvolala ve starých frakcích řadu přesunů, to není nic divného. Celkem vzato jednalo se jen

o přeskupení jednotlivců. Směry uvnitř socialismu zůstaly stejné.

Mezi francouzskými socialisty není úplná jednomyslnost. I Vaillant^[411], stojící na šovinistickém křídle jako Guesde, Plechanov, Hervé a jiní, je nucen přiznat, že dostává mnoho protestních dopisů od francouzských socialistů poukazujících na to, že tato válka je válka imperialistická, že ji zavinila francouzská buržoazie stejně jako buržoazie jiných zemí. Nezapomínejme, že tyto hlasy umlčuje nejen triumfující oportunistus, ale i válečná cenzura. U Angličanů úplně propadla šovinismu Hyndmanova skupina (angličtí sociální demokraté — Britská socialistická strana)³⁴ stejně jako většina pololiberálních vůdců tradeunionů. Šovinismu odolává Mac Donald a Keir Hardie z oportunistické Nezávislé labouristické strany³⁵. Výjimka potvrzuje pravidlo. Ale někteří revoluční sociální demokraté, kteří už dlouho proti Hyndmanovi brojili, nyní z Britské socialistické strany vystoupili. U Němců je to jasné: oportunisté zvítězili, jásají, „jsou ve svém živlu“. „Střed“ vedený Kautským propadl oportunistu a hájí jej obzvlášť lícoměrnými, otřepanými a samolibými sofismaty. Mezi revolučními sociálními demokraty se ozývají protesty — je to Mehring^[366], Pannekoek^[385], K. Liebknecht^[328] a řada prostých, bezejmenných hlasů v Německu a v německém Švýcarsku^[252]. V Itálii je rozeskupení rovněž jasné: krajní oportunisté, Bissolati a spol., jsou pro „vlast“, pro Guesdeho, Vaillanta, Plechanova a Hervého. Revoluční sociální demokraté (socialistická strana) v čele s Avanti! bojují proti šovinismu a pranýřují buržoazně prospěchářský charakter výzev k válce za podpory velké většiny předních dělníků. V Rusku se ozvali krajní oportunisté z tábora likvidátorů a brání šovinismus na veřejných přednáškách a v tisku. P. Maslov^[108] a J. Smirnov^[18] obhajují carismus pod záminkou obrany vlasti (víte, Německo „nám“ vyhrožuje, že „nám“ „sílou meče“ vnutí obchodní smlouvy, kdežto carismus asi ničil a ničí hospodářský, politický a

národní život $\frac{9}{10}$ obyvatel Ruska *bez* meče, knuty a šibenice) a ospravedlňují vstup socialistů do buržoazních reakčních vlád a jejich hlasování dnes pro válečné úvěry, zítra pro další zbrojení!! Plechanov, který svůj ruský šovinismus zastírá frankofilstvím, a Alexinskij propadli nacionalismu. Martov^[102, 105, 107], pokud se dá soudit podle pařížského Golosu, se z tohoto spolku drží nejlíp, staví se proti šovinismu německému i francouzskému, útočí proti Vorwärtsu i proti panu Hyndmanovi a Maslovovi, netroufá si však vyhlásit rozhodný boj veškerému mezinárodnímu oportunistu, ani jeho „nejvlivnějšímu“ obhájci, „středu“ německé sociální demokracie. Pokusy vydávat dobrovolnou službu v armádě za plnění socialistických úkolů (viz prohlášení skupiny ruských dobrovolníků v Paříži, sociálních demokratů a socialistů-revolucionářů, jakož i polských sociálních demokratů, Ledera a jiných)³⁶ obhajoval jedině Plechanov. Většina pařížské sekce naší strany tyto pokusy odsoudila.³⁷ O stanovisku ÚV naší strany se přesvědčí čtenáři z úvodníku v dnešním čísle.* K formulaci názorů naší strany musíme uvést — abychom předešli nedorozumění — tato fakta: skupina členů naší strany, která s nesmírnými obtížemi obnovovala organizační spojení přerušená válkou, vypracovala nejdříve „teze“ a ve dnech 6.—8. září podle nového kalendáře je nechala kolovat mezi soudruhy. Potom je prostřednictvím švýcarských sociálních demokratů odevzdala dvěma účastníkům společné konference italských a švýcarských socialistů v Luganu (27. září). Až v polovině října se podařilo obnovit spojení a formulovat stanovisko ÚV strany^[49]. Úvodník tohoto čísla přináší definitivní znění těchto „tezí“.

Taková je ve zkratce situace v evropské a ruské sociální demokracii. Krach internacionály je zřejmý. Polemika v tisku mezi francouzskými a německými socialisty to definitivně potvrdila. Přiznali to nejenom levicovní sociální

* Viz tento svazek, s. 39—48. *Red.*

demokraté (Mehring³⁸ a Bremer Bürger-Zeitung^[421]), ale i umírněné švýcarské orgány (Volksrecht^[423]). Pokusy Kautského zastřít tento krach jsou jen zbabělé vykrucování. Tento krach je právě krachem oportunistů, který je v zajetí buržoazie.

Stanovisko buržoazie je jasné. Neméně jasné je i to, že oportunisté zcela slepě opakují její argumenty. Kromě toho, co je řečeno v úvodníku, zbývá snad už jen odkázat na posměšné výlevy Die Neue Zeit^[313, 419], že prý internacionalismus tkví právě v tom, že dělníci jedné země střílejí ve jménu obrany vlasti proti dělníkům druhé země!

Nemůžeme mluvit o vlasti, odpovídáme oportunistům, a ignorovat konkrétní historický charakter této války. Je to válka imperialistická, tj. válka období nejvyššího stadia kapitalismu, období *konce* kapitalismu. Dělnická třída se musí nejdříve „konstituovat jako národ“, praví *Komunistický manifest*^[81] a stanoví přitom *meze a podmínky*, za nichž uznáváme národ a vlast jako nezbytné formy buržoazního zřízení, a tedy i buržoazní vlast. Oportunisté tuto pravdu překrucují, vztahují to, co platilo v době vzniku kapitalismu, na období konce kapitalismu. Ale o tomto období, o úkolech proletariátu v boji za rozbití nikoli už feudalismu, nýbrž kapitalismu praví Komunistický manifest jasně a přesně: „Dělníci nemají vlast.“ Je pochopitelné, proč se oportunisté bojí tuto socialistickou pravdu přiznat, proč se dokonce většinou bojí otevřeně se s ní vyrovnat. Socialistické hnutí nemůže zvítězit ve starém rámci vlasti. Vytváří nové, vyšší formy lidského soužití, kdy oprávněné požadavky a progresivní snahy pracujících *mas každého* národa budou poprvé uskutečněny na podkladě mezinárodní jednoty, jestliže budou odstraněny nynější národnostní přehrady. Pokouší-li se dnes buržoazie vnést nesvár a rozepře mezi dělnictvo pokryteckým dovoláváním se „obranou vlasti“, odpovědí na to uvědomělí dělníci neustále opakovanými pokusy sjednotit dělníky různých národů v boji za svržení nadvlády buržoazie všech národů.

Buržoazie balamutí masu zastíráním imperialistického lupičství starou ideologií „národní války“. Proletariát tento podvod odhaluje a razí heslo přeměny imperialistické války ve válku občanskou. Právě toto heslo vytyčuje stuttgartská^[368] a basilejská^[332] rezoluce, které nepředvíдалy jakoukoliv válku, ale právě nynější válku, a v nichž se nemluvilo o „obraně vlasti“, ale o „urychlení pádu kapitalismu“ využitím krize vyvolané válkou a o příkladu Komuny. Komuna znamenala přeměnu války mezi národy na válku občanskou.

Takováto přeměna není ovšem snadná a nemůže být provedena „na přání“ jednotlivých stran. Ale právě tato přeměna vychází z objektivních podmínek kapitalismu a zejména období konce kapitalismu. Na to, a jedině na to musí socialisté zaměřit svou práci. Nehlasovat pro válečné úvěry, nepřizvukovat šovinismu „vlastní“ země (a spojeneckých zemí), bojovat především proti šovinismu „vlastní“ buržoazie a neomezovat se na legální formy boje, když došlo ke krizi a buržoazie sama opustila legalitu, kterou vytvořila — to je *směr* práce, která *vede* k občanské válce a vyvolá ji v té či oné chvíli celoevropského požáru.

Válka není náhoda, není to „hřích“, jak věří křesťanští kazatelé (hlásající vlastenectví, humánnost a mír o nic hůře než oportunisté), ale nevyhnutelné stadium kapitalismu a právě tak zákonitá forma *kapitalistického* života jako mír. Válka našich dnů je válkou mezi národy. Z toho však nepochybně plyne, že musíme plout s „národním“ proudem šovinismu, ale to, že i za války, ve válce, ve válečných poměrech existují a projevují se třídní rozpory, které drásají národy. Odmítání vojenské služby, protiválečná stávka a tak podobně, to je hloupost, to je ubohé a zbabělé blouznění o neozbrojeném boji proti ozbrojené buržoazii, marné vzdychání po zničení kapitalismu bez urputné občanské války nebo řady válek. Povinností socialisty je propagovat třídní boj i v armádě; práce zaměřená na přeměnu války mezi národy ve válku občanskou, to je jediná socialistická

práce v období imperialistického ozbrojeného střetnutí buržoazie všech národů. Pryč se svatouškovským sentimentálním a pošetilým vzdycháním po „míru za každou cenu“! Vztyčme prapor občanské války! Imperialismus dal v sázku osud evropské kultury: po této válce, nedojde-li k řadě úspěšných revolucí, budou brzy následovat další války — pohádka o „poslední válce“ je nesmyslná a škodlivá, je to šosácký „mýtus“ (jak to správně vyjádřil Golos³⁹). Pod proletářským praporem občanské války půjdou ne-li dnes, tedy zítra, ne-li za nynější války, tedy za nejbližší příští války nejenom statisíce uvědomělých dělníků, nýbrž i milióny poloproletářů a příslušníků maloburžoazie, obalamucených dnes šovinismem, a válečné hrůzy je budou nejenom děsit a šokovat, ale i vychovávat, učit, probouzet, organizovat, zocelovat a připravovat k válce proti buržoazii „vlastní“ země i „cizích“ zemí.

II. internacionála je mrtvá, porazil ji oportunistus. Pryč s oportunismem! Ať žije III. internacionála, očištěná nejen od „přeběhlíků“ (jak si přeje Golos), ale i od oportunistu.

II. internacionála vykonala svůj díl užitečné přípravné práce při předběžném organizování proletářských mas v dlouhém „pokojném“ období nejkrutějšího kapitalistického zotročení a nejrychlejšího kapitalistického vývoje v poslední třetině 19. a na počátku 20. století. III. internacionále připadá úkol zorganizovat síly proletariátu k revolučnímu náporu proti kapitalistickým vládám, k občanské válce proti buržoazii všech zemí za politickou moc, za vítězství socialismu!

KAREL MARX

(STRUČNÝ ŽIVOTOPIS A VÝKLAD
MARXISMU)⁴⁰

*Napsáno v červenci — listopadu 1914
Ve zkráceném znění otištěno roku 1915
v Encyklopedickém slovníku Granatových,
7. vydání, díl 28
Podepsán V. Iljin*

*Předmluva otištěna roku 1918
v brožuře N. Lenin, Karl Marx,
Moskva, vydavatelství Priboj*

*Podle rukopisu porovnaného
s textem brožury*

PŘEDMLUVA

Stať o Karlu Marxovi^[58], která teď vychází jako samostatná brožura, jsem napsal (pokud se pamatuji) v roce 1913 pro slovník Granatových^[211]. Ke stati byl připojen dosti podrobný přehled literatury o Marxovi, převážně zahraniční. Ten je v tomto vydání vynechán. Kromě toho redakce slovníku vypustila z cenzurních důvodů konec stati o Marxovi, věnovaný výkladu jeho revoluční taktiky. Nemohu zde bohužel tento konec znovu uvést, protože koncept zůstal kdesi mezi mými papíry v Krakově nebo ve Švýcarsku. Jen si vzpomínám, že jsem na konci stati^[56] uváděl mezi jiným to místo z Marxova dopisu Engelsovi^[338] ze 16. 4. 1856, kde Marx napsal: „V Německu bude všechno záležet na tom, bude-li možné podpořit proletářskou revoluci nějakým druhým vydáním selské války. Pak bude všechno v nejlepším pořádku.“⁴¹ A tohle právě od roku 1905 nedokázali pochopit naši menševici, kteří to dnes dopracovali až k vyslovené zradě socialismu, až k přechodu na stranu buržoazie.

N. Lenin

Moskva 14. 5. 1918

Karel Marx se narodil 5. května 1818 v Trevíru (Porýnské Prusko). Jeho otec byl advokát, žid, ale v roce 1824 přestoupil k protestantům. Rodina byla zámožná, vzdělaná, ale ne revoluční. Když Marx dokončil gymnázium v Trevíru, vstoupil nejprve v Bonnu a potom v Berlíně na univerzitu, kde studoval práva, ale především historii a filozofii. Studia dokončil v roce 1841 obhajobou doktorské disertace o Epikúrově filozofii^[97]. Svými názory byl tehdy Marx ještě hegelovským idealistou. V Berlíně patřil ke skupině „levých hegelovců“ (Bruno Bauer aj.), kteří se snažili vyvozovat z Hegelovy filozofie ateistické a revoluční závěry.

Po ukončení univerzity se Marx přestěhoval do Bonnu, kde se chtěl stát profesorem. Ale reakční politika vlády, která v roce 1832 zbavila katedry Ludwiga Feuerbacha a v roce 1836 mu znovu odepřela vstup na univerzitu a která v roce 1841 zakázala přednášet v Bonnu mladému profesorovi Brunovi Bauerovi, přiměla Marxe, aby se vzdal vědecké dráhy. Názory levých hegelovců se tehdy v Německu vyvíjely velmi rychle. Ludwig Feuerbach začíná zejména od roku 1836 s kritikou teologie a přiklání se k materialismu, který u něho plně převládl v roce 1841 (Podstata křesťanství)^[279]; v roce 1843 vyšly jeho Zásady filozofie budoucnosti^[277]. „Kdo sám neprožil osvobozující účinek“ těchto knih, napsal Engels později o těchto Feuerbachových dílech^[204], „nedovede si to ani představit“. „Všichni“ (tj. leví hegelovci^[363] včetně Marxe) „jsme byli rázem feuerbachovci.“⁴² V té době porýnský radikální měšťáci, kteří se v určitých bodech shodovali s levými hegelovci,

založili v Kolíně nad Rýnem opoziční list *Rheinische Zeitung* (začal vycházet 1. ledna 1842). Marx a Bruno Bauer byli vyzváni, aby se stali hlavními spolupracovníky listu. V říjnu roku 1842 se stal Marx jeho šéfredaktorem a přestěhoval se z Bonnu do Kolína. Za Marxovy redakce se stále jasněji vyhraňovalo revolučně demokratické zaměření listu, takže jej vláda nejdříve podrobila dvojí až trojí cenzuře a později se rozhodla list od 1. ledna 1843 vůbec zastavit. Marx se musel v té době vzdát funkce redaktora, ale ani svým odchodem list nezachránil. V březnu roku 1843 byl zastaven. K nejvýznamnějším Marxovým článkům v *Rheinische Zeitung*, kromě dále uvedených (viz *Literatura*⁴³), řadí Engels také článek^[361] o postavení vinařů v údolí Mosely⁴⁴. Novinářská práce Marxovi ukázala, že nezná dostatečně politickou ekonomii, a proto ji začal pilně studovat.

Roku 1843 se Marx oženil v Kreuznachu s Jenny von Westphalen, svou přítelkyní z mládí, s níž byl zasnouben už jako student. Jeho žena pocházela z reakční pruské šlechtické rodiny. Její starší bratr byl v jednom z nejreakčnějších období, v letech 1850 až 1858, v Porýnském Prusku ministrem vnitra. Na podzim roku 1843 přijel Marx do Paříže, aby zde v cizině spolu s Arnoldem Rugem (1802 až 1880, levý hegelovec, 1825—1830 vězněn, po roce 1848 emigroval; 1866—1870 bismarckovec) vydával radikální časopis. Vyšel však jen první sešit časopisu, který se nazýval *Deutsch-Französische Jahrbücher*. Časopis musel být zastaven pro obtíže při tajném rozšiřování v Německu a pro Marxovy neshody s Rugem. V článcích, které v něm uveřejnil^[355, 362], vystupuje Marx už jako revolucionář, který hlásá „bezohlednou kritiku všeho existujícího“, zejména „kritiku zbraní“⁴⁵, a obrací se k *masám* a k *proletariátu*.

V září roku 1844 přijel do Paříže na několik dní Bedřich Engels a od té doby se stal nejbližším Marxovým přítelem. Oba se velmi aktivně účastnili tehdejšího rušného života

pařížských revolučních skupin (zvláštní význam mělo Proudhonovo učení, s nímž se Marx kategoricky vypořádal roku 1847 ve své *Bídě filozofie*^[90]). V ostrém boji proti různým učení maloburžoazního socialismu vypracovali teorii a taktiku revolučního *proletářského socialismu* neboli komunismu (marxismu). Marxovy spisy z tohoto období, z let 1844—1848, viz dále v oddíle *Literatura*. Roku 1845 byl Marx na nátlak vlády z Paříže vypovězen jako nebezpečný revolucionář. Přestěhoval se do Bruselu. Na jaře roku 1847 vstoupili Marx a Engels do tajného propagandistického spolku Svaz komunistů a zúčastnili se jeho II. kongresu (Londýn, listopad 1847). Jejich účast byla neobyčejně významná, neboť z pověření kongresu vypracovali proslulý *Manifest Komunistické strany*^[335], který vyšel v únoru 1848. V tomto díle je s geniální jasností a výstižností nastíněn nový světový názor, důsledný materialismus, zahrnující i oblast společenského života, dialektika jako nejvšestrannější a nejpropracovanější učení o vývoji a teorie třídního boje a světodějného revolučního poslání proletariátu, tvůrce nové, komunistické společnosti.

Po únorové revoluci roku 1848⁴⁶ byl Marx z Belgie vypovězen. Odjel zpět do Paříže a odtud po březnové revoluci⁴⁷ do Německa, do Kolína nad Rýnem. Tam vycházel od 1. června 1848 do 19. května 1849 list *Neue Rheinische Zeitung*^[374]; Marx byl jeho šéfredaktorem. Průběh revolučních událostí v letech 1848—1849 skvěle potvrdil novou teorii, právě tak jako ji později potvrzovala všechna proletářská a demokratická hnutí ve všech zemích světa. Vítězná kontrarevoluce pohnala Marxe nejdříve před soud (osvobozen 9. února 1849) a potom jej vypověděla z Německa (16. května 1849). Marx se vrátil opět do Paříže, ale i odtud byl po demonstraci z 13. června 1849⁴⁸ vypovězen a odjel do Londýna, kde žil až do smrti.

Život v emigraci, o němž si lze udělat názornou představu z Marxovy korespondence s Engelsem (vyšla v roce 1913)⁴⁹, byl nesmírně těžký. Marxe a jeho rodinu přímo

rdousila nouze; bez Engelsovy soustavné obětavé finanční podpory by Marx nejen nedokončil Kapitál^[85], ale jistě by bídě podlehl. Kromě toho převládající učení a směry maloburžoazního a neproletářského socialismu vůbec Marxe nutily, aby proti nim ustavičně vedl neúprosný boj a čas od času odrážel nejzběsilejší a nejdivočejší osobní útoky (Herr Vogt)⁵⁰. Vyhýbal se emigrantským kroužkům a v řadě historických prací (viz *Literatura*) propracovával svou materialistickou teorii, především se však usilovně věnoval studiu politické ekonomie. Tuto vědu zrevolucionizoval (viz dále Marxovo učení) ve svých dílech Ke kritice politické ekonomie (1859)^[364] a v Kapitálu (I. díl, 1867)^[358].

Oživení demokratických hnutí koncem padesátých let a v šedesátých letech přivedlo Marxe opět k praktické činnosti. V roce 1864 (28. září) byla v Londýně založena proslulá I. internacionála, Mezinárodní dělnické sdružení^[100]. Marx byl duší tohoto sdružení, autorem jeho první Adresy⁵¹ a četných rezolucí, prohlášení a manifestů. Sjednocoval dělnická hnutí různých zemí, snažil se, aby rozmanité formy neproletářského, předmarxistického socialismu (Mazzini, Proudhon, Bakunin, anglický liberální tradeunionismus, pravicové tendence lassallovství v Německu apod.) dospěly ke společné činnosti, a v boji proti teoriím všech těchto sekt a bezvýznamných škol vytvářel jednotnou taktiku proletářského boje dělnické třídy v různých zemích. Po pádu Pařížské komuny (1871), kterou Marx tak důkladně, výstižně, tak skvěle, s takovou *účinností* a v revolučním duchu zhodnotil (Občanská válka ve Francii, 1871)^[356], a po rozštěpení internacionály způsobeném bakuninovci nemohla internacionála v Evropě dále existovat. Po haagském kongresu internacionály (1872) Marx prosadil, aby generální rada internacionály přesídlila do New Yorku. I. internacionála splnila svou historickou úlohu, když nastalo období nesrovnatelně mohutnějšího rozmachu dělnického hnutí ve všech zemích světa, období,

kdy se dělnické hnutí rozrůstalo *do šířky*, kdy v jednotlivých národních státech vznikaly *masové* socialistické dělnické strany.

Intenzivní práce v internacionále a ještě intenzivnější teoretické studium nadobro podlomily Marxovo zdraví. Přepracovával dál politickou ekonomii a dokončoval *Kapitál*, shromažďoval spoustu nového materiálu a učil se několika jazykům (například ruštině), avšak nemoc mu nedovolila *Kapitál* dokončit.

Dne 2. prosince 1881 zemřela Marxova žena a 14. března 1883 tiše skončil ve svém křesle Marx. Je pohřben společně se svou ženou na hřbitově Highgate v Londýně. Z Marxových dětí zemřely některé v dětském věku v Londýně, když rodina žila ve velké bídě. Tři dcery se provdaly za anglické a francouzské socialisty: Eleanor Avelingová, Laura Lafargueová a Jenny Longuetová, jejíž syn je členem francouzské Socialistické strany.

MARXOVO UČENÍ

Marxismus je soustava Marxových názorů a jeho učení. Marx dále propracoval a geniálně dovršil tři hlavní ideové proudy 19. století, jež vznikly ve třech nejpokročilejších zemích lidstva: klasickou německou filozofii, klasickou anglickou politickou ekonomii a francouzský socialismus s ohledem na francouzská revoluční učení vůbec. Pozoruhodná i odpůrci uznávaná důslednost a ucelenost Marxových názorů, které ve svém celku vytvářejí soudobý materialismus a soudobý vědecký socialismus jako teorii a program dělnického hnutí ve všech civilizovaných zemích světa, vyžaduje, abychom výkladu hlavního obsahu marxismu, totiž výkladu Marxova ekonomického učení, předeslali stručný nástin jeho celkového světového názoru.

Počínaje lety 1844—1845, kdy vykrytalizovaly Marxovy názory, byl Marx materialistou, a to stoupencem L. Feuerbacha, jehož slabé stránky viděl i později právě v tom, že jeho materialismus nebyl dost důsledný a všestranný. Světodějný, „epochální“ Feuerbachův význam spatřoval Marx právě v tom, že se Feuerbach rozhodně rozešel s Hegelovým idealismem a proklamoval materialismus, který již „v 18. století, zejména francouzský materialismus, byl nejen bojem proti tehdejším politickým institucím a proti tehdejšímu náboženství a teologii, ale i... proti veškeré metafyzice“ (ve smyslu „opilé spekulace“ na rozdíl od „střízlivé filozofie“) (Svatá rodina v Literární pozůstalosti)[³³⁴].⁵² „Pro Hegela,“ napsal Marx, „je proces myšlení, který pod názvem idea dokonce přeměňuje v samotný subjekt, demiurgem (tvůrcem, původcem) skutečna... U mne naopak není ideálně nic jiného než materiálně přenesené do lidské hlavy a v ní přetvořené“⁵³ (Kapitál, I, Doslov k druhému vydání[⁹⁴]). V úplné shodě s touto Marxovou materialistickou filozofií napsal B. Engels, když ji vykládal v Anti-Dühringovi[²⁰¹] (Marx četl toto dílo v rukopise): „Jednota světa nezáleží v jeho bytí... ale v jeho materiálnosti, a ta je prokázána... dlouhým a komplikovaným vývojem filozofie a přírodních věd... Pohyb je způsob bytí hmoty. Nikdy a nikde neexistovala a ani nemůže existovat hmota bez pohybu a pohyb bez hmoty... Ale tážeme-li se..., co je vlastně myšlení a vědomí a odkud pocházejí, shledáme, že to jsou produkty lidského mozku a že člověk sám je produkt přírody, který se vyvíjel v určitém prostředí a spolu s ním; přitom se pak rozumí samo sebou, že výtvořiny lidského mozku, které jsou přece koneckonců také produkty přírody, nejsou v rozporu s ostatními souvislostmi v přírodě, ale odpovídají jí.“ „Hegel byl idealista, tj. myšlenky zrozené v našich hlavách nepokládá za více nebo méně abstraktní odrazy“ (Ab-

bilder, zobrazení, někdy mluví Engels o „otiscích“) „skutečných věcí a procesů, nýbrž naopak pokládal věci a jejich vývoj jenom za uskutečněné odrazy ‚ideje‘, existující už kdesi před vznikem světa.“⁵⁴ Ve svém spise Ludwig Feuerbach^[274], v němž B. Engels vykládá své i Marxovy názory na Feuerbachovu filozofii a který dal do tisku, až když znovu přečetl svůj a Marxův starý rukopis z let 1844—1845 o Hegelovi, Feuerbachovi a materialistickém pojetí dějin, Engels píše: „Velkou základní otázkou veškeré, zvláště novější filozofie je otázka vztahu myšlení a bytí, ducha k přírodě... co je prvotní, duch, nebo příroda?... Podle toho, jak filozofové odpovídali na tuto otázku, rozdělili se na dva velké tábory. Ti, kteří tvrdili, že duch je vzhledem k přírodě prvotní, kteří tedy předpokládali, že svět byl koneckonců nějakým způsobem stvořen, ...tvořili tábor idealismu. Druzí, kteří pokládali za prvotní přírodu, patřili k různým školám materialismu.“ Každé jiné použití pojmu idealismus a materialismus (ve filozofickém smyslu) působí jediné zmatek. Marx rozhodně odmítal nejen idealismus, vždy tak či onak spjatý s náboženstvím, ale i — dnes zvláště rozšířené — stanovisko Humovo a Kantovo, agnosticismus, kriticismus a pozitivismus v různých podobách; takovou filozofii považoval za „reakční“ ústupek idealismu a v nejlepším případě za „stydlivý způsob, jak materialismus potají přijímat, ale před světem jej zapírat“.⁵⁵ K této otázce viz kromě uvedených Engelsových a Marxových děl Marxův dopis Engelsovi z 12. prosince 1866, v němž Marx píše o projevu známého přírodovědce T. Huxleyho, že byl „materialističtější“ než obvykle, a o jeho přiznání, že dokud „skutečně pozorujeme a myslíme, nemůžeme nikdy překročit rámec materialismu“, a vytýká mu, že otevřel „zadní vrátka“ agnosticismu, humovství.⁵⁶ Zvláště je třeba zaznamenat Marxův názor na vztah svobody a nutnosti: „Nutnost je slepá jen potud, pokud není pochopena. Svoboda je poznaná nutnost“ (Engels v Anti-Dühringovi) = uznání objektivní zákonitosti přírody a.

dialektické přeměny nutnosti ve svobodu (zároveň s přeměnou nepoznané, ale poznatelné „věci o sobě“ ve „věč pro nás“, „podstaty věcí“ v „jevy“). Základním nedostatkem „starého materialismu“, tedy i materialismu Feuerbachova^[98] (a tím spíše „vulgárního“ materialismu Büchnerova, Vogtova a Moleschottova), podle Marxe a Engelse bylo, 1. že tento materialismus byl „převážně mechanický“, neboť nepřihlížel k nejnovějšímu vývoji chemie a biologie (a dnes bychom měli ještě dodat: elektronové teorie hmoty); 2. že dřívější materialismus byl nehistorický, nedialektický (metafyzický ve smyslu antidialektiky), neuplatňoval důsledně a všestranně hledisko vývoje; 3. že tito materialisté „podstatu člověka“ chápali abstraktně, a nikoli jako „souhrn všech společenských vztahů“ (daných konkrétně historicky), a proto svět jen „vykládali“, ačkoli jde o to jej „změnit“, tj. nechápali význam „revoluční praktické činnosti“.

D I A L E K T I K A

Za největší přínos klasické německé filozofie považovali Marx a Engels Hegelovu dialektiku jako nejvšestrannější, nejobsažnější a nejpropracovanější učení o vývoji. Každou jinou formulaci principu vývoje, evoluce, považovali za jednostrannou, obsahově chudou, znetvořující a komolící skutečný průběh vývoje (často se skoky, katastrofami, revolucemi) v přírodě i ve společnosti. „Marx a já jsme byli snad téměř jediní, kdo z německé idealistické filozofie zachránili“ (když byl potřen idealismus a spolu s ním hegelovství) „vědomou dialektiku a přenesli ji do materialistického pojetí přírody.“ „Příroda je zkušebním kamenem dialektiky a moderní přírodovědě musíme přiznat, že pro tuto zkoušku snesla velice bohatý materiál, kterého dennodenně přibývá“ (napsáno před objevením rádia, elektronů, přeměny prvků apod.), „a tím dokázala, že v přírodě se

všechno děje koneckonců dialekticky, a ne metafyzicky.“⁵⁷

„Veliká základní myšlenka,“ píše Engels, „že svět je nutno pojímat ne jako komplex hotových věcí, ale jako komplex *procesů*, v němž věci zdánlivě stabilní stejně jako pojmy, jejich myšlenkové odrazy v naší hlavě, prodělávají ustavičné změny, neustále vznikají a zanikají... tato veliká základní myšlenka přešla zejména od dob Hegelových natolik do obecného vědomí, že v této všeobecné podobě asi sotva ještě narazí na odpor. Ale něco jiného je uznávat ji slovy a něco jiného je uplatňovat ji v každém jednotlivém případě a v každé oblasti, kterou zkoumáme.“ „Před dialektickou filozofií neobstojí... nic jednou provždy platného, absolutního, svatého; ve všem a na všem se objevuje pečeť neodvratné pomíjivosti a jedině, co před ní obstojí, je nepřetržitý proces vznikání a zanikání, nekonečného stoupání od nižšího k vyššímu, proces, jehož je sama pouhým zrcadlením v myslícím mozku.“ Dialektika je tedy podle Marxe vědou „o obecných zákonech pohybu jak vnějšího světa, tak lidského myšlení“.⁵⁸

Tuto revoluční stránku Hegelovy filozofie Marx převzal a rozvinul. Dialektický materialismus „nepotřebuje filozofii, která by stála nad ostatními vědami“. Z dřívější filozofie zbývá „nauka o myšlení a jeho zákonech — formální logika a dialektika“.⁵⁹ Ale dialektika v Marxově pojetí, a také podle Hegela, zahrnuje i to, čemu se dnes říká teorie poznání, gnozeologie, která musí svůj předmět zkoumat rovněž historicky, musí studovat a zobecňovat vznik a vývoj poznání, přechod od *neznání* k poznání.

Dnes myšlenka vývoje, evoluce, téměř úplně přešla do společenského vědomí, ale jinými cestami než přes Hegelovu filozofii. Avšak tato myšlenka, tak jak ji formulovali Marx a Engels, opírajíce se o Hegela, je mnohem všestrannější, mnohem obsažnější než běžná myšlenka evoluce. Vývoj zdánlivě znovu procházející stupni, kterými už prošel, avšak procházející jimi jinak, na vyšší základně („negace negace“), vývoj, abych tak řekl, ve spirále, a ne

v přímce; vývoj ve skocích, katastrofický, revoluční; „přerušování kontinuity“; přeměna kvantity v kvalitu; vnitřní podněty vývoje vyvolané rozporem, střetnutím různých sil a tendencí působících na dané těleso nebo v rámci daného jevu či uvnitř dané společnosti; vzájemná závislost a velmi úzká, nerozlučná spojitost *všech* stránek každého jevu (příčemž dějiny odhalují stále nové a nové stránky), spojitost tvořící jednotný, zákonitý světový proces pohybu — to jsou některé rysy dialektiky jakožto obsažnějšího (než je obvyklé) učení o vývoji. (Viz Marxův dopis Engelsovi z 8. ledna 1868 s ironickou zmínkou o Steinových „toporných trichotomiích“, které je nesmyslné směřovat s materialistickou dialektikou.)⁶⁰

MATERIALISTICKÉ POJETÍ DĚJIN

Marx si uvědomil nedůslednost, neúplnost a jednostrannost starého materialismu a nabyt předsvědčení, že je třeba, „aby věda o společnosti... byla uvedena v soulad s materialistickým základem a na tomto základu přebudována“⁶¹. Jestliže materialismus jako takový vysvětluje vědomí z bytí, a ne naopak, pak při aplikaci na společenský život lidstva materialismus požadoval, aby *společenské* vědomí bylo vysvětlováno ze *společenského* bytí. „Technologie,“ praví Marx (Kapitál, I)^[86], „odhaluje aktivní vztah člověka k přírodě, bezprostřední výrobní proces jeho života, a tím i jeho společenských životních podmínek a z nich vyvěrajících duchovních představ.“⁶² Ucelenou formulaci základních tezí materialismu, rozšířeného na lidskou společnost a její dějiny, podal Marx v předmluvě ke spisu Ke kritice politické ekonomie^[95] těmito slovy:

„Ve společenské výrobě svého života vstupují lidé do určitých, nutných, na své vůli nezávislých vztahů, výrobních vztahů, které odpovídají určitému vývojovému stupni jejich materiálních produktivních sil.

Souhrn všech těchto výrobních vztahů tvoří ekonomickou strukturu společnosti, reálnou základnu, na níž se zvedá právní a politická nadstavba a které odpovídají určité formy společenského vědomí. Způsob výroby materiálního života podmiňuje sociální, politický a duchovní životní proces vůbec. Bytí lidí není určováno jejich vědomím, nýbrž naopak, jejich vědomí je určováno jejich společenským bytím. Na určitém stupni svého vývoje se materiální produktivní síly společnosti dostávají do rozporu s existujícími výrobními vztahy nebo — což je jen právní výraz toho — s vlastnickými vztahy, uvnitř nichž se dosud pohybovaly. Z forem vývoje produktivních sil se tyto vztahy proměňují v jejich pouta. Nastává pak období sociální revoluce. Se změnou ekonomické základny dochází pomaleji nebo rychleji k převratu celé ohromné nadstavby. Při zkoumání takových převratů musíme vždy rozlišovat mezi materiálním převratem v ekonomických výrobních podmínkách, který se dá přírodovědecky přesně zjistit, a mezi právními, politickými, náboženskými, uměleckými nebo filozofickými, zkrátka ideologickými formami, v nichž si lidé tento konflikt uvědomují a překonávají ho.

Jako neposuzujeme individuum podle toho, co si samo o sobě myslí, právě tak nemůžeme takové období převratu posuzovat podle jeho vědomí, nýbrž naopak, toto vědomí musíme vysvětlovat z rozporů materiálního života, z existujícího konfliktu mezi společenskými produktivními silami a výrobními vztahy...“ „V hrubých obrysech je možné označit asijský, antický, feudální a moderní buržoazní výrobní způsob za progresivní období ekonomické společenské formace.“⁶³ (Srovnej Marxovu stručnou formulaci v dopise Engelsovi^[235] ze 7. července 1866: „... naše teorie, že organizace práce je určována výrobními prostředky...“.)⁶⁴

Objev materialistického pojetí dějin nebo přesněji řečeno důsledné rozvedení a rozšíření materialismu na oblast společenských jevů odstranilo dva hlavní nedostatky dřív-

je plný rozporů, že dějiny nám ukazují boj mezi národy a společnostmi, ale i jejich vnitřní boj, a kromě toho ještě střídání období revoluce a reakce, míru a válek, stagnace a rychlého pokroku nebo úpadku. Marxismus dal vodítko, které umožňuje v tomto zdánlivém bludišti a chaosu objevit zákonitost: teorii třídního boje. Jedině studiem souhrnu snah všech členů dané společnosti nebo společenského uskupení můžeme vědecky určit výslednici těchto snah. Pramenem protichůdných snah je rozdíl v postavení a životních podmínkách těch *tříd*, na které se každá společnost rozpadá. „Dějiny všech dosavadních společností,“ praví Marx v Komunistickém manifestu^[81] (až na dějiny prvobytně pospolné společnosti, dodává později Engels), „jsou dějinami třídních bojů. Svobodný člověk a otrok, patricij a plebejec, baron a nevolník, cechovní mistr a tovaryš, zkrátka utlačovatel a utlačovaný stáli proti sobě ve stálém protikladu, vedli nepřetržitý boj, tu skrytý, tu otevřený, boj, který pokaždé končil revolučním přetvořením celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd... Moderní buržoazní společnost, vzešlá ze zaniklé feudální společnosti, třídní protiklady neodstranila. Přinesla jen nové třídy, nové podmínky útisku a nové formy boje místo starých. Naše doba, doba vlády buržoazie, se však vyznačuje tím, že třídní protiklady zjednodušila. Celá společnost se stále více štěpí na dva velké nepřátelské tábory, na dvě velké, přímo proti sobě stojící třídy: buržoazii a proletariát.“* Dějiny Evropy od Velké francouzské revoluce odhalovaly v řadě zemí zvláště názorně tento boj tříd jako skutečné pozadí událostí. Již v období restaurace se ve Francii objevila řada historiků (Thierry, Guizot, Mignet, Thiers), kteří museli při zobecňování událostí uznat, že boj tříd je klíčem k pochopení celých francouzských dějin. A nejnovější období, období úplného vítězství buržoazie, zastupitelských institu-

* Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 428—429.
Čes. red.

vějších teorií dějin. Za prvé tyto teorie zkoumaly v nejlépeším případě jen ideové pohnutky dějinné činnosti lidí, nepátraly po tom, čím jsou tyto pohnutky vyvolávány, nepostihovaly objektivní zákonitosti ve vývoji systému společenských vztahů a neviděly, že jejich kořeny tkví ve stupni vývoje materiální výroby; za druhé dřívější teorie opomíjely právě činnost *mas* obyvatelstva, kdežto historický materialismus poprvé umožnil exaktně probádat společenské podmínky života *mas* a změny těchto podmínek. Předmarxistická „sociologie“ a historiografie byly v *nejlépeším* případě nahromaděním nezpracovaných, náhodně sebraných fakt a popisovaly jen jednotlivé stránky historického procesu. Marxismus ukázal, jak je třeba komplexně, všestranně zkoumat vznik, vývoj a úpadek společensko-ekonomických formací, neboť analyzuje *souhrn* všech protikladných tendencí, redukuje je na přesně zjistitelné životní a výrobní podmínky různých společenských *tříd*, odstraňuje subjektivismus a libovůli při výběru či výkladu jednotlivých „převládajících“ idejí a ukazuje, že všechny ideje i nejrůznější tendence bez výjimky tkví svými *kořeny* ve stavu materiálních produktivních sil. Lidé jsou sami tvůrci svých dějin, avšak čím jsou určovány pohnutky jednotlivců a zejména *mas*, čím jsou vyvolávána střetnutí protikladných idejí a snah, jaký je výsledek všech těchto střetnutí probíhajících v lidské společnosti, jaké jsou objektivní podmínky vytváření materiálního života, tvořící základ veškeré dějnotvorné činnosti lidí, jaký je zákon vývoje těchto podmínek — na to všechno soustředil Marx pozornost a ukázal cestu k vědeckému zkoumání dějin jako jednotného procesu, zákonitého v celé své nesmírné mnohostrannosti a rozpornosti.

TŘÍDNÍ BOJ

Je všeobecně známo, že se úsilí jedněch členů dané společnosti příkře rozchází s úsilím druhých, že život společnosti

První strana rukopisu
Leninovy stati
Karel Marx
Červenec—listopad 1914

cí, širokého (ne-li všeobecného) volebního práva, levného denního tisku, pronikajícího mezi masy atd., období mocných a stále rozsáhlejších dělnických i podnikatelských svazů atd. ukázalo ještě názorněji boj tříd jako hybnou sílu událostí (i když někdy ve formě velmi jednostranné, „pokojné“, „konstituční“). Co požadoval Marx od vědy o společnosti, pokud jde o objektivní analýzu postavení každé třídy v soudobé společnosti v souvislosti s analýzou podmínek vývoje každé třídy, ukazuje toto místo v Komunistickém manifestu: „Ze všech tříd, které dnes stojí proti buržoazii, je skutečně revoluční třídou jen proletariát. Ostatní třídy s vývojem velkého průmyslu upadají a zanikají, proletariát je však jeho nejvlastnějším produktem. Střední stavy: drobný výrobce, malý obchodník, řemeslník a rolník — ti všichni bojují proti buržoazii, aby zachránili před zánikem svou existenci jako střední stavy. Nejsou tedy revoluční, nýbrž konzervativní. A nejen to: jsou reakční, snaží se otočit kolo dějin zpět. Jsou-li revoluční, pak jen vzhledem k svému budoucímu přechodu do řad proletariátu, pak nehájí své nynější, nýbrž své budoucí zájmy, pak opouštějí své vlastní stanovisko, aby se postavili na stanovisko proletariátu.“ V řadě myšlenkově hlubokých historických prací (viz *Literatura*) podal Marx skvělé vzory materialistické historiografie a analýzy postavení *každé* jednotlivé třídy a často i různých skupin nebo vrstev uvnitř třídy a názorně ukázal, proč a jak „každý třídní boj je boj politický“.⁶⁵ Citovaný úryvek ukazuje, jakou složitou sít společenských vztahů a *přechodných* stupňů mezi jednotlivými třídami od minulosti k budoucnosti Marx analyzuje, aby stanovil celou výslednici historického vývoje.

Nejhlubším, nejvšestrannějším a nejpodrobnějším potvrzením a uplatněním Marxovy teorie je jeho ekonomické učení.

MARXOVO EKONOMICKÉ UČENÍ

„Konečným cílem tohoto díla,“ praví Marx v předmluvě ke Kapitálu, „je objasnit ekonomický zákon pohybu moderní společnosti,“⁶⁶ to jest společnosti kapitalistické, buržoazní. Obsahem Marxova ekonomického učení je zkoumání výrobních vztahů dané, historicky určené společnosti při jejich vytváření, rozvoji a úpadku. V kapitalistické společnosti převládá výroba *zboží*, a proto Marxův rozbor začíná analýzou zboží.

HODNOTA

Zboží je za prvé věc, která uspokojuje nějakou potřebu člověka, za druhé je to věc, kterou lze směnit za jinou věc. Užitečnost věci z ní dělá *užitnou hodnotu*. Směnná hodnota (či prostě hodnota) je především poměr, proporce, v níž se určité množství užitných hodnot jednoho druhu směňuje za určité množství užitných hodnot jiného druhu. Každodenní zkušenosti nám ukazují, že v miliónech a miliardách takových aktů směny se neustále navzájem srovnávají všemožné, nejrůznější a nejnesrovnatelnější užité hodnoty. Co společného mají tyto různé věci, které jsou neustále vzájemně porovnávány v určitém systému společenských vztahů? Společné mají to, že jsou *produkty práce*. Při směně výrobků lidé srovnávají nejrůznější druhy práce. Výroba zboží je systém společenských vztahů, v němž jednotliví výrobci vytvářejí výrobky různého druhu (společenská dělba práce), a všechny tyto výrobky jsou při směně navzájem srovnávány. Tedy to společné, co je obsaženo v každém zboží, není konkrétní práce určitého výrobního odvětví, jeden druh práce, nýbrž *abstraktní lidská práce*, lidská práce vůbec. Veškerá pracovní síla dané společnosti, vyjádřená v úhrnu hodnot všeho zboží, je jedna a táž lidská pracovní síla: to dokazují miliardy případů směny. Proto každé

jednotlivé zboží je jen určitou částí *společensky nutné* pracovní doby. Míra hodnoty se určuje množstvím společensky nutné práce neboli pracovní dobou společensky nutnou k výrobě daného zboží, dané užité hodnoty. „Tím, že lidé při směně navzájem porovnávají své různé výrobky jako hodnoty, porovnávají navzájem své různé druhy práce jako lidskou práci. Nejsou si toho vědomi, ale dělají to.“⁶⁷ Hodnota je vztah mezi dvěma osobami, řekl jeden starý ekonom, a měl jen dodat: vztah skrytý pod povrchem věcí. Co je hodnota, lze pochopit jedině z hlediska systému společenských výrobních vztahů určité historické společenské formace, a to vztahů projevujících se v masovém, nesčíslněkrát se opakujícím jevu směny. „Jako hodnoty jsou všechna zboží jen určitá množství ztuhlé pracovní doby.“⁶⁸ Když Marx podrobně rozebral dvojaký charakter práce ztělesněné ve zboží, přechází k rozboru *formy hodnoty a peněz*. Hlavní úkol, který si přitom klade, je prozkoumat *původ* peněžní formy hodnoty, prozkoumat *historický proces* vývoje směny od jednotlivých, nahodilých aktů („prostá, jednotlivá nebo nahodilá forma hodnoty“: určité množství jednoho zboží se směňuje za určité množství jiného zboží) až po všeobecnou formu hodnoty, kdy se řada různých zboží směňuje za jedno určité zboží, a peněžní formu hodnoty, kdy tímto určitým zbožím, všeobecným ekvivalentem, je zlato. Peníze, které jsou nejvyšším produktem vývoje směny a zbožní výroby, zamlžují, zastírají společenský charakter soukromé práce, společenský vztah mezi jednotlivými výrobci spojenými trhem. Marx neobyčejně podrobně analyzuje různé funkce peněz, přičemž i zde (jako vůbec v prvních kapitolách Kapitálu) je zvlášť důležité poznamenat, že abstraktní a někdy zdánlivě ryze deduktivní způsob výkladu ve skutečnosti reprodukuje nesmírnou spoustu faktografického materiálu z dějin vývoje směny a zbožní výroby. „Peníze... předpokládají jistou úroveň směny zboží. Zvláštní formy peněz — pouhý zbožní ekvivalent nebo oběživo nebo platidlo, poklad a

světové peníze — ukazují podle různého rozsahu a relativní převahy té či oné funkce na velmi různé stupně společenského výrobního procesu“ (Kapitál, I).⁶⁹

NADHODNOTA

Na určitém stupni vývoje zbožní výroby se peníze přeměňují v kapitál. Vzorec oběhu zboží byl takovýto: Z(zboží) — P(peníze) — Z(zboží), tj. prodej jednoho zboží za účelem koupě jiného zboží. Všeobecný vzorec kapitálu je naopak: P — Z — P, tj. koupě za účelem prodeje (se ziskem). Tento přírůstek nad původní hodnotu peněz, které byly dány do oběhu, nazývá Marx nadhodnotou. Toto „přirůstání“ peněz v kapitalistickém oběhu je všeobecně známé. Právě tento „přírůstek“ mění peníze v *kapitál* jako zvláštní, historicky určený, společenský výrobní vztah. Nadhodnota nemůže vzniknout z oběhu zboží, neboť v tomto oběhu dochází jen ke směně ekvivalentů; nemůže vzniknout ani z přírážky k ceně, neboť vzájemné ztráty a zisky kupujících a prodávajících by se vyrovnaly, tady však jde právě o hromadný, průměrný společenský jev, a ne o jev individuální. Aby získal nadhodnotu, „musí majitel peněz nalézt na trhu takové zboží, jehož užitná hodnota sama by měla tu svéráznou vlastnost, že by byla zdrojem hodnoty,⁷⁰“ takové zboží, jehož spotřeba by byla zároveň vytvářením hodnoty. A takové zboží existuje. Je to pracovní síla. Spotřeba této síly je práce a práce vytváří hodnotu. Majitel peněz kupuje pracovní sílu za její hodnotu, která je stejně jako hodnota každého jiného zboží určena pracovní dobou společensky nutnou k její výrobě (tj. hodnotou, která je nutná k obživě dělníka a jeho rodiny.) Když majitel peněz koupil pracovní sílu, má právo ji používat, tj. přimět ji, aby pracovala celý den — řekněme 12 hodin. Avšak dělník vyrobí výrobek uhrazující jeho obživu za 6 hodin („nutná“ pracovní doba) a za dalších 6 hodin

(„nadbytečná“ pracovní doba) vytváří „nadprodukt“, za který mu kapitalista neplatí, čili nadhodnotu. Z hlediska výrobního procesu je tedy v kapitálu nutno rozlišovat dvě části: konstantní kapitál, vynakládaný na výrobní prostředky (stroje, pracovní nástroje, suroviny atd.) — jeho hodnota přechází (nejednou nebo po částech) nezměněna do hotového výrobku, a variabilní kapitál, vynakládaný na pracovní sílu. Hodnota tohoto kapitálu nezůstává beze změny, nýbrž roste v pracovním procesu a vytváří nadhodnotu. Abychom tedy mohli vyjádřit stupeň vykořisťování pracovní síly kapitálem, nesmíme nadhodnotu poměřovat s celým kapitálem, nýbrž jen s variabilním kapitálem. Míra nadhodnoty, jak Marx nazývá tento vztah, bude v našem případě 6:6, tj. 100 %.

Historickým předpokladem vzniku kapitálu je za prvé nahromadění určitého množství peněz v rukou jednotlivců při poměrně vysokém stupni rozvoje zboží výroby vůbec a za druhé existence dělníka „svobodného“ v dvojnásobném smyslu: že může bez jakýchkoli překážek nebo omezení prodávat svou pracovní sílu a že nemá půdu a žádné výrobní prostředky, tedy dělníka bez vlastního hospodářství, „proletáře“, jenž nemůže žít z ničeho jiného než z prodeje své pracovní síly.

Nadhodnotu lze zvětšovat dvěma hlavními způsoby: prodlužováním pracovního dne („absolutní nadhodnota“) a zkracováním nutného pracovního dne („relativní nadhodnota“). Když Marx analyzuje první způsob, líčí velkolepý obraz boje dělnické třídy za zkrácení pracovního dne i zasahování státní moci, aby byl pracovní den prodloužen (14.—17. století) nebo zkrácen (tovární zákonodárství 19. století). Po vyjití Kapitálu poskytly dějiny dělnického hnutí všech civilizovaných zemí světa nesmírné množství nových fakt, která tento obraz dokreslují.

V souvislosti s vytvářením relativní nadhodnoty Marx zkoumá tři základní historická stadia zvyšování produktivity práce za kapitalismu: 1. prostou kooperaci; 2. dělbu

práce a manufakturu; 3. stroje a velkopřmysl. Jak důkladně zde Marx odhalil základní, typické rysy vývoje kapitalismu, je patrné mimo jiné z toho, že průzkum ruského tzv. „domáckého“ průmyslu poskytuje velmi bohatý materiál k ilustraci prvních dvou ze tří uvedených stadií. Revolucionizující účinek strojového velkopřmyslu, jak jej vylíčil Marx v roce 1867, se projevil během půlstoletí, které od té doby uplynulo, v řadě „nových“ zemí (Rusko, Japonsko aj.).

Dále. Nanejvýš důležitý a nový je Marxův rozbor *akumulace kapitálu*, tj. přeměny části nadhodnoty v kapitál a použití této části nikoli pro osobní potřeby nebo rozmarny kapitalisty, nýbrž k nové výrobě. Marx ukázal, že celá dřívější klasická politická ekonomie (počínaje Adamem Smithem) se mýlila, když se domnívala, že celá nadhodnota přeměňovaná v kapitál se spotřebovává na variabilní kapitál. Ve skutečnosti se přeměňuje ve *výrobní prostředky* plus variabilní kapitál. V průběhu vývoje kapitalismu a jeho přeměny v socialismus má obrovský význam skutečnost, že podíl konstantního kapitálu (v celkové sumě kapitálu) roste rychleji než podíl variabilního kapitálu.

Akumulace kapitálu, která urychluje nahrazování dělníků stroji, která na jednom pólu vytváří bohatství a na druhém plodí bídu, vytváří zároveň také takzvanou „rezervní armádu dělníků“, „relativní přebytek“ dělníků neboli „kapitalistické přelidnění“, které nabývá nejrozmanitějších forem a umožňuje kapitálu mimořádně rychle rozšiřovat výrobu. Tato možnost spolu s úvěrem a akumulací kapitálu ve výrobních prostředcích dává mimo jiné klíč k pochopení *krizí* z nadprodukce, které v kapitalistických zemích vznikají periodicky zpočátku průměrně každých deset let, později v delších a méně pravidelných intervalech. Od akumulace kapitálu na základě kapitalismu je nutno rozlišovat takzvanou původní akumulaci: násilné odloučení pracovníka od výrobních prostředků, vypuzení rolníků z půdy, uloupení obecních pozemků, systém kolonií a stát-

ních dluhů, ochranných cel atd. „Původní akumulace“ vytváří na jednom pólu „svobodného proletáře“, na druhém majitele peněz, kapitalistu.

„*Dějinnou tendenci kapitalistické akumulace*“ charakterizuje Marx těmito proslulými slovy: „Vyvlastnění bezprostředních výrobců se provádí s nejbezohlednějším vandalismem a pod tlakem nejpodlejších, nejspínavějších, nejmalichernějších a nejběsilějších vášní. Soukromé vlastnictví, získané vlastní prací“ (rolníka, řemeslníka), „založené takřka na srůstání jednotlivého, nezávislého pracovníka a jeho pracovních podmínek, je zatlačováno kapitalistickým soukromým vlastnictvím, které je založeno na vykořisťování cizí, formálně však svobodné práce... Nyní už nejde o to, aby byl vyvlastněn dělník, který samostatně hospodaří, nýbrž kapitalista, který vykořisťuje mnoho dělníků. Toto vyvlastňování se uskutečňuje hrou zákonů imanentních kapitalistické výrobě samé, centralizací kapitálů. Jeden kapitalista ubíjí mnoho kapitalistů. Ruku v ruce s touto centralizací čili vyvlastňováním mnoha kapitalistů několika málo kapitalisty se rozvíjí ve stále rostoucím měřítku kooperativní forma pracovního procesu, vědomé technické uplatňování vědy, plánovité vykořisťování země, přeměna pracovních prostředků v takové pracovní prostředky, které se dají používat jen společně, zhospodárnění všech výrobních prostředků tím, že se jich užívá jako výrobních prostředků kombinované společenské práce... Zatímco stále klesá počet magnátů kapitálu, kteří uzurpují a monopolizují všechny výhody tohoto procesu přeměny, vzrůstá masa bídy, útlaku, poroby, degenerace, vykořisťování, ale vzrůstá také rozhořčení stále početnější dělnické třídy, která se školí, sdružuje a organizuje mechanismem kapitalistického výrobního procesu samého. Monopol kapitálu se stává okovem výrobního způsobu, který vyrostl spolu s ním a pod jeho ochranou. Centralizace výrobních prostředků a zespolečnění práce dosahují bodu, kdy se jim kapitalistická slupka stává nesnesitelnou. Slupka puká.

Odbývá poslední hodina kapitalistického soukromého vlastnictví. Vyvlastňovatelé jsou vyvlastňováni“ (Kapitál, I).⁷¹

Velmi důležitá a nová je dále analýza reprodukce celkového společenského kapitálu, kterou Marx provedl ve druhém dílu Kapitálu^[87]. I zde si Marx všímá nikoli individuálního, nýbrž masového jevu, nikoli nepatrné části ekonomie společnosti, ale celé této ekonomie v souhrnu. Marx opravuje uvedený omyl klasiků ekonomie a dělí celou společenskou výrobu na dvě velké části: 1. na výrobu výrobních prostředků a 2. na výrobu spotřebních předmětů, a na základě číselných příkladů podrobně zkoumá oběh celého společenského kapitálu jak při reprodukci v dosavadním rozsahu, tak i při akumulaci. Ve třetím dílu Kapitálu^[88] je vyřešena otázka tvorby průměrné míry zisku na základě zákona hodnoty. Ekonomie udělala Marxovou zásluhou velký pokrok v tom, že provádí analýzu na základě masových ekonomických jevů, celého společenského hospodářství, a ne na základě jednotlivých případů nebo nepodstatných projevů konkurenčního boje, nač se často omezuje vulgární politická ekonomie nebo moderní „teorie mezního užítku“. Marx nejprve rozebírá původ nadhodnoty a potom přechází k jejímu dělení na zisk, úrok a pozemkovou rentu. Zisk je poměr nadhodnoty k celému kapitálu vloženému do podniku. Kapitál „vyššího organického složení“ (tj. s převahou konstantního kapitálu nad variabilním v rozsahu větším než společenský průměr) dává podprůměrnou míru zisku. Kapitál „nižšího organického složení“ dává nadprůměrnou míru zisku. Konkurence mezi kapitály, jejich svobodné přelévání z odvětví do odvětví redukuje v obou případech míru zisku na průměrnou míru. Úhrn hodnot všeho zboží dané společnosti se shoduje s úhrnem cen zboží, avšak v jednotlivých podnicích a jednotlivých výrobních odvětvích se zboží pod vlivem konkurence neprodává za svou hodnotu, nýbrž za *ceny výroby* (čili za výrobní ceny), které se rovnají vloženému kapitálu plus průměrný zisk.

Takto Marx na základě zákona hodnoty plně objasnil všeobecně známou a nespornou skutečnost, že ceny se odchylují od hodnot a zisk se vyrovnává, neboť úhrn hodnot všeho zboží se shoduje s úhrnem cen. Avšak hodnota (společenská) se cenám (individuálním) nepřizpůsobuje jednoduše a přímo, nýbrž velmi složitě: je zcela přirozené, že se ve společnosti rozptýlených výrobců zboží, spojených jediné trhem, může zákonitost projevovat jen jako zákonitost průměru, zákonitost společenská, hromadná, přičemž se individuální odchylky na tu neb onu stranu vzájemně vyrovnávají.

Zvýšení produktivity práce znamená rychlejší růst konstantního kapitálu ve srovnání s variabilním. A protože nadhodnota je funkcí jen variabilního kapitálu, je pochopitelné, že míra zisku (poměr nadhodnoty k celému kapitálu, a ne jen k jeho variabilní části) má tendenci klesat. Marx podrobně rozebírá tuto tendenci i řadu okolností, které ji zastírají nebo jí odporují. Nebudeme se zabývat neobyčejně zajímavými kapitolami třetího dílu o kapitálu lichvářském, obchodním a peněžním a přejdeme k tomu nejdůležitějšímu: k teorii *pozemkové renty*. Výrobní cenu zemědělských výrobků v důsledku omezené rozlohy půdy, kterou v kapitalistických zemích úplně zabrali individuální hospodáři, neurčují výrobní náklady na průměrné půdě, ale na půdě nejhorší, nikoli za průměrných, ale za nejhorších podmínek, za nichž se dodávají výrobky na trh. Rozdíl mezi touto cenou a výrobní cenou na lepší půdě (nebo za lepších podmínek) dává rozdílovou neboli *diferenční* rentu. Marx na základě podrobného rozboru této renty dokázal, že vyplývá z rozdílné úrodnosti jednotlivých pozemků, z rozdílné velikosti kapitálu vloženého do půdy, a tak plně odhalil (viz také *Teorie o nadhodnotě*^[99], kde zvláštní pozornosti zasluhuje kritika Rodbertuse) Ricardův omyl, podle něhož diferenční renta vzniká jen za postupného přechodu od lepších pozemků k horším. Naopak, bývají také opačné přechody, kdy se půda jedné kategorie mění

v půdu jiné kategorie (díky pokroku zemědělské techniky, růstu měst apod.), a pověstný „zákon klesající úrodnosti půdy“ je velikým omylem a pokusem svalit nedostatky, omezenost a rozpory kapitalismu na přírodu. Dále, stejný zisk ve všech odvětvích průmyslu a národního hospodářství vůbec předpokládá naprosto volnou konkurenci a volné přelévání kapitálu z jednoho průmyslového odvětví do druhého. Avšak soukromé vlastnictví půdy vytváří monopol, který tomuto svobodnému přelévání překáží. V důsledku tohoto monopolu se zemědělské výrobky, protože zemědělství se vyznačuje nižším složením kapitálu, a tudíž vyšší individuální mírou zisku, nedostávají do úplně volného procesu vyrovnávání míry zisku; vlastník půdy jako monopolista má možnost udržet cenu nad průměrem a tato monopolní cena vytváří *absolutní* rentu. Diferenční renta nemůže být za kapitalismu odstraněna, absolutní však odstraněna být *může*, například při nacionalizaci půdy, při jejím převedení do vlastnictví státu. Takový přechod by znamenal podkopání monopolu soukromých vlastníků, znamenal by důslednější, úplnější zavedení volné konkurence v zemědělství. A proto radikální měšťáci, jak poznamenává Marx, nejednou v dějinách vystupovali s tímto pokrokovým buržoazním požadavkem nacionalizace půdy, který však většinu buržoazie odstrašuje, neboť příliš těsně „dotírá“ i na jiný monopol, dnes zvláště důležitý a „citlivý“, monopol výrobních prostředků vůbec. (Pozoruhodně populárně, stručně a jasně vyložil sám Marx svou teorii průměrného zisku z kapitálu a teorii absolutní pozemkové renty ve svém dopise Engelsovi z 2. srpna 1862. Viz Korespondence^[235], sv. III, s. 77—81. Srovnej také dopis z 9. srpna 1862, tamtéž, s. 86—87.)⁷² Pokud jde o dějiny pozemkové renty, je také důležité poukázat na Marxův rozbor objasňující přeměnu renty v úkonech (kdy rolník vytváří nadprodukt svou prací na statkářově půdě) v rentu v produktech čili v rentu naturální (rolník vytváří nadprodukt na vlastní půdě a odvádí jej statkáři v důsledku

„mimoekonomického přinucení“), potom v rentu peněžní (táž naturální renta přeměněná v peníze, „obrok“ ve staré Rusi, a to v důsledku rozvoje zbožní výroby) a nakonec v rentu kapitalistickou, kdy se místo rolníka objevuje v zemědělství podnikatel obdělávající půdu pomocí námezdní práce. V souvislosti s touto analýzou „geneze kapitalistické pozemkové renty“ je třeba upozornit na řadu hlubokých Marxových myšlenek (zvláště důležitých pro zaostalé země, jako je Rusko) o *vývoji kapitalismu v zemědělství*. „Přeměnu naturální renty v peněžní rentu nejen nutně provází, nýbrž dokonce předchází vytváření třídy nemajetných nádeníků, kteří se dávají najímat za peníze. Proto se v období, kdy tato nová třída vzniká, kdy ještě vystupuje jen sporadicky, nutně vyvinul u zámožnějších poplatných rolníků zvyk vykořisťovat na vlastní účet zemědělské námezdní dělníky, podobně jako si již za feudalismu zámožnější poddaní rolníci sami zase drželi poddané. Tak se u nich postupně vytváří možnost nashromáždit určité jmění a stát se budoucími kapitalisty. Přímo mezi starými držiteli půdy, kteří sami pracují, vzniká tak semeniště kapitalistických pachtýřů, jejichž vývoj je podmíněn všeobecným vývojem kapitalistické výroby mimo venkov“ [Kapitál, III/2, 332].⁷³ „Vyvlastnění a vyhnání části venkovského obyvatelstva z vesnic nejen ‚uvolňuje‘ dělníky, jejich životní prostředky a jejich pracovní nástroje pro průmyslový kapitál, ale vytváří i vnitřní trh“ [Kapitál I/2, 778].⁷⁴ Zbídačování a ožebračování venkovského obyvatelstva vytváří zase pro kapitál rezervní armádu dělníků. V každé kapitalistické zemi je proto „část venkovského obyvatelstva neustále připravena přejít v městský nebo manufakturní proletariát (tj. nezemědělské obyvatelstvo). Tento zdroj relativně přebytečného obyvatelstva je tedy neustále v pohybu... Tím je mzda zemědělského dělníka stlačována na minimum a dělník stojí stále jednou nohou v bahně pauperismu“ [Kapitál I/2, 668].⁷⁵ Rolníkovu soukromé vlastnictví půdy, kterou obdělává, je základem malovýroby

a podmínkou, za níž malovýroba prospívá a nabývá klasické formy. Tato malovýroba je však slučitelná jen s úzkým primitivním rámcem výroby a společnosti. Za kapitalismu „se vykořisťování průmyslového proletariátu liší jen formou. Vykořisťovatel je týž: kapitál. Jednotliví kapitalisté vykořisťují jednotlivé rolníky hypotékou a lichvou, třída kapitalistů vykořisťuje rolnickou třídu státní daní“ (Třídní boje ve Francii^[89]).⁷⁶ „Rolnická parcela“ (malý pozemek) „je už jen záminkou, která umožňuje kapitalistovi pobírat zisk, úroky a rentu z půdy a nechává na rolníkovi, aby se sám postaral, jak vytluče svou mzdu“ (Osmnáctý brumaire).⁷⁷ Obvykle rolník postupuje kapitalistické společnosti, tj. třídě kapitalistů, dokonce část své mzdy a klesá „na úroveň irského pachtýře — a to všechno pod záminkou, že je soukromým vlastníkem“ (Třídní boje ve Francii).⁷⁸ V čem tkví „jedna z příčin, proč je cena obilí v zemích s převládajícím parcelovým vlastnictvím nižší než v zemích s kapitalistickým způsobem výroby“? [Kapitál, III/2, 340]. V tom, že rolník dává společnosti (tj. třídě kapitalistů) zadarmo část nadproduktu. „Tato nižší cena“ (obilí a jiných zemědělských výrobků) „je tedy výsledkem chudoby výrobců, a ne produktivity jejich práce“ (tamtéž). Parcelové vlastnictví, běžná forma malovýroby v zemědělství, je za kapitalismu degradováno, hroutí se a zaniká. „Je v povaze parcelového vlastnictví, že vylučuje rozvoj společenských produktivních sil práce, společenské formy práce, společenskou koncentraci kapitálů, chov dobytka ve velkém a progresivní používání vědy. Lichva a daňový systém je všude nevyhnutelně zbídačující. Vynakládání kapitálu na koupi půdy ochuzuje kultivaci. Nekonečné tříštění výrobních prostředků a osamocenost výrobců samých.“ (Družstva, tj. sdružení malorolníků, která hrají nobyčejně pokrokovou buržoazní úlohu, tuto tendenci jen zeslabují, ale neodstraňují; také se nesmí přehlédnout, že tato družstva přinášejí velký užitek zámožným rolníkům a velmi malý, ba téměř žádný, masám chudiny, a pak že družstva

sama se stávají vykořisťovateli námezdní práce.) „Ohromné mrhání lidskou silou. Progresivní zhoršování výrobních podmínek a zdražování výrobních prostředků — nutný zákon parcelového (drobného) vlastnictví.“⁷⁹ V zemědělství stejně jako v průmyslu přetváří kapitalismus výrobní proces jen za cenu „martýria výrobců“. „Rozptýlení zemědělských dělníků po velkých plochách podlamuje zároveň sílu jejich odporu, kdežto koncentrace městských dělníků tuto sílu stupňuje. Jak v městském průmyslu, tak i v moderním zemědělství se zvýšení produktivní síly práce a větší uvolňování práce vykupuje pleněním a vyčerpáváním pracovní síly samé. A každý pokrok kapitalistického zemědělství je nejen pokrokem v umění olupovat dělníka, nýbrž i v umění olupovat půdu... Kapitalistická výroba tedy techniku a kombinaci společenského výrobního procesu rozvíjí jen tím, že zároveň podkopává zdroje všeho bohatství: půdu a dělníka“ [Kapitál I, konec 13. kapitoly].⁸⁰

S O C I A L I S M U S

Z našeho výkladu je patrné, že Marx vyvozuje nevyhnutelnost přeměny kapitalistické společnosti v socialistickou plně a výhradně z ekonomického zákona pohybu soudobé společnosti. Zespolečenštění práce, které v tisícových formách stále rychleji a rychleji postupuje a po padesáti letech, jež uplynula od Marxovy smrti, se projevuje zvláště výrazně v růstu velkovýroby, kartelů, syndikátů a trustů, jakož i v obrovském růstu objemu a moci finančního kapitálu — to je hlavní materiální základna nevyhnutelného nástupu socialismu. Intelektuální a morální hybnou silou, fyzickým vykonavatelem této přeměny je proletariát odchovaný samým kapitalismem. Boj proletariátu proti buržoazii, který se projevuje v různých a obsahově stále bohatších formách, se nevyhnutelně stává bojem politickým, směru-

jícím k dobytí politické moci proletariátem („diktatura proletariátu“). Zespolečenštění výroby musí nezbytně vést k přechodu výrobních prostředků do vlastnictví společnosti, k „vyvlastnění vyvlastňovatelů“. A přímým důsledkem tohoto přechodu bude nesmírné zvýšení produktivity práce, zkrácení pracovního dne a nahrazení zbytků a trosek primitivní, roztržité výroby zdokonalenou kolektivní prací. Kapitalismus nadobro zpřetrhává spojení mezi zemědělstvím a průmyslem, ale protože se dostává na vyšší stupeň svého vývoje, připravuje současně nové prvky tohoto svazku, spojení průmyslu se zemědělstvím na základě cílevědomého využití vědy a kombinace kolektivní práce, nového rozsidlení lidstva (bude odstraněna jak zaostalost vesnice, její odloučenost od světa a nekulturnost, tak i nepřirozená koncentrace obrovského množství obyvatelstva ve velkoměstech). Vyšší formy současného kapitalismu vytvářejí novou formu rodiny, nové postavení ženy a novou výchovu dorůstajících generací: práce žen a dětí a rozklad patriarchální rodiny kapitalismem nevyhnutelně nabývají v moderní společnosti nejstrašnějších, nejzhubnějších a nejodpornějších forem. Přesto však „velkopřůmysl vytváří ekonomickou základnu pro vyšší formu rodiny a vztahů mezi oběma pohlavími, neboť ženám, mladistvým a dětem obojího pohlaví přisuzuje rozhodující úlohu ve společensky organizovaném výrobním procesu mimo okruh domácnosti. Je ovšem pošetilé pokládat za absolutní křesťanskou germánskou formu rodiny stejně jako formu starořímskou, starořeckou či orientální, které ostatně společně tvoří jednu historickou vývojovou řadu. Je rovněž jasné, že složení kombinovaného dělnického personálu z osob obojího pohlaví a různého věku — přestože je ve své živelně vzniklé, hrubé, kapitalistické formě, kdy tu je dělník pro výrobní proces, a ne výrobní proces pro dělníka, morovým zdrojem zkázy a otroctví — za příslušných podmínek se naopak nutně musí stát zdrojem humánního rozvoje“ [Kapitál I, konec 13. kapitoly]. Tovární systém nám ukazuje „zárodek

výchovy budoucnosti, při které bude u všech dětí od určitého věku produktivní práce spojena s vyučováním a tělocvikem, což bude nejen prostředkem ke zvýšení společenské výroby, nýbrž jediným prostředkem k produkci všestranně vyvinutých lidí“ (tamtéž).⁸¹ Ze stejného historického základu, nejen pokud jde o výklad minulosti, ale i pokud jde o smělé předvídaní budoucnosti a odvážnou praktickou činnost směřující k jejímu uskutečnění, vychází Marxův socialismus také při řešení otázky národnosti a státu. Národy jsou nevyhnutelným produktem a nevyhnutelnou formou buržoazního období společenského vývoje. Ani dělnická třída nemohla zesílit, vypsět a vytvořit se, aniž se konstituovala „jako národ“, aniž se stala „národní“ („třebaže nikterak ve smyslu, jak jej chápe buržoazie“). Vývoj kapitalismu však stále více boří národnostní přehradu, odstraňuje národní výlučnost a místo národnostních rozporů přináší rozpory třídní. Proto je tomu ve vyspělých kapitalistických zemích opravdu tak, že „dělníci nemají vlast“ a že jednotný postup dělnictva alespoň civilizovaných zemí „je jednou z prvních podmínek osvobození proletariátu“ (Komunistický manifest)⁸². Stát, toto organizované násilí, vznikl nevyhnutelně na určitém stupni vývoje společnosti, kdy se společnost rozštěpila na nesmiřitelné třídy a kdy by nemohla existovat bez „moci“, která stojí zdánlivě nad společností a do jisté míry se od ní oddělila. Protože stát vzniká z třídních rozporů, stává se „státem nejmocnější, ekonomicky vládnoucí třídy, která se jeho prostřednictvím stává také politicky vládnoucí třídou, a tak získává nové prostředky k utlačování a vykořisťování potlačené třídy. Tak byl antický stát především státem otrokářů k potlačování otroků, feudální stát orgánem šlechty k potlačování nevolných a poddaných rolníků a moderní zastupitelský stát je nástrojem k vykořisťování námezdní práce kapitálem“ (Engels v Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu^[208]), kde vykládá své a Marxovy názory).⁸³ Dokonce ani demokratická republika, nejsvobodnější a nejpokroko-

vější forma buržoazního státu, tuto skutečnost vůbec neodstraňuje, mění pouze její formu (spojení vlády s burzou, přímá i nepřímá korupce úřednictva a tisku atd.). Socialismus, jenž vede k odstranění tříd, vede tím také ke zrušení státu. „První akt,“ píše Engels v *Anti-Dühringovi*, „v němž stát skutečně vystupuje jako představitel celé společnosti — převzetí výrobních prostředků ve jménu společnosti — je současně jeho posledním samostatným aktem jako státu. Zasahování státní moci do společenských vztahů se stává zbytečným v jedné oblasti po druhé a usne samo od sebe. Na místo vlády nad osobami nastupuje správa věcí a řízení výrobních procesů. Stát není ‚odstraněn‘, stát *odumírá*.“⁸⁴ „Společnost, která nově organizuje výrobu na základě svobodného a rovného sdružování výrobců, odloží celou státní mašinerii tam, kam potom bude patřit: do muzea starožitností vedle kolovratu a bronzové sekery“ (Engels v *Původu rodiny, soukromého vlastnictví a státu*).⁸⁵

A nakonec, pokud jde o vztah Marxova socialismu k maloroľnictvu^[203], které bude existovat v období vyvlastňování vyvlastňovatelů, je nutné poukázat na Engelsovy výroky^[257] tlumočící Marxovy myšlenky: „...nemůžeme, až budeme mít státní moc, pomýšlet na to, abychom maloroľníky násilně vyvlastnili (ať už za náhradu, nebo bez ní), tak jak jsme nuceni to učinit s velkými pozemkovými vlastníky. Náš úkol vůči maloroľníkovi je především převést jeho soukromé hospodářství a soukromé vlastnictví v družstevní ne násilím, nýbrž příkladem a poskytováním společenské pomoci k tomuto účelu. A zde máme ovšem dost prostředků, jak maloroľníkovi ukázat výhody, které musí pochopit už teď.“ (Engels, *K agrární otázce na Západě*^[203], vydavatelství Alexejevové, s. 17. V ruském překladu jsou chyby. Originál je v *Neue Zeit*).⁸⁶

TAKTIKA TŘÍDNÍHO BOJE PROLETARIÁTU

Marx po celý svůj život vedle teoretických prací věnoval soustavnou pozornost taktice třídního boje proletariátu a už v letech 1844—1845 objasnil jeden z hlavních nedostatků starého materialismu, totiž že nebyl s to pochopit podmínky praktické revoluční činnosti a docenit její význam. Rozsáhlý materiál o tom poskytují *všechna* Marxova díla, zejména pak jeho čtyřsvazková korespondence s Engelsem^[235], jež vyšla v roce 1913. Tento materiál však není ještě ani zdaleka sebrán, zkompletován, prostudován a zpracován. Proto se zde musíme omezit jen na velmi všeobecné a stručné poznámky a zdůraznit přitom, že Marx právem pokládal materialismus bez *této* stránky za polovičatý, jednostranný a mrtvý. Základní úkol taktiky proletariátu stanovil Marx v naprostém souladu se všemi zásadami svého dialektickomaterialistického světového názoru. Jedině objektivní zhodnocení celého souhrnu vztahů mezi všemi třídami dané společnosti bez výjimky, a tedy i zhodnocení objektivního stupně vývoje této společnosti i vztahů mezi ní a jinými společnostmi, může být základem správné taktiky nejpokrokovější třídy. Přitom se všechny třídy a všechny země nezkoumají staticky, nýbrž dynamicky, tj. ne ve stavu nehybnosti, nýbrž v pohybu (jehož zákony vyplývají z ekonomických podmínek existence každé třídy). Pohyb se zase zkoumá nejen z hlediska minulosti, ale i z hlediska budoucnosti, a přitom ne ve vulgárním pojetí „evolucionistů“, kteří vidí jen pozvolné změny, ale dialekticky. „Při takových obrovských vývojových procesech,“ napsal Marx Engelsovi, „je dvacet let něco víc než jeden den, ačkoli pak zase mohou přijít dny, které vydají za dvacet let“ (Korespondence, sv. III, s. 127).⁸⁷ Taktika proletariátu musí na každém stupni vývoje a v každém okamžiku přihlížet k této objektivně nutné dialektice dějin lidstva, a to tak, že na jedné straně využije období

politické stagnace nebo hlemýždího, takzvaného „pokojného“ vývoje k uvědomování a umocňování síly a bojeschopnosti nejpokrokovější třídy a na druhé straně toho využije ve smyslu „konečného cíle“ hnutí dané třídy, aby ji učinila schopnou prakticky řešit velké úkoly ve velikých dnech, „které vydají za dvacet let“. V této otázce jsou zvláště důležité dvě Marxovy úvahy: jedna z Bída filozofie o hospodářském boji a hospodářských organizacích proletariátu, druhá z Komunistického manifestu o politických úkolech proletariátu. V první se praví: „Velkopřůmysl shromažďuje na jednom místě spoustu lidí, kteří se navzájem neznají. Konkurence rozděluje jejich zájmy. Ale udržení mzdy, tento jejich společný zájem proti zaměstnavateli, je spojuje společnou myšlenkou odporu — *organizace*... Zprvu izolované organizace se formují ve skupiny a tváří v tvář kapitálu, vždy spojenému, se udržení tohoto sdružení stává pro dělníky větší nezbytností než udržení mzdy... V tomto boji — skutečné občanské válce — spojují a rozvíjejí všechny prvky nutné pro nastávající bitvu. Jakmile organizace dospěje k tomuto bodu, dostává politický charakter.“⁸⁸ Zde máme program a taktiku hospodářského boje a odborového hnutí na několik desetiletí, pro celé dlouhé období, kdy proletariát sbírá síly „pro nastávající bitvu“. Proti tomu je třeba postavit četné příklady z anglického dělnického hnutí, na nichž Marx a Engels ukazují, jak průmyslová „prosperita“ vyvolává pokusy „koupit si dělníky“ (Korespondence s Engelsem I, 136)⁸⁹ a odvrátit je od boje, jak tato prosperita celkově „demoralizovala dělníky“ (II, 218), jak anglický proletariát „zburžoazňuje“, takže tento „národ, ze všech národů nejburžoaznější“ (anglický národ), „to chce nakonec přivést až tak daleko, že bude mít *vedle* buržoazie buržoazní aristokracii a buržoazní proletariát“ (II, 290)⁹⁰, jak vyprchává jeho „revoluční energie“ (III, 124), jak bude nutné čekat kratší nebo delší dobu, než se „angličtí dělníci zbaví své zjevné buržoazní nákazy“ (III, 127), jak anglickému dělnickému hnutí chybí „zápal chartistů“ (1866,

III, 305)⁹¹, jak se z vůdců anglického dělnictva stává cosi „mezi radikální buržoazií a dělníky“ (o Holyoakovi, IV, 209); jak v důsledku monopolního postavení Anglie, a dokud se tento monopol nezhroutí, „s britskými dělníky... nic nenaděláš“ (IV, 433)⁹². Taktika hospodářského boje v souvislosti s celkovým průběhem (*a výsledkem*) dělnického hnutí je tu posuzována z obdivuhodně širokého, všestranného, dialektického a skutečně revolučního hlediska.

Komunistický manifestrazil základní marxistickou tezi taktiky politického boje: „Komunisté bojují za dosažení nejbližších cílů a zájmů dělnické třídy, ale v hnutí přítomnosti představují zároveň budoucnost hnutí“.⁹³ V tomto smyslu podporoval Marx roku 1848 v Polsku stranu „agrární revoluce“, „touž stranu, která vyvolala krakovské povstání roku 1846“.⁹⁴ V letech 1848—1849 podporoval Marx v Německu radikální revoluční demokracii a ani později neodvolal nikdy nic z toho, co tehdy řekl o taktice. Německou buržoazii pokládal za element, který „byl od samého počátku ochoten zradit lid“ (jedině svazek s rolnictvem by byl mohl buržoazii dovést k úplnému uskutečnění jejích cílů) „a ke kompromisu s korunovanými představiteli staré společnosti“. Zde je Marxova souhrnná analýza třídního postavení německé buržoazie v období buržoazně demokratické revoluce, analýza, která je mimo jiné ukázkou materialismu zkoumajícího společnost v pohybu, a přitom nejen z té stránky pohybu, která je obrácena zpět: „Bez víry v sebe, bez víry v lidi, reptajíc proti těm, kdo stáli nad ní, a třesouc se před těmi, kdo stáli pod ní, ... zastrašená světovou bouří, ... bez jakékoli energie, ve všech směrech plagiát, ...bez iniciativy, ...jako prokletý stařec, odsouzený k tomu, aby hatil první mladické vzněty lidu plného života a zneužíval jich pro své stařecké zájmy“ (Neue Rheinische Zeitung, 1848; viz Literární pozůstalost, sv. III, 212 str.).⁹⁵ Asi o dvacet let později prohlásil Marx v dopise Engelsovi (III, 224), že příčinou nezdaru revoluce v roce 1848 bylo to, že buržoazie dala přednost míru v po-

robě před pouhou vyhlídkou na boj za svobodu. Když skončilo období revolucí let 1848—1849, postavil se Marx proti jakékoli hře na revoluci (Schapper a Willich a boj proti nim) a razil požadavek, že je třeba umět pracovat v nové dějinné etapě, kdy se zdánlivě „pokojně“ připravuje nová revoluce. Jak si Marx tuto práci představoval, je vidět z jeho hodnocení situace v Německu za nejtemnější reakce v roce 1856: „V Německu bude všechno záležet na tom, bude-li možno podpořit proletářskou revoluci nějakým druhým vydáním selské války“ (Korespondence s Engelsem II, 108).⁹⁶ Pokud v Německu nebyla dovršena demokratická (buržoazní) revoluce, obracel Marx všechnu pozornost při stanovení taktiky socialistického proletariátu na rozvíjení demokratické energie rolnictva. Byl přesvědčen, že Lassalovo počínání „objektivně byla ...zrada celého dělnického hnutí Prusákům“ (III, 210), mimo jiné právě proto, že Lassalle nadržoval junkerům a pruskému nacionalismu. Engels napsal v roce 1865, když se domlouval s Marxem o chystaném společném vystoupení v tisku, že „v převážně zemědělské zemi ...je sprosté vrhnout se jménem průmyslového proletariátu výhradně na buržoazii, ale přitom se ani slovem nezmnít o tom, jak velká feudální šlechta vykořisťuje patriarchálním klackem vesnický proletariát“ (III, 217)⁹⁷. V letech 1864—1870, kdy se chýlilo ke konci období dovršení buržoazně demokratické revoluce v Německu, období boje vykořisťovatelských tříd v Prusku a Rakousku za jakýkoli způsob dovršení této revoluce *shora*, neodsuzoval Marx jen Lassalla koketujícího s Bismarckem, ale uváděl na správnou cestu i Liebknechta, jenž propadal „austrofilství“ a hájil partikularismus; Marx usiloval o revoluční taktiku, která by stejně nemilosrdně bojovala proti Bismarckovi i proti austrofilům, taktiku, která by se nepřizpůsobovala „vítězi“ — pruskému junkerovi, ale okamžitě znovu zahajovala revoluční boj proti němu i *za situace* vytvořené pruskými vojenskými vítězstvími (Korespondence s Engelsem III, 134, 136,

147, 179, 204, 210, 215, 418, 437, 440—441)⁹⁸. V proslulé Adrese internacionály z 9. září 1870^[83] varoval Marx francouzský proletariát před předčasným povstáním⁹⁹; když však povstání přesto vzplanulo (roku 1871), s nadšením uvítal revoluční iniciativu mas „šturmujičích nebe“ (Marxův dopis Kugelmannovi)¹⁰⁰. Z hlediska Marxova dialektického materialismu byla porážka revolučního vystoupení za této situace, jako za mnoha jiných, v celkovém průběhu a *výsledku* proletářského boje menším zlem než vyklizení jednou již dobytých pozic, než kapitulace bez boje: taková kapitulace by proletariát demoralizovala, podlomila by jeho bojeschopnost. Marx, který dovedl plně ocenit využívání legálních prostředků boje v obdobích politické stagnace a vlády buržoazní legality, ostře odsuzoval v letech 1877—1878, po vydání výjimečného zákona proti socialistům,¹⁰¹ Mostovo „revoluční frazérství“, ale stejně ostře, ne-li ostřeji, útočil na oportunistus, jemuž tehdy dočasně propadla oficiální sociálně demokratická strana, která hned neprojevila pevnost, tvrdost, revolučnost a pohotovost přejít k ilegálnímu boji v odpověď na výjimečný zákon (Marxova korespondence s Engelsem IV, 397, 404, 418, 422, 424.¹⁰² Srovnej také dopisy Sorgemu^[92].)

Úplný soubor Marxových děl a korespondence nebyl dosud vydán. Do ruštiny bylo přeloženo více Marxových prací než do jiných jazyků. Soutis těchto prací, který uvádíme dále, je sestaven chronologicky. Roku 1841 napsal Marx dizertaci o Epikúrově filozofii (byla pojata do posmrtného vydání pod názvem Literární pozůstalost, o níž se zmíníme dále). V této dizertaci Marx ještě plně zastával Hegelovy idealistické názory. Z roku 1842 se datují Marxovy články pro Rheinische Zeitung (Kolín nad Rýnem), zejména kritika debat o svobodě tisku na šestém zasedání porýnského sněmu, pak o zákonech týkajících se krádeže dříví a dále články hájící nezávislost politiky na teologii aj. (zčásti byly pojaty do Literární pozůstalosti). Zde už je možné pozorovat Marxův přechod od idealismu k materialismu a od revolučního demokratismu ke komunismu. Roku 1844 vycházejí v Paříži za redakce Marxe a Arnolda Rugeho Deutsch-Französische Jahrbücher, v nichž se tento přechod dovršuje s konečnou platností. Zvlášť významné jsou tu Marxovy práce Úvod ke kritice Hegelovy filozofie práva (jednak v Literární pozůstalosti, jednak jako brožura) a K židovské otázce (totéž, brožura ve vydavatelství Znanije, Děšovaja biblioteka, č. 210). Roku 1845 vydávají Marx a Engels (ve Frankfurtu nad Mohanem) knihu Svatá rodina. Proti Brunovi Bauerovi a spol. (jednak v Literární pozůstalosti, jednak dvě ruská vydání jako brožura ve vydavatelství Novyj golos, Petrohrad 1906, a Věstnik znanija, Petrohrad 1907). Na jaře 1845 vznikají Marxovy Teze o Feuerbachovi (otištěny jako příloha ke spisu Bedřicha Engelse Ludwig Feuerbach; přeloženy do ruštiny). V le-

tech 1845—1847 napsal Marx mnoho článků (většinou nebyly sebrány ani znovu vydány, ani nebyly přeloženy do ruštiny) pro listy Vorwärts, vydávaný v Paříži, Deutsche Brüsseler Zeitung (1847), Das Westphälische Dampfboot (Bielefeld 1845—1848) a Gesellschaftsspiegel (Elberfeld 1846). Z roku 1847 pochází nejdůležitější Marxův spis proti Proudhonovi, nazvaný Bída filozofie. Odpověď na Filozofii bídy pana Proudhona, který vyšel v Bruselu a v Paříži (tři vydání v ruštině ve vydavatelství Novyj mir, dále po jednom ve vydavatelství G. Lvoviče, ve vydavatelství Alexejevové a v časopise Prosvěščení, všechna 1905 až 1906). Roku 1848 vyšla v Bruselu Řeč o svobodě obchodu (existuje v ruském překladu) a nato v Londýně za spolupráce s B. Engelsem slavný Manifest Komunistické strany, přeložený téměř do všech evropských jazyků a zčásti i do jazyků ostatních zemí světa (ruský překlad v letech 1905 až 1906 asi v osmi vydáních, nákladem vydavatelství Molot, Kolokol, Alexejevové a jiných, povětšinou zkonfiskovaných, uveřejňovaných pod různými tituly: Kommunističeskij Manifest, O kommunizme, Obščestvennyje klassy i kommunizm, Kapitalizm i kommunizm, Filosofija istorii; úplný a nejpřesnější překlad Manifestu i jiných Marxových spisů viz především v zahraničních vydáních skupiny Osvození práce). Od 1. června 1848 do 19. května 1849 vycházel v Kolíně nad Rýnem list Neue Rheinische Zeitung, jehož hlavním redaktorem byl de facto Marx. Četné Marxovy články v tomto listu, který je doposud nejlepším, nepřekonaným tiskovým orgánem revolučního proletariátu, nebyly kompletně sebrány a vydány. Nejvýznamnější z nich byly pojaty do Literární pozůstalosti. Z téhož listu byla mnohokrát přetištěna jako brožura Marxova stať Námezdní práce a kapitál (rusky čtyři vydání v letech 1905—1906: Kozmanovo, v Molotu, Mjagkovovo a Lvovičovo). Z téhož listu je i stať Liberálové u moci (vydalo Znanije, Děšovaja biblioteka, č. 272, Petrohrad 1906). Roku 1849 vyšla v Kolíně nad Rýnem brožura Dva

procesy (dvě obhajovací řeči K. Marxe, kterého porota zprostita obvinění z porušení tiskového zákona a z podněcování k ozbrojenému povstání proti vládě. Rusky vyšlo v letech 1905—1906 pět vydání: Alexejevové, v Molotu, Mjagkovovo, ve vydavatelství Znanije a Novyj mir). Roku 1850 vydal Marx v Hamburku šest čísel revue Neue Rheinische Zeitung. Nejdůležitější články byly zařazeny do Literární pozůstalosti. Zvlášť významné jsou Marxovy stati, které Engels roku 1895 vydal znovu jako brožury pod názvem Třídní boje ve Francii 1848—1850 (ruský překlad vydal M. Malych, Biblioteka, č. 59—60; viz rovněž Sobranije istoričeskich rabot, Bazarovův a Stěpanovův překlad, vydal Skirmunt, Petrohrad 1906, a také Mysli i vzgljady o žizni XX věka, Petrohrad 1912). Roku 1852 vyšel v New Yorku Marxův spis Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (ruský překlad v právě uvedených sbornících). Téhož roku vyšlo v Londýně Odhalení o kolínském procesu proti komunistům (rusky Kelskij process kommunarov, Populjarno-naučnaja biblioteka, č. 43, Petrohrad 28. října 1906). Od srpna 1851 do roku 1862* byl Marx stálým dopisovatelem newyorského listu The New York Tribune, kde mnoho jeho článků vyšlo bez podpisu jako redakční. Zvlášť pozoruhodné jsou stati Revoluce a kontrarevoluce v Německu**, znovu vydané po Marxově a Engelsově smrti v německém překladu (ruský Bazarovův a Stěpanovův překlad vyšel ve dvou sbornících; poté byl v letech 1905—1906 pětkrát vydán jako brožura: Alexejevovou, ve vydavatelství Obščestvennaja polza, Novyj mir,

* Engels v článku o Marxovi v Handwörterbuch der Staatswissenschaften, Bd. 6, S. 603, a Bernstein v článku o Marxovi v 11. vydání Britské encyklopedie z roku 1911 mylně uvádějí léta 1853—1860. Viz Marxovu a Engelsovu korespondenci vydanou v roce 1913.

** Články byly uveřejňovány s Marxovým podpisem, ale jak vyplývá ze vzájemné korespondence K. Marxe a B. Engelse, jejich autorem byl Engels, který tak pomáhal Marxovi plnit závazky vůči listu The New York Tribune. *Čes. red.*

Vseobščaja biblioteka a Molot). Některé Marxovy články z The New York Tribune vyšly v Londýně jednotlivě jako brožury, například o Palmerstonovi v roce 1856, Odhalení o dějinách diplomacie 18. století (o trvalé zjištěné závislosti anglických ministrů liberální strany na Rusku) aj. Po Marxově smrti vydala jeho dcera Eleanor Avelingová řadu statí z The New York Tribune o východní otázce pod titulem The Eastern Question (Východní otázka), Londýn 1897. Některé byly přeloženy do ruštiny pod názvem Vojna i revolucija, sešit I, Marx a Engels, Něizdan-nyje staťji (1852, 1853, 1854), Charkov 1919 (edice Naša mysl). Od konce roku 1854 a během roku 1855 spolupracoval Marx s listem Neue Oder-Zeitung a v letech 1861—1862 s vídeňským listem Die Presse. Soubor těchto článků nebyl pořízen a jen některé byly uveřejňovány v Neue Zeit, stejně jako četné Marxovy dopisy. Totéž platí o Marxových člancích v listu Das Volk (Londýn 1859) o diplomatickém pozadí italské války v roce 1859. Roku 1859 vyšel v Berlíně Marxův spis Ke kritice politické ekonomie (ruský překlad, Moskva 1896, za redakce Manuilovovy, a Petrohrad 1907, překlad Rumjancevův). Roku 1860 vyšel v Londýně jako brožura Marxův pamflet Herr Vogt (Pan Vogt).

V roce 1864 byla vydána v Londýně Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení, kterou napsal Marx (přeložena do ruštiny). Marx byl autorem četných manifestů, provolání a rezolucí generální rady internacionály. Všechn tento materiál není ještě zdaleka zpracován, ba ani sebrán. Prvním krokem k této práci je kniha G. Jaeckha Internacionála (ruský překlad Petrohrad 1906, vydavatelství Znanije), ve které jsou otištěny mimo jiné také některé Marxovy dopisy a jeho návrhy rezolucí. K dokumentům internacionály, jejichž autorem je Marx, patří manifest generální rady o Pařížské komuně, který vyšel samostatně v Londýně v roce 1871 pod názvem Občanská válka ve Francii (ruský překlad v Leninově úpravě, vydal Molot a jiná vydavatelství). Z období 1862—1874 pochází

i korespondence K. Marxe s členem internacionály Kugelmannem (dvě ruská vydání, jedno přeložil A. Gojchbarg, druhé redigoval Lenin). V roce 1867 vyšlo v Hamburku stěžejní Marxovo dílo Kapitál. Kritika politické ekonomie, díl I. Druhý a třetí díl vydal Engels po Marxově smrti v letech 1885 a 1894. Ruské překlady: díl I — pět vydání (dvě v Danielsonově překladu roku 1872 a 1898, dvě v překladu J. A. Gurvičové a L. M. Zaka za redakce Struveho, první vydání — 1899, druhé — 1905, jedno za redakce Bazarova a Stěpanova). Díl II a III vyšel v Danielsonově překladu (méně zdařilém) a v překladu redigovaném Bazarovem a Stěpanovem (lepším). Roku 1876 Marx spolupracoval s Engelsem na jeho knize Anti-Dühring (Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft) — přehlédl rukopis celého díla a napsal sám kapitolu věnovanou dějinám politické ekonomie.

Později, po Marxově smrti, byly vydány tyto jeho práce: Kritika gothajského programu (Petrohrad 1906, německy v Neue Zeit, 1890—1891, č. 18). Mzda, cena a zisk (přednáška z 26. června 1865, Die Neue Zeit, XVI, 1897—1898, ruský překlad nákladem Molotu 1906 a Lvovičovým 1905). Literární pozůstalost K. Marxe, B. Engelse a F. Lassalla, tři svazky, Stuttgart 1902. (Ruský překlad redigovaný Axelrodem a jinými, dva svazky, Petrohrad 1908. První svazek redigovala ještě J. Gurvičová, Moskva 1907. Samostatně byly vydány Lassalovy dopisy Marxovi zahrnuté do Literární pozůstalosti.) Dopisy K. Marxe, B. Engelse a jiných Sorgemu (dvě vydání v ruštině, jedno za redakce Axelrodovy, druhé s Leninovou předmluvou, vydal Dauge). Teorie o nadhodnotě, tři díly ve čtyřech svazcích, Stuttgart 1905—1910, rukopis čtvrtého dílu Kapitálu, vydaný Kautským (do ruštiny přeložena pouze první část ve třech vydáních: Petrohrad 1906 za redakce Plechanova, Kyjev 1906 za redakce Železnova, Kyjev 1907 za redakce Tučapského). Roku 1913 vyšly ve Stuttgartu čtyři velké svazky Korespondence K. Marxe a B. Engelse, jež obsahují

1386 dopisů z období od září 1844 do 10. ledna 1883 a poskytují velké množství mimořádně cenného materiálu pro studium života a názorů K. Marxe. Roku 1917 vyšly dva svazky Sebraných spisů Karla Marxe a Bedřicha Engelse, 1852—1862 (německy). V závěru k tomuto soupisu Marxových děl je nutné upozornit na to, že v něm nejsou uvedeny ještě některé drobnější stati a jednotlivé dopisy uveřejněné německy většinou v *Die Neue Zeit*, *Vorwärts* a v jiných periodických sociálně demokratických publikacích; ani seznam všech překladů Marxe do ruštiny, zvláště brožovaných vydání z let 1905—1906, není bezpochyby úplný.

Literatura o Marxovi a marxismu je neobyčejně bohatá. Uvedeme pouze nejpodstatnější, přičemž rozdělíme autory do tří hlavních skupin: skupina marxistů, kteří v podstatě zastávají Marxovy názory; buržoazních autorů, kteří mají k marxismu v podstatě nepřátelský vztah, a revizionistů, kteří zdánlivě uznávají ty či ony zásady marxismu, ale ve skutečnosti je zaměňují buržoazními názory. Jako zvláštní ruskou odrůdu revizionismu je třeba hodnotit vztah narodníků k Marxovi. W. Sombart ve své práci *Ein Beitrag zur Bibliographie des Marxismus* (*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, XX, 2. Heft, 1905, S. 413—430) uvádí 300 titulů, ačkoli seznam není ani zdaleka úplný. K jeho doplnění viz *Die Neue Zeit*, rejstříky za léta 1883—1907 a další. Dále viz Josef Stammhammer: *Bibliographie des Sozialismus und Kommunismus*, Bd. I—III. Jena (1893—1909). Pro podrobnou bibliografii marxismu lze ještě uvést: *Bibliographie der Sozialwissenschaften*, Berlin, Jahrgang 1, 1905 a následující. Viz rovněž *N. A. Rubakin*, *Sredi knig* (sv. II, vyd. 2.). Uvádíme zde jen to nejpodstatnější. Pokud jde o Marxův životopis, je třeba odkázat především na články *B. Engelse* v *Brackeho* ročence *Volkskalender*, vydané v Brunšviku 1878, a v příručce *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Bd. 6, S. 600—603. *W. Liebknecht*, *Karl Marx zum*

Gedächtniss, Norimberk 1896, *Lafargue*, K. Marx. Persönliche Erinnerungen, *W. Liebknecht*, Karl Marx, 2. vyd., Petrohrad 1906, *P. Lafargue*, Moji vospominanija o K. Markse, Oděsa 1905. (Viz originál v *Die Neue Zeit*, IX, 1.) *Pamjati K. Marksa*, Petrohrad 1908, 410 s., sborník statí J. Něvzorova, N. Rožkova, V. Bazarova, L. Stěklova, A. Finna-Jenotajevského, P. Rumjanceva, K. Rennera, H. Rolandové-Holstové, V. Iljina, R. Luxemburgové, G. Zinovjeva, J. Kameněva, P. Orlovského a M. Taganského. *Franz Mehring*, Karl Marx. Nevyhovuje podrobný Marxův životopis v angličtině, který napsal americký socialista Spargo (*Spargo*, K. Marx, his life and work, Londýn 1911). Celkový přehled Marxovy činnosti viz v publikaci *K. Kautsky*, Die historische Leistung von K. Marx. Zum 25. Todestag des Meisters, Berlín 1908. Ruský překlad Karl Marks, jeho istoričeskoje značenije, Petrohrad 1908. Srovnej rovněž populární brožuru *Clary Zetkinové*, K. M. und sein Lebenswerk (1913). Vzpomínky na Marxe: *Anněnkovovy* v časopise *Věstnik Jevropy*, 1880, č. 4 (a Vospominanija, sv. III, Zamečatělnoje děsjaletije, Petrohrad 1882); *Karla Šurce* v časopise *Russkoje bogatstvo*, 1906, č. 12; *M. Kovalevského*, *Věstnik Jevropy*, 1909, VI a další.

Nejlepší výklad filozofie marxismu a historického materialismu podává G. V. Plechanov: *Za 20 let*, Petrohrad 1909, 3. vydání; *Ot oborony k napaděniu*, Petrohrad 1916; *Osnovnyje voprosy marksizma*, Petrohrad 1908, *Kritika našich kritikov*, Petrohrad 1906; *K voprosu o razvitiji monističeskogo vzgljada na istoriju*, Petrohrad 1908, a jiné práce. *Antonio Labriola*, *K voprosu o materialističeskom vzgljadě na istoriju*, Petrohrad 1898. *Od téhož autora*: *Istoričeskij materializm i filosofija*, Petrohrad 1906. *Franz Mehring*, *Ob istoričeskom materializme*, Petrohrad 1906 (dvě vydání ve vydavatelství: *Prosvěščenije* a *Molot*). *Od téhož autora*: *Legenda o Lessinge*, Petrohrad 1908 (*Znanije*). Srovnej rovněž *Ch. Andler* (nemarxista), *Kommunističeskij*

Manifest. Istorija, vvedenije, komentarij, Petrohrad 1906. Viz rovněž Istoričeskij materializm, Petrohrad 1908, sborník statí B. Engelse, K. Kautského, P. Lafarguea a mnoha jiných. *L. Axelrod*, Filosofskije očerki. Otvět filozofskim kritikam istoričeskogo materializma, Petrohrad 1906. Samostatné obhajobě Dietzgenových nepodařených odchylek od marxismu je věnována kniha *E. Untermanna*, Die logischen Mängel des engeren Marxismus, Mnichov 1910 (753 s. — rozsáhlá, ale neseriózní práce). *Hugo Riekes*, Die philosophische Wurzel des Marxismus, in: Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, 62. Jahrgang, 1906, 3. Heft, S. 407—432; je to zajímavá práce odpůrce Marxových názorů, který dokládá jejich filozofickou ucelenost z materialistického hlediska. *Benno Erdmann*, Die philosophischen Voraussetzungen der materialistischen Geschichtsauffassung, in: Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft (Schmollers Jahrbuch), 1907, 3. Heft, S. 1—56, velmi zdařilá formulace některých základních tezí Marxova filozofického materialismu a shrnutí námitek z běžného kantovského a agnostického hlediska vůbec. *R. Stammler* (kantovec), Wirtschaft und Recht nach der materialistischen Geschichtsauffassung, 2. vydání, Lipsko 1906. *Woltmann* (rovněž kantovec), Istoričeskij materializm, ruský překlad, 1901. *Vorländer* (také kantovec), Kant i Marks, Petrohrad 1909. Srovnej rovněž polemiku A. Bogdanova, V. Bazarova a jiných (Očerki po filosofii marksizma, Petrohrad 1908. *A. Bogdanov*, Paděnije velikogo fetišizma, Moskva 1909, a jiné práce) s V. Iljinem (Materializm i empiriokriticizm, Moskva 1909). O historickém materialismu a etice: *K. Kautsky*, Etika i materialističeskoje ponimanije istorii, Petrohrad 1906, a mnoho jiných prací Kautského. Dále *Boudin*, Das theoretische System von K. Marx, Stuttgart 1909 (*L. B. Boudin*, Teoretičeskaja sistema K. Marksa v svetě novejšej kritiki, překlad z angličtiny redigovaný V. Zasuličovou, Petrohrad 1908). *Hermann Gorter*, Der historische Materialismus, 1909. Z děl

odpůrců marxismu uvádíme: *Tugan-Baranovskij*, Teoretičeskije osnovy marksizma, Petrohrad 1907. *S. Prokopovič*, K kritike Marksa, Petrohrad 1901. *Hammacher*, Das philosophisch-ökonomische System des Marxismus (Lipsko 1910, 730 s., sbírka citátů). *W. Sombart*, Socializm i socialnoje dviženije XIX. v., Petrohrad. *Max Adler* (kantovec), Kausalität und Teleologie (Vídeň 1909, Marx-Studien) a Marx als Denker.

Pozornost zaslouží kniha idealistického filozofa hegelovce *Giovanniho Gentileho*, La filosofia di Marx (Pisa 1899); autor upozorňuje na některé důležité stránky Marxovy materialistické dialektiky, kterým kantovci, pozitivisté apod. obvykle nevěnují pozornost, a *Lévyho* kniha Feuerbach — o jednom z nejvýznamnějších Marxových předchůdců. Dobře poslouží sbírka citátů z četných Marxových děl pořázená *Černyšovem* s názvem Pamjatnaja knižka marksista, Petrohrad 1908 (Dělo). O Marxově ekonomickém učení: *K. Kautsky*, Ekonomičeskoje učenie Karla Marksa (četná ruská vydání), od *téhož autora*: Agrarnyj vopros, Erfurtskaja programma a četné brožury. Srovnej ještě: *Bernstein*, Ekonomičeskoje učenie Marksa. Tretij tom Kapitala (ruský překlad 1905); *Gabriel Deville*, Kapital (Izloženiije I toma Kapitala, ruský překlad 1907). Představitelem tzv. revizionismu mezi marxisty v agrární otázce je *E. David*, Socializm i selškoje chozjajstvo (ruský překlad Petrohrad 1902). Kritiku revizionismu viz u *V. Iljina*, Agrarnyj vopros, 1. díl, Petrohrad 1908. Viz rovněž *V. Iljin*, Razvitije kapitalizma v Rossii, 2. vyd., Petrohrad 1908, a od *téhož autora* Ekonomičeskije eťudy i staťji, Petrohrad 1899, *V. Iljin*, Novyje dannyje o zakonach razvitija kapitalizma v zemleděliji, část první, 1917. Aplikaci Marxových názorů, s určitými odchylkami, na nové údaje o agrárních poměrech ve Francii podává *Compère-Morel* v knize La question agraire et le socialisme en France, Paris 1912 (455 s.). Marxovy ekonomické názory rozvíjí dále v aplikaci na nejnovější jevy hospodářského života

Hilferding v práci *Finansovij kapital*, Petrohrad 1911. (Závažné omyly v autorových názorech na teorii hodnoty opravuje Kautsky v *Die Neue Zeit*, Gold, Papier und Ware — Zlato, papírové peníze a zboží — 30, I; 1912, S. 837, 886.) *V. Iljin*: *Imperializm, novejšij etap kapitalizma*, 1917. V důležitých bodech se od marxismu odchyľuje *P. Maslov*, *Agrarnyj vopros* (2 svazky) a *Teorija narodnogo chozjajstva* (Petrohrad 1910). Kritiku některých těchto odchylek viz u Kautského v *Die Neue Zeit*, XXIX, 1, 1911, článek *Maltuzianizm i socializm*.

Kritika Marxova ekonomického učení z hlediska teorie „mezního užitku“, velmi rozšířené mezi buržoazními profesory: *Böhm-Bawerk*, *Zum Abschluss des Marxschen Systems* (Berlín 1896, in: *Staatswissenschaftliche Arbeiten, Festgabe für K. Knies*). Existuje ruský překlad s názvem *Teorija Marksa i jeho kritika*, Petrohrad 1897, a od téhož autora *Kapital und Kapitalzins*, 2. vyd., Innsbruck 1900—1902, 2 svazky (*Kapital i pribyl*, Petrohrad 1909). Dále viz *Riekes*, *Wert und Tauschwert* (1899); *von Bortkiewicz*, *Wertrechnung und Preisrechnung im Marxschen System* (*Archiv für Sozialwissenschaften*, 1906—1907). *Leo von Buch*, *Über die Elemente der politischen Ökonomie*, I. Th. *Die Intensität der Arbeit, Wert und Preis* (vydáno rovněž rusky). Rozbor kritiky Böhma-Bawerka z marxistického hlediska: *Hilferding*, *Böhm-Bawerks Marx-Kritik* (*Marx-Studien*, Bd. I, Vídeň 1904) a drobnější stati v *Die Neue Zeit*.

O dvou hlavních směrech výkladu a vývoje marxismu — „revizionistickém“ a radikálním („ortodoxním“) viz *E. Bernstein*, *Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie* (německý originál, Stuttgart 1899, ruský překlad pod názvem *Istoričeskij materializm*, Petrohrad 1910, a *Socialnyje problemy*, Moskva 1901), srovnej rovněž od téhož autora: *Očerki iz istorii i teorii socializma*, Petrohrad 1902. Bernsteinovi odpovídá *K. Kautsky*, *Bernstein a sociálně demokratický program* (německý originál, Stuttgart

1899; ruský překlad vyšel ve čtyřech vydáních 1905—1906). Z francouzské marxistické literatury: *Jules Guesde*, *Quatre ans de lutte des classes, En garde!, Questions d'hier et d'aujourd'hui* (Paříž 1911); *P. Lafargue*, *Le déterminisme économique de K. Marx* (Paříž 1909). *A. Pannekoek*, *Zwei Tendenzen in der Arbeiter-Bewegung*.

Marxově teorii akumulace kapitálu je věnována nová práce *Rosy Luxemburgové*, *Die Akkumulation des Kapitals* (Berlín 1913); rozbor jejího nesprávného výkladu Marxovy teorie provedl *Otto Bauer*, *Die Akkumulation des Kapitals* (*Die Neue Zeit*, XXXI, 1913, I, S. 831 a 862), *Eckstein* v listu *Vorwärts*, 1913, a *Pannekoek* v listu *Bremer Bürger-Zeitung*, 1913.

Ze starší ruské literatury o Marxovi: *B. Čičerin*, Německij socialisty v Bezobrazovově publikaci *Sbornik gosudarstvennych znanij, Petrohrad 1888*, a *Istorija političeskich učenij*, 5. díl, Moskva 1902, s. 156. *Žiberova* odpověď: Německij ekonomisty skvoz očki g. Čičerina, *Sobranije sočiněnij*, sv. II, Petrohrad 1900. *L. Slonimskij*, *Ekonomičeskoje učenije Marksa*, Petrohrad 1898. *N. Žiber*, *David Rikardo i K. Marks v ich obščestvenno-ekonomičeskich issledovanijach*, Petrohrad 1885, a *Sobranije sočiněnij*, 2 svazky, Petrohrad 1900. Recenze Marxova Kapitálu od *Ĵ. Kaufmanna* (J. K—na), *Věstnik Jevropy*, 1872, č. 5, je pozoruhodná tím, že Marx v doslovu k 2. vydání Kapitálu citoval úvahy J. K—na jako správný výklad své materialistickodialektické metody.

Ruští narodníci o marxismu: *N. K. Michajlouskij* v časopise *Ruskoje bogatstvo*, 1894, č. 10, 1895, č. 1. a 2, článek je zařazen do sebraných spisů — o knize *Kritičeskije zametki P. Struveho* (Petrohrad 1894), jejichž rozbor z marxistického hlediska uveřejnil *K. Tulin* (V. Iljin) v knize *Materialy k charakteristike našego chozjajstvennogo razvitija* (Petrohrad 1895, zničeno cenzurou), znovu otištěno ve sborníku *V. Iljina Za 12 let*, Petrohrad 1908. Další narodnická literatura: *V. V.*, *Naši napravlenija*, Petro-

hrad 1892. Od *téhož autora*: Ot 70-ch godov k 900-ym, Petrohrad 1907. *Nikolaj—on*, Očerki našego poreformennogo obščestvennogo chozjajstva, Petrohrad 1893. *V. Černov*, Marksizm i agrarnyj vopros, Petrohrad 1906. Od *téhož autora*: Filosofskije i sociologičeskije eťudy, Petrohrad 1907.

Vedle narodniků uvedeme ještě: *N. Karejev*, Staryje i novyje eťudy ob istoričeskom materializme, Petrohrad 1896. Druhé vydání v roce 1913 pod názvem Kritika ekonomičeskogo materializma. *Masaryk*, Filosofskije i sociologičeskije osnovanija marksizma*, Moskva 1900. *Croce*, Istoričeskij materializm i marksistskaja ekonomija, Petrohrad 1902.

Pro správné hodnocení Marxových názorů je bezpodmínečně nutné seznámit se s díly jeho nejbližšího stoupence a spolupracovníka *Bedřicha Engelse*. Bez znalosti *všech* Engelsových děl nelze marxismus ani pochopit, ani jej uceleně vyložit.

Kritiku Marxova učení z hlediska anarchismu viz *V. Čerkezov*, Doktriny marksizma, Petrohrad 1905, dva díly, *V. Tucker*, Vmesto knigi, Moskva 1907. Syndikalista *Sorel*. Socialnyje očerki sovremennoj ekonomii, Moskva 1908.

* T. G. Masaryk, Otázka sociální. Sociologické a filozofické základy marxismu. Praha 1898. *Čes. red.*

JEDEN NĚMECKÝ HLAS O VÁLCE

„Za jednu noc se změnil svět... Všichni svalují vinu na své sousedy. Všichni prohlašují, že se brání, že jednájí pouze v nutné sebeobraně. Můžete se prosím přesvědčit, všem jde jen o ochranu nejsvětějších hodnot, domova a vlasti... Nacionální nadutost a nacionální fanatismus triumfují... Dokonce i velká mezinárodní dělnická třída... se podřizuje nacionalistickému příkazu a vzájemně se vraždí na bitevních polích... Je to bankrot naší civilizace... Věhlasní evropští spisovatelé se nehanbí vystupovat jako zuřiví a zaslepení šovinisté... Příliš jsme věřili, že imperialistické šilenství udrží na uzdě obavy z hospodářského krachu... Prožíváme otevřený imperialistický boj o světovou hegemonii. Nikde ani známka toho, že by šlo o velké ideje, nanejvýš snad o svržení ruského minotaura... cara a jeho velkoknížat, kteří vydávali nejšlechetnější lidi své země katanům... Cožpak nejsme svědky, jak se ušlechtilá Francie, nositelka ideálů svobody, stává sponcencem katanského cara, jak počestné Německo... porušuje dané slovo a rdousí nešťastnou neutrální Belgií? Kde to skončí? Jestliže se neobyčejně rozmůže bída, zachvátí-li lid zoufalství, jestliže bratr pozná ve vojenské uniformě nepřítele svého bratra, pak nastane jistě něco naprosto neočekávaného, zbraně se mohou obrátit proti těm, kdo štvou do války, národy naočkované nenávistí mohou na tuto nenávist zapomenout a z ničeho nic se sjednotit. Nechceme prorokovat, ale jestliže nás evropská válka přiblíží o krok k evropské sociální republice, pak tato válka přece jen nebyla tak nesmyslná, jak se nyní zdá.“^[376]

Čí je to hlas? Ozvali se snad němečtí sociální demokraté?

Chyba lávky! Sociální demokraté v čele s Kautským se nyní stali „ubohými kontrarevolučními tlučhuby“¹⁰³, jak nazýval Marx ty německé sociální demokraty, kteří se hned po vydání zákona proti socialistům^[286] „přizpůsobili době“ podobně jako dnes Haase, Kautsky, Südekum a spol. Nikoli, citujeme z časopisu maloburžoazních křesťanských demokratů, který vydává společnost dobrotivých

velebníčků v Curychu (Neue Wege, Blätter für religiöse Arbeit, září 1914). Takové hanby jsme se dočkali: filistéři věřící v boha uvažují, že by nebylo na škodu obrátit zbraně proti „válečným štvárcům“, kdežto „autoritativní“ sociální demokraté jako Kautsky „vědecky“ obhajují nejpodlejší šovinismus nebo jako Plechanov označují propagandu občanské války proti buržoazii za škodlivou „utopii“!!

Ano, když takoví „sociální demokraté“ chtějí mít většínu a tvořit oficiální internacionálu (= sdružení pro mezinárodní ospravedlnování nacionálního šovinismu), není pak lépe zřít se pošpiněného a potupeného označení „sociální demokraté“ a vrátit se ke starému marxistickému názvu komunisté? Kautsky tím vyhrožoval, když se zdálo, že bernsteinovští oportunisté¹⁰⁴ hodlají oficiálně ovládnout stranu v Německu. To, co v jeho ústech bylo pouhou výhrůžkou, jiní patrně *uskuteční*.

Social-demokrat, č. 34
5. prosince 1914

Podle listu Social-demokrat

A U T O R O V I

P Í S N Ě O S O K O L U^[15]

S bolestí v srdci bude každý uvědomělý dělník číst pod šovinistickým a kněžourským protestem proti německému barbarství¹⁰⁵ vedle podpisu P. Struveho podpis Gorkého.

Jednou Gorkij řekl, když jsme mluvili o důvodech Šaljapinovy konverze: „Nemůžeme ho posuzovat tak přísně: my umělci máme jinou mentalitu.“ Jinými slovy: umělec jedná často pod vlivem citového rozpoložení, které ho ovládne tak silně, že potlačí všechny ostatní úvahy.

Budiž. Připusťme, že není možné tak přísně posuzovat Šaljapina. Je umělec, a dost. Věc proletariátu je mu cizí: dnes je to přítel dělníků, zítra černosotňovec... podle svého rozpoložení.

Jenže Gorkého si dělníci zvykli pokládat za svého. Vždycky si mysleli, že mu leží věc proletariátu na srdci stejně tak jako jim, že svůj talent dal do služeb jejich věci.

Proto posílají Gorkému pozdravy, proto je jim jeho jméno drahé. A tato důvěra uvědomělých dělníků ukládá Gorkému i jistý *závazek* — chránit své dobré jméno a nepropůjčovat se k podpisu pod všelijaké laciné šovinistické protesty, které mohou málo uvědomělé dělníky zmást. Sami se ještě nedokážou vyznat v mnoha věcech a jméno Gorkého je může svést z cesty. Jméno Struveho žádného dělníka ze správné cesty nesvede, ale jméno Gorkého ho může zmást.

Uvědomělí dělníci, kteří chápou všechnu faleš a ubohost tohoto pokryteckého protestu proti „německým barbarům“, nemohou jinak a musí to autorovi Písně o Sokolu vytknout. Řeknou mu: „Čekali jsme, že v těžké, osudové době, jakou

teď ruský proletariát prožívá, půjdete ruku v ruce s jeho předními bojovníky, a ne s panem Struvem a spol.!"

Social-demokrat, č. 34
5. prosince 1914

Podle listu Social-demokrat

MRTVÝ ŠOVINISMUS A ŽIVÝ SOCIALISMUS

(JAK OBNOVIT INTERNACIONÁLU?)

Německá sociální demokracie byla v posledních desetiletích pro sociální demokracii Ruska poněkud větším vzorem než pro sociální demokracie v ostatních zemích. Je proto pochopitelné, že není možné zaujmout uvědomělé, tj. kritické stanovisko k nynějšímu vládnoucímu sociálpatriotismu nebo „socialistickému“ šovinismu, aniž bychom si ujasnili náš vztah k ní co nejpřesněji. Čím německá sociální demokracie byla? Čím je? Čím bude?

Na první otázku může dát odpověď K. Kautského Cesta k moci^[314] vydaná roku 1909 a přeložená do mnoha evropských jazyků. Podává nejucelenější a pro německé sociální demokraty nejpříznivější (v duchu nadějí, které vzbuzovali) výklad názorů na úkoly naší doby z pera nepovolanějšího publicisty II. internacionály. Všimneme si této brožury trochu podrobněji; bude to tím užitečnější, čím častěji se teď bez ostychu zavrhnou „zapomenutá slova“^[169].

Sociální demokracie je „revoluční strana“ (první věta brožury) nejen v tom smyslu, v jakém je revolučním převratem parní stroj, ale i „v jiném smyslu“. Usiluje o dobytí politické moci proletariátem, o diktaturu proletariátu. Kautsky se vysmál „pochybovačům o revoluci“ a pokračoval: „Při každém velkém hnutí a povstání musíme samozřejmě počítat s možností porážky. Jen hlupák si může být před bojem úplně jistý vítězstvím. Rezignovat na možnost vítězství by bylo „přímou zradou naší věci“. Revoluce v souvislosti s válkou je možná jak za války, tak i po ní. Kdy dojde k revoluci v důsledku

zostření třídních rozporů, není možné určit, ale „mohu naprosto určitě tvrdit, že revoluce, kterou s sebou přináší válka, vypukne buď za války, nebo bezprostředně po ní“: není nic vulgárnějšího než teorie „pokojného vrůstání do socialismu“. „Největším omylem je názor, že poznání ekonomické nutnosti znamená oslabení vůle.“ „Vůle jako touha po boji je determinována: 1. cenou boje; 2. pocitem síly a 3. skutečnou silou.“ Když došlo k pokusům (mimo jiné v listu Vorwärts) vykládat proslulý Engelsův úvod k Třídním bojům ve Francii oportunisticky, byl Engels rozhořčen a označil za „hanebné“ vyvolávat dojem, že je „mírumilovným ctitelem zákonnosti za každou cenu“.¹⁰⁶ „Máme všechny důvody domnívat se, že vstupujeme do období boje o moc ve státě“; tento boj se může protáhnout na desetiletí, to nevíme, ale „se vši pravděpodobností povede v blízké budoucnosti k značnému posílení proletariátu, ne-li k jeho diktatuře v západní Evropě“. Revoluční síly rostou: v roce 1895 z 10 miliónů voličů v Německu bylo 6 miliónů proletářů a 3¹/₂ miliónu voličů bylo spjato se soukromým vlastnictvím. V roce 1907 bylo soukromých vlastníků více o 0,03 miliónu, kdežto proletářů o 1,6 miliónu! A „tempo rozmachu hnutí se velmi zrychluje, jakmile nastává doba revolučního vření“. Třídní rozpory se nezmírňují, nýbrž zostřují, roste drahota, rozpoutává se soupeření mezi imperialisty a militarismus. Blíží se „nové období revolucí“. Horečný růst daní „by vedl už dávno k válce jako jediné alternativě revoluce...“, kdyby právě tato alternativa revoluce po válce nebyla ještě bližší než alternativa revoluce v ozbrojeném míru“. „Světová válka je hrozivě blízko, válka však znamená také revoluci.“ Už v roce 1891 se Engels mohl obávat předčasné revoluce v Německu¹⁰⁷, ale od té doby „se situace podstatně změnila“. Proletariát „už nemůže mluvit o *předčasné* (podtrženo Kautským) revoluci“. Maloburžoazie je velmi nespolehlivá a stále nepřátelštější vůči proletariátu, ale v krizovém období je „schopná přejít masově na naši stranu“. Všechno

záleží na tom, aby sociální demokracie „zůstala neochvějná, důsledná a nesmiřitelná“. Není pochyby, že jsme vstoupili do revolučního období.

Tak psal Kautsky dávno, pradávno, je to už celých pět let. Taková tehdy byla nebo správněji slibovala být německá sociální demokracie. Takové sociální demokracie jsme si mohli a museli vážit.

Hleďte, co nyní píše též Kautsky. Zde jsou nejvýznamnější výroky z jeho článku Sociální demokracie za války^[313] (Die Neue Zeit, č. 1, 2. 10. 1914): „Naše strana nediskutovala tak často o tom, jak si počínat za války, ale častěji, jak válce zabránit...“ „Nikdy nebývá vláda tak silná, nikdy strany tak slabé jako na počátku války.“ „Válečná doba je nejméně vhodná pro klidné diskuse.“ „Praktickou otázkou dneška je: vítězství, nebo porážka vlastní země.“ Dohoda mezi stranami ve válčících zemích o akcích proti válce? „Prakticky se nic podobného nikdy nezkoušelo. Vždycky jsme popírali takovou možnost...“ Diference mezi francouzskými a německými socialisty „nejsou zásadní“ (jedni i druhí brání vlast)... „Sociální demokraté každé země mají stejné právo nebo stejnou povinnost podílet se na obraně vlasti: žádný národ to nesmí druhému vytýkat...“ „Internacionála zkrachovala?“ „Strana se zřekla přímé obhajoby svých stranických zásad za války?“ (Mehringova slova z téhož čísla.¹⁰⁸) Mylný názor... Nejsou vůbec důvody k takovému pesimismu... Diference nejsou zásadní... Jednota zásad trvá... Nerespektování zákonů válečné doby by vedlo „prostě k zákazu našeho tisku“. Podřídit se těmto zákonům „znamená zříci se obhajoby stranických zásad právě tak málo, jako když náš stranický tisk vycházel pod Damoklovým mečem výjimečného zákona proti socialistům“.

Úmyslně jsme uvedli doslovné citáty, neboť je těžko uvěřit, že někdo mohl podobné věci napsat. Není snadné nalézt v literatuře (snad kromě „literatury“ vyslovených renegátů) takovou nabubřelou nehoráznost, takové od-

porné... zastírání pravdy, takové nepěkné vytáčky, aby se zamaskovalo jak zcela zřejmé odmítnutí socialismu vůbec, tak i usnesení jednomyslně schválených na mezinárodních kongresech (například ve Stuttgartu^[368] a zejména v Basi-leji^[332]) právě proti evropské válce, a to nynějšího charakteru! Byl by to projev neúcty ke čtenáři, kdybychom brali argumenty Kautského „vážně“ a pokoušeli se je „analyzovat“: neboť i když se evropská válka v leccčems nepodobá obyčejnému „malému“ protižidovskému pogromu, „socialistické“ argumenty na obhajobu účasti v této válce se zato *dokonale* podobají „demokratickým“ argumentům hájícím účast na protižidovském pogromu. Argumenty na obhajobu pogromu se nezkoumají: pouze se na ně odkazuje, aby byli jejich autoři postaveni před všemi uvědomělými dělníky na pranýř.

Čtenář se však táže, jak se *mohlo* stát, že největší autorita II. internacionály, jakou je publicista, jehož názory jsme uvedli v první části článku, klesla tak hluboko, „níže než renegát“? Odpovídáme, že je to nepochopitelné pouze pro toho, kdo — snad nevědomky — lpí na stanovisku, že se v podstatě nic zvláštního nestalo, že není zatěžko „smířit se a zapomenout“ atd., tedy kdo ustrnul na renegátském stanovisku. Ale kdo vážně a upřímně vyznává socialistické přesvědčení a sdílel názory vyložené na počátku článku, ten se nebude divit, že „Vorwärts je mrtev“ (výraz L. Martova v pařížském Golosu^[107]) a že i Kautsky „je mrtev“. Selhání určitých osobností není v době velkých světových převratů žádnou raritou. Přes své obrovské zásluhy Kautsky nikdy nepatřil k těm, kdo v době velkých krizí ihned zaujali bojovou marxistickou pozici (připomeňme jen jeho kolísání v otázce millerandismu¹⁰⁹).

Takovou dobu právě prožíváme. „Střílejte první, páni buržoové!“ — hájil (a zcela oprávněně) v roce 1891 Engels^[209] stanovisko, abychom my revolucionáři využívali v období takzvaného pokojného konstitučního vývoje buržoazní legalitu. Engelsova zásada byla nade vše jasná:

My uvědomělí dělníci budeme střilet až druzí, pro nás je teď výhodnější využít k přechodu od hlasovacího lístku ke „střelbě“ (tj. k občanské válce) moment, kdy buržoazie sama poruší legalitu, kterou vytvořila. Také Kautsky v roce 1909 nesporně vyjadřoval názory všech sociálně demokratických revolucionářů, když řekl, že *předčasná* revoluce není teď v Evropě možná a že válka znamená revoluci.

Ale desetiletí „pokojného“ období neuplynula jen tak: zanechala nutně ve všech zemích oportunistus a upevnila jeho nadvládu mezi parlamentními, odborovými, novinářskými a jinými „vůdci“. V Evropě není země, v níž by se dlouho a úporně v té nebo jiné formě nebojovalo proti oportunismu, který živila buržoazie nejružnějším způsobem, aby rozložila a oslabila revoluční proletariát. Tým Kautsky před patnácti lety, hned na počátku bernsteiniády, napsal, že kdyby z oportunistických nálad vznikl směr, roztržka by se stala aktuální. A u nás v Rusku stará Jiskra¹¹⁰, která vybuodovala sociálně demokratickou stranu dělnické třídy, napsala v 2. čísle, počátkem roku 1901, v článku Na prahu 20. století^[135], že revoluční třída dvacátého století (podobně jako revoluční třída 18. století — buržoazie) má svou *Girondu* a svou *Horu*.¹¹¹

Evropská válka je projevem obrovské historické krize, počátkem nové epochy. Válka jako každá krize zostřila a vyjevila hluboce skryté rozpory a strhla všechny pokrytecké roušky, odvrhla všechny konvence a učinila konec všem prohnílým nebo zahnívajícím autoritám. (Poznámenejme mimochodem, že to je prospěšná a progresivní stránka všech krizí, nepochopitelná pouze zabeđeným stoupencům „pokojného vývoje“.) Druhá internacionála vykonala za 25—45 let své existence (podle toho, vycházíme-li z roku 1870 nebo 1889) neobyčejně důležitou a prospěšnou práci tím, že masově rozšířila socialismus a připravila předběžnou, základní, velmi jednoduchou organizaci jeho sil, splnila svou historickou úlohu a zanikla,

porážena spíše oportunistem než takovými lidmi jako von Kluck. Ať nyní mrtví pochovávají mrtvé. Ať si nyní ustaraní omezenci (či intrikánští lokajové šovinistů a oportunistů) „lámou hlavu“, jak smířit Vanderveldy a Sembaty s Kautským a Haasem; jako by před námi stál Ivan Ivanovič, který „urazil“ Ivana Nikiforoviče a v hloubi duše si přál, aby jej někdo přátelsky „dostrkal“ ke smíru s protivníkem.¹¹² Internacionála tu není k tomu, aby posadila za jeden stůl lidi, kteří budou psát pokryteckou rezoluci plnou vytáček a kteří za opravdový internacionálistus považují to, že němečtí socialisté schvalují výzvu německé buržoazie ke střelbě do francouzských dělníků a francouzští socialisté výzvu francouzské buržoazie ke střelbě do německých dělníků „ve jménu obrany vlasti“!!! Posláním internacionály je, aby se navzájem sblížovali (zpočátku ideově, ale pak v příhodný čas také organizačně) lidé schopní v dnešní těžké době hájit socialistický internacionálistus v praxi, tj. aby shromažďovali své síly a „stříleli až jako druzí“ proti vládám a vládnoucím třídám, každý ve své „vlasti“. To není lehké, vyžaduje to nemalou přípravu, velké oběti a neobejde se to bez porážek. Ale právě proto, že to není lehké, je třeba postupovat jenom s těmi, kdo to *chtějí* dělat a nemají obavy z definitivního rozchodu se šovinisty a obhájci sociálšovinismu.

Daleko nejvíc dělají pro upřímné, a nikoli předstírané obnovení socialistické, a ne šovinistické internacionály lidé jako Pannekoek, který v článku Krach internacionály napsal: „Sejdou-li se vůdcové a pokusí se překonat názorové neshody, nebude to mít žádný význam.“¹¹³

Řekněme si otevřeně, jak to je: Válka si stejně *vynutí* ne-li zítra, tedy pozítří, aby se tak stalo. V mezinárodním socialismu existují tři proudy: 1. šovinisté, důsledně provádějící oportunistickou politiku; 2. důslední nepřátelé oportunistu, kteří ve všech zemích už dávají o sobě vědět (oportunisté je většinou rozdrtili, ale „poražené armády si berou správné poučení“) a kteří jsou s to rozvinout revo-

luční činnost zaměřenou na občanskou válku; 3. lidé zmatení a kolísající, kteří tíhnou k oportunistům a nejvíce škodí proletariátu pokryteckými pokusy téměř vědecky a marxisticky (a to není žádný žert!) omlouvat oportunismus. Část osob zabředlých do tohoto třetího proudu je možné zachránit a vrátit k socialismu, ale jedině politikou velmi rozhodného rozchodu a roztržky s prvním proudem, se všemi, kdo jsou ochotni ospravedlňovat hlasování pro válečné úvěry, „obranu vlasti“, „podřízení zákonům válečné doby“, přizpůsobení legalitě a odmítnutí občanské války. Pouze ti, kdo *tuto* politiku zastávají, budují skutečně socialistickou internacionálu. Pokud jde o nás, navázali jsme styky s ruským kolegiem ÚV a s vedoucími činiteli petrohradského dělnického hnutí, vyměnili jsme si s nimi názory a přesvědčili se, že se v podstatě shodujeme, takže jako redakce ústředního orgánu můžeme za naši stranu prohlásit, že pouze takto zaměřená činnost má stranický a sociálně demokratický charakter.

Pomyšlení na roztržku v německé sociální demokracii asi vzbuzuje u mnoha lidí velké obavy pro svou „neobvyklost“. Ale objektivní situace zaručuje, že buď dojde k této neobvyklé události (vždyť na posledním zasedání mezinárodního socialistického byra¹¹⁴ v červenci 1914 Adler a Kautsky prohlásili, že nevěří na zázraky, a proto nevěří v evropskou válku!), nebo budeme svědky trapného zahnívání něčeho, co kdysi představovalo německou sociální demokracii. Těm, co si přespříliš zvykli „věřit“ (*bývalé*) německé sociální demokracii, připomeneme ještě na závěr, jak se lidé, kteří po mnoho let byli našimi odpůrci v celé řadě otázek, stavějí k myšlence roztržky. L. Martov napsal v Golosu^[107]: „Vorwärts je mrtev“; „sociální demokracie, která prohlašuje, že se zříká třídního boje, by učinila lépe, kdyby otevřeně přiznala barvu, rozpustila dočasně svou organizaci a zastavila své tiskové orgány“. Plechanov podle zprávy Golosu^[5] řekl v referátě: „Jsem odpůrce roztržky, ale jestli se pro celistvost organizace

obětují zásady, pak je lepší roztržka než falešná jednota.“ Plechanov to řekl o německých radikálech: vidí třísku v očích Němců, ale ve vlastním oku břevno nevidí. To je jeho typický rys, na který jsme si všichni velice zvykli za posledních deset let Plechanovova radikalismu v teorii a oportunistu v praxi. Ale když i lidé s *takovými* typickými ... podivnostkami začínají mluvit o roztržce u Němců, pak je to — příznak doby.

Social-demokrat, č. 35
12. prosince 1914

Podle listu Social-demokrat

O NÁRODNÍ HRDOSTI VELKORUSŮ

Kolik se toho dnes namluví, navykládá a navykřikuje o národě a vlasti! Liberální a radikální ministři v Anglii, spousta „pokrokových“ publicistů (kteří jsou úplně zajedno s reakčními publicisty) ve Francii, nespočetný houf oficiálních, kadetských a pokrokových (včetně některých narodnických a „marxistických“) pisálků v Rusku — všichni tisícovým způsobem opěvují svobodu a nezávislost „vlasti“, vznešenost principu národní samostatnosti. Nedá se rozeznat, kde tu končí prodejný pochlebník katana Mikuláše Romanova nebo trýznitelů černochů a obyvatel Indie a kde začíná tuctový maloměšťák, plovoucí z tupohlavosti nebo bezcharakternosti „po proudu“. A není to ani důležité. Máme před sebou velmi široký a velmi hluboký ideový proud, jehož kořeny jsou velmi pevně spjaty se zájmy pánů statkářů a kapitalistů velmocenských národů. Ročně se vydávají desítky a stovky miliónů na propagandu idejí, které jsou pro tyto třídy prospěšné: je to pořádný mlýn a vodu bere odevšad, počínaje přesvědčeným šovinistou Meššikovem a konče šovinisty z oportunistu nebo bezzásadovosti Plechanovem a Maslovem, Rubanovičem a Smirnovem, Kropotkinem a Burcevem.

Pokusme se i my, velkoruští sociální demokraté, vymezit svůj vztah k tomuto ideovému proudu. Neslušelo by se, abychom my, příslušníci velmocenského národa nejzazšího východu Evropy a značné části Asie, zapomínali na obrovský význam národnostní otázky, zejména v takové zemi, která je právem nazývána „žalářem národů“, v takové době, kdy právě daleko na východě Evropy a v Asii pro-

bouzí kapitalismus k životu a uvědomění celou řadu „nových“, velkých i malých národů, v takovém okamžiku, kdy carská monarchie povolala do zbraně milióny Velkorusů a „jinorodců“*, aby „vyřešila“ celou řadu národnostních problémů ve shodě se zájmy Rady spojené šlechty¹¹⁵ a Gučkovů s Krestovnikovy, Dolgorukovy, Kutlery a Rodičevy.

Je nám, velkoruským uvědomělým proletářům, pocit národní hrdosti cizí? Samozřejmě že není! Milujeme svou řeč a svou vlast a usilujeme především o to, abychom *její* pracující masy (tj. devět desetin *jejího* obyvatelstva) povznesli na úroveň uvědomělého života demokratů a socialistů. Pro nás je nejbolestnější, když vidíme a cítíme, jakého násilí se na naši překrásné vlasti dopouštějí carští katani, šlechtici a kapitalisté, jak ji utlačují a tupí. Jsme hrdí na to, že toto násilí vyvolalo odpor nás Velkorusů, že z *našich* řad vyšel Radiščev, děkabristé a revoluční raznočinci 70. let, že velkoruská dělnická třída vytvořila roku 1905 mohutnou revoluční stranu mas, že velkoruský mužik v téže době začal být demokratem, že začal vyhánět popy a statkáře.

Nezapomínáme, že před půl stoletím velkoruský demokrat Černyševskij, který celý svůj život zasvětil revoluci, prohlásil: „Ubohý národ, národ otroků, odzdola nahoru — samí otroci.“¹¹⁶ Zjevně i skrytí velkoruští otroci (otroci carské monarchie) nemají rádi, když se jim tato slova připomínají. Ale podle našeho názoru to byla slova opravdové lásky k vlasti, lásky zarmoucené tím, že masy velkoruského obyvatelstva nejsou revoluční. Tehdy revoluční nebyly. Dnes jsou revoluční málo, ale přece jen už jsou. Jsme prodchnuti pocitem národní hrdosti, neboť velkoruský národ vytvořil *také* revoluční třídu, dokázal, že je *také* s to dát lidstvu velké příklady boje za svobodu a za socialismus, a ne jen velké pogromy, řady šibenic, mučírny,

* — příslušníků neruských národů. Čes. red.

velké hladomory a velkou otrockou poníženost před popy, cary, statkáři a kapitalisty.

Jsme naplněni pocitem národní hrdosti, a právě proto *obzvlášť* nenávidíme *svou* otrockou minulost (kdy šlechtičtí statkáři vedli mužiky do válek, aby rdousili svobodu Uher, Polska, Persie a Číny) a svou otrockou přítomnost, kdy tíž statkáři, podporovaní kapitalisty, nás vedou do války, aby zardousili Polsko a Ukrajinu, aby potlačili demokratické hnutí v Persii a v Číně, aby posílili smečku Romanovců, Bobrinských a Puriškevičů, která dělá hanbu naší velkoruské národní důstojnosti. Nikdo nemůže za to, že se narodil otrokem; ale otrok, který nejenže nemá snahu se osvobodit, ale který své otroctví ospravedlňuje a zkrášluje (nazývá například zardoušení Polska, Ukrajiny atd. „obranou vlasti“ Velkorusů), takový otrok je pochop a chám, který oprávněně vzbuzuje rozhořčení, opovržení a odpor.

„Nemůže být svobodný národ, který utlačuje jiné národy,“¹¹⁷ prohlašovali největší představitelé důsledné demokracie 19. století, Marx a Engels, kteří se stali učiteli revolučního proletariátu. A my velkoruští dělníci, prodchnutí pocitem národní hrdosti, chceme mít za každou cenu svobodné a nezávislé, samostatné, demokratické, republikánské a hrdé Velkorusko, které by vytvářelo své vztahy k sousedům na humánní zásadě rovnosti, a ne na nevolnické zásadě výsad, která ponižuje velký národ. Právě proto, že si přejeme takové Rusko, říkáme: „Ve 20. století není možné v Evropě (třebas daleko ve východní Evropě) „bránit vlast“ jinak, než všemi revolučními prostředky bojovat proti monarchii, statkářům a kapitalistům *své* vlasti, tj. proti *nejhorším* nepřátelům naší vlasti; Velkorusové nemohou „bránit vlast“ jinak, než že budou přát carismu v každé válce porážku jako nejmenší zlo pro devět desetin obyvatel Velkoruska, neboť carismus těchto devět desetin obyvatelstva nejen hospodářsky a politicky utlačuje, ale i demoralizuje, ponižuje, zneuctívá a hanobí

tím, že je učí utlačovat jiné národy a zastírat svou hanbu pokryteckými, pseudovlasteneckými frázemi.

Někdo možná namítne, že vedle carismu a pod jeho ochranou vznikl a už zesílil jiný historický činitel, velkoruský kapitalismus, který koná progresivní dílo tím, že hospodářsky centralizuje a sjednocuje rozsáhlé oblasti. Taková námitka není omluvou, nýbrž ještě větší obžalobou našich sociálšovinistů, kterým by se mohlo říkat puriškevičtí carští socialisté (jako říkal Marx lassallovčům prušti královští socialisté)¹¹⁸. Připustíme dokonce, že dějiny rozhodnou ve prospěch velkoruského velmocenského kapitalismu proti stu a jednomu malému národu. Je to možné, neboť celé dějiny kapitálu jsou dějinami násilí a drancování, krve a špíny. Vůbec nejsme přívrženci malých národů za každou cenu: *jsou-li ostatní podmínky stejné*, jsme rozhodně pro centralizaci a proti maloburžoaznímu ideálu federativních vztahů. Avšak ani v takovém případě není za prvé naší věcí, věcí demokratů (nemluvě už o socialistech), abychom pomáhali Romanovovi-Bobrinckému-Puriškevičovi rdousit Ukrajinu atd. Bismarck vykonal svým způsobem, po junkersku, pokrokové historické dílo, ale byl by to pěkný „marxista“, kdo by si proto zamlouval ospravedlnovat pomoc socialistů Bismarckovi! Přitom Bismarck napomáhal hospodářskému rozvoji, neboť sjednocoval rozdrobené Němce, které utlačovaly jiné národy. Ale hospodářský rozkvět a rychlý rozvoj Velkoruska vyžadují, aby země byla osvobozena od násilí Velkorusů na jiných národech, a na tento rozdíl naši ctitelé ryze ruských rádoby Bismarcků zapomínají.

Za druhé, rozhodnou-li dějiny ve prospěch velkoruského velmocenského kapitalismu, vyplývá z toho, že tím větší bude *socialistické* poslání velkoruského proletariátu jako hlavní hybné síly komunistické revoluce, kterou vyvolá kapitalismus. Ale proletářská revoluce se neobejde bez dlouhodobé výchovy dělníků v duchu *naprosté* rovnosti a bratrství národů. Proto je z hlediska zájmů právě velko-

ruského proletariátu nutná dlouhodobá výchova mas k tomu, aby co nejrozhodněji, nejdůsledněji, nejsměleji a nejrevolučněji hájily úplnou rovnoprávnost a právo na sebeurčení všech národů utlačovaných Velkorusy. Zájmy (nikoli rabsky pochopené) dotýkající se národní hrlosti Velkorusů se shodují se *socialistickými* zájmy velkoruských (a všech ostatních) proletářů. Naším vzorem zůstane Marx, který prožil celá desetiletí v Anglii, stal se zpola Angličanem a požadoval svobodu a národní nezávislost Irska v zájmu socialistického hnutí anglického dělnictva.

Naši domácí sociálšovinisté, Plechanov a jiní a jiní, se v tomto druhém a předpokládaném případě, který jsme zkoumali, ukáží nejen jako zrádci své vlasti, svobodného a demokratického Velkoruska, ale i jako zrádci proletářského bratrství všech národů Ruska, tj. zrádci socialismu.

Social-demokrat, č. 35
12. prosince 1914

Podle listu Social-demokrat

A C O D Á L ?

O ÚKOLECH DĚLNICKÝCH STRAN VZHLEDEM K OPORTUNISMU A SOCIÁLŠOVINISMU

Mimořádná krize v evropském socialismu vyvolaná světovou válkou způsobila zprvu (jak tomu za velkých krizí bývá) nesmírnou bezradnost, potom rozdělila představitele různých směrů, odstínů a názorů v socialistickém hnutí do celé řady nových skupin a nakonec položila neobyčejně naléhavě a důrazně otázku, jaké změny v *základech* socialistické politiky z krize vyplývají a jaké jsou ještě zapotřebí. Těmito třemi „stadii“ prošli od srpna do prosince 1914, což lze velmi dobře dokázat, také socialisté v Rusku. Všichni víme, že bezradnost byla zpočátku dost značná a vlivem perzekucí ze strany carismu, chování „Evropanů“ a válečného chaosu se ještě zvyšovala. Září a říjen byly tím obdobím, kdy v Paříži a ve Švýcarsku, kde bylo nejvíc emigrantů, nejvíc styků s Ruskem a nejvíc svobody, probíhala nejrozsáhleji a nejúplněji v diskusích, na přednáškách a v novinách nová diferenciacie v názorech na problémy vyvolané válkou. Můžeme s jistotou říci, že ani v jednom směru (a frakci) socialismu (a skorosocialismu) v Rusku nezůstal jediný názorový odstín, který by se neprojevil a nebyl zhodnocený. Každý cítí, že nadešla doba přesných, pozitivních závěrů, které se mohou stát základem systematické praktické činnosti, propagandy, agitace a organizace: situace se vyhranila, všichni se vyslovili; ujasněme si konečně, *kdo jde s kým a kdo jde kam*.

Dne 23. listopadu podle nového kalendáře, tedy den po tom, kdy bylo v Petrohradu uveřejněno vládní prohlášení^[145] o zatčení Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska¹¹⁹, došlo na sjezdu Sociálně demokratické strany

Švédska ve Stockholmu^[113] k události, která definitivně a neodvolatelně dala na pořad dne právě ony dvě otázky, které jsme zdůraznili.¹²⁰ Čtenáři naleznou zprávu o této události níže, a to úplný překlad — pořizovaný z oficiální zprávy švédské sociální demokracie — jak projevu Belenina (zástupce ústředního výboru) a Larina (zástupce organizačního výboru¹²¹), tak i diskusních příspěvků k otázce, kterou rozvířil Branting.

Poprvé od vypuknutí války se na sjezdu socialistů neutrální země setkal zástupce naší strany, jejího ústředního výboru, se zástupcem likvidátorského organizačního výboru. Čím se vyznačovaly jejich projevy? Belenin zaujal k palčivým, obtížným, zároveň však významným problémům dnešního socialistického hnutí naprosto jednoznačné stanovisko. S odvoláním na ústřední orgán strany Social-demokrat^[181] vyhlásil velmi rezolutně válku oportunistu a označil počínání německých sociálně demokratických vůdců (a „mnohých jiných“) za *zradu*. Larin nezaujal žádné stanovisko, podstatu věci přešel naprostým mlčením a omezil se na šablonovité, prázdné a omšelé fráze, kterým oportunisté a sociálšovinisté všech zemí určitě zatleskají. Belenin vůbec nemluvil o našem vztahu k ostatním sociálně demokratickým stranám či skupinám v Rusku; řekl, že naše stanovisko je takové a takové a o ostatních že zatím nebudeme mluvit, počkáme, *jak* se projeví. Naproti tomu Larin rozvinul prapor „jednoty“, uronil slzu nad „trpkými plody rozkolu v Rusku“ a vykreslil v nádherných barvách „sjednocovací“ činnost organizačního výboru, který sjednotil Plechanova i Kavkazany, bundovce i Poláky¹²² a *tak dále*. O tom, co zde měl Larin patrně na mysli, pohovoříme zvlášť (viz níže* poznámku: Jakou jednotu proklamoval Larin?^[55]). Teď nás zajímá zásadní otázka jednoty.

Máme před sebou dvě hesla. První: Válku oportunistům

* Viz tento svazek, s. 148—150. *Red.*

a sociálšovinistům, jsou to zrádci. Druhé: Jednotu v Rusku, zvláště s Plechanovem (který si u nás mimochodem počíná naprosto stejně jako Südekum* v Německu, Hyndman v Anglii atd.). Není snad jasné, že Larin se ze strachu nazvat věci pravým jménem v podstatě vyslovil pro oportunisty a sociálšovinisty?

Posuďme však celkově význam hesla „jednoty“ z hlediska současných událostí. Jednota proletariátu je jeho nejdůležitější zbraní v boji za socialistickou revoluci. Z této nesporné pravdy stejně nesporně vyplývá, že když se k proletářské straně připojují ve značném počtu maloburžoazní živly, které mohou *překážet* boji za socialistickou revoluci, je jednota s takovými živly pro věc proletariátu škodlivá a zhoubná. Právě současné události ukázaly, že na jedné straně dozrály objektivní podmínky pro imperialistickou válku (tj. odpovídající nejvyššímu, poslednímu stadiu kapitalismu), a na druhé straně že se za desetiletí takzvaného pokojného období *uvnitř* socialistických stran ve všech evropských zemích nahromadila *spousta* maloburžoazního, oportunistického neřádu. Problém tohoto oportunistického, *cizího* živlu v proletářských stranách se stal aktuální už před dobrými patnácti lety, v době proslulé „berneiníady“ v Německu, a v mnohých zemích ještě dříve, a stěží se najde aspoň jeden význačný marxista, který by mnohokrát a při různých příležitostech nekonstatoval, že oportunisté jsou skutečně neproletářský živel nepřátelský socialistické revoluci. Není pochyb, že se tento sociální živel v posledních letech neobyčejně rychle rozrostl: jsou to funkcionáři legálních dělnických spolků, poslanci a jiní příslušníci inteligence, kteří si našli v masovém legálním hnutí pohodlná a klidná místa, některé vrstvy nejlépe placených dělníků, drobných úředníků atd.

* Plechanovova brožurka O válce (Paříž, 1914), kterou jsme právě dostali, potvrzuje zvláště názorně to, co zde bylo řečeno. K této brožurce se ještě vrátíme.¹²³

apod. Válka názorně ukázala, že za krize (a období imperialismu bude nevyhnutelně obdobím všelijakých krizí) přebíhá úctyhodný počet oportunistů podporovaných a částečně přímo usměřovaných buržoazií (to je zvláště důležité!) na její stranu, zrazuje socialismus, škodí dělnické věci a maří ji. Buržoazie bude za každé krize vždycky pomáhat oportunistům a umlčovat bez skrupulí těmi nejnezákonnějšími a nejkrutějšími *vojenskými* prostředky revoluční část proletariátu. Oportunisté jsou buržoazní nepřátelé proletářské revoluce, kteří v pokojných dobách vyvíjejí svou buržoazní činnost potají, skrytí v dělnických stranách, ale v krizových obdobích se *najednou* projevují jako otevření spojenci *veškeré* spojené buržoazie, od konzervativní až po krajně radikální a demokratickou, od svobodomyslné až po religiózní a klerikální. Kdo *po* událostech, které prožíváme, tuto pravdu nepochopil, ten marně klame sebe i dělníky. Přebíhání jednotlivců nelze přitom zabránit, ale nesmíme zapomínat, že význam tohoto přebíhání závisí na tom, zda existuje *vrstva* a *směr* maloburžoazních oportunistů. Sociálšovinisté Hyndman, Vanderfelde, Guesde, Plechanov a Kautsky by byli zcela bezvýznamní jednotlivci, kdyby jejich bezzásadové a vulgární projevy na obranu buržoazního vlastnictví neakceptovaly celé společenské vrstvy oportunistů a celá záplava buržoazních novin a buržoazních politiků.

Typem socialistické strany období II. internacionály byla strana, jež trpěla ve svém středu oportunistus, který po celá desetiletí „pokojného“ období stále více mohutněl, ale zůstával utajený, přizpůsoboval se revolučním dělníkům, *převzal* od nich jejich marxistickou terminologii a vyhýbal se jakékoli jasné zásadní diferenciaci. Tento typ se přežil. Kdyby válka skončila v roce 1915, našli by se snad mezi myslícími socialisty lidé, kteří by byli v roce 1916 ochotni znovu začít obnovovat dělnické strany *společně* s oportunisty, když *ze zkušenosti vědí*, že za jakékoli další krize budou *všichni do jednoho* (plus ještě všichni bezzásadoví a bezradní

lidé) pro buržoazii, která si určitě najde záminku k tomu, aby zakázala diskuse o třídní nenávisti a třídním boji?

Italská strana byla v období II. internacionály výjimkou: oportunisté v čele s Bissolatim byli ze strany vykázáni. A výsledky za krize byly *vynikající*: lidé nejrůznější orientace neklamali dělníky, nebalamutili je bombastickým krasořečením o „jednotě“, ale šli každý svou cestou. Oportunisté (a přeběhlíci z dělnické strany typu Mussoliniho) pěstovali sociálšovinismus, oslavovali (jako Plechanov) „hrdinnou Belgii“ a zastírali tak politiku nikoli hrdinné, nýbrž buržoazní Itálie toužící oloupit Ukrajinu a Halič... totiž Albánii, Tunis atd. apod. Socialisté zatím *proti nim* vedli válku s válkou a připravovali *občanskou* válku. Vůbec neidealizujeme Italskou socialistickou stranu, vůbec neručíme za to, že bude naprosto pevná, jestliže Itálie zasáhne do války. Nemluvíme o budoucnosti této strany, mluvíme teď jen o přítomnosti. Konstatujeme nesporný *fakt*, že dělníci ve většině evropských zemí byli *oklamáni fiktivní jednotou* oportunistů a revolucionářů a že Itálie je šťastnou výjimkou — zemí, kde v této době takové klamání neexistuje. To, co bylo pro II. internacionálu šťastnou výjimkou, musí se stát a *stane se* pro III. internacionálu pravidlem. Proletariát bude vždycky, dokud se udrží kapitalismus, existovat vedle maloburžoazie. Někdy není moudré odmítat dočasné spojenectví s ní, ale *jednotu* s ní, jednotu s oportunisty mohou *ted* obhajovat jen nepřátelé proletariátu nebo obalamucení rutiněři uplynulého období.

Jednota proletářského boje za socialistickou revoluci nyní, po roce 1914, vyžaduje, aby se dělnické strany bezpodmínečně oddělily od oportunistických stran. Co přesně chápeme pod pojmem oportunisté, to je jasně řečeno v manifestu ÚV (č. 33, Válka a sociální demokracie v Rusku^[49])*.

A co vidíme v Rusku? Je pro dělnické hnutí v naší zemi

* Viz tento svazek, s. 39—48. *Red.*

užitečná, anebo škodlivá jednota lidí, kteří tak či onak, více či méně důsledně bojují jak proti puriškevičovskému, tak i kadetskému šovinismu, s lidmi, kteří tomuto šovinismu přitakávají, jako Maslov^[108], Plechanov^[136] a Smirnov^[18]? Jednota lidí, kteří se stavějí proti válce, s lidmi, kteří prohlášují, že se proti ní nestavějí, tak jako vlivní autoři „dokumentu“ (č. 34)¹²⁴? Odpověď na tuto otázku může působit potíže jen tomu, kdo nechce nic vidět.

Někdo nám možná namítne, že Martov polemizoval v Golosu^[101] s Plechanovem a že společně s řadou dalších přátel a přívrženců organizačního výboru bojoval proti sociálšovinismu. Nepopíráme to a v 33. čísle ústředního orgánu jsme Martovův postoj otevřeně uvítali. Byli bychom velmi rádi, kdyby Martov nebyl „obracen“ (viz poznámku Martovův obrat^[140]), a velmi bychom si přáli, aby se linií organizačního výboru stala důsledně protišovinistická linie. Nezáleží však na našich přáních ani na přáních *kohokoli jiného*. Jaká jsou objektivní fakta? Za prvé, oficiální představitel organizačního výboru Larin z nějakého důvodu o Golosu mlčí, uvádí však, aby nemusel říkat nic určitého, sociálšovinistu Plechanova a také Axelroda, který napsal jistý článek (do listu Berner Tagwacht)¹²⁵. Larin však má kromě svého oficiálního postavení k vlivnému jádru likvidátorů v Rusku blízko *nejen* zeměpisně. Za druhé, všimněme si evropského tisku. Ve Francii a v Německu noviny o Golosu mlčí, píšou však o Rubanovičovi, Plechanovovi a Čcheidzem. (Hamburger Echo, jeden z nejšovinističtějších orgánů šovinistického „sociálně demokratického“ tisku v Německu, nazývá v čísle z 8. prosince^[291] Čcheidzeho stoupencem Maslova a Plechanova, což naznačovaly i některé listy v Rusku. Všichni opravdoví přátelé Südekumů pochopitelně plně oceňují ideovou podporu, kterou Südekumům poskytuje Plechanov.) V Rusku přinesly „lidu“ milióny výtisků buržoazních novin zprávu o Maslovovi—Plechanovovi—Smirnovovi a vůbec nic o orientaci Golosu. Za třetí, zkušenosti legálního dělnického-

ho tisku z let 1912—1914 plně potvrdily, že zdrojem určité společenské síly a vlivu likvidátorského směru není dělnická třída, nýbrž vrstva buržoazně demokratické inteligence, z níž vzešlo hlavní jádro legalistických publicistů. O nacionálně šovinistickém smýšlení této vrstvy *jakožto vrstvy* svědčí veškerý tisk v Rusku shodně s dopisy^[172, 173] petrohradského dělníka (Social-demokrat, č. 33 a 35) a s „dokumentem“ (č. 34). Je docela možné, že uvnitř této vrstvy dojde k velkému přeskupení jednotlivců, je však zcela nepravděpodobné, že by jako vrstva *nebyla* „vlastenecká“ a oportunistická.

Taková jsou objektivní fakta. Přihlížíme-li k nim a máme-li na paměti, že pro všechny buržoazní strany, které chtějí působit na dělníky, je velmi výhodné mít naoko levé křídlo (zvláště není-li oficiální), musíme konstatovat, že myšlenka jednoty s organizačním výborem je iluze škodlivá pro dělnickou věc.

Politika organizačního výboru, který ve vzdáleném Švédsku vystupuje 23. 11. s prohlášením o jednotě s Plechanovem a s projevy, které potěší každého sociálšovinistu, zatímco v Paříži a ve Švýcarsku ani v době od 13. 9. (den, kdy vyšel Golos) do 23. 11., ani od 23. 11. do dneška (23. 12.) nedává o sobě vůbec nijak vědět, se velmi podobá nejhoršímu politikaření. A naděje, že slibované Otkliki¹²⁶ v Curychu budou mít oficiální stranický charakter, se hrouští pod veřejným prohlášením v listu Berner Tagwacht (z 12. 12.), že *takový* charakter tento list mít nebude¹²⁷ ... (Mimoходом, v 52. čísle Golosu redakce prohlašuje^[36], že pokračovat nyní v rozkolu s likvidátory by byl nejhorší „nacionalismus“; tato věta postrádající gramatický smysl má jen smysl politický, totiž že redakce Golosu dává přednost jednotě se sociálšovinisty před sblížením s lidmi, kteří zaujímají k sociálšovinismu nesmiřitelný postoj. Redakce Golosu si vybrala špatně.)

Aby byl obraz úplný, zbývá nám říci pár slov o eserském listu Mysl¹²⁸ v Paříži, který *rovněž* opěvuje^[112] „jednotu“,

zastírá (srovnej *Social-demokrat*, č. 34^[139]) sociálšovinismus svého stranického vůdce Rubanoviče, obhajuje belgické a francouzské oportunisty a ministerialisty, zamlčuje vlastenecké motivy projevu Kerenského, jednoho z nejlevicovějších ruských trudoviků^[29], a uveřejňuje neuvěřitelně otřepané maloburžoazní banality o revizi marxismu v narodnickém a oportunistickém duchu. Tento postup listu *Mysl* plně a dokonale potvrzuje to, co bylo o eserech řečeno v rezoluci „letní“ porady SDDSR v roce 1913¹²⁹.

Někteří ruští socialisté si zřejmě myslí, že internaciona-
lismus záleží v ochotě přijmout s otevřenou náručí rezoluci
o internacionálním odůvodnění sociálnacionalismu všech
zemí, kterou se chystá sepsat Plechanov se Südekumem,
Kautsky s Hervém, Guesde s Hyndmanem, Vandervelde
s Bissolatim atd. Dovolujeme si prohlásit, že internaciona-
lismus spočívá pouze v jednoznačně internacionalistické po-
litice uvnitř vlastní strany. Společně s oportunisty a sociál-
šovinisty nelze provádět skutečně internacionální proletář-
skou politiku, nelze hlásat odpor proti válce a shromažďovat
k tomu síly. Přecházet tuto trpkou, ale pro socialistu
nevyhnutelnou pravdu mlčením nebo ji ignorovat je pro
dělnické hnutí škodlivé a zhoubné.

Social-demokrat, č. 36
9. ledna 1915

Podle listu Social-demokrat

Slovo „Südekum“ dostalo obecný význam: označuje typ domýšlivého, bezcharakterního oportunisty a sociálšovinisty. Je dobrým znamením, že všichni mluví o Südekumech s opovržením. Existuje však jen jeden prostředek, jak přitom nepropadat šovinismu, a to je — pomáhat podle svých sil demaskovat ruské Südekumy.

V jejich čele stanul definitivně Plechanov svou brožurkou *O válce*^[136]. V jeho úvahách se absolutně zaměňuje dialektika za sofistiku. Sofisticky obviňuje německý oportunistismus, aby zastřel oportunistus francouzský a ruský. A výsledkem není boj proti mezinárodnímu oportunistu, nýbrž jeho podpora. Sofisticky naříká nad osudem Belgie, ale mlčí o Haliči. Sofisticky směšuje období imperialismu (tj. období, kdy podle všeobecného názoru marxistů už dozrály objektivní podmínky pro zhroucení kapitalismu a kdy existují masy socialistického proletariátu) s obdobím buržoazně demokratických národních hnutí, období, v němž se vytvořily podmínky pro likvidaci buržoazních vlastí mezinárodní revolucí proletariátu, s obdobím jejich vzniku a stmelování. Sofisticky obviňuje německou buržoazii, že porušila mír, a zatajuje, že buržoazie „Trojdohody“¹³⁰ proti ní dlouhá léta usilovně připravovala válku. Sofisticky obchází basilejskou rezoluci^[332]. Sofisticky zaměňuje sociální demokratismus za nacionální liberalismus: přání, aby zvítězil carismus, odůvodňuje zájmy hospodářského rozvoje Ruska, a přitom se vůbec nezmiňuje ani o národnostech Ruska, ani o tom, že carismus brzdí jeho hospodářský rozvoj, ani o relativně mnohem rychlejším a

úspěšnějším růstu výrobních sil v Německu atd. apod. Rozbor všech Plechanovových sofizmat by vyžadoval řadu článků, přitom ovšem není ani jisté, zda mnohé z jeho směšných nesmyslů stojí za to rozebírat. Všimněme si pouze jednoho kvaziargumentu. Engels napsal v roce 1870 Marxovi^[235], že W. Liebknecht si mylně vytváří z antibismarckismu *jedinou* vůdčí zásadu.¹³¹ Plechanov se zaradoval, když našel tenhle citát: u nás prý máme totéž s anticarismem! Ale pokuste se nahradit sofistiku (tj. vytrhávání vnější podobnosti případů ze souvislosti událostí) dialektikou (tj. zkoumáním celé konkrétní situace, v níž k určité události dochází, a jejího vývoje). Sjednocení Německa bylo nezbytné a Marx to jak před rokem 1848, tak i po něm vždycky uznával. Engels už v roce 1859 přímo vyzýval německý národ k válce za sjednocení.¹³² Když se nezdařilo sjednocení revoluční, provedl ho Bismarck kontrarevolučně, junkersky. Antibismarckismus jako *jediná* zásada se stal nesmyslem, neboť nezbytné sjednocení bylo fakticky dokončeno. A v Rusku? Měl náš neohrožený Plechanov dříve odvalu hlásat, že pro rozvoj Ruska je nezbytné dobýt Halič, Cařihrad, Arménii, Persii apod.? A má odvalu říci to teď? Pomyslel na to, že Německo muselo přejít od národní roztržičnosti Němců (utlačovaných v prvních dvou třetinách 19. století jak Francií, tak Ruskem) k jejich sjednocení, zatímco v Rusku Velkorusové spíše porobili, než sjednotili řadu jiných národů? Na to Plechanov nepomyslel a jenom zastírá svůj šovinismus tím, že překrucuje smysl Engelseva citátu z roku 1870, stejně jako překrucuje Südekum Engelsev citát z roku 1891, kdy Engels napsal^[209], že Němci musí na život a na smrt bojovat proti spojeneckým vojskům Francie a Ruska.

Jinými slovy a za jiných okolností hájí šovinismus Naša zarja¹³³ v trojčísle 7/8/9. Pan Čerevanin^[195] předpovídá a přivolává „porážku Německa“ a tvrdí, že proti Německu „povstala Evropa (!!)“. Pan A. Potresov^[142] peskuje německé sociální demokraty za „chybu“, která je „horší

než jakýkoli zločin“ atd., a tvrdí, že německý militarismus má „zvláštní, těžké hříchy“, že „evropský mír neohrožovaly panslavistické tužby jistých ruských kruhů“ apod.

Cožpak to není přizvukování Puriškevičovi a sociálšovinistům, když se v legálním tisku tak barvitě píše o „těžké“ vině Německa a o nutnosti jeho porážky? O tom, že ruský militarismus má stokrát víc „těžkých“ hříchů, se pod tlakem carské cenzury nesmí mluvit. Neměli snad za této situace lidé, kteří nechtějí být šoviny, o porážce Německa a jeho těžkých hříších aspoň *mlčet*?

Naša zarja nejenže přijala linii „neodporování válce“, ale přímo žene vodu na mlýn velkoruského, carsko-puriškevičovského šovinismu propagováním porážky Německa pomocí „sociálně demokratických“ argumentů a ospravedlňováním panslavistů. A byli to přece právě publicisté z časopisu Naša zarja a nikdo jiný, kdo v letech 1912—1914 mezi dělníky masově propagovali likvidátorství.

Všimněme si konečně Axelroda, kterého stejně jako publicisty z časopisu Naša zarja tak rozhořčeně a tak neúspěšně kryje, obhajuje a ospravedlňuje Martov^[104].

Axelrodovy názory byly s jeho souhlasem vyloženy v 86. a 87. čísle listu Golos.¹³⁴ Jsou to názory sociálšovinistické. Vstup francouzských a belgických socialistů do buržoazní vlády obhajuje Axelrod těmito argumenty: 1. „Historická nevyhnutelnost, na kterou se dnes mnozí tak rádi nemístně odvolávají, pro Marxe vůbec neznamovala pasívní postoj ke konkrétnímu zlu — v očekávání socialistického převratu.“ Co je to za zmateninu? Co to má znamenat? Všechno, co se v historii děje, děje se nevyhnutelně. To je všeobecně známé. Odpůrci sociálšovinismu se neodvolávali na historickou nevyhnutelnost, nýbrž na *imperialistický* charakter války. Axelrod se tváří, že to nepochopil, že nepochopil, co vyplývá z hodnocení „konkrétního zla“: vlády buržoazie ve všech zemích, a že je *vhodný okamžik* zahájit revoluční akce vedoucí k „sociálnímu převratu“. „Pasívní“ jsou sociálšovinisté, neboť to popírají. 2. Nelze „ignorovat

otázku, kdo ve skutečnosti rozpoutal“ válku, „čímž přinutil všechny vojensky napadené země bránit svou samostatnost“. A na téže stránce přiznává, že „francouzští imperialisté se samozřejmě snažili vyvolat do dvou tří let válku“! Za tu dobu by — hleďte — zesílil proletariát a vyhlídky na mír!! My však víme, že za tu dobu by zesílil Axelrodovi tak drahý oportunismus a vyhlídky na jeho ještě podlejší zradu socialismu. Víme, že trojice lupičů (buržoazie a vlády Anglie, Ruska a Francie) se po *desetiletí* vyzbrojovala, aby oloupila Německo. Je snad div, že dva lupiči zaútočili dříve, než se *trojici* podařilo dostat objednané nové nože? Cožpak to není sofizma, když se frázemi o „iniciátorech“ zastírá, že buržoazie všech zemí má *stejnou* „vinu“, jak to v Basileji^[332] bezvýhradně a jednomyslně konstatovali všichni socialisté? 3. „Vyčítat belgickým socialistům, že brání svou zemi“, to „není marxismus, nýbrž cynismus“. Stejně označil Marx Proudhonovo stanovisko k polskému povstání (roku 1863).¹³⁵ O historické pokrokovosti polského povstání proti carismu hovořil Marx od roku 1848 neustále. A nikdo se to neodvažoval popírat. Konkrétní podmínky spočívaly v tom, že na východě Evropy nebyla vyřešena národnostní otázka, tj. v buržoazně demokratickém, a nikoli imperialistickém charakteru války proti carismu. To je všeobecně známé.

Jestliže se k socialistickému převratu zaujímá odmítavé či posměšné anebo lhostejné (jako Axelrodové) stanovisko, *nelze* belgickému „státu“ v této konkrétní válce pomoci jinak než podporováním carismu při utiskování Ukrajiny. Taková je skutečnost. Jestliže ji ruský socialista opomíjí, je to cynismus. Vykřikovat o Belgii a mlčet o Haliči je také cynismus.

Co měli belgičtí socialisté dělat? Jestliže nemohli provést společně s Francouzi atd. sociální převrat, museli se za dané situace podříditi většině národa a jít do války. Jestliže se však podřídili vůli třídy otrokářů, měli na ni svalit odpovědnost, neměli hlasovat pro válečné úvěry, neměli

poslat Vandervelda k vykořisťovatelům na ministerské návštěvy, ale aby organizoval (spolu s revolučními sociálními demokraty *všech* zemí) ilegální revoluční propagandu „socialistického převratu“ a občanské války; měli tuto činnost provádět i v armádě (zkušenosti ukázaly, že je možné, aby se v zákopech válčících armád dělníci ve vojenském dokonce „sbratřovali“!). Žvanit o dialektice a marxismu a nedokázat spojit nezbytné (je-li dočasně nezbytné) podřízení se většině s revoluční činností za jakýchkoli podmínek znamená urážet dělníky a vysmívat se socialismu. „Občané Belgie! Naši zemi postihlo velké neštěstí, které způsobila buržoazie *všech* zemí včetně Belgie. Nechcete tuto buržoazii svrhnout, nevěříte, že je možné apelovat na německé socialisty? Jsme v menšině, podřizují se vám a jdu do války, ale i ve válce budu propagovat a připravovat občanskou válku proletářů všech zemí, neboť bez toho není pro rolníky a dělníky Belgie a jiných zemí záchrany!“ Za takový projev by poslanec v Belgii nebo ve Francii apod. seděl ve vězení, a ne v ministerském křesle, ale byl by socialista, a ne zrádce, a francouzští i němečtí dělníci ve vojenském by teď o něm v zákopech mluvili jako o *svém* vůdci, a ne jako o zrádci dělnické věci.

4. „Dokud existuje vlast, dokud budou život a hnutí proletariátu do tohoto rámce sevřeny v takové míře jako dosud a dokud proletariát nebude pocítovat, že má mimo rámec vlasti ještě jinou, zvláštní, internacionální půdu, do té doby bude pro dělnickou třídu existovat otázka vlastenectví a sebeobranu.“ Buržoazní vlast bude existovat dotud, dokud ji nezničí mezinárodní revoluce proletariátu. Půda pro ni už existuje, jak to konstatoval dokonce i Kautsky^[314] v roce 1909, jak to bylo jednomyslně konstатовáno v Basileji a jak to nyní dokazuje *fakt*, že dělníci všech zemí hluboce sympatizují s lidmi, kteří nehlasují pro válečné úvěry a nebojí se vězení nebo jiných obětí, jež jsou „historicky nevyhnutelně“ spojeny s každou revolucí. Axelrodův výrok je jen *vytáčka*, aby se vyhnul revoluční činnosti, je to jen

opakování argumentů šovinistické buržoazie. 5. Naprosto stejný smysl mají jeho slova, že počínání Němců *nebyla* zrada, že bylo vyvoláno „živým cítěním, vědomím organického sepětí s vlastí, s oním kouskem půdy, na kterém německý proletariát žije a pracuje“. Ve skutečnosti je počínání Němců stejně jako Guesdeho a dalších nesporná zrada; a je nedůstojné zastírat ji a obhajovat. Ve skutečnosti právě buržoazní vlast ničí, mrzačí, rozbíjí a znetvořuje „živé sepětí“ německého dělníka s německou půdou a vytváří „sepětí“ otroka s otrokářem. Ve skutečnosti *pouze* likvidace buržoazní vlasti může přinést dělníkům všech zemí „sepětí s půdou“, svobodu používat mateřský jazyk, kousek chleba a kulturní hodnoty. Axelrod je prostě obhájce buržoazie. 6. Kázat dělníkům, aby byli „opatrní při obviňování“ takových „osvědčených marxistů, jako je Guesde, z oportunistu“ atd., je totéž jako kázat dělníkům, aby poklonkovali vůdcům. My dělníkům řekneme: Poučte se z celého Guesdova života, *kromě* jeho zjevné zrady na socialismu v roce 1914. Možná že se pro zmírnění jeho viny najdou osobní nebo jiné polehčující okolnosti, jenže tady vůbec nejde o vinu *osob*, ale o význam *událostí* v socialistickém aspektu. 7. Odvolávat se na „formální“ přípustnost vstupu do vlády, neboť prý přece existuje v rezoluci stručný bod o „mimořádně důležitých případech“¹³⁶, je nejhanebnější advokátské kličkování, neboť smyslem tohoto bodu je nesporně *podpora* mezinárodní revoluce proletariátu, a nikoli vyvolávání *odporu* proti ní. 8. Axelrodovo prohlášení, že „porážka Ruska, která nemůže ovlivnit organický rozvoj země, by pomohla likvidovat starý režim“, je samo o sobě, vzato izolovaně, správné, avšak v souvislosti s ospravedlnováním německých šovinistů není ničím jiným než pokusem *zavděčit se* Südekumům. Uznávat užitečnost porážky Ruska a neobvinit německé a rakouské sociální demokraty veřejně ze zrady znamená *ve skutečnosti* pomáhat jim, aby se ospravedlnili, vykroutili a oklamali dělníky. Axelrodův článek^[126] je dvojitá poklona: jedna německým sociálšovinistům

a druhá francouzským. Dohromady tvoří tyto poklony příkladný „rusko-bundovský“ sociálšovinismus.

Ať nyní čtenář posoudí, jak je redakce Golosu důsledná, když k uveřejnění těchto Axelrodových krajně pobuřujících úvah pouze dodává^[126], že nesouhlasí s „některými“ jeho „tezemi“, a nato v úvodníku^[130] 96. čísla hlásá „rázný rozchod s elementy aktivního sociálpatriotismu“. Je redakce Golosu opravdu tak naivní, nebo tak nevšimavá, že nevidí pravdu? Nevidí, že Axelrodovy úvahy jsou *vesměs* „elementy aktivního (neboť aktivita publicisty spočívá v jeho psaní) sociálpatriotismu“? A spolupracovníci časopisu Naša zarja, pánové Čerevanin, A. Potresov a spol., nejsou snad elementy aktivního sociálpatriotismu?

Social-demokrat, č. 37
1. února 1915

Podle listu Social-demokrat

J A K O U „J E D N O T U“
P R O K L A M O V A L L A R I N
N A Š V Ě D S K Ě M S J E Z D U ?¹³⁷

Ve svém projevu, který jsme už citovali (č. 36), mohl mít Larin^[133] na mysli jediné nechvalně známý blok „z třetího července“¹³⁸, tj. spojenectví uzavřené 3. 7. 1914 v Bruselu mezi organizačním výborem, Trockým, Rosou Luxemburgovou, Alexinským, Plechanovem, bundovci, Kavkazany, Litevci, „levicí“¹³⁹, polskou opozicí atd. Proč se Larin omezil na pouhou narážku? Je to... divné. Domníváme se, že existuje-li organizační výbor a existuje-li toto spojenectví, je škodlivé tuto pravdu zatajovat.

Ústřední výbor naší strany a ústřední výbor lotyšských sociálních demokratů se k tomuto spojenectví *nepřipojily*. Náš ústřední výbor precizoval 14 podmínek jednoty, které organizační výbor a „blok“ *nepřijaly* a omezily se na diplomatickou, vyhýbavou rezoluci, která *fakticky* neslibovala a neznamenalala žádný zásadní obrat v dosavadní likvidátorské politice.

Zde uvádíme *obsah* našich čtrnácti bodů: 1. Rezoluce o likvidátorství z prosince roku 1908 a z ledna roku 1910¹⁴⁰ se jednoznačně potvrzují zejména v tom smyslu, že se pokládá za neslučitelné s členstvím v sociálně demokratické straně vystupovat proti ilegalitě, proti propagování ilegálního tisku, za legální stranu (nebo za boj o ni), proti revolučním shromážděním atd. (jako to dělala Naša zarja a Naša raščaja gazeta¹⁴¹); 2. totéž, pokud jde o akce proti heslu republiky atd.; 3. totéž o vystupování proti bloku s „levicí“, která *není* sociálně demokratickou stranou; 4. v každém místě musí pracovat jednotná sociálně demokratická organi-

zace, nerozdělená podle národností; 5. „kulturně národnostní autonomie“¹⁴² se odmítá; 6. dělníci se vyzývají „k jednotě zdola“; členem strany může být jen ten, kdo pracuje v ilegální organizaci; v legálním tisku se pro evidování většiny uvádějí údaje o příspěvcích dělnických skupin od roku 1913; 7. vzájemně si konkurující noviny v jednom městě jsou nepřípustné; Naša rabočaja gazeta se zastavuje; zakládá se diskusní časopis; 8. potvrzují se rezoluce^[122, 154] sjezdů z let 1903 a 1907 o buržoazním charakteru strany socialistů-revolucionářů¹⁴³; dohody části sociálně demokratické strany se socialisty-revolucionáři jsou nepřípustné; 9. zahraniční skupiny se podřizují ústřednímu výboru v Rusku; 10. pokud jde o práci v odborových organizacích, potvrzuje se rezoluce^[163] londýnského zasedání ÚV (leden 1908); ilegální buňky jsou nezbytné; 11. akce proti pojišťovací radě¹⁴⁴ a jiným pojišťovacím institucím jsou nepřípustné; časopis Strachovanije rabočich¹⁴⁵ se jako konkurenční orgán zastavuje; 12. kavkazští sociální demokraté musí potvrdit body 5 a 4; 13. Čcheidzeho frakce¹⁴⁶ se vzdává „kulturně národnostní autonomie“ a uznává výše uvedené podmínky; 14. pokud jde o „pomlouvačné“ kampaně (Malinovskij atd.), organizační výbor a jeho přátelé buď svá obvinění a pomluvy odvolají, nebo vyšlou na nadcházející sjezd naší strany svého zástupce, aby tam všechna svá obvinění dokázali.

Není těžké pochopit, že bez těchto podmínek by se nemohlo vůbec nic změnit, i kdyby se znovu a znovu navenek „slibovalo“, že se likvidátorství zřekneme (jako na plenárním zasedání v roce 1910); „jednota“ by byla fikcí a uznáním „rovnoprávnosti“ likvidátorů.

Hluboká krize socialismu vyvolaná světovou válkou podnítila nesmírné úsilí všech sociálně demokratických skupin a snahu semknout všechny, kdo by se *mohli* dorozumět v zásadních otázkách vztahu k válce. „Blok z třetího července“, kterým se Larin holedbal (přičemž se bál nazvat ho přímo), se rázem stal fikcí.

Je to další varování před fiktivní „jednotou“, jestliže ve skutečnosti existují nepřekonatelné názorové neshody.

Social-demokrat, č. 37
1. února 1915

Podle listu Social-demokrat

N Á V R H D E K L A R A C E
Ú V S D D S R
P R O L O N D Ý N S K O U
K O N F E R E N C I S O C I A L I S T Ů
Z E M Í D O H O D Y¹⁴⁷

Níže podepsaní zástupci sociálně demokratických organizací Ruska (Anglie atd.) jsou přesvědčeni,

že tato válka je nejen ze strany Německa a Rakousko-Uherska, ale i ze strany Anglie a Francie (které vystupují jako spojenci carismu) válkou imperialistickou, tj. válkou období posledního stupně vývoje kapitalismu, období, v němž se buržoazní státy v národních hranicích přežily, válkou zaměřenou výhradně na uchvácení kolonií, oloupení konkurujících si zemí a na oslabení proletářského hnutí štváním proletářů jedné země proti proletářům druhé země.

Proto je bezpodmínečnou povinností socialistů všech válčících zemí okamžitě a energicky splnit basilejskou rezoluci^[332], to znamená:

1. zrušit ve všech zemích národní bloky a Burgfrieden*;
2. vyzvat dělníky všech válčících zemí k energickému třídnímu boji jak hospodářskému, tak i politickému proti buržoazii vlastní země shrabující neslýchané zisky z vojenských dodávek a využívající podpory vojenských orgánů k tomu, aby dělníkům zacpávala ústa a zesilovala jejich útlak;
3. rozhodně odsoudit každé hlasování pro válečné úvěry;
4. vystoupit z buržoazních vlád v Belgii a Francii a prohlásit vstup do vlády a hlasování pro válečné úvěry za stej-

* — občanský mír. *Red.*

nou zradu na socialismu, jakou je veškeré počínání německých a rakouských sociálních demokratů;

5. neprodleně podat pomocnou ruku internacionalistickým silám v německé sociální demokracii, jež odmítají hlasovat pro válečné úvěry, a společně s nimi vytvořit mezinárodní výbor pro zastavení války, který by agitoval nikoli v duchu pacifistů, křesťanů a maloburžoazních demokratů, nýbrž v pevném sepětí s propagováním a organizováním masových revolučních akcí proletářů každé země proti vládě a buržoazii vlastní země;

6. podporovat všechny pokusy socialistů válčících zemí o sbližování a sbratřování v armádě i v zákopech přes zákazy vojenských orgánů Anglie, Německa atd.;

7. vyzvat socialisticky orientované ženy válčících zemí, aby zesílily agitaci ve výše uvedeném směru;

8. vyzvat všechen mezinárodní proletariát, aby podporoval boj proti carismu a ty sociálně demokratické poslance v Rusku, kteří nejenže odmítli hlasovat pro válečné úvěry, ale nezalekli se ani nebezpečí, že budou za svou socialistickou činnost v duchu internacionální revoluční sociální demokracie pronásledováni.

Napsáno před 27. lednem (9. únorem) 1915 Podle rukopisu

Poprvé otištěno roku 1931

v publikaci Leninskij sbornik XVII

POZNÁMKA K ČLÁNKU UKRAJINA A VÁLKA

Redakční poznámka

Autorem článku, který zde otiskujeme^[47], je jeden z významných stoupenců směru reprezentovaného časopisem *Dzvin*¹⁴⁸. S představiteli tohoto směru jsme ještě docela nedávno ostře polemizovali. Neshody mezi námi a publicisty tohoto směru trvají. Nepovažujeme za správné jejich ústupky nacionalismu, myšlenku „kulturně národnostní autonomie“ pokládáme za buržoazní nacionalismus, neshodíme s tím, že nejlepší způsob, jak organizovat proletariát, je rozdělit ho podle národnostních kurií, nesdílíme jejich názory na rozdíl mezi „nenárodním“, národním a internacionálním. Jako stoupenci důsledného *internacionalismu* můžeme doufat, že autor uvedeného článku a jeho přátelé si vezmou z evropských válečných událostí náležitě ponaučení.

V každém případě s radostí konstatujeme, že právě v dnešní těžké době si tato skupina ukrajinských pracovníků ze všeho nejvíce uvědomuje své blízké vztahy k listu *Social-demokrat*. Je jim ke cti, že se dokázali distancovat od nechvalně známého Svazu osvobození Ukrajiny¹⁴⁹, jehož činnost nemá se sociální demokracií nic společného.

Social-demokrat, č. 38
12. února 1915

Podle listu Social-demokrat

POD CIZÍ VLAJKOU¹⁵⁰

Napsáno po lednu 1915
Poprvé otištěno roku 1917 v publikaci
I sborník, nakladatelství Priliv,
Moskva
Podepsán N. Konstantinov

Podle textu sborníku

V 1. čísle časopisu Naše dělo (Petrohrad, leden 1915)¹⁵¹ byl otištěn neobyčejně charakteristický programový článek pana A. Potresova Na rozhraní dvou období^[143]. Stejně jako předcházející článek tohoto autora, uveřejněný v jednom časopisu o něco dříve^[142], vysvětluje i tento článek hlavní myšlenky celého buržoazního směru společenského myšlení v Rusku — totiž směru likvidátorského — a týká se závažných a aktuálních otázek současnosti. Nejsou to vlastně ani články, ale manifest určitého směru, a každý, kdo si je pozorně přečte a zamyslí se nad jejich obsahem, pozná, že jen náhodné příčiny, tj. takové, které neměly nic společného s čistě literárními zájmy, zabránily autorovi a jeho přátelům, neboť autor není sám, vyjádřit své myšlenky vhodnější formou deklaráce nebo „kréda“ (vyznání víry).

Hlavní myšlenka A. Potresova vychází z toho, že současná demokracie stojí na rozhraní dvou období, přičemž zásadní rozdíl mezi starým a novým obdobím spočívá v přechodu od národní omezenosti k internacionálnosti. Za současnou demokracii považuje A. Potresov demokracii, která je charakteristická pro konec 19. a začátek 20. století, na rozdíl od staré, buržoazní demokracie, jež byla charakteristická pro konec 18. a první dvě třetiny 19. století.

Na první pohled se může zdát, že autorova myšlenka je naprosto správná, že autor je odpůrcem nacionálně liberálního směru převládajícího nyní v současné demokracii, že je „internacionalista“, a nikoli nacionální liberál.

Vždyť hájit internacionálnost, považovat národní omeze-

nost a národní výlučnost za rysy starého, minulého období, neznamená to snad rázně skoncovat s epidemií nacionálního liberalismu, s tímto vředem současné demokracie, či přesněji jejích oficiálních představitelů?

Na první pohled se nejen může, ale téměř nevyhnutelně musí zdát, že je to tak. To je však zásadní omyl. Autor veze svůj náklad pod cizí vlajkou. Použil — vědomě či nevědomky, to je v tomto případě jedno — malé válečné lsti a vyvěsil vlajku „internacionálnosti“, aby pod ní bezpečněji propašoval náklad nacionálního liberalismu. Neboť A. Potresov je zcela nesporně nacionální liberál. Podstata jeho článku (a jeho programu, jeho platformy, jeho „kréda“) spočívá totiž v tom, že používá této malé, chcete-li nevinné válečné lsti a pašuje pod vlajkou internacionálnosti oportunismus. Objasněním této podstaty se musíme zabývat velmi podrobně, neboť je to otázka, která má obrovský, prvořadý význam. To, že A. Potresov používá cizí vlajku, je tím nebezpečnější, že se maskuje nejen zásadou „internacionálnosti“, ale také tím, že se považuje za stoupence „marxistické metodologie“. Jinými slovy, A. Potresov chce být opravdovým pokračovatelem a propagátorem marxismu, ale ve skutečnosti zaměňuje marxismus za nacionální liberalismus. A. Potresov chce „opravit“ Kautského, kterého obviňuje z „advokátství“, tj. z obhajování liberalismu hned té, hned oné národní barvy, barvy různých národů. A. Potresov chce proti nacionálnímu liberalismu (neboť je zcela nepochybné a nesporné, že se Kautsky stal nacionálním liberálem) postavit internacionalismus a marxismus. Ve skutečnosti však staví A. Potresov proti *pestrému* nacionálnímu liberalismu nacionální liberalismus *jednobarevný*. Marxismus se však staví nepřátelsky — a v dané konkrétní historické situaci nepřátelsky po všech stránkách — ke každému nacionálnímu liberalismu.

Že je tomu opravdu tak a proč je tomu tak, o tom si nyní pohovoříme.

Klíč k pochopení nesnází A. Potresova, které ho dovedly k tomu, že pluje pod nacionálně liberální vlajkou, nalezneme čtenář nejspíše, zamyslí-li se nad následujícím místem v jeho článku:

„S veškerým, pro ně tak charakteristickým temperamentem se (Marx a jeho přátelé) pouštěli do zdolávání sebesložitějšího problému, stanovili diagnózu konfliktu, snažili se určit, *úspěch které strany* otevírá větší prostor možnostem, z jejich hlediska žádoucím, a takto si vytvářeli určitou základnu pro vypracování své taktiky“ (s. 73, v citátech podtrženo mnou).

„Úspěch které strany je více žádoucí“ — právě to je třeba si ujasnit, a to nikoli z hlediska národního, nýbrž mezinárodního; v tom je podstata marxistické metodologie; a právě to Kautsky nedělá, čímž se mění ze „soudce“ (z marxisty) v „advokáta“ (nacionálního liberála). Tak uvažuje A. Potresov. Přitom je sám hluboce přesvědčen, že vůbec „advokáta nedělá“, hájí-li názor, že je žádoucí úspěch jedné ze stran (totiž jeho strany), nýbrž že se řídí opravdu mezinárodními hledisky, pokud jde o „těžké“ hříchy druhé strany...

Jak Potresov, tak i Maslov, Plechanov atd. se řídí opravdu mezinárodními hledisky a dospívají ke stejným závěrům jako Potresov... Je to naivní až... Ostatně nebudeme předbíhat a nejprve dokončíme rozbor čistě teoretické otázky.

„Úspěch které strany je více žádoucí“ zjišťoval Marx například v italské válce roku 1859. A. Potresov si vybírá právě tento příklad, „který je pro nás některými svými zvláštnostmi mimořádně zajímavý“. My jsme rovněž pro příklad, který si zvolil A. Potresov.

Napoleon III. vypověděl v roce 1859 Rakousku válku zdánlivě proto, aby osvobodil Itálii, ale ve skutečnosti pro své dynastické cíle.

„Za zády Napoleona III.“ píše A. Potresov, „vyvstávala postava Gorčakova, který krátce předtím uzavřel s fran-

couzským císařem tajnou dohodu.“ Vzniká tak změt rozporů: na jedné straně nejreakčnější evropská monarchie, utlačující Itálii, na druhé straně představitelé osvobozující se a revoluční Itálie, včetně Garibaldiho, ruku v ruce s ultra-reakcionářem Napoleonem III. atd. „Nebylo jednodušší,“ píše A. Potresov, „umýt si ruce a říci ‚jeden horší než druhý‘? Avšak ani Engels, ani Marx, ani Lassalle se nedali zlákat ‚jednoduchostí‘ takového řešení a pustili se do zjišťování otázky“ (A. Potresov chce říci: do studia a zkoumání otázky), „jaký výsledek střetnutí může poskytnout největší vyhlídky věci, která je jim všem drahá.“

Marx a Engels na rozdíl od Lassalla soudili, že Prusko má zasáhnout. Jak přiznává sám A. Potresov, uvažovali mimo jiné „i o tom, že v důsledku střetnutí s nepřátelskou koalicí může v Německu dojít k národnímu hnutí, které přeroste jeho četným vládcům přes hlavu, a také o tom, která mocnost znamená v evropském koncertu hlavní zlo: zda reakční podunajská monarchie, nebo jiní význační představitelé tohoto koncertu“.

Pro nás není důležité, uzavírá A. Potresov, zda měl pravdu Marx nebo Lassalle; důležité je, že všichni shodně považují za nezbytné z mezinárodního hlediska určit, úspěch které strany je více žádoucí.

To je tedy příklad, který si A. Potresov zvolil: takhle náš autor uvažuje. Jestliže Marx tehdy uměl „hodnotit mezinárodní konflikty“ (výraz A. Potresova) bez ohledu na krajní reakčnost vlád *obou* válčících stran, musí i dnes marxisté vypracovat *podobné* hodnocení, uzavírá A. Potresov.

Tento úsudek je dětinsky naivní nebo vulgárně sofistický, neboť z něho vyplývá: protože Marx řešil v roce 1859 otázku, úspěch které *buržoazie* je více žádoucí, musíme i my, o více než půlstoletí později, řešit přesně stejnou otázku.

A. Potresov *nepostřehl*, že pro Marxe byla v roce 1859 (i v celé řadě pozdějších případů) otázka toho, „úspěch které strany je více žádoucí“, totožná s otázkou, „úspěch

které *buržoazie* je více žádoucí“. A. Potresov *nepostřehl*, že Marx řešil tuto otázku v době, kdy existovala — a nejen existovala, ale v nejdůležitějších evropských státech byla v popředí historického procesu — nesporně *pokroková buržoazní* hnutí. V dnešní době, máme-li na zřeteli například takové nesporně hlavní a nejvýznamnější postavy evropského „koncertu“, jako je Anglie a Německo, by bylo pouhé pomyšlení na pokrokovou buržoazii a pokrokové buržoazní hnutí směšné. Stará buržoazní „demokracie“ těchto hlavních a nejvýznamnějších státních veličin se stala reakční. Pan A. Potresov na to však „zapomněl“ a zaměnil stanovisko *současné* (nikoli buržoazní) demokracie za stanovisko *staré* (buržoazní) pseudodemokracie. Tento přechod na stanovisko jiné, a přitom staré, přežilé třídy je ryzí oportunismus. O tom, že by takový přechod mohl být odůvodněn rozbohem objektivního obsahu historického procesu ve starém a v novém období, nemůže být ani řeči.

O takovou záměnu, jakou provedl A. Potresov, o záměnu imperialistického období za období buržoazně pokrokových, národně osvobozeneckých a demokraticky osvobozeneckých hnutí usiluje právě buržoazie — například v Německu, ale také v Anglii. A. Potresov nekriticky tíhne k buržoazii. A to je tím neodpustitelnější, že sám A. Potresov musel na příkladu, který si zvolil, poznat a přesně určit, z jakých úvah vycházeli Marx, Engels a Lassalle v době dávno minulé.*

* Mimochodem A. Potresov odmítá řešit otázku, zda měl v hodnocení podmínek války v roce 1859 pravdu Marx, nebo Lassalle. Domníváme se (na rozdíl od Mehringa), že pravdu měl Marx a že Lassalle byl i tehdy, stejně jako v době svého koketování s Bismarckem, oportunista. Lassalle se přizpůsoboval okolnosti, že zvítězilo Prusko a Bismarck a že demokratické národní hnutí v Itálii ani v Německu nebylo dost silné. Tím sklouzával k nacionálně liberální dělnické politice, zatímco Marx podporoval a rozvíjel samostatnou, důsledně demokratickou politiku, namířenou proti nacionálně liberální zbabělosti (zásah Pruska proti Napoleonovi by byl v roce 1859 v Německu podnítil lidové hnutí). Lassalle pokukoval spíš nahoru než dolů, Bismarck

Za prvé to byly úvahy o *národním* hnutí (v Německu a Itálii), o tom, že má přerůst přes hlavu „představitelům středověku“; za druhé to byly úvahy, že „hlavním zlem“ v evropském koncertu jsou reakční monarchie (rakouská, napoleonská atd.).

Jsou to úvahy naprosto jasné a nesporné. Marxisté nikdy nepopírali, že buržoazní národně osvobozenecká hnutí proti feudálně absolutistickým silám jsou pokroková. A. Potresov jistě ví, že v hlavních, tj. v nejdůležitějších, nejvýznamnějších státech naší doby zapletených do konfliktů *nic takového* není a ani být nemohlo. Tehdy existovala jak v Itálii, tak i v Německu lidová hnutí národně osvobozeneckého charakteru, která trvala *celá desetiletí*. Tehdy západní buržoazie nepodporovala svými finančními prostředky jisté další státy, ale naopak, tyto státy byly *skutečně* „hlavním zlem“. A. Potresov jistě ví a sám to v témže článku přiznává, že v naší době *ani jeden* z těchto dalších států není a ani nemůže být „hlavním zlem“.

Buržoazie (například německá, ačkoli zdaleka ne jen ona) ožívuje ze zničených pohnutek ideologii národních hnutí a snaží se ji přenést do období imperialismu, tj. do zcela jiného období. K buržoazii jako vždycky tíhnou oportunisté, kteří *opouštějí* stanovisko současné demokracie a přecházejí na stanovisko *staré* (buržoazní) demokracie. A právě v tom je základní chyba všech statí i celého postoje, celé linie A. Potresova a jeho likvidátorských stoupenců. Marx a Engels řešili v období *staré* (buržoazní) demokracie otázku, úspěch které buržoazie je více žádoucí, přičemž se snažili, aby se umírněně liberální hnutí rozvíjelo v hnutí demokraticky bouřlivé. A. Potresov hlásá v období *současné* (nikoli buržoazní) demokracie buržoazní nacionální liberalismus, ačkoli ani v Anglii, ani v Německu, a dokonce ani ve Francii o nějakém buržoazně pokrokovém hnutí — ať už umírněně liberálním, nebo demokraticky bouřlivém mu imponoval. Bismarckův „úspěch“ naprosto neomlouvá Lassallův oportunismus.

— nemůže být ani řeči. Marx a Engels *předbíhali svou* dobu, dobu buržoazních národních pokrokových hnutí, neboť popoháněli tato hnutí kupředu a snažili se, aby přerůstala představitelům středověku „přes hlavu“.

A. Potresov jako všichni sociálšovinisté opouští *svou* dobu současné demokracie, neboť přechází na dávno překonané, mrtvé, a tedy v jádře mylné stanovisko staré (buržoazní) demokracie.

Následující výzva A. Potresova adresovaná demokracii je proto nanejvýš zmatená a reakční.

„Nevracejme se, ale jděme kupředu. Ne k individualismu, nýbrž k vědomí mezinárodních souvislostí v plné jeho celistvosti a v plné jeho síle. Kupředu, tj. v jistém smyslu i zpět: zpět k Engelsovi, Marxovi, Lassalovi, k jejich metodě hodnocení mezinárodních konfliktů, k jejich schopnosti využít i vztahy mezi státy pro demokratické cíle.“

A. Potresov vleče současnou demokracii nejen v „jistém smyslu“, nýbrž v každém případě *zpět*, k heslům a ideologii staré buržoazní demokracie, k závislosti mas na buržoazii... Marxova metoda vyžaduje především přihlížet k *objektivnímu* obsahu historického procesu v daném konkrétním okamžiku, v dané konkrétní situaci a jasně si uvědomit, hnutí *kteřé* třídy je v této konkrétní situaci hlavní hybnou silou možného pokroku. Tehdy, v roce 1859, nebyl objektivním obsahem historického procesu v kontinentální Evropě imperialismus, nýbrž buržoazní národně osvobozenecká hnutí. Hlavní hybnou silou bylo hnutí buržoazie proti feudálně absolutistickým silám. Velemoudrý A. Potresov však chce po pětapadesáti letech, kdy na místo reakčních feudálů nastoupili jim podobní magnáti finančního kapitálu zchátralé buržoazie, hodnotit mezinárodní konflikty z hlediska *buržoazie, a nikoli nové třídy*.*

* „Ve skutečnosti,“ píše A. Potresov, „právě v tomto období zdánlivé stagnace probíhaly v každé zemi obrovské molekulární procesy a také mezinárodní situace se pozvolna měnila, neboť *určujícím* momentem se v ní stále zřetelněji stávala politika získávání kolonií a výbojného imperialismu.“

A. Potresov se nezamyslel nad významem pravdy, kterou těmito slovy vyjádřil. Předpokládejme, že v období buržoazních národních a osvobozeneckých hnutí mezi sebou válčí dvě země. Které zemi máme z hlediska současné demokracie přát úspěch? Samozřejmě že té, jejíž úspěch více povzbudí a bouřlivěji rozvine osvobozenecké hnutí buržoazie a silněji podlomí feudalismus. Předpokládejme dále, že se *určující* okamžik objektivní historické situace změnil a že místo národně se osvobozujícího kapitálu zaujal mezinárodní reakční, finanční, imperialistický kapitál. Dejme tomu, že jedna země ovládá tři čtvrtiny Afriky a druhá jednu čtvrtinu. Objektivním obsahem jejich války je znovurozdělení Afriky. Které straně máme přát úspěch? Stavět otázku takto postaru je nesmyslné, neboť nemáme dřívější kritéria hodnocení: nejde tu ani o dlouholetý rozvoj buržoazního osvobozeneckého hnutí, ani o dlouholetý proces rozpadu feudalismu. Věcí současné demokracie není ani pomáhat první zemi, aby si zajistila „právo“ na tři čtvrtiny Afriky, ani druhé zemi (i kdyby se hospodářsky vyvíjela rychleji než první), aby si tyto tři čtvrtiny zabrala.

Současná demokracie zůstane věrna sama sobě jen tehdy, jestliže se nepřidá ani k jedné imperialistické buržoazii, jestliže řekne, že „jedna je horší než druhá“, jestliže bude v každé zemi přát imperialistické buržoazii neúspěch. Jakékoli jiné řešení bude ve skutečnosti řešením nacionálně liberální, jež nemá s opravdovým internacionálním nic společného.

Ať se však čtenář nedá oklamat uměle vykonstruovanou terminologií, kterou A. Potresov zastírá svůj přechod na stanovisko buržoazie. Když A. Potresov volá „ne k individualismu, nýbrž k vědomí mezinárodních souvislostí v plné jeho celistvosti a v plné jeho síle“, má v úmyslu stavět proti stanovisku Kautského stanovisko vlastní.

Názor Kautského (a jemu podobných) nazývá „individualismem“, čímž míní, že Kautsky odmítá uvažovat o tom, „úspěch které strany je více žádoucí“, a hájí nacionální liberalismus dělníků každé jednotlivé země. Zato prý my, A. Potresov, Čerevanin, Maslov, Plechanov aj., apelujeme na „internacionální vědomí v plné jeho celistvosti a síle“, neboť jsme pro nacionální liberalismus jednoho určitého druhu nikoli z hlediska jednoho státu (nebo jednoho národa), nýbrž z hlediska opravdu internacionálního... Tato úvaha by byla směšná, kdyby nebyla tak... hanebná.

Jak A. Potresov a spol., tak i Kautsky zradili stanovisko třídy, kterou se snaží reprezentovat, a octli se ve vleku buržoazie.

I I

A. Potresov nazval svůj článek Na rozhraní dvou období. Je nepochybné, že žijeme na rozhraní dvou období, a jen tehdy, rozebereme-li především objektivní podmínky přechodu z jednoho období do druhého, můžeme pochopit nesmírně významné historické události, které právě prožíváme. Jde tu o velká historická období; v každém období existují a budou existovat jednotlivá, dílčí hnutí, směřující jednou kupředu, podruhé zpátky, existují a budou existovat různé odchylky od průměrného typu a průměrného tempa hnutí. Nemůžeme vědět, jakou rychlostí a s jakým úspěchem se budou jednotlivá historická hnutí daného období vyvíjet. Můžeme však vědět a víme, *kteřá třída* je osou toho či onoho období a určuje jeho hlavní obsah, hlavní směr jeho vývoje, hlavní zvláštnosti historické situace daného období atd. Jedině na tomto základě, tj. budeme-li mít na zřeteli především hlavní rozlišující znaky různých „období“ (a ne jednotlivých epizod v dějinách jednotlivých zemí), můžeme správně určit svou

taktiku; a jenom znalost hlavních znaků daného období se může stát základem pro pochopení specifických zvláštností té či oné země.

Právě v této oblasti spočívá hlavní sofizma A. Potresova a Kautského (jeho článek¹⁵² byl otištěn v témž čísle časopisu Naše dělo) neboli jejich hlavní historický omyl, který vede oba k nacionálně liberálním, a ne marxistickým závěrům.

Jde o to, že příklad, který si A. Potresov zvolil a který považuje za „zvlášť zajímavý“, příklad italského tažení roku 1859, a celá řada *analogických* historických příkladů, které si vybral Kautsky, *se nevztahují „právě k oněm* historickým obdobím“, „na jejichž rozhraní“ žijeme. Označme období, do něhož vstupujeme (nebo jsme vstoupili, ale které je teprve v počátečním stadiu), jako období dnešní (neboli třetí). Období, které právě skončilo, označme jako včerejší (neboli druhé). Pak ovšem období, z něhož volí své příklady A. Potresov a Kautsky, musíme označit jako období předvčerejší (neboli první). Pobuřující sofizma a nesnesitelná lživost výkladů A. Potresova i Kautského spočívají právě v tom, že zaměňují podmínky dnešního (třetího) období za podmínky předvčerejšího (prvního) období.

Vysvětleme si to.

Obvyklé dělení historických období, mnohokrát uváděné v marxistické literatuře, které Kautsky nejednou opakoval a které A. Potresov ve svém článku přejímá, je toto: 1. 1789—1871; 2. 1871—1914; 3. 1914—? Hranice jsou zde samozřejmě tak jako všechny hranice v přírodě a ve společnosti podmíněné a pohyblivé, relativní, a nikoli absolutní. I my označujeme za mezníky velkých historických hnutí zvlášť významné a výrazné historické události jen přibližně. První období — od Velké francouzské revoluce do prusko-francouzské války — je obdobím vzestupu buržoazie a jejího naprostého vítězství. Je to vzestupná linie vývoje buržoazie, období buržoazně demokratických a zejména buržoazně národních hnutí, období rychlého boření už překonaných feudálně absolutistických institucí.

Druhé období je obdobím neomezené vlády a úpadku buržoazie, obdobím, kdy buržoazie přestává být pokroková a kdy vstupuje na scénu reakční a ultrareakční finanční kapitál. Je to období, v němž připravuje a pomalu shromažďuje síly nová třída, nová demokracie. Třetí období, které teprve začíná, přivádí buržoazii do stejného „postavení“, v jakém byli feudálové v prvním období. Je to období imperialismu a imperialistických a rovněž z imperialismu vyplývajících otřesů.

Byl to právě Kautsky, kdo v celé řadě článků i ve své brožuře *Cesta k moci*^[314] (vyšla roku 1909) naprosto jasně nastínil hlavní rysy nadcházejícího třetího období, poukázal na zásadní rozdíl mezi tímto obdobím a obdobím druhým (včerejším) a konstatoval, že se v důsledku změny objektivních historických podmínek změnila bezprostřední úkoly současné demokracie, jakož i podmínky a formy jejího boje. Dnes Kautsky zavrhuje to, co vyznával, a zcela neuvěřitelným, hrubým a hanebným způsobem mění kurs. V uvedené brožuře přímo mluví o příznacích blížící se války, a to právě takové války, jaká se v roce 1914 stala skutečností. Stačilo by jednoduše porovnat několik míst z této brožury s tím, co Kautsky píše dnes, a zcela názorně by se ukázalo, že zradil své vlastní přesvědčení a svá nejslavnostnější prohlášení. A Kautsky není v tomto směru ojedinělý případ (nadto vůbec ne jen německý), nýbrž typický představitel celé horní vrstvy současné demokracie, která v okamžiku krize přešla na stranu buržoazie.

Všechny příklady z dějin, které si vybrali A. Potresov a Kautsky, se týkají prvního období. Hlavním objektivním obsahem historických jevů za válek nejen v letech 1855, 1859, 1864, 1866 a 1870, ale i v roce 1877 (rusko-turecká válka) a v letech 1896—1897 (války Turecka proti Řecku a arménské nepokoje) byla buržoazní národní hnutí nebo „křeče“ buržoazní společnosti, která se osvobozovala od různých forem feudalismu. O žádné skutečně samostatné aktivitě soudobé demokracie, jež by odpovídala období

přezrálosti a úpadku buržoazie, nemohlo být tehdy v celé řadě vyspělých zemí ani řeči. Hlavní třídou, která tehdy, za těchto válek a jako jejich účastnice, byla na vzestupu a jediná mohla s drtivou silou čelit feudálním absolutistickým institucím, byla buržoazie. V různých zemích byla tato buržoazie, reprezentovaná různými vrstvami *majetných* výrobců zboží, v různé míře pokroková, ba někdy (například část italské buržoazie v roce 1859) dokonce revoluční, avšak všeobecným rysem tohoto období byla právě pokrokovost buržoazie, *to znamená* okolnost, že její boj proti feudalismu nebyl rozhodnut a dokončen. Je zcela přirozené, že tehdejší síly soudobé demokracie — a Marx jako jejich představitel —, které se řídily nepopíratelnou zásadou podporovat pokrokovou buržoazii (buržoazii schopnou boje) proti feudalismu, řešily otázku, „úspěch které strany“, tj. *kteří* buržoazie, je více žádoucí. Lidové hnutí v hlavních zemích zachvácených válkou bylo tehdy všeobecně demokratické, tj. svým ekonomickým i třídním obsahem buržoazně demokratické. Je zcela přirozené, že tehdy ani nebylo možné klást si *jinou* otázku než tu, úspěch *kteří* buržoazie, v jaké kombinaci sil a při nezdaru které z reakčních sil (feudálně absolutistických, brzdících vzestup buržoazie) slibuje soudobé demokracii větší „prostor“.

Přitom Marx, jak to byl nucen přiznat i A. Potresov, při „hodnocení“ mezinárodních konfliktů vzniklých následkem buržoazních národních a osvobozeneckých hnutí vycházel z úvah o tom, úspěch které strany může více přispět k „rozvoji“ (článek A. Potresova, s. 74) národních a vůbec lidových všeobecně demokratických hnutí. To znamená, že při válečných konfliktech vzniklých v důsledku nástupu buržoazie jednotlivých národů k moci dbal Marx stejně jako v roce 1848 nejvíc o to, aby se buržoazně demokratické hnutí rozšířilo a vyhrotilo tím, že se do něho zapojí širší a „plebejtější“ masy, všechna maloburžoazie a zvláště rolnictvo a konečně i nemajetné třídy. Právě

tento Marxův názor na rozšiřování sociální základny hnutí a na jeho rozvíjení zásadně odlišoval Marxovu důsledně demokratickou taktiku od Lassalovy nedůsledné taktiky, přiklánějící se ke spolenectví s nacionálními liberály.

Mezinárodní konflikty zůstaly svou *formou* i ve třetím období stejnými mezinárodními konflikty jako v období prvním, avšak jejich sociální a třídní *obsah* se od základu změnil. Objektivní historická situace je dnes docela jiná.

Boj vzmáhajícího se, národně se osvobozujícího kapitálu proti feudalismu vystřídal boj ultrareakčního, překonaného a přežitého finančního kapitálu spějícího k úpadku a rozkladu, boj tohoto kapitálu proti novým silám. Buržoazně národní rámec států, který byl v prvním období oporou *rozvoje* produktivních sil lidstva vymaňujícího se z feudalismu, začal nyní, ve třetím období, *překážet* dalšímu rozvoji produktivních sil. Buržoazie se změnila ze vzmáhající se pokrokové třídy v třídu upadající, rozkládající se, vnitřně odumřelou, reakční. Vzmáhající se třídou — v širokém historickém měřítku — se tak stala docela jiná třída.

A. Potresov a Kautsky opustili stanovisko této třídy a vrátili se zpátky, neboť opakují buržoazní lež, že objektivním obsahem historického procesu je prý *i dnes* pokrokové hnutí buržoazie proti feudalismu. Ve skutečnosti však dnes nemůže být ani řeči o tom, že by *současná* demokracie byla ve vleku *reakční*, imperialistické buržoazie, ať má tato buržoazie jakoukoli „barvu“.

V prvním období bylo objektivně dějinným úkolem, aby pokroková buržoazie ve svém boji proti *hlavním* představitelům odumírajícího feudalismu začala „využívat“ mezinárodní konflikty k maximálnímu prospěchu veškeré, tj. celé světové buržoazní demokracie. Tehdy, v prvním období, před více než půlstoletím, bylo přirozené a nevyhnutelné, že buržoazie ujařmená feudalismem přála „svému“ feudálnímu utlačovateli neúspěch, přičemž těchto nejdůležitějších, ústředních bašt feudalismu celoevropského

významu nebylo mnoho. A Marx „zvažoval“, v které zemi bude za daných konkrétních poměrů (situace) úspěch buržoazního osvobozenického hnutí pro podkopání *celoevropské* bašty feudalismu *významnější*.

Nyní, ve třetím období, nezůstala zachována ani jedna feudální bašta celoevropského významu. „Využívání“ je samozřejmě úkolem současné demokracie, avšak právě *mezinárodní* využívání — přes tvrzení A. Potresova a Kautského — musí být zaměřeno nikoli proti jednotlivým národním finančním kapitálům, nýbrž proti mezinárodnímu finančnímu kapitálu. A využívat toho musí jiná třída než ta, která byla na vzestupu před 50—100 lety. Tehdy šlo o vztahy mezi státy (výraz A. Potresova) nejpokrokovější buržoazní demokracie; dnes historie přichystala a objektivní situace určila podobný úkol docela jiné třídě.

I I I

Druhé období, neboli podle A. Potresova „pětačtyřicetileté údobí“ (1870—1914), charakterizuje tento autor velmi neúplně. Stejnou neúplností trpí i charakteristika tohoto období v německém spise Trockého^[409], i když se autor v praktických závěrech s A. Potresovem neshoduje (což je třeba považovat za přednost Trockého před A. Potresovem). Oba jmenovaní autoři asi stěží chápou, proč jsou si v určitém smyslu tak blízcí.

O období, které jsme označili jako druhé neboli včerejší, A. Potresov píše:

„Detailně vymezená práce a boj a vším pronikající myšlenka postupného vývoje, tyto příznaky doby, které jedni povýšili na princip, se pro druhé staly běžným faktem jejich bytí a jako takové i součástí jejich psychiky, odstínem jejich ideologie“ (71). „Rubem její (této doby) způsoblosti k plánovitě důslednému a opatrnému postupu vpřed byla za prvé naprostá neschopnost přizpůsobit se momentům narušení postupného vývoje a nejrůznějším katastrofickým jevům a za druhé mimořádná uzavřenost v okruhu národního působení — národ-

ního prostředí“ (72) ... „Ani revoluci, ani války“ (70) ... „Demokracie se nacionalizovala tím úspěšněji, čím více se protahovalo období jejího „pozičního boje“, čím déle zůstávalo na scéně ono údobí evropských dějin, které... bylo údobím, jež nepoznalo mezinárodní konflikty v srdci Evropy a neprožívalo tedy ani nepokoje přesahující hranice národních států a které nepocítilo palčivě zájmy celoevropského či světového měřítka“ (75—76).

Hlavním nedostatkem této charakteristiky stejně jako příslušné charakteristiky téhož období u Trockého je neochota vidět a uznat v soudobé demokracii, která se vyvíjela na uvedeném základě, hluboké vnitřní rozpory. Vypadá to, jako by soudobá demokracie daného období byla stále jednotným celkem, do něhož, obecně řečeno, pronikla myšlenka postupného vývoje, byla celkem, který se nacionalizoval, odvykal narušování postupného vývoje a katastrofám, degeneroval a plesnivěl.

Ve skutečnosti to tak být nemohlo, neboť vedle uvedených tendencí působily nesporně i jiné, opačné tendence, „bytí“ dělnických mas se internacionalizovalo — útek do měst a nivelizace (vyrovnávání) životních podmínek ve velkých městech na celém světě, zmezinárodnování kapitálu, míšení městského a vesnického, domácího a jinonárodního obyvatelstva ve velkých továrnách atd. — třídní rozpory se zostřovaly, sdružení podnikatelů dělala větší nátlak na organizace dělníků, vznikaly ostřejší a tvrdší formy boje, například v podobě masových stávek, vzrůstaly životní náklady, útlak finančního kapitálu se stával nesnesitelným aj. aj.

Ve skutečnosti to tak *nebylo*, to jsme věděli bezpečně. Ani jeden, doslova ani jediný velký kapitalistický stát v Evropě nebyl v tomto období ušetřen boje mezi dvěma protichůdnými proudy uvnitř soudobé demokracie. Přes vcelku „pokojný“, „nehybný“, ospalý ráz období měl tento boj ve všech velkých zemích někdy velmi bouřlivé formy včetně roztržek. Tyto protichůdné proudy se projevíly bez výjimky ve všech různorodých oblastech života a v problémech soudobé demokracie, jako byl vztah

k buržoazii, spojenectví s liberály, hlasování pro válečné úvěry, postoj ke koloniální politice, k reformám, k charakteru hospodářského boje, k neutralitě odborů aj.

„Vším pronikající myšlenka postupného vývoje“ vůbec nebyla naprosto převládajícím smýšlením celé soudobé demokracie, jak vyplývá ze slov Potresova a Trockého. Nikoli, tato myšlenka vykrystalizovala v určitý směr, který v tehdejší Evropě často vytvářel samostatné frakce a někdy dokonce samostatné strany soudobé demokracie. Tento směr měl své vůdce, své tiskové orgány, svou politiku, svůj zvláštní — a zvláště organizovaný — vliv na obyvatelstvo. A nejen to. Tento směr se stále víc a víc opíral — a nakonec se definitivně, lze-li to tak říci, „opřel“ — o zájmy určité společenské vrstvy *uvnitř* soudobé demokracie.

„Vším pronikající myšlenka postupného vývoje“ přirozeně získala pro soudobou demokracii celou řadu maloburžoazních souběžců; mimoto v určité vrstvě poslanců, novinářů a funkcionářů odborových organizací převládl maloburžoazní životní styl — a tedy i politická „orientace“ (zaměření, úsilí); vytvářela se, více či méně výrazně a vyhraněně, specifická byrokracie a aristokracie dělnické třídy.

Vezměme například ovládnutí kolonií a rozšiřování koloniálních držav. To byl bezpochyby jeden z charakteristických rysů popisovaného období a většiny velkých států. Co to znamenalo hospodářsky? Spoustu určitých mimořádných zisků a zvláštních výsad pro buržoazii a dále nepochybně i to, aby i nevelká menšina maloburžoazie měla možnost dostávat drobtý z těchto „kousků koláče“; totéž pro nejlépe situované úředníky, činitele dělnického hnutí apod. Že nepatrná menšina dělnické třídy, například v Anglii, těchto drobtů výhod plynoucích z kolonií a z výsad takto „užívala“, to je nesporný fakt, který konstatovali a zdůrazňovali již Marx a Engels. Avšak to, co bylo svého času jevem výhradně anglickým, stávalo se ve všech velkých evropských kapitalistických zemích obecným jevem úměrně k tomu, jak se všechny tyto

země ve velkém rozsahu zmocňovaly kolonií, a vůbec úměrně k vývoji a rozvoji imperialistického období kapitalismu.

Stručně řečeno, „vším pronikající myšlenka postupného vývoje“ druhého (neboli včerejšího) období vyvolala nejen jistou „nepřizpůsobenost k narušování postupného vývoje“, jak se domnívá A. Potresov, nejen jisté „posibilistické“¹⁵³ tendence, jak soudí Trockij, ale vytvořila celý oportunistický směr opírající se o určitou sociální vrstvu uvnitř soudobé demokracie, spjatou s buržoazií své národní „barvy“ nesčetnými nitkami společných hospodářských, sociálních a politických zájmů, směr, který se přímo, otevřeně, naprosto vědomě a soustavně staví proti jakékoli myšlence o „narušování postupného vývoje“.

Jádro celé řady taktických a organizačních chyb Trockého (nemluvě již o A. Potresovovi) je právě v tom, že se bojí, anebo nechce nebo není schopen uznat fakt, že oportunistický směr dosáhl úplné „zralosti“ a že je velmi úzce, nerozlučně spojen s dnešními nacionálními liberály (neboli sociálnacionalismem). V praxi vede popírání tohoto faktu „zralosti“ a nerozlučného spojení přinejmenším k naprosté bezradnosti a bezmocnosti vůči nynějšímu sociálnacionalistickému (neboli nacionálně liberálnímu) zlu.

Spojitosť mezi oportunismem a sociálnacionalismem popírají vcelku jak A. Potresov, tak i Martov, Axelrod, Vl. Kosojskij (který dospěl až k tomu, že obhajuje nacionálně liberální hlasování německých demokratů pro válečné úvěry^[44]) a Trockij.

Jejich hlavním „argumentem“ je, že včerejší dělení demokracie „podle oportunismu“ není úplně totožné s jejím dnešním dělením „podle sociálnacionalismu“. Tento argument je za prvé ve skutečnosti nesprávný, jak hned ukážeme, a za druhé je naprosto jednostranný, neúplný a marxisticky zásadně neudržitelný. Jednotlivci i skupiny mohou přecházet z jedné strany na druhou — to

je nejen možné, ale dokonce při každém velkém společenském „otřesu“ nevyhnutelné; charakter určitého *směru* se tím vůbec nemění; nemění se ani ideová spojitost mezi určitými směry, nemění se jejich *třídní* význam. Zdálo by se, že všechny tyto myšlenky jsou do té míry známé a nepochybné, že je snad až nemístné příliš je zdůrazňovat. Avšak právě na tyto myšlenky uvedení autoři zapomněli. Hlavní *třídní* význam — nebo chcete-li sociálně ekonomický obsah — oportunistu tkví v tom, že určití představitelé dnešní demokracie přešli (ve skutečnosti, tj. i když si to třeba neuvědomují) v celé řadě jednotlivých otázek na stranu buržoazie. Oportunismus je liberální dělnická politika. Kdo se bojí „frakčního“ zbarvení těchto výrazů, tomu doporučujeme, aby se obtěžoval prostudováním toho, jak hodnotili Marx, Engels a Kautsky („autorita“ zvláště přijatelná pro odpůrce „frakcionářství“, nemám pravdu?) dejme tomu anglický oportunismus. Nemůže být nejmenší pochyby, že výsledkem takového studia bude konstatování podstatné a zásadní totožnosti oportunistu s liberální dělnickou politikou. Hlavní *třídní* význam dnešního sociálnacionalismu je naprosto stejný. Hlavní *ideou* oportunistu je spojenectví nebo sblížení (případně dohoda, blok atd.) buržoazie a jejího antipoda. Hlavní idea sociálnacionalismu je naprosto stejná. O ideově politické příbuznosti, spojitosti, ba dokonce totožnosti oportunistu se sociálnacionalismem nelze vůbec pochybovat. Je však samozřejmé, že nesmíme brát za základ jednotlivce nebo skupiny, nýbrž rozbor *třídního* obsahu společenských *směrů* a ideově politické hodnocení jejich hlavních, stěžejních zásad.

Přistoupíme-li k tomuto tématu z poněkud jiné strany, musíme si položit otázku, *odkud* se vzal sociálnacionalismus? Jak rostl a vyrostl? *Co* mu dodalo význam a sílu? Kdo si neodpoví na tyto otázky, ten sociálnacionalismus vůbec nepochopil a není samozřejmě vůbec schopen se od něho „ideově oddělit“, i kdyby se zapřísahal a dušoval, že je

k tomuto „ideovému oddělení“ od sociálnacionalismu odhodlám.

Odpověď na tuto otázku může být jen jedna: sociálnacionalismus vyrostl z oportunistu, a právě ten mu dal sílu. Jak se mohl „najednou“ zrodit sociálnacionalismus? Zrovna tak, jako se „najednou“ narodí dítě, když uplyne devět měsíců od početí. Každý z nesčetných projevů oportunistu byl během celého druhého (neboli včerejšího) období ve všech evropských zemích pramínkem, a ty se nyní všechny „najednou“ slily ve velkou, i když velmi mělkou (a v závorce dodejme: kalnou a špinavou) sociálnacionalistickou řeku. Po uplynutí devíti měsíců od početí se plod musí oddělit od matky; po uplynutí mnoha desetiletí od početí oportunistu se bude muset jeho zralý plod, sociálnacionalismus, ve víceméně krátké době (v porovnání s desetiletími) oddělit od současné demokracie. I kdyby různí dobráci při takových myšlenkách nebo řečech sebevíc křičeli, zlobili se a vztekali, je to nevyhnutelné, neboť to vyplývá z celého sociálního vývoje současné demokracie a z objektivní situace třetího období.

Jestliže však není dělení „podle oportunistu“ úplně shodné s dělením „podle sociálnacionalismu“, není to důkaz, že mezi těmito jevy není zásadní spojitost? Za prvé to není důkaz, stejně jako přechod jednotlivců z řad buržoazie koncem 18. století jednou na stranu feudálů a podruhé na stranu lidu není důkazem toho, že „není spojitost“ mezi růstem buržoazie a Velkou francouzskou revolucí roku 1789. Za druhé, v podstatě — a tady jde právě o podstatu — tato shoda *existuje*. Neposuzujte jednu zemi, ale celou řadu, například deset evropských zemí: Německo, *Anglii*, *Francii*, *Belgii*, Rusko, Itálii, Švédsko, Švýcarsko, Holandsko a Bulharsko. Určitou výjimkou budou jen tři podtržené země; v těchto ostatních zrodily *proudy* rozhodných odpůrců oportunistu právě *proudy* nepřátelské sociálnacionalismu. Porovnejte známý časopis *Sozialistische Monatshefte*^[40a] a jeho odpůrce v Německu, *Naše dělo*^[117] a jeho odpůrce

v Rusku, stranu Bissolatiho a její odpůrce v Itálii; stoupen-
ce Greulich a Grimma ve Švýcarsku, Brantinga a Höglun-
da ve Švédsku, Troelstry a Pannekoeka s Gorterem v Ho-
landsku a konečně i „obštodelovce“ a „těšňaky“ v Bulhar-
sku¹⁵⁴. Existuje tu celková shoda mezi starým a novým
dělením, ale úplná shoda se nevyskytuje ani u nejjedno-
dušších přírodních jevů, například jako není Volha po
soutoku a před soutokem s Kamou úplně stejná nebo jako
neexistuje úplná podoba mezi dítětem a rodiči. Anglie je
jen zdánlivou výjimkou, ve skutečnosti tam byly před
válkou dva hlavní směry soustředěné kolem dvou *deníků*,
což je zcela spolehlivý objektivní příznak masovosti směru,
a to kolem listu oportunistů The Daily Citizen¹⁵⁵ a kolem
listu odpůrců oportunismu The Daily Herald¹⁵⁶. Oba listy
zachvátila vlna nacionalismu, ale v opozici byla necelá
desetina přívrženců prvního listu a asi tři sedminy přívržen-
ců druhého listu. Obvyklý způsob srovnávání, kdy se
porovnává jen Britská socialistická strana s Nezávislou
labouristickou stranou, je nesprávný, neboť se zapomíná na
faktický blok Nezávislé labouristické strany s fabiány¹⁵⁷ a
s Labouristickou stranou¹⁵⁸. Výjimkou jsou tedy jen dvě
země z deseti, ale ani zde nejde o naprostou výjimku,
neboť směry si nevyměnily místa, pouze vlna zachvátila
(z důvodů natolik jasných, že se jimi nemusíme zabývat)
téměř všechny odpůrce oportunismu. To nesporně dokazu-
je, jak je tato vlna silná, ale nikterak nevyvrací skutečnost,
že se staré a nové dělení v celoevropském měřítku shoduje.

Tvrdí se, že dělení „podle oportunismu“ zastaralo, že
má smysl jen dělení na přívržence internacionalismu a na
přívržence národní omezenosti. Tento názor je zásadně
nesprávný. Pojem „přívrženec internacionalismu“ postrádá
jakýkoli obsah a jakýkoli smysl, není-li rozveden *konkrétně*,
a každý krok k takovému konkrétnímu rozvedení znamená
výčet příznaků nepřátelského postoje k oportunismu.
V praxi to platí ještě víc. Přívrženec internacionalismu,
který není naprosto důsledným a rozhodným odpůrcem

oportunistu, je přelud a nic víc. Snad se jednotlivci tohoto typu mohou sami upřímně pokládat za „internacionalisty“, jenže lidé se neposuzují podle toho, co si o sobě myslí, nýbrž podle politického vystupování; a politické vystupování takových „internacionalistů“, kteří nejsou důslednými a rozhodnými odpůrci oportunismu, bude vždycky pomocí či podporováním nacionalistického směru. Na druhé straně nacionalisté si také říkají „internacionalisté“ (Kautsky, Lensch, Haenisch, Vandervelde, Hyndman aj.), a nejenže si tak říkají, ale plně uznávají mezinárodní sblížení, dohodu, sjednocení lidí a jejich způsobu myšlení. Oportunisté *nejdou proti* „internacionalismu“, jsou jen pro mezinárodní uznání oportunismu a mezinárodní dohodu mezi oportunisty.

JAK POLICIE A REAKCIONÁŘI CHRÁNÍ JEDNOTU NĚMECKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Německý sociálně demokratický list v Gotě — Gothaer Volksblatt — uveřejnil v čísle z 9. ledna článek nazvaný Politika sociálně demokratické parlamentní frakce pod ochranou policie^[403].

„První dva dny fungování předběžné cenzury v praxi,“ píše list, který byl poctěn tímto příjemným poručnictvím vojenského velitelství, „ukazují naprosto jasně, že centrální úřady se starají zejména o to, aby zavřely ústa nepohodlným kritikům politiky sociálně demokratické frakce z našich řad. Cenzura usiluje zachovat ‚stranický mír‘ v ‚sociálně demokratické straně‘, neboli jinými slovy uchovat ‚jednotnou‘, ‚semknutou‘ a silnou německou sociální demokracii. Sociální demokracie pod poručnictvím vlády — to je nejvýznamnější vnitropolitická událost naší ‚veliké doby‘, doby obrození německého národa.

Je tomu již několik týdnů, co politikové z naší sociálně demokratické frakce začali energicky agitovat pro své názory. V několika největších stranických centrech narazili na silnou opozici. Jejich propaganda vyvolala mezi dělníky náladu spíše proti těm, kdo hlasují pro válečné úvěry než pro ně, a proto se jim vojenské úřady snažily přispěchat na pomoc tím, že zavedly cenzurní zákazy nebo zrušily svobodu shromažďování. U nás v Gotě pomáhá sociálně demokratické frakci vojenská cenzura, v Hamburku známý zákaz shromažďování.“

Švýcarský sociálně demokratický list v Bernu¹⁵⁹, který cituje tato slova, konstatuje, že v Německu podléhá předběžné cenzuře celá řada sociálně demokratických listů, a dodává k tomu:

„Jednomyslnosti německého tisku tedy již nebude nic bránit. Kdyby se ji někde pokusili porušit, vojenská diktatura s tím na základě přímého nebo nepřímého udání ‚sociálních demokratů‘, zastánců míru ve straně, rychle a rázně skoncuje.“

Oportunistické sociálně demokratické listy skutečně přímo i nepřímo udávají listy radikální!

Fakta tedy dokazují, že jsme měli naprostou pravdu, když jsme v 36. čísle listu Social-demokrat^[73] napsali: „Oportunisté jsou buržoazní nepřátelé proletářské revoluce... v krizových obdobích se *najednou* projevují jako otevření spojenci *veškeré* spojené buržoazie.“* Jednota jako heslo sociálně demokratické strany znamená dnes jednotu s oportunisty a podřízení se jim (nebo jejich bloku s buržoazií). Je to heslo, které *ve skutečnosti* pomáhá policii a reakcionářům a škodí dělnickému hnutí.

Mimochodem poznamenejme, že vyšla skvělá Borchardtova brožura (v němčině) s názvem Před 4. srpem 1914 a po něm, která má podtitul Zřekla se německá sociální demokracie sama sebe?^[231] Ano, zřekla se, odpovídá autor a poukazuje na křiklavý rozpor mezi stranickými prohlášeními před 4. srpem a politikou „čtvrtého srpna“. Ve válce proti válce se nezastavíme před žádnými obětmi — říkali sociální demokraté v Německu i v jiných zemích před 4. srpem 1914. Avšak 28. září 1914 se člen ústředního výboru Otto Braun odvolával na 20 miliónů kapitálu v legálních listech a na 11 000 zaměstnanců. Desetitisíce předáků, úředníků a privilegovaných dělníků demoralizovaných legalismem dezorganizovaly miliónovou armádu sociálně demokratického proletariátu.

Poučení z toho je nad slunce jasnější: rázně skoncovat se šovinismem a oportunismem. Ale povrchní eserští žvanilové (J. Gardenin a spol.) v povrchní pařížské Mysli^[112] se zříkají marxismu ve prospěch maloburžoazních idejí! Zapomnělo se na abecedu politické ekonomie a na světový vývoj kapitalismu, který plodí jen jednu revoluční třídu — proletariát. Zapomnělo se na chartismus¹⁶⁰, na červen 1848¹⁶¹, na Pařížskou komunu a na říjen a prosinec 1905¹⁶². Dělníci jdou za svou světovou revolucí nevyhnutelně řadou

* Viz tento svazek, s. 136. *Red.*

porážek a omylů, nezdarů a přehmatů, ale přesto za ní jdou. Jenom slepý by mohl nevidět, že základní a hlavní, rozhodující příčinou hanby a krachu internacionály v roce 1914 je buržoazní a maloburžoazní vliv na proletariát. Ale mluvkové Gardeninové a spol. chtějí léčit socialismus úplným odmítnutím jeho jediného společenskohistorického základu, třídního boje proletariátu, a definitivním rozředěním marxismu filistrovskou, intelektuálsky narodnickou vodičkou. Místo houževnaté práce a úsilí, aby se proletářské revoluční hnutí úplně rozešlo s oportunistem, chtějí toto hnutí spojit s oportunisty typu Ropšinů a Černovů, kteří byli především huráliberály, včera od liberálů odpadli a dnes se znovu opájejí sladkými buržoazními frázemi o principu „práce“!! Gardeninové nejsou lepší než Südekumové, socialisté-revolucionáři nejsou lepší než likvidátoři: ne nadarmo se ti i oni tak láskyplně objali v časopise Sovremennik¹⁶³, který zvláště prosazuje program sociálních demokratů a socialistů-revolucionářů.

Social-demokrat, č. 39
3. března 1915

Podle listu Social-demokrat

O LONDÝNSKÉ KONFERENCI

Uvádíme zkráceně dopis zástupce SDDSR:

„Londýn 14. února 1915^[318]. Včera v noci jsem dostal od tajemníka britské sekce internacionály adresu místa konání konference jako odpověď na můj dopis, v němž jsem sděloval svou adresu, aniž jsem se dožadoval pozvání. Rozhodl jsem se, že tam půjdu, abych se pokusil přednést deklaraci. Z eserů jsem tam zastihl Rubanoviče (zastupoval sociálšovinisty) a z Mysli Černova a Bobrova; z organizačního výboru Majského, delegovaného společně s Martovem, který se nedostavil, protože nedostal povolení vycestovat. Za Anglii tu bylo jedenáct delegátů (Keir Hardie jako předseda, MacDonald aj.); za Francii šestnáct (Sembat, Vaillant aj.) a za Belgii tři (Vandervelde aj.).

Předseda zahájil konferenci oznámením, že jejím cílem je výměna názorů, a nikoli schválení rezolucí. Jeden z Francouzů podal pozměňovací návrh: Proč by se nemohl názor *většiny* zakotvit v rezoluci? Návrh byl mlčky schválen.

Program měl tyto body: 1. práva národů — Belgie, Polsko; 2. kolonie; 3. záruky míru. Byla zvolena mandátová komise (Rubanovič aj.). Bylo rozhodnuto, aby jeden zástupce za každou zemi přednesl stručnou zprávu o postoji k válce. Požádal jsem o slovo a protestoval proti tomu, že nebyl pozván oficiální zástupce naší strany v mezinárodním socialistickém byru (soudruh Maximovič je už dlouho, přes rok, členem mezinárodního socialistického byra za naši stranu a žije trvale v Londýně). Předseda mě přerušil s odvoláním na to, že byli pozváni všichni, „jejichž jména jsou známa“. Znovu jsem protestoval proti tomu, že nebyli

vyrozumění skuteční zástupci. Poté jsem se odvolal na náš manifest (viz Social-demokrat, č. 33: Válka a sociální demokracie v Rusku)*, který vyjadřuje celkový postoj k válce a který byl *zaslán* mezinárodnímu socialistickému byru. Než začneme mluvit o podmínkách míru, musíme si ujasnit, jakými prostředky o něj budeme usilovat, a k tomu je třeba zjistit, zda existuje společná revoluční sociálně demokratická základna, zda se radíme jako šovinisté, pacifisté nebo sociální demokraté. Začal jsem předčítat naši deklaraci, ale předseda mě přerušil a prohlásil, že moje postavení jako delegáta není dosud vyjasněno(!!) a že se nesešli proto, aby kritizovali různé strany(!!!). Prohlásil jsem, že budu ve svém projevu pokračovat po zprávě mandátové komise.“ (Text deklarace^[20], který nám nedovolili přečíst, uveřejníme v příštím čísle.)

„Vaillant, Vandervelde, MacDonald a Rubanovič stručně informovali o celkové pozici. Na základě zprávy mandátové komise se Majskému navrhlo, aby sám rozhodl, zda může sám osobně zastupovat organizační výbor, a mně ‚se povolila‘ účast. Poděkoval jsem konferenci za ‚laskavost‘ a chtěl pokračovat ve čtení deklarace, aby se vyjasnilo, zda mohu zůstat. Předseda mě přerušil s tím, že nedovolí, aby se konferenci kladly ‚podmínky‘. Žádal jsem tedy, abych směl oznámit, z jakých důvodů *se* konference *nezúčastním*. To se zamítlo. Pak jsem tedy prohlásil, že SDDSR se konference neúčastní; a pokud jde o důvody, nechal jsem u předsedy písemný text deklarace. Sebral jsem své papíry a odešel...“

Předsedovi bylo předáno prohlášení předsedy ÚV lotyšské sociální demokracie (Berzina), že se bezvýhradně připojuje k naší deklaraci.“

Delegáti konference měli zakázáno, aby sdělovali cokoli tisku; odchodu soudruha Maximoviče se to samozřejmě netýkalo a Labour Leader¹⁶⁴, tiskový orgán, s nímž spolu-

* Viz tento svazek, s. 39–48. *Red.*

pracuje Keir Hardie, přinesl o Maximovičově odchodu zprávu^[400] a uvedl v hrubých rysech i jeho stanovisko.

Pro nedostatek místa jsme nuceni vrátit se k londýnské konferenci^[67, 159] a jejím rezolucím v příštím čísle. Zatím jen poznamenejme, že její rezoluce nejsou k ničemu a jen zastírají sociálšovinismus.

Obraz ruské delegace vypadá takto: ÚV a lotyšští sociální demokraté jsou rozhodně a jasně proti sociálšovinismu. Organizační výbor likvidátorů je kdoví kde nebo se plete pod nohy. Co se týká eserů, „strana“ (Rubanovič) je *pro* sociálšovinismus a Mysl^[112] (Bobrov a Černov) je v opozici, kterou zhodnotíme, až se dovíme, jak vypadá jejich prohlášení.

Social-demokrat, č. 39
3. března 1915

Podle listu Social-demokrat

K O N F E R E N C E
Z A H R A N I Č N Í C H S E K C Í
S D D S R¹⁶⁵

V těchto dnech skončila ve Švýcarsku konference zahraničních sekcí SDDSR. Kromě projednání čistě zahraničních záležitostí, o nichž se vynasnažíme aspoň stručně informovat v dalších číslech ústředního orgánu, vypracovala tato konference rezoluce o důležité a aktuální otázce — o válce. Tyto rezoluce otiskujeme okamžitě, neboť doufáme, že prospějí všem sociálním demokratům, kteří doopravdy hledají reálné východisko z dnešního názorového chaosu, který v podstatě znamená, že se slovně uznává internacionalismus, ale v praxi se za každou cenu, tak či onak usiluje o smír se sociálšovinismem. Dodejme, že diskuse o hesle Spojené státy evropské měla jednostranně politický charakter a že bylo rozhodnuto tuto otázku odložit, dokud se v tisku neprodiskutuje *ekonomická* stránka věci.

R E Z O L U C E K O N F E R E N C E

Na základě manifestu ÚV, otištěného v 33. čísle*, stanoví konference pro větší plánovitost propagandy tyto teze:

O C H A R A K T E R U V Á L K Y

Nynější válka má imperialistický charakter. Tuto válku vyvolaly podmínky období, v němž kapitalismus dosáhl

* Viz tento svazek, s. 39—48. *Red.*

nejvyššího stadia vývoje, kdy nejpodstatnější není už jen vývoz zboží, ale i vývoz kapitálu, kdy kartelizace výroby a internacionalizace hospodářského života dosáhly značného rozsahu, kdy v důsledku koloniální politiky došlo k rozdělení téměř celé zeměkoule, kdy produktivní síly světového kapitalismu přerostly omezený rámec národních a státních útvarů a kdy dozrály objektivní podmínky pro uskutečnění socialismu.

O HESLE „OBRANY VLASTI“

Pravá podstata nynější války spočívá v boji mezi Anglií, Francií a Německem za rozdělení kolonií a za vyplenění konkurujících zemí i v úsilí carismu a vládnoucích tříd Ruska o anexi Persie, Mongolska, asijské části Turecka, Cařihradu, Haliče atd. Národní prvek v rakousko-srbské válce je naprosto podružný a nijak nemění celkový imperialistický charakter války.

Celé dějiny hospodářství a diplomacie posledních desetiletí svědčí o tom, že obě skupiny válčících národů systematicky připravovaly právě takovouto válku. Pro stanovení taktiky socialistů nemá žádný význam, která skupina zasedla první vojenský úder nebo první vyhlásila válku. Fráze o obraně vlasti, o odporu proti nepřátelskému vpádu, o obranné válce apod. jsou z obou stran čirým klamáním lidu.

Základem skutečně národních válek, k jakým docházelo zejména v letech 1789—1871, byl dlouhodobý proces masových národních hnutí, boje proti absolutismu a feudalismu, odstraňování národnostního útlaku a vytváření národních států jako předpokladu pro kapitalistický vývoj.

Ideologie národního hnutí, vytvořená tímto obdobím, zanechala hluboké stopy na většině maloburžoazie a na části proletariátu. Buržoazní sofisté a zrádci socialismu, kteří jim přisluhují, toho dnes, v naprosto jiném, imperia-

listickém období, využívají k rozbíjení jednoty dělníků a k tomu, aby je odváděli od jejich třídních úkolů a revolučního boje proti buržoazii.

Více než kdy jindy platí dnes slova Komunistického manifestu^[81], že „dělníci nemají vlast“. Jenom internacionální boj proletariátu proti buržoazii může uhájit jeho vymoženosti a uvolnit utlačovaným masám cestu k lepší budoucnosti.

HESLA REVOLUČNÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

„Přeměnit nynější imperialistickou válku ve válku občanskou je jediné správné proletářské heslo, osvědčené zkušenostmi Komuny, vytyčené v basilejské rezoluci (1912) a vyplývající ze všech podmínek imperialistické války mezi vysoce rozvinutými buržoazními zeměmi.“*

Občanská válka, k níž v nynějším období vyzývá revoluční sociální demokracie, je bojem ozbrojeného proletariátu proti buržoazii za vyvlastnění třídy kapitalistů ve vyspělých kapitalistických zemích, za demokratickou revoluci v Rusku (demokratická republika, osmihodinový pracovní den, konfiskace statkářské půdy), za republiku v zaostalých monarchických zemích vůbec atd.

Nesmírné útrapy mas, způsobené válkou, nutně vyvolávají revoluční nálady a hnutí, které musí zobecnit a usměrnit heslo občanské války.

V této chvíli je organizace dělnické třídy silně roztříštěná. Avšak revoluční krize přesto dozrává. Po válce se budou vládnoucí třídy ve všech zemích ještě usilovněji snažit vrátit osvobozené hnutí proletariátu o celá desetiletí zpátky. Úkolem revoluční sociální demokracie bude jak při rychlém tempu revolučního vývoje, tak i při vleklém charakteru krize neupouštět od dlouhodobé každodenní práce a

* Viz tento svazek, s. 48. *Red.*

neopomíjet žádnou z dřívějších metod třídního boje. Jejím úkolem bude zaměřovat jak parlamentarismus, tak hospodářský boj proti oportunistu v duchu revolučního boje mas.

Jako první kroky na cestě k přeměně nynější imperialistické války ve válku občanskou je třeba stanovit: 1. bezpodmínečné odmítnutí hlasovat pro válečné úvěry a vystoupení z buržoazních vlád; 2. úplné skoncování s politikou „národního míru“ (bloc national, Burgfrieden); 3. vytvoření ilegálních organizací všude, kde vlády a buržoazie zavádějí stanné právo a ruší ústavní svobody; 4. podpora sbratřování vojáků válčících národů v zákopech a na všech bojištích; 5. podporování nejrůznějších masových revolučních akcí proletariátu vůbec.

OPORTUNISMUS A KRACH II. INTERNACIONÁLY

Krach II. internacionály je krachem socialistického oportunismu. Tento oportunismus vznikl jako produkt předcházejícího „pokojného“ období ve vývoji dělnického hnutí. Toto období naučilo dělnickou třídu využívat takové důležité bojové prostředky, jako je parlamentarismus a všechny legální možnosti, vytváření masových hospodářských a politických organizací, rozsáhlý dělnický tisk atd. Na druhé straně vyvolalo toto období i tendenci odmítat třídní boj a hlásat sociální mír, odmítat socialistickou revoluci, zásadně odmítat ilegální organizace, uznávat buržoazní vlastenectví atd. Hlavní sociální oporou těchto tendencí a šířitelem buržoazního vlivu mezi proletariátem byly určité vrstvy dělnické třídy (byrokracie v dělnickém hnutí a dělnická aristokracie, která se tu a tam přiživila na zisku z vykořisťování kolonií a z privilegovaného postavení jejich „vlastí“ na světovém trhu) a rovněž maloburžoazní souběžci v socialistických stranách.

Zhoubný vliv oportunistu se zvláště výrazně projevil v politice většiny oficiálních sociálně demokratických stran II. internacionály za války. Hlasovat pro válečné úvěry, vstupovat do vlád, dělat politiku „občanského míru“ a odmítat ilegální organizaci v době, kdy je legalita zrušena, znamená zmařit nejdůležitější usnesení internacionály a naprosto zradit socialismus.

III. INTERNACIONÁLA

Krise způsobená válkou odhalila pravou podstatu oportunistu, neboť ho ukázala v úloze přímého pomocníka buržoazie proti proletariátu. Takzvaný sociálně demokratický „střed“ v čele s Kautským ve skutečnosti úplně sklouzl k oportunistu, který zastírá zvláště škodlivými pokryteckými frázemi a překrucováním marxismu ve prospěch imperialismu. Zkušenosti ukazují, že například v Německu bylo možné vystoupit na obranu socialistického stanoviska jen na základě rozhodného porušení vůle většiny vedení strany. Bylo by škodlivou iluzí, kdybychom doufali v obnovení skutečně socialistické internacionály bez úplného organizačního rozchodu s oportunisty.

SDDSR musí podporovat všechny mezinárodní a masové revoluční akce proletariátu a usilovat o sblížení všech protišovinistických sil internacionály.

PACIFISMUS A HESLO MÍRU

Jednou z forem klamání dělnické třídy je pacifismus a abstraktní hlásání míru. Za kapitalismu a zvláště v jeho imperialistickém stadiu jsou války nevyhnutelné. Na druhé straně však sociální demokraté nesmějí popírat pozitivní význam revolučních válek, tj. válek nikoli imperialistických, nýbrž takových, jaké byly vedeny například v le-

tech 1789 až 1871 za odstranění národnostního útlaku a za vytvoření národních kapitalistických států ze států feudálně rozdrobených, nebo válek, jaké je možné vést k ochraně vymožeností proletariátu vítězího v boji proti buržoazii.

Není-li propaganda míru v dnešní době prováděna výzvou k revolučním akcím mas, může jen vyvolávat iluze, demoralizovat proletariát vzbuzováním důvěry v humanost buržoazie a dělat z něho hračku v rukou tajné diplomacie válčících zemí. Hluboce mylná je zvláště myšlenka, že je možný takzvaný demokratický mír bez řady revolucí.

PORÁŽKA CARSKÉ MONARCHIE

V žádné zemi se boj proti vlastní vládě vedoucí imperialistickou válku nesmí zastavovat před možností porážky této země v důsledku revoluční agitace. Porážka vládní armády tuto vládu oslabuje, přispívá k osvobození jí porobených národů a usnadňuje občanskou válku proti vládnoucím třídám.

Tato teze je obzvláště správná, pokud jde o Rusko. Vítězství Ruska by vedlo k posílení světové reakce i k posílení reakce v zemi a bylo by prováděno úplným porobením národů v oblastech, které již byly obsazeny. Porážka Ruska by proto byla za všech okolností nejmenším zlem.

VZTAH K JINÝM STRANÁM A SKUPINÁM

Válka, která vyvolala vlnu šovinismu, odhalila, že mu podlehla jak demokratická (narodnická) inteligence a strana socialistů-revolucionářů, jejíž opoziční proud v listu Mysl je velmi kolísavý, tak i hlavní jádro likvidátorů (Naša zarja), podporované Plechanovem. Šovinismus zastává ve skutečnosti jak organizační výbor, od Larinovy a Marto-

vovy zamaskované podpory šovinismu až po Axelrodovu zásadní obhajobu idejí patriotismu, tak i Bund, v němž převládá šovinismus germanofilský¹⁶⁶. Bruselský blok (z 3. července 1914) se úplně rozpadl. A síly seskupující se kolem časopisu Naše slovo¹⁶⁷ kolísají mezi platonickým sympatizováním s internacionalismem a snahou sjednotit se za každou cenu s časopisem Naša zarja a s organizačním výborem. Stejně kolísá i Čcheidzeho sociálně demokratická frakce, která na jedné straně vyloučila plechanovovce, tj. šovinistu Maňkova, a na druhé straně by chtěla za každou cenu zastřít šovinismus Plechanova, časopisu Naša zarja, Axelroda, Bundu atd.

Úkolem sociálně demokratické dělnické strany v Rusku je dále upevňovat jednotu proletářů, kterou vytvořila v letech 1912—1914 především Pravda¹⁶⁸, a obnovit stranické sociálně demokratické organizace dělnické třídy na základě radikálního organizačního rozchodu se sociálšovinisty. Dočasné dohody jsou přípustné jen s těmi sociálními demokraty, kteří jsou pro radikální organizační rozchod s organizačním výborem, s listem Naša zarja a s Bundem.

*Napsáno nejpozději 19. února
(4. března) 1915
Otištěno 29. března 1915
v listu Social-demokrat, č. 40*

Podle listu Social-demokrat

CO DOKÁZAL PROCES PROTI SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ FRAKCI RUSKA?

Carský soud vynesl rozsudek nad pěti členy Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska a šesti dalšími sociálními demokraty, zatčenými na konferenci nedaleko Petrohradu 4. listopadu 1914.¹⁶⁹ Všichni byli odsouzeni k deportaci do trvalého vyhnanství. Legální listy uveřejnily o průběhu procesu zprávy, z nichž cenzura vyškrtala místa nepřijemná pro carismus a patrioty. S „vnitřními nepřáteli“ se rychle zúčtovalo a na povrchu veřejného života zase není vidět ani slyšet nic než zuřivý povyk spousty buržoazních šovinistů, kterým přizvukují hrstky sociálšovinistů.

Co dokázal proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska?

Za prvé ukázal, že tento předvoj revoluční sociální demokracie Ruska nebyl při přelíčení dost pevný. Záměrem obžalovaných bylo znesnadnit prokurátorovi, aby odhalil, kdo byl členem ústředního výboru v Rusku a kdo zastupoval stranu v jejích určitých stycích s dělnickými organizacemi. Tento záměr se zdařil. Aby se to dařilo i v budoucnu, musí se při přelíčení volit postup, který strana už dávno oficiálně doporučila, a to odmítnout výpověď^[121]. Snažit se však dokázat svou solidaritu se sociálpatriotem panem Iordanským, jak to dělal soudruh Rozenfeld, nebo svůj nesouhlas s ústředním výborem, to je postup nesprávný a z hlediska revolučního sociálního demokrata nepřipustný.

Všimněme si, že podle zprávy v listu Děň (č. 40)¹⁷⁰ —

oficiální a celková zpráva o soudním přelíčení nevyšla^[24] — soudruh Petrovskij prohlásil: „V téže době (v listopadu) jsem dostal rezoluci ústředního výboru... a kromě toho mi byly předloženy rezoluce dělníků ze sedmi míst o stanovisku dělníků k válce, které se shodovaly se stanoviskem ústředního výboru.“

Toto prohlášení slouží Petrovskému ke cti. Šovinismus byl všude kolem velmi silný. Nadarmo není v deníku Petrovského věta, že *dokonce* i radikálně smýšlející Čcheidze mluví s nadšením o „osvobozenecké“ válce. Dokud byli poslanci Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska na svobodě, stavěli se proti tomuto šovinismu, ale jejich úkolem bylo distancovat se od něho i před soudem.

Kadetská Reč¹⁷¹ patolízalsky „děkuje“ carskému soudu za „vyvrácení legendy“, podle níž sociálně demokratičtí poslanci přáli carským vojskům porážku^[28]. Kadeti, využívající toho, že sociální demokraté v Rusku mají svázané ruce, předstírají, že domnělý „konflikt“ mezi stranou a frakcí berou vážně, a ujišťují, že obžalovaní vypovídali bez jakéhokoli strachu z následků. Neviňátka nevinná! Jako by nevěděli, že v prvním stadiu řízení se poslancům vyhrožovalo válečným soudem a trestem smrti.

Soudruzi měli odmítnout vypovídat o ilegální organizaci, měli si uvědomit světodějný význam situace a veřejně vyložit z tribuny soudu sociálně demokratické názory, nepřátelské nejen carismu vůbec, ale i sociálšovinismu všech odstínů.

Jen ať vládní a buržoazní tisk zuřivě napadá Sociálně demokratickou dělnickou frakci Ruska, ať socialisté-revolucionáři, likvidátoři a sociálšovinisté zlomyslně „čfňhají“ na projevy slabosti či domnělého „nesouhlasu s ústředním výborem“ (musí přece proti nám aspoň nějak bojovat, když nedovedou bojovat zásadně!). Strana revolučního proletariátu je dost silná na to, aby sama sebe otevřeně kritizovala, aby bez obalu nazvala chybu chybou a slabost slabostí. Uvědomějí dělníci Ruska vytvořili takovou stranu

a postavili do čela takový předvoj, které v době světové války a světového krachu mezinárodního oportunistu prokázaly, že jsou ze všech nejschopnější splnit svou povinnost revolučních sociálních demokratů-internacionalistů. Cesta, po které jsme šli, byla vyzkoušena ve velké krizi a osvědčila se — již poněkolkáté — jako jediné správná cesta. Musíme po ní jít ještě odhodlaněji a ještě neústupněji, vytvořit další předvoje a dosáhnout toho, že vykonají nejen stejnou práci, ale také ji lépe dokončí.

Za druhé soudní přelíčení ukázalo mezinárodnímu socialistickému hnutí, jak *revoluční* sociální demokracie využívá dosud nevídaným způsobem parlamentarismus. Tento příklad zapůsobí na rozum a srdce proletářských mas lépe než jakákoli slova a vyvrátí tvrzení oportunistických legalistů a anarchistických frazérů přesvědčivěji než jakékoli argumenty. Zpráva o Muranovově ilegální činnosti a poznámky Petrovského zůstanou nadlouho příkladem *té* činnosti poslanců, kterou jsme museli pečlivě tajit a o jejímž významu budou nyní všichni uvědoměli dělníci v Rusku stále usilovněji přemýšlet. V době, kdy se téměř všichni „socialističtí“ (promiňte, že znevažuji toto slovo!) poslanci v Evropě projeví jako šovinisté a přísluhovači šovinistů a kdy se ukázalo, že neblaze proslulé „evropanství“, které okouzlo naše liberály a likvidátory, je tupý návyk na otrockou legalitu, našla se v Rusku jedna dělnická strana, jejíž poslanci se nemohli blýsknout ani překultivovanou výřečností, ani „přístupem“ do buržoazních a intelektuálních salónů, ani rutinou „evropských“ advokátů a členů parlamentu, ale svým spojením s dělníckými masami, nezištnou činností mezi těmito masami a vykonáváním skromných, nenápadných, obtížných, nevděčných a velmi nebezpečných funkcí ilegálních propagandistů a organizátorů. Vyšvihnout se výš, na „společensky“ vlivného poslance nebo ministra — to byl *ve skutečnosti* smysl „evropského“ (čti: lokajského) „socialistického“ parlamentarismu. Sestoupit níž, pomoci poučit a sjednotit

vykořisťované a utiskované — to je heslo, které vyplývá z příkladu Muranova a Petrovského.

A toto heslo bude mít světodějný význam. Žádný myslící dělník v žádné zemi na světě už nebude ochoten spokojovat se s legalitou buržoazního parlamentarismu poté, kdy byla tato legalita ve všech vyspělých zemích škrtnutím pera naráz zrušena a jen upevnila skutečné spojení oportunistů a buržoazie. Kdo sní o „jednotě“ revolučních sociálně demokratických dělníků s „evropskými“ sociálně demokratickými legalisty včerejšího — *a dnešního* — typu, ten se ničemu nenaučil a všechno zapomněl, ten je ve skutečnosti spojencem buržoazie a nepřítelem proletariátu. Kdo dodnes nepochopil, proč a kvůli čemu se Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska oddělila od sociálně demokratické frakce, která se smiřovala s legalismem a oportunismem, ten ať se nyní ze zprávy o soudním procesu poučí o činnosti Muranova a Petrovského. Takto totiž *nepracovali pouze* tito dva poslanci, a jenom beznadějně naivní lidé mohou snít o tom, že taková činnost je slučitelná s „přátelským, snášenlivým postojem“ k časopisu Naša zarja nebo listu Severnaja rabočaja gazeta¹⁷², k Sovremenniku, k organizačnímu výboru nebo Bundu.

Doufá snad vláda, že dělníky zastraší, když pošle členy Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska na Sibiř? To se mylí. Dělníci se nezaleknou, ale ještě lépe pochopí své úkoly, úkoly dělnické strany, na rozdíl od likvidátorů a sociálšovinistů. Dělníci se naučí volit do dumy jen takové lidi, jako jsou členové této frakce, kteří budou rozvíjet mezi masami právě takovou a ještě širší, zároveň však ještě *konzpirativnější* činnost. Chce snad vláda zničit v Rusku „ilegální parlamentarismus“? Tím jen upevní spojení proletariátu *výhradně* s tímto typem parlamentarismu.

Za třetí — a to je nejdůležitější — soudní řízení s poslankou Sociálně demokratickou dělnickou frakcí Ruska poprvé poskytlo veřejnosti objektivní materiál rozšiřovaný

po celém Rusku v miliónovém nákladu o nejdůležitější, základní a meritorní otázce, o postoji *různých tříd* ruské společnosti k válce. Cožpak už nebylo dost toho strašně otravného intelektuálního žvanění o tom, že „obrana vlasti“ je slučitelná s „principiálním“ (čti: deklarovaným nebo pokryteckým) internacionalismem? Není už načase všimnout si *fakt*, která se týkají *tříd*, tj. miliónů aktivních lidí, a ne několika desítek hrdinů fráze?

Od začátku války uplynulo více než půl roku. Legální i ilegální tisk^[184, 186, 187] všech směrů vyslovil svůj názor, vyhranila se i všechna stranická seskupení v dumě, což je velmi nedostatečný, ale jediný objektivní ukazatel třídního rozvrstvení u nás. Soudní řízení proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska a ohlasy v tisku vlastně všechna tato fakta shrnuly. Soudní řízení dokázalo, že čelní představitelé proletariátu v Rusku se nejen stavějí celkově proti šovinismu, ale že sdílejí stanovisko našeho ústředního orgánu^[52]. Poslanci byli zatčeni 4. listopadu 1914^[184]. Vykonávali tedy svou práci přes dva měsíce. S kým a jak pracovali? Jaké proudy v dělnické třídě obráželi a představovali? Odpovědí na to je skutečnost, že materiálem konference byly „teze“ a Social-demokrat^[49, 68, 181] a že petrohradský výbor naší strany několikrát vydal letáky téhož obsahu. Jiný materiál konference neměla. O jiných proudech v dělnické třídě nehodlali poslanci na konferenci referovat, neboť jiné proudy neexistovaly.

Nebo snad členové Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska vyjadřovali jen mínění menšiny dělníků? K takové domněnce nejsme oprávněni, neboť za dva a půl roku, od jara 1912 do podzimu 1914, se kolem Pravdy, s níž tito poslanci spolupracovali v naprosté ideové shodě, semkly čtyři pětiny uvědomělých dělníků Ruska. Taková je skutečnost. Kdyby byli někde dělníci nějak významněji protestovali proti stanovisku ústředního výboru, muselo by se to projevit v návrhu nebo návrzích rezoluce. Soud nic takového nezjistil, ačkoli se dá říci, že „zjistil“ mnohé věci

o činnosti uvedené frakce. Ani opravy napsané rukou Petrovského nedokazují, že by existoval třeba jen nějaký názorový odstín.

Fakta říkají, že již v prvních měsících po vypuknutí války se uvědomělý předvoj dělníků Ruska *skutečně* semkl kolem ústředního výboru a ústředního orgánu. Ať je tato skutečnost různým „fracím“ sebenepřijemnější, je nepopíratelná. Slova citovaná v obžalobě, že „je třeba namířit zbraně nikoli proti svým bratrům, námezdním otrokům z jiných zemí, nýbrž proti reakčním a buržoazním vládám a stranám všech zemí“, tato slova se zásluhou soudu rozšíří a již rozšířila po celém Rusku jako výzva k proletářskému internacionalismu, k proletářské revoluci. Zásluhou soudu proniklo nyní třídní heslo předvoje ruského dělnictva mezi nejširší masy.

Lavina šovinismu buržoazie a jedné části maloburžoazie, kolísání její druhé části a takováto výzva dělnické třídy — to je skutečný, objektivní obraz politického rozdělení u nás. Své „vyhlídky“, naděje a hesla musíme spojovat s tímto skutečným obrazem, a ne se zbožnými přáními intelektuálů a zakladatelů skupinek.

Pravdovské listy a „muranovovská“ činnost sjednotily čtyři pětiny uvědomělých dělníků Ruska. Asi 40 000 dělníků si Pravdu kupovalo a mnohem víc ji četlo. Válka, žaláře, Sibiř a nucené práce jich mohou rozdrtit pětkrát i desetkrát víc, ale zničit tuto vrstvu *není možné*. Je živá. Je prodchnutá revolučností a antišovinismem. Pronikla mezi lidové masy, přímo k jejich kořenům, a *jediná* hlásá internacionalismus pracujících, vykořisťovaných a utlačovaných. *Jediná* odolala všeobecnému rozvratu. *Jediná* odvádí poloproletářské vrstvy *od* sociálšovinismu kadetů, trudovíků, Plechanova a časopisu Naša zarja *k* socialismu. Proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska upozornil celé Rusko na její existenci, její ideje, její činnost, její výzvu k „bratrství“ s námezdními otroky z jiných zemí.

S touto vrstvou je třeba pracovat, její jednotu je třeba bránit před sociálšovinisty; jedině touto cestou může dělnické hnutí Ruska dospět k sociální revoluci, a ne k národně liberálnímu „evropskému“ typu.

Social-demokrat, č. 40
29. března 1915

Podle listu Social-demokrat

NA OKRAJ LONDÝNSKÉ KONFERENCE

Názory strany na tuto konferenci plně vyjadřuje deklarace soudruha Maximoviče, zástupce ústředního výboru SDDSR^[20], kterou zde otiskujeme. Francouzský buržoazní tisk skvěle vystihl význam této konference jako nástroje nebo manévru anglické a francouzské buržoazie. Úlohy byly rozděleny takto: Le Temps^[303, 391] a L'Écho de Paris¹⁷³ napadly francouzské socialisty za údajně příliš velké ústupky internacionalismu. Tyto útoky byly jen manévrem, který měl připravit půdu pro známý parlamentní projev ministerského předsedy Vivianiho ve výbojném vlasteneckém duchu. Naproti tomu Journal des Débats¹⁷⁴ rovnou odkryl karty tímto prohlášením: Šlo vlastně o to, aby angličtí socialisté s Keir Hardiem v čele, kteří dosud byli proti válce a odvodům, hlasovali pro válku až do vítězství nad Německem. Toho se dosáhlo. A to je důležité. Je to politický výsledek skutečnosti, že anglická a francouzská buržoazie získala anglické i francouzské socialisty na svou stranu. A všechny fráze o internacionalismu, socialismu, referendu aj. jsou *jenom* fráze, prázdná, bezvýznamná slova.

Chytří reakcionáři z řad francouzské buržoazie bezpochyby vyžvanili čistou pravdu. Anglická a francouzská plus ruská buržoazie vede válku, jejímž cílem je zpusťování a vyplenění Německa, Rakouska a Turecka. Potřebuje verbíře, potřebuje souhlas socialistů k válčení až do vítězství nad Německem, a všechno ostatní jsou plané a nedůstojné fráze, zneužívání velkých slov jako socialismus, internacionalismus aj. Hlavní provinění oportunistů a hlavně

příčina krachu II. internacionály spočívá v tom, že zatímco ve skutečnosti následuje buržoazii a pomáhá jí drancovat cizí země, častuje masy pokryteckým uznáváním „socialismu a internacionály“.

Proto byl úkol odpůrců sociálšovinistů na londýnské konferenci jasný: v zájmu jasných protišovinistických zásad z této konference odejít a *nepropadnout* přitom germanofilství, neboť germanofilové jsou rozhodnými nepřáteli londýnské konference právě ze *šovinistických*, a žádných jiných důvodů!! Soudruh Maximovič splnil úkol, neboť jasně řekl, že němečtí socialisté *zradili*.

Bundovci a stoupenci organizačního výboru nemohou tuto jednoduchou a jasnou věc vůbec pochopit. Bundovci jsou germanofilové typu Kosovského, který *nepokrytě ospravedlňuje* hlasování německých sociálních demokratů pro válečné úvčry (viz Informacionnyj listok Bunda, č. 7, leden 1915, s. 7, začátek článku V)¹⁷⁵. Redakce tohoto orgánu se ani slůvkem nezmínila, že s Kosovským nesouhlasí (zatímco výslovně uvedla, že nesouhlasí se zastáncem ruského patriotismu Borisovem^[149]). V manifestu ústředního výboru Bundu^[192] (tamtéž, s. 3) není ani jedno jasné slůvko proti sociálšovinismu!

Stoupenci organizačního výboru jsou pro smíření germanofilského šovinismu s frankofilským. Je to vidět z Axelrodových prohlášení (Golos, č. 86 a 87^[17]) a z 1. čísla listu zahraničního sekretariátu organizačního výboru Izvěstija¹⁷⁶ (z 22. února 1915^[1]). Když nám redakce Našeho slova navrhla společně vystoupit proti „oficiálnímu sociálšovinismu“, odpověděli jsme jí *přímo*, že i organizační výbor i Bund stojí na straně oficiálního sociálpatriotismu, a přiložili jsme vlastní návrh deklarace s odvoláním na rozhodující hlas soudruha Maximoviče.¹⁷⁷

Proč Naše slovo klame sebe i jiné tím, že to v úvodníku 32. čísla^[37] *zamlčuje*? Proč zamlčuje, že v našem návrhu deklarace se také hovořilo o *zradě* německých sociálních demokratů? V deklaraci Našeho slova^[127] je tento velmi

důležitý, „základní“ bod *vynechán*; ani my, ani soudruh Maximovič jsme tuto deklaraci neschválili a schválit nemohli. K akční jednotě mezi námi a organizačním výborem proto *nedošlo*. Proč tedy Naše slovo klame sebe i jiné ujišťováním, že existuje základna pro akční jednotu??

„Oficiální sociálpatriotismus“ je největší zlo soudobého socialismu. K boji s tímto zlem musí být připravovány a shromažďovány všechny síly (a ne ke smíru s ním, ne ke vzájemné internacionální „amnestii“ v tomto bodě). Kautsky a jiní předložili naprosto přesný program „amnestie“ a smíru se sociálšovinismem. My jsme se snažili předložit přesný program boje proti němu, viz zejména 33. číslo listu Social-demokrat^[49, 68] a otištěné rezoluce. Zbývá už jen vyslovit přání, aby Naše slovo přešlo od kolísání mezi „platonickými sympatiemi k internacionalismu“ a smírem se sociálšovinismem k něčemu určitějšímu.

Social-demokrat, č. 40
29. března 1915

Podle listu Social-demokrat

K I L U S T R A C I H E S L A O B Č A N S K É V Á L K Y

Osmého ledna podle nového kalendáře bylo švýcarským novinám^[285] oznámeno z Berlína:

„V poslední době otiskly noviny několikrát zprávu o mírových pokusech o sblížení Němců a Francouzů v zákopech. Jak oznamuje Tägliche Rundschau¹⁷⁸, je podle armádního rozkazu z 29. prosince sbratřování a vůbec jakékoli sblížení s nepřítelem v zákopech zakázáno; porušení tohoto rozkazu bude trestáno jako velezrada.“

Sbratřování a pokusy o sblížení tedy existují. Německé vojenské velení je tím znepokojeno, což znamená, že tomu přikládá velký význam. Anglický dělnický týdeník Labour Leader ze 7. ledna 1915 uvádí *celou řadu* citátů z anglických buržoazních listů^[237, 318], svědčících o případech sbratřování anglických a německých vojáků, kteří zorganizovali „48hodinové příměří“ (o vánocích), přátelsky se setkávali na polovině cesty mezi zákopy atd. Anglické vojenské velení *zakázalo* sbratřování *zvláštním rozkazem*. A socialističtí oportunisté a jejich obhájci (nebo lokajové?) neobyčejně sebejistě a klidně s vědomím, že válečná cenzura zajistí, aby to někdo nevyvrátil, ujišťovali v tisku (jako Kautsky) dělníky, že prý dohody mezi socialisty válčících zemí o protiválečných akcích *nejsou možné* (doslovný výraz Kautského v Die Neue Zeit¹⁷⁹)!!

Představte si, že by Hyndman, Guesde, Vandervelde, Plechanov, Kautsky atd. místo přísluhování buržoazii, které je teď zaneprázdnňuje, ustavili mezinárodní agitační výbor pro „sbratřování a pokusy o sblížení“ socialistů válčících zemí jak „v zákopech“, tak i v armádě vůbec. Jaké by to přineslo za několik měsíců výsledky, když už

dnes, šest měsíců po vypuknutí války, roste všude *proti vůli* všech pohlavárů, vůdců a hvězd první velikosti, kteří zradili socialismus, opozice proti těm, kdo hlasovali pro válečné úvěry, i proti ministerialistům, a vojenské velení vyhrožuje za „sbratřování“ smrtí!

„Existuje jen jedna praktická otázka: vítězství, nebo porážka vlastní země,“ napsal lokaj oportunistů Kautsky unisono s Guesdem, Plechanovem a spol. Ano, kdyby se zapomnělo na socialismus a třídní boj, byla by to pravda. Jestliže se však na socialismus nezapomíná, není to pravda: existuje jiná *praktická* otázka. Umírat ve válce otrokářů jako slepý a bezmocný otrok, nebo umírat za „pokusy o sbratřování“ otroků v zájmu svržení otroctví?

Tak zní *ve skutečnosti* ta „praktická“ otázka.

Social-demokrat, č. 40
29. března 1915

Podle listu Social-demokrat

S O F I Z M A T A S O C I Á L Š O V I N I S T Ů

Naše dělo (1915, č.1), které vydávají v Petrohradě likvidátoři, otiskuje překlad Kautského brožury Internacionismus a válka¹⁸⁰. Pan A. Potresov při té příležitosti vyslovuje svůj nesouhlas^[143] s Kautským, který podle jeho názoru mluví jednou jako „advokát“ (tj. obhájce německého sociálšovinismu, neuznávající oprávněnost francouzské a ruské odrůdy tohoto směru) a podruhé jako „soudce“ (tj. marxista, snažící se nezaujatě aplikovat Marxovu metodu).

Ve skutečnosti jak pan A. Potresov, tak i Kautsky v podstatě marxismus zrazují, neboť očividnými sofizmaty obhajují nacionálně liberální dělnickou politiku. Pan A. Potresov odvádí pozornost čtenářů od hlavního problému svou polemikou s Kautským o detailech. Podle názoru pana A. Potresova je „řešení“ otázky postoje k válce, které nalezla anglická a francouzská „demokracie“ (autor má na mysli dělnickou demokracii), „vcelku dobré řešení“ (s. 69); „jednaly (tyto demokracie) správně“, i když se jejich řešení ani ne tak vědomě, jako spíš „díky šťastné náhodě... shoduje s národním řešením“.

Smysl těchto slov je jasný: ospravedlňováním vlastenecké taktiky socialistů Trojdohody pan A. Potresov obhajuje pod anglo-francouzským pláštíkem ruský šovinismus. S Kautským pan A. Potresov nepolemizuje jako marxista se šovinizistou, ale jako ruský šovinizista se šovinizistou německým. Je to nehorázně ošřepaná metoda a za zmínku stojí jen to, že pan A. Potresov všemožně zastírá a zamotává jednoduchý a jasný smysl svých tvrzení.

Podstatné je to, v čem se pan A. Potresov a Kautsky *shodují*. Shodují se například v tom, že „internacionalismus dnešního proletariátu je slučitelný s obranou vlasti“ (K. Kautsky, německé vydání jeho brožury, s. 34). Pan A. Potresov píše o zvláštním postavení státu, „který byl poražen“. Kautsky píše: „Lid se ničeho tak nebojí jako nepřátelského vpádu... Jestliže obyvatelstvo nevidí příčinu války ve vlastní vládě, nýbrž v zákeřnosti sousedního státu — a která vláda by se nepokusila s pomocí tisku atd. vnuknout masám obyvatelstva takový názor! — pak... ve všem obyvatelstvu vzplane jednomyslná snaha bránit hranice před nepřítelem... Rozzuřený dav by sám zabil každého, kdo by se pokusil zabránit odjezdu vojáků na hranice“ (K. Kautsky, článek z roku 1911, s. 33)¹⁸¹.

To je tedy pseudomarxistická obhajoba hlavní myšlenky všech sociálšovinistů.

Kautsky sám už v roce 1911 jasně viděl, že vláda (a buržoazie) bude *klamat* „lid, obyvatelstvo, dav“ tím, že bude svádět vinu na „zákeřnost“ jiné země. Jde o to, zda se podporování takového klamu — ať už hlasováním pro válečné úvěry, nebo projevy, články atd. — slučuje s internacionalismem a se socialismem, nebo zda se tato podpora rovná nacionálně liberální dělnické politice. Kautsky jedná jako nejnestoudnější „advokát“, jako nejhorší sofista, neboť nahrazuje tuto otázku otázkou, zda je rozumné, aby „jednotlivci“ „zabránili odjezdu vojáků“ proti vůli většiny obyvatelstva oklamaneho svou vládou. O to však nejde. To není podstatné. Oklamané maloměšťáky je třeba vyvádět z omylu, vysvětlovat jim, že byli oklamáni; někdy je třeba jít společně s nimi do války a dokázat vyčkat, až jim válečné zkušenosti napravit hlavu. Nejde tedy o tohle, nýbrž o to, zda je přípustné, aby socialisté pomáhali buržoazii klamat „lid“. Kautsky a A. Potresov takové klamání ospravedlňují, neboť velmi dobře vědí, že na imperialistické válce z roku 1914 má stejnou vinu „zákeřnost“ vlád a buržoazie všech „velmocí“ — Anglie,

Francie, Německa i Ruska. O tom se jasně hovoří například v basilejské rezoluci z roku 1912^[332].

Je nepochybné, že „lid“, tj. převážná většina maloburžoazie a část obalamucených dělníků, věří buržoazní pohádce o „zákeřnosti“ nepřítelů. Avšak úkolem sociálních demokratů je čelit tomuto klamu, a ne ho podporovat. Všichni sociální demokraté ve všech zemích už dávno před válkou říkali a v Basileji to potvrdili, že *každá* velmoc se ve skutečnosti snaží upevnit a rozšířit svoji nadvládu v koloniích, porobit malé národy atd. Válčí se za rozdělení kolonií a za drancování cizích zemí; zloději se perou mezi sebou a poukazovat na to, že v dané chvíli sklízí porážku ten a ten zloděj, aby se zájem zlodějů mohl vydávat za zájem lidu nebo vlasti, je nestoudná buržoazní lež. „Lidu“ trpícímu válkou musíme říkat *pravdu*, a ta spočívá v tom, že bez svržení vlád a buržoazie v každé válčící zemi se válečným útrapám nelze ubránit. Bránit Belgii *porobením* Haliče nebo Maďarska není „obrana vlasti“.

Sám Marx, který odsuzoval války, například v letech 1854—1876, se však postavil na stranu jedné z válčících mocností, když se válka stala proti vůli socialistů skutečností. To je hlavní obsah a hlavní „trumf“ Kautského brožury. Stejný je i postoj pana A. Potresova, který „internationalismus“ chápe tak, že se určí, *či úspěch* ve válce je z hlediska zájmů nikoli proletariátu daného národa, nýbrž *všeho světového* proletariátu nejvíce žádoucí nebo nejméně škodlivý. Válku vedou vlády a buržoazie; proletariát musí určit, vítězství *které* vlády je pro dělníky na celém světě nejméně nebezpečné.

Sofizma těchto úvah spočívá v podvrhu, neboť se současné období zaměňuje za minulé, dávno uplynulé historické období. Hlavním rysem předchozích válek, na které poukazuje Kautsky, bylo to, že: 1. předchozí války řešily problémy buržoazně demokratických přeměn a svržení absolutismu nebo útlatu cizím národem; 2. tehdy ještě nedozrály objektivní podmínky pro socialistickou revo-

luci a žádný socialista nemohl *před vypuknutím války* mluvit o tom, že se jí má využít „k urychlení krachu kapitalismu“, jako je to řečeno ve stuttgartské (1907)^[368] a basilejské (1912) rezoluci; 3. ve státech *obou* válčících táborů tehdy neexistovaly žádné poněkud silnější a masovější socialistické strany, vyzkoušené ve více bitvách.

Krátce řečeno: je něco překvapivého v tom, že se Marx a marxisté snažili stanovit pouze to, vítězství *které* buržoazie bude pro světový proletariát méně škodlivé (nebo prospěšnější), když ještě nemohlo být ani řeči o všeobecném proletářském hnutí proti vládám a buržoazii ve všech válčících zemích?

Poprvé v dějinách světa se socialisté všech válčících zemí dlouho před vypuknutím války scházejí a prohlašují: využijeme válku „k urychlení krachu kapitalismu“ (stuttgartská rezoluce, 1907). To znamená, že pokládají objektivní podmínky k takovému „urychlení krachu“, tj. k socialistické revoluci, za zralé. To znamená, že vyhrožují vládám revolucí. V Basileji (1912) to řekli ještě jasněji, odvolávají se na Komunu a na říjen až prosinec roku 1905, tj. na občanskou válku.

Po vypuknutí války se socialisté, kteří vyhrožovali vládám revolucí a vyzývali proletariát k revoluci, začínají odvolávat na to, co bylo před půl stoletím, a dokazují, že socialisté mají podporovat vlády a buržoazii! Holandský marxista Gorter má tisíckrát pravdu, když ve své brožuře *Imperialismus, světová válka a sociální demokracie*^[289] (s. 84) přirovnává „radikály“ typu Kautského k liberálům z roku 1848, jejichž řeči byly plné hrdinství, ale činy zrádcovské.

Po celá desetiletí narůstal v evropském socialismu rozpor mezi revolučními sociálně demokratickými a oportunistickými silami. Krize dozrála. Díky válce se vřed provalil. V oficiálních stranách zvítězili nacionálně liberální dělničtí politikové, kteří hájí privilegia „své vlastní“, „domácí“ buržoazie, její přednostní právo na ovládnutí kolonií,

na utlačování malých národů apod. I Kautsky i A. Potresov zastírají, obhajují a zdůvodňují nacionálně liberální dělnickou politiku, místo aby ji před proletariátem demaskovali. V tom je právě podstata sofizmat sociálšovinismu.

Pan A. Potresov^[143] se přitom neopatrně podřekl a konstatoval „zásadní neudržitelnost stuttgartské formule“ (s. 79). To nic! Zjevní renegáti jsou pro proletariát užitečnější než skrytí. Jen pokračujte, pane A. Potresove, zříkejte se poctivěji Stuttgartu a Basileje!

Diplomat Kautsky je šikovnější než pan A. Potresov: nezříká se Stuttgartu ani Basileje, jenom... „jenom“!... cituje basilejský manifest a *vynechává* přitom všechny zmínky o revoluci!! Potresovovi i Kautskému zřejmě překážela cenzura. A. Potresov i Kautsky budou zřejmě ochotni mluvit o revoluci, až to cenzura dovolí...

Doufejme, že A. Potresov, Kautsky nebo jejich stoupenci navrhnou, aby se stuttgartská a basilejská rezoluce nahradily například takovouhle: „Jestliže válka přes všechny naše snahy přece jen vypukne, musíme stanovit, co je z hlediska světového proletariátu výhodnější: aby Indii drancovala Anglie, nebo Německo, aby černochoy v Africe opíjeli a okrádali Francouzi, nebo Němci, aby Turecko utlačovali Rakušané a Němci, nebo Angličané, Francouzi a Rusové, aby Němci rdousili Belgii nebo Rusové Halič, aby si Čínu rozdělili Japonci, nebo Američané“ atd.

O S J E D N O C E N Í I N T E R N A C I O N A L I S T Ů

Válka vyvolala hlubokou krizi celého mezinárodního socialistického hnutí. A jako každá krize odhalila i tato krize socialistického hnutí hlouběji a jasněji jeho vnitřní rozpory, strhla mnohou falešnou a konvenční slupku a ukázala neobyčejně výrazně a názorně, co je v něm ztrouchnivělé a přežilé a v čem je záruka dalšího rozvoje a cesty k vítězství.

Téměř všichni sociální demokraté v Rusku cítí, že stará dělení a seskupení — nechceme říci zastarala, ale modifikují se. Do popředí se dostává rozeskupování podle hlavního problému vyvolaného válkou, a to dělení na „internacionalisty“ a „sociálpatrioty“. Tyto termíny přebíráme z úvodníku 42. čísla Našeho slova^[11] a ponecháváme teď stranou otázku, zda by se neměly doplnit konfrontací revolučních sociálních demokratů s nacionálně liberálními dělnickými politiky.

Nejde samozřejmě o název. Naše slovo správně vystihlo podstatu dnešního základního rozeskupení. Internacionalisté, píše, „jsou solidární v negativním postoji k sociálpatriotismu, reprezentovanému Plechanovem...“ A redakce vyzývá „dnes roztržštěné skupiny“, „aby se domluvily a sjednotily alespoň v jednom — v postoji sociální demokracie v Rusku k nynější válce a k ruskému sociálpatriotismu“.

Redakce Našeho slova se neomezila na vyjádření v tisku, ale obrátila se na nás a na organizační výbor dopisem, v němž navrhuje svolat k této otázce poradu, které by se

zúčastnila. Ve své odpovědi jsme poukázali na nutnost „vyjasnit některé předběžné otázky, abychom věděli, zda jsme solidární v tom hlavním“. Zaměřili jsme se především na dvě předběžné otázky: 1. K odhalení „sociálpatriotů“ (redakce Našeho slova uvedla Plechanova, Alexinského a známou skupinu petrohradských likvidátorských publicistů, stoupenců časopisu XYZ¹⁸²), kteří „falšují vůli vyspělého proletariátu Ruska“ (tak se vyjádřila redakce), nepomůže žádná deklarace. K tomu je nutný dlouhý boj. 2. Z jakého důvodu se organizační výbor počítá k „internacionalistům“?

Na druhé straně nám zahraniční sekretariát organizačního výboru poslal kopii své odpovědi listu Naše slovo^[66]. Z odpovědi vyplývalo, že je nepřípustné „předběžně“ vybírat jedny skupiny a „druhé vylučovat“ a že „na poradu musí být pozváni zahraniční zástupci všech stranických ústředí a skupin, které byly... před válkou na konferenci při mezinárodním socialistickém byru v Bruselu“ (dopis z 25. března 1915).

Organizační výbor tedy zásadně odmítá poradu *internacionalistů*, neboť se chce radit i se sociálpatrioty (je známo, že v Bruselu byl zastoupen směr Plechanova a směr Alexinského). V naprosto stejném duchu vyzněla i rezoluce sociálních demokratů v Nervi^[161] (Naše slovo, č. 53), schválená po Ionovově referátu (a jasně vyjadřující názory tohoto představitele nejlevějších čili internacionalistických sil v Bundu)¹⁸³.

V této rezoluci, která je vůbec nesmírně příznačná a cenná pro charakteristiku „střední linie“, v zahraničí tolik vyhledávané, se vyslovují sympatie k „zásadám“ listu Naše slovo, ale i nesouhlas s jeho stanoviskem, „které spočívá v organizační diferenciaci, ve sjednocení výhradně socialistů-internacionalistů a v obhajování nutnosti rozkolů v historicky vzniklých socialistických, proletářských stranách“. Porada pokládá „jednostranný“, jak říká, „výklad“ (těchto otázek) „v listu Naše slovo“ za „nesmírně

škodlivý pro objasnění úkolů spojených s obnovením internacionály“.

Už jsme upozorňoval, že názory Axelroda, oficiálního představitele organizačního výboru, jsou sociálšovinistické. Naše slovo na to neodpovědělo ani v tisku, ani v korespondenci. Upozorňovali jsme, že stanovisko Bundu je stejné, jen s tím rozdílem, že v něm převládá šovinismus germanofilský. Rezoluce z Nervi podala sice nepřímé, zato nesmírně důležité potvrzení skutečnosti: sjednocení *pouze* internacionalistů je prohlášeno za škodlivé a rozbíječské; otázka je formulována tak jasně, že to zasluhuje uznání.

Ještě jasnější je odpověď organizačního výboru, která vyjadřuje nikoli nepřímo, nýbrž naprosto přímo a formálně postoj k věci: nelze konat porady *bez* sociálpatriotů, nýbrž *s nimi*.

Musíme organizačnímu výboru poděkovat, že Našemu slovu potvrdil správnost našich názorů na organizační výbor.

Znamená to snad, že *celá myšlenka* Našeho slova o sjednocení internacionalistů ztroskotala? Ne. Žádné nezdarý žádných porad nezastaví sjednocování internacionalistů, jestliže existuje ideová solidarita a upřímné přání bojovat proti sociálpatriotismu. Redakce Našeho slova má mocnou zbraň ve svém deníku. Může udělat něco mnohem soustavnějšího a závažnějšího, než jsou porady a deklarace: může vyzvat *všechny* skupiny a sama hned začít: 1. vypracovávat úplné, přesné, jednoznačné a naprosto jasné odpovědi na otázky týkající se obsahu internacionalismu (vždyť i Vandervelde, Kautsky, Plechanov, Lensch i Haenisch si říkají internacionalisté!), oportunistu, krachu II. internacionály, úkolů a prostředků boje proti sociálpatriotismu atd.; 2. shromážďovat síly k opravdovému boji za určité zásady nejen v zahraničí, ale především v Rusku.

Skutečně, odváží se někdo popírat, že k vítězství internacionalismu nad sociálpatriotismem není a nemůže být *jiná* cesta? Neukázalo snad půlstoletí dějin emigrantství

z Ruska (a třicet let dějin *sociálně demokratické* emigrace), že všechny deklarace, porady apod. v zahraničí jsou bezmocné, bezvýznamné a fiktivní, *jestliže* je nepodporuje *dlouholeté* hnutí té či oné společenské vrstvy v Rusku? Není pro nás i nynější válka poučením, že všechno nezralé či nahnilé, konvenční či diplomatické se při prvním nárazu rozsype v prach?

Za osm měsíců války se už *všetchna* sociálně demokratická ústředí, skupiny, představitelé směrů a názorových odstínů poradili, s kým mohli a chtěli, a už „deklarovali“, tj. vyhlásili před veřejností svůj názor. Nyní je už úkol jiný, *bližší činu*. Je třeba méně důvěřovat *slavnostním* deklaracím a poradám. Je třeba více energie k vypracovávání tak přesných odpovědí a pokynů publicistům, propagandistům, agitátorům a všem myslícím dělníkům, aby tyto pokyny *nebyly nesrozumitelné*. Je třeba více jasnosti a přesnosti při shromažďování sil k dlouhodobé práci na realizaci těchto pokynů.

Opakujeme: redakci Našeho slova je hodně dáno — je to deník! — a bude se muset hodně zodpovídat, *jestliže* nesplní ani tento „minimální“ program.

Ještě jedna poznámka: přesně před pěti lety, v květnu 1910, jsme v zahraničním tisku^[53] upozorňovali na velice významný politický fakt, „silnější“ než porady a deklarace mnohých *velmi* „silných“ sociálně demokratických ústředí, totiž na to, že se v Rusku sjednotila skupina legalistů, kteří píšou do *téhož* časopisu XYZ. Co ukázala *fakta* za těch pět let, značně bohatých na události v dějinách dělnického hnutí Ruska i celého světa? Neukázala tato fakta, že existuje určité sociální jádro pro sjednocení sil *nacionálně liberální* („evropského“ typu!) *dělnické strany* v Rusku? Jaké závěry si musí vyvodit všichni sociální demokraté z okolností, že v Rusku nyní vidíme, s výjimkou časopisu Voprosy strachovanija¹⁸⁴, *veřejně* vystupovat *pouze* tento směr, Naše dělo, Strachovanije rabočich, Severnyj golos¹⁸⁵, Maslova a Plechanova?

Ještě jednou: více nedůvěry k slavnostním projevům
a více odvahy pohledět tváří v tvář skutečné politické
realitě!

Social-demokrat, č. 41
1. května 1915

Podle listu Social-demokrat

BURŽOAZNÍ
FILANTROPOVÉ
A REVOLUČNÍ
SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Časopis anglických milionářů *The Economist*¹⁸⁶ je svým postojem k válce^[280, 381] velmi poučný. Představitelé největšího kapitálu nejstarší a nejbohatší kapitalistické země hořekují nad válkou a neustále volají po míru. Ti sociální demokraté, kteří se po vzoru oportunistů a Kautského domnívají, že socialistický program znamená hlásání míru, se mohou při čtení anglického časopisu *The Economist* názorně přesvědčit o svém omylu. Jejich program není socialistický, nýbrž buržoazně pacifistický. Touha po míru bez propagování revolučních akcí je výrazem strachu z války a nemá se socialismem nic společného.

A nejen to. Anglický *The Economist* je pro mír právě proto, že se bojí revoluce. Například v čísle z 13. února 1915 čteme:

„Filantropové vyjadřují naději, že mír přinese mezinárodní omezení zbrojení... Avšak ti, kdo vědí, jaké síly fakticky řídí evropskou diplomacii, nepodléhají žádným utopiím. Perspektiva, kterou ukazuje válka, je perspektiva krvavých revolucí, urputných bojů práce proti kapitálu nebo lidových mas proti vládnoucím třídám kontinentální Evropy.“

V čísle z 27. března 1915 se opět volá po míru, který by zajistil národnostní svobodu, slibovanou Edwardem Greyem, a další požadavky. Jestliže se tato naděje nesplní, pak... „válka povede k revolučnímu chaosu. Nikdo nemůže říci, kde tento chaos začne a jak skončí...“

Angličtí pacifističtí milionáři chápou současnou politiku mnohem správněji než oportunisté, stoupenci Kautského a podobní socialističtí horovatelé pro mír. Páni buržoové

za první vědí, že fráze o demokratickém míru jsou pouhá dětinská utopie, dokud staré „síly fakticky řídí diplomacii“, tj. dokud není vyvlastněna třída kapitalistů. Za druhé páni buržoové perspektivu hodnotí střízlivě: „krvavé revoluce“, „revoluční chaos“. Socialistický převrat je v očích buržoazie vždycky „revolučním chaosem“.

V reálné politice kapitalistických zemí pozorujeme tři druhy sympatií k míru.

1. Osvícenější milionáři chtějí uspíšit mír ze strachu před revolucemi. Střízlivě a pravdivě prohlašují, že „demokratický“ mír (bez anexí, s omezením zbrojení atd.) je za kapitalismu utopie.

Tuto měšťáckou utopii hlásají oportunisté, stoupenci Kautského apod.

2. Neuvědomělé lidové masy (maloburžoazie, poloproletáři, část dělnictva apod.) svou touhou po míru velmi mlhavě vyjadřují vzrůstající protest proti válce, vzrůstající dosud mlhavé revoluční nálady.

3. Uvědomělí představitelé proletariátu — revoluční sociální demokraté — si pozorně všimají nálad mas a využívají jejich vzrůstající touhu po míru nikoli k podporování vulgárních utopií o „demokratickém“ míru za kapitalismu nebo k povzbuzování nadějí ve filantropy, vrchnost a buržoazii, nýbrž k tomu, aby se mlhavé revoluční nálady vyjasnily — aby soustavně, usilovně a vytrvale, opírajíce se o zkušenosti mas a o jejich náladu a učíce je na nespočetných faktech z předválečné politiky,

dokazovali, že *jedinou* cestou k demokracii a k socialismu jsou nezbytné masové revoluční akce proti buržoazii a vládám vlastní země.

K R A C H P L A T O N I C K É H O I N T E R N A C I O N A L I S M U

Už jsme řekli (viz Social-demokrat, č. 41^[50]), že Naše slovo mělo přinejmenším uveřejnit alespoň přesný výklad své platformy, jestliže chce, aby se jeho internacionalismus mohl brát vážně.* V 85. čísle listu Naše slovo (9. 5.) byla, patrně jako odpověď adresovaná nám, uveřejněna rezoluce schválená na schůzi redakce s kolegiem pařížských spolupracovníků tohoto listu, přičemž „dva členové redakce, kteří souhlasili s celkovým obsahem rezoluce, prohlásili, že mají jiný názor na organizační metody vnitrostranické politiky v Rusku“¹⁸⁷. Tato rezoluce je velmi pozoruhodným dokumentem politické bezradnosti a bezmocnosti.

Nesčíslněkrát se v ní opakuje slovo internacionalismus, proklamuje se „úplné ideové oddělení od všech druhů socialistického nacionalismu“ a cituje se stuttgartská^[368] a basilejská^[332] rezoluce. Úmysly by byly dobré, o to nic. Jenomže... jenomže to zavání frází, neboť není možné ani nutné opravdu „úplně“ se oddělit od opravdu „všech“ druhů sociálnacionalismu, stejně jako není možné ani nutné vyjmenovat úplně všechny druhy kapitalistického vykořisťování, má-li se člověk stát nepřitelem kapitalismu. Je však možné a nutné oddělit se jednoznačně od hlavních druhů, například plechanovovského, potresovovského (Naše dělo), bundovského, axelrodovského a kautskistického. Rezoluce slibuje příliš mnoho, ale nedává nic; vyhrožuje úplným oddělením od všech druhů, ale bojí se jmenovat alespoň ty nejdůležitější z nich.

* Viz tento svazek, s. 210—214. *Red.*

...V anglickém parlamentě se považuje za nezdvořilost uvádět někoho jménem, je zvykem mluvit jen o „urozených lordech“ a o „ctihodných poslancích za ten a ten volební okres“. Jsou ale ti chlapci z listu Naše slovo dokonalí angломani a vybraně uhlazení diplomati! Jak elegantně obcházejí podstatu věci, jak uctivě předkládají čtenářům formulace, kterými chtějí zastříť své vlastní myšlenky! Hlásají „přátelské styky“ (Guizot a nic jiného! — jak říká jeden Turgeněvův hrdina¹⁸⁸) se všemi organizacemi, „které uplatňují... zásady revolučního internacionalismu...“, a udržují „přátelské styky“ právě s těmi, kdo tyto zásady neuplatňují.

„Ideové oddělení“, které pánové z listu Naše slovo proklamují tím slavnostněji, čím méně je chtějí a mohou uskutečnit, spočívá v objasnění toho, *odkud* se vzal sociálnacionalismus, *co* mu dalo sílu a *jak* proti němu bojovat. Sociálnacionalisté se sami nenazývají sociálnacionalisty a ani se za ně nepovažují. Všechno své úsilí zaměřují a chtě nechtě musí zaměřovat na to, aby se schovali za pseudonym, aby zaslepili dělnické masy, aby zahladili stopy po svých stycích s oportunistem a zamaskovali svou zradu, tj. že ve skutečnosti přešli na stranu buržoazie a spojili se s vládami a generálními štáby. Protože se opírají o toto spojenectví a mají všechny pozice v rukou, mluví teď sociálnacionalisté ze všech nejhlasitěji o „jednotě“ sociálně demokratických stran a obviňují nepřátele oportunistu z rozbíječství — viz poslední oficiální oběžník představenstva (Vorstandu) Sociálně demokratické strany Německa, namířený proti *skutečně* internacionalistickým časopisům Lichtstrahlen¹⁸⁹ a Die Internationale¹⁹⁰. Tyto časopisy neměly zapotřebí proklamovat ani „přátelské styky“ s revolucionáři, ani „úplné ideové oddělení od všech druhů sociálnacionalismu“; rovnou se začaly oddělovat, a to tak, že doopravdy „*všechny* druhy“ oportunistů spustily zběsilý pokřik a tím dokázaly, jak přesně zasáhly střely cíl.

A Naše slovo?

Naše slovo organizuje proti sociálnacionalismu povstání na kolenou, neboť neodhaluje nejnebezpečnější obhájce tohoto buržoazního proudu (typu Kautského) a nevyhlašuje válku oportunistu, ale naopak o něm mlčí a nepodniká ani neukazuje žádné reálné kroky k osvobození socialismu z hanebného patriotického zajetí. Když Naše slovo říká, že jednota není nutná, že však není nutný ani rozchod s těmi, kdo přešli na stranu buržoazie, vydává se fakticky na milost a nemilost oportunistům, dělá však přitom takové úchvatné gesto, které je možné pochopit tak, že vyhrožuje oportunistům svým strašným hněvem, ale i tak, že jim přívětivě kyne. Opravdu šikovní oportunisté, kteří dovedou ocenit spojování levých frází s umírněnou praxí, by na rezoluci Našeho slova nepochybně odpověděli (kdyby na ni byli nuceni odpovědět) asi stejně, jako odpověděli oni dva členové redakce: S „celkovým obsahem“ souhlasíme (neboť vůbec nejsme sociálnacionalisté, ani nápad!), a pokud jde o „organizační metody vnitrostranické politiky“, projevíme, až přijde čas, „jiný názor“. Vlk se nažere a koza zůstane celá.

Rafinovaná diplomacie listu Naše slovo se úplně sesypala, když bylo třeba mluvit o Rusku.

„Sjednocení strany v Rusku se v předcházejícím období ukázalo jako nemožné,“ praví se v rezoluci. Čti: sjednocení dělnické strany se skupinou likvidátorských legalistů se ukázalo jako nemožné. To je nepřímé přiznání krachu bruselského bloku na záchranu likvidátorů. Proč se Naše slovo bojí přiznat tento krach přímo? Proč se bojí otevřeně vysvětlit dělníkům jeho příčiny? Snad ne proto, že krach tohoto bloku ve skutečnosti dokázal, jak je politika všech jeho účastníků falešná? Snad ne proto, že si Naše slovo chce udržet „přátelské styky“ se dvěma (nejméně se dvěma) „druhy“ sociálnacionalismu, a to s bundovci a s organizačním výběrem (Axelrodem), kteří vystoupili v tisku s prohlášeními, jež svědčí o jejich úmyslech a nadějích na vzkříšení bruselského bloku?

„Nové podmínky... podkopávají půdu pod nohama starým frakcím...“

Není tomu naopak? Nové podmínky likvidátorství vůbec neodstranily, dokonce ani nerozkolísaly — přes všechna kolísání a přebíhání jednotlivců — jeho hlavní jádro (časopis Naša zarja), ale naopak prohloubily a zostřily neshody s ním, neboť kromě své likvidátorské podstaty začalo být také sociálnacionalistické! Naše slovo se vyhýbá nepříjemné otázce likvidátorství, neboť staré je podle jeho názoru podkopáno novým, a vůbec nemluví o *nové*, sociálnacionalistické *půdě pod nohama starého*... likvidátorství! To je zajímavé vykrucování. O časopisu Naša zarja mlčíme, protože už neexistuje, a o časopisu Naše dělo patrně proto, že Potresova, Čerevanina, Maslova a spol. je možné považovat za politické novorozence...

Jenže redaktoři Našeho slova by chtěli považovat za novorozence nejen Potresova a spol., ale i samy sebe. Jen si poslechněte.

„Vzhledem k tomu, že frakční a mezifrakční seskupení vytvořená v minulém období jsou i v nynější přechodné etapě jedinými“ (všimněte si!) „středisky bytí i krajně nedokonalého organizačního sjednocování pokrokových dělníků, domnívá se Naše slovo, že zaměření jeho hlavní činnosti na sjednocení internacionalistů vylučuje jak organizační podřízení listu, přímé či nepřímé, jednomu ze starých stranických seskupení, tak i umělé sjednocení svých stoupců ve zvláštní frakci, stojící politicky proti starým seskupením.“

Co to je? Jak tomu rozumět? *Protože* nové podmínky podkopávají stará seskupení, *proto* tato seskupení uznáváme za *jedině* reálná! *Protože* nové podmínky vyžadují nová seskupení vytvořená ne na základě likvidátorství, nýbrž na základě internacionalismu, *proto* odmítáme sjednocení internacionalistů jako „umělé“! To je skutečně apoteóza politické impotence.

Po dvousetdenním propagování internacionalismu přiznalo Naše slovo svůj naprostý politický krach: starým seskupením se „nepodřízovat“ (proč takové ustrašené slo-

vo?, proč „nepřipojit se“ nebo „nepodporovat“ nebo „nesolidarizovat se“?) a nová nevytvářet. Budeme žít postaru, v likvidátorských seskupeních, jim se budeme „podřizovat“ a Naše slovo ať si zůstane něčím takovým, jako je křiklavá firma nebo sváteční procházka po luzích internacionalistického písemnictví. Publicisté z Našeho slova sem tam něco napíší a čtenáři Našeho slova si sem tam něco přečtou.

Dvě stě dní jsme mluvili o sjednocení internacionalistů a došli jsme k závěru, že vůbec nikoho, ani samy sebe, redaktory a spolupracovníky Našeho slova, nemůžeme sjednotit. Prohlašujeme tedy takové sjednocení za „umělé“. Jaký triumf pro Potresova, pro bundovce, pro Axelroda! A jaké šikovné oklamání dělníků: na líci efektní internacionalistické fráze ryze nefrakčního Našeho slova, jež se oprostilo od přežilých starých seskupení, a na rubu „jedná“ střediska sjednocení, stará seskupení...

Ideový a politický krach, který nyní Naše slovo přiznalo, není náhoda, ale nevyhnutelný důsledek úsilí slovně se vyhnout reálnému poměru sil. Tento poměr vyjadřuje v dělnickém hnutí Ruska boj likvidátorského a sociálpatriotického směru (Naše dělo) proti marxistické sociálně demokratické dělnické straně obnovené na lednové konferenci roku 1912¹⁹¹, posílené volbami do IV. státní dumy v dělnické kurii¹⁹², upevněné pravdovskými listy v letech 1912—1914 a reprezentované Sociálně demokratickou dělnickou frakcí Ruska. Tato strana *navázala* na svůj boj proti buržoaznímu likvidátorskému směru bojem proti neméně buržoaznímu sociálpatriotismu. Správnost linie této strany, naší strany, potvrdily významné, světodějné zkušenosti z evropské války a nepatrná, miniaturní zkušenost z nového, tisícího prvního nefrakčního sjednocovacího pokusu Našeho slova: tento pokus utrpěl fiasko, a tím potvrdil rezoluci bernské porady (Social-demokrat, č. 40^[57, 64]) o „platonických“ internacionalistech*.

* Viz tento svazek, s. 189—190. *Red.*

Skuteční internacionalisté nebudou chtít ani třčet (a ta-
jit to před dělníky) ve starých, likvidátorských, seskupeních,
ani zůstat mimo všechna seskupení. Ti se připojí k naší
straně.

Social-demokrat, č. 42
21. května 1915

Podle listu Social-demokrat

O BOJI PROTI SOCIÁLŠOVINISMU

Nejzajímavější a nejnovější materiál k této aktuální otázce přinesla mezinárodní socialistická konference žen, která se nedávno konala v Bernu¹⁹³. Zprávu o ní a text schválené i zamítnuté rezoluce najdou čtenáři dále. V tomto článku se chceme zabývat pouze jednou stránkou problému.

Zástupkyně organizací žen při organizačním výboru, Holanďanky z Troelstovy strany, Švýcarky z organizací vedoucích ostrý boj proti listu Berner Tagwacht pro jeho údajně přílišné levičáctví, francouzská zástupkyně, která se nechtěla v žádné poněkud důležitější otázce odchýlit od linie oficiální strany, zastávající jak známo sociálšovinistické stanovisko, a Angličanky, odmítající myšlenku jasného rozlišování mezi pacifismem a revoluční proletářskou taktikou — ty všechny se shodly s „levými“ německými sociálními demokratkami na téže rezoluci. Zástupkyně organizací žen při ústředním výboru naší strany se s nimi neshodly — raději zvolily dočasnou izolaci než účast v *ta-kovém* bloku.

Co bylo podstatou rozepře? Jaký je zásadní a obecně politický význam této roztržky?

„Centristická“ rezoluce, na které se shodly oportunistky a část levice, se na první pohled zdá velmi dobrá a zásadně správná. Válka se v ní označuje za válku imperialistickou, myšlenka „obrany vlasti“ se odsuzuje, dělníci jsou vyzýváni k masovým demonstracím atd. atd. Zdálo by se, že naše rezoluce se od ní liší *pouze* několika ostřejšími *výrazy*, jako je „zrada“, „oportunismus“, „vystoupení z buržoazních vlád“ apod.

To, že se delegátky organizací žen při ústředním výboru naší strany od centristické rezoluce distancovaly, se bude nesporně kritizovat právě z tohoto hlediska.

Ale stačí se podívat na celou záležitost pozorněji a neomezovat se na „formální“ uznání správnosti toho či onoho tvrzení, a hned je jasné, že taková kritika vůbec neobstojí.

Na konferenci se střetly dva světové názory, dvojí pojetí války a úkolů internacionály, dvě taktiky proletářských stran. Jeden názor tvrdí: krach internacionály nenastal, návratu od šovinismu k socialismu nebrání žádná hluboká a vážné překážky, silný „vnitřní nepřítel“ v podobě oportunistů neexistuje a otevřené, nepochybné a zjevné zrady na socialismu se oportunismus nedopustil. Z toho plyne závěr: nikoho nebudeme odsuzovat, těm, kdo porušili stuttgartskou^[368] a basilejskou^[332] rezoluci, udělíme „amnestii“ a omezíme se na radu, aby se orientovali víc doleva a vyzvali masy k demonstracím.

Druhý názor je ve všech uvedených bodech zcela opačný. Nic není pro věc proletariátu škodlivější a zhoubnější, než bude-li se vůči oportunistům a sociálšovinistům nadále uplatňovat vnitrostranická *diplomacie*. Rezoluce většiny byla pro oportunisty a stoupenkyně dnešních oficiálních stran přijatelná právě proto, že je skrznaskrz prostoupená duchem diplomacie. Dělnickým masám, které *dnes* vedou právě oficiální sociálpatrioti, se takovou diplomacií hází písek do očí. Dělnickým masám se vštěpuje naprosto nesprávná a škodlivá myšlenka, že nynější sociálně demokratické strany se svým nynějším vedením jsou *schopny* změnit linii a místo nesprávné začít uplatňovat správnou.

Tak tomu není. To je hluboký a nesmírně zhoubný omyl. Dnešní sociálně demokratické strany a jejich vedení *nejdou* schopny doopravdy změnit linii. *V praxi* zůstane všechno při starém a přání „levých“, vyslovená v rezoluci většiny, zůstanou zbožnými přáními, jak to neklamným politickým instinktem postřehly stoupenkyně Troelstrovky strany nebo nynějšího vedení francouzské strany, když pro tuto rezoluci

hlasovaly. Výzva k masám, aby demonstrovaly, může mít praktický, skutečný a podstatný význam jen tehdy, budou-li ji nynější vedení sociálně demokratických stran co nejaktivněji podporovat.

Můžeme však takovou podporu očekávat? Samozřejmě že ne. Víme, že tato výzva se setká ve vedení těchto stran se zuřivým (a většinou *skrytým*) odporem, a vůbec ne s nějakou podporou.

Kdyby se to dělníkům řeklo přímo, znali by *pravdu*. Věděli by, že k *uskutečnění* přání „levých“ je zapotřebí zásadně změnit linii sociálně demokratických stran, že je třeba velmi vytrvale bojovat proti oportunistům a jejich „centristickým“ přátelům. Teď však dělníky přáními levice *uchlácholili*, když *odmítli* veřejně nazvat pravým jménem ono zlo, bez jehož potírání jsou tato přání neuskutečnitelná.

Diplomatictí předáci, kteří propagují v nynějších sociálně demokratických stranách šovinistickou politiku, skvěle využívají slabost, nerozhodnost a nedostatečnou jasnost rezoluce většiny. Jako parlamentní rutiněři si mezi sebou rozdělí úlohy; jedni řeknou: nebyly zhodnoceny ani posouzeny „vážné“ argumenty Kautského a spol., pro jedne je na širším fóru; druzí řeknou: neměli jsme snad pravdu, když jsme tvrdili, že neexistují žádné hluboké názorové neshody, jestliže se stoupenkyně jak Troelstrov, tak Guesdovy a Sembatovy strany shodly s levicově orientovanými Němkami?

Konference žen neměla pomáhat Scheidemannovi, Haasemu, Kautskému, Vanderveldovi, Hyndmanovi, Guesdovi a Sembatovi, Plechanovovi atd. uspávat dělnické masy, právě naopak, měla je probouzet a vyhlásit rozhodný boj oportunistu. Praktickým výsledkem by pak nebyla naděje na „nápravu“ zmíněných „vůdců“, nýbrž shromáždování sil k tvrdému a opravdovému boji.

Podívejte se, jak oportunisté a „centristé“ porušili stuttgartskou a basilejskou rezoluci: v tom je přece *podstata*

věci! Přiznejte si upřímně a jasně, bez diplomatizování, jak to bylo.

V předtuše války se internacionála schází a jednomyslně se usnáší, že dojde-li k válce, bude pracovat pro „*uspíšení krachu kapitalismu*“, pracovat v duchu *Komuny, října a prosince 1905* (doslovné výrazy z basilejské rezoluce!!!), pracovat v duchu prohlášení, že střelení „*dělníků jedné země do dělníků druhé země*“ je „*zločin*“.

Linie postupu v internacionálním, proletářském, revolučním duchu je zde stanovena naprosto jasně, tak jasně, že v mezích legality to nebylo možné vyjádřit jasněji.

Vypuká válka — přesně taková, přesně toho typu, jak se předvíдалo v Basileji. A oficiální strany jednájí zcela opačně: ne jako internacionalisté, nýbrž jako nacionalisté; v buržoazním duchu, a ne v proletářském; ne revolučně, nýbrž ultraoportunisticky. Říkáme-li dělníkům, že došlo k očividné *zradě* na socialismu, pak těmito slovy rázem odmítáme všechny výmluvy a vytáčky, všechna sofizmata à la Kautsky a Axelrod, poukazujeme jasně na hloubku a sílu zla, jasně vyzýváme k boji proti němu, a nikoli ke smíru s ním.

A rezoluce většiny? Není v ní ani náznak odsouzení zrádců, ani slůvko o oportunistu, jen pouhé *opakování* myšlenek basilejské rezoluce!!! Jako by se nestalo nic důležitého — stala se náhodná chybička, stačí *zopakovat* starou rezoluci, vznikla jen nepodstatná, povrchní roztržka, stačí ji *zamáznout!!!*

Ale vždyť to je vyslovený *výsměch* rezolucím internacionály, výsměch dělníkům. Sociálšovinisté se vlastně nesnaží o nic jiného než o pouhé *opakování* starých rezolucí, jen aby se v praxi nic nezměnilo. Je to v podstatě tichá a pokrytecky zastřená *amnestie* sociálšovinistických stoupenců většiny dnešních stran. Víme, že se najdou „houfy příznivců“ této cesty, kteří by se rádi omezili na několik levicově zbarvených frází. S takovými lidmi nemáme společnou cestu. Šli jsme a půjdeme *jinou* cestou, chceme pomáhat dělnické-

mu hnutí a výstavbě dělnické strany *skutečně* v duchu nemiřitelného postoje k oportunismu a sociálšovinismu.

Část německých delegátek se patrně bála zcela jednoznačné rezoluce z důvodů, které se týkají výhradně *tempa* rozvíjení boje proti šovinismu pouze v jedné, a to v jejich vlastní straně. Tyto důvody však byly vyloženě nemístné a mylné, neboť mezinárodní rezoluce se vůbec netýkala a nemohla se týkat ani tempa, ani konkrétních podmínek boje proti sociálšovinismu v *jednotlivých* zemích; v tomto směru je autonomie jednotlivých stran nesporná. Bylo třeba z mezinárodní tribuny vyhlásit definitivní rozchod se sociálšovinismem v celém zaměření, v celém charakteru sociálně demokratické činnosti; místo toho se však v rezoluci většiny znovu opakuje stará chyba, chyba II. internacionály, která diplomaticky zastírala oportunismus a rozpor mezi slovy a skutky. Opakujeme: my po *této* cestě nepůjdeme.

Příloha k listu Social-demokrat, č. 42
1. čeruna 1915

Podle textu přílohy

N Á V R H R E Z O L U C E M E Z I N Á R O D N Í S O C I A L I S T I C K É K O N F E R E N C E Ž E N

Rezoluce navržená delegací ÚV

Nynější světová válka, která způsobila tolik utrpení všude, kde se rozpoutala, která zpusťovala a vyplenila Belgii a Halič a zničila tisíce a tisíce dělnických životů, je válka imperialistická, vyvolaná bojem vládnoucích tříd různých zemí za rozdělení kolonií a nadvládu na světovém trhu a dynastickými zájmy. Je přirozeným pokračováním politiky třídy kapitalistů a vlád všech zemí, a proto otázka, kdo zasadil první úder, nemá ze socialistického hlediska žádný smysl.

Tato válka vůbec nijak neslouží zájmům dělníků, je však zbraní v rukou vládnoucích tříd, kterou chtějí rozbít mezinárodní solidaritu dělníků a uvnitř každé země oslabit jejich hnutí a třídní boj. Stejně tak heslo „obranu vlasti“, ražené buržoazií a podporované oportunisty, není nic jiného než vnařidlo, s jehož pomocí se buržoazie snaží přesvědčit proletariát, aby položil život za její zájmy.

S přihlédnutím k těmto skutečnostem a na základě stuttgartské rezoluce^[368], v níž se doporučuje využít hospodářskou a politickou krizi způsobenou válkou ke zburcování lidu, aby uspíšil pád kapitalistického řádu, kodaňské rezoluce^[395], podle níž jsou poslanci povinni hlasovat proti válečným úvěrům, a basilejské rezoluce^[332], v níž se říká, že dělníci pokládají za zločin střítet jeden do druhého, mimořádná mezinárodní konference socialistek prohlašuje, že představitelé většiny socialistických stran válčících zemí jednali v naprostém rozporu s těmito rezolucemi a pod tlakem okolností se dopustili skutečné zrahy

na socialismu, neboť ho zaměnili za nacionalismus; konference prohlašuje, že proletáři všech zemí nemají jiného nepřítele než svého třídního nepřítele — třídu kapitalistů.

Strašné útrapy, které způsobila tato válka, probouzejí ve všech ženách, a zejména v ženách proletářských, stále rostoucí touhu po míru. Konference vyhláší *válku každé imperialistické válce* a zároveň konstatuje, že k tomu, aby se tato touha po míru mohla změnit v *uvědomělou politickou sílu, je nutné, aby dělnice dobře pochopily, že majetné třídy usilují pouze* o anexe, výboje a nadvládu, že v období imperialismu jsou války nevyhnutelné a že imperialismus ohrožuje svět dalšími válkami, jestliže *proletariát v sobě nenajde dost sil, aby definitivně svrhl kapitalismus a tím skoncoval s kapitalistickým řádem*. Chtějí-li dělnice zkrátit dobu útrap spojenou s obdobím imperialistických válek, je nezbytné, aby se jejich touha po míru změnila v *rozhořčení a boj za socialismus*. V tomto boji *dosáhnou dělnice svého cíle jedině cestou revolučního hnutí mas, stupňováním a zosťřováním socialistického boje*. Jejich prvořadou povinností je tedy podporovat odborové a socialistické organizace a narušovat občanský mír bojem proti válečným úvěřům a proti účasti v buržoazních vládách, podporou a propagandou sbratřování vojáků v zákopech na bitevních polích, zakládáním ilegálních organizací všude, kde vláda zrušila ústavní svobody, a konečně získáváním mas pro účast na manifestacích a v revolučním hnutí.

Mezinárodní konference socialistek vyzývá dělnice všech zemí, aby okamžitě zahájily tento boj a organizovaly jej na internacionálním základě a svou činnost úzce spojovaly s činností těch socialistů všech zemí, kteří tak jako Liebknecht bojují proti nacionalismu a vedou revoluční socialistický boj.

Konference zároveň dělnicím připomíná, že v nejnadvypělejších evropských zemích už dozrály objektivní podmínky pro socialistickou výrobu, že celé hnutí vstupuje do nové fáze, že z nynější světové války pro ně vyplývají nové, závažné povinnosti, že jejich hnutí může být počátkem

všeobecné aktivizace mas, která může přinést nový vzestup celého socialistického hnutí a přiblížit hodinu definitivního osvobození. Jestliže se dělnice iniciativně chopí organizování demonstrací a revolučních manifestací, mohou ruku v ruce s proletariátem zahájit novou éru proletářského boje, v níž si proletariát ve vyspělejších zemích vybojuje socialismus a v zaostalejších zemích demokratickou republiku.

*Příloha k listu Social-demokrat, č. 42
1. června 1915*

Podle textu přílohy

KRACH
II. INTERNACIONÁLY¹⁹⁴

---

*Napsáno ve druhé polovině
května až v první polovině června 1915*

*Otištěno v září 1915 v Ženevě
v časopise *Kommunist*, č. 1/2*

Podepsán N. Lenin

Podle textu časopisu

Za krach internacionály se někdy považuje pouze formální stránka věci, přerušení internacionálního spojení mezi socialistickými stranami válčících zemí, nemožnost svolat ani mezinárodní konferenci, ani mezinárodní socialistické byro apod. Tento názor zastávají někteří socialisté malých neutrálních zemí a pravděpodobně i většina tamějších oficiálních stran, dále pak oportunisté a jejich obhájci. V ruském tisku vystoupil na obranu tohoto stanoviska s otevřeností zasluhující hluboké uznání pan V. Kosovskij v 8. čísle bundovského listu Informacionnyj listok^[43], přičemž redakce tohoto listu nepřipojila ani slovo o tom, že s autorem nesouhlasí. Můžeme jen doufat, že pan Kosovskij, jenž dospěl až k ospravedlňování německých sociálních demokratů, kteří hlasovali pro válečné úvěry, pomůže svou obhajobou nacionalismu mnohým dělníkům definitivně se přesvědčit o buržoazně nacionalistickém charakteru Bundu.

Pro uvědomělé dělníky je socialismus skutečným přesvědčením, a nikoli vhodnou rouškou k zastření maloměstácky smířliveckých a nacionalisticky opozičních snah. Za krach internacionály považují tito dělníci skutečnost, že většina oficiálních sociálně demokratických stran hanebně zradila své přesvědčení i svá nejslavnostnější prohlášení přednesená na mezinárodních kongresech ve Stuttgartu^[368] a Basileji^[332], zakotvená v rezolucích těchto kongresů atd. Tuto zradu mohou nevidět jen ti, kdo ji *nechtějí* vidět, komu se to nehodí. Formulujeme-li to vědecky, tj. z hlediska vztahů mezi třídami dnešní společnosti, musíme říci, že

většina sociálně demokratických stran a v jejich čele především největší a nejvlivnější strana II. internacionály, německá strana, se postavila na stranu svého generálního štábu, své vlády a své buržoazie proti proletariátu. Je to událost světodějného významu a vyžaduje co nejzevrubnější analýzu. Konstatovalo se již dávno, že války jsou při všech hrůzách a útrapách, které s sebou přinášejí, do jisté míry i užitečné tím, že nemilosrdně odhalují, demaskují a ničí mnohé z toho, co je v lidských institucích prohnilé, přežilé a odumřelé. Zřejmý užitek začala lidstvu přinášet i evropská válka v letech 1914—1915, neboť ukázala nejpokrokovější třídě civilizovaných zemí, že v jejich stranách dozrál jakýsi odporný hnisavý vřed a odkudsi se šíří nesnesitelný mrtvolný puch.

I

Zradily přední evropské socialistické strany všechny své názory a cíle? O tom samozřejmě neradi mluví jak sami zrádci, tak i ti, kdo dobře vědí nebo nejasně tuší, že se s nimi budou muset přátelit a tolerovat je. Ať je to však různým „autoritám“ II. internacionály nebo jejich frakčním přátelům mezi sociálními demokraty Ruska sebenejpříjemnější, musíme se na věci podívat zpříma, nazvat je pravým jménem a říci dělníkům pravdu.

Existují doklady o tom, jak se na své úkoly a na svou taktiku dívaly socialistické strany před vypuknutím této války, v době, kdy ji předvíдалy? Nesporně existují. Je to rezoluce mezinárodního socialistického kongresu v Basileji^[78] z roku 1912, kterou přetiskujeme zároveň s rezolucí saskokamenického* sjezdu německé sociální demokracie z téhož roku¹⁹⁵, abychom připomněli „zapomenutá slo-

* Saská Kamenice — dnešní Karl-Marx-Stadt (do roku 1953 Chemnitz). *Čes. red.*

va“^[169] socialismu. Tato rezoluce vyvozuje závěry z rozsáhlé propagandistické a agitační protiválečné literatury všech zemí, a je proto nejpřesnějším a nejúplnějším, nejslavnostnějším a nejoficiálnějším vyjádřením socialistických názorů na válku a válečnou taktiku. Nelze označit jinak než za zradu ten holý fakt, že nikdo z autorit včerejší internacionály a dnešního sociálšovinismu, ani Hyndman, ani Guesde, ani Kautsky, ani Plechanov, nemá odvalu připomenout svým čtenářům tuto rezoluci a buď o ní úplně mlčí, nebo z ní cituje (jako Kautsky) podružná místa a všechno podstatné obchází. Schvalování krajně „levicových“, ultrarevolučních rezolucí, které pak byly krajně bezostyšně zapomenuty nebo odvolány, je jedním z nejzřetelnějších projevů krachu internacionály a zároveň je to i jeden z nejnázornějších důkazů toho, že věřit v „nápravu“ socialismu, ve „vyrovnaní jeho linie“ pouhými rezolucemi mohou dnes jen lidé, jejichž bezpříkladná naivita hraničí s lišáckým přáním navěky uchovat staré pokrytectví.

Všichni „řádni“ socialisté považovali Hyndmana takřka ještě včera, před vypuknutím války, kdy začal obhajovat imperialismus, za pomateného podivína a nikdo o něm nemluvil jinak než s opovržením. Dnes však na Hyndmanovo stanovisko přistoupili nejvýznamnější sociálně demokratičtí vůdcové všech zemí a liší se od sebe jenom odstíny a temperamentem. Je nad naše síly zhodnotit a charakterizovat nějakými poněkud uhlazenějšími výrazy občanskou statečnost takových lidí, jako jsou například spolupracovníci listu *Naše slovo*, kteří píší o „panu“ Hyndmanovi s opovržením, kdežto o „soudruhovi“ Kautském mluví — nebo mlčí — uctivě (či patolízalsky?). Cožpak se takový postoj srovnává s úctou k socialismu a k vlastnímu přesvědčení? Jste-li přesvědčeni o lživosti a zhoubnosti Hyndmanova šovinismu, neměli byste zaměřit kritiku a útoky proti *vlivnějším* a nebezpečnějším obhájci takových názorů, proti Kautskému?

Guesdovy názory tlumočil v poslední době téměř nejpo-

drobněji guesdovec Charles Dumas ve své brožurce Mír, jaký si přejeme^[254]. Tento „šéf kabinetu Julese Guesda“, jak si napsal na titulní list brožury, „cituje“ samozřejmě dřívější prohlášení socialistů v patriotickém duchu (stejně jako cituje podobná prohlášení i německý sociálšovinista David ve své poslední brožurce o obraně vlasti)¹⁹⁶, ale basilejský manifest necituje! Také Plechanov o tomto manifestu mlčí a předkládá nám neobyčejně samolibé šovinistické nehoráznosti. Kautsky se podobá Plechanovovi: když cituje basilejský manifest, *vynechává* všechna revoluční místa (tj. všechno podstatné!) — patrně pod záminkou cenzurního zákazu... Policie a vojenské úřady přišly zrádcům socialismu se svými cenzurními zákazy mluvit o třídním boji a o revoluci „v pravou chvíli“ na pomoc!

Nebo je snad basilejský manifest nějaké bezduché provolání bez jakéhokoli přesného obsahu, ať historického, nebo taktického, jež by se týkalo bezvýhradně dnešní konkrétní války?

Právě naopak. V basilejské rezoluci je méně povrchního deklamátorství a více konkrétního obsahu než v jiných rezolucích. V basilejské rezoluci se mluví *právě* o takové válce, jaká skutečně nastala, právě o takových *imperialistických* konfliktech, jaké propukly v letech 1914—1915. Konflikty mezi Rakouskem a Srbskem kvůli Balkánu, mezi Rakouskem a Itálií kvůli Albánii atd., mezi Anglií a Německem kvůli trhům a koloniím vůbec, mezi Ruskem a Tureckem a dalšími zeměmi kvůli Arménii a Cařihradu — o tom se mluví v basilejské rezoluci, která předvídá právě nynější válku. Právě se zřetelem na nynější válku mezi „evropskými velmocemi“ se v basilejské rezoluci říká, že tato válka *„nemůže být ospravedlněna sebemenší úmlouvou, že jde o nějaký zájem lidu“!*

A když teď Plechanov a Kautsky — volíme dva nejtypičtější autoritativní socialisty, které velmi dobře známe, neboť jeden píše rusky a druhého překládají do ruštiny likvidátoři — vyhledávají (s Axelrodovou pomocí) různá

„lidová“ (či lépe řečeno vulgární, přejatá z bulvárního buržoazního tisku) „ospravedlnění“ války, když se s učenou tváří a se zásobou falešných citátů z Marxe odvolávají na „příklady“, na války z let 1813 a 1870 (Plechanov^[136]) či z let 1854—1871, 1876—1877 a 1897 (Kautsky^[39, 313]), mohou takové argumenty brát „vážně“ a *neoznačit* je za neslýchané jezuitství, pokrytectví a prostituování socialismu opravdu jen lidé, kteří nemají ani špetku socialistického přesvědčení a ani kapku socialistického svědomí! Ať si německé představenstvo strany („Vorstand“) proklíná nový časopis Mehringa a Rosy Luxemburgové (Die Internationale) za to, že pravdivě hodnotí Kautského, ať si Vanderfelde, Plechanov a Hyndman a spol. s pomocí policie „Trojdohody“ šikanuje své odpůrce — my budeme odpovídat prostě přetiskováním basilejského manifestu, který demaskuje takový obrat vůdců, pro nějž neexistuje jiný výraz než zrada.

V basilejské rezoluci se nemluví ani o národní, ani o lidové válce, jaké se v Evropě vyskytovaly a které jsou dokonce pro léta 1789—1871 typické, ani o válce revoluční, které se sociální demokraté nikdy nezříkali, nýbrž o *dnešní* válce, která vyrůstá z „kapitalistického imperialismu“ a „dynastických zájmů“, z „dobyvačné politiky“ *obou* skupin válčících mocností, jak rakousko-německé, tak anglo-francouzsko-ruské. Plechanov a Kautsky a spol. vysloveně klamou dělníky tím, že opakují prospěchářskou lež buržoazie všech zemí, která se snaží ze všech sil vylíčit tuto imperialistickou, koloniální, loupeživou válku jako válku lidovou, obrannou (pro kohokoli), a hledají pro ni ospravedlnění v historických příkladech *neimperialistických* válek.

Otázka imperialistického, loupeživého, protiproletářského charakteru této války přestala již dávno být otázkou čistě teoretickou. Nejenže byl imperialismus už ve všech hlavních rysech teoreticky zhodnocen jako boj odumírající, zchátralé, prohnilé buržoazie za rozdělení světa a za zotro-

čení „malých“ národů, nejenže byly tyto závěry nesčíslněkrát opakovány v celém rozsáhlém periodickém tisku socialistů *všech* zemí, nejenže například představitel našeho „spojeneckého“ národa Francouz Delaisi v brožuře Blížící se válka^[250] (*v roce 1911!*) populárně vysvětlil, že dnešní válka bude mít také ze strany francouzské buržoazie loupeživý charakter — nejen to. Představitelé proletářských stran všech zemí vyjádřili v Basileji jednomyslně a oficiálně své neochvějné přesvědčení, že se blíží válka právě imperialistického charakteru, a vyvodili z toho *taktické* závěry. Proto tedy musí být všechna tvrzení, že rozdíl mezi národní a internacionální taktikou není dostatečně prodiskutován (srovnej poslední Axelrodovo interview^[31] v 87. a 90. čísle listu Naše slovo) atd. atd., okamžitě zavržena jako sofizmata. Je to sofizma, neboť všestranné vědecké zkoumání imperialismu je jedna stránka věci; toto zkoumání je teprve v začátcích a ve své podstatě je nekonečné, stejně jako je nekonečná věda vůbec. Jiná stránka věci jsou základy socialistické taktiky proti kapitalistickému imperialismu, vyložené v miliónech exemplářů sociálně demokratických novin a v usnesení internacionály. Socialistické strany nejsou diskusní kluby, nýbrž organizace bojujícího proletariátu, a když přejde řada oddílů k nepříteli, je třeba je označit a pranýřovat jako zrádce a nedat se „nachytat“ na pokrytecké řeči, že imperialismus „nechá-pou všichni stejně“, že například šovinista Kautsky a šovinista Cunow by o tom mohli napsat celé svazky, že otázka „není dostatečně prodiskutována“, atd. atd. Kapitalismus ve *všech* projevech své loupeživosti a v celé bohaté členitosti svého historického vývoje a svých národních zvláštností nebude *nikdy úplně* probádán; o detaily se vědci (a zejména pedanti) nikdy nepřestanou přít. Zříkat se „z tohoto důvodu“ socialistického boje proti kapitalismu a svého postoje vůči těm, kdo tento boj zradili, by bylo směšné — avšak *co* jiného nám navrhuje Kautsky, Cunow, Axelrod a jim podobní?

Vždyť dnes, po vypuknutí války, se nikdo nepokusil basilejskou rezoluci rozebrat a dokázat její nesprávnost!

I I

Nebo snad byli poctiví socialisté pro basilejskou rezoluci proto, že předvídali, že válka vytvoří revoluční situaci, ale události jim nedaly za pravdu a revoluce se ukázala jako nereálná?

Právě takovým sofizmatem se pokouší ospravedlnit svůj přechod do tábora buržoazie Čunow (v brožuře Krach strany?[²⁴³] a v řadě článků) a ve formě narážek nalézáme podobné „argumenty“ téměř u všech sociálšovinistů s Kautským v čele. Ukázalo se, že naděje na revoluci jsou iluzí, a není věcí marxisty iluze obhajovat, usuzuje Čunow, přičemž se tento struvovec ani slůvkem nezmiňuje o „iluzi“ všech těch, kdo podepsali basilejský manifest, a jako vysoce ušlechtilý člověk se snaží všechno svěst na krajní levičáky typu Pannekoeka a Radka!

Prozkoumejme podstatu argumentu, podle něhož autoři basilejského manifestu skutečně očekávali, že dojde k revoluci, avšak události jim nedaly za pravdu. V basilejském manifestu se říká, že 1. válka způsobí hospodářskou a politickou krizi; 2. dělníci budou považovat svou účast ve válce za zločin, stejně jako „střílení proti sobě v zájmu zisků kapitalistů, k ukojení ctižádostivosti dynastií a pro splnění tajných diplomatických smluv“, že válka vyvolá mezi dělníky „rozhořčení a pobouření“; 3. povinností socialistů je využít tuto krizi a tento psychický stav dělníků k „probuzení lidu a k urychlení zániku kapitalismu“; 4. ani jedna jediná „vláda“ nemůže zahájit válku, „aniž ohrozí sama sebe“; 5. vlády „se bojí proletářské revoluce“; 6. vlády „by si měly vzpomenout“ na Pařížskou komunu (tj. na občanskou válku), na revoluci v roce 1905 v Rusku atd. To všechno jsou naprosto jasné myšlenky;

nezaručují, že k revoluci dojde; zdůrazňují přesnou charakteristiku *faktů* a *tendencí*. Kdo z těchto myšlenek a úvah vyvozuje, že očekávaný příchod revoluce je iluzí, nemá k revoluci postoj marxistický, nýbrž struvovský a policejné renegátský.

Pro marxistu je nesporné, že bez revoluční situace k revoluci nedochází, přičemž každá revoluční situace ještě nemusí vést k revoluci. Jaké jsou vlastně znaky revoluční situace? Jistě se nezmýlíme, když uvedeme tyto tři hlavní znaky: 1. Vládnoucí třídy nemohou udržet svou nadvládu v nezměněné formě; určitá krize „horních vrstev“, krize politiky vládnoucí třídy, vytváří trhlinu, kterou proniká nespokojenost a rozhořčení utlačovaných tříd. Ke vzniku revoluce obvykle nestačí, aby „nižší vrstvy nechtěly“, ale je ještě zapotřebí, aby „horní vrstvy nemohly“ žít postaru. 2. Neobyčejně se zostřuje bída a utrpení utlačovaných tříd. 3. To všechno značně zvyšuje aktivitu mas, které se v „pokojném období nechávají klidně olupovat, ale v bouřlivém jsou doháněny jak celou krizovou situací, tak i přímo „horními vrstvami“ k samostatnému dějinnému kroku.

Bez těchto objektivních změn, nezávisajících na vůli nejen jednotlivých skupin a stran, ale ani jednotlivých tříd, není revoluce zpravidla možná. Právě souhrn těchto objektivních změn se nazývá revoluční situací. Taková situace byla v roce 1905 v Rusku a ve všech revolučních obdobích na Západě; byla však také v 60. letech minulého století v Německu a v letech 1859—1861 a 1879—1880 v Rusku, ačkoliv v těchto případech k revoluci nedošlo. Proč? Protože revoluce nevzniká z každé revoluční situace, ale pouze z takové, kdy se k výše uvedeným objektivním změnám přidružuje změna subjektivní, a to způsobílost revoluční *třídy* k revolučním masovým akcím, natolik *silným*, aby mohly rozbít (nebo podlomit) starou vládu, která nikdy, dokonce ani v období krizí, „nepadne“, jestliže se jí „nepomůže padnout“.

Takové jsou marxistické názory na revoluci, které všichni marxisté nesčíslněkrát rozvíjeli a uznávali za nesporné a které nám, Rusům, zvláště názorně potvrdily zkušenosti z roku 1905. Nabízí se otázka, co v tomto směru předpokládal basilejský manifest v roce 1912 a co se stalo v letech 1914—1915.

Předpokládalo se, že vznikne revoluční situace, stručně vyjádřená slovy „hospodářská a politická krize“. Došlo k ní? Nepochybně došlo. Sociálšovinista Lensch (který obhajuje šovinismus otevřeněji, upřímněji a poctivěji než pokrytci Cunow, Kautsky a Plechanov a spol.) dokonce prohlásil, že „prožíváme určitou *revoluci*“ (jeho brožura Německá sociální demokracie a válka^[326], Berlín 1915, s. 6). Politická krize je naprosto zjevná: žádná vláda si není jista zítřkem, každé hrozí finanční krach, ztráta území a vypuzení z vlastní země (tak jako byla vyhnána vláda z Belgie). Všechny vlády sedí na sopce, všechny *samy* vyzývají masy k aktivitě a hrdinství. Politický režim v Evropě je úplně otřesen a nikdo jistě nebude popírat, že jsme vstoupili (a vstupujeme stále hlouběji — píšu to v den, kdy Itálie vyhlásila válku) do období velikých politických otřesů. Jestliže Kautsky napsal dva měsíce po vyhlášení války (2. října 1914 v časopisu Die Neue Zeit), že „vláda není nikdy tak silná a strany nejsou nikdy tak slabé jako při vypuknutí války“^[313], je to jen další maličká ukázka toho, jak Kautsky falšuje historickou vědu ve prospěch Südekumů a ostatních oportunistů. Vláda nikdy nepotřebuje tak naléhavě jako za války, aby s ní všechny strany vládnoucích tříd souhlasily a aby se utlačované třídy této nadvládě „pokojně“ podřizovaly. To za prvé. A za druhé, i když *se* při „vypuknutí války“, zvláště v zemi očekávající rychlé vítězství, *zdá* vláda všemocná, nestalo se nikdy a nikde na světě, aby někdo spojoval naděje na revoluční situaci výhradně s okamžikem „vypuknutí“ války, tím méně pak, aby ztotožňoval „zdnání“ se skutečností.

Všichni věděli, viděli a uznávali, že evropská válka bude

mnohem horší než jiné války. Válečné zkušenosti to stále více potvrzují. Válka se šíří. Politické pilře Evropy se stále více kymácejí. Útrapy mas jsou hrozné a snahy vlád, buržoazie a oportunistů tyto útrapy zatajit stále častěji ztroskotávají. Válečné zisky určitých skupin kapitalistů jsou neslýchaně, skandálně velké. Rozpory se nesmírně zostřují. Tlumené vření mezi masami, nejasná touha zdeptaných a nevzdělaných vrstev po takovém pěkném („demokratickém“) míru, první projevy reptání „nižších vrstev“ — to všechno je naprosto zjevné. A čím víc se válka protahuje a zostřeje, tím víc vlády samy rozvíjejí a musejí rozvíjet aktivitu mas, aby je dovedly k abnormálnímu vypětí sil a obětování vlastního života. Zkušenosti z války stejně jako zkušenosti z každé krize v dějinách, z každého velikého neštěstí a každého přelomu v lidském životě jedny otupují a podlamují, *druhé však poučují a zocelují*, přičemž celkově, v dějinách celého světa, je počet a síla těch druhých, s výjimkou jednotlivých případů úpadku a zániku toho či onoho státu, větší než počet a síla těch prvních.

Uzavření míru nejenže nemůže „naráz“ ukončit všechny tyto útrapy a celé toto zostřování rozporů, ale naopak v mnoha směrech budou tyto útrapy pro nejzaostalejší vrstvy obyvatelstva ještě větší a obzvlášť citelné.

Zkrátka ve většině vyspělých zemí a velmocí v Evropě je revoluční situace zcela zřejmá. V tomto směru se předpověď basilejského manifestu *naprosto* splnila. Popírat přímo či nepřímo tuto pravdu, nebo ji zamlčovat, jako to dělá Čunow, Plechanov a Kautsky a spol., znamená říkat velkou lež, klamat dělnickou třídu a přisluhovat buržoazii. V listě Social-demokrat (č. 34, 40 a 41) jsme uvedli fakta^[62, 54, 48] o tom, že lidé, kteří *se bojí* revoluce, šosáčtí páteři, generální štáby a tisk milionářů, jsou nuceni konstatovat, že v Evropě příznaky revoluční situace existují.*

Jak dlouho potrvá tato situace a jak dalece se ještě zostří? Povede k revoluci? To nevíme a nikdo to vědět nemůže. To

* Viz tento svazek, s. 116—117, 203—204 a 215—216. *Red.*

ukáží jediné *zkušenosti*: vývoj revolučních nálad a přechod pokrokové třídy, proletariátu, k revolučním akcím. Zde se nedá mluvit ani o nějakých „iluzích“, ani o jejich vyvrácení, neboť žádný socialista se nikdy nikde nezaručoval, že revoluci vyvolá právě tato (a ne příští) válka, právě dnešní (a ne zítřejší) revoluční situace. Tady jde o zcela nespornou a základní povinnost všech socialistů, o povinnost ukazovat masám, že revoluční situace existuje, objasňovat ji v celé její šíři a hloubce, probouzet v proletariátu revoluční uvědomění a revoluční odhodlání, pomáhat mu přecházet k revolučním akcím a vytvářet pro tuto činnost organizace odpovídající této revoluční situaci.

Žádný vlivný a odpovědný socialista se nikdy neodvážil pochybovat o tom, že právě to je povinností socialistických stran, a v basilejském manifestu, který nešíří a nepodporuje sebemenší „iluze“, se právě o této povinnosti socialistů říká: probouzet, „burcovat“ lid (a ne ho uspávat šovinismem, jak to dělá Plechanov, Axelrod a Kautsky), „využít“ krizi k „*urychlení*“ krachu kapitalismu, řídit se *příkladem* Komuny a října až prosince 1905. Právě tím, že dnešní strany tuto svou povinnost nesplnily, zradily, politicky zemřely, vzdaly se své úlohy a přešly na stranu buržoazie.

I I I

Jak se však *mohlo* stát, že nejvýznačnější představitelé a vůdcové II. internacionály socialismus zradili? Touto otázkou se budeme podrobně zabývat později; nejprve průzkoumáme pokusy odůvodnit tuto zradu „teoreticky“. Pokusíme se charakterizovat hlavní teorie sociálšovinismu, za jejichž představitelů lze považovat Plechanova (opakuje většinou argumenty anglických a francouzských šovinistů, Hyndmana a jeho nových přívrženců) a Kautského (uvádí daleko „rafinovanější“ argumenty, které budí dojem, že jsou teoreticky mnohem solidnější).

Snad nejprimitivnější je teorie „iniciátora“. Napadli nás, bráníme se tedy; zájmy proletariátu vyžadují, abychom kladli rušitelům míru v Evropě odpor. Je to stará písnička, která se opakuje ve všech vládních prohlášeních a v deklamacích veškerého buržoazního a žlutáckého tisku na celém světě. Plechanov přikrášluje i tuto tolik otřelou banalitu svým typickým jezuitským poukazováním na „dialektiku“: abychom mohli uvážit konkrétní situaci, musíme především nalézt iniciátora a zúčtovat s ním; všechny ostatní otázky musíme odložit, až bude jiná situace (viz Plechanovovu brožuru O válce, Paříž 1914^[136], a opakování týchž úvah u Axelroda^[17] v Golosu, č. 86 a 87). V ušlechtilém umění jak nahradit dialektiku sofistickou dosáhl Plechanov rekordu. Sofista vytrhuje jeden z „argumentů“ a již Hegel správně říkal, že „argumenty“ je možné nalézt absolutně pro všechno na světě. Dialektika vyžaduje všestranné zkoumání daného společenského jevu v jeho vývoji a soustředění vnějšího a zdánlivého na základní hybné síly, na vývoj produktivních sil a na třídní boj. Plechanov vytrhuje citát z německého sociálně demokratického tisku: sami Němci prý před válkou uznávali za jejího iniciátora Rakousko a Německo — a hotovo. O tom, že ruští socialisté mnohokrát odhalovali dobovačné plány carismu, pokud jde o Halič, Arménii atd., Plechanov mlčí. Ani v nejmenším se nezajímá o dějiny hospodářství a diplomacie alespoň za poslední tři desetiletí, ačkoliv tyto dějiny nezvratně dokazují, že právě ovládnutí kolonií, drancování cizích zemí a vytlačení a zničení úspěšnějšího konkurenta bylo hlavní osou politiky *obou* dnes válčících skupin mocností.*

* Nesmírně poučná je kniha anglického pacifisty Brailsforda, ochotného dělat ze sebe dokonce socialistu, nazvaná Válka ocele a zlata^[232] (Londýn 1914; kniha je datována v březnu 1914!). Autor si naprosto jasně uvědomuje, že národnostní problémy stojí celkem v pozadí, že jsou už vyřešeny (35), že o tohle dnes nejde, že „typickým problémem dnešní diplomacie“ (36) je Bagdádská dráha, dodávka kolejnic pro ni, rudné doly v Maroku apod. Autor právem považuje za jeden z „nej-

Základní teze dialektiky, kterou Plechanov tak bezostyšně překrucuje ve prospěch buržoazie, spočívá při aplikaci na války v tom, že „*válka je prostě pokračováním politiky jinými*“ (totiž násilnými) „*prostředky*“. Je to formulace Clausewitze*, jednoho z významných autorů dějin války, jehož

poučnějších incidentů v novodobých dějinách evropské diplomacie“ boj francouzských patriotů a anglických imperialistů proti Caillouxovým pokusům (v roce 1911 a 1913) smířit se s Německem na základě dohody o rozdělení sfér vlivu v koloniích a o uvedení německých cenných papírů na pařížskou burzu. *Anglická a francouzská buržoazie* tuto dohodu *znemožnila* (38—40). Cílem imperialismu je vývoz kapitálu do méně rozvinutých zemí (74). Zisk z tohoto kapitálu činil v roce 1899 v Anglii 90—100 miliónů liber šterlinků (Giffen), v roce 1909 už 140 miliónů (Paish) a dodejme k tomu, že Lloyd George jej ve svém nedávném projevu^[236] odhadl na 200 miliónů liber šterlinků, tedy skoro na 2 miliardy rublů. — Špinavé machinace a podplácení turecké šlechty, teplá místečka pro synáčky v Indii a Egyptě — v tom je podstata věci (85—87). Na zbrojení a válkách vydělává nepatrná menšina, ale za touto menšinou stojí společnost a finančníci, kdežto za zastánci míru roztržštěné obyvatelstvo (93). Pacifista, který dnes mluví o míru a odzbrojení, se zítra stane členem strany úplně závislé na válečných dodavatelích (161). Bude-li silnější Trojdohoda, zabere Maroko a rozdělí si Persii, bude-li to Trojspolek, zabere Tripolis, upevní své pozice v Bosně a pcdmaní si Turecko (167). Londýn a Paříž poskytly Rusku v březnu 1906 miliardy a pomohly tím carismu potlačit osvobozené hnutí (225—228); Anglie teď pomáhá Rusku rdoisit Persii (229). Rusko podniklo balkánskou válku (230). — To všechno přece není nic nového, nemám pravdu? Je to všechno obecně známé a sociálně demokratický tisk na celém světě to tisíckrát opakoval. Anglický buržoa to v předvečer války viděl naprosto jasně. Vzhledem k těmto prostým a obecně známým skutečnostem je Plechanovova a Potresovova teorie o vině Německa či Kautského teorie o „perspektivách“ odzbrojení a dlouhotrvajícího míru za kapitalismu namouvěru směšný nesmysl, odporné pokrytectví a úlisná lež!

* *Carl von Clausewitz*: Vom Kriege, Werke, I Bd., S. 28. Srov. sv. III, s. 139—140: „Každý ví, že války jsou vyvolávány jediné politickými vztahy mezi vládami a národy; obyčejně si to však lidé představují tak, že válkou tyto vztahy zanikají a že nastává úplně jiná situace, která podléhá pouze svým vlastním zákonům. My naopak tvrdíme, že válka není nic jiného než pokračování politických vztahů jinými prostředky.“

myšlení ovlivnil Hegel. A právě takové bylo vždycky hledisko Marxe a Engelse, kteří považovali *každou* válku za *pokračování* politiky určitých zainteresovaných mocností — a jejich *různých tříd* — v určité době.

Plechanovův primitivní šovinismus vychází z naprosto stejného teoretického stanoviska jako rafinovanější, smířlivěcky nasládlý šovinismus Kautského, který sankcionuje přechod socialistů všech zemí na stranu „svých“ kapitalistů touto úvahou:

Každý má právo a povinnost bránit svou vlast; skutečný internacionalismus spočívá v tom, že přiznává toto právo socialistům všech národů, tedy i národů, které bojují proti mému národu... (viz Die Neue Zeit z 2. října 1914 a jiná díla tohoto autora).

Tato jedinečná úvaha je takovým bezmezně nechutným výsměchem socialismu, že nejlepší odpovědí na ni by bylo objednat medaili s podobiznami Viléma II. a Mikuláše II. na jedné straně a Plechanova a Kautského na druhé. Skutečný internacionalismus prý spočívá v ospravedlňování toho, že francouzští dělníci střelí do německých a němečtí do francouzských ve jménu „obranu vlasti“!

Jestliže si však pozorněji všimneme teoretických základů Kautského úvah, objevíme právě onen názor, který asi před osmdesáti lety zesměšnil Clausewitz: vypuknutím války se přeruší historicky vzniklé politické vztahy mezi národy a třídami a nastává zcela jiná situace! — jsou tu „prostě“ útočníci a obránci, je třeba „prostě“ odrazit „nepřátele vlasti“! Utlačování celé řady národů, tvořících přes polovinu obyvatelstva zeměkoule, velmocenskými imperialistickými národy, soupeření buržoazie těchto zemí kvůli rozdělení kořisti, úsilí kapitálu roztržít a potlačit dělnické hnutí — to všechno naráz zmizelo Plechanovovi a Kautskému ze zorného pole, ačkoli po celá desetiletí před válkou sami rýsovali právě takovou „politiku“.

Hlavním „trumfem“ obou pohlavářů sociálšovinismu je přitom vyhané odvolávání se na Marxe a Engelse: Plechanov připomíná národní válku Pruska v roce 1813 a Ně-

mecka v roce 1870 a Kautsky velice učeně dokazuje, že Marx řešil otázku, úspěch které strany (tj. které buržoazie) by byl ve válkách v letech 1854—1855, 1859 a 1870—1871 více žádoucí, a že marxisté dělali totéž ve válkách v letech 1876—1877 a 1897. Je to metoda všech sofistů všech dob: volit příklady, které se zjevně týkají zásadně odlišných případů. Dřívější války, na něž poukazují, byly „pokračováním politiky“ dlouholetých národních hnutí buržoazie, hnutí proti cizáckému jinonárodnímu útlaku a proti absolutismu (tureckému a ruskému). Žádná jiná otázka než zda dát přednost úspěchu té nebo oné buržoazie nemohla tehdy ani existovat; k válkám tohoto typu mohli marxisté národy *předem vyzývat* a *podněcovat* národnostní nenávisť, tak jako vyzýval Marx v roce 1848 i později k válce proti Rusku a jako Engels^[206] podněcoval v roce 1859 národnostní nenávisť Němců k jejich utlačovatelům, k Napoleonovi III. a k ruskému carismu.*

Srovnávat „pokračování politiky“ boje proti feudalismu a absolutismu, politiky osvobozující se buržoazie s „pokračováním politiky“ buržoazie zchátralé, *to jest* imperialistické, *to jest* buržoazie reakční, která vyplenila celý svět a společně s feudály potlačuje proletariát, znamená srovnávat aršíny s pudy**. Je to totéž jako srovnávat „představitel

* Mimochodem, pan Gardenin^[19] v listu Žižň nazývá „revolučním šovinismem“, ale přece jen šovinismem u Marxe to, že byl v roce 1848 pro revoluční válku proti evropským národům, které byly ve skutečnosti kontrarevoluční, a to „zvláště“ proti „Slovanům a Rusům“. Tato výtku Marxovi jen znovu dokazuje oportunistus (nebo — či správněji *a* — naprostou neserióznost) tohoto „levého“ socialisty-revolucionáře. My marxisté jsme vždycky byli a jsme pro *revoluční* válku proti *kontrarevolučním* národům. Kdyby například v roce 1920 *zvíťžil* v Americe nebo v Evropě socialismus a dejme tomu Japonsko s Čínou by *pak* vyslaly proti nám — zpočátku třeba jen diplomaticky — své Bismarcky, budeme *pro* útočnou, revoluční válku proti nim. Zdá se vám to divné, pane Gardenine? Jste patrně revolucionář Ropšinova typu!

** Aršín — 0,71 m, pud — 16,38 kg. *Čes. red.*

buržoazie“ Robespiera, Garibaldiho a Željabova s „představiteli buržoazie“ Millerandem, Salandrou a Gučkovem. Ten, kdo nechová hlubokou úctu k velkým buržoazním revolucionářům, kteří měli historické právo mluvit jménem buržoazních „vlastí“, pozvedajících v boji proti feudalismu desetimilióny příslušníků nových národů k civilizovanému životu, není marxista. A není marxista ani ten, kdo nepovrhuje sofistickou Plechanova a Kautského, kteří mluví o „obraně vlasti“ v případě zardoušení Belgie německými imperialisty nebo úmluvy anglických, francouzských, ruských a italských imperialistů o vydrancování Rakouska a Turecka.

Je ještě jedna „marxistická“ teorie sociálšovinismu: socialismus vyrůstá z rychlého rozvoje kapitalismu; vítězství mé země v ní urychlí rozvoj kapitalismu, a tedy i příchod socialismu; porážka mé země zabrzdí její hospodářský rozvoj, a tedy i příchod socialismu. Tuto struvovskou teorii¹⁹⁷ rozvíjí u nás Plechanov a v Německu Lensch aj. Kautsky s touto vulgární teorií polemizuje, polemizuje s otevřeně ji hájícím Lenschem i se zastřeně ji obhajujícím Cunowem, polemizuje však jen proto, aby smířil sociálšovinisty všech zemí na základě rafinovanější, jezuitštější šovinistické teorie.

Rozborem této vulgární teorie se nemusíme dlouho zdržovat. Struveho Kritické poznámky^[183] vyšly v roce 1894 a během dvaceti let se ruští sociální demokraté dokonale seznámili s touto „manýrou“ vzdělaných ruských měšťáků prosazovat své názory a tužby pod rouškou „marxismu“ — *očistěného* od revolučnosti. Struvismus je nejen ruské, ale — jak ukazují zvláště názorně poslední události — i mezinárodní úsilí teoretiků buržoazie zničit marxismus „mírností“, zardousit ho objetími, předstíraným uznáváním „všech“ „skutečně vědeckých“ stránek a prvků marxismu *kromě* jeho „agitátorské“, „demagogické“, „blanquisticko-utopické“ stránky. Jinými slovy to znamená převzít z marxismu vše, co je přijatelné pro liberální

buržoazii, tedy i boj za reformy, třídní boj (bez diktatury proletariátu), „všeobecné“ uznání „socialistických ideálů“ a vystřídání kapitalismu „novým řádem“, a odhodit „pouze“ živou duši marxismu, „pouze“ jeho revolučnost.

Marxismus je teorie osvobozeneckého hnutí proletariátu. Je proto samozřejmé, že uvědomělí dělníci musí věnovat obrovskou pozornost procesu nahrazování marxismu struvismem. Hybné síly tohoto procesu jsou četné a rozmanité. Uvedeme pouze tři hlavní. 1. Rozvoj vědy přináší stále více poznatků dokazujících správnost Marxova učení. Je třeba bojovat proti němu licoměrně, nevystupovat otevřeně proti základům marxismu, ale naoko ho uznávat, vyklešovat sofizmaty jeho obsah, dělat z marxismu posvátnou „ikonu“, neškodnou pro buržoazii. 2. Rozvoj oportunistu v sociálně demokratických stranách toto „přepracovávání“ marxismu podporuje, neboť ho přizpůsobuje ospravedlňování všemožných ústupků oportunistu. 3. Období imperialismu znamená, že svět je rozdělen mezi „velké“, privilegované národy, které utlačují všechny ostatní národy. Drobtý kořisti z těchto výsad a z tohoto utlačování dostávají občas nesporně i určité vrstvy maloburžoazie a rovněž dělnická aristokracie a byrokracie. Tyto vrstvy, které tvoří nepatrnou menšinu proletariátu a pracujících mas, tíhnou k „struvismu“, neboť ospravedlňuje jejich spojenectví s „vlastní“ národní buržoazií proti utlačovaným masám *všech* národů. O tom budeme mluvit ještě později v souvislosti s příčinami krachu internacionály.

IV

Nejrafinovanější teorií sociálšovinismu, obratně imitující vědecký a mezinárodní přístup, je Kautského teorie „ultraimperialismu“. Zde je její nejjasnější, nejpřesnější a nejnovější výklad, jak jej podává sám autor:

„Oslabení protekcionistického hnutí v Anglii, snížení cel v Americe,

snahy o cdzbrojení, rychlý pokles vývozu kapitálu z Francie a z Německa v posledních letech před válkou a konečně vzrůstající mezinárodní proplétání různých klik finančního kapitálu — to vše mě přimělo k úvahám, zda není možné, aby byla dnešní imperialistická politika vytlačena politikou novou, ultraimperialistickou, která nahradí vzájemný boj národních finančních kapitálů společným vykořisťováním světa mezinárodně spojeným finančním kapitálem. Takováto nová fáze kapitalismu je v každém případě myslitelná. Aby se mohlo rozhodnout, zda je také uskutečnitelná, k tomu dosud chybějí dostatečné předpoklady.“ (Die Neue Zeit^[315], č. 5 z 30. 4. 1915, s. 144.)

„Rozhodující v tomto směru může být průběh a výsledek dnešní války. Může úplně zničit slabé zárodky ultraimperialismu tím, že rozntí na nejvyšší míru národnostní nenávisť i mezi finančními kapitalisty, že vystupňuje úsilí předhonorit se ve zbrojení a nevyhnutelně povede k druhé světové válce. Pak se v hrozném měřítku splní předpověď, kterou jsem formuloval ve své brožurě Cesta k moci^[314], zostří se třídní rozpory, ale zrychlí se také morální odumírání“ (doslovně „dohospodaření, Abwirtschaftung“, krach) „kapitalismu...“ (Je třeba poznamenat, že Kautsky pod tímto vykonstruovaným výrazem rozumí prostě „nenávisť mezivrstev mezi proletariátem a finančním kapitálem“, a to „intelligence, maloměšťáků i malých kapitalistů“ ke kapitalismu.) „Ale válka může také skončit jinak. Může vést k zesílení slabých zárodků ultraimperialismu. Poučení z ní“ (všimněte si!) „může urychlit takový vývoj, na jaký by se v míru muselo dlouho čekat. Dojde-li k tomu, dojde-li k dorozumění mezi národy, k odzbrojení a k trvalému míru, mohou vymizet nejhorší příčiny, které vedly před válkou ke stále silnějšímu morálnímu odumírání kapitalismu.“ Nová fáze s sebou samozřejmě přinese i „nové útrapy“ proletariátu, „možná ještě daleko horší“, avšak „ultraimperialismus“ „by“ „dočasně“ „mohl vyvolat éru nových nadějí a očekávání v mezích kapitalismu“ (s. 145).

Jakým způsobem se z této „teorie“ vyvozuje ospravedlnění sociálšovinismu?

Způsobem — pro „teoretika“ — dost podivným, a to takto:

Levicoví sociální demokraté v Německu říkají, že imperialismus a války, které vyvolává, nejsou nahodilost, nýbrž nevyhnutelný produkt kapitalismu, který nastolil vládu finančního kapitálu. Proto je nutné přejít k revolučnímu boji mas, neboť období poměrně pokojného vývoje

skončilo. „Pravicoví“ sociální demokraté neomaleně prohlášují: Když je imperialismus „nevyhnutelný“, musíme i my být imperialisty. Kautsky v úloze „středu“ je smiřuje:

„Krajní levice,“ píše ve své brožuře Národní stát, imperialistický stát a svaz států^[311] (Norimberk 1915), chce „postavit proti“ nevyhnutelnému imperialismu socialismus, tj. „nejen jeho propagování, které již celé půlstoletí stavíme proti všem formám kapitalistické nadvlády, ale okamžité uskutečnění socialismu. Vypadá to velmi radikálně, může to však *každého*, kdo *nevěří*, že v praxi lze uskutečnit socialismus okamžitě, jedině *zahnat* do tábora imperialismu“ (s. 17, podtrženo námi).

Když Kautsky mluví o okamžitém uskutečnění socialismu, „uskutečňuje“ švindl, přičemž využívá toho, že se v Německu, zvláště za válečné cenzury, nesmí mluvit o revolučních akcích. Kautsky velmi dobře ví, že levice žádá od strany *okamžitou* propagandu a přípravu revolučních akcí, a vůbec ne „okamžitě uskutečnit socialismus v praxi“.

Z nevyhnutelnosti imperialismu vyvozuje levice nevyhnutelnost revolučních akcí. „Teorie ultraimperialismu“ slouží Kautskému k *ospravedlnění oportunistů* a vylíčení situace v takovém světle, jako by vůbec nepřešli na stranu buržoazie, nýbrž jako by jenom „nevěřili“ v okamžitý socialismus a očekávali, že je před námi „pravděpodobně“ nové „období“ odzbrojení a trvalého míru. „Teorie“ vede *jen a jen* k tomu, že *nadějí* na nové pokojné období kapitalismu ospravedlňuje Kautsky skutečnost, že se oportunisté a oficiálně demokratické strany připojili k buržoazii a přes slavnostní prohlášení basilejské rezoluce se za *nynějšího bouřlivého období* zřekli revoluční (tj. proletářské) taktiky!

Všimněte si, že Kautsky přitom nejen neprohlašuje: nová fáze vyplývá z určitých okolností a podmínek a musí vzniknout na jejich základě, nýbrž naopak přímo prohlašuje: zatím nemohu řešit ani otázku „*uskutečnitelnosti*“ nové fáze. A opravdu, podívejte se na „tendence“ k novému období, které Kautsky uvedl. Je překvapující, že „snahy o odzbrojení“ řadí autor k ekonomickým faktům!

To znamená schovávat se před nespornými fakty, která se vůbec neslučují s teorií otupování rozporů, za nevinné šosácké řeči a snění. „Ultraimperialismus“ Kautského — toto slovo mimochodem vůbec nevyjadřuje to, co chce autor říci — znamená obrovské *otupování* rozporů kapitalismu. „Oslabení protekcionismu v Anglii a v Americe,“ říká se nám. Kde je tu aspoň nějaký náznak tendence k novému období? Americký protekcionismus dovedený do krajnosti je oslabený, avšak zůstal, tak jako v anglických koloniích zůstaly výsady a zvýhodňující tarify ve prospěch Anglie.

Připomeňme si, na čem je založeno vystřídaní předcházejícího, „pokojného“ období kapitalismu současným, imperialistickým obdobím: na tom, že volná konkurence ustoupila monopolistickým svazům kapitalistů, a na tom, že celý svět je rozdělen. Je jasné, že oba tyto fakty (a faktory) mají skutečně světový význam: svobodný obchod a volná konkurence byly možné a nezbytné, dokud kapitál mohl bez překážek rozšiřovat kolonie a zabírat v Africe i jinde neobsazená území, přičemž kapitál nebyl ještě tak zkoncentrován a monopolistické podniky, tj. podniky tak veliké, že ovládaly *celé* určité průmyslové odvětví, ještě neexistovaly. Vznik a růst těchto monopolistických podniků (Tento proces se pravděpodobně nezačal ani v Anglii, ani v Americe? Snad dokonce ani Kautsky se neodvážil popírat, že ho válka urychlila a přiosvětila.) *znemožňuje* dřívější volnou konkurenci, podkopává jí půdu pod nohama, a rozdělení světa *si vynucuje* přechod od pokojného rozšiřování kolonií k ozbrojenému boji za *znovu-rozdělení* kolonií a sfér vlivu. Už pouhé pomyslení na to, že *oslabení* protekcionismu ve dvou zemích na tom může něco změnit, je směšné.

Dále, pokles vývozu kapitálu ve *dvou* zemích během několika let. Každá z těchto dvou zemí, Francie a Německo, měla podle statistiky, například Harmsovy^[293] z roku 1912, v cizině přibližně 35 miliard marek (asi 17 miliard

rublů) kapitálu, kdežto Anglie sama dvakrát tolik.* Vývoz kapitálu se za kapitalismu nikdy nezvyšoval a nemohl zvyšovat rovnoměrně. O tom, že by se akumulace kapitálu snížila nebo že by se kapacita vnitřního trhu podstatně změnila například výrazným zlepšením postavení mas, nemůže Kautsky říci ani slovo. Za těchto podmínek se z poklesu vývozu kapitálu během několika let ve dvou zemích naprosto nedá vyvozovat počátek nového období.

„Stále spletitější mezinárodní kliky finančního kapitálu.“ To je jediná skutečně obecná a nepochybná tendence ne několika let a dvou zemí, nýbrž celého světa, celého kapitalismu. Ale proč z ní má vyplývat snaha o odzbrojení, a ne o zbrojení jako dosud? Vezměme kteroukoli ze světových firem, vyrábějících „kanóny“ (a vůbec vojenskou výzbroj), například Armstronga. Anglický *The Economist* nedávno (1. května 1915) oznámil^[401], že *zisky* této firmy stouply z 606 000 liber šterlinků (asi 6 miliónů rublů) v roce 1905 až 1906 na 856 000 v roce 1913 a na 940 000 (9 miliónů rublů) v roce 1914. Prolínání finančního kapitálu je zde značně velké a stále vzrůstá; němečtí kapitalisté „se účastní“ obchodů anglické firmy; anglické firmy stavějí ponorky pro Rakousko atd. Prolínající se mezinárodní kapitál velkolepě vydělává na zbrojení a na válkách. Vyvozovat ze spojení a prolínání jednotlivých národních kapitálů v jeden mezinárodní celek ekonomickou tendenci k odzbrojení znamená zaměňovat skutečné zostřování třídních rozporů za zbožná přání šosáků, aby se tyto rozpory utopovaly.

* Viz *Bernhard Harms: Probleme der Weltwirtschaft* [Problémy světového hospodářství], Jena 1912. *George Paish: Great Britain's Capital Investments in Colonies etc.*^[383] [Kapitálové investice Velké Británie v koloniích] v *Journal of the Royal Statistical Society*, vol. LXXIV, 1910/11, p. 167. Lloyd George odhadl ve svém projevu^[236] počátkem roku 1915 anglický kapitál v cizině na 4 miliardy liber šterlinků, tj. asi 80 miliard marek.

O „poučeních“ z války mluví Kautsky v naprosto filistrovském duchu, neboť je pojímá jako nějaké morální zděšení nad válečnými hrůzami. Vezměme například jeho úvahu v brožuře *Národní stát atd.*[³¹¹]:

„Nepochybně není třeba dokazovat, že existují vrstvy projevující eminentní zájem o světový mír a odzbrojení. Maloburžoazie a drobní rolníci, a dokonce i mnozí kapitalisté a příslušníci inteligence nejsou k imperialismu připoutáni ničím, co by bylo silnější než škody, jež jim působí válka a zbrojení“ (s. 21).

To bylo napsáno v únoru 1915! Fakta svědčí o tom, že se všechny majetné třídy včetně maloburžoazie a „inteligence“ houfně připojily k imperialistům, ale Kautsky se jako člověk ve futrálu[¹⁹⁸] faktům neobyčejně samolibě vyhýbá sladkými řečmi. Zájmy maloburžoazie neposuzuje podle jejího *jednání*, nýbrž podle *slov* některých maloměšťáků, i když jejich činy tato slova na každém kroku vyvracejí. Je to naprosto totéž, jako kdybychom posuzovali „zájmy“ veškeré buržoazie nikoli podle jejich činů, nýbrž podle řečí buržoazních kazatelů, překypujících slovy lásky, kteří se zapřísahají a dušují, že dnešní řád je prodchnut ideály křesťanství. Kautsky aplikuje marxismus tak, že z něho vyprchává veškerý obsah a zbývá jen slovo „zájem“ v jakémisi nadpřirozeném, spiritualistickém významu, neboť nemá na zřeteli reálnou ekonomiku, ale naivní tužby po všeobecném blahu.

Marxismus posuzuje „zájmy“ na základě třídních rozporů a třídního boje, tak jak se projevují v nesčíslných skutečnostech každodenního života. Maloburžoazie sní a žvaní o otupování rozporů a „argumentuje“ tím, že jejich zostřování má „škodlivé důsledky“. Imperialismus znamená podřízenost všech vrstev majetných tříd finančnímu kapitálu a rozdělení světa mezi pět až šest „velmocí“, z nichž většina se dnes účastní války. Rozdělení světa mezi velmocemi znamená, že všechny jejich majetné vrstvy *mají zájem*

na ovládnutí kolonií a sfér vlivu, na utlačování jiných národů, na více či méně výnosných místech a výsadách, které jsou spojeny s příslušností k „velmocí“ a k utlačujícímu národu.*

Není možné žít postaru v poměrně klidných a civilizovaných mírových poměrech, kdy se kapitalismus plynule vyvíjí a postupně se rozšiřuje do nových zemí, neboť nastalo jiné období. Finanční kapitál *vytlačuje* a vytlačí určitou zemi z řady velmocí, vezme jí kolonie a sféry vlivu (jak tím vyhrožuje Německo, které začalo válku s Anglií), vezme maloburžoazii její „velmocenské“ výsady a vedlejší příjmy. To je fakt dokazovaný válkou. *Vedlo* k tomu ve skutečnosti zostření rozporů, které všichni dávno uznali, rovněž i sám Kautsky v brožurě *Cesta k moci*^[314].

A dnes, kdy se ozbrojený boj za velmocenské výsady stal skutečností, začíná Kautsky *přesvědčovat* kapitalisty a maloburžoazii, že válka je strašná věc, kdežto odzbrojení je věc dobrá, naprosto stejně a s naprosto stejnými výsledky, jako když křesťanský kazatel přesvědčuje kapitalisty, že láska k bližnímu je boží příkázání, touha duše a mravní zákon civilizace. To, co Kautsky nazývá ekonomickými tendencemi k „ultraimperialismu“, je ve skutečnosti maloburžoazní *přemlouvání* finančníků, aby nečinili zlo.

* E. Schultze uvádí, že celková hodnota cenných papírů na celém světě, včetně státních a komunálních obligací, zástavních listů, akcií obchodních a průmyslových společností atd., byla v roce 1915 odhadnuta na 732 miliard franků. Z této částky připadalo na Anglii 130 miliard franků, na Spojené státy americké 115, na Francii 100 a na Německo 75 miliard franků, tedy na všechny tyto čtyři velmoci 420 miliard franků, tj. více než polovina celkové částky. Podle toho lze soudit, jak velké jsou výhody a výsady vyspělých, velmocenských národů, které předhony jiné národy, utlačují je a drancují (*Dr. Ernst Schultze, Das französische Kapital in Russland* [Francouzský kapitál v Rusku], Finanz-Archiv, Berlin 1915, Jahrg. 32, S. 127). „Obrana vlasti“ je u velmocenských národů obranou práva na kořist z drancování jiných národů. V Rusku, jak známo, je kapitalistický imperialismus slabší, zato však imperialismus vojsko-feudální je silnější.

Vývoz kapitálu? *Ale* kapitálu se vyváží více do samostatných zemí, například do Spojených států amerických, než do kolonií. Ovládnutí kolonií? *Ale* kolonie jsou už všechny ovládnuty a téměř všechny usilují o osvobození: „Může se stát, že Indie přestane být anglickou državou, ale nikdy se nedostane jako ucelená říše pod jinou cizí nadvládu“ (citovaná brožura, s. 49). „Každé úsilí kteréhokoli průmyslového kapitalistického státu získat koloniální říši, jež by stačila k tomu, aby byl nezávislý na cizině v získávání surovin, muselo by proti němu sjednotit všechny ostatní kapitalistické státy a zaplést ho do nekonečných, vyčerpávajících válek, aniž by ho přiblížilo k jeho cíli. Tato politika by byla nejjistější cestou k bankrotu celého hospodářského života státu“ (s. 72—73).

Není to snad filistrovské přemlouvání finančníků, aby se zřekli imperialismu? Strašit kapitalisty bankrotem je totéž jako radit burziánům, aby nehráli na burze, protože „mnozí tím přicházejí o celý svůj majetek“. Bankrotem konkurujícího kapitalisty a konkurujícího národa kapitál *získává*, neboť se ještě více koncentruje; čím je tedy hospodářská konkurence, tj. ekonomické popohánění k bankrotu, ostřejší a „těsnější“, tím usilovnější je snaha kapitalistů připojit k tomu *vojenské* popohánění soupeře k bankrotu. Čím méně zbylo zemí, do nichž je možné vyvážet kapitál stejně výhodně jako do kolonií a do závislých států podobných Turecku — neboť v *těchto* případech má finančník trojnásobný zisk ve srovnání s vývozem kapitálu do svobodné, samostatné a civilizované země, jako jsou Spojené státy americké, tím *urputnější* je boj za podmanění a rozdělení Turecka, Číny a dalších zemí. To říká ekonomická teorie o období finančního kapitálu a imperialismu. Taková je skutečnost. Avšak Kautsky všechno převádí na vulgární šosácké „mravní ponaučení“: Nemá cenu příliš se rozčilovat, natož bojovat za rozdělení Turecka nebo za ovládnutí Indie, protože „to stejně není nadlouho“, a vůbec by bylo lepší rozvíjet kapitalismus pokojně... Samozřejmě ještě

lepší by bylo rozvíjet kapitalismus a rozšiřovat trh zvyšováním mezd: je to zcela „myslitelné“, a domlouvat finančníkům v tomto duchu je nejvhodnější téma pro kázání z kazatelny... Dobrák Kautsky téměř úplně přesvědčil a přemluvil německé finančníky, že nemá cenu bojovat s Anglií o kolonie, protože se tyto kolonie stejně zanedlouho osvobodí!...

Vývoz anglického zboží do Egypta a dovoz Anglie z Egypta vzrůstal v letech 1872—1912 pomaleji než celkový vývoz a dovoz Anglie. Mravní ponaučení „marxisty“ Kautského zní: „Nemáme důvod předpokládat, že bez vojenského obsazení Egypta by obchod s ním, ovlivňovaný pak pouze tlakem ekonomických faktorů, vzrostl méně“ (72). „Snahy kapitálu o rozšíření“ „je *nejlépe* uskutečnit nikoli násilnými metodami imperialismu, nýbrž *pokojnou demokratickou cestou*“ (70).

To je vskutku pozoruhodně seriózní, vědecký, „marxistický“ rozbor! Kautsky skvěle „opravil“ ty nerozumné dějiny, „dokázal“, že Angličané vůbec nepotřebovali brát Francouzům Egypt a že německým finančníkům rozhodně nestálo za to začínat válku a organizovat turecké tažení zároveň s dalšími opatřeními jen proto, aby vyhnali Angličany z Egypta! Všechno je to nedorozumění a nic víc — Angličané se ještě nedovtípili, že „nejlépe“ bude upustit od násilí vůči Egyptu a přejít (v zájmu rozšíření vývozu kapitálu *podle Kautského!*) k „pokojné demokratické cestě“...

„Když si buržoazní free-tradeři mysleli, že svoboda obchodu úplně odstraní ekonomické rozpory vyvolávané kapitalismem, byla to přirozeně iluze. Nemůže je odstranit ani svobodný obchod, ani demokracie. Máme však v každém směru zájem na tom, aby tyto rozpory byly odstraněny takovými formami boje, které přinášejí pracujícím masám co nejméně utrpení a obětí“ (73).

Bože, slituj se! Pane, smiluj se! Co je to filistr? ptal se Lassalle a odpovídal známým výrokem básníka: „Filistr je prázdné střevo, plné bázně a naděje, že se Bůh slituje“¹⁹³.

Kautsky se dopracoval až k neslýchanému prostituování marxismu a proměnil se v opravdového kazatele. Kazatel *přemlouvá* kapitalisty, aby přešli k pokojné demokratické cestě, a nazývá to dialektikou: jestliže byl na počátku svobodný obchod a potom monopoly a imperialismus, proč by nemohl být „ultraimperialismus“ a opět svobodný obchod? Kazatel *utěšuje* utlačované masy tím, že jim líčí rozkoše tohoto „ultraimperialismu“, ačkoli nemůže říci ani to, zda je „uskutečnitelný“! Feuerbach správně upozorňoval lidi obhajující náboženství argumentem, že přináší člověku útěchu, na reakční význam útěchy: kdo utěšuje otroka, místo aby ho burcoval k povstání proti otroctví, pomáhá otrokářům^[278].

Všechny utlačující třídy bez výjimky potřebují k zajištění své nadvlády dvě sociální funkce: funkci kata a funkci kazatele. Kat musí potlačovat odpor a pobouření utlačovaných. Kazatel musí utlačované utěšovat, líčit jim perspektivy (to se zvláště dobře dělá bez záruky za jejich „uskutečnitelnost“...) zmírnění útrap a zmenšení obětí při zachování třídní nadvlády, a tím je s touto nadvládou smiřovat, odvracet je od revolučních akcí, podlamovat jejich revoluční náladu a ochromovat jejich revoluční odhodlání. Kautsky udělal z marxismu tu nejodpornější a nejomezenější kontrarevoluční teorii, to nejspínavější kněžourství.

V roce 1909 v brožurě *Cesta k moci* konstatuje, což nikdo nevyvrátil a vyvrátit nemůže, že rozpory kapitalismu se zostřují, že se blíží doba válek a revolucí, nové „revoluční období“. Prohlašuje, že revoluce nesmí být „předčasná“, a označuje za „přímou zradu naší věci“, jestliže někdo odmítne počítat při povstání s možností vítězství, i když před bojem nelze popírat ani možnost porážky.

Vypukla válka. Rozpory se *ještě víc* zostřily. Utrpení mas dosáhlo obrovských rozměrů. Válka se protahuje a její dějiště se neustále rozšiřuje. Kautsky píše brožuru za brožurou, poslušně se řídí příkazy cenzora, neuvádí údaje o drancování zemí a hrůzách války, o skandálních ziscích

válečných dodavatelů, o drahotě, o „vojenském otroctví“ zmobilizovaných dělníků, zato však nepřestává proletariát utěšovat — utěšuje ho příklady válek, kdy buržoazie byla revoluční nebo pokroková a kdy si „sám Marx“ přál vítězství té či oné buržoazie, utěšuje ho řadami a sloupci číslic, dokazujících „možnost“ existence kapitalismu bez kolonií a bez loupění, bez válek a zbrojení, dokazujících přednosti „pokojné demokratické cesty“. Kautsky se neodvažuje popírat, že se utrpení mas vyhrotilo a že ve skutečnosti nastala očividně revoluční situace (mluvit o tom se nesmí! cenzura to nedovoluje...), přesto však přisluhuje buržoazii a oportunistům tím, že líčí „perspektivu“ (za jejíž „uskutečnitelnost“ *neručí*) takových forem boje v nové fázi, kdy bude „méně obětí a strádání“... F. Mehring a Rosa Luxemburgová^[331] mají úplně pravdu, když za to Kautského nazývají prostitutkou (Mädchen für alle).

V srpnu 1905 se v Rusku vytvořila zcela zřejmá revoluční situace^[146]. Car slíbil Bulyginovu dumu, aby „uklidnil“ rozjítřené masy.¹⁹⁹ Bulyginovský legislativně poradní režim se dá nazvat „ultrasamoděržavím“, dá-li se nazvat „ultraimperialismem“ to, že se finančníci zřeknou zbrojení a dohodnou se na „trvalém míru“. Připusťme na okamžik, že zítra stovka největších finančníků světa, „spletitě spojených“ ve stovkách obrovských podniků *slíbí* národům, že bude po válce pro odzbrojení (na okamžik to připouštíme, abychom prozkoumali politické závěry z pošetilé teorie Kautského). Dokonce i tehdy by bylo vyslovenou zradou na proletariátu odrazovat ho od revolučních akcí, bez nichž jsou všechny sliby a všechny dobré perspektivy pouhý přelud.

Válka přinesla třídě kapitalistů nejen obrovské zisky a skvělé perspektivy nového loupění (Turecko, Čína aj.), nových miliardových objednávek a nových půjček na vyšší úrok. Nejen to. Přinesla třídě kapitalistů ještě větší poli-

tické výhody, neboť rozštěpila a demoralizovala proletariát. Kautsky této demoralizaci napomáhá a sankcionuje toto mezinárodní *rozštěpení* bojujících proletářů *ve jménu jednoty* s oportunisty „svého“ národa, se Südekumy! A najdou se lidé, kteří nechápou, že heslo jednoty starých stran znamená „jednotu“ proletariátu určitého národa s buržoazií jeho národa a *rozštěpení* proletariátu různých národů...

V I

Předcházející řádky už byly napsány, když 28. května vyšlo 9. číslo časopisu Die Neue Zeit se závěrečnou úvahou Kautského^[312] o „krachu sociální demokracie“ (7. bod jeho odpovědi Cunowovi^[243]). Kautsky zde shrnul všechna stará a jedno nové sofizma na obranu sociálšovinismu a sám udělal tento závěr:

„Není prostě pravda, že tato válka je čistě imperialistická, že při jejím vypuknutí existovala alternativa imperialismus nebo socialismus a že se socialistické strany a proletářské masy v Německu, ve Francii a do značné míry také v Anglii bez rozmyšlení, pouze na výzvu hrstky poslanců vrhly do náruče imperialismu, zradily socialismus a způsobily tak krach, nevídaný v celých dějinách.“

Nové sofizma a nové klamání dělníků: válka prý není „čistě“ imperialistická!

Při hodnocení charakteru a významu dnešní války Kautsky překvapivě kolísá, přičemž tento vůdce strany stále obchází přesná a oficiální prohlášení basilejského kongresu a saskokamenického sjezdu^[298] stejně opatrně jako zloděj místo své poslední krádeže. V brožurce Národní stát atd., napsané v únoru 1915, Kautsky tvrdil, že válka je „přece jen koneckonců imperialistická“ (s. 64). Teď to trošičku doplňuje: není *čistě* imperialistická — tak jaká ještě je?

Ukazuje se, že je ještě — národní! K této nehoráznosti se Kautsky propracoval pomocí této „plechanovovské“ také dialektiky:

„Nynější válka je plodem nejenom imperialismu, ale i ruské revoluce.“ On, Kautsky, předvídal již v roce 1904, že ruská revoluce obrodí panslavismus v nové formě, že „demokratické Rusko musí nevyhnutelně mocně roznítit touhu Slovanů v Rakousku a Turecku po dosažení národní nezávislosti... Pak bude zase kritická i polská otázka... Rakousko se potom zhroutí, neboť s krachem carismu se rozpadne železná obruč, která dnes ještě drží pohromadě síly usilující o rozchod“ (tento citát uvádí teď sám Kautsky ze svého článku^[308] z roku 1904)... „Ruská revoluce... dala národním snahám na Východě nový mocný popud... připojila k evropským problémům asijské. *Všechny tyto problémy* se v *nynejší* válce bouřlivě hlásí ke slovu a budou zvlášť rozhodující pro náladu *lidových* mas, tedy i *proletářských*, kdežto ve vládnoucích třídách převládají imperialistické tendence“ (s. 273; podtrženo námi).

Zde máte další příklad prostituování marxismu! *Protože* by „demokratické Rusko“ roznítilo na východě Evropy touhu národů po svobodě (to je nesporné), *proto* není dnešní válka, která žádný národ neosvobozuje a při jakémkoli výsledku mnohé národy zotročuje, válka „čistě“ imperialistická. *Protože* by „krach carismu“ znamenal rozpad Rakouska pro nedemokratičnost jeho národnostní struktury, *proto* dodal dočasně posílený kontrarevoluční carismus, který drancuje Rakousko a přináší národům Rakouska ještě *větší* útlak, „dnešní válce“ ne čistě imperialistický, ale do jisté míry národní charakter. *Protože* „vládnoucí třídy“ podvádějí hloupé maloměšťáky a zaostalé rolníky báchorkami o národních cílech imperialistické války, *proto* má muž vědy, autorita „marxismu“, představitel II. internacionály právo smiřovat masy s tímto podfukem pomocí „teze“: vládnoucí třídy mají imperialistické tendence, kdežto „lid“ a proletářské masy mají „národní“ snahy.

Dialektika se mění v nejpodlejší, nejničemnější sofistiku!

Národní prvek je v dnešní válce zastoupen *pouze* ve válce Srbska proti Rakousku (což se mimochodem konstatuje v rezoluci bernské porady^[59] naší strany)*. Pouze v Srbsku

* Viz tento svazek, s. 185. *Red.*

a u Srbů existuje dlouholeté národně osvobozené hnutí, kterého se účastní miliónové „lidové masy“ a jehož „pokračováním“ je válka Srbska proti Rakousku. Kdyby byla tato válka izolovaná, tj. kdyby nebyla spojena s celoevropskou válkou, se zjištnými a loupeživými cíli Anglie, Ruska a jiných zemí, pak by bylo *povinností* všech socialistů přát úspěch srbské *buržoazii* — takový je jedině správný a absolutně nevyhnutelný závěr vyplývající z národního prvku v dnešní válce. Avšak sofista Kautsky, který je dnes ve službách rakouských buržoů, klerikálů a generálů, právě tento závěr nevyvozuje!

Dále. Marxova dialektika, která je posledním slovem vědecké evoluční metody, nepřipouští právě izolované, tj. jednostranné a nestvůrně zkreslené posuzování věci. Národní prvek srbsko-rakouské války nemá a nemůže mít v celoevropské válce *žádný* velký význam. Zvítězí-li Německo, zardousí Belgii, další část Polska, snad část Francie aj. Zvítězí-li Rusko, zardousí Halič, další část Polska, Arménii atd. Bude-li „výsledek nerozhodný“, zůstane zachován starý národnostní útlak. Pro Srbsko, tj. přibližně pro setinu účastníků nynější války, je válka „pokračováním politiky“ buržoazního osvobozené hnutí. Pro devadesát devět setin je válka pokračováním politiky imperialistické, tj. zchátralé buržoazie, schopné národy rozkládat, nikoli osvobozovat. Trojdohoda *zaprořádává* při „osvobozování“ Srbska zájmy srbské svobody italskému imperialismu za pomoc při drancování Rakouska.

To všechno je všeobecně známé a Kautsky to všechno bezohledně překrucuje, aby ospravedlnil oportunisty. Ani v přírodě, ani ve společnosti *nejdou* a nemohou být „čisté“ jevy — tomu učí právě Marxova dialektika, která nám ukazuje, že sám pojem čistoty je projevem určité omezenosti a jednostrannosti lidského poznání, které není s to dokonale obsáhnout předmět v celé jeho složitosti. Na světě není a nemůže být „čistý kapitalismus“, ale vždycky má *příměs* buď feudalismu, nebo maloměšťáctví, nebo ještě něčeho

jiného. Proto mluvit o tom, že válka není „čistě“ imperialistická, když jde o nehorázné klamání „lidových mas“ imperialisty, kteří vědomě zastírají cíle holého loupežení „národní“ frazeologií, může jen bezmezně omezený pedant nebo pletichář a podvodník. Celá podstata věci je právě v tom, že Kautsky *pomáhá* imperialistům klamat lid, když říká, že „pro lidové masy, tedy i pro masy proletářské, byly rozhodující“ národnostní problémy, *kdežto* pro vládnoucí třídy „imperialistické tendence“ (s. 273), a když to „dokládá“ kvazidialektickým poukazováním na „nesmírně rozmanitou skutečnost“ (s. 174). Skutečnost je bezpochyby nesmírně rozmanitá, to je svatá pravda! Ale stejně je nepochybné, že v této nesmírné rozmanitosti jsou dva hlavní a základní proudy: objektivním obsahem války je „pokračování politiky“ imperialismu, tj. olupování jiných národů zchátralou buržoazií „velmocí“ (a jejich vládami), kdežto převládající „subjektivní“ ideologií jsou „národní“ fráze, šířené k balamucení mas.

Staré sofizma Kautského, které znovu a znovu opakuje a podle něhož „levice“ „při vypuknutí války“ znala pouze alternativu imperialismus nebo socialismus, jsme již rozebírali. Je to nestydaté překrucování, neboť Kautsky velmi dobře ví, že levice vytyčovala *jinou* alternativu: buď se strana připojí k imperialistickému loupení a klamání, nebo bude hlásat a připravovat revoluční akce. Kautsky rovněž ví, že *pouze* cenzura ho chrání před tím, aby „levice“ v Německu nedemaskovala nesmyslnou báchorku, kterou rozšiřuje z přísluhovačství Südekumům.

Pokud jde o vztah „proletářských mas“ k „hrstce poslanců“, vznáší Kautsky jednu z nejbanálnějších námitek:

„Ponechme stranou Němce, abychom neobhajovali sami sebe; kdo by však chtěl doopravdy tvrdit, že takoví lidé jako Vaillant a Guesde, Hyndman a Plechanov se přes noc stali imperialisty a zradili socialismus? Ponechme stranou poslance a „instance““ (Kautsky zjevně naráží na časopis Rosy Luxemburgové a Fr. Mehringa^[307] Die In-

ternationale, v němž je politika instancí, tj. oficiálních špiček německé sociálně demokratické strany, jejího ústředního výboru — Vorstandu, její parlamentní frakce atd., zahrnována zaslouženým opovržením) — „kdo by se odvážil tvrdit, že čtyřem miliónům uvědomělých německých proletářů stačí pouhý rozkaz hrstky poslanců, aby se během 24 hodin obrátili doprava a postavili se proti svým dosavadním cílům? Kdyby to byla pravda, svědčilo by to ovšem o strašném krachu, avšak nejen naší strany, ale i *mas*“ (podtrženo Kautským). „Kdyby byly masy tak bezcharakterní stádo ovcí, mohli bychom se dát zaživa pohřbít“ (s. 274).

Největší politická a vědecká autorita Karl Kautsky se svým jednáním a sbíráním ubohých vytáček už pohřbil. Kdo to nechápe, nebo alespoň necítí, je pro socialismus ztracený. Proto Mehring, Rosa Luxemburgová a jejich stoupenci, posuzující Kautského a spol. jako nanejvýš opovrženšhodná individua, našli v časopise Die Internationale jedině správný tón.

Uvažte jenom: svůj vztah k válce *mohla* vyjádřit víceméně svobodně (tj. aniž by byla okamžitě zatčena a odvedena do kasáren, aniž by jí bezprostředně hrozil trest smrti zastřelením) *výhradně* „hrstka poslanců“ (hlasovali svobodně, *de iure*, mohli zcela dobře hlasovat proti — za to se ani v Rusku nebilo, nepranyřovalo, ba ani nezatýkalo), hrstka funkcionářů, novinářů atd. Kautsky dnes ušlechtilě svádí zradu a bezpáteřnost této společenské *vrstvy*, o jejímž *sepětí* s taktikou a ideologií oportunistu sám léta psal, na *masy!* První a hlavní zásada vědeckého zkoumání vůbec a Marxovy dialektiky zvláště od autora vyžaduje, aby prozkoumal *souvislost* dnešního boje *směrů* v socialismu — směru, který mluví a křičí o zradě a bije kvůli ní na poplach, a směru, který zradu nevidí — s bojem, který se odehrával předtím *po celá desetiletí*. Kautsky se o tom vůbec nezmiňuje, nechce dokonce ani připustit problém *směrů* a *prouďů*. Doposud směry existovaly, ale dnes už nejsou! Dnes jsou jen zvučná jména „autorit“, jimiž se lokajské dušičky vždycky ohánějí. Přitom je zvlášť výhodné odvolávat se jeden na druhého a přátelsky krýt své „prohřešky“ podle

zásady ruka ruku myje. Jakýpak je to oportunistus, volal L. Martov ve svém referátu v Bernu (viz Socialdemokrat^[140], č. 36) — když... Guesde, Plechanov, Kautsky! Je třeba být opatrnější při obviňování takových lidí, jako je Guesde, z oportunistu, napsal Axelrod (Golos, č. 86 a 87). Nebudu se obhajovat, přizvukuje v Berlíně Kautsky, avšak... Vaillant a Guesde, Hyndman a Plechanov! Kukačka chválí kohouta za to, že kohout chválí kukačku.^[46]

V zápalu lokajské horlivosti dospěl Kautsky tak daleko, že políbil ruku dokonce Hyndmanovi, neboť ho vylíčil tak, jako by se teprve včera postavil na stranu imperialismu, a přitom se v témž časopisu Die Neue Zeit i v desítkách sociálně demokratických listů na celém světě psalo o Hyndmanově imperialismu již *mnoho let!* Kdyby se Kautsky svědomitě zajímal o politický životopis *osob*, které jmenuje, musel by si vybavit, zda v něm nebyly takové drobné náznaky a události, které připravovaly ne „přes noc“, ale po celá desetiletí přechod k imperialismu, zda nebyl Vaillant v zajetí jaurèsovců²⁰⁰ a Plechanov menševiků a likvidátorů, zda neumíral Guesdův *směr*²⁰¹ před očima všech v příkladně neživotném, bezduchem Guesdově časopisu Le Socialisme²⁰², neschopném zaujmout k jakékoli důležité otázce vlastní stanovisko, zda Kautsky (dodejme pro ty, kdo ho stavějí, plným právem, po bok Hyndmanovi a Plechanovovi) neprojevoval bezpáteřnost v otázce millerandismu, na počátku boje s bernsteinovštinou atd.?

U Kautského však nevidíme sebemenší stopu zájmu o vědecký přístup k životopisu těchto vůdců. Nevidíme ani pokus prozkoumat, zda se tito vůdcové dnes obhajují *vlastními* argumenty nebo opakováním argumentů oportunistů a buržoů. Nabyly činy těchto vůdců značného politického významu proto, že tito vůdcové měli zvláštní vliv, nebo proto, že se připojili k cizímu, skutečně „vlivnému“ směru, podporovanému vojenskou organizací,

totiž ke směru buržoaznímu? Kautsky ani nehodlá tuto otázku zkoumat; stará se jen o to, aby masám naházela písek do očí, aby je ohlušil zvuknými jmény autorit a zabránil jim jasně formulovat spornou otázku a všestranně ji rozebrat.*

„Čtyřmilionová masa se na rozkaz hrstky poslanců obrátila do-prava...“

Co slovo, to lež. Německá stranická organizace neměla 4 milióny, nýbrž 1 milión členů, přičemž jednotnou vůli této masové organizace (jako každé organizace) vyjadřovalo *pouze* její jednotné politické ústředí, „hrstka“, která zradila socialismus. Této hrstky se ptali na její názor, vyzývali ji ke hlasování, mohla hlasovat, psát články atd. Mas se však nikdo neptal. Nejenže nesměly hlasovat, ale byly rozdělovány a rozháněny nikoli „na rozkaz“ hrstky poslanců, nýbrž na rozkaz vojenských úřadů. Vojenská organizace byla skutečností, *její* vůdcové nezradili, povolávala „masy“ *jednotlivě* s ultimátem: buď budeš rukovat (na radu svých vůdců), nebo budeš zastřelen. Masy nemohly postupovat organizovaně, neboť jejich organizace, vytvořená dříve, organizace, představovaná „hrstkou“ Legienů, Kautských a Scheidemannů, masy zradila, a k vytvoření *nové* organizace je potřeba čas, je potřeba odhodlání zbavit se staré, prohnité a přežilé organizace.

* Kautského odvolávání se na Vaillanta a Guesda a na Hyndmana a Plechanova je charakteristické ještě v jiném směru. Zjevně imperialisté jako Lensch a Haenisch (nemluvě o oportunistech) se k ospravedlnění *vlastní* politiky odvolávají právě na Hyndmana a Plechanova. A odvolávají se na ně *právem*, mají *pravdu* v tom směru, že je to skutečně jedna a táž politika. Kautsky však mluví o Lenschovi a Haenischovi, těchto radikálech, kteří se přiklonili k imperialismu, s opovržením. Kautsky, a to nežertují, děkuje bohu, že se nepodobá těmto šejdírům, že nesmýšlí jako oni, že zůstal revolucionářem! *Ve skutečnosti* je jeho postoj stejný. Pokrytecký šovinista Kautsky je svými medovými frázemi daleko odpornější než prostoduší šovinisté David a Heine, Lensch a Haenisch.

Kautsky se snaží potřít své odpůrce, levici, a připisuje jim proto tento nesmysl: podle nich prý by „masy“ měly „jako odpověď“ na válku udělat „během 24 hodin“ revoluci a zavést proti imperialismu „socialismus“, jinak že „masy“ projeví „bezpáteřnost a zradu“. Ale to je prostě nesmysl, jímž dosud „potírali“ revolucionáře autoři nejapných buržoazních a policejních traktátů a kterým se teď Kautsky ohání. Levicoví odpůrci Kautského velmi dobře vědí, že revoluci nelze „udělat“, že revoluce *vyrůstají* z objektivně (nezávisle na vůli stran a tříd) dozrálých krizí a dějinných zvrátů, že masy bez organizace nemají jednotnou vůli a že boj proti silné, teroristické, vojenské organizaci centralizovaných států je obtížný a zdlouhavý. Masy *nemohly* při zradě svých vůdců v kritickém okamžiku nic dělat; ale „hrstky“ těchto vůdců *rozhodně mohly* a měly hlasovat proti válečným úvěrům, vystupovat proti „občanskému míru“ a ospravedlňování války, vyslovovat se pro porážku *svých* vlád, zřizovat mezinárodní aparát k propagandě sbratřování v zákopech, organizovat ilegální tisk* hlásající nutnost přechodu k revolučním akcím atd.

Kautsky velmi dobře ví, že „levice“ v Německu má na mysli právě takové nebo přesněji *podobné* akce a že o nich za válečné cenzury nemůže mluvit *přímo*, otevřeně. Přání obhájit stůj co stůj oportunisty dohání Kautského k bezpříkladné podlosti, když připisuje levici zjevný nesmysl

* Mimochodem. K tomu nebylo vůbec zapotřebí zastavit *všechny* sociálně demokratické listy jako odpověď na zákaz psát o třídní nenávisti a třídním boji. Přistoupit na podmínku, že se o tom nebude psát, jako to udělal Vorwärts^[214], byla podlost a zbabělost. Tímto svým činem Vorwärts *politicky* odumřel. L. Martov měl pravdu, když to prohlásil^[107]. Legální listy však bylo možné udržet prohlášením, že nejsou stranické, že nejsou *sociálně demokratické*, že jen slouží technickým potřebám části dělníků, tj. že to jsou *nepolitické listy*. Proč by nebyl možný ilegální sociálně demokratický tisk *hodnotící* válku a legální dělnický tisk, který by ji *nehodnotil*, který by sice o pravdě nemluvil, ale nepravdy by také nešířil?

a schovává se při tom za válečné cenzory v přesvědčení, že ho ochrání před odhalením.

V I I

Otázka, jak *mohli* nejvýznamnější představitelé II. internacionály zradit socialismus, je významnou vědeckou a politickou otázkou, kterou Kautsky k nesmírné spokojenosti oportunistů vědomě obcházel všelijakými úskoky.

Nesmíme ji samozřejmě chápat jako otázku životopisu určitých autorit. Jejich příští životopisci budou muset zkoumat věc i z této stránky, ale socialistické hnutí se dnes o tohle vůbec nezajímá, zajímá se o zkoumání historického původu, podmínek, významu a síly sociálšovinistického *směru*. 1. Odkud se vzal sociálšovinismus? 2. Co mu dalo sílu? 3. Jak proti němu bojovat? Jenom takové pojetí otázky je seriózní, kdežto převedení celé záležitosti na otázku „osobností“ je v praxi jen sofistická vytáčka a úskok.

Abychom mohli odpovědět na první otázku, musíme za prvé zjistit možnou *souvislost* ideově politického obsahu sociálšovinismu s nějakým dřívějším směrem v socialismu a za druhé vztah dnešního dělení socialistů na odpůrce a obhájce sociálšovinismu z hlediska skutečného politického dělení k dělení dřívějšimu, historicky předcházejícímu.

Za sociálšovinismus považujeme uznání myšlenky obrany vlasti v nynější imperialistické válce, ospravedlňování spojenectví socialistů s buržoazií a vládami „vlastních“ zemí v této válce, odmítnutí propagovat a podporovat proletářské revoluční akce proti „vlastní“ buržoazii atd. Je naprosto jasné, že se hlavní ideově politický obsah sociálšovinismu úplně shoduje se základy oportunistu. Je to *jeden a týž* směr. Právě oportunismus vede za válečné situace v letech 1914—1915 k sociálšovinismu. Hlavní myšlenkou oportunistu je spolupráce tříd. Válka dovádí tuto myšlenku do

konce, přičemž k jejím běžným faktorům a stimulům připojuje celou řadu faktorů a stimulů mimořádných, neboť nutí maloměšťácké a roztržité masy zvláštními výhrůžkami a násilím ke spolupráci s buržoazií: tato okolnost přirozeně rozšiřuje okruh stoupců oportunistu a zcela objasňuje přechod mnoha včerejších radikálů do tohoto tábora.

Oportunismus je obětování hlavních zájmů mas dočasným zájmům nepatrné menšiny dělníků, nebo jinými slovy spojenectví části dělníků s buržoazií proti převážné většině proletariátu. Ve válce je toto spojenectví zvláště výrazné a násilné. Oportunismus vznikl po celá desetiletí ze zvláštností onoho období ve vývoji kapitalismu, kdy vrstvu privilegovaných dělníků poměrně klidný život na určité kulturní úrovni „zburžoazňoval“, dával jim drobty ze zisků domácího, národního kapitálu a vzdaloval je útrap, strádání i revolučních nálad zbídačovaných a ožebračovaných mas. Imperialistická válka je přímým pokračováním a vyhocením této situace, neboť je to válka za *výsady* velmocenských národů, za znovurozdělení kolonií mezi nimi a za jejich nadvládu nad jinými národy. Snaha ubránit a upevnit své privilegované postavení „vyšší vrstvy“ maloměšťáků nebo aristokracie (a byrokracie) dělnické třídy je přirozeným pokračováním maloměšťáckých oportunistických nadějí a příslušné taktiky za války, je to ekonomický základ sociálimperialismu dneška.* Samo-

* Několik příkladů toho, jak si imperialisté a buržoové vysoce cení významu „velmocenských“ a národních výsad jako nástroje k rozbití jednoty dělníků a jejich odvracení od socialismu. Anglický imperialista Lucas ve svém spise Veliký Řím a Velká Británie^[339] (Oxford 1912) přiznává neplnoprávnost barevných v dnešním britském impériu (s. 96–97) a poznamenává: „Pracují-li v našem impériu bílí dělníci společně s barevnými, nepracují jako soudruzi, ale bílý dělník je spíše dozorcem nad barevným“ (98). Erwin Belger, bývalý tajemník Říšského svazu boje proti sociální demokracii, chválí ve své brožurě Sociální demokracie po válce^[221] (1915) postup sociálních demokratů

zřejmě i síla zvyku, návyk na poměrně „pokojný“ vývoj, národnostní předsudky, strach z prudkých zlomů a nedůvěra v ně — to všechno byly další okolnosti, které posilovaly — zdánlivě jen dočasně, zdánlivě jen ze zvláštních důvodů a příčin — jak oportunistus, tak i pokrytecký a zbabělý smír s ním. Válka modifikovala oportunistus, pěstovaný po celá desetiletí, pozvedla ho na vyšší stupeň, zvýšila počet a rozmanitost jeho odstínů, rozmnožila řady jeho přívrženců, obohatila jejich argumenty spoustou nových sofizmat a takřkajíc vlila do hlavního proudu oportunistu mnoho nových pramínků a potůčků, ale hlavní proud nezmizel. Naopak.

Sociálšovinismus je oportunistus, který uzrál do takové míry, že existence tohoto buržoazního vředu v socialistic-
kých stranách je *nadále* nemožná.

Lidé, kteří nechtějí vidět úzkou a nerozlučnou spojitost sociálšovinismu s oportunistem, se chytají jednotlivých událostí a „případů“, kdy se ten a ten oportunist stál

a prohlašuje, že se musí stát „čistě dělnickou stranou“ (43), „národní“, „německou dělnickou stranou“ (45), bez „internacionálních, utopických“, „revolučních“ idejí (44). Německý imperialista Sartorius von Waltershausen vytýká ve svém spise o investování kapitálu v cizině (1907)²⁰³ německým sociálním demokratům, že nedbají o „blaho národa“ (438), které spočívá v ovládnutí kolonií, a chválí anglické dělníky za jejich „realismus“, například za jejich boj proti přístěhovalectví. Německý diplomat Ruedorffer zdůrazňuje v knize o základech světové politiky²⁰⁴ všeobecně známou skutečnost, že zmezinárodnování kapitálu nikterak neodstraňuje vyhocený boj národních kapitálů o moc, o vliv a o „většinu akcií“ (161), a poznamenává, že do tohoto vyhoceného boje jsou vtahováni dělníci (175). Kniha je datována v říjnu 1913 a autor mluví zcela jasně o „zájmech kapitálu“ (157) jako příčině nynějších válek, o tom, že se otázka „národní tendence“ stává „jádem“ socialismu (176), že se vlády nemusí obávat internacionalistických manifestací sociálních demokratů (177), neboť ti ve skutečnosti smýšlejí čím dál víc nacionalisticky (103, 110 a 176). Mezinárodní socialismus zvítězí, vymaní-li dělníky z vlivu národního citění, neboť pouhým násilím se nic nepořídí, bude však poražen, nabude-li toto citění převahy (173—174).

internacionalistou a ten a ten radikál šovinistou. To je však v otázce vývoje *směrů* vysloveně neseriózní argument. Za prvé šovinismus a oportunismus v dělnickém hnutí má stejný ekonomický základ: spojenectví nepočtených horních vrstev proletariátu a maloburžoazie, které dostávají droby z výsad „vlastního“ národního kapitálu, proti masám proletářů, proti masám pracujících a utlačovaných vůbec. Za druhé oba směry mají stejný ideově politický obsah. Za třetí staré dělení socialistů na směr oportunistický a revoluční, příznačné pro období II. internacionály (1889—1914), celkově *odpovídá* novému dělení na šovinyisty a internacionalisty.

Abychom se přesvědčili o správnosti tohoto tvrzení, musíme si připomenout zásadu, že věda o společnosti (jako každá věda) zkoumá *masové* jevy, a nikoli ojedinělé případy. Vezměme deset evropských zemí: Německo, Anglii, Rusko, Itálii, Holandsko, Švédsko, Bulharsko, Švýcarsko, Francii a Belgii. V prvních osmi zemích odpovídá nové dělení socialistů (podle internacionalismu) starému dělení (podle oportunismu): v Německu se stala z bašty oportunismu, časopisu Sozialistische Monatshefte^[404], bašta šovinismu. Ideje internacionalismu hájí krajní levice. V Anglii tvoří internacionalisté v Britské socialistické straně asi tři sedminy (podle posledních údajů bylo pro internacionalistickou rezoluci 66 hlasů a 84 proti), kdežto v *bloku* oportunistů (Labouristická strana + fabiáni + Nezávislá labouristická strana) tvoří internacionalisté *méně než* jednu sedminu.* V Rusku se stala z hlavní opory oportunistů, likvidátorského časopisu Naša zarja, hlavní opora šovinyistů. Plechanov s Alexinským dělají víc hluku, ale

* Obvykle se srovnává *pouze* Nezávislá labouristická strana s Britskou socialistickou stranou. To není správné. Je třeba brát v úvahu nikoli organizační formy, nýbrž podstatu věci. Vezměme deníky: byly *dva* — jeden (Daily Herald) měla Britská socialistická strana, druhý (Daily Citizen) blok oportunistů. Deníky jsou výrazem skutečné propagandistické, agitační a organizační činnosti.

my víme, třeba jen ze zkušenosti pěti let 1910—1914, že nejsou schopni provádět mezi masami v Rusku soustavnou propagandu. Skutečným jádrem internacionalistů v Rusku je „pravdovství“ a Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska jako představitelka pokrokových dělníků, kteří v lednu 1912 obnovili stranu.

V Itálii se z čistě oportunistické strany Bissolatiho a spol. stala strana šovinistická. Internacionalismus reprezentuje *dělnická* strana. *Masy* dělníků jsou pro tuto stranu; oportunisté, poslanci a maloburžoazie jsou pro šovinismus. V Itálii byla po mnoho měsíců možnost svobodné volby a výsledek této volby nebyl náhodný, ale odpovídal rozdílu v třídním postavení řadového proletáře a maloburžoazních vrstev.

V Holandsku se Troelstrova oportunistická strana smiřuje s šovinismem vůbec (nesmí nás mýlit, že maloburžoazie i velkoburžoazie v Holandsku obzvlášť nenávidí Německo, které ji může co nejdříve „pohlit“). Důsledné, upřímné, zanícené a přesvědčené internacionalisty odchovala marxistická strana vedená Gorterem a Pannekoekem. Ve Švédsku se oportunistický vůdce Branting rozhořčuje nad tím, že němečtí socialisté jsou obviňováni ze zrady, zatímco vůdce levice Höglund prohlašuje, že mezi jeho stoupenci jsou lidé, kteří mají stejný názor (viz Social-demokrat, č. 36^[113]). V Bulharsku obviňují odpůrci oportunistu „těšňaci“ ve svém tiskovém orgánu (Novo vreme²⁰⁵) německé sociální demokraty, že „provedli hanebnost“^[299]. Ve Švýcarsku jsou přívrženci oportunisty Greulichova ochotni ospravedlňovat německé sociální demokraty (viz jejich orgán, curyšský Volksrecht), kdežto stoupenci mnohem radikálnějšího R. Grimma udělali z bernského listu (Berner Tagwacht) orgán německé levice. Z deseti zemí jsou výjimkou jenom dvě země, Francie a Belgie, ale i zde pozorujeme, že tu sice internacionalisté jsou, že však jsou nesmírně (částečně ze zcela pochopitelných důvodů) slabí a zdeptaní; nezapomínejme, že sám Vaillant^[411] v L'Humanité přiznal,

že dostal od svých čtenářů dopisy internacionalistického zaměření, z nichž *žádný* neuveřejnil v plném znění!

Vezmeme-li celkově směry a proudy, musíme konstatovat, že socialismus zradilo a k šovinismu přešlo právě oportunistické křídlo evropského socialismu. Odkud se vzala jeho síla, jeho zdánlivá všemocnost v oficiálních stranách? Kautsky, který dovede velmi dobře formulovat historické otázky, zvláště jde-li o starý Řím a podobná témata, která nejsou příliš blízká současnému životu, nyní, když jde přímo o něho, pokrytecky předstírá, že to nechápe. Ale je to naprosto jasné. Oportunistům a šovinistům dalo obrovskou sílu *jejich spojenectví* s buržoazií, s vládami a generálními štáby. U nás v Rusku se na to velmi často zapomíná a posuzuje se to tak, že oportunisté jsou *součástí* socialistických stran, že v těchto stranách vždycky byla a budou dvě krajní křídla a že jde jen o to, vyvarovat se „krajností“ atd. apod., jak se píše ve všech filistrovských výplodech.

Formální příslušnost oportunistů k dělnickým stranám ve skutečnosti vůbec nevyklučuje, že jsou — objektivně — politickým oddílem buržoazie, šířiteli jejího vlivu, jejími agenty v dělnickém hnutí. Když hérostratovskiy proslulý oportunista Südekum názorně předvedl tuto sociální, třídní pravdu, mnozí lidé užasli. Francouzští socialisté a Plechanov si začali na Südekuma ukazovat, ačkoli by Vanderveldovi, Sembatovi a Plechanovovi stačilo podívat se do zrcadla a uviděli by v něm *právě Südekuma*, jen s trochu jinými národními rysy. Němečtí členové ústředního výboru (Vorstand), kteří chválí Kautského a které chválí Kautsky, si pospíšili s opatrným, skromným a zdvořilým prohlášením, že se Südekumovou linií (aniž Südekuma jmenují) „nesouhlasí“.

Je to směšné, neboť ve skutečnosti se v praktické politice německé sociálně demokratické strany Südekum sám projevil v rozhodném okamžiku jako silnější než stovky Haasů a Kautských (tak jako je Naša zarja sama silnější než všech-

ny směry bruselského bloku, které se bojí roztržky s ní).

Proč? Inu právě proto, že za Südekumem stojí buržoazie, vláda a generální štáb velmoci. Südekumovu politiku podporují tisícerým způsobem, zatímco politiku jeho odpůrců znemožňují všemi prostředky včetně vězení a trestu smrti zastřelením. Südekumova slova (stejně jako slova Vanderveldova, Sembatova a Plechanovova) šíří buržoazní tisk v miliónech výtisků, zatímco slova jeho odpůrců v legálním tisku *nenajdeme*, neboť existuje válečná cenzura!

Všichni se shodují v tom, že oportunistus není nic nahodilého, že to není ani poklesek, ani chyba, ani zrada jednotlivců, nýbrž sociální produkt celého historického období. Všichni však o významu této pravdy nepřemýšlejí. Oportunistus je plodem legalismu. V letech 1889—1914 musely dělnické strany využívat buržoazní legalitu. Když nastala krize, bylo třeba přejít k ilegální činnosti (a takový přechod není možné uskutečnit jinak než s obrovskou energií a rozhodností a s celou řadou válečných lstí). K tomu, aby se tomuto přechodu zabránilo, stačí *sám* Südekum, neboť na jeho straně je — posuzováno z hlediska filozofie dějin — celý „starý svět“, neboť Südekum — posuzováno z hlediska praktické politiky — vždycky vyrazoval a vždycky vyzradí buržoazii všechny bojové plány jejího třídního nepřítele.

Je fakt, že celá německá sociálně demokratická strana (a totéž se týká Francouzů *atd.*) dělá *jen* to, co je Südekumovi příjemné nebo co může Südekum strpět. Nic jiného *se nedá* legálně dělat. Všechno *čestné*, skutečně socialistické, co se dělá v německé sociálně demokratické straně, dělá se *proti* vůli jejích ústředí, tj. *obchází se* její ústřední výbor a ústřední orgán a *porušuje se* organizační disciplína, dělá se to *frakčně* jménem anonymních nových ústředí nové strany, jako je anonymní například výzva německé „levice“, otištěná v listě Berner Tagwacht z 31. května t. r.²⁰⁶. Ve skutečnosti roste, sílí a organizuje se *nová* strana, sku-

tečně dělnická, skutečně revoluční sociálně demokratická strana, a ne stará, prohnílá, nacionálně liberální strana Legiena—Südekuma—Kautského—Haaseho—Scheidemanna a spol.*

Oportunista Monitor^[369] tedy bezděčně vyžvanil v konzervativním časopise Preussische Jahrbücher²⁰⁷ hlubokou historickou pravdu, když prohlásil, že by oportunistům (*čti buržoazii*) uškodilo, kdyby se dnešní sociální demokracie *orientovala napravo*, protože pak by ji dělníci opustili. Oportunisté (a buržoazie) potřebují právě dnešní stranu *sjednocující* pravé i levé křídlo a oficiálně reprezentovanou Kautským, který dokáže uhlazenými a „naprosto marxistickými“ frázemi smířit všechno na světě. Slovy se hlásá lidu, masám, dělníkům socialismus a revolučnost; v praxi je to südekumovština, tj. v okamžiku každé vážné krize se připojíme k buržoazii. Říkáme *každé* krize, neboť nejen v případě války, ale i v případě každé vážné politické stávky zavede jak „feudální“ Německo, tak i „svobodná parlamentní“ Anglie nebo Francie *okamžitě* pod tím či oním názvem výjimečný stav. O tom nemůže pochybovat nikdo, kdo má zdravý rozum a dobrou paměť.

Z toho vyplývá odpověď na otázku, kterou jsme položili výše: jak bojovat proti sociálšovinismu? Sociálšovinismus je oportunismus, který během dlouhého období poměrně

* Velmi příznačné jsou události před historickým hlasováním 4. srpna. Oficiální strana je zastřela rouškou byrokratického pokrytectví: většina rozhodla a všichni hlasovali jednomyslně *pro*. Avšak Ströbel^[405] demaskoval v časopise Die Internationale pokrytectví a řekl pravdu. V sociálně demokratické frakci byly *dvě* skupiny, které předložily hotové *ultimátum*, tj. frakční, tj. rozbíječské usnesení. Jedna skupina, skupina oportunistů, asi třicet osob, se usnesla, že bude *v každém případě* hlasovat *pro*; druhá skupina, levicová, asi patnáct osob, se usnesla — méně rozhodně, že bude hlasovat *proti*. Když „střed“ neboli „bláto“, který neměl žádné pevné stanovisko, hlasoval s oportunisty, byla levice na hlavu poražena a... podřídila se! „Jednota“ německé sociální demokracie je čiré pokrytectví, které ve skutečnosti zastírá nevyhnutelnou podřízenost ultimátům oportunistů.

„pokojného“ vývoje kapitalismu tak vyspěl, tak zesílil a tak se osmělil, tak se ideově a politicky vyhranil a tak úzce se sblížil s buržoazií a vládami, že se s existencí *takového směru uvnitř* sociálně demokratických dělnických stran *nelze* smířit. Po udržovaných chodnících venkovského městečka lze chodit v botách s tenkými a slabými podrážkami, ale v horách se člověk nemůže obejít bez silných, okovaných podrážek. Socialismus v Evropě vykročil z poměrně klidného stadia omezeného úzkým národním rámcem. Válkou v letech 1914—1915 vstoupil do stadia revolučních akcí, je tedy bezpodmínečně nutné úplně se rozejít s oportunistem a vymýtit ho z dělnických stran.

Z těchto úkolů, které socialismu přineslo nové období jeho světového vývoje, samozřejmě ještě bezprostředně nevyplývá, jak rychle a v jakých formách bude v jednotlivých zemích probíhat oddělování dělníků z revolučních sociálně demokratických stran od dělníků maloburžoazně oportunistických. Vyplývá však z toho nutnost jasně si uvědomit, že toto oddělení je nevyhnutelné, a právě pod tímto zorným úhlem usměrňovat veškerou politiku dělnických stran. Válka v letech 1914—1915 znamená v dějinách tak veliký zvrat, že vztah k oportunismu *nemůže* zůstat stejný. Nelze anulovat to, co bylo, nelze vymazat z vědomí dělníků ani ze zkušeností buržoazie a ani z veškerých politických vymožeností naší doby skutečnost, že za krize se oportunisté projeví jako jádro oněch živlů v dělnických stranách, které přešly na stranu buržoazie. Oportunismus — máme-li na mysli celoevropské měřítko — prožíval před válkou takříkajíc své mládí. Za války definitivně dospěl a není možné udělat ho znovu „nevinným“ a mladým. Dozrála celá společenská vrstva poslanců, novinářů, funkcionářů dělnického hnutí, privilegovaných úředníků a některých skupin proletariátu, která *srostla* se svou národní buržoazií a kterou tato buržoazie dokázala plně ocenit a „přizpůsobit si“ ji. Kola dějin nelze otočit zpátky, ani zastavit — je možné a nutné jít nebojácně vpřed, od příprav-

ných, legálních organizací dělnické třídy, jež jsou v zajetí oportunistu, k revolučním organizacím proletariátu, který nastupuje do „boje o moc“, do boje za svržení buržoazie, k takovým organizacím, jež se dovedou *neomezovat* na legalitu a jsou s to uchránit se před oportunistickou zradou.

Z toho je mimochodem vidět, jak nesprávně posuzují situaci ti, kdo matou sebe i dělníky otázkou, co se stane s jistými význačnými autoritami II. internacionály, s Guesdem, Plechanovem, Kautským atd. Ve skutečnosti to žádný problém není: jestliže tito lidé nepochopí nové úkoly, budou muset zůstat stranou nebo v zajetí oportunistů, v němž jsou dnes. Jestliže se osvobodí ze „zajetí“, bezpochyby se nevyskytnou *politické* překážky, které by jim zabránily vrátit se do tábora revolucionářů. V každém případě je nesmyslné zaměňovat boj směrů a střídání období dělnického hnutí s úlohou jednotlivých osob.

VIII

Legální masové organizace dělnické třídy jsou snad nejdůležitějším specifickým znakem socialistických stran v období II. internacionály. Nejsilnější byly v německé straně a válka v letech 1914—1915 tu způsobila nejvýraznější zlom a nejvíc vyhrotila problém. Na přechod k revolučním akcím policie pochopitelně reagovala rozpuštěním legálních organizací a stará strana — od Legiena až po Kautského — obětovala pro záchranu dnešních legálních organizací revoluční cíle proletariátu. Ať to sebevíc popírají, je to fakt. Za mísu čočovice, za organizace povolené dnešním policejním zákonem, prodali právo proletariátu na revoluci.

Vezměme brožuru K. Legiena, vůdce německých sociálně demokratických odborových svazů, nazvanou Proč se musí odboroví funkcionáři více účastnit vnitrostranického života?^[320] (Berlín 1915). Obsahuje referát, který

autor přednesl 27. ledna 1915 na schůzi funkcionářů odborového hnutí. Legien ve svém referátu a rovněž ve své brožuře uvedl velmi zajímavý dokument, který by byl jinak nikdy neprošel válečnou cenzurou. V tomto dokumentu, takzvaném „materiálu pro referenty niederbarnimského obvodu“ (předměstí Berlína), jsou vyloženy názory levicových německých sociálních demokratů včetně jejich protestu proti straně. Revoluční sociální demokraté, pravi se v tomto dokumentu, nepředvíдали a nemohli předvídat jednu okolnost, a to

„že se celá organizovaná síla německé sociálně demokratické strany a odborových svazů postaví na stranu válčící vlády a že tato síla bude použita k potlačení revoluční energie mas“ (Legienova brožura, s. 34).

To je naprostá pravda. Pravdivé je i další tvrzení téhož dokumentu:

„Hlasování sociálně demokratické frakce 4. srpna ukázalo, že i kdyby byl v masách hluboce zakořeněný jiný názor, nemohl by se prosadit pod vedením osvědčené strany, nýbrž jenom proti vůli stranických instancí, jenom po překonání odporu strany a odborových svazů“ (tamtéž).

To je naprostá pravda.

„Kdyby byla sociálně demokratická frakce 4. srpna splnila svou povinnost, byla by pravděpodobně vnější forma organizace zničena, avšak zůstal by duch, onen duch, který povzbuzoval stranu v době výjimečného zákona^[286] a pomohl jí překonat všechny obtíže“ (tamtéž).

V Legienově brožuře se poznamenává, že společnost „vůdců“, které shromáždil, aby vyslechli jeho referát, a kteří se považují za předáky a funkcionáře odborových svazů, *se smála*, když to poslouchala. Připadala jim *směšná* myšlenka, že je možné a nutné vytvořit za krize ilegální (jako při výjimečném zákonu) revoluční organizace. A Legien se jako věrný hlídač pes buržoazie bil v prsa a volal:

„Je to vysloveně anarchistická myšlenka: rozbít organizace, aby

problém musely rozhodnout masy. Vůbec nepochybuji o tom, že je to anarchistická myšlenka.“

„Správně!“ volali sborově (tamtéž, s. 37) přísluhovači buržoazie, kteří si říkají vůdcové sociálně demokratických organizací dělnické třídy.

Je to poučná scéna. Buržoazní legalita lidi tak demoralizovala a otupila, že ani nemohou *pochopit* myšlenku, že k vedení revolučního boje jsou nezbytné *jiné* organizace, *ilegální*. Lidé si nakonec vsugerovali, že legální svazy, povolené policií, jsou nepřekročitelnou hranicí — jako by vůbec bylo myslitelné, aby tyto svazy *zůstaly* v období krize *vedoucími* svazy! Tady máte dialektiku oportunismu v praxi: pouhý růst legálních svazů a pouhý zvyk přihloupělých, leč svědomitých filistrů omezovat se na vedení účetních knih vedl k tomu, že se v okamžiku krize tito svědomití šosáci projeví jako zrádci, zaprodanci a *potlačovatelé* revoluční energie mas. A to není náhoda. Přechod k revoluční organizaci je nutný: vyžaduje to nová historická situace, vyžaduje to doba revolučních akcí proletariátu, avšak tento přechod je možný jenom *proti vůli* starých vůdců, potlačovatelů revoluční energie, *proti vůli* staré strany, a to jejím *zničením*.

Kontrarevoluční šosáci přirozeně bědují na „anarchismus“ — tak jako na „anarchismus“ bědoval oportunista E. David^[247], když peskoval Karla Liebknechta. Poctivými socialisty zůstali v Německu zřejmě jenom ti vůdcové, kterým oportunisté spílají za anarchismus...

Vezměme dnešní armádu. Tady máme příklad dobré organizace. A dobrá je tato organizace jen proto, že je *pružná* a zároveň dovede vnuknout miliónům lidí *jednotnou vůli*. Dnes sedí tyto milióny doma, v různých koutech země. Zítra dostanou rozkaz k mobilizaci — a shromáždí se na určených místech. Dnes leží v zákopech, někdy celé měsíce. Zítra půjdou v jiné sestavě do útoku. Dnes dělají divy, i když se schovávají před kulkami a šrapnely. Zítra budou dělat divy v otevřeném boji. Dnes kladou jejich

předsunuté oddíly pod zem miny, zítra se budou přesunovat desítky verst* podle pokynů leteckého průzkumu. Když milióny lidí prodchnutých společnou vůlí mění ve jménu společného cíle formu svého styku a jednání, mění místo a metody své činnosti, mění prostředky a zbraně podle měnících se podmínek a potřeb boje, tomu se říká organizace.

Totéž se týká boje dělnické třídy proti buržoazii. Dnes není revoluční situace, nejsou podmínky pro vření mezi lidem, pro zvyšování jeho aktivity, dnes nám dávají do ruky volební lístek — vezměme si ho, hledme se organizovat tak, abychom jím potírali své nepřátele, a ne tak, abychom dosazovali do parlamentu na teplá místa lidi, kteří se chytají křesla ze strachu před vězením. Zítra nám volební lístek vezmou a dají nám do ruky pušku a skvělé rychlopalné dělo, nejnovější model strojní techniky — vezměme tyto nástroje smrti a zkázy a neposlouchejme sentimentální fňukaly, kteří se bojí války. Na světě zůstalo ještě příliš mnoho z toho, co *musí* být pro osvobození dělnické třídy zničeno ohněm a železem, a vzrůstá-li v masách zloba a zoufalství, nastala-li revoluční situace, vytvořme nové organizace a *uveďme do chodu* tak užitečné nástroje smrti a zkázy *proti vlastní vládě a vlastní buržoazii*.

Není to samozřejmě lehké. Vyžádá si to náročné přípravné akce. Vyžádá si to velké oběti. Je to *nový* způsob organizace a boje, který *je třeba si osvojit*, a nic si nelze osvojit bez chyb a porážek. Tento druh třídního boje je k účasti ve volbách ve stejném poměru jako útok k manévrum, pochodům nebo vyčkávání v zákopech. Tento druh boje se v dějinách dostává na pořad *velmi zřídka*, avšak jeho význam a důsledky přetrvávají desetiletí. *Dny*, kdy je možné a nutné použít tyto způsoby boje, se rovnají *dvacetiletím* jiných historických období.

...Porovnejme s K. Legieniem K. Kautského^[309]:

* Versta — 1,06 km. *Čes. red.*

„Dokud byla strana malá,“ píše Kautsky, „působil každý protest proti válce propagandisticky jako odvážný čin... chování ruských a srbských soudruhů se v poslední době setkalo s všeobecným uznáním. Čím víc strana sílí, tím víc se v motivech jejich usnesení prolínají propagandistické důvody s ohledem na praktické důsledky, tím obtížnější je stejnou měrou ospravedlnit motivy obojího druhu, a přitom nelze přehlížet ani ty, ani ony. Proto čím jsme silnější, tím snáze vznikají mezi námi v každé nové, složité situaci neshody“ (Internacionalismus a válka, s. 30).

Od Legienových úvah se tyto úvahy Kautského liší pouze pokrytectvím a zbabělostí. Kautsky v podstatě schvaluje a ospravedlňuje to, že se Legienové podle zřekli revoluční činnosti, ale dělá to skrytě, neříká nic určitého, odbývá věci narážkami a omezuje se na poklony jak Legienovi, tak revolučnímu počínání Rusů. Na takový vztah k revolucionářům jsme my, Rusové, zvyklí jenom u liberálů: liberálové jsou vždycky ochotni uznat „odvahu“ revolucionářů, ale zároveň se za nic na světě nezřeknou své ultraoportunistické taktiky. Revolucionáři, kteří si váží sami sebe, nepřijmou od Kautského „projev uznání“, ale s rozhořčením takový postoj odmítnou. Nevznikla-li revoluční situace, nebylo-li nutné propagovat revoluční akce, pak byl postup Rusů a Srbů *nesprávný*, pak byla jejich taktika chybná. Ať takoví rytíři jako Legien a Kautsky mají aspoň odvahu říci své mínění, ať to řeknou přímo.

Zaslужuje-li však taktika ruských a srbských socialistů „uznání“, pak je ospravedlňování *opačné* taktiky „silných“ stran, strany německé a francouzské atd., nepřijatelné a trestuhodné. Záměrně nejasným výrazem „praktické důsledky“ *zastřel* Kautsky jednoduchou pravdu, že se velké a silné strany *polekaly* toho, že vláda rozpustí jejich organizace, zabaví jejich pokladny a pozatýká jejich vůdce. To znamená, že Kautsky ospravedlňuje zradu socialismu argumentem o nepřijatelných „praktických důsledcích“ revoluční taktiky. Není to snad prostituování marxismu?

Byli by nás zavřeli, prohlásil prý na dělnické schůzi v Berlíně jeden ze sociálně demokratických poslanců, kteří

4. srpna hlasovali pro válečné úvěry. Dělníci však na to odpověděli zvoláním: „No a co na tom?“

Neexistuje-li jiný *signál*, který by probudil v dělnických masách Německa i Francie revoluční náladu a myšlenku, že je nutné připravovat revoluční akce, sehrálo by zatčení poslance za odvážný projev užitečnou úlohu jako veřejná výzva ke *sjednocení* proletářů různých zemí v revoluční činnosti. Takové sjednocení *není lehké*: tím větší povinnost *převzít iniciativu* měli právě poslanci, kteří stáli nahoře a měli přehled o celé politice.

Nejen za války, ale rozhodně při každém zostření politické situace, nemluvě o jakýchkoli revolučních akcích mas, bude vláda i té *nejsvobodnější* buržoazní země vždycky vyhrožovat rozpuštěním legálních organizací, zabavením pokladen, zatčením vůdců a jinými podobnými „praktickými důsledky“. Co tedy máme dělat? Ospravedlňovat z tohoto důvodu oportunisty, jak to dělá Kautsky? To by však znamenalo sankcionovat přeměnu sociálně demokratických stran v nacionálně liberální dělnické strany.

Socialista může udělat jen jeden závěr: čistý legalismus, holý legalismus „evropských“ stran se přežil a stal se v důsledku předimperialistického stadia vývoje kapitalismu základem buržoazní dělnické politiky. Je nutné doplnit ho vybudováním ilegální základny, ilegální organizace, ilegální sociálně demokratickou činností, a přitom nevyklízet jedinou legální pozici. *Jak* to máme udělat, to ukáže zkušenost, stačí, budeme-li ochotni dát se touto cestou, uvědomíme-li si její nutnost. Revoluční sociální demokraté v Rusku v letech 1912—1914 ukázali, že tento úkol lze vyřešit. Dělnický poslanec Muranov, který se nejlépe choval před soudem a byl carismem poslán na Sibiř, ukázal názorně, že kromě parlamentarismu *ministerialistického* (od Hendersona, Sembata a Vandervelda až po Südekuma a Scheidemanna, kteří jsou také naprosto a úplně „ministerialističtí“, jenže je nepouštějí dál než do předsíně!) existuje ještě parlamentarismus *ilegální a revo-*

luční. Ať si Kosovští a Potresovové opěvují „evropský“ lokajský parlamentarismus nebo se s ním smiřují, my nepřestaneme dělníkům říkat, že *takový* legalismus, *taková* sociální demokracie Legienů, Kautských a Scheidemannů zasluhuje jenom opovržení.

I X

Shrnujeme.

Krach II. internacionály se projevil nejplastičtěji v tom, že většina oficiálních sociálně demokratických stran v Evropě hanebně zradila své přesvědčení a své slavnostní rezoluce ze Stuttgartu a Basileje. Avšak tento krach, který znamená naprosté vítězství oportunismu a přeměnu sociálně demokratických stran v nacionálně liberální dělnické strany, je jenom výsledkem celého historického období II. internacionály, konce 19. a začátku 20. století. Objektívni podmínky tohoto období — období přechodu od buržoazních a národních revolucí v západní Evropě k socialistickým revolucím — plodily a živily oportunismus. V jedněch evropských zemích pozorujeme v té době v dělnickém a socialistickém hnutí rozštěpení, které bylo všeobecně vyvoláno právě oportunismem (Anglie, Itálie, Holandsko, Bulharsko, Rusko), v druhých zemích pozorujeme dlouhý a úporný boj směrů, v němž jde o totéž (Německo, Francie, Belgie, Švédsko, Švýcarsko). Krize vyvolaná velkou válkou strhla roušky, odplavila konvenčnost, otevřela dávno uzrálý vřed a ukázala oportunismus v jeho pravé úloze spojence buržoazie. Úplné, organizační, odstranění tohoto živlu z dělnických stran je dnes nevyhnutelné. Imperialistické období nepřipouští, aby existovali v jedné straně vedle sebe pokrokoví příslušníci revolučního proletariátu a polo-měšťácká aristokracie dělnické třídy, která dostává droby z výsad „velmocenského“ postavení „vlastního“ národa. Stará teorie, podle níž je oportunismus „zákonitým názo-

rovým odstínem“ jednotné strany, nezatížené „krajnostmi“, pomáhá nyní nehorázně klamat dělníky a stala se největší překážkou dělnického hnutí. Otevřený oportunismus, který od sebe dělnické masy okamžitě odpudí, není tak hrozný a škodlivý jako tato teorie zlaté střední cesty, která ospravedlňuje marxistickou frazeologií oportunistickou praxi, dokazuje řadou sofizmat neaktuálnost revolučních akcí apod. Nejvýznamnější zastánce této teorie a zároveň nejvýznačnější autorita II. internacionály Kautsky se projevil jako dokonalý pokrytec a virtuos v prostituování marxismu. V miliónové německé straně nezůstal žádný jen trochu poctivý, uvědomělý a revoluční sociální demokrat, jenž by se od této autority, kterou vášnivě obhajují Südekumové a Scheidemannové, s pohoršením neodvracel.

Proletářské masy, z nichž podle všeho asi devět desetin starých čelných vůdců přešlo k buržoazii, byly náhle roztržité a bezmocné vůči řádění šovinismu i tlaku válečných opatření a válečné cenzury. Avšak objektivní revoluční situace, vyvolaná válkou a stále se rozšiřující a prohlubující, vzbuzuje nevyhnutelně revoluční nálady, vychovává a zoceluje všechny nejlepší a nejuvědomělejší proletáře. V náladě mas je nejen možná, ale také stále pravděpodobnější rychlá změna, podobná oné změně, k níž došlo v Rusku začátkem roku 1905 v souvislosti s „gaponovštinou“²⁰⁸, kdy ze zaostalých proletářských vrstev vyrostla během několika měsíců a někdy i týdnů miliónová armáda, která následovala revoluční avantgardu proletariátu. Nemůžeme vědět, zda se mohutné revoluční hnutí rozvine hned po této válce, za války atd., v každém případě však *pouze* práce v tomto směru zasluhuje název socialistická práce. Heslem, které tuto práci zobecňuje a usměrňuje a které pomáhá sjednotit a semknout ty, kdo chtějí podporovat revoluční boj proletariátu proti vlastní vládě a vlastní buržoazii, je heslo občanské války.

V Rusku bylo úplné oddělení revolučních sociálně demokratických proletářských sil od maloburžoazně oportu-

nistických živelů připraveno celými dějinami dělnického hnutí. Nejhorší službu mu prokazují ti, kdo tyto dějiny přehlížejí a řečením proti „frakcionářství“ se zbavují možnosti pochopit skutečný proces vytváření proletářské strany v Rusku, která se utvářela v dlouholetém boji proti různým druhům oportunistu. Ze všech „velmocí“, jež se účastní dnešní války, pouze Rusko prožilo v poslední době revoluci: její buržoazní obsah při rozhodující úloze proletariátu musel nutně vyvolat roztržku mezi buržoazními a proletářskými směry v dělnickém hnutí. Během celého přibližně dvacetiletého období (1894—1914), kdy sociální demokracie v Rusku existovala jako organizace spojená s masovým dělnickým hnutím (a ne jen jako ideový směr z let 1883—1894), probíhal boj mezi revolučními proletářskými a maloburžoazně oportunistickými směry. „Ekonomismus“ z let 1894—1902 byl nesporně směr maloburžoazně oportunistický.²⁰⁹ Celá řada argumentů a rysů jeho ideologie — „struvovské“ překrucování marxismu, odvolávání se na „masy“ při ospravedlňování oportunistu atd. — neuvěřitelně připomíná dnešní, z vulgarizovaný, marxismus Kautského, Cunowa, Plechanova a jiných. Bylo by velmi vděčným úkolem připomenout dnešní generaci sociální demokracie starý list Rabočaja mysl a časopis Rabočeje dělo²¹⁰ jako analogii s dnešním Kautským.

„Menševismus“ následujícího období (1903—1908) byl bezprostředním nejen ideovým, ale i organizačním pokračovatelem „ekonomismu“. Za ruské revoluce uplatňoval taktiku, která objektivně znamenala závislost proletariátu na liberální buržoazii a vyjadřovala maloburžoazní oportunistické tendence. Když v dalším období (1908—1914) vzešlo z hlavního proudu menševického směru likvidátorství, projevil se třídní význam tohoto směru tak výrazně, že nejlepší představitelé menševismu neustále protestovali proti politice skupiny kolem časopisu Naša zarja. A tato skupina — jediná, která v posledních pěti až šesti letech vyvíjela mezi masami soustavně činnost namířenou *proti*

revoluční marxistické straně dělnické třídy — se za války v letech 1914—1915 stala *sociálšovinistickou!* A to bylo v zemi, kde existuje samoděržaví, kde ještě zdaleka není dovršena buržoazní revoluce a kde 43% obyvatelstva utlačuje většinu neruských národů. „Evropský“ typ vývoje, kdy určité vrstvy maloburžoazie, zejména inteligence, a nepatrná část dělnické aristokracie mohou „občas využívat“ výsady „velmocenského“ postavení „vlastního“ národa, se musel projevit i v Rusku.

K „internacionalistické“, tj. ke skutečně revoluční a důsledně revoluční taktice je dělnická třída a dělnická sociálně demokratická strana Ruska připravená celými svými dějinami.

P. S. Tento článek byl již vysázen, když se v tisku objevil společný „Manifest“ Kautského, Haaseho a Bernsteina, kteří zjistili, že se masy orientují doleva, a jsou tedy nyní ochotni „smířit se“ s levicí — přirozeně za cenu zachování „míru“ se Südekumy.²¹¹ Opravdu, Mädchen für alle^[331]!

ANGLICKÝ PACIFISMUS

A ANGLICKÝ

ODPOR K TEORII

V Anglii byla politická svoboda doposud nesrovnatelně větší než v jiných evropských zemích. Buržoazie si zde víc než kde jinde navykla vládnout a dovede to. Vztahy mezi třídami jsou rozvinutější a v mnoha směrech vyhraněnější než v jiných státech. Protože tu neexistuje všeobecná branná povinnost, může lid svobodněji vyjádřit svůj postoj k válce *v tom smyslu*, že každý může odmítnout vstoupit do armády. Proto vláda (v Anglii je vláda pouhopouhým výborem pro spravování záležitostí buržoazie) musí vynakládat velké úsilí, aby vzbudila „lidové“ nadšení pro válku. Kdyby ovšem proletářské masy nebyly úplně dezorganizovány a demoralizovány příklonem malé části nejlépe situovaných, kvalifikovaných a odborově organizovaných dělníků k liberální, tj. buržoazní politice, bylo by absolutně nemožné dosáhnout tohoto cíle bez radikální změny zákonů. Anglické tradeuniony sdružují kolem jedné pětiny námezdních dělníků. Předáci těchto tradeunionů jsou většinou liberálové, a Marx je už dávno prohlašoval za agenty buržoazie.

Všechny tyto specifické rysy Anglie nám jednak pomáhají lépe pochopit podstatu nynějšího sociálšovinismu — neboť tato podstata je *stejná* v zemích absolutistických i demokratických, v zemích militaristických i v těch, v nichž není branná povinnost zavedena — a jednak nám pomáhají na základě fakt zvážit význam onoho smířlivec-

tví se sociálšovinismem, které se projevuje například ve vychvalování hesla míru apod.

Oportunismus a liberální dělnická politika se bezesporu nejúplněji projevuje ve Fabiánské společnosti. Nechtě čtenář nahlédne do Marxovy a Engelsovy korespondence se Sorgem (máme ruský překlad ve dvou vydáních)²¹². Najde tam skvělou Engelsovu charakteristiku této společnosti, v níž autor hodnotí pány Sidneyho Webba a spol. s pohrdáním jako bandu buržoazních šejdřířů, kteří chtějí dělníky demoralizovat a kontrarevolučně ovlivňovat. Je jisté, že žádný trochu odpovědnější a vlivnější předák II. internacionály se nejen nikdy nepokoušel toto Engelsovo hodnocení vyvrátit, ale ani zapochybovat o jeho správnosti.

A teď nechme na chvíli stranou *teorii* a porovnejme *fakta*. Uvidíme, že fabiáni (viz například jejich týdeník *The New Statesman*²¹³) a Sociálně demokratická strana Německa včetně Kautského *si počínají* za války *naprosto stejně*. Obhajují stejným způsobem — přímo i nepřímo — sociálšovinismus, jsou ochotni stejným způsobem spojovat tuto obhajobu s hlásáním jakýchkoliv ušlechtilých, humánních a téměř levých frází o míru, odzbrojení atd. apod.

Taková je skutečnost a z ní nezbytně a nepopíratelně vyplývá, ať je to různým lidem sebenepříjemnější, tento závěr: vůdcové dnešní německé sociálně demokratické strany včetně Kautského jsou ve skutečnosti právě takoví agenti buržoazie, za jaké prohlásil Engels už dávno fabiány. Okolnost, že fabiáni neuznávají marxismus, zatímco Kautsky a spol. ho „uznávají“, nemění vůbec nic na podstatě věci, na reálné politice, pouze to dokazuje, že někteří publicisté, politici apod. změnili marxismus ve struvismus. Jejich přetvářka *není* jejich osobní nectnost — v některých případech to mohou být počestní otcové rodin — jejich přetvářka je důsledek jejich objektivně falešného sociálního postavení, kdy navenek reprezentují revoluční proletariát, zatímco ve skutečnosti jsou agenty

širícími mezi proletariátem buržoazní, šovinistické ideje.

Fabiáni jsou upřímnější a poctivější než Kautsky a spol., protože nikdy neslibovali, že budou pro revoluci, ale politicky jsou *stejného druhu*.

„Odvěká“ politická svoboda v Anglii a vyspělost celého jejího politického života a zvláště její buržoazie způsobily, že si různé *odstíny* buržoazních názorů v této zemi našly rychle, snadno a bez potíží nový výraz v nových politických organizacích. Jednou z těchto organizací je Svaz demokratické kontroly (Union of Democratic Control). Tajemníkem a pokladníkem této organizace je E. D. Morel, který je nyní také stálým spolupracovníkem ústředního orgánu Nezávislé labouristické strany, týdeníku Labour Leader. Tento muž byl několik let kandidátem liberální strany v okrese Birkenhead. Když se Morel brzy po vypuknutí války vyslovil *proti* ní, oznámil mu výbor birkenheadského liberálního sdružení v dopise z 2. října 1914, že jeho kandidatura je od této chvíle pro liberály nepřijatelná, tj. vyloučil ho prostě ze strany. Morel odpověděl dopisem ze 14. října, který později vydal jako brožurku pod názvem Jak vypukla válka^[370]. V této brožuře a rovněž v řadě jiných článků demaskuje Morel *svou* vládu a dokazuje, jak lživé je odvolávat se na to, že příčinou války bylo porušení neutrality Belgie, že cílem války je zničení *pruského* imperialismu atd. apod. Morel hájí program Svazu demokratické kontroly, který požaduje mír, odzbrojení, právo pro všechny oblasti rozhodovat o svém osudu plebiscitem a uskutečňovat demokratickou kontrolu zahraniční politiky.

Z toho všeho je patrné, že Morel jako osobnost nepochybně zasluhuje uznání za upřímné sympatie k demokracii i za to, že přešel od buržoazie šovinistické k buržoazii pacifistické. Když Morel^[370] na faktech dokazuje, že *jeho* vláda klamala lid tvrzením, že nemá tajné smlouvy, ačkoli ve skutečnosti existovaly, že anglická buržoazie si už v roce 1887 zcela jasně uvědomovala nevyhnutelnost

porušení neutrality Belgie v případě německo-francouzské války a rozhodně odmítala myšlenku na zásah (Německo tehdy ještě nebylo nebezpečným konkurentem!), že francouzští militaristé, jako například plukovník Boucher, se před válkou v celé řadě knih naprosto veřejně přiznávali ke svým plánům na *útočnou* válku Francie a Ruska proti Německu a že známá anglická vojenská autorita, plukovník Repington, v roce 1911 v tisku poukazoval na to, že růst zbrojení v Rusku po roce 1905 je hrozbou Německu, když toto všechno Morel dokazuje, musíme uznat, že to je mimořádně čestný a odvážný buržoa, který se nebojí rozejít se svou stranou.

Ale každý jistě připustí, že je to přece jen buržoa, jehož slova o míru a odzbrojení zůstanou planými frázemi, protože nemůže být o demokratickém míru nebo o odzbrojení ani řeči bez revolučních akcí proletariátu. A Morel, který se teď rozešel s liberály kvůli této válce, zůstává ve všech ostatních hospodářských a politických otázkách liberálem. Proč tedy není Kautského zastírání *těchže buržoazních frází* o míru a odzbrojení marxistickým vystupováním v Německu považováno za Kautského pokrytectví, ale za jeho zásluhu? Jen okolnost, že v Německu nejsou rozvinuté politické vztahy a že tam není politická svoboda, brání tomu, aby se tam vytvořila tak snadno a rychle jako v Anglii buržoazní liga pro mír a odzbrojení s Kautského programem.

Přiznejme si, že Kautsky zaujímal postoj pacifistického buržoa, a nikoli revolučního sociálního demokrata.

Prožíváme události natolik významné, že se můžeme „bez ohledu na osoby“ odvážit přiznat pravdu.

Angličané, kteří mají odpor k abstraktním teoriím a zakládají si na svém prakticismu, formulují politické otázky často *otevřeněji* a tím pomáhají socialistům jiných zemí nalézat *pod* povrchem každého (včetně „marxistického“) řečnění reálný obsah. V tomto směru je poučná brožura Socialismus a válka^[397], která vyšla před válkou ve vy-

davatelství šovinistického listu Clarion.* Tato brožurka obsahuje „manifest“ amerického socialisty Uptona Sinclaira^[396] proti válce a odpověď šovinisty Roberta Blatchforda^[229], sdílejícího již dávno Hyndmanovy imperialistické názory.

Sinclair je socialista cítěním, bez teoretického vzdělání. Chápe otázku „prostě a jednoduše“, je rozhořčen blížící se válkou a hledá před ní záchranu v socialismu.

„Říkají nám,“ píše Sinclair, „že socialistické hnutí je ještě tak slabé, že musíme čekat na jeho evoluci. Avšak evoluce probíhá v srdcích lidí; jsme nástrojem evoluce, a nebudeme-li bojovat, pak žádná evoluce nebude. Říkají nám, že naše hnutí“ (proti válce) „bude potlačeno; já jsem však hluboce přesvědčen, že potlačení jakéhokoli rozhořčení, jež se z pohnutek nejvyšší humanity snaží zabránit válce, by bylo největším vítězstvím, jakého kdy socialismus dosáhl, neboť by otráslo svědomím civilizace a zburcovalo by dělníky na celém světě tak, jak je dosud nic v dějinách nezburcovalo. Neobávejme se příliš o naše hnutí, nepřikládejme příliš velký význam množství a vnějšímu zdání síly. Tisíc lidí s horoucí vírou a odhodláním je silnější než milión opatrných a úctyhodných (vážených). A pro socialistické hnutí není nic nebezpečnějšího než se stát solidní institucí.“

Je to, jak vidíte, naivní, teoreticky nepromyšlené, avšak hluboce správné varování před vulgarizováním socialismu a výzva k revolučnímu boji.

A co odpovídá Sinclairovi Blatchford?

Je pravda, že válku vyvolávají zájmy kapitalistů a militaristů, říká. A já neusiluji o nic méně než kterýkoli jiný socialista o mír a o překonání kapitalismu socialismem. Avšak „rétorickými a krásnými frázemi“ mě Sinclair nepřesvědčí a neodstraní fakta. „Fakta jsou neúprosná, milý Sinclair, a německé nebezpečí je fakt.“ Ani britští, ani němečtí socialisté nejsou s to zabránit válce. Sinclair nesmírně zveličuje naše síly. Nejsme sjednocení, nemáme ani peníze, ani zbraně, „ani disciplínu“. Nezbyvá nám, než

* Socialism and war. The Clarion Press, 44, Warship Street, London E. C.

abychom *pomáhali* britské vládě zvětšovat její loďstvo, neboť jinou záruku míru nemáme a mít nemůžeme.

V kontinentální Evropě nevystupovali šovinisté tak otevřeně ani před válkou, ani po jejím vypuknutí. V Německu panuje místo otevřenosti pokrytectví Kautského a hra se sofizmaty a u Plechanova je to stejné. Právě proto je poučné podívat se na poměry ve vyspělejší zemi. Zde se nikdo nedá oklamat sofistickou a karikaturou marxismu. Hovoří se tu otevřeněji a pravdivěji. Musíme se učit u „vyspělých“ Angličanů.

Sinclair je se svou výzvou naivní, i když je tato výzva v podstatě hluboce správná, je naivní proto, že ignoruje půlstoletý vývoj socialismu jako masového hnutí a boj směřů v něm, že ignoruje podmínky růstu revolučních akcí za objektivně revoluční situace a za existence revoluční organizace. To se nedá nahradit „citem“. Tvrdý a nelítostný boj mohutných proudů v socialismu, oportunistického a revolučního, se nedá obejít rétorikou.

Blatchford mluví bez obalu a vyzrazuje nejskrytější argument kautskistů a spol., kteří se bojí říkat pravdu. Jsme ještě slabí — to je to celé, říká Blatchford. Ale svou přítomností rázem odhaluje a obnažuje svůj oportunismus, svůj šovinismus. Hned je vidět, že slouží buržoazii a oportunistům. Přiznává „slabost“ socialismu a zároveň ho *sám oslabuje* propagováním protisocialistické, buržoazní politiky.

Stejně jako Sinclair ignoruje podmínky pro vytvoření revoluční situace, jenže obráceně, ne jako bojovník, ale jako zbabělec, ne jako „šileně statečný“, ale jako zrádce.

Avšak ve svých praktických závěrech, ve své politice (odmítání revolučních akcí, jejich propagování a přípravy) se vulgární šovinista Blatchford *zcela* shoduje s Plechanovem a s Kautským.

Marxistická frazeologie se dnes stala maskou zakrývající naprostý ústup od marxismu; kdo chce být marxista, musí demaskovat „marxistické pokrytectví“ vůdců II. internacionály, musí se nebojácně podívat na boj dvou proudů

v socialismu a domyslet do konce problému tohoto boje. Takový je závěr z anglických poměrů, které nám ukazují *marxistickou* podstatu věci *bez* marxistických slov.

Napsáno v červnu 1915
Poprvé otištěno 27. července 1924
v Pravdě, č. 169

Podle rukopisu

JAK SE SLUČUJE PŘISLUHOVÁNÍ REAKCI S HROU NA DEMOKRACII?

Kadetský sborník Co očekává Rusko od války^[194] (Petrohrad 1915) je velmi užitečná publikace pro každého, kdo se chce seznámit s politikou liberální inteligence. Je dostatečně známo, jací šovinisté se stali z našich kadetů a liberálů; v tomto čísle našeho časopisu²¹⁴ je této otázce věnován zvláštní článek. Avšak díla různých kadetů na různá témata související s válkou, soustředěná v uvedeném sborníku, ukazují zvlášť názorně nejen úlohu Konstitučně demokratické strany, ale i liberální inteligence vůbec v současné imperialistické politice.

Specifickou funkcí této inteligence a zmíněné strany je zastírat reakci a imperialismus nejrůznějšími demokratickými frázemi, tvrzeními, sofizmaty a vytáčkami. Hlavní článek sborníku, nazvaný Územní zisky Ruska^[110], pochází od vůdce kadetů pana Miljukova. Zde se nedalo zamlčet, co je pro Rusko v nynější válce *nejdůležitější*: snaha obsadit Halič, zabrat Rakousku a Německu část Polska a Turecku Cařihrad, úžiny a Arménii. Zdání demokratismu mají vyvolat fráze o „Slovanstvu“, o zájmech „malých národů“ a o Německu, „ohrožujícím mír v Evropě“. Jen docela mimochodem, skoro bezděčně vyžvanil pan Miljukov v jedné větě pravdu:

„O opětné připojení východní Haliče usilovala již dávno jedna ruská politická strana podporovaná jednou politickou stranou v Haliči, takzvanými moskvořily“ (49). Ba právě! „Jedna ruská strana“, to je nejreakčnější strana, Puriškevičové a spol., strana feudálů v čele s carismem. Tato „strana“ — carismus, Puriškevičové atd. — už dávno

intrikovala v Haliči, v Arménii i jinde, nelitovala miliónů na podplácení „moskvofilů“ a v zájmu vznešeného cíle „opětného připojení“ se nezastavovala před žádným zločinem. Válka je „pokračováním politiky“ této strany. Válka byla užitečná tím, že odhodila všechny konvence, strhla všechny roušky a názorně ukázala lidu úplnou pravdu: zachování carské monarchie znamená nutnost obětovat milióny životů (a miliardy z peněz lidu) na zotročování jiných národů. Ve skutečnosti strana kadetů podporovala právě tuto politiku, právě této politice sloužila.

Liberálnímu inteligentovi, který si o sobě myslí, že je humánní, svobodmilovný a demokratický, a hluboce se rozhořčuje nad „pomluvou“, že je sluha Puriškevičů, je tato pravda nepřijemná. Ale válka ukázala, že tato „pomluva“ je zcela očividná pravda.

Nahlédněme do jiných článků sborníku^[200, 38, 30]:

„Naše budoucnost může být šťastná a světlá jen tehdy, bude-li mezinárodní politika založena na zásadách spravedlnosti. Víra v život, v jeho hodnotu bude zároveň vítězstvím míru“ (215). „Ruská žena a spolu s ní i všechno myslící lidstvo...“ doufá, že „při uzavření míru všechny válčící státy... podepíšíou zároveň i dohodu, podle níž všechna mezinárodní nedorozumění“ (To je to pravé slovo! Byla to jenom „nedorozumění“ mezi státy, nic víc!) „se budou nadále muset řešit v arbitrážním řízení“ (216).

„Ruská žena — představitelka lidu — bude vnášet mezi lid ideje křesťanské lásky a bratrství národů...“ (216) (tady cenzura vyškrtla ještě půldruhého řádku, pravděpodobně něco obzvláště „humánního“, jako volnost, rovnost, bratrství). „Komu je známo, že pisatele těchto řádků není možné ani v nejmenším podezírat z nacionalismu, toho není třeba přesvědčovat, že zde rozvíjené myšlenky jsou naprosto neslučitelné s myšlenkami o jakékoli národní výlučnosti“ (83). „Teprve nyní jsme si uvědomili a reálně pocítili, že v nynějších válkách nám může hrozit nikoli ztráta kolonií, byť i důležitých, nebo neúspěch při osvobození jiných národů, nýbrž rozpad samého státu“ (147).

Čtěte a poznávejte, *jak se to dělá!* Poučte se, jak kvazidemokratická strana dělá politiku, jak za sebou vede *masy!*

Kdo chce sloužit třídě Puriškevičů, musí jí v rozhodných dějinných okamžicích (kdy válka realizuje cíle této třídy)

pomáhat, neboli „*nestavět se proti válce*“. A zároveň musí *chlácholit* „lid“, „masy“, „demokracii“ hezkými slovy: spravedlnost, mír, národní osvobození, arbitrážní projednávání mezinárodních konfliktů, bratrství národů, svoboda, reformy, demokracie, všeobecné volební právo apod. A přitom se musí bít v prsa, dušovat se a přísahat, že „nás“ „není možné ani v nejmenším podezřít z nacionalismu“, že „naše“ ideje jsou „naprosto neslučitelné s myšlenkami o jakékoli národní výlučnosti“, že jenom bojujeme proti „rozpadu státu“! Takhle „se to dělá“.

Takhle dělají politiku liberální inteligenti...

V podstatě naprosto stejně, jen v jiném prostředí a trochu pozměněnou formou postupují liberální dělničtí politikové, počínaje časopisem *Naša zarja*, který učí lid a proletariát „*nestavět se proti válce*“, přes *Naše dělo*, které se ztotožňuje^[125] s názory pana Potresova^[148] a spol. (č. 2, s. 19) a Plechanova^[148] (č. 2, s. 103) a bez jediné výhrady přetiskuje podobné myšlenky Axelroda^[8] (č. 2, s. 107—110), dále přes Semkovského^[176], který bojuje v listech *Naše slovo* a *Izvěstija OK*^[32] proti „rozpadu“^[117], a konče Čcheidzeho frakcí, organizačním výborem a Bundem, které se horlivě stavějí proti „roztržce“ (s členy skupiny kolem časopisu *Naše dělo*). A všichni jsou pro bratrství dělníků, pro mír, pro internacionalismus, pro všechno možné, podepíší všechno, co chcete, miliónkrát se zřeknou „nacionalismu“ — pod jednou „nepatrnou“ podmínkou: že se neporuší „jednota“ s jedinou reálnou (z celé té party) ruskou politickou skupinou, která ve svém časopise i listě učila a učí dělníky oportunistu a nacionalismu a nabádá je, aby se *nestavěli* proti válce.

Tak takhle „se to dělá“.

Napsáno v červnu 1915

Poprvé otištěno roku 1925 v časopise

Na Leninském puti (zvláštní číslo časopisu

Sputnik kommunista)

Podepsán N. Lenin

Podle rukopisu

Z Á K L A D N Í D Í L O
N Ě M E C K É H O
O P O R T U N I S M U
O V Á L C E

Kniha Eduarda Davida Sociální demokracie ve světové válce^[247] (Berlín, vyd. Vorwärts 1915) nabízí docela dobrý souhrn faktů a argumentů o taktice oficiální německé sociálně demokratické strany v nynější válce. Lidé, kteří sledují oportunistickou a vůbec německou sociálně demokratickou literaturu, nenajdou v této knize nic nového. Přesto však je to kniha velmi užitečná, a to nejen jako příručka. Kdo se chce vážně zamyslet nad světodějným krachem německé sociální demokracie, kdo chce skutečně pochopit, jak a proč se z čelné strany sociální demokracie stala „najednou“ (zdánlivě najednou) strana přísluhovačů německé buržoazie a junkerů, kdo chce dokonale postihnout význam běžných sofizmat, jež mají tento krach ospravedlnit a zastřít, tomu se nuda kniha E. Davida nebude zdát tak nudná. U Davida se v podstatě projevuje určitá ucelenost názorů a přesvědčení liberálního dělnického politika, což se například neprojevuje ani trochu u pokrytce Kautského, který „se točí po větru“.

David je skrzskrz oportunist. Je to dlouholetý spolupracovník časopisu Sozialistische Monatshefte, což je německé Naše dělo, a autor tlusté knihy o agrární otázce, v níž není ani zrnko socialismu a marxismu²¹⁵. Už samo to, že se tenhle člověk, který věnoval celý život buržoaznímu rozvracení dělnického hnutí, mohl stát jedním z mnoha stejně oportunistických *vůdců* strany, poslancem a dokonce členem představenstva (Vorstand) německé demokratické parlamentní frakce, vede k vážnému zamyšlení nad tím,

jak dlouho už probíhal v německé sociální demokracii proces zahrňování a jak hluboko a pronikavě ji zasáhl.

Vědecký význam Davidova kniha vůbec nemá, neboť autor si nedovede nebo ani nechce položit základní otázku, totiž jak hlavní třídy dnešní společnosti po celá desetiletí připravovaly, rozvíjely a utvářely své nynější stanovisko k válce *určitou* politikou, pramenící z *určitých* třídních zájmů. David si vůbec nepřipouští myšlenku, že bez takové analýzy se o marxistickém stanovisku k válce nedá vůbec mluvit a že jen taková analýza se může stát základem pro studium *ideologie* jednotlivých tříd, pokud jde o postoj k válce. David je *advokát* liberální dělnické politiky, který přizpůsobuje všechny své výklady a argumenty tomu, aby ovlivnil *dělnické* posluchače, aby před nimi utajil slabiny svého stanoviska, aby učinil liberální taktiku přijatelnou pro dělníky, aby potlačil revoluční instinkt proletářů co největším množstvím autoritativních příkladů „taktiky socialistů v západních státech“ (název VII. kapitoly Davidovy knihy) atd. apod.

Z ideologického hlediska je Davidova kniha zajímavá pouze tím, že umožňuje rozebrat otázku, jak *má* buržoazie mluvit s dělníky, *aby na ně měla vliv*. Podstata ideové pozice E. Davida se z tohoto (jedině správného) hlediska redukuje na jeho tezi: „význam našeho hlasování“ (pro válečné úvěry) = „*ne pro válku, ale proti porážce*“ (s. 3, obsah a mnoho jednotlivých míst v knize). To je leitmotiv celé Davidovy knihy. Podle toho jsou také „upraveny“ příklady toho, jaký postoj zaujímali k německým národním válkám Marx, Engels a Lassalle (kap. II), údaje o „gigantické dobytčinné politice mocností Trojdohody“ (kap. IV), dějiny diplomacie za války (kap. V), zredukované na očištění Německa na základě směšně bezvýznamné a právě tak směšně nereseriozní oficiální výměny telegramů v předvečer války atd. Zvláštní kapitolu (VI), nazvanou Rozsah nebezpečí, tvoří úvahy a údaje o převaze sil Trojdohody, o reakčnosti carismu aj. David je samozřejmě zcela pro

mír. Předmluvu ke své knize, datovanou 1. května 1915, uzavírá heslem *Mír na celé zemi!*. David je samozřejmě internacionalista: německá sociální demokracie se přece „nezpronevěřila duchu internacionály“ (8), „bojovala s jedovatou setbou nenávisti mezi národy“ (8) a „od prvního dne války prohlašovala, že zásadně souhlasí s mírem, jakmile dosáhne bezpečnosti své země“ (8).

Davidova kniha zvláště názorně ukazuje, že liberální buržoové (a jejich agenti v dělnickém hnutí, tj. oportunisté) jsou kvůli získání vlivu na dělníky a masy vůbec ochotni nescíslněkrát potvrdit, že jsou internacionalisté, že uznávají heslo míru, že odmítají dobyvačné cíle války, odsuzují šovinismus atd. atd. Potvrdí všechno možné — *kromě* revolučních akcí proti své vlastní vládě; všechno možné — jen když to bude „proti porážce“. A skutečně, právě tato ideologie je, vyjádřeno jazykem matematiky, *nutná a dostatečná* k obalamucení dělníků: méně jim nelze nabídnout, neboť není možné získat masy na svou stranu a neslibovat jim přitom spravedlivý mír, nestrašit je nebezpečím cizí invaze a nezapřísahat se věrností internacionalismu; a nabízet více *není zapotřebí*, neboť více — tj. ovládnutí kolonií, anexi cizích území, drancování poražených států, získání výhodných smluv atd. — *nebude* realizovat bezprostředně liberální buržoazie, nýbrž imperialisticko-militaristická, vládní a vojenská klika *po* válce.

Úlohy jsou rozděleny správně: vláda a vojenská klika, opírající se o miliardáře, o veškerou „podnikatelskou“ buržoazii, vede válku, zatímco liberálové chlácholí a balamutí masy nacionální ideologií obranné války, slibováním demokratického míru atd. Ideologie E. Davida stejně jako ruských oportunistů z organizačního výboru, kteří bojují proti volání po porážce, proti rozpadu Ruska, za heslo míru atd., je ideologie liberálních, humánních, pacifistických buržoů.

Zásadně odlišná, neliberální taktika začíná jen tam, kde se rázně skoncovalo se *všemi* formami ospravedlňování

účasti ve válce, kde se za války a s využitím válečných obtíží *skutečně* propagují a připravují revoluční akce proti vlastní vládě. David se *blíží* k této hranici, ke skutečné hranici mezi buržoazní a proletářskou politikou, ale blíží se k ní jen proto, aby zamluvil nepříjemné téma. Několikrát připomíná basilejský manifest^[332], ale pečlivě se vyhýbá všem jeho revolučním pasážím, připomíná, jak Vaillant v Basileji vyzýval „k válečné stávce a k sociální revoluci“ (s. 119), ale jen proto, aby příkladem šovinisty Vaillanta obhájil sám sebe, a nikoli proto, aby ocitoval revoluční směrnice přímo z rezoluce basilejského kongresu a rozebral je.

David cituje značnou část manifestu našeho ústředního výboru^[49], mimo jiné jeho hlavní heslo — přeměnit imperialistickou válku ve válku občanskou, ale jen proto, aby prohlásil tuto „ruskou“ taktiku za „šlénství“ a „hrubé překrucování usnesení internacionály“ (169, 172). Je to podle něho hervéismus (s. 176); v knize Hervého „je obsažena celá teorie Lenina, Luxemburgové, Radka, Pannekoeka atd.“. A co, milý Davide, revoluční pasáže basilejské rezoluce a Komunistického manifestu^[81], v těch není „hervéismus“? Připomínat Komunistický manifest je Davidovi stejně nepříjemné jako Semkovskému název našeho časopisu, který jej rovněž připomíná. Teze Komunistického manifestu, že „dělníci nemají vlast“, je podle Davidova názoru „dávno vyvrácena“ (s. 176 aj.). Pokud jde o národnostní otázku, předkládá David v celé závěrečné kapitole ten nejnehoráznější buržoazní nesmysl o „biologickém zákonu diferenciaci“ (!) apod.

Internacionální neznamená protinárodní, jsme pro právo národů na seberealizaci, jsme proti násilí vůči slabým národům — ujišťuje David a nechápe (či spíše dělá, jako by nechápal), že ospravedlňovat účast v imperialistické válce a vytyčovat právě v této válce heslo „proti porážce“ znamená být nejen protisocialistickým, ale i protinárodním politikem. Nynější imperialistická válka je totiž válkou

velmocenských národů (= utlačujících celou řadu jiných národů) *za* utlačování dalších národů. Politik může být v imperialistické válce „národním“ politikem jen tehdy, když je socialistickým politikem, tj. když uznává právo utlačovaných národů na osvobození, na oddělení od utlačujících je velmocí. Za imperialismu není pro *většinu* národů na světě jiná *záchrana* než revoluční činnost proletariátu velmocenských národů, která přerůstá rámeč národnosti, rozbíjí tento rámeč a svrhne mezinárodní buržoazii. Bez jejího svržení zůstanou velmocenské národy zachovány, *to znamená*, že se zachová útlak devíti desetin národů celého světa. Její svržení však urychlí v obrovském rozsahu zhroucení všech nejrůznějších národnostních *přehrad*, aniž se tím sníž „diferenciace“ lidstva pokud jde o bohatství a rozmanitost duchovního života a ideových proudů, tendencí a odstínů, ale naopak miliónkrát se zvýší.

Napsáno v červnu až červenci 1915
Poprvé otištěno 27. července 1924
v Pravdě, č. 169

Podle rukopisu

N Á V R H R E Z O L U C E
L E V I C O V Ý C H
S O C I Á L N Í C H D E M O K R A T Ů
P R O P R V N Í M E Z I N Á R O D N Í
S O C I A L I S T I C K O U
K O N F E R E N C I ²¹⁶

Nynější válku vyvolal imperialismus. Kapitalismus již dosáhl tohoto nejvyššího stadia. Výrobní síly společnosti a rozsah kapitálu přerostly úzký rámec jednotlivých národních států. Z toho vyplývá snaha velmocí po zotročení jiných národů a po zabrání kolonií jako zdrojů surovin a sféry vývozu kapitálu. Celý svět splývá v jeden hospodářský organismus, celý svět je rozdělen mezi hrstku velmocí. Plně dozrály objektivní podmínky pro vznik socialismu, a nynější válka je válkou kapitalistů za výsady a monopoly, které by mohly krach kapitalismu oddálit.

Socialisté, usilující o osvobození práce od jařma kapitálu a obhajující bratrství dělníků na celém světě, bojují proti každému útlaku a nerovnoprávnosti národů. V období, kdy buržoazie byla pokroková a kdy dějiny daly na pořad dne svržení feudalismu, absolutismu a cizáckého útlaku, uznávali socialisté, kteří byli vždycky nejdůslednějšími a nejrozhodnějšími demokraty, „obranu vlasti“ v tomto smyslu a jedině v tomto smyslu. Kdyby dnes došlo ve východní Evropě nebo v koloniích k válce utlačovaných národů proti utlačovatelům, proti velmocím, byly by sympatie socialistů opět zcela na straně utlačovaných.

Dnešní válka je však plodem docela jiného historického období, v němž buržoazie přestala být pokroková a stala se reakční silou. Tato válka je ze strany obou skupin válčících mocností válkou otrokářů za zachování a upevnění otroctví: za znovurozdělení kolonií, za „právo“ utlačovat jiné

národy, za výsady a monopoly velmocenského kapitálu, za zachování námezdního otroctví rozbíjením jednoty a potlačováním aktivity dělníků různých zemí reakcí. Proto jsou řeči obou válečných seskupení o „obraně vlasti“ buržoazním klamáním lidu. Ani vítězství kteréhokoli seskupení, ani návrat k statu quo nemůže ubránit svobodu většiny národů světa před imperialistickým útlakem hrstkou velmocí, ani zajistit dělnické třídě i ty dosavadní skrovné kulturní vymoženosti. Období poměrně pokojného vývoje kapitalismu nenávratně minulo. Imperialismus přináší dělnické třídě neslýchané zostření třídního boje, bídy, nezaměstnanosti, drahoty, útlaku trustů a militarismu a politickou reakci, která zvedá hlavu ve všech zemích, dokonce i v těch nejsvobodnějších.

Pravý význam hesla „obranu vlasti“ v této válce je obrana „práva“ „vlastní“ národní buržoazie na utlačování jiných národů, nacionálně liberální dělnická politika a spojenectví nepatrné části privilegovaných dělníků se „svou“ národní buržoazií proti masám proletářů a vykořisťovaných. Socialisté, kteří provádějí takovou politiku, jsou ve skutečnosti šovinisté, sociálšovinisté. Politika hlasování pro válečné úvěry, účasti ve vládách, Burgfrieden* apod. — to je zrada na socialismu. Oportunismus, vypěstovaný v uplynulém „pokojném“ období, dospěl nyní k úplnému rozchodu se socialismem a stal se otevřeným nepřitelem osvobozenického hnutí proletariátu. Dělnická třída nemůže dosáhnout svých světodějných cílů, nebude-li co nejrozhodněji bojovat proti otevřenému oportunismu a sociálšovinismu (většina sociálně demokratických stran ve Francii, v Německu, v Rakousku, Hyndman, fabiáni a tradeunionisté v Anglii, Rubanovič, Plechanov a Naša zarja v Rusku atd.) a rovněž proti takzvanému „středu“, který vydal marxistické pozice šovinistům.

V basilejském manifestu^[332] z roku 1912, který jednomyslně schválili socialisté celého světa, předvídající právě

* — občanský mír. *Čes. red.*

takovou válku mezi velmocemi, k jaké nyní došlo, se jasně poukazuje na imperialistický, reakční charakter takovéto války, považuje se za zločin, aby dělníci jedné země střídali do dělníků jiné země, a prohlašuje se, že právě taková válka přiblíží *proletářskou revoluci*. A skutečně, válka vytváří revoluční situaci, vyvolává v masách revoluční nálady a vření, všude vede k tomu, že si lepší část proletariátu uvědomuje zhoubnost oportunistu a zostruje boj proti němu. Vzrůstající touha pracujících mas po míru je výrazem jejich rozčarování, ztroskotání buržoazní lži o obraně vlasti a probouzejícího se revolučního uvědomění mas. Socialisté využijí této nálady ke své revoluční agitaci a nezastaví se ve své revoluční agitaci ani před myšlenkou na porážku „své“ vlasti, nebudou proto klamat lid nadějí, že lze dosáhnout brzkého, alespoň trochu trvalého demokratického míru nepřipouštějícího národnostní útlak, že lze dosáhnout odzbrojení apod. bez revolučního svržení nynějších vlád. Jen sociální revoluce proletariátu otvírá cestu k míru a svobodě národů.

Imperialistická válka zahajuje období sociálních revolucí. Všechny objektivní podmínky současného období dávají na pořad dne masový revoluční boj proletariátu. Povinností socialistů je neodmítat žádný prostředek legálního boje dělnické třídy, ale podřídit všechny takové prostředky tomuto naléhavému a nejdůležitějšímu úkolu rozvíjet revoluční uvědomění dělníků, sjednocovat je v internacionálním revolučním boji, podporovat a rozvíjet každou revoluční akci, usilovat o přeměnu imperialistické války mezi národy v občanskou válku utlačovaných tříd proti utlačovatelům, ve válku za vyvlastnění třídy kapitalistů, za dobytí politické moci proletariátem a za uskutečnění socialismu.

Napsáno před 13. (26.) červencem 1915

Podle rukopisu

Poprvé otištěno roku 1930

v publikaci Leninskij sbornik XIV

O PORÁŽCE VLASTNÍ VLÁDY V IMPERIALISTICKÉ VÁLCE

Revoluční třída musí v reakční válce přát porážku své vlastní vládě.

To je axióma. A popírají je jenom přesvědčení stoupenci nebo bezmocní přísluhovači sociálšovinistů. K těm prvním patří například Semkovskij^[176] z organizačního výboru (jeho list Izvěstija^[32], č. 2), k těm druhým Trockij^[189] a Bukvojed^[168] a v Německu Kautsky. Přát Rusku porážku, píše Trockij, je „ničím nevyvolaný a ničím neodůvodněný ústupek politické metodologii sociálpatriotismu, který zaměňuje revoluční boj proti válce v podmínkách, jež ji vyvolaly, za orientaci — v dané situaci naprosto svévolnou — na nejmenší zlo“ (Naše slovo, č. 105).

Máme zde ukázkou nabubřelých frází, jimiž Trockij vždycky omlouvá oportunistus. „Revoluční boj proti válce“, *pokud* není chápán jako revoluční akce proti *vlastní vládě* uskutečňovaná i za války, je jen prázdnou a bezobsažnou exklamací, na jaké jsou hrdinové II. internacionály skuteční mistři. Stačí se jen trošku zamyslet, abychom to pochopili. Revoluční akce proti vlastní vládě totiž za války nepochybně a nesporně znamenají nejen přát jí porážku, ale také ve skutečnosti této porážce napomáhat. (Pro „bystrého čtenáře“ dodáváme: to vůbec neznamená, že je třeba „bořit mosty“, organizovat neúspěšné stávky ve válečném průmyslu a vůbec pomáhat vládě, aby porazila revolucionáře.)

Trockij se svými vyhýbavými frázemi zakopl na rovině. Má dojem, že přát Rusku porážku *znamená* přát vítězství Německu (Bukvojed a Semkovskij tuto „myšlenku“, lépe

řečeno, tento nesmysl, který sdílají s Trockým, vyslovují otevřeněji). A v tom vidí Trockij „metodologii sociálpatriotismu“! Na pomoc lidem, kteří nedovedou myslet, podává bernská rezoluce^[69] (Social-demokrat, č. 40) toto vysvětlení: Proletariát ve *všech* imperialistických zemích musí nyní své vlastní vládě přát, aby byla poražena.* Bukvojed a Trockij se raději této pravdě vyhnuli, zatímco Semkovskij (oportunista, který svým upřímně naivním omíláním buržoazních moudrostí dělnické třídy ze všech nejvíc prospívá) „roztomile plác“: To je nesmysl, protože zvítězit může buď Německo, nebo Rusko (Izvěstija, č. 2).

Podívejme se například na Komunu. Německo porazilo Francii a Bismarck s Thiersem porazil dělníky!!! Kdyby se Bukvojed a Trockij zamysleli, poznali by, že *sami* jsou pro válku mezi *vládami a buržoazií*, tj. že poklonkují „politické metodologii sociálpatriotismu“, řečeno vyumělkovaným jazykem Trockého.

Revoluce za války je občanská válka a *přeměnu* války mezi vládami ve válku občanskou usnadňují na jedné straně válečné neúspěchy („porážka“) vlád, na druhé straně však usilovat o takovou přeměnu *nutně znamená* napomáhat zároveň porážce.

Šovinisté (společně s organizačním výborem a s Čcheidzeho frakcí) se hrozí „hesla“ porážky právě proto, že *jedine* toto heslo znamená důslednou výzvu k revolučním akcím proti vlastní vládě během války. A bez takových akcí nestojí milióny seberevolučnějších frází o válce proti „válce a poměrům atd.“ za zlámanou grešli.

Kdo by chtěl opravdu vyvrátit „heslo“ porážky vlastní vlády v imperialistické válce, musel by dokázat jednu ze tří věcí: buď 1. že válka v letech 1914—1915 není reakční, nebo 2. že revoluce podnícená válkou není možná, nebo 3. že není možný soulad a spolupráce revolučního hnutí ve *všech* válčících zemích. Poslední důvod je zvláště důležitý

* Srov. tento svazek, s. 189. *Red.*

pro Rusko, neboť je to nejzaostalejší země, v níž socialistická revoluce není bezprostředně možná. Právě proto museli ruští sociální demokraté vystoupit s „teorií a praxí“ „hesla“ porážky jako první. A carská vláda měla naprostou pravdu, že agitace Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska, která je v internacionále *jediným* příkladem provádění skutečně revoluční agitace mezi masami proti vlastní vládě, a nikoli vzorem pouhé parlamentní opozice, že tato agitace oslabovala „vojenskou sílu“ Ruska a napomáhala jeho porážce. To je skutečnost a bylo by nerozumné zavírat před ní oči.

Odpůrci hesla porážky se prostě bojí sami sebe, nechtějí-li vzít na vědomí nesporný fakt, že revoluční agitace proti vládě je nerozlučně spojena s napomáháním její porážce.

Je možný soulad a spolupráce revolučního — v buržoazně demokratickém smyslu — hnutí v Rusku a socialistického hnutí na Západě? O tom v posledním desetiletí ani jeden socialista, který vystoupil na veřejnosti, nepochyboval a hnutí rakouského proletariátu po 17. říjnu 1905²¹⁷ tuto možnost *skutečně* dokázalo.

Zeptejte se kteréhokoli sociálního demokrata, který si říká internacionalista, zda souhlasí s dohodou sociálních demokratů různých válčících zemí o společných revolučních akcích proti všem válčícím vládám. Mnozí odpovědí, že je neuskutečnitelná, jako to udělal Kautsky^[313] (Die Neue Zeit, 2. října 1914), čímž *plně dokázal* svůj sociálšovinismus. Neboť na jedné straně je to vědomá a nehorázná lež, která je v příkrém rozporu se všeobecně známými skutečnostmi a s basilejským manifestem^[332], a na druhé straně, kdyby to byla pravda, *pak by oportunisté měli pravdu v mnohém!*

Mnozí odpovědí, že souhlasí. Na to řekneme, že není-li tento souhlas pokrytecký, pak je směšné si myslet, že ve válce a kvůli válce je potřeba se „formálně“ dohodnout: zvolit zástupce, sejít se, podepsat dohodu, stanovit den a hodinu! Takhle mohou uvažovat jen Semkovští. Dohod-

nout se o revolučních akcích třeba jen v *jedné* zemi, nemluvě o několika zemích, znamená *pouze* jedno: dát skutečný *příklad*, a to tak, že se začnou *organizovat* a *rozvíjet* skutečně revoluční akce. A zahájit je není možné, jestliže si nepřejeme porážku a nenapomáháme-li jí. Přeměnu imperialistické války ve válku občanskou nelze „udělat“, stejně jako nelze „udělat“ revoluci — tato přeměna *vyrůstá* z celé řady různých jevů, stránek, rysů, vlastností a důsledků imperialistické války. A *nemůže* vyrůst bez řady válečných nezdarů a porážek těch vlád, kterým zasazují rány *jejich* vlastní utlačované třídy.

Odmítat heslo porážky znamená dělat ze své revolučnosti prázdnou frázi nebo pouhé pokrytectví.

A co nám navrhují místo „hesla“ porážky? Heslo „ani vítězství, ani porážky“ (Semkovskij v listu Izvěstija, č. 2. Totéž *celý* organizační výbor v č. 1[1]). Ale to přece není nic jiného než parafráze hesla „*obrany vlasti*“! To znamená vycházet při řešení otázky z toho, že jde o válku mezi vládami (které, podle obsahu hesla, musí *zůstat* ve starém postavení, „udržet si své pozice“), a ne o *boj* utlačovaných tříd proti vlastní vládě! Je to ospravedlňování šovinismu *všech* imperialistických národů, jejichž buržoazie je vždy ochotna říci — *a říká lidu* — že bojuje „pouze“ „proti porážce“. „Smysl našeho hlasování ze 4. srpna je: nikoli pro válku, nýbrž *proti porážce*,“ píše ve své knize vůdce oportunistů E. David^[247]. Členové organizačního výboru společně s Bukvojedem a Trockým se *plně* stavějí na Davidovo stanovisko, neboť obhajují heslo Ani vítězství, ani porážky!

Toto heslo, jestliže se nad ním zamyslíme, znamená „občanský mír“, odmítnutí třídního boje utlačované třídy ve všech válčících zemích, neboť třídní boj není možný bez zasazení ran „vlastní“ buržoazii a „vlastní“ vládě, a zasadit vlastní vládě ránu za války *znamená* velezradu (pro informaci Bukvojedovi!), *znamená* napomáhat porážce své vlastní země. Kdo uznává heslo „ani vítězství, ani po-

rážky“, ten je pro třídní boj a pro „zrušení občanského míru“ jen naoko, ale *v praxi* se zříká samostatné, proletářské politiky a podřizuje proletariát všech válčících zemí úkolu *zcela buržoaznímu*: chránit danou imperialistickou vládu před porážkami. Jedinou politikou, která znamená skutečně, a ne slovy zrušit „občanský mír“ a uznat třídní boj, je politika orientující proletariát na *využití obtíží* vlastní vlády a vlastní buržoazie k tomu, *aby je svrhl*. Toho však nemůžeme dosáhnout a ani o to *nemůžeme usilovat*, nepřejeme-li vlastní vládě porážku a nenapomáháme-li této porážce.

Když italští sociální demokraté uvažovali před válkou o masové stávce, buržoazie jim — ze *svého* hlediska naprosto správně — odpověděla: to bude velezrada a s vámi se naloží jako se zrádci. Je to pravda, stejně jako je pravda, že sbratřování v zákopech je velezrada. Kdo píše proti „velezradě“ jako Bukvojed nebo proti „rozpadu Ruska“ jako Semkovskij^[17], zaujímá buržoazní, a nikoli proletářský postoj. Proletář *nemůže* zasadit třídní ránu vlastní vládě ani podat (v praxi) ruku svému bratrovi, proletáři „cizí“ země, která proti „nám“ válčí, *aniž se dopouští* „velezrady“, *aniž napomáhá* porážce a přispívá k *rozpadu* „své vlastní“ imperialistické „velmoci“.

Kdo je pro heslo „ani vítězství, ani porážky“, ten je vědomý či bezděčný šovinista nebo v nejlepší případě smířlivý maloměšťák, v každém případě je však *nepřítel* proletářské politiky a přívrženec nynějších vlád a nynějších vládnoucích tříd.

Podívejme se na tento problém ještě z jiné stránky. Válka musí v masách nutně vyvolávat ty nejbouřlivější city, které je burcují z obvyklé letargie. A bez patřičného souladu s těmito novými, bouřlivými city *není* revoluční taktika *možná*.

Jaké jsou hlavní projevy těchto bouřlivých citů? 1. Hrůza a zoufalství. Proto sílí náboženství. Kostely se zase začaly plnit, jásají reakcionáři. „Kde je utrpení, tam je

náboženství,“ říká ultrareakcionář Barrès. A má pravdu. 2. Nenávist k „nepříteli“ — cit, podněcovaný zvláště buržoazií (ani ne tolik církví) a výhodný hospodářsky a politicky *jen pro ni*. 3. Nenávist k *vlastní* vládě a k *vlastní* buržoazii — cit všech uvědomělých dělníků, kteří chápou jak to, že válka je „pokračováním politiky“ imperialismu a odpovídají na ni „pokračováním“ ve své nenávisti ke svému třídnímu nepříteli, tak i to, že „válka válce“ bez revoluce proti *vlastní* vládě je otrepaná fráze. Nemůžeme probouzet nenávist ke své vlastní vládě a ke své vlastní buržoazii, nepřejeme-li jim porážku, a **nemůžeme** být skutečnými odpůrci „občanského (= třídního) míru“, neprobouzíme-li nenávist ke své vlastní vládě a ke své vlastní buržoazii!!

Stoupenci hesla „ani vítězství, ani porážky“ stojí ve skutečnosti na straně buržoazie a oportunistů, neboť „nevěří“ v možnost internacionálních revolučních akcí dělnické třídy proti vlastním vládám a *nechtějí* pomáhat tyto akce rozvíjet, což je úkol nesporně nesnadný, avšak jedině důstojný proletáře, jedině socialistický. Právě proletariát nejzaostalejší válčící velmoci musel — zejména vzhledem k hanebné zradě německých a francouzských sociálních demokratů — vyhlásit prostřednictvím své strany revoluční taktiku, kterou není možné uplatňovat bez „napomáhání porážce“ vlastní vlády, která však jediná vede k evropské revoluci, k trvalému míru za socialismu, k osvobození lidstva od dnešních hrůz, útrap, barbarství a brutality.

O SITUACI V SOCIÁLNÍ DEMOKRACII RUSKA

Velmi poučně a názorně objasňuje tuto situaci druhé číslo orgánu organizačního výboru Izvěstija^[32] a časopisu Naše dělo^[117]. Obě publikace, každá po svém, podle rozdílného místa vydávání a politického poslání, směřují neústupně k upevnění sociálšovinismu.

Naše dělo nejenže nepřináší žádné zprávy o nějakých názorových neshodách či rozdílech uvnitř redakce, nejenže se ani slůvkem nestaví proti „potresovovštině“, ale naopak ve zvláštním „redakčním“ prohlášení^[125] (s. 19) se s potresovovštinou solidarizuje a prohlašuje, že „internacionalismus“ vyžaduje „orientovat se v mezinárodní situaci“ podle toho, úspěch *teré* buržoazie je v této válce pro proletariát více žádoucí. To znamená, že ve všem hlavním a podstatném je *celá* redakce sociálšovinistická. A nadto ještě redakce, která se rozchází s Kautským jen v odstínech sociálšovinismu, vychvaluje Kautského brožuru^[308], věnovanou zcela ospravedlnění mezinárodního sociálšovinismu, jako „skvělou“, „vyčerpávající“ a „teoreticky hodnotnou“. Kdo nezavírá oči, musí vidět, že redakce časopisu Naše dělo tím za prvé posvěcuje ruský šovinismus a za druhé vyjadřuje ochotu „amnestovat“ mezinárodní sociálšovinismus a smířit se s ním.

Rubrika Z Ruska i ze zahraničí^[148] obsahuje výklad názorů Plechanova a Axelroda^[8], mezi nimiž redakce nedělá (zcela správně) žádný rozdíl. Ve zvláštní noticce se opět *jménem redakce* (s. 103) prohlašuje, že Plechanovovy názory „se v mnoha směrech shodují s názory“ časopisu Naše dělo.

Obraz je teď úplně jasný. Onen „směr“ legalistů, který reprezentuje Naše dělo a který byl díky nesčetným svazkům s liberální buržoazií jediný z celého „bruselského bloku“ v letech 1910—1915 v Rusku realitou, dokonale posílil a dovršil svůj oportunistický vývoj tím, že se zdarem doplnil likvidátorství sociálšovinismem. Skutečný program oné skupiny, která byla v lednu 1912 vyloučena z naší strany, byl obohacen o další, nesmírně důležitý bod: šířit v dělnické třídě myšlenky o nutnosti chránit a upevňovat velmocenské výsady a privilegia velkoruských statkářů a buržoazie i za cenu války.

Zastírat tuto politickou realitu „levicovými“ frázemi a zdánlivě sociálně demokratickou ideologií — takový je pravý politický smysl legální činnosti Čcheidzeho frakce a ilegální činnosti organizačního výboru. Po stránce ideové heslo „ani vítězství, ani porážky“ a po stránce praktické boj proti „rozbíječství“, kterým jsou prodchnuty naprosto *všechny* články ve 2. čísle Izvěstij, zejména články Martova^[106], Ionova^[34] a Mašinadzeho^[109] — tak vypadá konkrétní a zcela správný (z hlediska oportunistů) program „smíru“ s časopisem Naše dělo a s Plechanovem. Přečtěte si v Reči, č. 143 (z 27. května 1915) dopis „bývalého revolucionáře“ pana Alexinského^[2] o „obraně země“ jako „úkolu demokracie“ a uvidíte, že se tento oddaný sluha dnešního šovinisty Plechanova úplně smíří s heslem „ani vítězství, ani porážky“. To je totiž *společné* heslo Plechanova, časopisu Naše dělo, Axelroda a Kosovského, Martova a Semkovského, mezi nimiž ovšem (ovšemže!) zůstanou „zákonité názorové odstíny“ a „menší názorové neshody“. Ideově se celý tenhle spolek shoduje především a hlavně v tom, že uznává jako společnou bázi heslo „ani vítězství, ani porážky“ (mimořádně: *čt?* Jasně: *nynějších vlád*, nynějších vládnoucích tříd!). V praktické politice se spokojují s heslem „jednoty“. To znamená *jednotu s časopisem Naše dělo*, tj. v praxi se úplně smířit s tím, že v Rusku bude Naše dělo s pomocí Čcheidzeho frakce i nadále pro-

vádět seriózní politiku a seriózní (v buržoazním smyslu „seriózní“) práci mezi masami, kdežto v zahraničí a v ilegálně si budou organizační výbor a spol. dovolovat drobné „levicově zabarvené“ výhrady, říkat téměř revoluční fráze atd. apod. Nedělejme si iluze: bruselský blok^[157], který se okamžitě rozpadl a dokázal tím, že v něm nebylo nic než pokrytectví, je právě proto velice vhodný k maskování politicky nechutné situace. V červenci 1914 kryl téměř levicově orientovanými rezolucemi, které k ničemu nezavazovaly, časopis Naša zarja a list Severnaja rabočaja gazeta. V červenci 1915 ještě nedošlo ke „schůzce přátel“ a k sepsání „protokolu“, ale existoval již zásadní souhlas hlavních „aktérů“ s tím, aby se společnými silami pomocí různých také téměř levicově znějících frází kryl sociálšovinismus časopisu Naše dělo, Plechanova a Axelroda. Uplynul rok, významný a těžký rok v evropských dějinách. Ukázalo se, že vřed nacionálně liberální politiky *zamořil* většinu evropských sociálně demokratických stran a plně uzrál i v likvidátorství — a „přátelé“, tak jako muzikanti v Krylovově Kvartetu^[46], si vyměnili místa a znovu falešně zanotovali: Jednotu, jednotu... (s časopisem Naše dělo)!

Pro upřímné stoupence „jednoty“ je zvlášť poučný příklad pařížského listu Naše slovo. Druhé číslo listu Izvěstija organizacionnogo komitěta^[22] zasadilo pařížskému listu smrtelnou ránu a jeho konec (politický nebo „fyzický“, na tom nezáleží) je teď jen otázkou času. Orgán organizačního výboru Izvěstija ve svém 2. čísle „zlikvidoval“ Naše slovo pouhým prohlášením, že Martov (o něm vyšlo najevo, že je členem sekretariátu organizačního výboru — patrně ho Semkovskij a Axelrod „jednohlasně“ kooptovali, nejspíš za to, že slíbil neopakovat už nepromyšlené fráze o „konci“ Vorwärtsu^[107]), že Martov a „dobrá polovina spolupracovníků listu Naše slovo, kteří se organizačně přimykají k organizačnímu výboru“, *konstatují svoji chybu*, že jen z „naivity“ (Martov v roli ingénu* — to

* — naivky. Red.

není špatné) považovali Naše slovo za „společný orgán ruských internacionalistů“, zatímco se ve skutečnosti ukázalo, že Naše slovo je „rozbíječské“ a „frakcionářské“ (Semkovskij^[176] sám za sebe dodává: „anarchosyndikalistické“) a že „se omlouvá leninskému listu Social-demokrat“.

Veřejnosti se představily tři skupiny z listu Naše slovo, které se po sedm či osm měsíců bezvýsledně sjednocovaly: 1. dva levicově orientovaní členové^[4] redakce (Naše slovo, č. 107), kteří upřímně sympatizují s internacionalismem a přiklánějí se k listu Social-demokrat (viz pozdravnou rezoluci pařížské sekce^[156] naší strany ve 122. čísle listu Naše slovo); 2. Martov a členové organizačního výboru („dobrá polovina“); 3. Trockij^[189], který jako vždy se sociálšovinisty zásadně v ničem nesouhlasí, ale *prakticky* s nimi souhlasí *ve všem* (mimořádně díky „šťastnému prostřednictví“ — snad se tomu tak říká v diplomatické řeči? — Čcheidzeho frakce).

Před upřímnými stoupenci jednoty vyvstává otázka, proč Naše slovo utrpělo krach a rozštěpilo se. Rozkoly se obvykle vysvětlují misantropickým „rozbíječstvím“ zlých „leninoců“ (článek Semkovského^[176] ve 2. čísle Izvěstij, Axelrodův v listu Naše slovo^[31] atd. apod.). Jenže tihle zlí lidé s listem Naše slovo vůbec nespolupracovali a z tohoto prostého důvodu se *nemohli* odštěpit nebo odtud odejít.

O co tedy jde? O náhodu? Nebo o to, že jednota sociálně demokratických dělníků s širiteli buržoazního vlivu (ve skutečnosti s agenty liberální a šovinistické buržoazie) z časopisu Naše slovo je nemyslitelná a škodlivá?

Ať se nad tím stoupenci „jednoty“ zamyslí.

V evropské sociální demokracii se nyní, v poněkud jiné situaci a formě, vyslovili pro „jednotu“ Kautsky a Haase společně se samým Bernsteinem^[227]. Když tyto „autority“ vycítily, že masy tíhnou doleva, začaly nabízet levicovým sociálním demokratům smír pod tichou podmínkou smíru se Südekumy. Odvolat slovy „politiku čtvrtého srpna“,

zamáznout roztržku mezi nacionálně liberální a sociálně demokratickou dělnickou politikou nějakými k ničemu nezavazujícími (a v určitém směru pro Hindenburga a Joffra dokonce výhodnými) frázemi o „míru“ (heslo míru se právě k tomu dobře hodí), platonickým odsouzením anexí apod. — takový je přibližně program Kautského a Bernsteina, na nějž jsou ochotni přistoupit i francouzští sociálšovinisté, jak lze soudit podle některých náznaků v L'Humanité. Angličané z Nezávislé labouristické strany budou jistě takovou amnestií sociálšovinismu, zastíranou řadou poklon nalevo, všemožně podporovat. Členům organizačního výboru a Trockému pochopitelně sám pánbu přikázal, aby se teď drželi Kautského a Bernsteina jako klíšata.

Tento obrat doleva nepokládáme u vůdce oportunistů a vůdce pokryteckých šovinistů z „radikálního“ tábora za nic jiného než za komedii, která má poklonou nalevo *zachránit všechno prohnilé* v sociální demokracii a za cenu bezvýznamných slovních ústupků „levici“ ve skutečnosti upevnit nacionálně liberální dělnickou politiku.

Objektivní situace v Evropě je taková, že masy pociťují stále větší zklamání, vzrůstá jejich nespokojenost, protesty, rozhořčení a revoluční nálada, která se na určitém stupni vývoje může neuvěřitelně rychle změnit v akci. Fakticky jde teď jen a jen o to, zda se má podporovat šíření a rozvíjení revolučních akcí proti *vlastní* buržoazii a *vlastní* vládě, nebo zda se má revoluční nálada brzdit, tlumit a uklidňovat. K dosažení druhého cíle použijí liberální buržoové a oportunisté (a z hlediska *svých* zájmů *musí* použít) jakékoli výrazy levice, budou donekonečna slibovat odzbrojení, mír, upuštění od anexí a nejrůznější reformy, prostě všechno možné, jen aby zabránili masám rozejít se se svými oportunistickými vůdci a přecházet ke stále významnějším revolučním akcím.

My řekneme masám: Nevěřte žádným nabubřelým programům, spoléhejte na své vlastní masové revoluční

akce proti své vlastní vládě a své vlastní buržoazii a snažte se tyto akce rozvinout; bez občanské války za socialismus není záchrany před barbarstvím, není možný pokrok v Evropě.

P. S. Tento článek byl už vysázen, když jsme dostali sborník pana Plechanova, „bývalého revolucionáře“ G. Alexinského a spol., nazvaný *Válka*[⁶]. Je to celá sbírka sofizmat a lží sociálšovinistů, kteří vydávají loupeživou a krajně reakční válku carismu za „spravedlivou“, „obranou“ apod.! Doporučujeme tuto hanebnou snůšku poklonkování carismu pozornosti všech, kdo chtějí doopravdy pochopit příčiny krachu II. internacionály. Je mimochodem zajímavé, že tito otevření sociálšovinisté jsou *naprosto* spokojeni s Čcheidzem i s celou jeho frakcí. Je s ní spokojen jak organizační výbor, tak Trockij a rovněž Plechanov s Alexinským a spol., což je přirozené, neboť Čcheidzeho frakce během let prokázala, jak dovede krýt oportunisty a sloužit jim.

O Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska, která je teď ve vyhnanství na Sibiři, pánové Plechanov a Alexinskij nestoudně lžou. Teď už snad není daleko doba, kdy bude možné tvrzení lhářů dokumentárně vyvrátit.

Social-demokrat, č. 43
26. července 1915

Podle listu Social-demokrat

Vídeňský list Arbeiter-Zeitung, ústřední orgán rakouských sociálních demokratů, přinesl 27. 6. 1915 poučné prohlášení^[316] německého vládního listu (Norddeutsche Allgemeine Zeitung).

Jde o článek jednoho z nejdůležitějších (a nejspolehlivějších) oportunistů německé „sociálně demokratické“ strany Quarcka, který mezi jiným napsal: „My, němečtí sociální demokraté a naši rakouští soudruzi, neustále prohlašujeme, že jsme skutečně ochotni navázat styky (s anglickými a francouzskými sociálními demokraty) a začít jednat o míru. *Německá říšská vláda o tom ví a neklade nám sebemenší překážky.*“

Jeden německý nacionálně liberální list (Nationalliberale Korrespondenz) o tomto výroku napsal, že připouští dvojí výklad. První výklad: vláda neklade „mezinárodním politickým akcím“ sociálních demokratů překážky, pokud nevybočují z rámce zákonnosti a „neohrožují stát“. To je z hlediska „politické svobody“ zcela pochopitelné.

Druhý výklad: německá vláda „přinejmenším mlčky schvaluje mezinárodní sociálně demokratickou propagandu míru, a dokonce ji považuje za vhodný prostředek k vytvoření počáteční základny pro posouzení možností uzavřít mír“.

Nacionálně liberální list samozřejmě tento druhý výklad odmítá, vládní list se k němu oficiálně připojuje a dodává, že „vláda nemá s mezinárodní propagandou míru nic společného a neopravňuje k ní ani sociálně demokratické, ani žádné jiné prostředníky“.

Poučná komedie, že? Kdopak uvěří, že německá vláda, která zakázala listu Vorwärts psát o třídním boji, vláda, která zavedla přísná válečná opatření proti shromážděním lidu a právě „vojenské otroctví“ proletářů, že tato vláda z *liberalismu* „neklade překážky“ pánům Quarckům a Südekumům a že s těmito pány neudrzuje stále styky?

Není mnohem pravděpodobnější, že Quarck *bezděky* řekl pravdu (tj. že němečtí sociální demokraté začali propagovat mír na základě přímé či nepřímé úmluvy se svou vládou) a že jeho článek byl „oficiálně dementován“ právě proto, aby se pravda zatajila?

Je to lekce pro ty milovníky frází, kteří tak jako Trockij^[189] (viz Naše slovo, č. 105) obhajují na rozdíl od nás heslo mír a odvolávají se mezi jiným na to, že „všechny levicové síly“ se prý „aktivně“ sjednocovaly právě pod tímto heslem!! Junkerská vláda teď potvrdila správnost naší bernské rezoluce^[65] (Social-demokrat, č. 40), v níž se říká, že propaganda míru, „která není provázena výzvou k revolučním akcím mas“, může jen „vyvolávat iluze“ a „dělat z proletariátu *hračku v rukou tajné diplomacie válčících zemí*“.*

To se doslova potvrzuje!

Dějiny diplomacie za několik let dokážou, že *existovala*, a *nejen* v Německu, přímá či nepřímá úmluva mezi oportunisty a vládami o žvanění ve prospěch míru. Diplomacie takové věci tutlá, jenže šídlo v pytli neutajíš.

Když se levicové síly začínaly sjednocovat pod heslem míru, bylo to možné podporovat, *pokud* se tím vyjadřoval *první krok* protestu proti šovinistům, tak jako když zaostalý ruský dělník vyjadřoval v gaponovštině nesmělý protest proti carovi. Jestliže se však levicové síly omezují na toto *heslo* i nyní (hesla jsou záležitostí *uvědomělých* politiků), pak jsou to tuze špatné levicové síly, pak v jejich rezolucích *není ani zrnko oné „aktivity“*; pak jsou hračkou v rukou Süde-

* Viz tento svazek, s. 189. *Red.*

kumů, Quarcků, Sembatů, Hyndmanů, Joffra a Hindenburga.

Kdo to nechápe ani teď, kdy je heslo míru („bez výzvy k revolučním akcím mas“) prostituováno vídeňskou konferencí²¹⁸, Bernsteinem + Kautským a spol. a Scheideman-ny (německý Vorstand = ÚV), ten prostě nevědomky pomáhá sociálšovinistům klamat lid.

Napsáno v červenci až srpnu 1915

Podle rukopisu

Poprvé otištěno v časopise

Proletarskaja revolucija, č. 5

Mír jako aktuální program socialistů a v souvislosti s tím i mírové podmínky zajímají každého. Rozhodně je třeba vyslovit uznání listu Berner Tagwacht za to, že se pokouší posuzovat tuto otázku nikoli z obvyklého, maloburžoazně nacionálního hlediska, nýbrž z hlediska skutečně proletářského, internacionálního. Vynikající byla poznámka redakce v 73. čísle^[284] (Friedenssehnsucht*) o tom, že němečtí sociální demokraté, kteří chtějí mír, musí skoncovat (sich lossagen) s politikou junkerské vlády. Vynikající byl i příspěvek soudruha A. P.^[384] (č. 73 a 75), zaměřený proti „domýšlivosti bezmocných frazérů“ (Wichtigtuerei machloser Schönredner), kteří se marně snaží vyřešit otázku míru z maloburžoazního hlediska.

Podívejme se, jak mají tento problém posuzovat socialisté.

Heslo míru je možné vytyčovat buď v souvislosti s určitými podmínkami pro uzavření míru, nebo bez jakýchkoli podmínek jako boj nikoli za určitý mír, nýbrž za mír vůbec (Frieden ohne weiteres). Je jasné, že v druhém případě je toto heslo nejen nesocialistické, ale vůbec zcela bezobsažné, nesmyslné. Pro mír vůbec jsou naprosto všichni, dokonce i Kitchener, Joffre, Hindenburg a Mikuláš Krvavý, neboť *každý* z nich chce ukončit válku — jde však o to, že všichni kladou imperialistické (tj. lupičské, porobující cizí národy) podmínky pro uzavření míru ve pro-

* — touha po míru. *Red.*

spěch „svého“ národa. Hesla musí být vytyčována tak, aby se masám v propagandě a agitaci vysvětloval nesmiřitelný rozdíl mezi socialismem a kapitalismem (imperialismem), a ne tak, aby *se smiřovaly* dvě nepřátelské třídy a dvě nepřátelské politiky pomocí takového slůvka, které „sjednocuje“ nejrůznější věci.

Dále. Je možné sjednotit socialisty různých zemí na základě určitých *podmínek* pro uzavření míru? Jestliže ano, pak mezi těmito podmínkami musí bezpodmínečně být uznání práva všech národů na sebeurčení a odmítnutí jakýchkoli „anexí“, tj. porušování tohoto práva. Přiznávat však toto právo jen *některým* národům znamená obhajovat *výsady* určitých národů, tj. být nacionalistou a imperialistou, a ne socialistou. Jestliže se toto právo přiznává *všem* národům, pak se nemůže vybírat například jenom Belgie, ale je třeba brát v úvahu *všechny* utlačované národy jak v Evropě (Iry v Anglii, Italy v Nizze, Dány atd. v Německu, 57% obyvatelstva Ruska aj.), *tak i mimo Evropu*, tj. všechny kolonie. Soudruh A. P. je připomenul právě včas. Anglie, Francie a Německo mají dohromady kolem 150 miliónů obyvatel, ale v koloniích utlačují přes 400 miliónů obyvatel!! Podstata imperialistické války, tj. války za zájmy kapitalistů, spočívá nejen v tom, že je to válka za utlačování dalších národů a za rozdělení kolonií, ale i v tom, že ji vedou především vyspělé národy, *utlačující* celou řadu jiných národů, utlačující *většinu* obyvatelstva zeměkoule.

Němečtí sociální demokraté, kteří ospravedlňují anexi Belgie nebo se s ní smiřují, nejsou ve skutečnosti sociální demokraté, nýbrž imperialisté a nacionalisté, neboť obhajují „právo“ německé buržoazie (a částečně i německého dělnictva) na utlačování Belgičanů, Alsanů, Dánů, Poláků, černochů v Africe atd. To nejsou socialisté, ale *přísluhovači* německé buržoazie, kteří jí pomáhají olupovat cizí národy. Avšak i belgičtí socialisté, kteří si kladou *jen* jeden požadavek — osvobodit a odškodnit Belgii, hájí

vlastně požadavek belgické buržoazie, která chce i nadále olupovat 15 miliónů obyvatel Konga a získávat koncese a výsady v jiných zemích. Belgičtí buržoové investovali v zahraničí kolem tří miliard franků; chránit zisky z těchto miliard všelijakými podvody a šejdřstvím — takový je *doopravdy* „národní zájem“ „hrdinné Belgie“. Totéž platí — a ještě v mnohem větší míře — o Rusku, Anglii, Francii a Japonsku.

Není-li tedy požadavek svobody národů lživou frází, zastírající imperialismus a nacionalismus *některých jednotlivých* zemí, pak musí být rozšířen na *všechny* národy a na *všechny* kolonie. Tento požadavek je však vysloveně planý *bez* řady revolucí ve *všech* vyspělých zemích. A nejen to. Není uskutečnitelný bez úspěšné *socialistické* revoluce.

Znamená to snad, že socialistům může být lhostejné, když stále širší a širší vrstvy lidu požadují mír? Vůbec ne. Něco jiného jsou hesla uvědomělého předvoje dělníků a něco jiného živelné požadavky mas. Touha po míru je jedním z nejdůležitějších *příznaků* začínajícího *rozčarování* z buržoazní lži o „osvobozeneckých“ cílech války a o „obraně vlasti“ a jedním z dalších podvodů, kterých se třída kapitalistů dopouští na prostém lidu. Tomuto příznaku musí socialisté věnovat největší pozornost. Všechno úsilí je třeba zaměřit na *využití* nálady mas ve prospěch míru. Ale *jak* ji využít? Uznávat *heslo* míru a opakovat je by znamenalo podporovat „domýšlivost bezmocných (a často ještě horších: *pokryteckých*) frazérů“. To by bylo *klamání* lidu iluzí, že nynější vlády, nynější vládnoucí třídy *jsou schopny*, aniž by byly „poučeny“ (nebo přesněji odstraněny) řadou revolucí, uzavřít mír, který by jakžtakž vyhovoval demokracii a dělnické třídě. Nic není škodlivější než tato lež. Neexistuje nic, co by dělníky víc zaslepovalo, co by v nich vyvolávalo falešnou představu o tom, že rozpor mezi kapitalismem a socialismem *není hluboký*, neexistuje nic, co by víc *přikrášlovalo* kapitalistické otroctví. Ne, my musíme využít mírovou náladu k tomu, abychom masám

vysvětlili, že vymoženosti, které od míru očekávají, nejsou možné bez řady revolucí.

Skončení válek, mír mezi národy a zastavení loupeží a násilí — to je náš ideál, ale jen buržoazní sofisté na něj mohou lákat masy, aniž by ho spojovali s neodkladným a otevřeným propagováním revolučních akcí. Podmínky pro tuto propagandu jsou; aby se mohla provádět, stačí se rozejít se spojenci buržoazie, s oportunisty, kteří přímo (dokonce i denunciacemi) i nepřímo brzdí revoluční činnost.

Heslo sebeurčení národů musí být také vytyčováno *v souvislosti* s imperialistickým obdobím kapitalismu. Nejsme pro status quo, nejsme pro měšťáckou utopii o *vyhýbání se* velkým válkám. Jsme pro revoluční boj proti imperialismu, tj. kapitalismu.* Podstatou imperialismu je snaha národů utlačujících řadu dalších národů tento útlak rozšířit a posílit a znovu rozdělit kolonie. Proto *jádro* otázky sebeurčení národů v naší době tkví právě v jednání socialistů *utlačujících* národů. Socialista utlačujícího národa (Anglie, Francie, Německa, Japonska, Ruska, Spojených států a jiných zemí), který neuznává a nehájí právo utlačovaných národů na sebeurčení (tj. na svobodné oddělení), není ve skutečnosti socialista, nýbrž šovinista.

Jenom takový postoj vede k nepředstíranému, důslednému boji proti imperialismu — k proletářskému, a ne měšťáckému pojetí (v naší době) národnostní otázky. Jenom takový postoj znamená důsledné uplatnění zásady boje proti každému útlačení národů, odstranění nedůvěry mezi proletáři utlačujících a utlačovaných národů, vede k solidárnímu, mezinárodnímu boji za socialistickou revoluci (tj. za jedině uskutečnitelný režim naprosté rovnoprávnosti národů), a ne za měšťáckou utopii o svobodě všech malých států za kapitalismu vůbec.

* V rukopise je škrtnuta následující věta: „Avšak propaganda v tomto směru, propaganda opravdu revoluční není možná bez *socialisticky* pojatého sebeurčení národů. *Red.*“

A právě toto stanovisko zastává naše strana, tj. sociální demokraté Ruska přimykající se k ústřednímu výboru. Právě toto stanovisko zastával Marx, který učil proletariát, že „nemůže být svobodný národ, který utlačuje jiné národy“. Marx požadoval oddělení Irsku od Anglie právě z tohoto hlediska, z hlediska zájmů osvobozenického hnutí *anglického* (a nejen irského) dělnictva.

Jestliže angličtí socialisté neuznávají a nehájí právo na oddělení Irsku, Francouzi právo na oddělení italské Nizy, Němci Alsaska-Lotrinska, dánského Šlesviku a Polska, Rusové Polska, Finska, Ukrajiny a dalších zemí, Poláci Ukrajiny, jestliže všichni socialisté „velmocí“, tj. mocností, které loupí ve velkém, nepřisuzují toto právo koloniím, je to právě proto a jen proto, že jsou ve skutečnosti imperialisté, a ne socialisté. Bylo by směšné dělat si iluze, že lidé, kteří *nehájí* „právo na sebeurčení“ utlačovaných národů, protože sami patří k utlačujícím národům, jsou schopni provádět socialistickou politiku.

Aby socialisté zabránili pokryteckým frazérům klamat lid frázemi a sliby o možném demokratickém míru, musí vysvětlovat masám, že nelze dosáhnout alespoň trochu demokratického míru bez řady revolucí a bez revolučního boje proti *vlastní* vládě v každé zemi. Aby socialisté zabránili buržoazním politikářům klamat národy frázemi o svobodě národů, musí vysvětlovat masám *utlačujících* národů, že nemají naději na své osvobození, budou-li pomáhat utlačovat jiné národy, nebudou-li uznávat a hájit právo těchto národů na sebeurčení, tj. na svobodné oddělení. Tak vypadá socialistická, a ne imperialistická politika v otázce míru a v otázce národnostní, která je společná pro všechny země. Tato politika se sice většinou neslučuje se zákony o velezradě, ale s těmito zákony se neslučuje ani basilejská rezoluce^[332], kterou tak hanebně zradili téměř všichni socialisté *utlačujících* národů.

Je třeba volit: buď pro socialismus, anebo pro respektování zákonů pánů Joffra a Hindenburga, buď pro revoluční

boj, anebo pro přisluhování imperialismu. Střední cesta není. A právě pokrytečtí (nebo omezení) původci politiky „střední cesty“ působí proletariátu nesmírné škody.

*Napsáno v červenci až srpnu 1915
Podepsán Lenin
Poprvé otištěno roku 1924 v časopise
Proletarskaja revoljucija, č. 5*

Podle rukopisu

SOCIALISMUS A VÁLKA

(STANOVISKO SDDSR K VÁLCE)²¹⁹

Napsáno v červenci až srpnu 1915

Vyšlo v srpnu 1915 v Ženevě

jako brožura

ve vydavatelství listu

Social-demokrat

Podle textu brožury

PŘEDMLUVA K PRVNÍMU (ZAHRA NIČNÍMU) VYDÁNÍ

Válka trvá už rok. Naše strana k ní vyjádřila své stanovisko hned na jejím počátku v manifestu ÚV^[49], sestaveném v září 1914 a otištěném (když členové ústředního výboru a odpovědní představitelé naší strany v Rusku, kterým jsme ho rozeslali, dali svůj souhlas) 1. listopadu 1914 v 33. čísle ústředního orgánu naší strany Social-demokrat.* Ve 40. čísle (29. března 1915) byly potom uveřejněny rezoluce bernské konference**, které poskytují přesnější výklad našich zásad a taktiky^[57].

Nyní v Rusku zjevně stoupá revoluční nálada mas. V jiných zemích můžeme pozorovat stejné příznaky, přestože většina oficiálních sociálně demokratických stran, které se postavily za své vlády a svou buržoazii, revoluční snahy proletariátu tlumí. Za takové situace je zvláště naléhavé vydat brožuru souhrnně hodnotící výsledky sociálně demokratické taktiky vůči válce^[74]. Přetiskujeme výše uvedené stranické dokumenty v plném znění a připojujeme k nim stručné vysvětlivky, v nichž se snažíme přihlédnout ke všem hlavním argumentům pro buržoazní nebo proletářskou taktiku uváděným v tisku a na stranických schůzích.

* Viz tento svazek, s. 39—48. *Red.*

** Viz tento svazek, s. 184—190. *Red.*

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU VYDÁNÍ

Tato brožura^[74, 75] byla napsána v létě roku 1915, těsně před zimmerwaldskou konferencí. Vyšla též německy^[325] a francouzsky^[323] a v plném znění ji v norštině^[324] přetiskl orgán norské sociálně demokratické mládeže. Německé vydání brožury bylo ilegálně dopraveno do Německa — do Berlína, Lipska, Brém a do jiných měst, kde ho ilegálně rozšiřovali stoupenci zimmerwaldské levice a skupina Karla Liebknechta. Francouzsky vyšla brožura ilegálně v Paříži a rozšiřovali ji tam francouzští zimmerwaldovci. Ruské vydání se dostalo do Ruska ve velmi omezeném množství; v Moskvě si je dělníci opisovali.

Přetiskujeme nyní tuto brožuru v plném znění jako dokument. Čtenář musí mít stále na paměti, že byla napsána v srpnu 1915. To je třeba mít na zřeteli zejména v těch místech, kde se mluví o Rusku; tehdy bylo Rusko ještě carské, romanovovské...

Otištěno v brožuře vydané roku 1918

Podle textu brožury

KAPITOLA I

ZÁSADY SOCIALISMU A VÁLKA V LETECH 1914—1915

STANOVISKO SOCIALISTŮ K VÁLKÁM

Socialisté vždycky odsuzovali války mezi národy jako něco barbarského a nelidského. Avšak naše stanovisko k válce je zásadně jiné než stanovisko buržoazních pacifistů (stoupenců a hlasatelů míru) a anarchistů. Od buržoazních pacifistů se lišíme tím, že si uvědomujeme nevyhnutelnou souvislost válek s bojem tříd uvnitř země, že si uvědomujeme nemožnost skoncovat s válkami bez odstranění tříd a vybudování socialismu, ale také tím, že plně uznáváme oprávněnost, pokrokovost a nevyhnutelnost občanských válek, tj. válek utlačované třídy proti třídě utlačující, otroků proti otrokářům, nevolníků proti statkářům, námezdních dělníků proti buržoazii. My marxisté se od pacifistů i anarchistů lišíme tím, že považujeme za nutné zkoumat z historického hlediska (z hlediska Marxova dialektického materialismu) každou válku zvlášť. V dějinách nejednou docházelo k válkám, které přes všechny hrůzy, zvěrstva, útrapy a muka, nevyhnutelně provázející každou válku, byly pokrokové, tj. prospívaly vývoji lidstva, protože pomáhaly bourat zvlášť škodlivé a reakční instituce (např. absolutismus nebo nevolnictví) a nejbarbarštější despotie v Evropě (tureckou a ruskou). Právě proto je třeba prozkoumat i historické zvláštnosti nynější války.

HISTORICKÉ TYPY NOVODOBÝCH VÁLEK

Novou epochu v dějinách lidstva zahájila Velká francouzská revoluce. Od té doby až do Pařížské komuny, od roku

1789 do roku 1871, byly jedním z typů válek války buržoazně pokrokové, národně osvobozené. Jinými slovy, hlavním obsahem a historickým posláním těchto válek bylo svrhnout absolutismus a feudalismus, podkopat jej, svrhnout jinonárodní útlak. Proto to byly války pokrokové a všichni čestní revoluční demokraté a také všichni socialisté za *takových* válek přáli vždy úspěch té zemi (tj. buržoazii), která pomáhala svrhnout nebo podlomit nejnebezpečnější opory feudalismu, absolutismu a útlaku jiných národů. Tak například ve francouzských revolučních válkách Francouzi také loupili a dobývali cizí území, ale to naprosto nic nemění na hlavním historickém významu těchto válek, které rozbíjely feudalismus a absolutismus a otrásaly jejich základy v celé staré nevolnické Evropě. V prusko-francouzské válce Německo oloupilo Francii, ale to nic nemění na hlavním historickém významu této války, která osvobodila milióny Němců od feudální rozdrobenosti a útlaku dvou despotů — ruského cara a Napoleona III.

ROZDÍL MEZI VÁLKOU ÚTOČNOU A OBRANNOU

Léta 1789—1871 zanechala hluboké stopy a revoluční reminiscence. Dokud nebyl svržen feudalismus, absolutismus a jinonárodní útlak, nemohlo být ani řeči o rozvoji proletářského boje za socialismus. Kdykoli socialisté mluvili v souvislosti s válkami *tohoto* období o oprávněnosti „obrané“ války, měli vždycky na zřeteli právě ony cíle, které vyústovaly v revoluci proti středověku a nevolnictví. Socialisté vždycky chápali válku „obranou“ jako válku „*spravedlivou*“ v tomto smyslu (jak se jednou vyjádřil W. Liebknecht).²²⁰ Jedině v tomto smyslu socialisté uznávali a uznávají i dnes oprávněnost, pokrokovost a spravedlivost „obranu vlasti“ nebo „obrané“ války. Kdyby například Maroko vypovědělo zítra válku Francii, Indie

Anglii, Persie nebo Čína Rusku apod., byly by to války „spravedlivé“, „obranné“, *bez ohledu* na to, kdo zaútočil první, a každý socialista by přál vítězství utlačovaným, závislým a nerovnoprávným státům nad utlačovatelskými, otrokářskými a loupeživými „velmocemi“.

Představte si však, že otrokář, který má 100 otroků, válčí proti otrokáři, který má 200 otroků, za „spravedlivější“ rozdělení otroků. Je jasné, že používat v takovém případě pojmu „obranná“ válka nebo „obrana vlasti“ by bylo falzifikací dějin a prakticky by to nebylo nic jiného, než že by prohnání otrokáři klamali prostý lid, maloměšťáky a zaostalé masy. A právě tak klame národy v nynější válce mezi otrokáři za upevnění a utužení otroctví dnešní imperialistická buržoazie „národní“ ideologií a pojmem obrany vlasti.

NYNĚJŠÍ VÁLKA JE VÁLKA IMPERIALISTICKÁ

Téměř všeobecně se uznává, že nynější válka je imperialistická, ale většinou se tento pojem komolí, nebo se ho používá jednostranně, anebo se přece jen připouští možnost, že tato válka může mít buržoazně pokrokový, národně osvobozenecký význam. Imperialismus je nejvyšší stupeň vývoje kapitalismu, jehož bylo dosaženo teprve ve 20. století. Kapitalismu začalo být těsno ve starých národních státech, bez jejichž vytvoření nemohl svrhnout feudalismus. Kapitalismus vystupňoval koncentraci natolik, že se syndikáty, trusty a sdružení kapitalistických miliardářů zmocnily celých průmyslových odvětví a skoro celou zeměkouli si tito „vládcové kapitálu“ rozdělili mezi sebou buď jako kolonie, nebo tím, že opředli cizí země tisícerými nitkami finančního vykořisťování. Místo volného obchodu a volné konkurence nastoupila snaha vytvářet monopoly, anektovat země pro kapitálové investice, jako zdroj surovin

atd. Z osvoboditele národů, jímž byl kapitalismus v boji proti feudalismu, se stal imperialistický kapitalismus největším utlačovatelem národů. Z kapitalismu progresivního se stal kapitalismus reakční a rozvinul produktivní síly natolik, že lidstvo musí buď přejít k socialismu, nebo prožívat léta, a dokonce celá desetiletí ozbrojených bojů „velmocí“ o umělé udržení kapitalismu pomocí kolonií, monopolů, výsadních práv a národnostního útlaku všeho druhu.

VÁLKA MEZI NEJVĚTŠÍMI OTROKÁŘI ZA UDRŽENÍ A UPEVNĚNÍ OTROCTVÍ

Abychom objasnili, co znamená imperialismus, uvedeme přesné údaje^[296, 406] o rozdělení světa mezi takzvanými „velmocemi“ (tj. mocnostmi, které mají úspěch v loupení ve velkém). (Viz tabulku na s. 335. *Red.*)

Z toho je vidět, jak se z mnoha národů, které v letech 1789 až 1871 bojovaly v čele jiných za svobodu, stali teď, po roce 1876, za vysoce rozvinutého a „přezrálého“ kapitalismu, utlačovatelé a zotročovatelé většiny obyvatelstva a národů celého světa. Od roku 1876 do roku 1914 uloupilo šest „velmocí“ 25 miliónů km², tj. rozlohu dvaapůlkrát větší, než je celá Evropa! Šest velmocí zotročuje *přes půl miliardy* (523 milióny) obyvatelstva v koloniích. Na každé čtyři obyvatele „velmocí“ připadá pět obyvatel v „jejich“ koloniích. A každý ví, že se kolonií zmocnily ohněm a mečem, že s obyvatelstvem v koloniích zacházejí bestiálně, že ho tisícovým způsobem vykořisťují (vývozem kapitálu, koncesemi apod., podvody při prodeji zboží, podřízením úřadům „vládnoucího“ národa atd. apod.). Když anglická a francouzská buržoazie říká, že vede válku za svobodu národů a Belgie, klame lid; ve skutečnosti vede válku proto, aby si udržela tu spoustu naloupených kolonií. Němečtí imperialisté by ihned vyklidili Belgie apod., kdyby

Rozdělení světa mezi otrokářskými „velmocemi“

„Velmoci“	Kolonie 1876		Metropole 1914		Metropole 1914		Celkem	
	km ²	oby- vatel v miliónech	km ²	oby- vatel v miliónech	km ²	oby- vatel v miliónech	km ²	oby- vatel v miliónech
Anglie	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Rusko	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Francie	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Německo	—	—	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Japonsko	—	—	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
USA	—	—	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Šest „velmocí“	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	960,6

Kolonie, které
nepatří velmocím
(ale Belgii,
Holandsku a jiným
státům)

Tři „polokoloniální“

země (Turecko,

Čína a Persie)

Celkem

Ostatní státy a země

Celá zeměkoule (bez polárních oblastí)

9,9 45,3

— —

14,5 361,2

105,9 1367,1

28,0 289,9

133,9 1657,0

se Angličané a Francouzi s nimi „křesťansky“ rozdělili o své kolonie. Zvláštnost situace je v tom, že v této válce rozhoduje o osudu kolonií válka na kontinentě. Z hlediska buržoazní spravedlnosti a národní svobody (nebo práva národů na existenci) by bylo Německo proti Anglii a Francii jistě v právu, protože bylo při dělení kolonií „ošizen“, jeho nepřátelé utlačují nepoměrně více národů než ono, a v Rakousku, u jeho spojence, mají utlačovaní Slované nesporně větší svobodu než v carském Rusku, v tomto skutečném „žaláři národů“. Německo samo však nebojuje za osvobození národů, nýbrž za jejich utlačování. Úkolem socialistů není pomáhat mladšímu a silnějšímu lupiči (Německu) při

olupování starších a přežraných lupičů. Socialisté musí využít boj mezi lupiči, aby je svrhli všechny. Proto musí socialisté především říkat lidu pravdu, totiž že tato válka je v trojím smyslu válkou otrokářů za upevnění otroctví. Je to za prvé válka za upevnění poroby kolonií jejich „spravedlivějším“ rozdělením a později pak jejich „svornějším“ vykořisťováním; za druhé válka za zesílení útlaku cizích národů v „největších“ mocnostech, neboť *jak* Rakousko, *tak* Rusko (Rusko mnohem více a mnohem hůře než Rakousko) se udržují pouze tímto útlakem, který za války ještě zesilují; za třetí válka za upevnění a prodloužení námezdního otroctví, neboť proletariát je rozštěpený a utiskovaný, kdežto kapitalisté tím získávají, protože na válce bohatnou, jistí národnostní předsudky a posilují reakci, která ve všech zemích, i v těch nejsvobodnějších a nejrepublikánštějších, zdvihla hlavu.

„VÁLKA JE POKRAČOVÁNÍ POLITIKY
JINÝMI“ (TOTIŽ NÁSILNÝMI)
„PROSTŘEDKY“

Tento slavný výrok patří Clausewitzovi,²²¹ jednomu z nejfundovanějších autorů v oboru vojenství. Tuto tezi marxisté vždy právem pokládali za teoretický základ názoru na význam každé konkrétní války. Marx a Engels vždycky zkoumali různé války právě z tohoto hlediska.

Aplikujte tento názor na nynější válku. Zjistíte, že po několik desetiletí, bezmála půl století, prováděly vlády a vládnoucí třídy jak Anglie, tak i Francie, Německa, Itálie, Rakouska a Ruska politiku drancování kolonií, utlačování jiných národů a potlačování dělnického hnutí. A právě v takové, jediné v takové politice se pokračuje za nynější války. Zejména v Rakousku a v Rusku spočívá politika v době míru i za války v zotročování národů, a ne v jejich osvobození. Naproti tomu v Číně, Persii, Indii a jiných

závislých zemích jsme v posledních desetiletích svědky politiky národního probuzení desítek a stovek miliónů lidí usilujících o osvobození od útlaku reakčních „velmocí“. Válka vzniklá na takovém historickém základu může být i dnes buržoazně pokroková, národně osvobozenecská.

Stačí, když se na nynější válku podíváme jako na pokračování politiky „velmocí“ a jejich hlavních tříd, a hned uvidíme, jak nehorázně antihistorický, falešný a pokrytecký je názor, že v této válce je možné uznávat myšlenku „obranu vlasti“ za správnou.

PŘÍKLAD BELGIE

Sociálšovinisté Trojdohody (nyní Čtyřdohody)²²² (v Rusku Plechanov a spol.) nejraději poukazují na příklad Belgie. Tento příklad však svědčí proti nim. Němečtí imperialisté hanebně porušili neutralitu Belgie, jak to dělaly vždy a všude válčící státy, které podle potřeby rušily *všechny* smlouvy a závazky. Dejme tomu, že by všechny státy, které mají zájem na dodržování mezinárodních smluv, vypověděly Německu válku s požadavkem, aby vyklidilo a odškodnilo Belgii. V tomto případě by sympatie socialistů byly ovšem na straně nepřátel Německa. Avšak háček je právě v tom, že „Trojdohoda (a Čtyřdohoda)“ *neválčí* kvůli Belgii: to je velmi dobře známo a jen pokrytci to zatajují. Anglie drancuje německé kolonie a Turecko, Rusko Halič a Turecko, Francie se domáhá Alsaska-Lotrinska a dokonce i levého břehu Rýna; s Itálií je uzavřena dohoda o rozdělení kořisti (Albánie a Malé Asie); s Bulharskem a Rumunskem se rovněž vyjednává o rozdělení kořisti. Za nynější války nynějších vlád *nelze* Belgii pomoci *jinak* než tím, že se bude pomáhat rdousit Rakousko nebo Turecko atd.! Co s tím má však společného „obrana vlasti“? A v tom je také zvláštní rys imperialistické války mezi reakčními buržoazními vládami, které se historicky přežily,

války, která se vede v zájmu utlačování jiných národů. Kdo ospravedlňuje účast v této válce, ten pomáhá uchovávat imperialistický útlak národů. Kdo hlásá, že je třeba nynější obtíže vlád využít k boji za sociální revoluci, ten hájí opravdovou svobodu opravdu všech národů skutečnitel-nou jediné za socialismu.

ZA CO VÁLČÍ RUSKO?

V Rusku se kapitalistický imperialismus nejnovějšího typu plně projevil v politice carismu vůči Persii, Mandžusku a Mongolsku, ale vcelku převládá v Rusku imperialismus vojenský a feudální. Nikde na světě není většina obyvatelstva země utlačována tak jako v Rusku; Velkorusové tvoří pouze 43 % obyvatelstva, tj. necelou polovinu, a všichni ostatní jsou jakožto jinorodci* bezprávní. Ze 170 miliónů obyvatel Ruska je *téměř 100 miliónů* ujařmeno a bez práv. Carismus vede válku, aby dobyl Halič a nadobro zardousil svobodu Ukrajinců, aby dobyl Arménii, Cařihrad atd. Carismus spatřuje ve válce prostředek k odvedení pozornosti od vzrůstající nespokojenosti v zemi a k potlačení rostoucího revolučního hnutí. V Rusku dnes připadají na dva Velkorusy dva až tři bezprávní „jinorodci“; carismus se válkou snaží zvýšit počet národů utlačovaných Ruskem, zesílit tento útlak a tím ochromit i boj za svobodu Velkorusů samých. Možnost utlačovat a olupovat jiné národy prohlubuje hospodářskou stagnaci, neboť místo rozvoje výrobních sil je často zdrojem důchodů polofeudální vykořisťování „jinorodců“. Válka vedená Ruskem má tedy vysloveně reakční a protiosvobozenecký charakter.

* — příslušníci neruských národů. *Čes. red.*

CO JE TO SOCIÁLŠOVINISMUS?

Sociálšovinismus je obhajoba myšlenky „obranu vlasti“ v této válce. Z této myšlenky vyplývá dále odmítání třídního boje za války, hlasování pro válečné úvěry atd. Ve skutečnosti provádějí sociálšovinisté protiproletářskou, buržoazní politiku, neboť fakticky nehájí „obranu vlasti“ ve smyslu boje proti cizáckému útlaku, nýbrž hájí „právo“ těch či oněch „velmocí“ drancovat kolonie a utlačovat cizí národy. Když sociálšovinisté po vzoru buržoazie prohlašují, že se válka vede na obranu svobody a existence národů, klamou lid stejně jako ona a přecházejí tak na její stranu proti proletariátu. K sociálšovinistům patří jak ti, kdo ospravedlňují a přikrašlují vlády a buržoazii *jedné* z válčících skupin mocností, tak i ti, kdo jako Kautsky přiznávají socialistům *všech* válčících mocností stejné právo „bránit vlast“. Sociálšovinismus, který je ve skutečnosti obhajobou privilegií, mocenských výsad, loupeží a násilností „vlastní“ (nebo vůbec kterékoli) imperialistické buržoazie, znamená naprostou zradu všech socialistických zásad a usnesení mezinárodního socialistického kongresu v Basileji^[332].

BASILEJSKÝ MANIFEST

Manifest o válce, jednomyslně schválený roku 1912 v Basileji, má na zřeteli právě válku mezi Anglií a Německem a jejich nynějšími spojenci, která skutečně v roce 1914 vypukla. Manifest přímo prohlašuje, že žádný národní zájem nemůže ospravedlnit takovou válku, která se vede „za zisky kapitalistů i ve prospěch dynastií“ na základě imperialistické, loupežné politiky velmocí. Manifest přímo prohlašuje, že válka je „pro vlády“ (pro všechny bez výjimky) nebezpečná, připomíná jejich strach z „proletářské revoluce“ a odkazuje naprostou určitostí na příklad Komuny z roku 1871 a jna až prosince roku 1905, *tj. na příklad revoluce a občanské*

války. Basilejský manifest tedy stanovil právě pro tuto válku taktiku revolučního boje dělníků v mezinárodním měřítku proti jejich vládám, taktiku proletářské revoluce. Basilejský manifest opakuje slova stuttgartské rezoluce^[368], že vypukne-li válka, musí socialisté využít „hospodářskou a politickou krizi“, kterou tato válka vyvolá, „k urychlení pádu kapitalismu“, tj. že musí využít válečné těžkosti vlád a pobouření mas k socialistické revoluci.

Politika sociálšovinistů, jejich ospravedlňování války z buržoazně osvobozeneckých hledisek, jejich připouštění „obranu vlasti“, hlasování pro válečné úvěry, účast ve vládách atd. atd., je přímou zradou socialismu, kterou lze vysvětlit, jak dále uvidíme, jen vítězstvím oportunistu a nacionálně liberální dělnické politiky ve většině evropských stran.

POKRYTECKÉ ODVOLÁVÁNÍ SE NA MARXE A ENGELSE

Ruští sociálšovinisté (s Plechanovem v čele) se odvolávají na Marxovu taktiku ve válce v roce 1870; němečtí (typu Lense, Davida a spol.) se odvolávají na Engelsovy výroky^[209] z roku 1891, že němečtí socialisté jsou povinni bránit vlast, dojde-li k válce s Ruskem a současně i s Francií, a konečně sociálšovinisté typu Kautského, kteří chtějí smířit a uzákonit mezinárodní šovinismus, se odvolávají na to, že Marx a Engels sice války odsuzovali, ale přesto se stavěli vždy, když už válka jednou vypukla, od roku 1854 až 1855 do roku 1870—1871 i v letech 1876—1877, na stranu jednoho z válčících států.

Všemi těmito výroky nehorázně překrucují Marxovy a Engelsovy názory ve prospěch buržoazie a oportunistů, stejně jako anarchisté Guillaume a spol. ve svých písemných výplodech překrucují Marxovy a Engelsovy názory, aby odůvodnili anarchismus. Válka v letech 1870—1871 byla

ze strany Německa historicky pokroková, dokud nebyl poražen Napoleon III., neboť spolu s carem dlouhá léta utlačoval Německo udržováním jeho feudální rozdrobenosti. Jakmile se však válka změnila v okrádání Francie (anexe Alsaska a Lotrinska), Marx a Engels Němce rázně odsoudili. Na počátku tehdejší války Marx a Engels také schvalovali Bebelovo a Liebknechtovo odmítnutí hlasovat pro válečné úvěry a radili sociální demokracii, aby se nespojovala s buržoazií, ale hájila vlastní třídní zájmy proletariátu. Přenášet hodnocení tehdejší války, války buržoazně pokrokové a národně osvobozené, na nynější imperialistickou válku je výsměchem pravdě. Totéž lze tím spíše říci o válce v letech 1854—1855 a o všech válkách v 19. století, kdy ještě neexistoval ani dnešní imperialismus, ani nedozrálé objektivní podmínky pro socialismus, ani nebyly masové socialistické strany ve *všech* válčících zemích, tj. nebyly zde právě ty podmínky, z nichž basilejský manifest odvodil taktiku „proletářské revoluce“ *v souvislosti* s válkou mezi velmocemi.

Kdo se teď odvolává na Marxův postoj k válkám v době, kdy byla buržoazie *pokroková*, a zapomíná na Marxova slova, že „dělníci nemají vlast“^[81], na slova, která platí *právě* pro období, kdy je buržoazie reakční, zdegenerovaná, pro období socialistické revoluce, ten Marxe nestoudně překrucuje a nahrazuje socialistické hledisko buržoazním.

K R A C H I I. I N T E R N A C I O N Á L Y

V roce 1912 socialisté celého světa v Basileji slavnostně prohlásili, že blížící se evropskou válku považují za „zločinné“ a ultrareakční dílo *všech* vlád, které musí uspíšit pád kapitalismu, neboť proti němu nevyhnutelně vyvolává revoluci. Vypukla válka, nastala krize. Většina sociálně demokratických stran zvolila místo revoluční taktiky taktiku reakční a postavila se tak na stranu svých vlád a své

buržoazie. Tato zrada socialismu znamená krach II. internacionály (1889—1914) a my si musíme uvědomit, čím byl tento krach vyvolán, z čeho vznikl sociálšovinismus a co mu dodalo sílu.

OPORTUNISMUS VRCHOLÍ V SOCIÁLŠOVINISMU

Po celé období II. internacionály všude v sociálně demokratických stranách mezi sebou bojovalo revoluční a oportunistické křídlo. V několika zemích došlo proto k rozkolu (Anglie, Itálie, Holandsko, Bulharsko). Ani jeden marxista nepochyboval o tom, že oportunismus je výrazem buržoazní politiky v dělnickém hnutí, že vyjadřuje zájmy maloburžoazie a svazku nepatrné části zburžoaznělých dělníků s „vlastní“ buržoazií proti zájmům proletářských, utlačovaných mas.

Objektivní podmínky na konci 19. století obzvláště posilovaly oportunismus: z buržoazní legality udělaly fetiš, vytvářely tenkou vrstvu byrokracie a aristokracie dělnické třídy a přiváděly do sociálně demokratických stran mnoho maloburžoazních „souběžců“.

Válka urychlila vývoj, když z oportunismu udělala sociálšovinismus, když z tajného spojení oportunistů s buržoazií udělala spojení nezastřené. K tomu ještě vojenské úřady všude vyhlásily válečný stav a dělnickým masám, jejichž staří vůdcové skoro do jednoho přešli k buržoazii, nasadily náhubek.

Ekonomická základna oportunismu a sociálšovinismu je jedna a táž: zájmy nepatrné vrstvy privilegovaných dělníků a maloburžoazie, hájící své privilegované postavení, své „právo“ na drobty zisku, který plynul do kapes „jejich“ národní buržoazie z okrádání jiných národů, z výhod jejího velmocenského postavení atd.

Ideově politický obsah oportunismu a sociálšovinismu je stejný: místo třídního boje spolupráce tříd, zřeknutí se

revolučních prostředků boje a pomoc „vlastní“ vládě v její obtížné situaci, místo aby se těchto obtíží využilo k revoluci. Vezmeme-li všechny evropské země dohromady a nevěnujeme-li pozornost jen jednotlivým osobám (i kdyby měly sebevětší autoritu), ukáže se, že hlavní oporou sociálšovinismu se stal právě oportunistický *proud*, kdežto z tábora revolucionářů se téměř všude ozývá proti sociálšovinismu víceméně důsledný protest. A vezmeme-li například seskupení směrů na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu roku 1907, ukáže se, že mezinárodní marxismus byl proti imperialismu, kdežto mezinárodní oportunismus už tehdy byl pro imperialismus.

JEDNOTA S OPORTUNISTY ZNAMENÁ
SPOJENECTVÍ DĚLNÍKŮ
S „VLASTNÍ“ NÁRODNÍ BURŽOAZIÍ
A ROZKOL MEZINÁRODNÍ
REVOLUČNÍ DĚLNICKÉ TŘÍDY

V uplynulém období, před válkou, byl oportunismus sice často považován za „úchylku“, za „extrém“, ale přece jen za legitimní součást sociálně demokratické strany. Válka ukázala, že to nadále nebude možné. Oportunismus „dozrál“, dohrál svou úlohu emisara buržoazie v dělnickém hnutí. Jednota s oportunisty se stala holým pokrytectvím, jak vidíme na příkladu Sociálně demokratické strany Německa. Ve všech důležitých případech (například při hlasování 4. srpna) přicházejí oportunisté se svým ultimátem, které prosazují pomocí svých četných svazků s buržoazií, pomocí své většiny ve vedení odborových svazů atd. *Jednota s oportunisty znamená teď ve skutečnosti* podřízení dělnické třídy „vlastní“ národní buržoazii, spojenectví s buržoazií, jehož cílem je utlačování cizích národů a boj o velmocenská privilegia, znamená tedy *rozkol* revolučního proletariátu všech zemí.

I když bude boj proti oportunistům, ovládajícím mnohé organizace, v jednotlivých případech sebetěžší, i když bude mít očištvání dělnických stran od oportunistů v jednotlivých zemích svoje specifika, je to proces nevyhnutelný a prospěšný. Reformistický socialismus odumírá: obrozující se socialismus „bude revoluční, nesmiřitelný a povstalecký“, jak správně řekl francouzský socialista Paul Golay.²²³

„KAUTSKISMUS“

Kautsky, největší autorita II. internacionály, je nanejvýš typickým a výrazným příkladem toho, jak uznávání marxismu slovy vedlo ve skutečnosti k jeho přeměně ve „struvismus“ nebo „brentanismus“²²⁴. Vidíme to také u Plechanova. Průhlednými sofizmaty vyklešují z marxismu jeho živou revoluční duši, uznávají z marxismu *všechno kromě* revolučních prostředků boje, jejich propagování a přípravy, kromě výchovy mas právě v tomto smyslu. Kautsky bezzásadově „smiřuje“ základní myšlenku sociálšovinismu, uznání obrany vlasti v nynější válce, s diplomatickým, demonstrativním ústupkem levici, jako je zdržení se hlasování o válečných úvěrech, slovní zdůrazňování opozičnosti atd. Kautsky, který roku 1909 napsal celou knihu o blížící se době revolucí a o tom, že válka s revolucí souvisí, Kautsky, který roku 1912 podepsal basilejský manifest o revolučním využití blížící se války, nyní všemožně očištuje a příkrášluje sociálšovinismus a podobně jako Plechanov se připojuje k buržoazii, aby se vysmíval každé myšlence na revoluci, každému kroku vedoucímu k přímému revolučnímu boji.

Dělnická třída nemůže splnit svou světovou revoluční úlohu, nebude-li proti tomuto renegátství, bezcharakternosti, přísluhování oportunistu a proti bezpříkladnému teoretickému vulgarizování marxismu neúprosně bojovat. Kautskismus není náhodný jev, nýbrž sociální produkt

rozporů II. internacionály, spojování věrnosti marxismu slovy s podřizováním oportunistu činy.

V různých zemích se tato pochybenost „kautskismu“ v samém jeho základu projevuje různými formami. V Holandsku Rolandová-Holstová zavrhuje myšlenku obrany vlasti, ale je pro jednotu se stranou oportunistů. V Rusku Trockij také zavrhuje tuto myšlenku a rovněž hájí jednotu s oportunistickou a šovinistickou skupinou kolem časopisu Naša zarja. V Rumunsku Rakovskij vypověděl válku oportunistu, protože zavinil krach internacionály, přitom je však ochoten přiznat oprávněnost myšlenky obrany vlasti. To všechno jsou projevy toho zla, které holandsští marxisté (Gorter^[289], Pannekoek) nazvali „pasívním radikalismem“ a který vede k nahrazování revolučního marxismu eklekticismem v teorii a k poklonkování nebo bezmocnosti vůči oportunistu v praxi.

HESLO MARXISTŮ JE HESLEM REVOLUČNÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE

Válka nesporně vyvolala velmi ostrou krizi a neuvěřitelně vystupňovala útrapy mas. Reakčnost této války a nestoudná prolhanost buržoazie *všech* zemí, zastírající své loupežné cíle „národní“ ideologií, to všechno za objektivně revoluční situace nevyhnutelně vzbuzuje v masách revoluční nálady. Naší povinností je pomáhat masám uvědomit si tyto nálady, posílit je a dát jim vhodnou formu. Tento úkol správně vyjadřuje jedině heslo: přeměnit imperialistickou válku ve válku občanskou, k čemuž nevyhnutelně vede *každý* důsledný třídní boj za války a každá poctivě prováděná taktika „masových akcí“. Těžko říci, zda silné revoluční hnutí vzplane v souvislosti s první nebo druhou imperialistickou válkou mezi velmocemi, za této války nebo po ní, ale v každém případě je naší bezpodmínečnou

povinností soustavně a neochvějně pracovat právě v tomto směru.

Basilejský manifest se přímo odvolává na příklad Pařížské komuny, tj. přeměny války mezi vládami ve válku občanskou. Před půl stoletím byl proletariát příliš slabý, objektivní podmínky pro socialismus ještě nedozrály, tehdy se ještě nedalo pomýšlet na koordinaci a součinnost revolučních hnutí ve všech válčících zemích; nadšení části pařížských dělníků pro „národní ideologii“ (pro tradici roku 1792) bylo, jak v pravý čas upozornil Marx^[83], jejich maloburžoazní slabostí a jednou z příčin pádu Komuny. Ale půl století po Pařížské komuně tu už nejsou podmínky, které tehdy oslabovaly revoluci, a proto se dnes socialista nesmí za žádnou cenu vzdát aktivity v duchu pařížských komunardů.

PŘÍKLAD SB RATŘOVÁNÍ V ZÁKOPECH

Buržoazní listy všech válčících zemí uváděly příklady sb ratřování vojáků válčících národů dokonce v zákopech. Když pak vojenské úřady (v Německu a v Anglii) vydaly proti tomuto sb ratřování drakonická nařízení, byl to důkaz, jak velký význam mu vlády a buržoazie přikládaly. Jestliže mohlo k těmto případům sb ratřování dojít za naprosté převahy oportunistu ve vedení západoevropských sociálně demokratických stran a v situaci, kdy sociálšovinismus podporoval veškerý sociálně demokratický tisk a všechny autority II. internacionály, napovídá to, jak by bylo možné nynější zločinnou, reakční a otrokářskou válku zastavit a zorganizovat revoluční mezinárodní hnutí, kdyby si to aspoň levicoví socialisté všech válčících zemí vytyčili za cíl svého soustavného působení.

VÝZNAM ILEGÁLNÍ ORGANIZACE

Nejvýznačnější anarchisté světa se v této válce nekompromitovali sociálšovinismem (v duchu Plechanova a Kautského) o nic méně než oportunisté. Jedním z příznivých výsledků této války nesporně bude, že zlikviduje jak oportunismus, tak anarchismus.

Sociálně demokratické strany se v žádném případě a za žádných okolností nesmějí vzdát sebemenší legální možnosti organizovat masy a propagovat socialismus, musí však skoncovat s fetišizací legality. „Střílejte první, páni buržoové“^[209], napsal Engels, když měl na mysli právě občanskou válku a to, že budeme muset také porušit legalitu *poté*, jakmile ji poruší buržoazie. Krize ukázala, že buržoazie ji porušuje ve všech zemích, i v těch nejsvoobodnějších, a že není možné vést masy k revoluci bez vytvoření ilegální organizace pro propagování, projednávání, hodnocení a přípravu revolučních prostředků boje. Tak například všechno to *čestné*, co dělají socialisté v Německu, dělají proti ničemnému oportunismu a pokryteckému „kautskismu“ a dělají to právě ilegálně. V Anglii posílají na nucené práce za to, když někdo vyzývá v tisku, aby se nevstupovalo do armády.

Domnívá-li se někdo, že odmítat ilegální metody propagandy a zesměšňovat je v legálním tisku je slučitelné s příslušností k sociálně demokratické straně, pak zrazuje socialismus.

O PORÁŽCE „VLASTNÍ“ VLÁDY V IMPERIALISTICKÉ VÁLCE

Lidé, kteří jsou pro vítězství své vlastní vlády v této válce, stejně jako obhájci hesla „ani vítězství, ani porážky“, vycházejí z téže sociálšovinistické pozice. Revoluční třída si musí přát v reakční válce porážku vlastní vlády a musí

vidět, že válečné nezmary této vlády usnadňují její svržení. Jedině měšťák, který si přeje, aby válka rozpoutaná vládami musila také jako válka mezi vládami skončit, a věří tomu, považuje za „směšnou“ nebo „nejapnou“ myšlenku, aby socialisté *všech* válčících zemí otevřeně vystoupili s tím, že přejí porážku *všem* „svým vlastním“ vládám. Právě taková reakce by naopak odpovídala tajným myšlenkám každého uvědomělého dělníka a byla by ve shodě s naší činností, která sleduje přeměnu imperialistické války ve válku občanskou.

Důsledná protiválečná agitace, kterou vedla část anglických, německých a ruských socialistů, nepochybně „oslabovala vojenský potenciál“ příslušných vlád, ale slouží socialistům ke cti. Socialisté musí vysvětlovat masám, že pro ně není jiná záchrana než revoluční svržení „vlastních“ vlád a že potíže těchto vlád v nynější válce je třeba využít právě k tomuto cíli.

O PACIFISMU A HESLE MÍRU

Nálada mas pro mír je častokrát projevem klíčícího protestu, rozhořčení a poznání reakčnosti války. Využít tuto náladu je povinností všech sociálních demokratů. Sociální demokraté se velmi aktivně zúčastní každého hnutí a každé takové demonstrace, ale nebudou klamat lid tvrzením, že mír mezi nynějšími vládami a vládnoucími třídami, mír bez anexí, bez utlačování národů, bez drancování a bez zárodku nových válek je myslitelný bez revolučního hnutí. Takové klamání lidu by jen nahrávalo tajné diplomacii válčících vlád a jejich kontrarevolučním plánům. Kdo si přeje trvalý a demokratický mír, ten musí být pro občanskou válku proti vládám a buržoazii.

Buržoazie v této válce klame lid nejčastěji zastíráním svých loupežných cílů „národně osvobozeneckou“ ideologií. Angličané slibují svobodu Belgii, Němci Polsku atd. Avšak ve skutečnosti, jak jsme viděli, je to válka utlačovatelů většiny národů na světě za posílení a rozšíření tohoto útlaku.

Socialisté nemohou dosáhnout svého velikého cíle, nebudou-li bojovat proti každému utlačování národů. Proto musí bezpodmínečně žádat, aby sociálně demokratické strany *utlačovatelských* zemí (zejména takzvaných „velmocí“) uznávaly a hájily právo *utlačovaných* národů na sebeurčení, a to především v politickém smyslu slova, tj. právo na politické oddělení. Socialista velmocenského národa nebo národa ovládajícího kolonie, který toto právo nehájí, je šovinista.

Obhajoba tohoto práva nejenže nepodporuje vytváření malých států, ale naopak vede k svobodnějším, odvážnějším, a proto k širšímu a všeobecnějšímu vytváření velkých států a federací, výhodnějších pro masy a lépe odpovídajících hospodářskému rozvoji.

Socialisté *utlačovaných* národů musí zase bezpodmínečně bojovat za úplnou (i organizační) jednotu *dělníků* utlačovaných i utlačujících národů. Myšlenka právního oddělení jednoho národa od druhého (Bauerova a Rennerova takzvaná „kulturní a národnostní autonomie“) je myšlenka reakční.

Imperialismus je obdobím stupňujícího se útlaku národů celého světa hrstkou „velmocí“, proto není možné bojovat za mezinárodní socialistickou revoluci proti imperialismu a neuznávat přitom právo národů na sebeurčení. „Nemůže být svobodný národ, který utlačuje jiné národy“ (Marx a Engels).

Proletariát, který se smiřuje i se sebemenším násilím „vlastního“ národa vůči jiným národům, nemůže být socialistický.

KAPITOLA II

TŘÍDY A STRANY V RUSKU

BURŽOAZIE A VÁLKA

V jednom směru nezůstala ruská vláda pozadu za svými evropskými protějšky: stejně jako ony dokázala kolosálně oklamat „svůj“ lid. Také v Rusku byl uveden do chodu obrovský, nestvůrný aparát lží a intrik, aby nakazil masy šovinismem a vyvolal v nich dojem, že carská vláda vede „spravedlivou“ válku, nezištně hájí „bratry Slovary“ atd.

Třída statkářů a špičky obchodní a průmyslové buržoazie militaristickou politiku carské vlády horlivě podpořily. Právem očekávají, že rozdělení tureckého a rakouského dědictví jim přinese obrovské materiální výhody a privilegia. Na svých četných sjezdech si už předem dělají laskominy na zisky, které by se po vítězství carské armády hrnuly do jejich kapes. Nadto reakcionáři velmi dobře vědí, že může-li ještě něco oddálit pád monarchie Romanovců a odvrátit novou revoluci v Rusku, pak je to jediné carovo vítězství ve válce.

Také široké vrstvy městské „střední“ buržoazie, buržoazní inteligence, lidé svobodných povolání atd., byly — alespoň na počátku války — nakaženy šovinismem. Kadeti, strana liberální buržoazie v Rusku, naprosto a bezvýhradně podporovali carskou vládu. V zahraniční politice jsou kadeti už dávno vládní stranou. Panslavismus, s jehož pomocí carská diplomacie už nejednou páchala své obrovské politické podvody, se stal oficiální ideologií kadetů. Ruský liberalismus se zvrhl v *nacionální* liberalismus. Závodí v „patriotismu“ s černosotňovci, vždycky ochotně hlasuje pro militarismus na souši i na moři. V táboře ruského liberalismu pozorujeme přibližně totéž, co v 70. letech v Německu, kdy se „svobodomyšlný“ liberalismus rozložil

a vznikla z něho nacionálně liberální strana. Ruská liberální buržoazie se definitivně dala cestou kontrarevoluce. Stanovisko SDDSR v této otázce se plně potvrdilo. Život vyvrátil názor našich oportunistů, že ruský liberalismus je dosud hybnou silou revoluce v Rusku.

Vládní klice se za pomoci buržoazního tisku, duchovenstva atd. podařilo vyvolat šovinistickou náladu i mezi rolnictvem. Postupně však, jak se budou vojáci vracet z válečných jatek, bude se smýšlení na vesnici nepochybně měnit v neprospěch carské monarchie. Buržoazně demokratické strany, které přicházejí do styku s rolnictvem, proti šovinistické vlně neobstály. Strana trudoviků odmítla hlasovat ve Státní dumě pro válečné úvěry. Ale prostřednictvím svého vůdce Kerenského zveřejnila „vlasteneckou“ deklaraci^[29], která přišla monarchii mimořádně vhod. Všechn legální tisk „narodniků“ byl v podstatě ve vleku liberálů. Dokonce i levé křídlo buržoazní demokracie — takzvaná strana socialistů-revolucionářů, která se hlásí k mezinárodnímu socialistickému byru — plula v tomto proudu. Zástupce této strany v mezinárodním socialistickém byru pan Rubanovič vystupuje jako zjevný sociálšovinista. Polovina delegátů této strany hlasovala na londýnské konferenci „dohodových“ socialistů pro šovinistickou rezoluci^[159] (druhá polovina se hlasování zdržela). V ilegálním tisku socialistů-revolucionářů (list Novosti²²⁵ aj.) převládají šovinisté. Revolucionáři „z buržoazního prostředí“, tj. buržoazní revolucionáři, kteří nejsou spjati s dělnickou třídou, utrpěli v této válce naprosté fiasko. Smutný osud Kropotkinův, Burcevův a Rubanovičův je pro to velmi příznačný.

DĚLNICKÁ TŘÍDA A VÁLKA

Jedinou třídou v Rusku, které se nepodařilo naočkovat nákazu šovinismu, je proletariát. Jednotlivé výstřelky na

počátku války zasáhly pouze nejzaostalejší vrstvy dělníků. Podíl dělnictva na moskevských výtržnostech proti Němcům je silně zveličený. Ukázalo se, že dělnická třída Ruska je jako celek vůči šovinismu imunní.

Dá se to vysvětlit revoluční situací v zemi a celkovými životními podmínkami proletariátu v Rusku.

Léta 1912—1914 znamenají počátek nového, grandiózního revolučního rozmachu v Rusku. Znovu jsme se stali svědky mohutného stávkového hnutí, jaké svět dosud nepoznal. Masové revoluční stávky se roku 1913 podle nejmírnějších odhadů zúčastnilo jedenapůl miliónu lidí, kdežto roku 1914 překročila účast dva milióny a blížila se úrovni z roku 1905. V předvečer války došlo v Petrohradě dokonce už k prvním bojům na barikádách.

Ilegální Sociálně demokratická dělnická strana Ruska splnila svou povinnost vůči internacionále. Prapor internacionalismu v jejích rukou nezakolísal. Naše strana se už dávno organizačně rozešla s oportunistickými skupinami a živly. Oportunismus a „legalismus za každou cenu“ nezatěžovaly naši stranu jako olovené závaží. I tato okolnost jí pomohla splnit revoluční povinnost — tak jako prospěl italským soudruhům rozchod s oportunistickou stranou Bissolatiho.

Celková situace v naší zemi je pro rozmach „socialistického“ oportunismu v širokých vrstvách dělnictva nepříznivá. V Rusku vidíme celou řadu odstínů oportunismu a reformismu mezi inteligencí, maloburžoazií atd. Avšak mezi politicky aktivními vrstvami dělnictva má oportunismus nepatrnou menšinu. Vrstva privilegovaných dělníků a úředníků je u nás velmi slabá. U nás se nemohla stát legalita fetišem. Likvidátoři (oportunistická strana vedená Axelrodem, Potresovem, Čerevaninem, Maslovem a jinými) neměli před válkou v dělnických masách žádnou významnější oporu. *Všech* šest dělnických poslanců zvolených do IV. státní dumy patřilo k odpůrcům likvidátorství. Náklad legálního dělnického tisku a peněžní sbírky

v Petrohradě a v Moskvě nezvratně ukázaly, že čtyři pětiny uvědomělého dělnictva jsou proti oportunistu a likvidátorství.

Na začátku války carská vláda pozatýkala a poslala do vyhnanství tisíce uvědomělých dělníků, členů naší ilegální SDDSR. Tato okolnost spolu s vyhlášením válečného stavu v zemi, se zastavením našich novin apod., hnutí načas ochromila. Avšak ilegální revoluční činnost naší strany přesto pokračuje. Výbor naší strany v Petrohradě vydává ilegální list Proletarskij golos²²⁶.

Články ústředního orgánu Social-demokrat, vydávaného v zahraničí, jsou v Petrohradě přetiskovány a rozepisovány do krajů. Vycházejí ilegální provolání^[185, 188], která jsou rozšiřována i v kasárnách. Za městem, v různých odlehlých místech, se pořádají ilegální schůze dělníků. V poslední době vypukly v Petrohradě velké stávky kovodělníků. Náš petrohradský výbor vydal v souvislosti s těmito stávkami několik výzev k dělnictvu.

SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ DĚLNICKÁ FRAKCE RUSKA VE STÁTNÍ DUMĚ A VÁLKA

V roce 1913 došlo mezi sociálně demokratickými poslanci ve Státní dumě k roztržce. Na jedné straně bylo sedm stoupců oportunistu, vedených Čcheidzem. Byli zvoleni v sedmi neproletářských guberniích, v nichž žilo celkem 214 000 dělníků. Na druhé straně bylo šest poslanců, kteří byli *všichni* zvoleni za dělnickou kurii v nejprůmyslovějších střediscích Ruska, v nichž počet dělníků dosahoval 1 008 000.

Hlavní příčinou neshod byla otázka, zda zvolit taktiku revolučního marxismu, *nebo* taktiku oportunistického reformismu. Prakticky se neshody projevovaly nejvíce v *mimoparlamentní* práci mezi masami. Jestliže ti, kdo se této

práci věnovali, chtěli zůstat revoluční, museli v Rusku pracovat ilegálně. Čcheidzeho frakce byla nejvěrnější spojenkyní likvidátorů^[128], kteří odmítli pracovat ilegálně, a obhajovala je při všech besedách s dělníky a na všech schůzích. To vyvolalo roztržku. Šest poslanců vytvořilo Sociálně demokratickou dělnickou frakci Ruska. Rok její činnosti nezvratně dokázal, že převážná většina ruského dělnictva stojí právě za ní.

Na počátku války se neshody projevíly zvláště výrazně. Čcheidzeho frakce se omezila na parlamentní půdu. Nehlasovala pro válečné úvěry, neboť tím by byla vyvolala proti sobě bouři rozhořčení dělníků. (Viděli jsme, že v Rusku nehlasovali pro válečné úvěry ani maloburžoazní trudovici.) Ale neprotestovala ani proti sociálšovinismu.

Jinak se zachovala Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska, která vyjadřovala politickou linii naší strany. Pronikala se svým protestem proti válce co nejhluběji do dělnické třídy, šířila protiimperialistickou propagandu v širokých masách ruských proletářů.

Mezi dělnictvem měla tato frakce velmi příznivý ohlas, což nahnalo vládě strach a přimělo ji, aby zjevně porušila své vlastní zákony, pozatýkala naše soudruhy poslance a odsoudila je k trvalému vyhnanství na Sibiř. Hned v první oficiální zprávě^[145] o zatčení našich soudruhů carská vláda psala:

„Zcela zvláštní stanovisko v této věci zaujali někteří členové sociálně demokratických spolků, kteří si za cíl své činnosti vytkli otrást vojenskou mocí Ruska protiválečnou agitací, ilegálními výzvami a individuální propagandou.“

Na známou Vanderveldovu výzvu, aby boj proti carismu byl „dočasně“ zastaven — z výpovědi carského vyslance v Belgii, knížete Kudašova, je teď známo, že Vandervelde nevypracoval tuto výzvu sám, nýbrž za spolupráce tohoto carského vyslance — odpověděla odmítavě *jedině* naše strana prostřednictvím svého ústředního výboru^[129]. Řídící centrum likvidátorů s Vanderveldem souhlasilo^[128]

a oficiálně oznámilo v tisku, že „*se ve své činnosti nestaví proti válce*“.

Carská vláda obvinila naše soudruhy poslance^[21] především z toho, že tuto odmítavou odpověď Vanderveldovi propagovali mezi dělnictvem.

Carský prokurátor pan Něnarokomov dával u soudu našim soudruhům za vzor německé a francouzské socialisty. „Němečtí sociální demokraté,“ řekl, „hlasovali pro válečné úvěry a vystupovali jako přátelé vlády. Tak si počínali němečtí sociální demokraté, ale nepočínali si tak smutní rytíři ruské sociální demokracie... Belgičtí a francouzští socialisté svorně zapomněli na různice s ostatními třídami, zapomněli na stranické rozepře a bez váhání se postavili pod prapory.“ Ale členové Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska, podřizující se směrnicím ústředního výboru, se prý zachovali jinak...

Před soudem se rozvinul působivý obraz široké ilegální protiválečné agitace naší strany mezi proletariátem. Carskému soudu se ovšem ani zdaleka nepodařilo „odhalit“ veškerou činnost našich soudruhů na tomto poli. Ale i to, co bylo odhaleno, ukázalo, jak mnoho bylo za krátkou dobu několika měsíců vykonáno.

Před soudem byla přečtena ilegální provolání našich skupin a výborů proti válce a za internacionální taktiku. Od uvědomělých dělníků celého Ruska se sbíhaly nitky k členům Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska, která se jim podle svých sil snažila pomáhat hodnotit válku z marxistického hlediska.

Soudruh Muranov, poslanec zastupující dělníky Charkovské gubernie, před soudem prohlásil:

„Protože jsem si uvědomoval, že mě lid neposlal do Státní dumy proto, abych tam vysedával v parlamentním křesle, jezdil jsem do krajů, abych poznal nálady dělnické třídy.“ Soudruh Muranov před soudem také prohlásil, že pracoval jako ilegální agitátor naší strany, že na Urale zorganizoval dělnický výbor ve verchněisetském závodě

a v jiných místech. Soudní proces ukázal, že členové Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska procestovali po vypuknutí války za propagandistickými účely téměř celé Rusko, že Muranov, Petrovskij, Badajev a jiní uspořádali četné schůze dělníků, na nichž byly schvalovány rezoluce proti válce apod.

Carská vláda hrozila obžalovaným trestem smrti. Proto přímo před soudem nevystupovali všichni tak statečně jako soudruh Muranov. Snažili se, aby to carští prokurátoři s jejich odsouzením neměli snadné. Této okolnosti teď podle zneužívají ruští sociálšovinisté, aby zatemnili podstatu otázky, jaký parlamentarismus potřebuje dělnická třída.

Pro parlamentarismus se vyslovuje Südekum i Heine, Sembat i Vaillant, Bissolati i Mussolini, Čcheidze i Plechanov. Pro parlamentarismus se vyslovují rovněž naši soudruzi ze Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska a stejně tak bulharští a italští soudruzi, kteří se rozešli se šovinisty. Není parlamentarismus jako parlamentarismus. Jedni využívají parlamentní tribunu, aby se zalichotili svým vládám, nebo si přinejmenším umyli ruce jako Čcheidzeho frakce. Druzí využívají parlamentarismus, aby mohli splnit svou povinnost socialistů a internacionalistů i za nejobtížnějších okolností a zůstat přitom důslednými revolucionáři. Jedny z nich přivádí parlamentní činnost na ministerská křesla, druhé do žaláře, do vyhnanství, na nucené práce. Jedni slouží buržoazii, druzí proletariátu. Jedni jsou sociálimperialisté, druzí revoluční marxisté.

KAPITOLA III

OBNOVENÍ INTERNACIONÁLY

Jak obnovit internacionálu? Předem však několik slov o tom, jak se internacionála obnovit *nesmí*.

METODA SOCIÁLŠOVINISTŮ A „STŘEDU“

Ó, sociálšovinisté všech zemí — to jsou velcí „internacionalisté“! Od samého začátku války klesají pod tíhou starostí o internacionálu. Na jedné straně ujišťují, že řeči o *krachu* internacionály jsou „přehnané“. Ve skutečnosti se prý nic zvláštního nestalo. Poslyšte, co o tom říká Kautsky^[39, 309]: internacionála je prostě „nástrojem mírové doby“ a je přirozené, že na válečnou dobu tento nástroj poněkud nestačí. Na druhé straně našli sociálšovinisté všech zemí jeden velmi prostý — a hlavně mezinárodní prostředek, jak se z této situace dostat. Není složitý: je třeba pouze počkat do konce války. Do té doby jsou socialisté každé země povinni bránit svou „vlast“ a podporovat „své“ vlády, a po skončení války se navzájem „amnestovat“, konstatovat, že *všichni* si počínali správně, že v době míru žijeme jako bratři, kdežto za války — přesně na základě takových a takových rezolucí — vyzýváme německé dělníky, aby vraždili své francouzské bratry a naopak.

V tom se shodují Kautsky i Plechanov, Victor Adler i Heine. Victor Adler píše: „Až přežijeme tuto těžkou dobu, bude naší první povinností nepředhazovat si navzájem každé slůvko.“²²⁷ Kautsky tvrdí, že „dosud se neozvaly z žádné strany hlasy seriózních socialistů, které by vzbuzovaly obavy“ o osud internacionály. Plechanov říká^[134], že je „nepříjemné tisknout ruce“ (německých sociálních demokratů) „potřísněné krví nevinných obětí“. A hned nato navrhuje „amnestii“: „Zde bude zcela na místě,“ píše Plechanov, „*srdce* podřídit *rozumu*. V zájmu svého velikého poslání bude muset internacionála vzít na vědomí i pozdní lítost.“ Heine v časopise *Sozialistische Monatshefte* prohlašuje, že Vandervelde si počíná „statečně a hrdě“, a dává ho za příklad německé levici.²²⁸

Zkrátka, až válka skončí, jmenujte komisi složenou z Kautského, Plechanova, Vandervelda a Adlera a okam-

žitě bude sepsána „jednomyslná“ rezoluce v duchu vzájemné amnestie. Spor bude šťastně ututlán. Místo aby pomohli dělníkům vyznat se v tom, co se stalo, oklamou je vzornou „jednotou“ na papíře. Sjednocení sociálšovinistů a pokrytců všech zemí bude označeno za obnovení internacionály.

Nesmíme si nic zatajovat: nebezpečí takové „obnovy“ je mimořádně velké. Sociálšovinisté všech zemí mají na ní stejný zájem. Všichni si shodně nepřejí, aby se dělnické masy jejich země samy orientovaly v otázce: socialismus, *nebo* nacionalismus? Všichni mají shodný zájem na tom, aby jeden před druhým utajili své hříchy. Všichni dohromady nemohou navrhnout nic jiného, než co navrhuje virtuos „internacionálního“ pokrytectví Kautsky.

Zatím si však toto nebezpečí málokdo uvědomuje. Během jednoho roku války jsme byli svědky četných pokusů o obnovení mezinárodních styků. Nebudeme mluvit o konferencích v Londýně a ve Vídni, kde se scházeli vyloženě šovinisté, aby pomohli generálním štábům a buržoazii svých „vlastí“. Máme na mysli konferenci v Luganu, v Kodani²²⁹, mezinárodní konferenci žen a mezinárodní konferenci mládeže²³⁰. Tato shromáždění měla nejlepší úmysly. Avšak uvedené nebezpečí vůbec neviděla. Nevytyčila bojovou linii internacionalistů. Neupozornila proletariát na nebezpečí, které mu hrozí od sociálšovinistického způsobu „obnovení“ internacionály. V nejlepším případě se omezila na opakování starých rezolucí, ale neřekla dělníkům, že bez boje proti sociálšovinistům je věc socialismu beznadějně ztracená. V nejlepším případě to bylo *přešlapování na místě*.

SITUACE V OPOZICI

Všechny internacionalisty nepochybně nejvíce zajímá situace v německé sociálně demokratické opozici. Oficiální německá sociální demokracie, která byla nejsilnější a ve-

doucí stranou v II. internacionále, zasadila mezinárodní organizaci dělnictva nejcitelnější ránu. Zároveň se však v německé sociální demokracii projevila také nejsilnější opozice. Ze všech velkých evropských stran to byla první strana, kde se soudruzi, kteří zůstali věrni socialismu, ozvali s hlasitým protestem. S radostí jsme četli časopisy Lichtstrahlen a Die Internationale. S ještě větší radostí jsme vítali zprávy o rozšiřování ilegálních revolučních provolání v Německu, například provolání Hlavní nepřítel je ve vlastní zemi^[329]. Byl to důkaz, že v německém dělnictvu duch socialismu žije, že v Německu jsou ještě lidé schopní hájit revoluční marxismus.

Uvnitř německé sociální demokracie se rozkol v dnešním socialismu projevil nejmarkantněji. Můžeme tu naprosto zřetelně pozorovat tři směry: šovinistické oportunisty, kteří nikde neklesli tak hluboko a k takovému renegátství jako v Německu; kautskistický „střed“, který zde ukázal, že je naprosto neschopný sehrát jinou úlohu než přisluhovat oportunistům; a levice, která jediná představuje skutečné sociální demokraty v Německu.

Nás přirozeně nejvíce zajímá situace v německé levici. V ní vidíme své soudruhy, naději všech internacionalistů. Jaký stav je tedy zde?

Časopis Die Internationale měl úplně pravdu, když napsal, že v německé levici to dosud stále vře, že dojde ještě k velkým přeskupením, že v jejích řadách jsou síly rozhodnější i méně rozhodné.

My ruští internacionalisté si pochopitelně ani v nejmenším nečiníme nárok zasahovat do vnitřních záležitostí našich soudruhů z německé levice. Víme, že jen oni jsou zcela kompetentní určovat své metody boje proti oportunistům podle časových a místních podmínek. Považujeme jen za své právo a svou povinnost vyslovit otevřeně vlastní názor na situaci.

Jsme přesvědčeni, že autor úvodníku v časopise Die Internationale^[331] měl naprostou pravdu, když tvrdil, že

kautskistický „střed“ škodí marxismu víc než otevřený sociálšovinismus. Kdo teď ututlává neshody, kdo pod rouškou marxismu hlásá nyní dělníkům to, co hlásá kautskismus, ten dělníky uspává a natropí více škody než Südekumové a Heinové, kteří mluví bez obalu a nutí tak dělníky, aby sami uvažovali.

Fronda proti „instancím“, kterou si v poslední době dovoluje Kautsky a Haase, nesmí nikoho mýlit. Rozpory mezi nimi a Scheidemanny nejsou zásadní rozpory. Jedni soudí, že Hindenburg a Mackensen *už* zvítězili a že je teď možné dovolit si přepych protestovat proti anexím. Jiní soudí, že Hindenburg a Mackensen *ještě* nezvítězili a že je proto třeba „vytrvat do konce“.

Kautskismus brojí proti „instancím“ jen tak naoko, a to jedině proto, aby po válce mohl před dělníky zastříť zásadní spor a ututlat věc tisíci prvou nabubřelou rezolucí v jakoby „levicovém“ duchu, v němž jsou takovými mistry diplomaté z II. internacionály.

Je zcela pochopitelné, že německá opozice ve svém obtížném boji proti „instancím“ musí využít i tuto bezzásadovou frundu kautskismu. Zkušebním kamenem pro každého internacionalistu musí však být i nadále odmítavý postoj k novokautskismu. Skutečný internacionalista je pouze ten, kdo bojuje proti kautskismu, kdo si uvědomuje, že „střed“ i *po* zdánlivém obratu svých vůdců zůstává v zásadě *spojencem šovinistů a oportunistů*.

Nesmírně důležitý je náš vztah ke kolísavým silám v internacionále vůbec. Tyto síly — převážně socialisté *pacifistického* zaměření — existují jak v neutrálních zemích, tak v některých válčících zemích (v Anglii je to například Nezávislá labouristická strana). Tyto síly mohou být našimi souběžci. Musíme se s nimi sblížit proti sociálšovinistům. Nesmíme však zapomínat, že to jsou *pouze* souběžci, že při obnovování internacionály tyto síly nepůjdou v tom hlavním a základním s námi, ale proti nám, že půjdou s Kautským, Scheidemannem, Vanderveldem a Sembatem.

Na mezinárodních poradách nesmíme omezovat svůj program na to, co je pro tyto síly přijatelné. Jinak se sami dostaneme do vleku kolísajících pacifistů. Tak tomu bylo například na mezinárodní konferenci žen v Bernu^[158]. Německá delegace, která sdílela názory soudružky Clary Zetkinové, sehrála na této konferenci ve skutečnosti úlohu „středu“. Konference žen řekla pouze to, co bylo přijatelné pro delegátky Troelstrovoy oportunistické holandské strany a pro delegátky z ILP (Nezávislá labouristická strana), která — na to nezapomínejme — na londýnské konferenci „dohodových“ šovinistů hlasovala pro Vanderveldovu rezoluci. Velmi si Nezávislé labouristické strany vážíme pro statečný boj proti anglické vládě za války. Víme však, že tato strana nestála a nestojí na půdě marxismu. A my soudíme, že hlavním úkolem sociálně demokratické opozice v této chvíli je pozvednout prapor revolučního marxismu, říci dělníkům pevně a jasně, jak pohlžíme na imperialistické války, a razit heslo masových revolučních akcí, tj. aby se období imperialistických válek stalo počátkem období válek občanských.

Revoluční sociálně demokratické síly v četných zemích přece jen existují. Jsou jak v Německu, tak i v Rusku, ve Skandinávii (vlivný směr, jehož představitelem je soudruh Höglund), na Balkáně (strana bulharských „těšňaků“), v Itálii, v Anglii (část Britské socialistické strany), ve Francii (sám Vaillant^[441] přiznal v l'Humanité, že dostával od internacionalistů protestní dopisy, ale ani jeden z nich neotiskl v plném znění), v Holandsku (tribunisté²³¹) atd. Semknout tyto marxistické síly — zpočátku třeba i nepoččetné — a jejich jménem připomenout dnes zapomenutá slova skutečného socialismu, vyzvat dělnictvo všech zemí, aby se rozešlo se šovinisty a postavilo se pod starý prapor marxismu — to je dnes nejaktuálnější.

Porady o takzvaných „akčních“ programech vedly dosud jedině k tomu, že na nich byl vyhlášován více méně úplný program obyčejného pacifismu. Marxismus není pacifismus.

Je nutné bojovat, aby válka co nejdříve skončila. Požadavek „míru“ však dostává proletářský smysl teprve tehdy, je-li spojován s výzvou k *revolučnímu* boji. Bez řady revolucí je takzvaný demokratický mír šosáckou utopií. Skutečným akčním programem by byl jedině *marxistický* program, který by dal masám úplnou a jasnou odpověď na to, co se stalo, který by vysvětloval, co je imperialismus a jak je třeba proti němu bojovat, který by otevřeně říkal, že ke krachu II. internacionály vedl oportunistus, který by otevřeně žádal, aby se budovala marxistická internacionála bez oportunistů a *proti* nim. Jedině takový program, který by ukázal, že věříme v sebe, že věříme v marxismus, že vypovídáme oportunistům boj ne na život, ale na smrt, získal by nám dříve nebo později sympatie skutečných proletářských mas.

SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÁ
DĚLNICKÁ STRANA RUSKA
A III. INTERNACIONÁLA

SDDSR se dávno rozešla s oportunisty ve vlastních řadách. Z ruských oportunistů se teď stali také ještě šovinisté. To nás jen utvrzuje v názoru, že se s nimi musíme v zájmu socialismu rozejít. Jsme přesvědčeni, že nynější názorové neshody mezi sociálními demokraty a sociálšovinisty nejsou o nic menší, než byly mezi socialisty a anarchisty, když se s nimi sociální demokraté rozcházeli. Oportunista Monitor^[369] v Preussische Jahrbücher správně napsal, že nynější jednota je pro oportunisty a buržoazii prospěšná, neboť nutí levice, aby se podřídila šovinistům, a zabraňuje dělníkům vyznat se ve sporech a vytvořit si svou skutečně dělnickou, skutečně socialistickou stranu. Jsme hluboce přesvědčeni, že za nynější situace je první povinností revolucionáře rozejít se s oportunisty a šovinisty, tak jako bylo nutné se rozejít se žluťáky, antisemity, liberálními dělnickými spolky atd.

právě v zájmu co nejrychlejšího uvědomění zaostalých dělníků a jejich získání do sociálně demokratické strany.

Třetí internacionála by měla být podle našeho názoru vybudována právě na takovéto revoluční základně. Otázka, zda je rozchod se sociálšovinisty účelný pro naši stranu, neexistuje. Tu si už definitivně vyřešila. Jde jí pouze o to, dá-li se to provést v nejbližší době v mezinárodním měřítku.

Je zcela pochopitelné, že pro vytvoření *mezinárodní* marxistické organizace je třeba, aby *jednotlivé* země byly ochotny vybudovat samostatné marxistické strany. Německo jako země s nejstarším a nejsilnějším dělnickým hnutím má rozhodující význam. Nejbližší budoucnost ukáže, zda podmínky k vytvoření nové, marxistické internacionály už dozrály. Jestliže ano, vstoupí naše strana s radostí do takové III. internacionály, očištěné od oportunistu a šovinismu. Jestliže ne, pak to bude důkazem, že k tomuto očištění bude třeba ještě delšího či kratšího vývoje. A pak bude naše strana ve staré internacionále tak dlouho krajní opozicí, dokud se v různých zemích nevytvoří základna pro mezinárodní sdružení dělníků na půdě revolučního marxismu.

Nevíme a nemůžeme vědět, jaký bude v nejbližších letech vývoj na mezinárodním fóru. Víme však určitě a jsme o tom pevně přesvědčeni, že *naše* strana v *naší* zemi bude mezi *naším* proletariátem v uvedeném směru neúnavně pracovat a celou svou každodenní činností vytvářet ruskou sekci *marxistické* internacionály.

I u nás v Rusku je dost vyslovených sociálšovinistů a skupin „středu“. Tito lidé budou proti vytvoření marxistické internacionály bojovat. Víme, že Plechanov zastává stejně zásadní stanovisko jako Südekum a že už teď mu podává ruku. Víme, že takzvaný „organizační výbor“, vedený Axelrodem, propaguje kautskismus na ruské půdě. Tito lidé propagují pod rouškou jednoty dělnické třídy jednotu s oportunisty a jejich prostřednictvím — s buržoazií. Ale všechno, co víme o dnešním dělnickém hnutí v Rusku,

nám skýtá pevnou jistotu, že uvědomělý proletariát Ruska půjde tak jako dosud *s naší stranou*.

KAPITOLA IV

DĚJINY ROZKOLU A NYNĚJŠÍ SITUACE SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE V RUSKU

Uvedená taktika SDDSR vůči válce je nevyhnutelným výsledkem třicetiletého vývoje sociální demokracie v Rusku. Tuto taktiku, stejně jako nynější situaci sociální demokracie v naší zemi, nelze správně pochopit, nezamyslíme-li se nad dějinami naší strany. Proto musíme i zde připomenout čtenáři hlavní fakta z těchto dějin.

Sociální demokracie jako ideový směr vznikla roku 1883, kdy skupina Osvobození práce poprvé systematicky vložila v zahraničí sociálně demokratické názory aplikované na Rusko.²³² Až do počátku 90. let byla sociální demokracie ideovým směrem, který nebyl spjat s masovým dělnickým hnutím v Rusku. Společenský rozmach, vření a stávkové hnutí mezi dělnictvem na počátku 90. let učinily ze sociální demokracie aktivní politickou sílu, nerozlučně spjatou s bojem dělnické třídy (jak hospodářským, tak politickým). A od té doby se začíná sociální demokracie rovněž štěpít na „ekonomisty“ a „jiskrovce“.

„EKONOMISTÉ“ A STARÁ JISKRA (1894—1903)

„Ekonomismus“ byl oportunistický směr v ruské sociální demokracii. Jeho politická podstata spočívala v programu: „Pro dělníky — hospodářský boj, pro liberály — politický

boj.“ Jeho hlavní teoretickou oporou byl takzvaný „legální marxismus“ neboli „struvismus“, který „uznával“ „marxismus“, ale naprosto zbavený jakékoli revolučnosti a přizpůsobený potřebám liberální buržoazie. „Ekonomisté“, odvolávající se na nevypěstlost dělnických mas v Rusku a snažící se „jít s masami“, omezovali úkoly a rozmach dělnického hnutí na hospodářský boj a politickou podporu liberalismu, a nekladli si proto žádné samostatné politické ani revoluční úkoly.

Stará Jiskra (1900—1903) svedla proti „ekonomismu“ ve jménu zásad revoluční sociální demokracie vítězný boj. Na stranu Jiskry se postavil skutečný výkvět uvědomělého proletariátu. Několik let před revolucí vystoupila sociální demokracie s nanejvýš důsledným a nekompromisním programem^[160]. Boj tříd a aktivita mas za revoluce roku 1905 pak potvrdily správnost tohoto programu. „Ekonomisté“ se přizpůsobovali zaostalosti mas. Jiskra vychovávala avantgardu dělnictva, schopnou vést masy vpřed. *Všemi* nynějšími argumenty sociálšovinistů (o nutnosti počítat s masami, o pokrokovosti imperialismu, o „iluzích“ revolucionářů atd.) operovali už „ekonomisté“. S oportunistickým předěláváním marxismu na „struvismus“ se sociálně demokratické Rusko seznámilo už před dvaceti lety.

MENŠEVISMUS A BOLŠEVISMUS

(1903—1908)

Období buržoazně demokratické revoluce podnítilo v sociální demokracii nový boj směrů, který byl přímým pokračováním boje předchozího. „Ekonomismus“ se změnil v „menševismus“. Z obhajování revoluční taktiky staré Jiskry se zrodil „bolševismus“.

V bouřlivých letech 1905—1907 byl menševismus oportunistickým proudem, který podporovala liberální buržoazie a který prosazoval liberálně buržoazní tendence

v dělnickém hnutí. Jeho podstatou bylo přizpůsobovat boj dělnické třídy liberalismu. Bolševismus naopak ukládal sociálně demokratickým dělníkům, aby burcovali demokratické rolnictvo k revolučnímu boji proti kolísavosti a zradě liberalismu. A dělnické masy, jak to nejednou přiznávali sami menševici, šly za revoluce ve všech větších akcích s bolševiky.

Revoluce roku 1905 prověřila, upevnila, prohloubila a zocelila nekompromisně revoluční sociálně demokratickou taktiku v Rusku. V otevřeném vystupování tříd a stran nejednou vyšla najevo spojitost mezi sociálně demokratickým oportunismem („menševismem“) a liberalismem.

MARXISMUS A LIKVIDÁTORSTVÍ (1908–1914)

Za kontrarevolučního období se stala aktuální znovu a ve zcela nové formě otázka oportunistické a revoluční taktiky sociální demokracie. Hlavní proud menševismu, přes protesty mnoha jeho nejlepších představitelů, vyústil v likvidátorství, v rezignaci na boj za novou revoluci v Rusku, na ilegální organizaci a činnost, v pohrdlivé úsměšky nad „ilegalitou“, nad heslem republiky atd. Skupina legálních publicistů kolem časopisu Naša zarja (pánové Potresov, Čerevanin atd.) vytvořila jádro nezávislé na staré sociálně demokratické straně, které ruská liberální buržoazie tisícerým způsobem podporovala, vychvalovala a pěstovala, aby odnaučila dělnictvo revolučnímu boji.

Lednová konference SDDSR roku 1912 vyloučila tuto skupinu oportunistů ze strany a přes zběsilý odpor četných zahraničních skupin a skupinek znovu obnovila stranu. Přes dvě léta (od počátku roku 1912 do poloviny roku 1914) probíhal úporný boj mezi dvěma sociálně demokratickými stranami: mezi ústředním výborem, který byl zvolen v lednu 1912, a mezi „organizačním výborem“, který

neuznával lednovou konferenci a chtěl obnovit stranu jinak — zachováním jednoty se skupinou kolem časopisu Naša zarja. Úporný boj probíhal mezi dvěma dělnickými deníky (Pravda a Luč²³³ i mezi jejich nástupci) a mezi dvěma sociálně demokratickými frakcemi ve IV. státní dumě (mezi Sociálně demokratickou dělnickou frakcí Ruska pravdovců čili marxistů a sociálně demokratickou frakcí likvidátorů v čele s Čcheidzem).

„Pravdovci“, kteří zůstávali věrni revolučnímu odkazu strany, podporovali počínající rozmach v dělnickém hnutí (zvláště od jara roku 1912) a spojovali legální i ilegální organizaci, tisk a agitaci, semkli kolem sebe převážnou většinu uvědomělé dělnické třídy, kdežto likvidátoři, které jako politickou sílu představovala výlučně skupina kolem časopisu Naša zarja, měli všestrannou podporu liberálně buržoazních sil.

Peněžní příspěvky dělnických skupin veřejně poskytované listům obou stran, které byly v tehdejší době ruským poměrům přizpůsobenou (a jedinou legálně přístupnou, svobodně všemi kontrolovatelnou) formou *členských příspěvků* sociální demokracii, přesvědčivě potvrdily, že „pravdovci“ (marxisté) mají proletářský, kdežto likvidátoři (a jejich „organizační výbor“) buržoazně liberální zdroj síly a vlivu. Uvádíme stručné údaje o těchto příspěvcích, podrobně uveřejněné v knize Marxismus a likvidátorství²³⁴ a zkráceně uveřejněné v německém sociálně demokratickém listě Leipziger Volkszeitung²³⁵ z 21. července 1914^[322].

Počet a výše příspěvků na petrohradské marxistické (pravdovské) a likvidátorské deníky od 1. ledna do 13. května 1914:

	Pravdovci		Likvidátoři	
	Počet příspěvků	Celkem v rublech	Počet příspěvků	Celkem v rublech
Od dělnických skupin	2 873	18 934	671	5 296
Od nedělnických skupin	713	2 650	453	6 760

Naše strana tedy sjednotila v roce 1914 na základě revoluční sociálně demokratické taktiky čtyři pětiny uvědomělých dělníků Ruska. Za celý rok 1913 získali pravdovci od dělnických skupin 2181 a likvidátoři 661 příspěvků. Od 1. ledna 1913 do 13. května 1914 dostáváme tato čísla: „pravdovci“ (tj. naše strana) získali od dělnických skupin 5054 příspěvků a likvidátoři 1332, tj. 20,8%.

MARXISMUS A SOCIÁLŠOVINISMUS (1914—1915)

Velká evropská válka v letech 1914—1915 dala všem evropským, a tedy i ruským sociálním demokratům možnost ověřit si svou taktiku na krizi, která zachvátila celý svět. Reakční, loupežný a otrokářský charakter války se u carismu projevuje nesrovnatelně výrazněji než u jiných vlád. A přesto hlavní skupina likvidátorů (která jediná, kromě naší, měla v Rusku významnější vliv díky svým stykům s liberály) propadla sociálšovinismu! Tato skupina kolem časopisu Naša zarja, která měla dost dlouho monopol legálnosti, propagovala v masách heslo „neodporovat válce“, přála vítězství Trojdohodě (nyní Čtyřdohodě), obviňovala německý imperialismus z „přemíry hříchů“ atd. Plechanov, který od roku 1903 už tolikrát podal příklad krajní politické bezcharakternosti a přebíhání k oportunistům, zaujal totéž stanovisko ještě důrazněji, za což ho vychvaloval veškerý ruský buržoazní tisk. Plechanov zašel tak daleko, že prohlašoval válku carismu za spravedlivou a v italských vládních novinách uveřejnil interview, v němž naléhal na Itálii, aby vstoupila do války!

Naše hodnocení likvidátorství a vyloučení hlavní skupiny likvidátorů z naší strany bylo tak zcela potvrzeno jako správné. Reálný program likvidátorů a reálný význam jejich směru spočívá nyní nejen v oportunismu vůbec, ale i v tom, že obhajují velmocenská privilegia a výsady

velkoruských statkářů a buržoazie. Je to směr *nacionálně liberální* dělnické politiky. Je to spojenectví části radikální maloburžoazie a nepatrné části privilegovaných dělníků s „vlastní“ národní buržoazií proti masám proletariátu.

NYNĚJŠÍ SITUACE V SOCIÁLNÍ DEMOKRACII RUSKA

Jak jsme už řekli, ani likvidátoři, ani četné zahraniční skupiny (Plechanovova, Alexinského, Trockého a dalších), ani takzvaní „národní“ (tj. nevelkoruští) sociální demokraté neuznali naši lednovou konferenci z roku 1912. V nesčetných nadávkách, jimiž nás zahrnuli, opakovalo se nejčastěji obvinění z „uzurpátorství“ a „rozbíječství“. Odpověděli jsme na to uvedením přesných a objektivně kontrolovatelných čísel, která dokazují, že naše strana v Rusku sjednotila čtyři pětiny uvědomělých dělníků. To není málo, uvážíme-li všechny obtíže ilegální práce v kontrarevolučním období.

Byla-li v Rusku možná „jednota“ na základě sociálně demokratické taktiky, bez vyloučení skupiny kolem časopisu *Naša zarja*, proč ji tedy naši četní odpůrci neuskutečnili *aspoň mezi sebou*? Od ledna 1912 uplynulo celých tři a půl roku a za celou tu dobu nedokázali naši odpůrci při nejlepší vůli zorganizovat sociálně demokratickou stranu proti nám. Tato skutečnost je nejlepší obhajobou naší strany.

Celé dějiny sociálně demokratických skupin bojujících proti naší straně jsou dějinami rozkladu a rozvratu. V březnu 1912 se všechny bez výjimky „sjednotily“ ke štvanci proti nám. Ale už v srpnu 1912^[123], když se proti nám utvořil takzvaný „srpnový blok“²³⁶, se začaly rozpadat. Část skupin od nich odpadá. Nemohou vytvořit stranu ani ústřední výbor. Dávají dohromady pouze organizační výbor „k obnovení jednoty“. Tento organizační výbor se však ve skutečnosti stal vetším pláštěm likvidátorské

skupiny v Rusku. Jedinou skupinou z celého „srpnového bloku“, která pracovala v masách po celé období ohromného vzestupu dělnického hnutí v Rusku a masových stávek v letech 1912—1914, zůstává skupina kolem časopisu Naša zarja, čerpající sílu ze spojení s liberály. A na počátku roku 1914 ohlašují formálně své vystoupení ze „srpnového bloku“ lotyšští sociální demokraté (polští sociální demokraté v něm nebyli), kdežto Trockij, jeden z vůdců bloku, vystoupil z něho neformálně, když znovu utvořil svou vlastní skupinu. V červenci 1914 byl proti nám na konferenci v Bruselu za účasti výkonného výboru mezinárodního socialistického byra, Kautského a Vandervelda, ustaven takzvaný „bruselský blok“, k němuž se Lotyši nepřipojili a od něhož ihned odpadla opozice polských sociálních demokratů. Po vypuknutí války se tento blok začíná rozpadat. Naša zarja, Plechanov, Alexinskij a vůdce kavkazských sociálních demokratů An se stávají otevřenými sociálšovinisty a hlásají, že je žádoucí, aby Německo bylo poraženo. Organizační výbor^[22, 32] a Bund obhajují sociálšovinisty a základy sociálšovinismu. Čcheidzeho frakce, ačkoli hlasovala proti válečným úvěrům (v Rusku proti nim hlasovali dokonce i buržoazní demokraté, trudovici), zůstává věrnou spojenkyní skupiny kolem časopisu Naša zarja. Naši krajní sociálšovinisté, Plechanov s Alexinským a spol., jsou s Čcheidzeho frakcí naprosto spokojeni. V Paříži se zakládá list Naše slovo (dříve Golos) za účasti hlavně Martova a Trockého, kteří chtějí sloučit platonickou obhajobu internacionalismu s bezpodmínečným požadavkem jednoty se skupinou kolem časopisu Naša zarja, s organizačním výborem nebo s Čcheidzeho frakcí. List byl po vyjití svého 250. čísla nucen sám přiznat, že se rozpadl: jedna část redakce se přiklání k naší straně, Martov zůstává věren organizačnímu výboru, který veřejně kárá Naše slovo za „anarchismus“ (tak jako oportunisté v Německu, David a spol., Internationale Korrespondenz²³⁷, Legien a spol. obviňují z anarchismu soudruha Liebknechta);

Trockij oznamuje^[189], že se rozchází s organizačním výborem, ale chce jít společně s Čcheidzeho frakcí. Uvedeme program a taktiku Čcheidzeho frakce, jak je vykládá jeden z jejích vůdců. V 5. čísle časopisu *Sovremennyj mir*²³⁸ z roku 1915, zastávajícího názory Plechanova a Alexinského, Čchenkeli^[199] píše:

„Říci, že německá sociální demokracie byla s to zabránit své zemi v rozpoutání války a že tak neučinila, znamenalo by buď si tajně přát, aby na barikádách vypustila duši nejen ona sama, ale i její vlast, nebo se dívat na věci kolem sebe anarchistickým teleskopem.“*

Těchto několik řádků vyjadřuje celou podstatu sociálního šovinismu: zásadní ospravedlňování myšlenky „obranu vlasti“ v této válce i výsměch — s dovolením válečných cenzorů — propagování a přípravám revoluce. Vůbec nejde o to, byla-li německá sociální demokracie s to zabránit válce, ani o to, mohou-li se revolucionáři vůbec zaručit za úspěch revoluce. Jde o to, mají-li se chovat jako socialisté nebo doslova „vypustit duši“ v objetí imperialistické buržoazie.

ÚKOLY NAŠÍ STRANY

Sociální demokracie v Rusku vznikla před buržoazně demokratickou revolucí (1905) v naší zemi a za revoluce a kontrarevoluce zeslila. Neobyčejně velké množství směrů a odstínů maloburžoazního oportunismu u nás lze vysvětlit zaostalostí Ruska, zatímco vliv marxismu v Evropě a stabilita legálních sociálně demokratických stran před válkou učinily z našich vzorných liberálů takřka zbožňovatele „rozumné“, „evropské“ (nerevoluční), „legální“ „marxis-

* *Sovremennyj mir*, 1915, č. 5, s. 148. Trockij nedávno prohlásil, že považuje za svůj úkol zvyšovat v internacionále autoritu Čcheidzeho frakce. Čchenkeli bude zase nepochybně stejně energicky zvyšovat v internacionále autoritu Trockého...

tické“ teorie a sociální demokracie. Dělnická třída v Rusku nemohla vybudovat svou stranu jinak než v rozhodném třicetiletém boji proti všem odrůdám oportunistu. Zkušenosti ze světové války, které způsobily hanebný krach evropského oportunistu a upevnily spojení našich nacionálních liberálů se sociálšovinistickým likvidátorstvím, nás ještě více utvrzují v přesvědčení, že naše strana musí i v budoucnosti jít touto důsledně revoluční cestou.

O HESLE SPOJENÉ STÁTY EVROPSKÉ

Ve 40. čísle listu Social-demokrat jsme oznámili^[57], že se konference zahraničních sekcí naší strany usnesla odložit projednání hesla Spojené státy evropské, dokud se v tisku neprodiskutuje jeho *ekonomická* stránka.*

Diskuse o tomto hesle dostala na naší konferenci jednostranně politický charakter. Částečně to snad zavinilo to, že v manifestu ústředního výboru^[49] je toto heslo přímo formulováno jako politické („nejaktuálnějším *politickým* heslem...“, praví se tam), přičemž se mluví nejen o republikánských Spojených státech evropských, ale také se zvláště zdůrazňuje, že „bez revolučního svržení německé rakouské a ruské monarchie“ nemá toto heslo smysl an opodstatnění.

Namítat něco proti takovému pojetí otázky *v rámci* politického hodnocení daného hesla, například proto, že potlačuje nebo oslabuje atd. heslo socialistické revoluce, je zcela nesprávné. Politické přeměny skutečně demokratického charakteru, a tím spíše politické revoluce nemohou v žádném případě, nikdy a za žádných okolností heslo socialistické revoluce ani potlačit, ani oslabit. Naopak, vždycky ji přibližují, rozšiřují její základnu a vtahují do socialistického boje nové vrstvy maloburžoazie a polo-proletářských mas. Na druhé straně jsou politické revoluce během socialistické revoluce nevyhnutelné, neboť ji nemůžeme považovat za jeden jediný akt, ale musíme v ní

* Viz tento svazek, s. 184. *Red.*

spatřovat období bouřlivých politických a ekonomických otřesů, nejostřejšího třídního boje, občanské války, revolucí a kontrarevolucí.

Jestliže se však proti heslu republikánských Spojených států evropských, uváděnému ve spojitosti s revolučním svržením tří nejreakčnějších evropských monarchií s ruskou v čele, nedá v politickém smyslu nic namítat, pak se ještě naskýtá velmi důležitá otázka týkající se ekonomického obsahu a významu tohoto hesla. Z hlediska ekonomických podmínek imperialismu, tj. vývozu kapitálu a rozdělení světa „vyspělými“ a „civilizovanými“ koloniálními mocnostmi, jsou Spojené státy evropské za kapitalismu buď nemožné, nebo reakční.

Kapitál se stal mezinárodním a monopolistickým. Svět je rozdělen mezi hrstku velmocí, tj. těch, které jsou mimořádně úspěšné v okrádání ve velkém a v utlačování národů. Čtyři evropské velmoci — Anglie, Francie, Rusko a Německo s celkovým počtem 250 až 300 miliónů obyvatel a o rozloze asi 7 miliónů km² — vlastní kolonie s téměř půl miliardou obyvatelstva (494,5 miliónu) a s územím o rozloze 64,6 miliónu km², což je téměř polovina zemského povrchu (133 miliónů km² bez polárních oblastí). Připočtete k tomu tři asijské státy: Čínu, Turecko a Persii, z kterých si nyní rvou kusy lupiči vedoucí „osvobozenickou“ válku, totiž Japonsko, Rusko, Anglie a Francie. V těchto třech asijských státech, které je možné označit za polokolonie (fakticky jsou teď z devadesáti procent koloniemi), žije 360 miliónů obyvatel na území o rozloze 14,5 miliónu km² (tj. téměř jedenapůlkrát větším, než je rozloha celé Evropy).

Dále, Anglie, Francie a Německo investovaly v zahraničí kapitál nejméně ve výši 70 miliard rublů. Aby získávaly z této pěkné sumičky „zákonný“ důchod přes tři miliardy rublů ročně, o to dbají národní komitety milionářů zvané vlády, jež disponují vojskem a válečným námořnictvem a které „umřšťují“ v koloniích a polokoloních synáčky a

bratříčky „paní miliardy“ jako místokrále, konzuly, vyslance, všemožné úředníky, kněze a jiné pijavice.

Tak je v nejvyšším stadiu vývoje kapitalismu zorganizováno olupování asi miliardy obyvatelstva zeměkoule hrstkou velmocí. Za kapitalismu není ani jiná organizace možná. Vzdát se kolonií, „sfér vlivu“, vývozu kapitálu? Koho něco takového napadá, klesá na úroveň obyčejného popa, který každou neděli káže boháčům o vznešenosti křesťanství a nabádá je, aby pamatovali na chudé... když ne několika miliardami, tak alespoň několika sty rublů ročně.

Spojené státy evropské se za kapitalismu rovnají dohodě o rozdělení kolonií. Ale za kapitalismu není kromě sly jiný základ, jiný princip dělení možný. Miliardář se nemůže dělit s někým jiným o „národní důchod“ kapitalistické země jinak než v proporci: „podle kapitálu“ (a navíc ještě, aby největší kapitál dostal větší podíl, než mu patří). Kapitalismus je soukromé vlastnictví výrobních prostředků a anarchie výroby. Hlásat „spravedlivé“ rozdělení důchodu na této bázi je proudhonismus, měšťácká maloburžoazní zabeďněnost. Není možné jiné dělení než „podle sly“. A sly se mění zároveň s ekonomickým vývojem. Po roce 1871 mohutnělo Německo třikrát až čtyřikrát rychleji než Anglie a Francie a Japonsko desetkrát rychleji než Rusko. K prověření skutečné sly kapitalistického státu není a nemůže být jiného prostředku než válka. Válka není v rozporu se základy soukromého vlastnictví, nýbrž je jejich přímým a nevyhnutelným rozvinutím. Za kapitalismu je rovnoměrný ekonomický vývoj jednotlivých hospodářství a jednotlivých států nemožný. Za kapitalismu neexistují jiné prostředky jak obnovit periodické narušování rovnováhy než krize v průmyslu a války v politice.

Jsou ovšem možné *dočasné* dohody mezi kapitalisty a mezi státy. V tomto smyslu jsou možné i Spojené státy evropské jako dohoda *evropských* kapitalistů..., ale o čem? Pouze o tom, jak společně potlačovat socialismus v Evropě,

jak společně chránit uloupené kolonie *proti* Japonsku a Americe, které vyšly při dnešním rozdělení kolonií velmi zkrátka a za posledních padesát let zaznamenaly nesrovnatelně rychlejší rozvoj než zaostalá monarchická Evropa, která je už napadena hnilobou stáří. Ve srovnání se Spojenými státy americkými je Evropa celkem vzato poznamenána ekonomickou stagnací. Spojené státy evropské by na dnešní ekonomické základně, tj. za kapitalismu, představovaly organizaci reakce k přibrzdění rychlejšího rozvoje Ameriky. Ty doby, kdy věc demokracie a věc socialismu byla spjata pouze s Evropou, nenávratně minuly.

Spojené státy světové (a nikoli evropské) jsou tou státní formou sjednocení a svobody národů, kterou spojujeme se socialismem — dokud úplné vítězství komunismu nedospěje ke konečnému zániku všech států včetně demokratických. Razit heslo Spojené státy světové samostatně by bylo sotva správné za prvé proto, že splývá se socialismem; za druhé proto, že by mohlo svádět k nesprávnému výkladu o nemožnosti vítězství socialismu v jedné zemi a o vztahu této země k ostatním.

Nerovnoměrnost ekonomického a politického vývoje je absolutním zákonem kapitalismu. Z toho vyplývá, že je možné vítězství socialismu nejprve v několika málo zemích, nebo dokonce jen v jedné, jednotlivé kapitalistické zemi. Vítězný proletariát této země, jakmile by vyvlastnil kapitalisty a zorganizoval socialistickou výrobu, postavil by se *proti* ostatnímu, kapitalistickému světu a získával by si utlačované třídy ostatních zemí, burcoval by je k povstání proti kapitalistům, a kdyby to bylo nutné, zakročoval by i vojensky proti vykořisťovatelským třídám a jejich státům. Politickou formou společnosti, ve které proletariát vítězí a svrhne buržoazii, bude demokratická republika, stále více centralizující síly proletariátu daného národa nebo daných národů v boji proti státům, které ještě nepřešly k socialismu. Odstranění tříd není možné bez diktatury utlačované třídy, proletariátu. Svobodné sjednocení národů

na bázi socialismu není možné bez kratšího či delšího úporného boje socialistických republik proti zaostalým státům.

Po těchto úvahách, po několikerém důkladném projednání otázky na konferenci zahraničních sekcí SDDSR i po konferenci dospěla redakce ústředního orgánu k závěru, že heslo Spojené státy evropské je nesprávné.

Social-demokrat, č. 44
23. srpna 1915

Podle listu Social-demokrat

POZNÁMKA REDAKCE
LISTU SOCIAL-DEMOKRAT
K MANIFESTU ÚV SDDSR
O VÁLCE

O HESLE SPOJENÉ STÁTY EVROPSKÉ²³⁹

Požadavek vytvořit Spojené státy evropské, jak jej vytyčil manifest ústředního výboru^[493], doplněný výzvou ke svržení ruské, rakouské a německé monarchie, se liší od pacifistického výkladu tohoto hesla šířeného Kautským a jinými.

Ve 44. čísle ústředního orgánu naší strany, v listu Social-demokrat, je otištěn redakční úvodník, v němž je dokázána ekonomická neudržitelnost hesla Spojené státy evropské.* Jednak je to požadavek za kapitalismu neuskutečnitelný, neboť předpokládá plánovitost světového hospodářství v rozdělování kolonií, sfér vlivu apod. mezi jednotlivé země. Jednak je to reakční heslo označující dočasný svazek evropských velmocí k úspěšnějšímu utlačování kolonií a oloupení rychleji se rozvíjejícího Japonska a Ameriky.

Napsáno v srpnu 1915

Otištěno v srpnu 1915

v brožurce Socializm i vojna ;

vydavatelství listu Social-demokrat, Ženeva

Podle textu brožury

* Viz tento svazek, s. 373—377. Red.

PŘÍPRAVNÉ MATERIÁLY

O S N O V A S T A T I

Etwa* 100 stran á 600	{	Tři Quellen** : Anglická politická ekonomie.[³⁷¹] Německá klasická filozofie. Francouzský politický boj. Karel Marx[⁵⁸]	}
-----------------------------	---	---	---

=====
=====

Etwa:

1. Životopis. 2. Filozofie. Dialektický . materialismus. Materialistické pojetí dějin. 3. Ekonomická teorie kapi- talismu. 4. Třídní boj, zejména proletariátu. 5. Socialismus. Teorie hodnoty. Mehrwert.*** Zbožní výroba vs**** kapitalismus. Růst velkovýroby a stroje. Historická tendence kapita- listického způsobu výroby.	{	1. Životopis. 4. Ekonomická teorie. 6. Socialismus. 3. Materialistické pojetí dějin. 2. Filozofické učení. Mensch srov. <i>Philoso-</i> <i>phie</i> in Register... Me- thodologie. Naturphilos- ophie in Register... † 5. Politická činnost v souvislosti s bojem dělnické třídy.
---	---	---

* — asi. *Red.*

** — zdroje. *Red.*

*** — nadhodnota. *Red.*

**** — versus. *Red.*

† Člověk srov. *Filozofie* v Rejstříku... Metodologie. Přírodní filozofie v Rejstříku...²⁴⁰ *Red.*

„K A R E L M A R X“

Politika:

Všestranný charakter
třídního boje podle
marxistického učení.

{ Období příprav.
Období rozhodujících
střetnutí. }

Zvyšování účasti dělnické třídy
v politickém životě.

{ **Všechny** formy boje, třídní
boj a jeho přeměny z „po-
kojně“ hospodářské války
v občanskou... }

Národnostní otázka
(Komunistický manifest^[81],
Vzájemná korespondence^[236])...

Třídní boj
revoluce 18. století
a revoluce 19. století.
Historici z období re-
staurace.
Zkušenosti z let 1830
a 1840

(chartismus)

1848, 1871...

Vztah k násilné revo-
luci.

Filozofický materialis-
mus. Materialismus 18.
století vs marxismus.
Dialektická metoda.
Přírodní vědy koncem
19. století.
Materialismus vs hu-
mismus a kantovství...
(Marx o Huxleyem)...
Přírodní vědy ve 20.
stol.
Vztah k náboženství.

Postavení dělnické třídy
za kapitalistického způsobu
výroby.

Zvláštnosti proletářů vs pracující
vůbec. Defi-
» » vs malo- pro-
buržoazie leta-
riátu
a rolnictvo. (Regis-
ter).

Význam dělnického hnutí
(příčiny jeho rozvoje).
Poslání dělnického hnutí.
Jeho formy (vs sektářství)
(a zburžoaznění)

Odbory
(*rezoluce z roku*
1886)...²⁴¹

Pedagogická
teorie...

Postavení
ženy
a *rodina*...
Velká
města...

Proletariát a rolnic-
tvo...
Bauer* (in *Register*).

Zákon populační-
ho vývoje.

Ackerbau** (Register)
Kapita- Renta v úkonech.
lismus a etc.
zeměděl- Peněžní renta.
ství. Kapitalistická renta.
law of diminishing
returns***...

* — rolník. *Red.*

** — zemědělství. *Red.*

*** — zákon klesající úrodnosti půdy. *Red.*

Životopis a osobní cha- ||| 60 tisíc písmen.
rakteristika...

Výklad celého jeho { + 15 tisíc pís-
učení, ale *hlavně* jeho men biblio-
ekonomické stránky. grafie (rov-
ných 15000)²⁴² }

(Marxismus jako vědec-
ká teorie.)

Možná lépe
podle jednot-
livých otázek

{ Mehrwert
vykořisťování
koncentrace
mzda }

Možné zmínit se v do-
cela hrubých rysech o
genezi marxismu.

Není možné pominout
rozběr námitek (revi-
zionismus)... další vý-
voj (Hilferding).

[?K. Schmidt?]

*Napsáno v březnu až červenci 1914
Poprvé otištěno roku 1959 v časopise
Voprosy istorii KPSS, č. 4*

Podle rukopisu

O HESLE PŘEMĚNY
IMPERIALISTICKÉ VÁLKY
VE VÁLKU OBČANSKOU²⁴³

※ Jedině správné proletářské heslo je přeměna současné imperialistické války ve válku občanskou. Právě taková přeměna totiž vyplývá ze všech objektivních podmínek současné válečné katastrofy a dělnické strany mohou pouze soustavnou propagandou a agitací v *tomto* směru splnit závazky, které přijaly v Basileji^[232].

Jen taková taktika bude skutečně revoluční taktikou dělnické třídy, odpovídající podmínkám nového historického období. ※

Napsáno nejdříve v září 1914

*Očištěno poprvé,
podle rukopisu*

OSNOVA BROŽURY
EVROPSKÁ VÁLKA
A EVROPSKÝ
SOCIALISMUS²⁴⁴

*Evropská válka
a evropský socialismus*

1. Charakter války: imperialismus (jako hlavní znak).

Imperialismus jako *poslední* stadium vývoje kapitalismu.

2. Národní války na počátku buržoazního období vs —————> imperialistické války na jeho konci.

Národní válka: sjednotit národem obývané území jako základnu pro rozvoj kapitalismu, odstranit pozůstatky předkapitalistického období.

Imperialistická válka: všem je těsno na potápějící se kapitalistické lodi, vytlačit ostatní a oddálit konec kapitalismu.

3. Dlouhodobá (30—40 let) diplomatická příprava války: její „přirozenost“, „očekávala se“ (a „odvykli jsme“: Adler na posledním zasedání mezinárodního byra²⁴⁵).
4. Prvek národní války (Srbsko) v současné válce.
5. Buržoazie využívá tradice národní války: „*La patrie*“, *Luzzatti*.

6. „Vlast“. Citát z Komunistického manifestu^[81]. Rozbor citátu.
7. (α) Dělníci nemají vlast.
 (β) *Na počátku*
 v rámci národa → cf.* války v letech 1790—1814,
 1859, 1866, 1870.
- nynější válka Indie nebo
 Číny s Japonskem
 ((eventuell))
- (γ) a to *nikoli* v buržoazním smyslu.
 (δ) Bez společného úsilí proletářů není osvobození možné.
 (ε) Zborcení národnostních přehrad.
8. Vztah k této pravdě: oportunisté brání nacionalismus (Jaurès v *L'Armée nouvelle*)...²⁴⁶
 (H. Wendel v *Neue Zeit*, 1914, N 19, S. 843; za Jaurèse.)²⁴⁷
9. Kolísání v internacionále: obranná a útočná válka, nebo „hledisko zájmu proletariátu“?
10. Citáty ze starých Bebelových projevů aj. a zamlčování rezoluce z roku 1912.
11. Basilejský manifest^[332] (α) citáty ze Stuttgartu^[368]
 (β) nebezpečí občanské války (1871 a 1905)
 (γ) „zločin“
12. „Útrapy invaze“ = sofizma (Kautsky^[313])...
 „Tolstojovství“ = id.**
 „Praktická otázka: vítězství, nebo porážka vlastní země“ = sofizma.²⁴⁸

* — confer — srovnej. *Red.*

** — idem. *Red.*

To vše se omezuje na otázku 2 táborů. Ano,
ale jaké 2 tábory? Národy, nebo třídy?
Co ztrácejí dělníci s vlastní? „Věčné hodnoty“
vlasti.

Vlast jako buržoazní stát a jeho hranice, vlast
jako jazyk, území etc.

13. Postoj socialistů k současné válce v praxi:

Před válkou: H. Wendel v Neue Zeit. 1914 **N 18.**²⁴⁹

id. Vorwärts

Leipziger Volkszeitung^[412] o válce
s „carismem“

*id. Vorwärts.*²⁵⁰

14. Když válka vypukla: srbští [invaze?] s. 10
socialisté. [podmanění?] výpisků

15. Ruští sociální demokraté (odchod ze zasedací síně)
(je bez účinku, srov. Fi-
scher²⁵¹ .

Ad 15.

„Dobrovolnictví“ Rusů v Paříži^{[297]??}

(1) Prohlášení ruských socialistů^[19].

(2) Prohlášení Ledera a spol.²⁵²

Golos č. 9.²⁵³

Plechanovův postoj^[9]

||| Sovremennoje slovo *výpisky.*²⁵⁴

||| *Golos č. 3* (15. IX.).²⁵⁵

Smirnov (J) a P. Maslov.²⁵⁶

16. Francouzští a belgičtí socialisté.

Pronásledují je? Proto... buržoazním ministrem??

Vandervelde. Guesde. (Authority?)

Odhlasování válečných úvěrů?

Co dělat? Propagovat a připravovat občanskou válku. Stát se ilegálními propagandisty, a ne ministry!!

Šovinismus Vaillanta a spol. v L'Humanité.²⁵⁷
Compère-Morel o roku 1792²⁵⁸ a...

...Rusové v Polsku.

Opovrženšhodný G. Hervé a anarchosyndikalisté.²⁵⁹

„Demokracie“ — a spojenectví s carem??

17. Angličtí socialisté

Hyndman a vztah německého sociálně demokratického tisku k němu před válkou.²⁶⁰

Keir Hardie a MacDonald.

Boj proti šovinismu ve *vlastní* zemi.

Pruský militarismus, a Egypt?

A zotročování žen?

Účast na verbování.

18. Němečtí sociální demokraté. Hlavní. Hegemonie v internacionále. „Kdo bude zodpovědný...“

Projev Haaseho... Ospravedlňování války.²⁶¹

Hlasování pro válečné úvěry = zrada!

„Carismus“. Sofizma a lež!!

Buržoazní lež!!

Bernstein ve Vorwärts o Engelsovi (1859)...²⁶²

Engels 1890²⁶³ (contra *Mehring*)²⁶⁴

Hamburger Echo vs Vorwärts.²⁶⁵

19. Bestiální šovinismus vs fádň a pokrytecký šovinismus.

20. R. Fischer a odpověď jemu.²⁶⁶

(Obhajoba porušení neutrality Belgie.)

Sozialistische Monatshefte: morální ospravedlňování porušení neutrality Belgie.²⁶⁷

21. Dva proudy v německém socialismu

K. Liebknecht (Golos č. 12²⁶⁸ a anglické noviny).

Bremer Bürger Zeitung²⁶⁹ — Mehring —
Halle²⁷⁰

(nesmělé protesty)...

22. Krach internacionály { Bremer Bürger
Zeitung²⁷¹ } O *krachu*
Mehring } *inter-*
švýcarské noviny } *nacio-*
Volksrecht²⁷² } *nály*

Polemika Francouzů a Němců
Manifest Francouzů a Belgičanů
(mezinárodního byra?).²⁷³

„Internacionála,
obnovená a zba-
vená přeběhlků.“

„Vládní stanovisko u Francouzů“
(a u Němců??)

„Internacionála
zbavená přeběh-
líků“ (Golos
č. 12).²⁷⁴

23. *Přikrášlování* krachu
internacionály.

Vandervelde a Kautsky

NB

„Kukačka a kohout“^[46].

„Oba mají pravdu“

„kleinmütige Freunde“??*

Südekumova cesta.²⁷⁵
Zájmy francouzské
a německé buržoazie.

24. Příčiny krachu internacionály: oportunismus.

Stuttgart v roce 1907^[368].

Porada levicových sil v roce 1910 v Ko-
dani.²⁷⁶

25. Ideje oportunistů a jejich dnešní jed-
nání

{ z dánské rezoluce }
{ o oportunismu.²⁷⁷ }

26. Celá internacionála?

Nikoli!!! Srbové

Keir Hardie

Odpověď Fischerovi.

Síly třetí internacionály.

* — malomyslní přátelé. *Red.*

Autority: Kautsky, Guesde, Vandervelde??
(vztah k autoritám)...

27. Oportunismus vs „střed“ v internacionále.

Sozialistische Monatshefte. Většina sociálně demokratických novin. Metody Vorwärtsu Kautsky ^[314] .	{ Pokrytectví nebo přikrášlování. }
--	---

28. Mír proti válce, nebo občanská válka proti národní válce? (Mír oportunistů, kteří se spojili s buržoazií.) „Blahodárný mír“ — heslo maloburžoazních radikálů, drobné buržoazie (srov. Trevelyan a spol. v Anglii²⁷⁸). cf. *Frankfurter Zeitung*, výpisky.²⁷⁹

29. Přeměna národní války v občanskou
1871
1905

Historický charakter této přeměny.

„Weg zur Macht“ a „snahy o svržení“.

Jedna věc je rychlost této přeměny, druhá věc orientace na ni.

30. Legálnost Riga a PV v Rusku a nelegálnost ku (ohlas v listu organizace. *Russkoje znamja*)²⁸⁰ || Contra K. Kautsky a spol. o „vlastenectví“ dělníků v Rusku.

Srovnání Golos č. 18, sloupec 1 s armádou. a č. 18, sloupec 4.²⁸¹

30 bis. Vorwärts a třídní boj.

(„W. C. Modell 70“)²⁸²
[nezříkat se legální organizace, ale ani se neomezovat jen na ni]

31. „Volkskrieg“.* Ano! Ale z toho vyplývají jiné závěry.

milice vůbec
ne pouze pro obranu.

Sláva válce a 42 cm.!!²⁸³

32. Frank a „Opfertod“**
...„ze sociálně demokratického hlediska“...

32 bis. Válka odhalila všechny slabiny jak vlád,
tak socialistických stran.

33. Útrapy války a její následky. Revoluční hnutí
— a krach ubohé diplomacie „středu“.

33 bis. Reakční cíle války
*Kreuz-Zeitung*²⁸⁴ a *No-
voje vremja*.²⁸⁵
MacDonaldův „pesi-
mismus“?²⁸⁶
*Posílení nacionalis-
mu.*
Poslední válka?

J. Smirnov v listu *Russki-
je vědomosti* č. 202.²⁸⁷
Nacionalismus v Rusku.
Kadeti a eseri.
„Dobrovolnictví“: viz
bod 15.

34. Zaměření práce: (1) Nehlasovat pro válečné
hlasování pro válečné úvěry. Je to zrada.
úvěry = trubač ve vál- (2) Proti šovinistům ve *vlastní*
ce. zemi.
(3) Neomezovat se na legální
organizaci.
(4) Nezapomínat na basilejský
manifest^[332] o hrozbě svě-
tové války.

* — lidová válka. *Red.*

** — „sebeobětování“. *Red.*

35. Od socialistické revoluce nás dělí snad ještě půlstoletí zotročení, ale co zanechá *naše* doba, čím my přispějeme? Pohrdáním oportunisty a zrádci, nebo *přípravou* občanské války??

Martov v Golosu č. 21^[111]

není ještě možné vydat heslo Komuny: znamenalo by to izolovat se od širokých vrstev lidu!!?²⁸⁸

Napsáno v září až říjnu 1914

Poprvé otištěno roku 1930

v publikaci Leninskij sbornik XIV

Podle rukopisu

N Á V R H
T Ř E T Í H O B O D U R E Z O L U C E
Ú S T Ř E D N Í O R G Á N
A N O V Ý L I S T,
K T E R Ý B Y L S C H V Á L E N
N A K O N F E R E N C I
Z A H R A N I Č N Í C H S E K C Í
S D D S R²⁸⁹

3. Konference naprosto souhlasí s myšlenkou vydávat ústřední orgán ještě častěji a založit populární deník za redakce ústředního orgánu. Vydávání nového listu však pokládá za možné, až se zajistí hlavní úkol, totiž aby ústřední orgán vycházel pravidelně.

Konference vyzývá všechny soudruhy v zahraničí, aby v tomto smyslu začali neprodleně energicky působit, zvláště aby soustavně podporovali ústřední orgán publicistickými příspěvky, organizovali za tím účelem porady spolupracovníků atd.

*Napsáno mezi 14. a 19. únorem
(27. únorem a 4. březnem) 1915*

Otištěno roku 1915

v hektografovaném letáku

Konferencija zagraničnyh organizacij RSDRP

Podle rukopisu

Ú V O D

1. Manifestace mezinárodního proletářského hnutí letos spadá do období největší evropské války.
2. Je možné, že by se v roce 1915 nedalo nic dělat pro „přehlídku sil“?
Pro srovnání „úspěchů a porážek“? Pro konfrontaci buržoazního světa s proletářským? — neboť zdánlivě = *všechno* zkrachovalo.
3. Ale není to tak. Válka = obrovská krize. *Každá* krize znamená (nehledě na možnost *dočasně* stagnace a regresu)

	(α)	urychlení vývoje
	(γ)	(β) zostření rozporů
	(β)	(γ) jejich obnažení
	(δ)	zhroucení všeho prohnilého

 atd.

Z tohoto hlediska musíme uvažovat o krizi (v den Prvního máje): nemá-li progresivní, pozitivní rysy, jako *každá* krize.

Z H R O U C E N Í B U R Ž O A Z N Í C H
N Á R O D N Í C H V L A S T Í

4. „Obrana vlastí“ a skutečný charakter války. V čem je podstata? Nacionalismus versus imperialismus.

Madania

1. Dva... (text partially illegible)
  2. ... (text partially illegible)
  3. ... (text partially illegible)
- ... (a) ... (b) ... (c) ... (d) ... (e) ...
- ... (text partially illegible)

Krak B. ...

4. ... (text partially illegible)
5. 1789-1791 (ca. 100 ...)
6. ... (text partially illegible)
7. ... (text partially illegible)
8. ... (text partially illegible)
9. ... (text partially illegible)
10. ... (text partially illegible)
11. ... (text partially illegible)

První strana rukopisu Leninových tezí z roku 1915

První máj a válka

Zmenšeno

5. 1789—1871 (asi 100 let)...
a 1905—?
6. „Obrana vlastí“ (Belgie? Halič? Aby se rozdělila kořist otrokářů)
vs „pryč s hranicemi“. Zhroucení národních vlastí?
To jim patří!!
7. Starý a nový imperialismus — *Řím a Anglie*
vs Německo. $\left\{ \begin{array}{l} \text{Drancování zemí} \\ \text{Kolonie} \\ \text{Rozdělení světa} \\ \text{Vývoz kapitálu} \end{array} \right\}$
8. Objektivní podmínky jsou zralé pro socialismus.
9. Jak hájit status quo?
Jak vést revoluční boj za socialismus?
10. Národní svoboda vs imperialismus. Proletariát utlačujících a utlačovaných národů.
11. „Internacionalismus“ ve vztahu k válkám. („Která buržoazie je lepší?“ Nebo samostatné vystoupení proletariátu?)
12. Zpět (k národní vlasti) nebo
vpřed (k socialistické revoluci).

$\Sigma =$ zhroucení národní omezenosti.
--

KRACH OFICIÁLNÍCH SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÝCH STRAN

13. Všichni cítí (pokud si to neuvědomují) přelom v dějinách dělnického hnutí. Krize a krach internacionály. Oč jde? Byla internacionála jednotná, nebo tu byly dvě tendence?

14. Přehled stanovisek stran dělnického hnutí v největších zemích k válce:

{	Německo: 4. srpen vs Borchardt a <i>Die Internationale</i> ²⁹¹	}	[Ve skutečnosti všude dvě strany]
	Anglie:		
	Francie: (Guesde + Sembat versus Merrheim)		
	Rusko.		
{	Itálie	}	
	Švýcarsko		
	Švédsko		

15. V čem je podstata? Srovnej anglické a německé dělnické hnutí =

Buržoazní tendence a vliv v dělnickém hnutí.

16. Patnáctiletý boj proti oportunistu a jeho růst v západní Evropě. Krach oportunistu je pro dělnické hnutí užitečný!

((Guesde — Hyndman — Kautsky — Plechanov)).

17. Krize oficiálního marxismu (1895—1915).

Nekřísit mrtvolu, ale rozvíjet revoluční marxismus proti oportunistickému „takymarxismu“.

18. Marxismus versus struvismus...

Dialektika versus eklekticismus...

19. Zrazený prapor? Stuttgart 1907^[368]

Saská Kamenice^[298] 1910*

(ztráta iluzí) Basilej 1912^[392]

20. „Všechny možnosti“ *kromě* revoluční akce.

21. Anarchismus = oportunismus (maloburžoazní).

*La Bataille Syndicaliste*²⁹²

{
Cornelissen
Grave
Kropotkine
}

* Jde zřejmě o mezinárodní socialistický kongres v Kodani. *Red.*

22. Abdankung der deutschen Sozialdemokratie.*
 Rozpadly se, nebo správněji zanikly **špatné** orga-
 nize — vyklízet pole pro lepší.
 „Přezrávání“ (nikoli, že by proletariát nedozrál):
 srovnej 1907.

ZHROUCENÍ MALO BURŽOAZNÍCH ILUZÍ O KAPITALISMU

23. Válka se prezentuje na jedné straně jako věc celého
 národa a na druhé straně jako abnormalita, porušení
 „pokojného“ kapitalismu etc.
 Obě iluze jsou škodlivé. A obě iluze válka rozbíjí.
24. „Burgfrieden“**, „národní blok“, „l'union sacrée“***
 po dobu války??
25. Válka je „hrozná“ věc? Ano. Ale je to hrozně *výnosná*
 věc.
 160 miliard > 60 miliard rublů.
Mehrwert**** = 10—20 miliard rublů.
26. „Přizpůsobení“ průmyslu válečným podmínkám.
 (Zruinování. Rychlá koncentrace.)
27. Válka a základy kapitalismu.
 „Pokojný demokratismus“, „kultura“, „právní řád“
 etc. versus válečné hrůzy??
 To je nesprávné.
*Soukromé vlastnictví a směna. Záruka zruinování
 jedněch, záruka a základ násilí.*
28. Kolonie a koncese.
- * Selhání německé sociální demokracie. *Red.*
 ** — občanský mír. *Red.*
 *** — „svatá aliance“. *Red.*
 **** — nadhodnota. *Čes. red.*

„Poctivý koncesionář“?
„Humánní“ kolonizátor?

29. Válka=hrozně výnosná věc
=přímý a nevyhnutelný produkt kapitalismu.
30. Škodlivé iluze mohou pouze brzdit boj proti kapitalismu.

Z H R O U C E N Í P A C I F I S T I C K Ý C H S N Ů

31. Kapitalismus *bez* imperialismu?
(Pohled nazpět?)
32. Teoreticky (abstraktně) je to možné i bez kolonií etc.
33. Tak jako i se čtyřhodinovým pracovním dnem, 3000 dělníků minimum...

ad 33 „Kapitalismus se *může* vyvíjet *bez* imperialismu, bez válek, bez kolonií, za úplné svobody obchodu.“

Ano?

Kapitalismus *může* vynakládat desítky miliard nikoli na válku, nýbrž na pomoc chudině a dělníkům a tím donekonečna udržovat vládu třídy kapitalistů!

Teoreticky stejné teze. „Donucovací tlak dělnické třídy a humánní opatření buržoazie.“ A podstatné je to, že k takovým změnám nepřinutí *všeobecný* nátlak, nýbrž že je potřebný *nátlak* vyvinutý skutečnou revolucí. A revoluce i kontrarevoluce vyhroťtí boj k tomu nejpodstatnějšímu.

Otázka se točí kolem boje o reformy. Tento boj je zákonitý i nutný do určitých mezí, viz.*: 1. když není revoluční situace; — 2. částečná zlepšení, nevyhrocovat třídní boj až k revoluci. —

* — videlicet = totiž. *Red.*

34. Kvůli čemu? Kvůli válečným hrůzám? (a horentní zisky?)
 Kvůli nátlaku proletariátu?
 (a zrada oportunistu?)
35. Mír bez anexí, odzbrojení etc. etc. „Zrušení tajné diplomacie“?
 Objektivní smysl: *kněžourské útěchy*
 („Feuerbach: náboženství utěšuje. Je to prospěšné?“). „Utopia or hell“?*
- NB [Ohlas Volksrecht^[414] na **Forela**]
36. Boj za reformy?
 Ano. — Jeho meze.
 Dílčí problém.
 Období reforem, *neexistuje revoluční situace.*
 V tom to vězí.

CO PŘINESLO ZHROUCENÍ ILUZÍ

37. Revoluční situace
 (α) nižší vrstvy nechtějí, horní nemohou
 (β) zhoršení útrap
 (γ) mimořádná aktivita.
38. Pomalý a křivolaký růst.
 Srovnej 1900 versus 1905.
39. Kapitalisté loupí a vlády klamou? „Kriegs-sklaverei“**
40. Válka a divy techniky?
41. Válka a přeskupování sil.
 (dělníci versus rolníci)
42. Trojí mentalita
 (α) zoufalství a náboženství

* Utopie, nebo peklo? *Red.*

** — válečné otroctví. *Red.*

(β) nenávist k nepříteli

(γ) nenávist nejen ke kapitalismu vůbec, ale i ke *své vlastní* vládě a buržoazii.

43. „Gaponovština.“

44. Dopis: „Mundspitzen“

(„Kamarades“)

45. Každá krize jedny podlamuje, jiné *zoceluje*.

46. Zocelit — **pro** socialistickou revoluci

$\Sigma\Sigma =$

Krach škodlivého, prohnitého v dělnickém hnutí =
odstranění překážek revolučních bitev.

Zisky kapitalistů

Mimo jiné. Desetimiliardová půjčka v Německu. Úrok je 5 %. Vláda to zařídila tak, že *spořitelny* dostávají (na upsání této půjčky) peníze od *záložen* (Darlehenskassen) na úrok 5 1/4%. A záložnám poskytuje peníze vláda!! Podvod.

Das Volksrecht (Curych), 27. IV. 1915.²⁹³

Nesmyslnost „ušlechtilých“ utopí: bez tajné diplomacie — řekněme válečné cíle — mír bez anexí etc. etc. Sentimentální a reakční pošetilost.

Staré národy (respektive buržoazní státy) *versus* „pryč s hranicemi“!

Zkušenosti z Ruska: 1900 *versus* 1905

pryč se samoděržavím (1900)

a „lid“...

revoluční hesla a rozvoj revolučního hnutí...

Napsáno koncem dubna 1915

Poprvé otištěno roku 1929 v časopisu

Proletarskaja revolucija, č. 1

Podle rukopisu

OSNOVA ČLÁNKU O PORÁŽCE VLASTNÍ ZEMĚ V IMPERIALISTICKÉ VÁLCE

Poznámka:

*O porážce vlastní země
v imperialistické válce*

1. Axelrodova 1. varianta (pro porážku, ale ne základů).
2. Axelrodova 2. varianta (proti).
3. Buržoazie a její revoluce
    { 1870 republikánská opozice }
    { 1905 Rusko }
4. Přát každé zemi a všem vládám porážku — nesmysl nebo přechod k občanské válce.
5. Podle dohody všech zemí? Máme čekat?
6. Rusko: buržoazní revoluce
    národnostní otázka.
7. Porážka Ruska + německý a rakouský šovinismus.
8. „Ani vítězství, ani porážky“? = Status quo...
- 9.* „*Hochland*“ o sociální demokracii.²⁹⁴
- 10.* „Hlavní nepřítel je ve vlastní zemi.“^[329]
11. Zadní vrátka pro šovinismus = vzdát se „porážky“...

* Body označené hvězdičkami byly napsány na rukopisu později nahore nebo po stranách. *Red.*

- 12.* Porážka a utrpení lidu... (sofizma)...
- 13.* „Zbavit se“ kolonií (a utlačovaných národů) prospěje revoluci. (Imperialistická válka=za nové rozdělení kolonií a za velmocenské výsady.)
- 14.* „Obrana velmocenských výsad?“
- 15.* Tři směry nenávisti.

Napsáno před 8. (21.) červencem 1915

Poprvé otištěno roku 1934 v publikaci

Leninskij sbornik XXIX

Podle rukopisu

V A R I A N T A
N Á V R H U R E Z O L U C E
L E V I C O V Ý C H
S O C I Á L N Í C H D E M O K R A T Ů
P R O P R V N Í M E Z I N Á R O D N Í
S O C I A L I S T I C K O U
K O N F E R E N C I

Návrh

Nynější válku vyvolal imperialismus, tj. nejvyšší stádium kapitalismu, kdy rozvoj výrobních sil a růst kapitálu přesáhly úzký rámec jednotlivých národních států a podněcují „velmoci“, aby usilovaly o podmanění jiných národů a uchvácení kolonií jako zdrojů surovin a oblastí vývozu kapitálu.

Objektivní podmínky pro socialismus plně dozrály a velmoci v nynější válce bojují za umělé oddálení zániku kapitalismu tím, že udržují a upevňují závislost kolonií, dobývají výsadní postavení na světovém trhu, tím, že rozvracejí a potlačují mezinárodní revoluční boj dělníků.

Sociální demokraté plně uznávají nezbytnost svobody všech národů. V boji proti feudalismu, absolutismu a jinonárodnímú útlaku sociální demokraté uznávali obranu vlasti a i v této době uznávají oprávněnost války utlačovaných národů (zvláště kolonií) proti jejich utlačovatelům, „velmocím“.

Avšak dnešní válka mezi velmocemi je válkou otrokářů za posílení a utužení otroctví, za nové rozdělení kolonií, za „právo“ utlačovat jiné národy, za výsady velmocenského kapitálu a za reakční potlačení dělnického hnutí. Proto fráze o „obraně vlasti“ ze strany obou válčících seskupení

velmocí jsou v podstatě buržoazním klamáním lidu. Ani vítězství kterékoli z dnešních vlád, ani status quo ante bellum* nemohou uchránit svobodu národů před imperialistickými velmocemi, ani umožnit dělnické třídě snesitelnější život, neboť na ni stále více doléhá drahota, trasty, militarismus a zároveň s ním politická reakce i v těch nejsvobodnějších zemích.

Heslo „obrana vlasti“ v této válce ve skutečnosti znamená pouze obranu velmocenských výsad a přednostních práv, obranu „práva“ té které buržoazie utlačovat jiné národy, je to heslo nacionálně liberální dělnické politiky a reprezentuje spojenectví nevelké části dělníků s „vlastní“ národní buržoazií proti masě proletářů a vykořisťovaných. Socialisté, kteří takovou politiku zastávají, jsou ve skutečnosti šovinisty, sociálšovinisty. Politika hlasování pro válečné úvěry, účasti ve vládách, Burgfriedenu atp. je oportunistickou politikou, je zradou socialismu. A dělnická třída nemůže dosáhnout svých velkých cílů osvobození práce, nepovede-li rozhodný boj proti oportunismu a sociálšovinismu.

Basilejský manifest^[332] z roku 1912, jednomyslně odhlasovaný v předtuše právě takovéto války mezi velmocemi, k níž už došlo, jednoznačně zdůrazňoval reakční, imperialistický charakter této války a jasně prohlašoval, že právě takováto válka přiblíží *proletářskou revoluci*. A skutečně, válka vytvořila revoluční situaci, vyvolala revoluční nálady a vření. Před sociální demokracií vyvstal nyní úkol podporovat a rozněcovat je, napomáhat, aby se ujasnilo revoluční vědomí mas a oprostilo se od lži buržoazního a socialistického šovinismu, úkol podporovat každý pokus o masový revoluční boj proti imperialismu a za socialismus, usilovat o přeměnu imperialistické války v občanskou válku za socialismus.

K posílení revoluční agitace musí sociální demokraté

* — stav před válkou. *Red.*

využít rostoucí touhu mas po míru, což dokazuje, že se masy zbavily iluzí a jejich revoluční vědomí se počíná ujasňovat. Přitom ale sociální demokraté nesmějí klamat lid nadějí, že rychlý, pokud možno trvalý demokratický mír, který vyloučí útlak národů, je možný bez revolučního svržení nynějších vlád.

Napsáno před 13. (26.) červencem 1915

Poprvé otištěno roku 1937 v publikaci

Leninskij sbornik XXX

Podle rukopisu

SEZNAM
DOSUD NENALEZENÝCH
LENINOVÝCH PRACÍ

POZNÁMKY

REJSTŘÍKY

ŽIVOTOPISNÁ DATA

SEZNAM DOSUD NENALEZENÝCH LENINOVÝCH PRACÍ

(Červenec 1914—srpen 1915)

1914

POZNÁMKY K ODPOVĚDI BOLŠEVICKÉ FRAKCE V DUMĚ NA TELEGRAM E. VANDERVELDA

Odpověď Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska na telegram E. Vandervelda, který vyzýval ruské dělníky, aby podporovali válku, vypracovala bolševická frakce v dumě na schůzi 30. září—1. října (13.—14. října) 1914 a poslala ji Leninovi do zahraničí. Lenin v dopise A. G. Šljapnikovovi ze 4. (17.) října 1914 píše: „Přečetl jsem si odpověď Vanderveldovi a připojuji k této odpovědi své připomínky“ (Spisy 35, Praha 1962, s. 139).

TELEGRAM LAUSANNSKÉ SEKCI SDDSR

Ve svých vzpomínkách F. Iljin píše, že lausannská sekce odeslala Leninovi telegram, v němž mu oznámila, že Plechanovova přednáška je stanovena na 11. října 1914, načež jí Lenin telegraficky sdělil dobu svého příjezdu do Lausanne (viz Zapiski Institutu Lenina, díl I, 1931, s. 123).

DOPIS A. K. VORONSKÉMU (VALENTINOVÍ)

O tomto dopise píše A. K. Voronskij I. F. Armandové 18. (31.) října 1914. Lenin tehdy Voronského prosil, aby se informoval u M. F. Vladimírského na rukopisy a dopisy.

TELEGRAM K. H. BRANTINGOVI

V dopise A. G. Šljapnikovovi z 12. (25.) listopadu 1914 Lenin píše:

„Včera večer jsme se dočetli o zatčení jedenácti osob (mezi nimi pěti členů Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska) poblíž Petrohradu a dnes jsme poslali Brantingovi telegram, abyste zjistil (le cas échéant* prostřednictvím Finů), zda bylo zadrženo, zatčeno, pět členů Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska“ (srov. Spisy 36, Praha 1958, s. 291).

DOPISY A. G. ŠLJAPNIKOVVI

O těchto dopisech Lenin Šljapnikovovi koncem prosince 1914 píše: „Dopisy, které vám posílám, se určitě buď ztrácejí, nebo opoždují; několikrát jsem psal na adresu Kobeckého“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 295). O jednom z těchto dopisů se Lenin zmiňuje v dopise A. M. Kollontajové: „Požádejte Alexandra, aby se seznámil s Kobeckým..., a vzal si od něho můj dopis jemu“ (Spisy 35, Praha 1962, s. 151).

DOPISY M. M. LITVINOVVI

Za první světové války udržoval Lenin rozsáhlou korespondenci s M. M. Litvinovem žijícím v Londýně. „Dopisují si s londýnským soudruhem (Mr. Litvinoff),“ psal Lenin v listopadu 1914 v dopise A. M. Kollontajové (Spisy 36, Praha 1958, s. 292).

DOPIS O STANOVISKU K HESLU MÍRU

V Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS je uchována poslední (dvacátá prvá) stránka rukopisu tohoto dopisu s Leninovým podpisem. Dokument je zřejmě Leninovou odpovědí na žádost anglické Nezávislé labouristické strany z prosince 1914, kterou mu poslala prostřednictvím A. M. Kollontajové.

1914—1915

DOPIS G. L. SAFAROVVI

Jde o Leninovu odpověď na dopis G. L. Safarova z konce roku 1914, nebo ze začátku roku 1915; Lenin Safarova informoval o svolání kon-

* — bude-li k tomu příležitost. *Red.*

ference socialistů neutrálních zemí (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DO P I S Y S. G. B U A Č I D Z E M U

V letech 1914—1915 dostal Lenin řadu dopisů od S. G. Buačidzeho ze Sofie s informacemi o revolučním hnutí a činnosti sociální demokracie na Balkáně. Zachovaly se dopisy Buačidzeho Leninovi, jež svědčí o tom, že Lenin na dopisy odpovídal (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DO P I S Y G. J. B Ě L E Ň K É M U

Běleňkij se ve svých dopisech Leninovi z konce roku 1914 a začátku roku 1915 nejednou zmiňuje, že Leninovy dopisy dostal (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DO P I S Y S. I. G O P N E R O V Ě

O Leninově korespondenci s S. I. Gopnerovou koncem roku 1914 a začátkem roku 1915 svědčí její dopisy N. K. Krupské, které jsou uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

DO P I S Y L. N. S T A L O V Ě

O Leninově korespondenci s L. N. Stalovou koncem roku 1914 a začátkem roku 1915 je známo z dopisů Stalové Leninovi, jež jsou uloženy v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

1915

DO P I S N. I. B U C H A R I N O V I

V dopise Leninovi napsaném začátkem roku 1915 Bucharin sděluje, že dostal jeho dopis týkající se hesla „porážka“ (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPIS SAZONOVVI (MARTYNOVI)

A. G. Šljapnikov píše 12. (25.) a 13. (26.) února 1915 Leninovi, že poslal jeho dopis Sazonovvi (Martynovi) (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPIS N. I. BUCHARINOVVI

Bucharin v únoru 1915 Leninovi sděluje, že dostal jeho dopis (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPIS N. I. BUCHARINOVVI

Bucharin 17. února (2. března) 1915 Leninovi píše, že dostal jeho dopis (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPIS M. N. POKROVSKÉMU

O tomto dopise se Pokrovskij zmiňuje v odpovědi Leninovi datované 14. (27.) května 1915 (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPIS J. BOGROVSKÉMU

Bogrovskij v dopise Leninovi píše: „Dostal jsem váš doporučený dopis z 23. června 1915“ (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

DOPISY M. K. ZAKSOVI-GLADNĚVOVI

V dopise Leninovi ze 16. (29.) června 1915 M. K. Zaks-Gladněv píše: „... dostal jsem od vás několik lístků...“ (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS).

TELEGRAM V. A. KARPINSKÉMU

O tomto telegramu píše Lenin v dopise V. A. Karpinskému z 8.

(21.) července 1915: „Poslal jsem Vám dnes telegram, v němž Vás prosím, abyste v připravovaném čísle ústředního orgánu zaměnil můj článek O situaci v sociální demokracii článkem (Grigorijovým) o pacifismu“ (Leninskij sbornik XI, s. 156).

DOPISY D. WIJNKOOP OVI

O těchto dopisech píše Lenin K. B. Radkovi v červenci 1915 v souvislosti s přípravou na zimmerwaldskou konferenci: „Můj dopis pro Wijnkooopa si přečtete a odešlete. Doufám, že předešlý dopis jste odeslal“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 314).

DOPIS K. B. RADKOVI

V dopise K. B. Radkovi z července 1915 Lenin píše: „V téže době, kdy jste psal Vy mně, psal jsem já Vám (lístek) a poslal jsem Vám Sborník“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 311).

DOPIS G. J. ZINOVJEVOVI

O tomto dopise se Lenin zmiňuje v dopise S. N. Ravičové z 2. (15.) či 3. (16.) srpna 1915: „Grigorijovi píšu, že vydávám brožuru...“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 322).

SEZNAM PERIODIK,
NA JEJICHŽ REDIGOVÁNÍ
SE V. I. LENIN PODÍLEL

LIST SOCIAL-DEMOKRAT

- č. 33 — 1. listopadu 1914
- č. 34 — 5. prosince 1914
- č. 35 — 12. prosince 1914
- č. 36 — 9. ledna 1915
- č. 37 — 1. února 1915
- č. 38 — 12. února 1915
- č. 39 — 3. března 1915
- č. 40 — 29. března 1915
- č. 41 — 1. května 1915
- č. 42 — 21. května 1915
- Příloha k č. 42 — 1. června 1915
- č. 43 — 26. července 1915
- č. 44 — 23. srpna 1915

ČASOPIS KOMMUNIST

- č. 1/2 — září 1915

SEZNAM PRACÍ, JEJICHŽ AUTOREM JE PRAVDĚPODOBŇ V. I. LENIN

POZNÁMKA REDAKCE

Poznámka redakce byla otištěna bez podpisu v 38. čísle listu Social-demokrat 12. února 1915. Je to odpověď na dopis M. J. Larina redakci listu Social-demokrat s poznámkami k Leninovu článku *A co dál?* (O úkolech dělnických stran vzhledem k oportunistu a sociálšovinismu), v němž Lenin kritizoval oportunistický postoj Larina a menševického organizačního výboru. To je důvodem k domněnce, že poznámku napsal Lenin.

REZOLUCE PAŘÍŽSKÉHO KLUBU INTERNACIONALISTŮ

V dopise Leninovi z 9. (22.) dubna 1915 ho G. J. Běleňkij prosí, aby napsal deklaraci pro klub internacionalistů. V dopise G. J. Zinovjevovi z konce června 1915 Lenin píše, že mu posílá k obeznámení rezoluci klubu internacionalistů; v dalším dopise napsaném v červenci 1915 ho Lenin žádá, aby mu rezoluci klubu internacionalistů vrátil (Ústřední stranický archív Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS). Podle toho lze předpokládat, že rezoluci napsal Lenin.

SPOJENECTVÍ AXELRODOVY SKUPINY SE SOCIÁLŠOVINISTY

Poznámka byla otištěna ve 43. čísle listu Social-demokrat 26. července 1915. V poznámce se kritizuje licoměrný internacionalismus P. B. Axelroda a cituje se dopis z Ruska uveřejněný ve vídeňském listu Arbeiter Zeitung, v němž se upozorňuje na to, že Axelrodova skupina dělá ústupky sociálšovinismu. Dochoval se výstřižek z listu Arbeiter Zeitung s Leninovými poznámkami. V dopise G. J. Zinovjevovi napsaném v létě 1915 Lenin uvádí: „V listu Wiener Arbeiter Zeitung

najdete perlu: dopis z Ruska o tom, že Axelrod dělá ústupky oportunistu“ (Ústřední stranický archiv Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS). Z toho lze usuzovat, že poznámku napsal Lenin.

POZNÁMKY

¹ Tento dokument, známý v historii jako Teze o válce, byl prvním dokumentem, který vymezil stanovisko bolševické strany a mezinárodní revoluční sociální demokracie ke světové imperialistické válce. Teze vycházejí z Leninových úvah v prvních dnech války a byly napsány počátkem září 1914.

Dne 6. září 1914, druhý den po svém příjezdu z Poronina (nedaleko Krakova) do Bernu, vystoupil Lenin na schůzi bernské skupiny bolševických emigrantů s referátem o postoji k válce, v němž vyložil a objasnil myšlenky zformulované v Tezích o válce. Této schůzi se zúčastnili I. F. Armandová, N. K. Krupská, poslanec IV. státní dumy F. N. Samojlov, V. M. Kasparov, G. L. Šklovskij aj. Po rozsáhlé diskusi byly Leninovy teze schváleny jako rezoluce porady a s podpisem Skupina sociálních demokratů, členů SDDSR, rozeslány ostatním zahraničním sekcím bolševiků. Na opise, který pořídila N. K. Krupská, Lenin z konspiračních důvodů poznamenal: „Opis provolání vydaného v Dánsku“. Na jiném exempláři je poznámka: „Opis provolání vydaného v Rusku“. Do Ruska přivezl teze F. N. Samojlov, aby je prodiskutovala ruská část ústředního výboru, bolševická frakce ve IV. státní dumě a stranické organizace. Projednávaly se v Petrohradě, Moskvě, Ivanovu-Vozněsensku, Nižním Novgorodě, Vologdě, Krasnojarsku, Kyjevě, Jekatěrinoslavi, Charkově, Baku, Tbilisi a jiných městech.

Prostřednictvím švýcarských sociálních demokratů byly předány také společné konferenci italských a švýcarských socialistů, která se konala 27. září 1914 v Luganu. Některé myšlenky z těchto tezí byly přejaty do rezoluce konference.

Aby teze získaly co největší publicitu, měly být jako rezoluce bernské porady bolševiků vydány formou letáku. Lenin k nim proto napsal úvod. Brzy nato však bylo rozhodnuto vydat místo tezí, ale rovněž jménem skupiny členů SDDSR, manifest nazvaný Válka a sociální demokracie v Rusku. Manifest napsal Lenin na základě svých tezí. „Rozhodli jsme se vydat místo nepřilíš jasných

tezí *přiložený* manifest,“ psal V. A. Karpinskému (srov. Spisy 35, Praha 1957, s. 131). Na opisu manifestu, uloženém v Ústředním stranickém archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS, je na konci připsáno: „P. S. Toto provolání bylo vydáno skandinávskou skupinou členů SDDSR, kteří uznávají vedení ÚV. Provolání vychází z tezí dánské porady ruských sociálních demokratů, kteří jsou ve styku s vlivnými sociálními demokraty v Rusku, a měli proto možnost se přesvědčit, že teze skutečně vyjadřují mínění strany.“

V říjnu 1914, kdy už byl manifest vysázen jako leták, dostal Lenin z Ruska zprávu, že ruská část ÚV, Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska i stranické organizace SDDSR teze o válce schválily. Bylo rozhodnuto vydat manifest jménem ÚV SDDSR. Protože se tehdy potvrdilo, že je možné obnovit vydávání ústředního orgánu SDDSR, listu Social-demokrat, bylo rozhodnuto nevydávat manifest jako leták, ale uveřejnit ho v prvním čísle tohoto listu. Dne 17. října 1914 o tom Lenin podal zprávu V. A. Karpinskému do Ženevy, kde se měl Social-demokrat vydávat: „Do pondělka Vám pošleme menší opravy k manifestu a pozměněný podpis (neboť po navázání spojení s Ruskem už vystupujeme oficiálněji)“ (srov. Spisy 35, Praha 1957, s. 134). Manifest nazvaný *Válka a sociální demokracie v Rusku* s podpisem Ústřední výbor Sociálně demokratické dělnické strany Ruska byl uveřejněn 1. listopadu 1914 jako úvodník v 33. čísle listu Social-demokrat (viz tento svazek, s. 39–48). — 27

- ² Dne 4. srpna 1914 odhlasovala sociálně demokratická frakce v německém Říšském sněmu spolu s buržoazními poslanci poskytnutí pětimiliardové válečné půjčky císařské vládě a schválila tím imperialistickou politiku Viléma II. Jak se později vysvětlilo, byli levicoví sociální demokraté při projednávání této otázky na schůzi sociálně demokratické frakce před zasedáním Říšského sněmu proti poskytnutí válečných úvěrů vládě, ale podřídili se rozhodnutí oportunistické většiny poslanecké frakce a hlasovali pro úvěry. Hugo Haase přednesl jménem celé sociálně demokratické frakce prohlášení^[228], v němž se pravilo: „Stojíme nyní před tvrdou skutečností války. Hrozí nám nepřátelské vpády. Naším úkolem teď není hlasovat pro válku nebo proti ní, ale rozhodnout o poskytnutí prostředků nezbytných pro obranu země.“ Prohlášení končilo příslibem, že sociální demokraté budou „hlasovat pro požadované úvěry“. — 28

- ³ Oportunističtí vůdcové belgických socialistů zaujali sociálšovinis-

tické stanovisko ještě před počátkem války. Po jednání o válečném ohrožení země se zasedání generální rady Belgické dělnické strany 2. srpna 1914 usneslo upustit od pouličních manifestací včetně manifestace ohlášené na 3. srpna a přikázalo socialistickým poslancům, aby na zasedání sněmovny hlasovali pro válečné úvěry. Druhý den vedení Belgické dělnické strany v šovinistickém provolání vyzvalo lid, aby podporoval válku. V poslanecké sněmovně socialisté jednomyslně hlasovali pro válečné úvěry. Vůdce belgických socialistů a předseda mezinárodního socialistického byra II. internacionály E. Vandervelde vstoupil do belgické vlády jako ministr spravedlnosti.

Stejným způsobem jednali i vůdcové Francouzské socialistické strany. Socialistický předák E. Vaillant, který dříve požadoval, aby se na válku rozpoutanou buržoazií odpovědělo všeobecnou stávkou, ve svém šovinistickém projevu na stranickém shromáždění v Paříži 2. srpna 1914 prohlásil, že vypukne-li válka, „splní socialisté svou povinnost vůči vlasti, vůči republice a revoluci“. A 4. srpna socialisté v parlamentu jednomyslně hlasovali pro válečné úvěry, pro vyhlášení válečného stavu a pro válečnou cenzuru, tj. pro zákaz stávek, shromažďování apod. Koncem srpna vstoupili socialisté J. Guesde a M. Sembat a nedlouho potom A. Thomas do francouzské vlády (do ministerstva národní obrany). Rovněž vedoucí činitelé odborových organizací aktivně podporovali buržoazii ve vedení války. — 28

⁴ Viz K. Marx - B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 447. — 28

⁵ *Sozialistische Monatshefte* — časopis, hlavní orgán německých oportunistů a jeden z orgánů mezinárodního revizionismu. Vycházel v letech 1897—1933 v Berlíně. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. — 31

⁶ *Kadeti* — členové Konstitučně demokratické strany, hlavní strany ruské liberálně monarchistické buržoazie. Tato strana vznikla v říjnu 1905; tvořili ji představitelé buržoazie, činitelé zemstev z řad statkářů a příslušníci buržoazní inteligence. Význačnými činiteli kadetů byli V. A. Maklakov, P. N. Miljukov, S. A. Muromcev, F. I. Rodičev, P. B. Struve, A. I. Šingarjov aj.

Kadeti považovali za svůj hlavní úkol boj proti revolučnímu hnutí. Aktivně se podíleli na přípravě Ruska k válce a bezvýhradně podporovali expanzivní zahraniční politiku carské vlády. Na počátku první světové války razili heslo: Válka do vítězného konce! Když v roce 1915 utrpěla vojska carské vlády na frontě porážku

a v zemi se vyhrotila revoluční krize, zástupci kadetů ve Státní dumě pod vedením P. N. Miljukova utvořili s ostatními zástupci buržoazie a statkářů takzvaný progresivní blok, jehož cílem bylo nepřipustit revoluci, zachovat monarchii a dovést válku „do vítězného konce“. Kadeti se rovněž podíleli na vytváření výborů pro řízení válečného průmyslu. — 32

⁷ Myslí se strana *eserů*, *enesů* a *Trudovická skupina*.

Eseři (socialisté-revolucionáři) — maloburžoazní strana v Rusku. Vznikla na přelomu let 1901 a 1902 sloučením různých národnických skupin a kroužků (Svaz socialistů-revolucionářů, Jižní strana socialistů-revolucionářů aj.). Názory eserů byly eklektickou směsicí národnických a revizionistických idejí. Lenin řekl, že eseři se pokoušeli „trhliny v národnické ideologii vyspravit záplattami módní, oportunistické ‚kritiky‘ marxismu“ (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 308).

Enesové (lidoví socialisté) — členové maloburžoazní Lidové socialistické strany práce, která se v roce 1906 odštěpila od pravého křídla strany eserů (socialistů-revolucionářů). Byli pro vytvoření bloku s kadety. Lenin je proto nazýval „sociálkadety“, „maloburžoazními oportunisty“ a „eserskými menševiky“, kolísajícími mezi kadety a esery, a zdůrazňoval, že se tato strana „velice málo liší od kadetů“, neboť „vyškrťává z programu republiku i požadavek veškeré půdy“ (Sebrané spisy 14, Praha 1983, s. 44). V čele strany stáli N. F. Anněnskij, V. A. Mjajotin, A. V. Pešechonov aj.

Trudovická skupina (trudovici) — skupina maloburžoazních demokratů ve státních dumách v Rusku, složená z rolníků a příslušníků národnicky smýšlející inteligence. Trudovickou frakci vytvořili v dubnu 1906 rolničtí poslanci v I. státní dumě. V dumě trudovici kolísali mezi kadety a sociálními demokraty. — 32

⁸ O hesle Spojené státy evropské viz Leninovy články Konference zahraničních sekcí SDDSR, O hesle Spojené státy evropské a Poznámka redakce listu Social-demokrat k manifestu ÚV SDDSR o válce (tento svazek, s. 184—190 a 373—378). — 32

⁹ *Avanti!* — deník, ústřední orgán Italské socialistické strany. Byl založen v prosinci 1896 v Římě. Za první světové války zaujímal nedůsledné internacionalistické stanovisko a nepřerušil styky s reformisty. V roce 1926 ho fašistická vláda Mussoliniho zastavila, nepravidelně však dále vycházel v zahraničí. Od roku 1943 vychází znovu v Itálii. — 34

- ¹⁰ *Volksrecht* — deník, orgán Švýcarské sociálně demokratické strany. Vychází od roku 1898 v Curychu. Za první světové války uveřejňoval články levicových sociálních demokratů^[414, 423]. Vyšly v něm rovněž Leninovy články Dvanáct stručných tezí o Greulichově obraně obrany vlasti, O úkolech SDDSR v ruské revoluci, Pletichy republikánských šovinistů aj. — 35
- ¹¹ *Bremer Bürger-Zeitung* — sociálně demokratický deník^[234, 421]; vycházel v letech 1890—1919. Do roku 1916 byl pod vlivem brémských levicových sociálních demokratů, později přešel do rukou sociálšovinistů. — 35
- ¹² *Vorwärts* — deník, ústřední orgán Sociálně demokratické strany Německa. Vycházel z rozhodnutí sjezdu strany v Halle od roku 1891 v Berlíně jako pokračování listu Berliner Volksblatt (vycházejícího od roku 1884) pod názvem Vorwärts. Berliner Volksblatt. Engels v tomto listě bojoval proti nejružnějším projevům oportunistu. Od druhé poloviny 90. let, po Engelsově smrti, se redakce listu octla v rukou pravého křídla strany a soustavně uveřejňovala články oportunistů. Za první světové války zastával Vorwärts sociálšovinistické stanovisko^[275, 306, 418]; po Říjnové revoluci se stal jedním z center protisovětské propagandy. Vycházel do roku 1933. — 35
- ¹³ *Arbeiter-Zeitung* — deník, ústřední orgán rakouské sociální demokracie, založený V. Adlerem roku 1889 ve Vídni. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko^[216, 219]. Lenin jej nazýval listem „vídeňských zrádců socialismu“ (Spisy 29, Praha 1962, s. 392). Roku 1934 byl list zastaven. Jeho vydávání bylo obnoveno roku 1945, kdy se stal ústředním orgánem Socialistické strany Rakouska. — 35
- ¹⁴ *Hamburger Echo* — deník, orgán hamburské organizace Sociálně demokratické strany Německa. Vycházel od roku 1887. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko^[380]. V březnu 1933 byl nacistickou vládou zastaven. Začal opět vycházet v dubnu 1946. — 35
- ¹⁵ *L'Humanité* — deník, který roku 1904 založil Jean Jaurès jako orgán Francouzské socialistické strany. Za první světové války byl list v rukou nejpravavicovějšího křídla této strany a zaujímal šovinistické stanovisko^[297, 333]. Roku 1918 se jeho šéfredaktorem stal významný činitel francouzského a mezinárodního dělnického

hnutí Marcel Cachin. V letech 1918—1920 bojoval list proti imperialistické politice francouzské vlády, která vyslala svá vojska proti sovětské republice. V prosinci 1920, kdy v Tours došlo v uvedené straně k rozkolu a byla založena nynější Francouzská komunistická strana, se list stal jejím ústředním orgánem. — 35

¹⁶ Lenin má na mysli provolání francouzské a belgické delegace^[333] v mezinárodním socialistickém byru k německému lidu. Dokument byl 6. září 1914 uveřejněn v *L'Humanité*, č. 3794. Belgičtí a francouzští socialisté v něm obvinili německou vládu z dobyvatelských tendencí a německé vojáky ze zvěrstev páchaných na okupovaném území. Představenstvo Sociálně demokratické strany Německa otisklo 10. září ve *Vorwärtsu* proti tomuto provolání protest. To zavdalo příčinu k polemice mezi francouzskými a německými sociálsťovinisty, jež probíhala v tisku. Obě strany se snažily ospravedlnit účast vlád svých zemí ve válce a svalit vinu na vlády jiných zemí. — 35

¹⁷ Míni se rezoluce schválená na poradě bolševiků v Bernu (viz tento svazek, s. 27—33). — 35

¹⁸ V Italské socialistické straně probíhal už od jejího založení roku 1892 ostrý ideový zápas mezi dvěma směry — oportunistickým a revolučním, které se rozcházely v otázkách politiky i taktiky strany. V roce 1912 na sjezdu v Reggio Emilii byli pod tlakem levice vyloučeni ze strany zjevní reformisté, stoupenci války a spolupráce s vládou a s buržoazií (I. Bonomi a L. Bissolati). Než Itálie vstoupila do první světové války, vyslovovala se tato strana proti válce a razila heslo Proti válce, za neutralitu! V prosinci 1914 byla ze strany vyloučena skupina renegátů (B. Mussolini aj.), která obhajovala imperialistickou politiku buržoazie a agitovala pro válku. Italští socialisté uspořádali v roce 1914 spolu se švýcarskými socialisty konferenci v Luganu a aktivně se účastnili mezinárodní socialistické konference v Zimmerwaldu v roce 1915 a v Kienthalu v roce 1916. V podstatě však stála Italská socialistická strana na centristickém stanovisku. Když v květnu 1915 vstoupila Itálie do války na straně Dohody, upustila Italská socialistická strana od boje proti imperialistické válce a vytyčila heslo: Neúčastnit se války, ani ji nesabotovat. — 37

¹⁹ *Die Neue Zeit* — teoretický časopis Sociálně demokratické strany Německa. Vycházel ve Stuttgartu v letech 1883—1923. Do října 1917 jej redigoval K. Kautsky, poté H. Cunow. V časopise

byly poprvé uveřejněny některé Marxovy a Engelsovy práce. Engels neustále pomáhal redakci časopisu svými radami a často ji kritizoval, že se odchyluje od marxismu. S časopisem spolupracovali významní činitelé německého a mezinárodního dělnického hnutí z konce 19. a počátku 20. století: A. Bebel, P. Lafargue, W. Liebknecht, R. Luxemburgová, F. Mehring, G. V. Plechanov, C. Zetkinová aj. Od druhé poloviny 90. let časopis soustavně otiskoval práce revizionistů, mimo jiné sérii Bernsteinových článků *Problémy socialismu*, jimiž revizionisté zahájili tažení proti marxismu. Za první světové války časopis zaujímal centristické stanovisko a de facto podporoval sociálšovinisty. — 37

- ²⁰ *Manifest Válka a sociální demokracie v Rusku* byl prvním oficiálním dokumentem ÚV SDDSR, který vyjádřil stanovisko bolševické strany k první světové válce. Byl otištěn 1. listopadu 1914 jako úvodník v 33. čísle listu *Social-demokrat*, které vyšlo v nákladu 1500 výtisků. Toto číslo pak bylo rozesláno bolševickým sekcím za hranicemi i v Rusku a znamenalo velkou pomoc pro místní organizace jako návod k jednání. Dělník Kondraťjev, který organizoval za války ilegální práci bolševiků v jednom petrohradském obvodu, ve svých vzpomínkách píše o „obrovském dojmu“, kterým manifest zapůsobil na bolševické organizace v Petrohradu. Tento dokument „mezi nás vnesl nový čilý ruch, povzbudil nás a nadchl, naplnil nás nepřekonatelným přáním postupovat dále a nedat se ničím odradit... Vzpomínám si, že toto číslo šlo z ruky do ruky..., až se nedalo číst, protože tisk už nebyl k rozeznání“ (Krasnaja letopis, 1922, č. 5, s. 236). Jako oficiální dokument s výkladem stanoviska SDDSR k válce byl manifest ÚV SDDSR zaslán mezinárodnímu socialistickému byru a některým socialistickým novinám v Anglii, Německu, Francii, Švédsku a ve Švýcarsku. V poněkud zkráceném znění jej 13. listopadu 1914 otiskl list *La Sentinelle* v č. 265, který vydávali švýcarští socialisté v *La Chaux-de-Fonds* a hájili v něm internacionalistická stanoviska. Na Leninův pokyn byl manifest ÚV SDDSR zaslán konferenci socialistů neutrálních zemí.

V Rusku byl úplný text manifestu uveřejněn v 1. čísle bolševického listu *Proletarskij golos*, které vydal ÚV SDDSR v únoru 1915. Nejdůležitější stranické teze a hesla manifestu našly svůj ohlas v bolševických letáčích, vydávaných v mnoha velkých průmyslových centrech Ruska. — 39

- ²¹ Na počátku války bolševičtí poslanci ve IV. státní dumě A. J. Bajdajev, M. K. Muranov, G. I. Petrovskij, F. N. Samojlov a N. P. Ša-

gov energicky vystoupili na obranu zájmů dělnické třídy. V duchu stranické linie odepřeli hlasovat pro válečné úvěry carismu, odhalovali imperialistický charakter války, objasňovali dělníkům pravou podstatu války a vyzývali je k boji proti carismu, buržoazii a statkářům. Za revoluční činnost v době války byli předáni soudu a posláni do vyhnanství na Sibiř. Viz o tom Leninův článek Co dokázal proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska? (tento svazek, s. 191—199). — 45

²² Brzy po vypuknutí války vydal petrohradský výbor bolševiků leták^[184] s výzvou k dělníkům a vojákům, aby se organizovali do boje proti válce a samoděržaví s hesly: Pryč s absolutní monarchií!, Ať žije socialismus!, Ať žije demokratická republika!. V srpnu vydal petrohradský výbor ilegálně ještě jednu takovouto výzvu^[186]. — 45

²³ *Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu* (VII. kongres II. internacionály) se konal ve dnech 18.—24. srpna 1907. Na kongresu bylo přítomno 886 delegátů zastupujících socialistické strany a odbory. SDDSR zastupovalo 37 delegátů, za bolševiky tu byli V. I. Lenin, A. A. Bogdanov, M. Cchakaja, I. P. Goldenberg (Meškovskij), B. A. Knunjanec, M. M. Litvinov, A. V. Lunačarskij, N. A. Semaško aj. Na kongresu se projednávaly tyto otázky: 1. Militarismus a mezinárodní konflikty, 2. Vztah mezi politickými stranami a odbory, 3. Koloniální otázka, 4. Přistěhovalectví a vystěhovalectví dělníků a 5. Volební právo žen.

Během kongresu vykonal Lenin velmi mnoho pro sjednocení levicových sil v mezinárodní sociální demokracii a rozhodně vystupoval proti oportunistům a revizionistům. Porady s představiteli levice (C. Zetkinovou, R. Luxemburgovou, L. Tyszkou, G. Ledebourem a jinými) byly prvním krokem ke sjednocení revolučních marxistů v mezinárodním socialistickém hnutí v období imperialismu.

Hlavní práce kongresu se soustřeďovala v komisích, kde se vypracovávaly návrhy rezolucí pro plenární zasedání. Lenin pracoval v komisi pro otázky militarismu a mezinárodních konfliktů. Při projednávání Bebelova návrhu rezoluce Lenin svými pozměňovacími návrhy, které podporovali představitelé polské sociální demokracie, dosáhl toho, že návrh byl podstatně změněn v duchu revolučního marxismu. Nejdůležitější úprava, která zásadně změnila návrh rezoluce, byla tato: „Jestliže válka přece jen vypukne, musí se (dělnická třída v jednotlivých zemích a její představitelé v parlamentech — *Red.*)... všemi prostředky snažit využít

hospodářské a politické krize způsobené válkou k probuzení lidových mas a urychlit pád třídní nadvlády kapitalistů“ (Proletarij, č. 17 z 20. října 1907, s. 6).

Po letech o tom Lenin napsal: „Velmi dobře si pamatuji, že než jsme tento pozměňovací návrh definitivně zredigovali, dlouho jsme vyjednávali přímo s Bebelem“ (Spisy 36, Praha 1958, s. 458).

Schválení rezoluce Militarismus a mezinárodní konflikty^[368] bylo velkým vítězstvím revolučního křídla nad oportunistickým v mezinárodním dělnickém hnutí (viz Leninovy články Mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu, Sebrané spisy 16, Praha 1984, s. 88–94, 96–107). — 45

- ²⁴ *Mezinárodní socialistický kongres v Kodani* (VIII. kongres II. internacionály) se konal 28. srpna–3. září 1910. Zúčastnilo se ho 896 delegátů. SDDSR zastupovali V. I. Lenin, G. V. Plechanov, A. M. Kollontajová, A. V. Lunačarskij aj. Pro předběžné projednání a vypracování rezolucí k jednotlivým otázkám bylo ustaveno pět komisí: družstevní komise, komise pro odbory, mezinárodní solidaritu a jednotu odborového hnutí v Rakousko-Uhersku, komise pro boj proti válce, komise pro dělnické zákonodárství a otázku nezaměstnanosti a komise pro vypracování různých rezolucí, například o socialistické jednotě, o trestu smrti, o Finsku, Argentíně, Persii a o jiných otázkách. Lenin se stal členem jedné z hlavních komisí — družstevní komise.

V průběhu kongresu uspořádal Lenin poradu s levicovými sociálními demokraty z II. internacionály, jejímž cílem bylo pevné spojení revolučních marxistů v mezinárodním měřítku.

V rezoluci o boji proti válce nazvané *Rozhodčí soudy a odzbrojení* potvrdil kongres rezoluci stuttgartského kongresu z roku 1907 *Militarismus a mezinárodní konflikty*^[368], obsahující připomínky V. I. Lenina a R. Luxemburgové, aby socialisté na celém světě využili hospodářské a politické krize vyvolané válkou ke svržení buržoazie. Rezoluce kodaňského kongresu^[395] kromě toho ukládala socialistickým stranám a jejich zástupcům v parlamentech, aby požadovali od svých vlád omezení zbrojení, řešení konfliktů mezi státy prostřednictvím rozhodčího soudu, a vyzývala dělníky všech zemí k protestním akcím proti nebezpečí války. — 45

- ²⁵ *Basilejský kongres* — mimořádný mezinárodní socialistický kongres II. internacionály — se konal 24.–25. listopadu 1912; byl svolán, aby rozhodl, jak bojovat proti hrozícímu nebezpečí světové imperialistické války, které ještě zesílilo po vypuknutí první bal-

kánské války. Na kongresu bylo přítomno 555 delegátů. ÚVSDDSR vyslal 6 delegátů.

V den zahájení kongresu se konala mohutná protiválečná demonstrace a mezinárodní protestní shromáždění proti válce. 25. listopadu kongres jednomyslně schválil manifest o válce.

Manifest varoval národy před hrozbou blížící se světové války. Pravilo se v něm: „Každým okamžikem mchou být velké evropské národy vrženy proti sobě, přičemž tento zločin proti lidskosti a rozumu nemůže být ospravedlněn ani sebemenší záminkou jakýchkoli národních zájmů... Bylo by šílenstvím, kdyby vlády nepochopily, že pouhé pomýšlení na hrůzy světové války musí vyvolat hněv a rozhořčení dělnické třídy. Proletariát pokládá za zločin navzájem do sebe střílet pro zisky kapitalistů, pro ctižádost dynastií, pro plnění tajných diplomatických smluv“ (Ausserordentlicher Internationaler Sozialistenkongress zu Basel am 24. und 25. November 1912, Berlin 1912, S. 23, 26).

Manifest odhaloval loupeživé cíle připravované imperialistické války a vyzýval dělníky všech zemí, aby vedli rozhodný boj za mír, proti hrozící válce, „aby proti kapitalistickému imperialismu postavili sílu mezinárodní solidarity proletariátu“. V případě vypuknutí imperialistické války manifest socialistům doporučoval, aby využili hospodářské a politické krize vyvolané válkou k boji za socialistickou revoluci.

Vůdcové II. internacionály (Kautsky, Vandervelde aj.) hlasovali sice na kongresu pro manifest, ale považovali ho za pouhou formální záležitost. Žádný z oportunistických vůdců II. internacionály nehodlal usnesení basilejského kongresu^[332] uskutečňovat v praxi. Po vypuknutí první světové války na basilejský manifest i na ostatní rezoluce mezinárodních kongresů o boji proti válce zapomněli a postavili se na stranu svých imperialistických vlád. —
45

²⁶ Plechanovovu přednášku O stanovisku socialistů k válce uspořádala místní menševická skupina v Lausanne 28. září (11. října) 1914.

V diskusi k přednášce vystoupil pouze Lenin. Zpráva o Plechanovově a Leninově vystoupení vyšla v menševickém listu Golos č. 31, 32 a 33 z 18., 20. a 21. října 1914 ve znění, jak ji zaznamenal korespondent těchto novin, a byla podepsána šifrou I. K.

Zachovaly se Leninovy zápisky přednášky i závěrečného slova G. V. Plechanova a rovněž poznámky, které si Lenin dělal pro svůj diskusní příspěvek (viz Leninskij sbornik XIV, s. 124—131). —
49

²⁷ *Luganská rezoluce*^[253] — rezoluce schválená společnou konferencí italských a švýcarských socialistů, která se konala 27. září 1914. Jednání konference se účastnili za Itálii G. Serrati, C. Lazzari, O. Morgari, F. Turati, G. Modigliani, A. Balabanovová aj.; za Švýcarsko R. Grimm, P. Pflüger aj. Byla to první konference socialistů v době války, jež byla pokusem o navázání mezinárodních styků.

Prostřednictvím švýcarských sociálních demokratů byly konferenci předány Leninovy teze o válce, aby se delegáti mohli seznámit se stanoviskem bolševiků k imperialistické válce. Některé myšlenky z těchto tezí byly pojaty do rezoluce.

Konference konstatovala, že světová válka jako „důsledek imperialistické politiky velmocí“ je „kapitalistickým bojem za dobytí nových trhů v cizích zemích... zločinným pokusem potlačit hnutí proletariátu a sociální demokracie“. Rezoluce také upozorňovala, že „jednotlivé frakce dělnické třídy podlehly vlivu šovinistických proudů“, a připomínala, že je povinností socialistů bránit princip jednoty mezinárodního proletariátu. Konference však nepodpořila bolševická hesla o přeměně imperialistické války ve válku občanskou, o porážce „vlastní“ vlády ve válce a nevyřekla se pro kategorický rozchod se sociálšovinisty. Omezila se na to, že vyzvala socialisty, aby všemi prostředky bojovali proti dalšímu rozšíření války do jiných zemí, a navrhla socialistům neutrálních zemí, aby se obrátili na své vlády s výzvou „zahájit diplomatická jednání mezi vládami válčících zemí s cílem dosáhnout v nejkratší době zastavení nelidského masakru“. Konference uložila vedení Švýcarské sociálně demokratické strany, aby spolu s vedením Italské socialistické strany svolala kongres socialistů neutrálních zemí k projednání mezinárodní situace. — 49

²⁸ Je míněn článek K. Kautského *Sociální demokracie ve válce*^[213], uveřejněný 2. října 1914 v časopisu *Die Neue Zeit*, č. 1. — 50

²⁹ *Srbská sociálně demokratická strana* byla založena v roce 1903. Od samého založení strany vystupovalo její revoluční křídlo vedené R. Dragovićem a D. Tucovićem proti oportunistům. Strana bojovala proti buržoazii své země i proti dobytelským plánům mezinárodního imperialismu na Balkáně.

Z její iniciativy byla svolána konference sociálně demokratických stran balkánských zemí v roce 1909. Když vypukla první světová válka, zastávali srbsští sociální demokraté internacionalistické stanovisko a jejich poslanci ve Skupštině hlasovali proti válečným úvěrům.

V dubnu 1919 byl z podnětu srbské sociální demokracie svolán do Bělehradu sjezd sociálně demokratických skupin a organizací působících v různých částech země, na němž se (kromě slovinských sociálních demokratů) sloučily v jednotnou Socialistickou dělnickou stranu Jugoslávie (komunistů). Sjezd se rozhodl pro vstup nové strany do III., Komunistické internacionály. — 50

- ³⁰ Přednášku na téma Proletariát a válka přednesl Lenin v Lausanne 1. (14.) října 1914, dva dny po Plechanovově přednášce na obhajobu sociálšovinistického stanoviska vůdců sociálně demokratických stran válčících zemí anglo-francouzské koalice. Text Leninovy přednášky se nedochoval, proto je v tomto svazku stejně jako v předchozích vydáních otisknuto tak, jak jej zapsal korespondent listu Golos. Ve zprávě dopisovatele, uveřejněné v Golosu, č. 37 a 38 z 25. a 27. října 1914 a podepsané šifrou I. K., se konstatuje, že se „Leninova přednáška konala za velké účasti publika“.

Den nato přednesl Lenin v Ženevě přednášku Evropská válka a socialismus. Ani text této přednášky se nedochoval, Lenin v ní však zřejmě použil materiál, který shromáždil pro připravovanou brožuru Evropská válka a evropský socialismus (viz tento svazek, s. 385—392). — 52

- ³¹ B. Engels, Socialismus v Německu (srov. K. Marx a B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 293). — 55

- ³² *Vorwärts* — deník, ústřední orgán Sociálně demokratické strany Německa — otiskl 27. září 1914 článek Německo a cizina, v kterém byla nesměle vyslovena myšlenka, že němečtí a francouzští dělníci byli vtaženi do války proti své vůli. Velitel braniborského okruhu generál von Kessel kvůli tomuto článku *Vorwärts* zastavil. Redakce listu (H. Haase a R. Fischer) žádala, aby byl zákaz odvolán. Kessel souhlasil, avšak s podmínkou, že se *Vorwärts* „nebude více šířit o třídní nenávisti a boji tříd“^[214]. Redakce na tuto podmínku přistoupila a 1. října *Vorwärts* opět vyšel. — 55

- ³³ Článek *Stav a úkoly socialistické internacionály* byl otisknuto 1. listopadu 1914 v listu Social-demokrat, č. 33.

Social-demokrat — ilegální ústřední orgán SDDSR. Vycházel od února 1908 do ledna 1917. Po neúspěšných pokusech vydat první číslo listu v Rusku bylo jeho vydávání přeneseno do zahraničí. Číslo 2—32 (únor 1909—prosinec 1913) vyšlo v Paříži, čísla 33—58 (listopad 1914—leden 1917) v Ženevě. Celkem vyšlo 58 čísel, z toho pět s přílohami. Od prosince 1911 redigoval list V. I. Lenin.

V listu bylo uveřejněno přes 80 Leninových článků a noticек.

V těžkých letech reakce a za nového rozmachu revolučního hnutí sehrál Social-demokrat významnou úlohu v boji bolševiků proti likvidátorům, trockistům a oțzovistům za zachování ilegální marxistické strany, za upevnění její jednoty a posílení jejího spojení s masami.

Po 32. čísle, které vyšlo 15. (28.) prosince 1913, bylo vydávání listu dočasně přerušeno. Jakmile Lenin přijel v září 1914 do Švýcarska, vyvinul velké úsilí, aby bylo vydávání ústředního orgánu strany obnoveno. 1. listopadu 1914 vyšlo další, 33. číslo. Přes obtíže válečné doby vycházel Social-demokrat pravidelně. Lenin řídil veškerou práci spojenou s vydáváním listu, určoval obsah každého čísla, redigoval rukopisy, zabýval se úpravou i tiskem listu.

Za první světové války bojoval Social-demokrat proti mezinárodnímu oportunistu, nacionalismu a šovinismu, propagoval bolševická hesla a burcoval dělnickou třídu i všechny pracující k boji proti imperialistické válce a jejím podněcovatelům, proti samoděržaví a kapitalismu. Byly v něm objasňovány všechny důležité otázky revolučního dělnického hnutí, demaskovány imperialistické cíle války, odhalovány pokrytecké fráze a oportunistické počínání sociálšovinistů a centristů. V listu byla uveřejněna Leninova stať O hesle Spojené státy evropské, v níž poprvé formuloval tezi o možnosti vítězství socialismu nejprve v několika málo zemích, nebo dokonce v jedné, jednotlivé kapitalistické zemi. Šíření listu Social-demokrat v Rusku a přetiskování jeho nejzávažnějších článků v místních bolševických novinách pomáhalo politicky vychovávat proletariát v Rusku, vštěpovat mu zásady internacionalismu a připravovat masu na revoluci.

Social-demokrat významně přispěl k semknutí internacionalisticky orientovaných sociálních demokratů z různých zemí. O rozšíření a vlivu tohoto listu svědčí peněžní sbírky, slavnostní shromáždění na počest vydání jeho padesátého čísla a pozdravné dopisy z Paříže, Londýna, Ženevy, Kodaně, Chicaga, New Yorku, Stockholmu a mnoha dalších měst.

V. I. Lenin vysoce hodnotil zásluhy listu Social-demokrat za první světové války. Později napsal, že bez znalosti článků, které v něm byly otištěny, se „neobejde žádný uvědomělý dělník, který chce pochopit vývoj idejí mezinárodní socialistické revoluce a jejího prvního vítězství 25. října 1917“ (Spisy 27, Praha 1954, s. 216). —

60

³⁴ Britská socialistická strana vznikla v roce 1911 v Manchesteru slou-

čením Sociálně demokratické strany s jinými socialistickými skupinami. Vyvýjela agitaci v duchu marxistických idejí a byla stranou „neoportunistickou, *skutečně* nezávislou na liberálech“ (V. I. Lenin, Sebrané spisy 23, Praha 1985, s. 370). Malý počet členů a slabé spojení s masami jí vtiskovaly poněkud sektářský charakter.

Za první světové války vypukl ve straně ostrý boj mezi internacionalisty (W. Gallacher, A. Inkpin, J. MacLean, F. Rothstein aj.) a sociálšovinisty v čele s H. Hyndmanem. Někteří z internacionalistů zaujímali v mnoha otázkách centristické stanovisko.

V únoru 1916 založila skupina činitelů Britské socialistické strany list *The Call*, který významně přispěl ke stmelení internacionalistů. Výroční konference strany konaná v dubnu 1916 v Salfordu odsoudila sociálšovinistický postoj H. Hyndmana a jeho stoupenců. Ti pak ze strany vystoupili.

Říjnovou revoluci Britská socialistická strana uvítala. Její členové sehráli významnou úlohu v hnutí britských pracujících na obranu sovětského Ruska před cizí intervencí. V roce 1919 se většina místních organizací strany (98 proti 4) vyslovila pro vstup do Komunistické internacionály.

Britská socialistická strana se podstatně podílela na vytvoření Komunistické strany Velké Británie. Na prvním, sjednocovacím, sjezdu v roce 1920 do komunistické strany vstoupila převážná většina jejích místních organizací. — 61

³⁵ *Nezávislá labouristická strana* (Independent Labour Party) — reformistická organizace. Založili ji vůdcové „nových tradeunionů“ v roce 1893, v době zesíleného stávkového boje a hnutí britské dělnické třídy za nezávislost na buržoazních stranách. Vstoupili do ní členové „nových tradeunionů“ i mnoha starých odborových svazů, příslušníci inteligence a maloburžoazie ovlivnění fabiány. V jejím čele stál James Keir Hardie.

Od svého vzniku zaujímala tato strana buržoazně reformistické stanovisko a hlavní důraz kladla na parlamentní boj a parlamentní dohody s liberální stranou. Lenin o Nezávislé labouristické straně napsal, že „ve skutečnosti je to oportunistická strana, která byla vždycky závislá na buržoazii“ (Spisy 29, Praha 1955, s. 488).

Na počátku první světové války tato strana vydala protiválečný manifest, avšak brzy se dostala na sociálšovinistické pozice. — 61

³⁶ Na začátku války vydala část členů výboru zahraniční organizace SDDSR v Paříži a část členů pařížské bolševické sekce — N. I. Sapožkov (Kuzněcov), A. V. Britman (Antonov) aj. — spolu s men-

ševiky a esery deklaraci^[29] jménem „ruských republikánů“; uveřejnili ji ve francouzském tisku a odešli na frontu. V L’Humanité bylo otištěno také prohlášení dobrovolníků z řad polských sociálních demokratů^[318]. — 62

- ³⁷ *Pařížská sekce* neboli pařížská skupina pro spolupráci se SDDSR vznikla 5. (18.) listopadu 1908 oddělením od společné pařížské skupiny bolševiků a menševiků; sdružovala jen bolševiky. Později do skupiny vstoupili také menševici — stoupenci zachování ilegální strany a vperjodovci.

Za první světové války byli členy pařížské sekce I. F. Armandová, S. I. Gopnerová, N. A. Semaško, L. N. Stalová, A. S. Šapovalov, V. K. Taratuta, M. F. Vladimírskij aj. Pařížská sekce zaujímalá internacionalistické stanovisko a pod Leninovým vedením aktivně bojovala proti válce a proti oportunistům. — 62

- ³⁸ Je míněn protest F. Mehringa^[366], v němž polemizoval se sociálšovinisty, kteří se na omluvu své zrádčovské politiky neprávem dovolávali stati B. Engelse *Socialismus v Německu*^[209]. Protest byl otištěn 14. září 1914 v listu Bremer Bürger-Zeitung, č. 214. — 63

- ³⁹ *Golos* — menševický deník; vycházel v Paříži od září 1914 do ledna 1915. Vedoucí postavení měl v listu L. Trockij. Pět prvních čísel vyšlo pod názvem Naš golos. List zastával centristické stanovisko. V prvních dnech války přinesl články L. Martova proti sociálšovinistům^[102, 103, 105]. Z té doby pochází také Leninovo kladné hodnocení činnosti tohoto listu. Když však Martov přešel k pravici, deník stále více obhajoval sociálšovinisty a dával přednost „jednotě se sociálšovinisty před sblížením s lidmi, kteří zaujmají k sociálšovinismu nesmiřitelný postoj“ (tento svazek, s. 139). Od ledna 1915 začal místo Golosu vycházet list Naše slovo. — 65

- ⁴⁰ Stať *Karel Marx* (Stručný životopis a výklad marxismu) napsal Lenin pro Encyklopedický slovník Granatových^[211], který byl tehdy v Rusku neznámější. Když v roce 1918 vyšla tato stať jako brožura, uvedl Lenin v předmluvě rok napsání 1913. Ve skutečnosti začal na stať pracovat zjara 1914 v Poroninu, byl však nucen práci přerušit, protože byl neobyčejně zaneprázdněn řízením činnosti strany a listu Pravda. V dopise redakci vydavatelství Granatových z 8. (21.) července 1914 napsal: „Ke své veliké lítosti musím sdělit, že mnoho zcela výjimečných a nepředvídaných okolností (počínaje odchodem Malinovského) mne donutilo přeru-

šit hned na začátku práci na stati o Marxovi a po mnoha neúspěšných pokusech najít si čas, abych mohl v práci pokračovat, jsem došel k závěru, že do podzimu práci nemohu dokončit. Velice se Vám omlouvám a pevně doufám, že se redakci Vašeho velmi prospěšného vydavatelství podaří najít jiného marxistu a dostat od něho stať v termínu.“ (Srov. Spisy 35, Praha 1957, s. 128.) Tajemník redakce vydavatelství Granatových odpověděl Leninovi 12. (25.) července: „Váš dnešní dopis, v němž téměř odmítáte napsat stať Marx a marxismus, nás uvedl do velkých rozpaků... Ačkoli jsme vzali v úvahu nejen ruské, ale i zahraniční osobnosti, nenacházíme autora. Velmi naléhavě Vás žádáme, abyste od napsání stati neupouštěl. Jistě jste uvážil, jak důležitá by byla v této době Vaše stať pro demokratické uživatele slovníku, a snad důvody, které pravděpodobně rozhodly o Vašem původním souhlasu, rozhodnou i nyní, abyste svůj slib dodržel. Jsme ochotni stanovit Vám výhodnější podmínky tím, že termín odevzdání posuneme až do 15. srpna, a uznáte-li to za vhodné, i vypuštěním kapitoly o směnné hodnotě, s níž by se mohlo posečkat. O nějaký týden později byste mohl dodat i bibliografii. Žádáme Vás ještě jednou velmi naléhavě, abyste se napsání stati nevzdával, neboť určitě stejně jako my uznáváte, že je to věc velmi cenná a potřebná.“ (Ústřední stranický archiv Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.)

Lenin souhlasil, že bude v práci na stati pokračovat, ale brzy vypukla válka a rakouské úřady ho zatkly. Až v září, kdy přijel do Bernu, se dal znovu do práce. Stať dokončil v první polovině listopadu. V dopise vydavatelství Granatových ze 4. (17.) listopadu napsal: „Dnes jsem Vám odeslal doporučeně stať o Marxovi a marxismu pro Váš slovník. Nemohu sám posoudit, do jaké míry se mi podařilo vyřešit nesnadný úkol, abych vměstnal pojednání do rozsahu přibližně 75 000 typů. Poznámám, že literaturu jsem musel podstatně zkrátit (15 000 byl neodvolatelně stanovený rozsah), a tak jsem vybral jen nejnútnejší a *podstatné* prameny různých směrů (ovšem převážně *promarxovských*).“ (Srov. Spisy 35, Praha 1957, s. 147.)

Stať Karel Marx byla otištěna v neúplném znění v roce 1915 v 28. dílu Encyklopedického slovníku (7. vydání) s podpisem V. Iljin. Z cenzurních důvodů byly vypuštěny oddíly Socialismus a Taktika třídního boje proletariátu; v ostatním textu provedla redakce řadu změn. Závěrem stati byla jako příloha otištěna Bibliografie marxismu.

V roce 1918 vydalo stať vydavatelství Priboj jako brožuru podle textu Encyklopedického slovníku, ale bez Bibliografie mar-

xismu. Pro toto vydání napsal Lenin předmluvu, kterou otiskujeme i v tomto svazku.

Úplný text Leninovy práce byl poprvé uveřejněn podle rukopisu v roce 1925 ve sborníku V. I. Lenin, Marx, Engels a marxismus, který vydal Leninův institut při ÚV KSSS. V tomto svazku je v oddílu Přípravné materiály otištěna také osnova stati Karel Marx (s. 380—383). — 67

- ⁴¹ K. Marx-B. Engels, Spisy 29, Praha 1969, s. 57. — 69
- ⁴² B. Engels, Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 302). — 70
- ⁴³ Míjí se bibliografie, kterou sestavil Lenin ke stati Karel Marx (viz tento svazek, s. 104—115). — 71
- ⁴⁴ Jde o Marxův článek Obhajoba moselského dopisovatele (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 1, Praha 1961, s. 197—223). — 71
- ⁴⁵ K. Marx, Ke kritice Hegelovy filozofie práva. Úvod (srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 1, Praha 1961, s. 408.) — 71
- ⁴⁶ Je míněna francouzská buržoazní revoluce v únoru 1848. — 72
- ⁴⁷ V březnu 1848 vypukla buržoazní revoluce v Německu a Rakousku. — 72
- ⁴⁸ Lenin má na mysli lidovou demonstraci v Paříži, kterou zorganizovala maloburžoazní strana Hora na protest proti tomu, že prezident a většina Zákonomárného národního shromáždění porušila ústavu, která byla výsledkem revoluce roku 1848. Vláda demonstraci rozehnala. — 72
- ⁴⁹ Lenin odkazuje na korespondenci K. Marxe a B. Engelse^[236], která vyšla knižně v Německu v září 1913 ve čtyřech svazcích pod názvem Korespondence Bedřicha Engelse a Karla Marxe v letech 1844—1883. Vydal A. Bebel a E. Bernstein.
- Marxova a Engelseva korespondence, čítající přes 1500 dopisů, je velmi závažnou součástí jejich teoretického odkazu. Vedle cenných životopisných údajů obsahuje neobyčejně bohaté materiály o organizační a teoretické činnosti zakladatelů vědeckého komunismu. Lenin tuto korespondenci zevrubně studoval. V Ústředním archívu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS

je uložen objemný sešit o 76 stránkách, který obsahuje Leninův konспект čtyřsvazkového vydání Marxovy a Engelsovy korespondence, výpisky z teoreticky nejdůležitějších Marxových a Engelsových dopisů a stručný tematický přehled konseptu. Zachovaly se také všechny čtyři svazky Korespondence s Leninovými poznámkami v textu i po straně.

Konsept Korespondence sloužil Leninovi jako pramen literatury. Využil ho v pracích O právu národů na sebeurčení, Karel Marx, Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu, Imperialismus a rozkol socialismu, Stát a revoluce, Dětská nemoc, „levičáctví“ v komunismu a v mnoha dalších.

V roce 1959 vydal Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS tyto Leninovy zápisky týkající se Korespondence knižně pod názvem Konsept Perepiski K. Marksa i F. Engelsa 1844—1883 gg. V roce 1968 vyšlo druhé vydání. — 72

- ⁵⁰ Lenin má na mysli pamflet K. Marxe Pan Vogt^[357], který byl odpovědí na pomlouvačnou brožuru K. Vogta Můj proces proti Allgemeine Zeitung (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 14, Praha 1963, s. 421—728). — 73
- ⁵¹ Je míněna Inaugurální adresa Mezinárodního dělnického sdružení (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 16, Praha 1965, s. 37—45). — 73
- ⁵² Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 2, Praha 1961, s. 144. — 75
- ⁵³ Srov. K. Marx, Kapitál I, Praha 1954, s. 30. — 75
- ⁵⁴ Srov. B. Engels, Anti-Dühring (K. Marx-B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 64, 78, 57, 48). — 76
- ⁵⁵ Srov. B. Engels, Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie (K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 304, 305 a 306). — 76
- ⁵⁶ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 32, Praha 1970, s. 263. — 76
- ⁵⁷ Srov. B. Engels, Anti-Dühring (K. Marx-B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 127, 36, 46—47). — 78
- ⁵⁸ Srov. B. Engels, Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie (K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 323, 297 a 322). — 78

- ⁵⁹ B. Engels, *Anti-Dühring* (K. Marx-B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 49). — 78
- ⁶⁰ K. Marx-B. Engels, Spisy 32, Praha 1970, s. 23. — 79
- ⁶¹ B. Engels, *Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie* (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 310). — 79
- ⁶² Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 398 v poznámce 89. — 79
- ⁶³ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 13, Praha 1963, s. 36–37. — 80
- ⁶⁴ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 31, Praha 1970, s. 279. — 80
- ⁶⁵ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 437 a 436. — 83
- ⁶⁶ Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 19. — 84
- ⁶⁷ Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 91–92. — 85
- ⁶⁸ K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 56, a K. Marx, *Ke kritice politické ekonomie* (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 13, Praha 1963, s. 46). — 85
- ⁶⁹ Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 188–189. — 86
- ⁷⁰ K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 186. — 86
- ⁷¹ Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 803–804. — 90
- ⁷² K. Marx-B. Engels, Spisy 30, Praha 1969, s. 308–313 a 319–320. — 92
- ⁷³ Srov. K. Marx, *Kapitál III-2*, Praha 1956, s. 346–347. — 93
- ⁷⁴ Srov. K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 787. — 93
- ⁷⁵ K. Marx, *Kapitál I*, Praha 1954, s. 677. — 93
- ⁷⁶ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 7, Praha 1959, s. 107. — 94
- ⁷⁷ K. Marx-B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 232. — 94

- ⁷⁸ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 7, Praha 1959, s. 106. — 94
- ⁷⁹ Srov. K. Marx, Kapitál III-2, Praha 1956, s. 355. — 95
- ⁸⁰ K. Marx, Kapitál I, Praha 1954, s. 535—536. — 95
- ⁸¹ K. Marx, Kapitál I, Praha 1954, s. 520, 514. — 97
- ⁸² K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 447. — 97
- ⁸³ K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 197—198. — 97
- ⁸⁴ K. Marx-B. Engels, Spisy 20, Praha 1966, s. 278. — 98
- ⁸⁵ K. Marx-B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 199. — 98
- ⁸⁶ K. Marx-B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 555. — 98
- ⁸⁷ K. Marx-B. Engels, Spisy 30, Praha 1970, s. 389. — 99
- ⁸⁸ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 194—195. — 100
- ⁸⁹ K. Marx-B. Engels, Spisy 27, Praha 1968, s. 212. — 100
- ⁹⁰ K. Marx-B. Engels, Spisy 29, Praha 1969, s. 260 a 397. — 100
- ⁹¹ K. Marx-B. Engels, Spisy 30, Praha 1969, s. 385 a 389; Spisy 31, Praha 1970, s. 238. — 101
- ⁹² K. Marx-B. Engels, Spisy 32, Praha 1970, s. 446; Spisy 35, Praha 1971, s. 36. — 101
- ⁹³ K. Marx-B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 461. — 101
- ⁹⁴ Jde o národně osvobozené, demokratické povstání v roce 1846 v Krakově, jenž byl podle rozhodnutí vídeňského kongresu roku 1815 pod správou komisařů tří mocností, které se zúčastnily záboru polských území, tj. Rakouska, Pruska a Ruska. Během povstání vytvořili povstalci národní vládu, která vydala manifest o zrušení feudálních břemen a slibovala předat rolníkům do vlastnictví půdu bez výkupních poplatků. Povstání však bylo brzy potlačeno.

V projevu k druhému výročí krakovského povstání Marx řekl:

- „Krakovská revoluce dala celé Evropě příklad tím, že ztotožnila národní věc s věcí demokracie a s osvobozením utlačované třídy“ (K. Marx - B. Engels, Spisy 4, Praha 1958, s. 492). — 101
- ⁹⁵ K. Marx, Buržoazie a kontrarevoluce (viz K. Marx - B. Engels, Spisy 6, Praha 1959, s. 134). — 101
- ⁹⁶ K. Marx - B. Engels, Spisy 29, Praha 1969, s. 57. — 102
- ⁹⁷ K. Marx - B. Engels, Spisy 31, Praha 1970, s. 66 a 76. — 102
- ⁹⁸ K. Marx - B. Engels, Spisy 30, Praha 1969, s. 403—404, 405—407, 425—427, 483—485; Spisy 31, Praha 1970, s. 57—58, 65—66, 73—75, 433—434, 469—470, 481—483. — 103
- ⁹⁹ K. Marx - B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 304—312. — 103
- ¹⁰⁰ K. Marx - B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 247. — 103
- ¹⁰¹ *Výjimečný zákon proti socialistům*^[1888] vydala v Německu roku 1878 Bismarckova vláda. Zakazoval všechny organizace sociálně demokratické strany, masové dělnické organizace, dělnický tisk a na jeho základě se zabavovala socialistická literatura. Sociální demokraté byli pronásledováni a vypovídáni. Pod tlakem stále mohutnějšího dělnického hnutí byl v roce 1890 zrušen. — 103
- ¹⁰² K. Marx - B. Engels, Spisy 34, Praha 1971, s. 80, 91, 120, 132—133 a 135—136. — 103
- ¹⁰³ Viz dopis K. Marxe F. A. Sorgemu z 19. září 1879 (viz K. Marx - B. Engels, Spisy 34, Praha 1971, s. 468). — 116
- ¹⁰⁴ Jde o stoupence německého sociálního demokrata E. Bernsteina, který stál v čele oportunistického směru v Německu z konce 19. století, nazvaného po něm bernsteinismus. Bernstein vystoupil s revizí hlavních zásad marxistického učení a vytyčil heslo „svobody kritiky“, což znamenalo požadavek svobody pro revizi marxismu. Kritizoval Marxovo učení o zbídačování dělnické třídy, o prohlubování třídních rozporů a jejich zostřování, o krizích, nevyhnutelném krachu kapitalismu a o socialistické revoluci a diktatuře proletariátu. Proti marxistickému programu boje za osvobození dělnické třídy a za socialismus propagoval sociálreformismus, vyjádřený heslem Hnutí je vším, konečný cíl ničím. Na sjezdech

Sociálně demokratické strany Německa vystupoval s kritikou bernsteinismu Karl Kautsky, neprohlásil však dost důrazně, že revize marxismu je neslučitelná s členstvím v sociálně demokratické straně. Kritice bernsteinismu jsou věnovány Leninovy práce: Protest ruských sociálních demokratů, Náš program, Co dělat?, Marxismus a revizionismus, Názorové rozdíly v evropském dělnickém hnutí (V. I. Lenin, Sebrané spisy 4, Praha 1981, s. 173—188, 194—198; Sebrané spisy 6, Praha 1981, s. 17—203; Sebrané spisy 17, Praha 1984, s. 35—45; Sebrané spisy 20, Praha 1984, s. 84—91) aj. — 117

- ¹⁰⁵ Míni se výzva Spisovatelé, výtvarníci a umělci^[138], prostoupená duchem buržoazního patriotismu a ospravedlnování války carského Ruska proti Německu. Výzvu podepsalo mnoho akademiků a známých uměleckých osobností, jako například A. Vasněcov, V. Vasněcov, K. Korovin, sochař S. Merkurov, operní pěvec F. Šaljapin, spisovatelé M. Gorkij, A. Serafimovič, Skitalec, novináři P. Struve, N. Michajlov, D. Tichomirov a jiní a jiní.

Výzva byla uveřejněna v listu Russkoje slovo, č. 223, 28. září (11. října) 1914. — 118

- ¹⁰⁶ Odkazuje se na Úvod k brožuře Karla Marxe Třídní boje ve Francii 1848—1850^[302], který napsal Bedřich Engels roku 1895. Dne 30. března 1895 vyšel v ústředním orgánu Sociálně demokratické strany Německa Vorwärts úvodník s názvem Jak se dnes dělájí revoluce^[420], který citoval několik úryvků z Engelsova Úvodu. Při citaci a výkladu Úvodu byly vynechány nejdůležitější pasáže o revolučním boji proletariátu, proti čemuž Engels důrazně protestoval. V dopise K. Kautskému z 1. dubna 1895^[205] napsal: „K svému údivu vidím dnes ve Vorwärtsu výtah ze svého Úvodu *otiskěný bez mého vědomí* a uhlazený tak, že vypadám jako mírumilovný ctitel zákonnosti quand même“ (K. Marx - B. Engels, Spisy 39, Praha 1975, s. 485; viz též dopis P. Lafarguovi z 3. dubna 1895; tamtéž, s. 491).

Engels se domáhal, aby byl Úvod otištěn v plném znění. Ještě v roce 1895 jej uveřejnil časopis Die Neue Zeit, avšak na naléhání představenstva Sociálně demokratické strany Německa v něm byly provedeny velké škrtky. V dalších letech oportunističtí vůdcové německé sociální demokracie ve snaze odůvodnit svou reformistickou taktiku počali vykládat tento zkomolený dokument tak, jako by se Engels zřekl revoluce, ozbrojeného povstání a boje na barikádách. Autentický text Úvodu byl poprvé uveřejněn až v SSSR (viz K. Marx - B. Engels, Spisy 22, Praha 1967, s. 566—585.) — 121

¹⁰⁷ Viz K. Marx-B. Engels, Spisy 38, Praha 1974, s. 220. — 121

¹⁰⁸ Je míněn článek F. Mehringa *Vzpomínky na válku 1870*^[365], otištěný v časopise *Die Neue Zeit*, č. 1, 2. října 1914. — 122

¹⁰⁹ *Millerandismus* — oportunistický směr v sociální demokracii, nazvaný podle francouzského sociálreformisty E. A. Milleranda, který roku 1899 vstoupil do francouzské buržoazní vlády a podpořoval její protilidovou politiku.

O millerandismu se diskutovalo v roce 1900 na pařížském kongresu II. internacionály. Kongres se usnesl na smířlivécké rezoluci navržené Kautským, která sice odsuzovala účast socialistů v buržoazní vládě, ale připouštěla ji jako možnou ve „výjimečných“ případech. Tím pak francouzští socialisté odůvodňovali svou účast ve vládě imperialistické buržoazie za první světové války. — 123

¹¹⁰ *Jiskra* (stará) — první celoruský ilegální marxistický list, který v roce 1900 založil V. I. Lenin. List měl rozhodující význam pro vytvoření revoluční marxistické strany dělnické třídy v Rusku. První číslo leninské *Jiskry* vyšlo v prosinci 1900 v Lipsku, další čísla vycházela v Mnichově, od července 1902 v Londýně a od jara 1903 v Ženevě.

Z Leninova podnětu a za jeho přímé účasti vypracovala redakce *Jiskry* návrh programu strany (byl uveřejněn 1. června 1902 v *Jiskře*, č. 21) a připravila II. sjezd SDDSR, který se konal 17. (30.) července—10. (23.) srpna 1903. Na něm byl položen základ revoluční marxistické strany v Rusku.

Brzy po II. sjezdu strany se za Plechanovovy podpory zmocnili *Jiskry* menševici. Od 52. čísla přestala být *Jiskra* bojovým revolučně marxistickým orgánem. — 124

¹¹¹ *Hora a Gironda* — název dvou politických skupin buržoazie za Velké francouzské revoluce. Horou (neboli jakobíny) byli nazýváni nejradikálnější představitelé tehdejší revoluční třídy — buržoazie, kteří dokazovali, že je nutné odstranit absolutismus a feudalismus. Girondisté na rozdíl od jakobínů kolísali mezi revolucí a kontrarevolucí a paktovali se s monarchií.

Lenin nazýval „socialistickou Girondou“ oportunistický směr v sociální demokracii, kdežto revoluční sociální demokraty nazýval proletářskými jakobíny, Horou. Po rozštěpení SDDSR na bolševiky a menševiky často zdůrazňoval, že menševici jsou girondistickým proudem v dělnickém hnutí. — 124

- ¹¹² Míni se osoby z povídky N. V. Gogola Vyprávění o tom, jak se rozhňeval Ivan Ivanovič s Ivanem Nikiforovičem. — 125
- ¹¹³ Článek A. Pannekoeka Krach internacionály^[385] uveřejnil 20., 21. a 22. října 1914 švýcarský socialistický list Berner Tagwacht, č. 245, 246 a 247. — 125
- ¹¹⁴ *Mezinárodní socialistické byro* — stálý výkonný a informační orgán II. internacionály. Bylo ustaveno na základě usnesení pařížského kongresu II. internacionály, který se konal v září 1900. Sídlem byra byl Brusel. Jeho členy byli vždy dva delegáti každé národní strany. Mezinárodní socialistické byro se mělo scházet čtyřikrát do roka; v mezidobí ho řídil výkonný výbor Belgické dělnické strany. Předsedou mezinárodního socialistického byra byl E. Vandervelde, sekretářem C. Huysmans. Od roku 1905 byl členem byra za SDDSR V. I. Lenin. Později byl na Leninův návrh jmenován zástupcem ÚV SDDSR v tomto byru M. M. Litvinov.
- Poslední zasedání byra, o němž Lenin píše, se konalo v Bruselu 29. července 1914 v souvislosti s tím, že Rakousko-Uhersko vypovědělo válku Srbsku. — 126
- ¹¹⁵ *Rada spojené šlechty* — kontrarevoluční organizace feudálních statkářů, ustavená v květnu 1906 na prvním sjezdu zástupců guberniálních šlechtických společností; existovala do října 1917. Jejím hlavním cílem bylo hájit absolutistické zřízení, vlastnictví pozemkových magnátů a šlechtické výsady. V čele rady stál hrabě A. A. Bobrinskij, kníže N. F. Kasatkin-Rostovskij, hrabě D. A. Olsufjev, V. M. Puriškevič aj. Lenin ji označoval za „radu spojených feudálů“. Rada spojené šlechty se ve skutečnosti stala polovládním orgánem, který diktoval vládě zákonodárná opatření na obranu zájmů feudální šlechty. Mnozí členové Rady spojené šlechty zasedali ve Státní radě a v ústředích černosotňovských organizací. — 129
- ¹¹⁶ V. I. Lenin uvádí citát z románu N. G. Černyševského Prolog (viz N. G. Černyševskij, Prolog, Praha 1954, s. 264). — 129
- ¹¹⁷ B. Engels, Emigrantská literatura (viz K. Marx - B. Engels, Spisy 18, Praha 1966, s. 546). — 130
- ¹¹⁸ Srov. K. Marx - B. Engels, Spisy 16, Praha 1965, s. 113. — 131
- ¹¹⁹ Bolševičtí poslanci IV. státní dumy byli zatčeni v noci na 6. (19.)

listopadu 1914. Bezprostředním důvodem k jejich zatčení byla účast na poradě v Ozerkách u Petrohradu, která se konala 2.—4. (15.—17.) listopadu 1914. Kromě bolševických poslanců se jí zúčastnili zástupci petrohradské, ivanovsko-vozněsenské, charkovské a řížské bolševické organizace.

Dne 4. (17.) listopadu vtrhla na poradu policie, kterou informoval o místě jejího konání provokatér. Bolševickým poslancům G. J. Petrovskému, A. J. Badajevovi a dalším byly při prohlídce zabaveny Leninovy teze o válce a 33. číslo listu Social-demokrat, v němž byl otištěn manifest ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku. Všichni účastníci porady byli pozatýkáni, kromě bolševických poslanců, kteří zatčení unikli vzhledem k poslanecké imunitě. Za dva dny však byli rovněž zatčeni, předáni soudu a odsouzeni k doživotnímu vyhnanství ve východní Sibiři. Výsledkům soudního řízení s bolševickými poslanci věnoval Lenin zvláštní článek Co dokázal proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska?, který byl otištěn v listu Social-demokrat, č. 40 z 29. března 1915 (viz tento svazek, s. 191—199). — 133

¹²⁰ Sjezd Sociálně demokratické strany Švédska se konal 23. listopadu 1914 ve Stockholmu. Hlavním bodem jeho programu bylo stanovisko k válce. Za ÚV SDDSR pozdravil sjezd A. D. Šljapnikov, který přečetl deklaraci obsahující výzvu k boji proti imperialistické válce a odsuzující zradu vůdců německé sociální demokracie a socialistických stran jiných zemí, jež se daly cestou sociálšovinismu. Vůdce pravého křídla švédské sociální demokracie C. H. Branting však navrhl, aby bylo vysloveno politování nad oním místem deklarace, v němž se odsuzovalo počínání německé sociální demokracie, a prohlásil, že sjezdu švédských sociálních demokratů „nepřísluší odsuzovat jiné strany“. Proti Brantingovu návrhu vystoupil vůdce levice švédské sociální demokracie K. Höglund a uvedl, že četní švédští sociální demokraté sdílejí názor vyjádřený v deklaraci ÚV SDDSR. Sjezd však schválil většinou hlasů Brantingův návrh. Za menševický organizační výbor vystoupil na sjezdu J. Larin. Zpráva o sjezdu byla otištěna v 36. čísle listu Social-demokrat 9. ledna 1915. — 134

¹²¹ *Organizační výbor (OV)* — řídicí ústředí menševiků; byl ustaven v roce 1912 na srpnové konferenci likvidátorů. Za první světové války zastával sociálšovinistické stanovisko, schvaloval válku vedenou carismem, šířil nacionalistické a šovinistické názory. Vydával časopis Naša zarja a po jeho zastavení Naše dělo, později Dělo, a list Rabočeje utro, později Utro. Vyvíjel činnost až do

zvolení ústředního výboru menševické strany v srpnu 1917. Kromě organizačního výboru, který působil v Rusku, existoval zahraniční sekretariát organizačního výboru, složený z pěti tajemníků (P. B. Axelrod, I. S. Astrov-Poves, J. O. Martov, A. S. Martynov a S. J. Semkovskij), který zaujímal postoj blízký centrismu, a ačkoli se oháněl internacionalistickými frázemi, podporoval ve skutečnosti ruské sociálšovinisty. Tento sekretariát vydával vlastní orgán, list *Izvěstija zagraničnogo sekretariata organizacionnogo komiteta Rossijskoj social-demokratičeskoj rabočej partii*, který vycházel od února 1915 do března 1917. — 134

- ¹²² Jsou míněni kavkazští menševici-likvidátoři, Bund (Všeobecný židovský dělnický svaz v Litvě, Polsku a Rusku) a představitelé Sociální demokracie Království polského a Litvy (SDKPaL), kteří podporovali likvidátory. — 134
- ¹²³ Brožuru G. V. Plechanova *O válce*. Odpověď soudruhu Z. P.^[136], jež vyšla koncem prosince 1914, kritizoval Lenin v článku *Ruští Südekumové* (viz tento svazek, s. 141—147) a v jiných dílech. — 135
- ¹²⁴ Lenin má na mysli odpověď petrohradských likvidátorů [N. Čerevanina (F. A. Lipkina), P. P. Maslova, A. N. Potresova a dalších] na telegram E. Vandervelda, v němž vyzýval ruské sociální demokraty, aby se nestavěli proti válce. Odpověď byla otištěna ve 34. čísle listu *Social-demokrat*. Likvidátoři v ní ospravedlňovali účast belgických, francouzských a britských socialistů v buržoazních vládách, plně schvalovali stanovisko sociálšovinistů a prohlášovali, že sami se ve své činnosti v Rusku proti válce nestavějí. — 138
- ¹²⁵ *Berner Tagwacht* — list, orgán Švýcarské sociálně demokratické strany, vychází od roku 1893 v Bernu. V letech 1909—1918 byl redaktorem tohoto listu R. Grimm. Na počátku první světové války uveřejňoval list články K. Liebknechta, F. Mehringa a dalších levicových sociálních demokratů^[222], od roku 1917 otevřeně podporoval sociálšovinisty. Dnes je stanovisko listu k hlavním otázkám vnitřní a zahraniční politiky shodné se stanoviskem buržoazních listů. — 138
- ¹²⁶ Organizační výbor menševiků oznámil, že bude vydávat vlastní orgán *Otkliki*, ale k vydávání nedošlo. — 139
- ¹²⁷ Je míněna noticka *Z ruských sociálně demokratických kruhů*

- v zahraničí^[415], otištěná v listu Berner Tagwacht, č. 291 z 12. prosince 1914. — 139
- ¹²⁸ *Mysl* — deník eserské strany; vycházel v Paříži od listopadu 1914 do března 1915 za redakce M. Natansona a V. Černova. Na příkaz francouzské vlády byl zastaven. — 139
- ¹²⁹ Lenin má na mysli rezoluci O narodnicích^[61], která byla schválena na poradě ÚV SDDSR se stranickými pracovníky, jež se konala 23. září—1. října (6.—14. října) 1913 v Poroninu nedaleko Krakova a z konspiračních důvodů se nazývala „letní“ nebo „srpnová“ (viz Sebrané spisy 24, Praha 1985, s. 87—89). — 140
- ¹³⁰ *Trojdhoda neboli Dohoda* (fr. Entente) — imperialistický blok Velké Británie, Francie a carského Ruska, který se definitivně zformoval v roce 1907 jako protiváha imperialistického Trojspolku Německa, Rakousko-Uherska a Itálie. Založení Dohody předcházelo uzavření francouzsko-ruského paktu v letech 1891—1893 a britsko-francouzské dohody v roce 1904. Podepsáním britsko-ruské dohody v roce 1907 bylo formování Trojdhody dovršeno. Za první světové války se k bloku Velké Británie, Francie a Ruska připojily USA, Japonsko, Itálie a řada jiných států. — 141
- ¹³¹ Srov. K. Marx-B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 56—59. — 142
- ¹³² Lenin má na mysli práci B. Engelse Pád a Rýn^[206] (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 13, Praha 1963, s. 259—302). — 142
- ¹³³ *Naša zarja* — legální měsíčník menševiků-likvidátorů; vycházel v Petrohradě od ledna 1910 do září 1914. Časopis řídil A. N. Potresov, spolupracovali s ním S. O. Cederbaum (V. Ježov), F. I. Dan a jiní. Časopis se stal centrem likvidátorů v Rusku. V rezoluci VI. (pražské) celoruské konference SDDSR z roku 1912 se uvádělo, že „část sociálních demokratů sdružených kolem časopisů *Naša zarja* a *Dělo žizni* nyní otevřeně hájí směr, který celá strana označila za produkt buržoazního vlivu na proletariát“ (Sebrané spisy 21, Praha 1985, s. 183). — 142
- ¹³⁴ Lenin má na mysli interview, které poskytl P. B. Axelrod spolupracovníkovi listu Golos R. Grigorjevovi 2. prosince 1914 v Curychu. Interview^[17] bylo otištěno 22. a 23. prosince 1914 v listu Golos, č. 86 a 87. — 143
- ¹³⁵ Viz K. Marx-B. Engels, Spisy 16, Praha 1965, s. 64. — 144

¹³⁶ Je míněna rezoluce Dobytí moci a spojenectví s buržoazními stranami^[276], kterou schválil pařížský kongres II. internacionály při projednávání otázky millerandismu. V rezoluci, kterou navrhl Kautsky, se pravilo, že „vstup určitého socialisty do buržoazní vlády nemůže být pokládán za normální začátek dobytí politické moci, ale za vynucený dočasný a výjimečný prostředek v boji s obtížnými okolnostmi“. Později se na tento bod rezoluce často odvolávali oportunisté, aby ospravedlnili svou spolupráci s buržoazií. — 146

¹³⁷ Článek *Jakou „jednotu“ proklamoval Larin na švédském sjezdu?* napsal Lenin v souvislosti s projevem menševika J. Larina (M. A. Lurjeho) na sjezdu Sociálně demokratické strany Švédska ve Stockholmu 23. listopadu 1914.

Čtrnáct podmínek jednoty v SDDSR, které Lenin uvádí, je převzato z Leninovy Zprávy ÚV SDDSR a směrnice delegaci ÚV na bruselské poradě (viz Sebrané spisy 25, Praha 1985, s. 379—421). — 148

¹³⁸ *Blok z 3. července* neboli *bruselský blok* vytvořili proti bolševikům likvidátoři, trockisté, vperjodovci, plechanovovci, bundovci a představitelé zakavkazské oblastní organizace na neoficiální poradě, která se konala po „sjednocovací“ poradě v Bruselu.

Bruselská „sjednocovací“ poradá, svolaná výkonným výborem mezinárodního socialistického byra na základě usnesení prosincového zasedání MSB z roku 1913, probíhala ve dnech 16.—18. července 1914. Byly na ní zastoupeny: ÚV SDDSR (bolševici), organizační výbor (menševici), Plechanovova skupina Jednota, skupina Vperjod, Bund, Sociální demokracie Lotyšského kraje, Sociální demokracie Litvy, polští sociální demokraté, polská sociálně demokratická opozice a PSS-levice. Za výkonný výbor MSB se porady zúčastnili E. Vandervelde, C. Huysmans, K. Kautsky, A. Němec a další. Vedoucí činitelé MSB se dávno před poradou tajně domluvili s likvidátory o společném postupu proti bolševikům.

Lenin a bolševici si uvědomovali pravý účel bruselské porady, ale odmítnout účast na ní nemohli, neboť by to dělníci v Rusku nepochopili. ÚV SDDSR tedy vyslal na konferenci delegaci v tomto složení: I. Armandová (Petrovová), I. F. Popov (Pavlov) a M. F. Vladimírskij (Kamskij). Lenin tyto soudruhy na poradě důkladně připravil: napsal pro ně zprávu a podrobné instrukce, vybavil je nezbytnými materiály, dokumenty a faktografickými údaji demaskujícími oportunismus menševiků-likvidátorů a jejich spojenců.

Lenin řídil delegaci ÚV z Poronina, udržoval s ní co nejužší kontakt a dával jí praktické rady a pokyny.

Zprávu ÚV SDDSR přednesla francouzsky I. Armandová^[61]. Vedoucí činitelé MSB jí nedovolili dočíst zprávu do konce, a tak Armandová byla nucena číst pouze část a poté přejít k podmínkám jednoty, které stanovili bolševici. Tyto podmínky menševici a vůdcové II. internacionály přijali s pobouřením a výhrůžkami bolševikům. K. Kautsky navrhl jménem MSB rezoluci o sjednocení SDDSR, v níž se tvrdilo, že v sociální demokracii Ruska neexistují žádné podstatné neshody, jež by bránily sjednocení. Kautského podporoval organizační výbor i Plechanov se svými nevybíravými útoky proti delegaci ÚV a proti Leninovi. Chybné stanovisko zaujala R. Luxemburgová, která se spolu s Plechanovem, Vanderfeldem, Kautským a dalšími vyslovovala pro sjednocení bolševiků s menševiky. Protože schvalování rezoluce nebylo v kompetenci porady, bolševici a lotyšští sociální demokraté o ní odmítli hlasovat. Rezoluce MSB však byla většinou hlasů schválena^[157].

Bolševici vedení Leninem odmítli podřídit se usnesením bruselské porady a ukázali mezinárodnímu proletariátu pravé záměry „sjednocovatelů“. Pokus oportunistických vůdců II. internacionály zlikvidovat bolševickou stranu ztroskotal.

„Bruselský“ blok byl pokryteckým maskováním politiky bezzásadového postoje všech jeho účastníků a brzy se rozpadl. — 148

¹³⁹ *Levice* — míní se PSS-levice, tj. Polská dělnická strana. Vznikla v roce 1906 po rozštěpení Polské socialistické strany (Polska Partia Socjalistyczna), reformistické nacionalistické strany. Levice neodmítala nacionalismus důsledně, ale zřekla se celé řady nacionalistických požadavků PSS a teroristických metod boje. V taktických otázkách se shodovala s ruskými menševiky-likvidátory a společně s nimi bojovala proti bolševikům. Na bruselské poradě se zástupce levice spojil s menševiky proti bolševikům.

Pod vlivem bolševické strany a Sociální demokracie Království polského a Litvy (SDKPaL) levice postupně přecházela na důsledné revoluční pozice. Za první světové války se většina členů PSS-levice hlásila k internacionalismu. V prosinci 1918 se levice sloučila se SDKPaL. Sloučené strany vytvořily Komunistickou dělnickou stranu Polska (od roku 1925 se nazývala Komunistická strana Polska). — 148

¹⁴⁰ Je míněna rezoluce ke zprávám, schválená na V. (celoruské) konferenci SDDSR^[155], která se konala 21.—27. prosince 1908 (3.—9. ledna 1909) v Paříži, a rezoluce O situaci ve straně, schvá-

lená na plenárním zasedání ÚV SDDSR^[141], které se konalo rovněž v Paříži 2.—23. ledna (15. ledna—5. února) 1910 (srov. KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 165—166 a 199—201). — 148

- ¹⁴¹ *Naša rabočaja gazeta* — deník menševiků-likvidátorů; vycházel legálně od května do července 1914 v Petrohradě. — 148
- ¹⁴² *Kulturně národnostní autonomie* — protimarxistický, buržoazně nacionalistický program řešení národnostní otázky; vypracovali jej rakouští sociální demokraté O. Bauer a K. Renner. Schwálila ho Rakouská sociálně demokratická strana i další strany II. internacionály. Menševici-likvidátoři a bundovci v Rusku, kteří vystupovali proti hlavnímu bodu bolševického programu řešení národnostní otázky — „právu národů na sebeurčení“, požadovali „kulturně národnostní autonomii“. Lenin kritizoval požadavek „kulturně národnostní autonomie“ v pracích Kritické poznámky k národnostní otázce, O právu národů na sebeurčení (viz Sebrané spisy 24, Praha 1985, s. 143—178, a Sebrané spisy 25, Praha 1985, s. 273—337) a v jiných dílech. — 149
- ¹⁴³ Je míněno usnesení II. sjezdu SDDSR O socialistech-revolucionářích a usnesení V. (londýnského) sjezdu SDDSR o poměru k neproletářským stranám (srov. KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, 1898—1924, Praha 1984, s. 55 a 147—149). — 149
- ¹⁴⁴ *Pojišťovací rada* byla zvolena petrohradskými dělníky 2. (15.) března 1914. Menševici-likvidátoři byli ve volbách do této rady úplně poraženi — tři čtvrtiny účastníků shromáždění volitelů se vyslovily pro mandát bolševiků a odmítly mandát bloku likvidátorů a eserů. Členy pojišťovací rady byli zvoleni: S. D. Čudin (kovodělný závod), N. I. Iljin (Něvský závod na výrobu stearínu), S. I. Jankin (hřebíkárna), G. I. Osipov (muniční továrna) a G. M. Škapin (Putilovův závod); za náhradníky byli zvoleni F. A. Amosov (Něvský závod na výrobu stearínu), V. M. Caplin (Něvské loděnice), A. S. Kuklin (závod Lessner junior), P. I. Sudakov (kovo-dělný závod), N. M. Švernik (Ericsonova továrna) a další. Menševici-likvidátoři vyzývali dělníky, aby se usnesením pojišťovací rady nepodřizovali. — 149
- ¹⁴⁵ *Strachovanije rabočich* — časopis menševiků-likvidátorů; vycházel v letech 1912—1918 v Petrohradě. — 149

¹⁴⁶ *Čcheidzeho frakce* — menševická frakce ve IV. státní dumě, v jejímž čele stál N. S. Čcheidze. Za první světové války zastávala centristické stanovisko, ve skutečnosti však podporovala politiku ruských sociálšovinistů. Oportunistickou linii této frakce kritizoval Lenin v článcích Čcheidzeho frakce a její úloha, Má organizační výbor a Čcheidzeho frakce svou vlastní linii? a v jiných dílech (viz Spisy 23, Praha 1957, s. 178—182; Spisy 22, Praha 1959, s. 144—150). — 149

¹⁴⁷ *Návrh deklarace ÚV SDDSR pro londýnskou konferenci socialistů zemí Dohody* napsal Lenin po obdržení zprávy M. M. Litvinova o svolání konference a poslal mu jej do Londýna, aby ho na konferenci přečetl. N. K. Krupská poslala kopii návrhu deklarace A. G. Šljapnikovovi v dopise, v němž ho informovala o svolání londýnské konference a o tom, že návrh byl poslán Litvinovovi.

Konference socialistů zemí Dohody se konala v Londýně 14. února 1915. Zúčastnili se jí zástupci sociálšovinistů, různých pacifistických skupin a politických stran: Nezávislé labouristické strany (J. Keir Hardie, R. MacDonald aj.), Britské socialistické strany, Labouristické strany, Fabiánské společnosti, Francouzské socialistické strany (M. Sembat, E. Vaillant, J. Longuet, A. Thomas, A. Compère-Morel), Generální konfederace práce (L. Jouhaux), Belgické socialistické strany (E. Vandervelde aj.), eserů (V. M. Černov, Bobrov [M. A. Natanson] a I. A. Rubanovič). Menševický organizační výbor na konferenci zastupoval V. Majskij.

Na programu konference byly tyto otázky: 1. práva národů; 2. kolonie; 3. záruky budoucího míru.

Ačkoli bolševici nebyli na konferenci pozváni, M. M. Litvinov se na ni na Leninův pokyn dostavil, aby přečetl deklaraci ÚV SDDSR, vypracovanou podle Leninova návrhu. V deklaraci se žádalo, aby socialisté odešli z buržoazních vlád, úplně se rozešli s imperialisty, vedli rozhodný boj proti imperialistickým vládám a odsoudili hlasování pro válečné úvěry. Při čtení deklarace byl Litvinov přerušen a zbaven slova; nato odevzdal text deklarace předsednictvu a z konference odešel. Deklarace byla otištěna 29. března 1915 ve 40. čísle ústředního orgánu SDDSR Sociál-demokrat. Viz Leninovy články O londýnské konferenci a Na okraj londýnské konference (tento svazek, s. 181—183 a 200—202). — 151

¹⁴⁸ *Dzvin* — legální buržoazně nacionalistický měsíčník; vycházel ukrajinsky v Kyjevě od ledna 1913 do poloviny roku 1914. Celkem vyšlo 18 čísel. Do časopisu přispívali G. Alexinskij, P. Axelrod,

D. Doncov, L. Jurkevyc (Rybalka), V. Levinskij, S. Petljura, L. Trockij, V. Vynnyčenko aj.

Autorem článku Ukrajina a válka byl V. Levinskij. — 153

- ¹⁴⁹ *Svaz osvobození Ukrajiny* — buržoazně nacionalistická organizace, kterou založila skupina ukrajinských buržoazních nacionalistů na začátku první světové války. Svaz počítal s tím, že carské Rusko bude ve válce poraženo, a stanovil si za úkol usilovat o oddělení Ukrajiny od Ruska a o vytvoření buržoazně statkářské ukrajinské monarchie pod německým protektorátem. — 153
- ¹⁶⁰ Stať *Pod cizí vlajkou* napsal Lenin pro legální marxistický sborník, který měl být vydán v Rusku v roce 1915. Carská cenzura sborník zadržela; vyšel pak s cenzurními zásahy až po únorové revoluci. V březnu 1917 vydalo sborník v původní podobě vydavatelství Priliv v Moskvě jako první vydání. Obsahoval článek V. I. Lenina *Pod cizí vlajkou* (s podpisem N. Konstantinov), J. M. Sverdlova *Rozkol v německé sociální demokracii* (s podpisem A. Michajlovič), V. P. Nogina *Válka a hospodářské postavení dělnické třídy* (s podpisem M. Fabričnyj), M. S. Olminského *Plány ruských liberálů* a další články. — 155
- ¹⁶¹ *Naše dělo* — měsíčník, orgán menševiků-likvidátorů. Začal vycházet v lednu 1915 místo zastaveného časopisu *Naša zarja*. *Naše dělo* bylo hlavním orgánem sociálšovinistů v Rusku. Spolupracovali s ním N. Čerevanin, J. Majeuskij, P. P. Maslov, A. N. Potresov aj. Celkem vyšlo šest čísel. — 157
- ¹⁶² Je míněna stať K. Kaustského *Internacionalismus a válka*^[39], otištěná roku 1915 v 1. a 2. čísle časopisu *Naše dělo*. — 166
- ¹⁶³ *Posibilisté* — maloburžoazní reformistický směr ve francouzském socialistickém hnutí, jenž odváděl proletariát od revolučních metod boje. Posibilisté doporučovali, aby se boj dělnictva omezil jen na to, co je v rámci kapitalismu „možné“ (possible). — 173
- ¹⁶⁴ *Obštedelovci* (známí též jako „širocí socialisté“) — oportunistický směr v Bulharské dělnické sociálně demokratické straně, který od roku 1900 vydával časopis *Obšto delo*. Po rozštěpení této strany na X. sjezdu v roce 1903 v Ruse vytvořili vlastní reformistickou sociálně demokratickou stranu. Za první světové války zastávali sovinistické stanovisko. V roce 1942 se jejich levé křídlo přimklo k Vlastenecké frontě, vytvořené pod vedením komunistické strany,

a v srpnu 1948 splynulo s komunistickou stranou na ideovém základě a organizačních zásadách marxismu-leninismu. Bulharská komunistická strana pak změnila název na Bulharská dělnická strana (komunistů).

Těšňáci — revoluční směr v Bulharské dělnické sociálně demokratické straně, který se v roce 1903 ustavil v samostatnou Bulharskou dělnickou sociálně demokratickou stranu. Zakladatelem a vůdcem těšňáků byl D. Blagoev, později stáli v jejich čele Blagoevovi žáci J. Dimitrov, V. Kolarov aj. V letech 1914—1918 vystupovali těšňáci proti imperialistické válce. V roce 1919 vstoupili do Komunistické internacionály a založili Bulharskou komunistickou stranu (těšňích socialistů). — 176

¹⁵⁵ *The Daily Citizen* — deník, orgán oportunistického bloku Labouristické strany, fabiánů a Nezávislé labouristické strany. Vycházel v Londýně a Manchesteru v letech 1912—1915. — 176

¹⁵⁶ *The Daily Herald* — orgán Britské socialistické strany; vycházel v Londýně od dubna 1912; od roku 1922 je orgánem labouristické strany. — 176

¹⁵⁷ *Fabiáni* — členové anglické reformistické organizace Fabiánská společnost založené roku 1884. Tato společnost byla pojmenována podle římského vojevůdce z 3. století před n. l. Quinta Fabia Maxima Verruccsa, zvaného Cunctator [Váhavec], protože volil ve válce s Hannibalem vyčkávací taktiku a vyhýbal se rozhodujícím bojům. Členy Fabiánské společnosti byli převážně představitelé buržoazní inteligence — vědci, spisovatelé a politikové (jako například S. a B. Webbovi, G. B. Shaw, R. MacDonald aj.); popírali nutnost třídního boje proletariátu a socialistické revoluce a tvrdili, že přechod od kapitalismu k socialismu je možný pouze pomocí drobných reforem a postupných přeměn společnosti. Lenin charakterizoval fabianismus jako „směr krajního oportunismu“ (Sebrané spisy 16, Praha 1984, s. 348). V roce 1900 vstoupila Fabiánská společnost do labouristické strany. „Fabiánský socialismus“ je jedním ze zdrojů labouristické ideologie.

Za první světové války zaujímali fabiáni sociálšovinistické stanovisko. Charakteristiku fabiánů viz v Leninově článku Anglický pacifismus a anglický odpor k teorii (tento svazek, s. 287—293). — 176

¹⁵⁸ *Labouristická strana* (Labour Party) nevznikla jako politická strana v běžném smyslu; byla založena v roce 1900 jako federace odbo-

rových svazů (tradeunionů) a socialistických organizací a skupin pod názvem Výbor dělnického zastoupení, jehož cílem bylo dosáhnout zastoupení dělníků v parlamentě. V roce 1906 se Výbor přejmenoval na Labour Party. Členové tradeunionů se automaticky stávají členy strany, pokud platí stranické příspěvky. V čele labouristické strany stojí výkonný výbor, který spolu s generální radou tradeunionů a výkonným výborem Družstevní strany tvoří takzvanou Národní radu práce. K labouristické straně se úzce přimyká Družstevní strana, která je jejím kolektivním členem, a Nezávislá labouristická strana (Independent Labour Party). Labouristická strana je svou ideologií a taktikou organizace oportunistická. Už od jejího zrodu sledují její vůdcové politiku třídní spolupráce s buržoazií; za první světové války zaujímali sociálně-vinistické stanovisko.

Labouristé několikrát sestavovali vlády (v letech 1924, 1929, 1945 a 1950), které vždy prováděly politiku britského imperialismu. Nespokojenost britských pracujících s reakční politikou vedení labouristické strany vedla k tomu, že ve straně vzniklo levé křídlo, které vystupuje proti oficiální politice jejího vedení. — 176

¹⁵⁹ Jde o list Berner Tagwacht. V 9. čísle tohoto listu z 13. ledna 1915 byl v rubrice Kronika strany^[402] uveden výňatek z listu Gothaer Volksblatt, který zde Lenin cituje. — 178

¹⁶⁰ *Chartismus* (z anglického charter — charta) — masové revoluční hnutí anglických dělníků v 30.—40. letech 19. století. Organizačním centrem hnutí proletariátu se stalo Sdružení londýnských dělníků. Jeho vedení vypracovalo petici adresovanou parlamentu, jež byla uveřejněna v květnu 1838. Tato Charta lidu obsahovala šest programových článků: všeobecné volební právo pro muže od 21 let, tajné hlasování, zrovnoprávnění volebních obvodů, zrušení majetkového censu pro kandidáty na poslance parlamentu, stanovení platu pro poslance a každoroční parlamentní volby. Hnutí začalo velkými shromážděními a demonstracemi pod heslem boje za prosazení Charty lidu. V červenci 1840 bylo založeno Národní chartistické sdružení, první masová strana dělníků v dějinách dělnického hnutí.

Dne 2. května 1842 předložili chartisté parlamentu druhou petici, která již zahrnovala řadu požadavků sociálního charakteru (zkrácení pracovního dne, zvýšení mezd aj.). Parlament ji zamítl. Chartisté na to odpověděli generální stávkou.

V roce 1848 plánovali chartisté hromadný pochod k parlamentu s třetí peticí, ale vláda použila vojsko a pochod zmařila. Parlament

petici projednal až po několika měsících a opět zamítl. Po roce 1848 začalo chartistické hnutí upadat. Jeho neúspěch pramenil hlavně z toho, že nemělo jasný program a taktiku a důsledně revoluční vedení. Chartisté však měli obrovský vliv jak na politické dějiny Anglie, tak i na rozvoj mezinárodního dělnického hnutí. Lenin charakterizoval chartismus jako „první široké; opravdu masové, politicky vyhraněné a proletářsky revoluční hnutí“ (Spisy 29, Praha 1962, s. 303). — 179

¹⁶¹ Jde o povstání pařížského proletariátu 23.—26. června 1848, kterého se zúčastnilo asi 45 000 lidí. Během bojů bylo postaveno přes 600 barikád. Nejrozšířenějším heslem povstalců bylo heslo Ať žije demokratická a sociální republika!. Povstání bylo krutě potlačeno. Červnové povstání bylo vyvrcholením revoluce 1848—1849 v Evropě. Lenin je nazval první velikou občanskou válkou mezi proletariátem a buržoazií (viz Spisy 29, Praha 1962, s. 304). — 179

¹⁶² Je míněna celoruská říjnová stávka a prosincové ozbrojené povstání v Moskvě za první revoluce v Rusku roku 1905.

Říjnové generální stávky se zúčastnilo přes dva milióny lidí. Stávka probíhala pod hesly svrhnout samoděržaví, aktivně bojkotovat Bulyginovu dumu, svolat Ústavodárné shromáždění a zřídit demokratickou republiku. Celoruská říjnová stávka prokázala sílu a rozmach dělnického hnutí, dala podnět k rozvinutí revolučního boje na vesnici, v armádě a v námořnictvu a přivedla proletariát k prosincovému ozbrojenému povstání. O říjnové stávce viz Leninův článek Celoruská politická stávka (Sebrané spisy 12, Praha 1982, s. 23—26).

Dne 5. (18.) prosince 1905 se moskevská městská konference bolševiků usnesla vyhlásit jako výraz vůle dělníků generální stávku a zahájit ozbrojený boj. Na výzvu moskevského sovětu byla stávka zahájena 7. (20.) prosince. Dne 10. (23.) prosince přerostla v ozbrojené povstání. Hlavními ohnisky povstání byly moskevské čtvrti Presňa, Zamoskvorečí, rogožsko-simonovský obvod a obvod Kazaňské dráhy. Boje trvaly devět dní. Presňa se stala hlavní tvrzí povstání, jeho centrem, kde se soustředily nejlepší bojové družiny moskevských dělníků. Dělníci bojovali obětavě, neměli však ještě zkušenosti s vedením ozbrojeného boje, chyběly jim také potřebné zbraně a neměli dostatečné spojení s vojskem. Moskevské povstání nepřerostlo v povstání celoruské. Jeho celkové řízení zaostávalo za živelně narůstajícím hnutím mas. Hned na začátku povstání byli pozatýkáni vedoucí pracovníci moskevského výboru bolševiků. V boji se uplatňovala obranná, a nikoli útočná

taktika. Menševici a eseri mařili rozvíjení bojových akcí a řádali zastavení ozbrojeného boje. Carská vláda přesunula do Moskvy vojenské jednotky z Petrohradu, Tveru a ze Západního kraje. Dne 17. (30.) prosince zaútočilo vojsko na Presňu a utopilo povstání v krvi. Ve snaze zachovat revoluční síly a připravit se na další boj se moskevský výbor strany a moskevský sověť 19. prosince 1905 (1. ledna 1906) rozhodly upustit od dalšího ozbrojeného odporu.

Vzápětí po Moskvě vzplanula v prosinci 1905 a v lednu 1906 povstání v řadě dalších míst: v Nižním Novgorodě, v Rostově na Donu, v Novorossijsku, v Doněcké pánvi, v Jekatěrinoslavi, v Permu (Motovilicha), v Ufě, v Krasnojarsku a v Čitě. K velkým ozbrojeným vystoupením došlo v Zakavkazsku, v Polsku, v Pobaltí a ve Finsku. Ale všechna tato navzájem izolovaná povstání byla carskou vládou tvrdě potlačena.

Prosincové ozbrojené povstání bylo kulminačním bodem revoluce. Lenin vysoce oceňoval význam prosincového povstání a napsal, že lid v něm „dostal bojový křest. Zocelil se v povstání. Připravil řady bojovníků, kteří zvítězili v roce 1917“ (Spisy 31, Praha 1955, s. 536). O prosincovém ozbrojeném povstání viz též Leninův článek Poučení z moskevského povstání (Sebrané spisy 13, Praha 1983, s. 390—398). — 179

¹⁶³ *Sovremennik* — měsíčník pro literaturu, politiku, vědu, historii a umění; vycházel v letech 1911—1915 v Petrohradě. Kolem časopisu se sdružovali menševici-likvidátoři, eseri, lidoví socialisté a levicoví liberálové. Významnou úlohu v počátcích jeho existence sehrál A. V. Amfitěatrov; v letech 1913—1915 stál v čele časopisu N. Suchanov (N. N. Gimmer). K jeho spolupracovníkům patřili V. M. Černov, F. I. Dan, J. D. Kuskovová, L. Martov, G. V. Plechanov, S. N. Prokopovič aj. Časopis neměl žádné spojení s dělnickými masami. Jeho zaměření charakterizoval Lenin v roce 1914 jako „směsici národnictví a marxismu“ (Sebrané spisy 25, Praha 1985, s. 172). Za první světové války zastával časopis sociálšovinistické stanovisko. — 180

¹⁶⁴ *Labour Leader* — týdeník; vychází od roku 1891. Od roku 1893 je orgánem britské Nezávislé labouristické strany. Od roku 1922 vycházel pod názvem *New Leader* a od roku 1946 vychází pod názvem *Socialist Leader*. — 182

¹⁶⁵ *Konference zahraničních sekcí SDDSR* se konala 14.—19. února (27. února—4. března) 1915 v Bernu. Byla svolána z Leninovy iniciativy a měla význam celostranické konference, neboť za války

nebylo možné svolat sjezd strany nebo celoruskou konferenci SDDSR.

Na konferenci byli zástupci ÚV SDDSR, jejího ústředního orgánu listu Social-demokrat, sociálně demokratické organizace žen a zástupci pařížské, curyšské, bernské, lausannské, ženevské a londýnské zahraniční sekce SDDSR a baugyské skupiny. Konference se zúčastnili V. I. Lenin, N. K. Krupská, I. F. Armandová, V. M. Kasparov, G. L. Šklovskij, F. Iljin, N. V. Krylenko, I. Kornbljum, M. M. Charitonov, G. J. Beleňkij, G. J. Zinovjev, N. I. Bucharin aj. Jako hosté byli na konferenci všichni členové bernské sekce a někteří členové lausannské sekce a baugyské skupiny. Lenin byl delegován ústředním výborem a ústředním orgánem SDDSR a celou konferenci řídil.

Konference měla tento program: 1. zprávy organizací, 2. válka a úkoly strany (vztah k jiným politickým skupinám), 3. úkoly zahraničních organizací (postoj ke společným akcím různých skupin), 4. ústřední orgán a nový list, 5. postoj ke „koloniálním“ záležitostem (otázky emigrantských „kolonií“), 6. volby výboru zahraničních organizací, 7. různé. Hlavním bodem programu konference byla otázka války a úkoly strany. Referát k této otázce přednesl Lenin.

Ve svém referátu rozvinul Lenin teze manifestu ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku. Jak ukázaly rezoluce montpelliérské sekce a zvláště baugyské skupiny, schválené před konferencí, někteří členové bolševických sekcí nepochopili Leninovo pojetí občanské války: měli námítky proti heslu porážky „vlastní“ vlády — vytyčovali heslo míru a neuvědomovali si nutnost a důležitost boje proti centrismu. Během diskuse na konferenci byly tyto otázky objasněny a Leninovy teze získaly jednomyslnou podporu. Pouze Bucharin trval na mylných zásadách rezoluce baugyské skupiny a měl námítky proti heslům strany a mezinárodní sociální demokracie, jak je vytyčil Lenin. Bucharin ve svých tezích, které Lenin později označil za „vrchol nesmyslu; ostudu; poloanarchismus“ (Spisy 35, Praha 1957, s. 187), vystupoval proti požadavku práva národů na sebeurčení a vůbec proti požadavkům minimálního programu a prohlásil, že „jsou v rozporu“ se socialistickou revolucí. Na konferenci však nikdo Bucharinovy teze nepodporoval.

Živou diskusí vyvolalo heslo Spojené státy evropské. Jak píše Lenin ve svém úvodu k rezolucím konference, měla tato diskuse jednostranně politický charakter a bylo rozhodnuto tuto otázku odložit, dokud nebude v tisku posouzena ekonomická stránka věci. Avšak k širokému posouzení hesla Spojené státy evropské v tisku nedošlo. Otázka byla vyčerpána tím, že byl ve 44. čísle listu Social-

demokrat uveřejněn Leninův článek O hesle Spojené státy evropské, v němž Lenin objasnil nesprávnost tohoto hesla (viz tento svazek, s. 373—377).

V rezolucích k Leninovu referátu stanovila bernská konference úkoly a taktiku bolševické strany za války.

Konference schválila tyto rezoluce: Úkoly zahraničních organizací SDDSR, Postoj ke „koloniálním záležitostem“ a o Sbírkách ve prospěch ústředního orgánu. V souvislosti s pokusem baugyské skupiny vydávat vlastní list, nezávislý na ústředním orgánu SDDSR, byla na konferenci projednávána otázka: ústřední orgán a nový list. V rezoluci k této otázce vyjádřila konference naprostou solidaritu s ideovým zaměřením ústředního orgánu a s jeho stanoviskem k válce a konstatovala, že je nutné, aby ústřední orgán vycházel častěji; ve 3. bodu, který napsal Lenin (viz tento svazek, s. 393), se pravilo, že konference vyzývá členy zahraničních sekcí, aby soustavně spolupracovali s ústředním orgánem. V dodatku k této rezoluci, který nebyl zveřejněn, konference zdůraznila, že není žádoucí, aby baugyská skupina vydávala vlastní list, a vyzvala všechny stranické síly, aby se semkly kolem celostranických institucí, uvedených v rezolucích konference. Konference zvolila nový výbor zahraničních organizací strany.

Lenin vysoce hodnotil význam bernské konference a vynakládal velké úsilí na to, aby její rezoluce byly co nejvíce rozšířeny, neboť, jak zdůrazňoval, jsou přesným výkladem zásad a taktiky strany. Všechny hlavní rezoluce konference byly s Leninovým úvodem otištěny v listu Social-demokrat a rovněž jako příloha k Leninově brožůře Socialismus a válka, která vyšla rusky a německy. Rezoluce bernské konference vyšly také francouzsky jako leták, který byl rozdáán delegátům zimmerwaldské socialistické konference a rozeslán levicovým silám mezinárodní sociální demokracie. Rezoluce konference viz KSSS v rezolucích a usneseníh sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 280—286. — 184

¹⁶⁶ Oficiální stanovisko Bundu k válce bylo zformulováno v manifestu ÚV Bundu, schváleném v listopadu 1914 a uveřejněném v 7. čísle listu Informacionnyj listok v lednu 1915. Ústřední výbor Bundu vyzýval k boji za mír „organizovaným nátlakem na vlády všech válčících zemí“. Když Lenin hovoří o germanofilském šovinismu, má zřejmě na mysli referát jednoho z vůdců Bundu V. Kosovského (M. J. Levinsona) 10. října v Bernu a jeho článek Osvobozenecká legenda^[44] v 7. čísle listu Informacionnyj listok. — 190

¹⁶⁷ *Naše slovo* — menševický list; vycházel od ledna 1915 do září 1916

¹⁴⁸ *Pravda* — legální bolševický deník; vycházel v Petrohradě od 22. dubna (5. května) 1912. Usnesení o nutnosti vydávat masový dělnický deník bylo schváleno na VI. (pražské) celoruské konferenci SDDSR.

Pravda začala vycházet za nového revolučního rozmachu, kdy celou zemi zachvátila vlna masových politických stávek v souvislosti s masakrem na řece Leně.

List byl vydáván z dělnických peněžních sbírek v nákladu kolem 40 000 výtisků; některá čísla měla náklad až 60 000. Založení dělnického deníku Lenin charakterizoval jako významný historický čin petrohradských dělníků.

Pravdu ideově vedl Lenin; téměř denně do ní přispíval, dával pokyny redakci a usiloval o bojový, revoluční charakter listu. Kritizoval redakci za uveřejnění článků, které nebyly v zásadních otázkách dost jednoznačné. *Pravda* uveřejnila přes 270 Leninových článků a notickek pod různými pseudonymy: V. Iljin, V. Frej, K. T., V. I., I., Pravdovec, Statistik, Čtenář, M. N. aj.

Členy redakce *Pravdy* a jejími aktivními spolupracovníky v různých dobách byli: N. N. Baturin, Děmjan Bědnyj, K. S. Jeremejev, M. I. Kalinin, N. K. Krupská, S. V. Malyšev, L. R. a V. R. Menžinští, V. M. Molotov, V. I. Něvskij, M. S. Olminskij, N. I. Podvojskij, N. G. Poletajev, K. N. Samojlovová, M. A. Saveljev, J. M. Sverdlov, N. A. Skrypnik, J. V. Stalin, P. I. Stučka, A. I. Uljanovová-Jelizarovová aj. Do *Pravdy* přispívali i bolševičtí poslanci IV. státní dumy. Své práce v ní publikoval A. M. Gorkij.

Pravda byla každodenním pojátkem mezi stranou a širokými masami. Kolem listu se vytvořila mnohatisícová armáda dělnických dopisovatelů. V každém čísle se uveřejňovaly desítky jejich příspěvků; za něco víc než dva roky to bylo přes 17 000. List psal o bezprávném postavení pracujících, uváděl konkrétní příklady, jak dělníci živoří, osvětloval průběh jednotlivých stávek většího i menšího rozsahu, usměrňoval mohutnější revoluční hnutí v duchu politiky strany, vychovával masy k třídní solidaritě a k proletářskému internacionalismu. *Pravda* měla mezi dělníky velkou autoritu. Mnoho místa věnoval list postavení rolnictva v carském Rusku, a to ve zvláštní rubrice Ze života rolníků. Na stránkách *Pravdy* Lenin důsledně bojoval za hegemonii proletariátu v budoucí revoluci, za svazek dělnické třídy a rolnictva a odhaloval kontrarevolučnost liberální buržoazie. List sehrál významnou úlohu v předvolební kampani do IV. státní dumy.

V redakci *Pravdy* se soustřeďovala převážná část organizační

činnosti strany. Konaly se tu schůzky se zástupci místních stranických buněk, přicházely sem informace o stranické práci v továrnách a závodech, odtud se předávaly směrnice ústředního výboru a petrohradského výboru strany.

Pravda byla vystavena neustálé policejní perzekuci: jen za první rok její existence bylo proti redaktorům listu vedeno 36 soudních řízení, redaktori odseděli ve vězení 48 měsíců. Celkem 41 čísel Pravdy bylo konfiskováno a osmkrát byla carskou vládou zastavena, ale list vycházel dál pod jinými názvy: Rabočaja pravda, Severnaja pravda, Pravda truda, Za pravdu, Proletarskaja pravda, Puť pravdy, Rabočij a Trudovaja pravda. V těchto těžkých podmínkách se bolševikům podařilo za něco víc než dva roky vydat 636 čísel. 8. (21.) července 1914 byla Pravda zastavena.

Vydávání tohoto listu bylo znovu obnoveno teprve po únorové revoluci 1917. Počínaje 5. (18.) březnem 1917 začal vycházet jako orgán ústředního výboru a petrohradského výboru SDDSR. Dne 5. (18.) dubna stanul po svém návratu ze zahraničí v čele redakce Lenin. V červenci až říjnu 1917 byla Pravda perzekvována prozatímní vládou, několikrát změnila svůj název a vycházela jako Listok Pravdy, Proletarij, Rabočij a Rabočij puť. Po vítězství Říjnové revoluce, od 27. října (9. listopadu) 1917, začal tento ústřední orgán strany vycházet pod svým původním názvem.

V dějinách bolševické strany a revoluce měla Pravda mimořádně velký význam. Byla kolektivním propagátorem, agitátorem a organizátorem při uskutečňování politiky strany. Významně se podílela na prosazování principů strany, vedla rozhodný boj proti menševikům-likvidátorům, otzovistům a trockistům a demaskovala jejich zrádčovskou úlohu. Nesmlouvavě potírala mezinárodní oportunistus a centrismus a vychovávala dělníky v duchu revolučního marxismu. Přispěla k početnímu růstu strany, k semknutosti jejích řad a k upevnění jejího spojení s masami. Svou činností položila pevný základ masové bolševické strany. Generace pokrokových dělníků vychovaných Pravdou sehrála významnou úlohu ve Velké říjnové socialistické revoluci a v budování socialismu.

Pravda zaujímá významné místo v dějinách bolševického tisku. Byla prvním legálním masovým dělnickým listem a znamenala novou etapu ve vývoji tisku dělnické třídy Ruska i mezinárodního proletariátu. Od roku 1914 se 5. květen, kdy vyšlo první číslo Pravdy, začal slavit jako významný den dělnického tisku.

Lenin hodnotil list ve svých pracích Výsledky půlroční práce, Dělníci a Pravda, Dělnická třída a dělnický tisk, Zpráva ÚV SDDSR a směrnice delegaci ÚV na bruselské poradě, K výsledkům Dne dělnického tisku, K desátému výročí Pravdy aj.

(viz Sebrané spisy 21, Praha 1985, s. 456—472; Sebrané spisy 22, Praha 1985, s. 92—96; Sebrané spisy 25, Praha 1985, s. 246—253, 379—421 a 434—442; Spisy 33, Praha 1955, s. 346—350). — 190

¹⁶⁹ Proces s bolševickými poslanci. IV: státní dumy (A. J. Badajevem, M. K. Muraňovem, G. I. Petrovským, F. N. Samojlovem a N. R. Šagovem) a dalšími sociálními demokraty, kteří se zúčastnili tajné porady strany v Ozerkách, se konal 10. (23.) února 1915. Řízení probíhalo na zvláštním zasedání petrohradského soudního dvora. Obvinění bylo vzneseno na základě článku 102 (účast v organizaci s cílem svrhnout státní zřízení). Jako hlavní důkazní materiál proti bolševickým poslancům byly předloženy Leninovy teze Úkoly revoluční sociální demokracie v evropské válce a manifest ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku, otištěný v listu Social-demokrat, které jim byly zabaveny při prohlídce (viz tento svazek, s. 27—33 a 39—48).

Všech pět bolševických poslanců bylo odsouzeno k trvalému vyhnanství v Turuchanském kraji ve východní Sibiři. Zpráva o procesu proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska v dumě byla zveřejněna v listu Děň, č. 40—43 z 11.—14. února 1915 pod názvem Proces proti poslancům. — 191

¹⁷⁰ *Děň* — liberálně buržoazní deník, který roku 1912 založil v Petrohradě D. I. Sytin. Jeho vydávání financovaly banky. Přispívali do něj menševici-likvidátoři a po únoru 1917 přešel zcela do jejich rukou. Na počátku první světové války zaujímal obranářské stanovisko. Po Říjnové revoluci otevřeně vystupoval proti sovětské moci. Za kontrarevoluční činnost byl rozhodnutím vojenského revolučního výboru při petrohradském sovětu 26. října (8. listopadu) 1917 zastaven. — 191

¹⁷¹ *Reč* — deník, ústřední orgán kadetské strany. Vycházel v Petrohradě od 23. února (8. března) 1906. Jeho faktickými redaktory byli P. N. Miljukov a I. V. Gessen a jejich nejbližšími spolupracovníky M. M. Vinaver, P. D. Dolgorukov, P. B. Struve aj. Vydávání listu bylo zastaveno 26. října (8. listopadu) 1917 vojenským revolučním výborem při petrohradském sovětu. Do srpna 1918 vycházel ještě pod názvy Naša reč, Svobodnaja reč, Věk, Novaja reč a Naš věk. — 192

¹⁷² *Severnaja rabočaja gazeta* — deník menševiků-likvidátorů; vycházel v Petrohradě od 30. ledna (12. února) do 1. (14.) května 1914 místo listu Novaja rabočaja gazeta. Od 3. (16.) května téhož roku

vycházel pod názvem Naša rabočaja gazeta. Lenin jej ve svých pracích ironicky nazývá Severnaja likvidatorskaja gazeta a Naša likvidatorskaja gazeta. — 196

- ¹⁷³ *Le Temps* — konzervativní deník; vycházel v Paříži v letech 1861 až 1942. Vyjadřoval zájmy francouzských vládních kruhů a fakticky byl oficiálním orgánem ministerstva zahraničních věcí.
L'Écho de Paris — krajně reakční buržoazní deník; vycházel v Paříži v letech 1884—1938. — 200
- ¹⁷⁴ *Journal des Débats Politiques et Littéraires* — buržoazní týdeník; vycházel v Paříži v letech 1894—1934. Lenin má na mysli článek Konference socialistů v Londýně^[241], který byl otištěn v 15. čísle tohoto časopisu z 19. února 1915. — 200
- ¹⁷⁵ *Informacionnyj listok zagraničnoj organizacii Bunda* vycházel v Ženevě od června 1911 do června 1916. Celkem vyšlo 11 čísel. Na list navazoval Bjulleť zagraničnogo komiteta Bunda. — 201
- ¹⁷⁶ *Izvěstija zagraničnogo sekretariata organizacionnogo komiteta Rossijskoj social-demokratičeskoj rabočej partii* — menševický list; vycházel v Ženevě od února 1915 do března 1917. Celkem vyšlo 10 čísel. — 201
- ¹⁷⁷ Krátce před londýnskou konferencí socialistů dohodových zemí, která se konala 14. února 1915, zaslala redakce listu Naše slovo dopis P. B. Axelrodovi (organizační výbor) a V. I. Leninovi (ÚV SDDSR), v němž navrhovala společný postup internacionalistických sil SDDSR na nadcházející konferenci.
Lenin redakci listu Naše slovo 9. února 1915 odpověděl, že ÚV SDDSR přijímá návrh na projednání plánu společného postupu, a vyložil návrh deklarace, která měla být vyhlášena na londýnské konferenci a na jejímž základě mohlo podle jeho názoru dojít k dohodě. V dopise upozorňoval na sociálšovinistické stanovisko menševického organizačního výboru a Bundu (viz Spisy 21, Praha 1957, s. 121—124). Redakce listu s návrhem deklarace bolševiků nesouhlasila a vypracovala vlastní deklaraci, v níž hájila stanovisko organizačního výboru a Bundu. Tuto deklaraci otisklo Naše slovo ve 26. čísle dne 27. února 1915. — 201
- ¹⁷⁸ *Tägliche Rundschau* — buržoazní deník nacionalistického zaměření; vycházel od října 1880 v Berlíně. V roce 1922 byl prodán listu Deutsche Allgemeine Zeitung. Od prosince 1924 do roku 1928

- znovu vycházel pod názvem Neue Tägliche Rundschau; přestal vycházet roku 1933. — 203
- ¹⁷⁹ Jde o článek K. Kautského Sociální demokracie za války^[323], otištěný v 1. čísle časopisu Die Neue Zeit z 2. října 1914. — 203
- ¹⁸⁰ Práce K. Kautského Internacionalismus a válka byla otištěna 27. listopadu 1914 v 8. čísle časopisu Die Neue Zeit. Roku 1915 ji redakce listu Vorwärts vydala jako samostatnou brožuru^[309]. Rusky^[39] vyšla v časopisu Naše dělo, č. 1 a 2. Ve stejném čísle byl otištěn článek A. N. Potresova Na rozhraní dvou období^[143], který zde Lenin kritizuje. — 205
- ¹⁸¹ Jde o článek K. Kautského Válka a mír^[310], otištěný v časopisu Die Neue Zeit, č. 30 z 28. dubna 1911. — 206
- ¹⁸³ Lenin má na mysli časopis menševiků-likvidátorů Naša zarja. — 211
- ¹⁸³ Bundovec Ionov (F. M. Kojgen) přednesl referát na téma Organizační metody obnovení internacionály koncem března 1915 v Itálii v Nervi. — 211
- ¹⁸⁴ *Voprosy strachovanija* — bolševický legální časopis; vycházel s přestávkami od října 1913 do března 1918 v Petrohradě. Usiloval nejen o zavedení pojištění dělníků, ale prosazoval také bolševická „neokleštěná hesla“ — osmihodinovou pracovní dobu, konfiskaci statkářské půdy a demokratickou republiku. Do časopisu přispívali významní organizátoři pojišťovací kampaně, bolševici P. I. Stučka, N. A. Skrypnik, A. N. Vinokurov, N. M. Švernik aj. — 213
- ¹⁸⁵ *Severnij golos* — menševický týdeník; vycházel od ledna do března 1915 v Petrohradě. — 213
- ¹⁸⁶ *The Economist* — britský týdeník pro ekonomiku a politiku; orgán průmyslové velkoburžoazie. Vychází v Londýně od roku 1843. — 215
- ¹⁸⁷ V 85. čísle listu Naše slovo byla otištěna rezoluce schválená na schůzi redakce s kolegiem pařížských spolupracovníků tohoto listu^[160, 147], v níž byl zformulován názor členů redakce na úkoly redakce a její politické stanovisko. Dva členové redakce, kteří prohlásili, že mají jiný názor, byli V. A. Antonov-Ovsejenko a D. Z. Manuilskij. — 217

- ¹⁸⁸ Je míněn gubernátor města S. — postava z románu I. S. Turgeněva *Novina*. — 218
- ¹⁸⁹ *Lichtstrahlen* — měsíčník, orgán skupiny německých levicových sociálních demokratů. Vycházel nepravidelně v letech 1913—1921 v Berlíně za redakce J. Borchardta. Do časopisu přispívali A. Pannekoek, A. Balabanovová aj. — 218
- ¹⁹⁰ *Die Internationale* — časopis „pro otázky teorie a praxe marxismu“, založený R. Luxemburgovou a F. Mehringem. První číslo vyšlo v dubnu 1915 s články R. Luxemburgové *Obnovení internacionály*^[321], F. Mehringa *Naši učitelé a politika stranických instancí*^[307], C. Zetkinové *Za mír a dalších*. Časopis byl vytištěn v Düsseldorfu v nákladu 9000 výtisků. Matrice byly poslány R. Grimmovi do Bernu, aby se tu pořídil náklad pro Švýcarsko a další země. Vydávání časopisu bylo obnoveno v roce 1918 po listopadové revoluci v Německu. Ilegálně vycházel i za fašistické diktatury až do roku 1939. — 218
- ¹⁹¹ Lenin má na mysli *VI. (pražskou) celoruskou konferenci SDDSR*, která se konala ve dnech 5.—17. (18.—30.) ledna 1912 v Praze. Tato konference se svým významem rovnala sjezdu.
- Na konferenci bylo zastoupeno přes 20 stranických organizací a byli přítomni rovněž zástupci redakce ústředního orgánu, listu *Social-demokrat*, redakce listu *Rabočaja gazeta*, výboru zahraniční organizace a skupiny ÚV SDDSR pro přepravu tiskovin. Až na dva menševiky, kteří byli stoupenci zachování ilegální strany, byli všichni delegáti bolševici. Mezi delegáty byli G. K. Ordžonikidze za tibilskou organizaci, S. S. Spandarjan za Baku, J. P. Onufrijev za Petrohrad, F. I. Gološčekin za Moskvu. Výbor zahraniční organizace zastupoval N. A. Semaško, skupinu ÚV pro přepravu tiskovin I. A. Pjatnickij.
- Lenin zastupoval na konferenci redakci ústředního orgánu a konferenci také řídil. Při zahájení promluvil o jejím ustavení, referoval o současné situaci a úkolech strany, o činnosti mezinárodního socialistického byra, informoval a diskutoval o práci ústředního orgánu, o úkolech sociální demokracie v boji proti hladu, o organizačních otázkách, o práci stranické organizace v zahraničí a o jiných otázkách. Vypracoval návrhy rezolucí ke všem důležitým otázkám projednávaným konferencí (viz *Sebrané spisy* 21, Praha 1985, s. 151—188).
- V Leninově zprávě O současné situaci a o úkolech strany a v rezoluci konference je podána zevrubná analýza politické si-

tuace v zemi a ukázána stupňující se revoluční nálada mas. Konference zdůraznila, že úkolem proletariátu, který za sebou vede rolnictvo, je vybojovat moc a tento úkol zůstává i nadále úkolem demokratického převratu v Rusku.

Kardinální otázkou projednávanou na konferenci bylo očistění strany od oportunistů: schválené rezoluce O likvidátorství a o skupině likvidátorů a O organizaci strany v zahraničí měly obrovský zásadní a praktický význam. Likvidátoři se seskupili kolem dvou legálních časopisů — Naša zarja a Dělo žizni.

Konference konstatovala, že „skupina kolem časopisů Naša zarja a Dělo žizni se svým jednáním definitivně postavila mimo stranu“, a vyloučila likvidátory ze SDDSR. Konference rovněž odsoudila činnost zahraničních protistranických skupin, tj. menševiků-golosovců, vperjodovců a tročků, konstatovala, že je bezpodmínečně nutné, aby v zahraničí existovala jednotná stranická organizace, která by pod kontrolou a vedením ÚV spolupracovala se stranou, a prohlásila, že zahraniční skupiny, které se „nepodřizují ústředí sociálně demokratické práce v Rusku, tj. ústřednímu výboru, a které tuto činnost dezorganizují tím, že udržují separátní styky s Ruskem bez vědomí ústředního výboru, nesmějí používat název SDDSR“. Tyto rezoluce sehrály obrovskou úlohu při upevnování jednoty marxistické strany v Rusku.

Významné místo v jednání konference měla otázka účasti ve volební kampani do IV. státní dумы. Konference zdůraznila, že základním úkolem strany ve volbách a sociálně demokratické frakce přímo v dumě je socialistická třídní propaganda a organizování dělnické třídy. Jako hlavní volební hesla strany do voleb do dумы vytyčila základní požadavky minimálního programu: demokratická republika, osmihodinová pracovní doba a konfiskace veškeré statkářské půdy.

Konference schválila rezoluci O charakteru a organizačních formách stranické práce, Leninovy návrhy změn ve stanovách strany a list Social-demokrat jako ústřední orgán strany, zvolila ústřední výbor strany a vytvořila ruské byro ÚV.

Pražská konference SDDSR sehrála významnou úlohu ve výstavbě bolševické strany, strany nového typu. Zhodnotila celé historické období boje bolševiků proti menševikům, vyloučila menševiky-likvidátory ze strany a zajistila vítězství bolševiků. Na základě usnesení konference se sjednotily místní organizace strany. Konference upevnila stranu jako celoruskou organizaci a vytyčila politickou linii a taktiku strany v podmínkách nového revolučního vzestupu. Bolševická strana, očistěná od oportunistů, se postavila do čela nového mohutného vzepětí revolučního boje

lidových mas. Pražská konference měla velký mezinárodní význam. Ukázala revolučním silám II. internacionály, jak bojovat proti oportunistu a jak tímto bojem dosáhnout úplného organizačního rozchodu s oportunisty. — 221

¹⁹² Volby do IV. státní dumy se konaly na podzim roku 1912. Bylo do ní zvoleno šest bolševiků. Bolševičtí poslanci byli zvoleni za hlavní průmyslové gubernie, v nichž byly soustředěny čtyři pětiny proletariátu Ruska. Bolševičtí poslanci, jejichž činnost řídil Lenin, obhajovali v dumě stanovisko strany, směle proklamovali požadavky dělnické třídy, vystupovali proti přípravám imperialistické války, hovořili o těžkém životě dělníků a rolníků a o národnostním útlaku. K odhalování protilidové politiky carismu široce uplatňovali takovou formu propagandy, jako interpelace k vládě o aktuálních otázkách života. Ve IV. dumě byly podány interpelace o událostech na Leně, pronásledování dělnických odborových organizací, zákazu shromažďování a voleb do pojišťovacích orgánů, výbuchu v Ochetském závodě, týrání politických vězňů na nucených pracích, o represivních opatřeních vůči stávkujícím, výlukách v textilních továrnách aj. Když vypukla první světová válka, odmítli bolševičtí poslanci v dumě hlasovat pro válečné úvěry a zahájili v masách revoluční propagandu. — 221

¹⁹³ *Mezinárodní socialistická konference žen* se konala v Bernu ve dnech 26.—28. března 1915. Byla svolána z iniciativy zahraniční organizace časopisu *Rabotnica* za bezprostřední účasti C. Zetkinové, která v té době řídila mezinárodní sekretariát žen. Konferenci připravovaly za Leninova vedení I. F. Armandová, N. K. Krupská aj. Krupská o tom později napsala: „Iljč se s celou vášnivostí věnoval sbírání sil pro boj na mezinárodní frontě... Napsal i naši rezoluci pro konferenci žen v Bernu a celou práci konference sledoval“ (N. K. Krupská, *Vzpomínky na Lenina*, Praha 1970, s. 208). Delegátky konference narážely na různé překážky: úřady jim nechtěly vydat pas a výjezdní povolení a oportunističtí vedoucí činitelé socialistických stran jim vyhrožovali, že je vyloučí ze strany. Konference se zúčastnilo 29 delegátek z organizací žen z Anglie, Německa, Holandska, Francie, Polska, Ruska a Švýcarska. Ruskou delegaci tvořilo 7 žen: 4 za ÚV SDDSR (Armandová, Krupská aj.) a 3 za organizační výbor.

Většina delegátek byla pod vlivem centristů, a proto konference projednávala místo společných socialistických úkolů souvisejících s válkou pouze referát C. Zetkinové O mezinárodních akcích socialistek ve prospěch míru. Rezoluce k této otázce, kterou vypra-

covala C. Zetkinová společně s delegátkami z Anglie a Holandska, měla centristický charakter. Delegátky ÚV SDDSR předložily konferenci návrh rezoluce vypracovaný Leninem, který ukazoval, jak vést revoluční boj proti válce a mezinárodnímu oportunistu. Tento návrh obhajovala I. F. Armandová. Konference však schválila rezoluci C. Zetkinové.

Lenin hodnotil tuto konferenci jako pokus o obnovení mezinárodního spojení a snažil se jí využít ke sjednocení internacionalistických sil na revoluční platformě. Později však konstatoval, že ani tato, ani ostatní tehdejší mezinárodní konference internacionalistů přes nejlepší úmysly „nevytyčily bojovou linii internacionalistů“ a „omezily se na opakování starých rezolucí“. „V nejlepším případě to bylo *přešlapování na místě*“ (tento svazek, s. 358).

Materiály mezinárodní socialistické konference žen byly otištěny v příloze k 42. číslu listu Social-demokrat z 1. června 1915^[71, 158]. — 223

¹⁸⁴ Článek *Krach II. internacionály* byl otištěn v prvním dvojčísle časopisu *Kommunist*, které vyšlo v září 1915.

Kommunist — časopis založený Leninem. Vydávala jej redakce listu Social-demokrat, jejímž členem byl také N. I. Bucharin spolu s G. L. Pjatakovem a J. B. Bošovou, kteří jej financovali. Vyšlo pouze jedno dvojčíslo. Kromě článku *Krach II. internacionály* v něm byly uveřejněny ještě Leninovy články *Poctivý hlas francouzského socialisty* a *Imperialismus a socialismus v Itálii* (Spisy 21, Praha 1957, s. 352—360 a 361—370).

Lenin vypracoval plán vydávání časopisu už na jaře roku 1915. *Kommunist* měl být orgánem levicových sociálních demokratů. Brzy však vznikly vážné neshody mezi redakcí listu Social-demokrat a Bucharinem, Pjatakovem a Bošovou a ty se po vydání prvního dvojčísla přiostrily. Bucharin a Pjatakov s Bošovou zastávali nesprávné stanovisko v řadě zásadních otázek programu a taktiky strany, například v otázce práva národů na sebeurčení, významu demokratických požadavků a minimálního programu vůbec, a snažili se využít časopis pro své frakční záměry. Lenin bojoval v redakci časopisu s touto skupinou, odhaloval její protibolševické názory a frakční činnost a také ostře kritizoval smířlivecký postoj Zinovjeva a Šljapnikova k této skupině.

Vzhledem k protistranickému jednání této skupiny redakce listu Social-demokrat na Leninův návrh prohlásila, že považuje další vydávání časopisu za nepřijatelné. Když bylo ÚV v Rusku vyslechlo zprávu o neshodách v redakci časopisu *Kommunist*, prohlásilo, že je naprosto solidární s redakcí ústředního orgánu

Social-demokrat, a vyslovalo přání, aby „veškerý tisk ÚV byl redigován zásadně a důsledně v naprostém souladu s linií ÚV, zastávanou od počátku války“. V říjnu 1916 začala redakce listu Social-demokrat vydávat Sborník Social-demokrata. — 231

¹⁹⁵ Je míněna rezoluce saskokamenického sjezdu Sociálně demokratické strany Německa o imperialismu a postoji socialistů k válce, schválená 20. září 1912^[298]. V rezoluci se odsuzovala imperialistická politika a zdůrazňovala důležitost boje za mír: „Sjezd prohlašuje, že je rozhodnut učinit vše, aby bylo dosaženo vzájemného porozumění mezi národy a zachován mír. Sjezd žádá, aby se mezinárodními dohodami skoncovalo se zběsilými závody ve zbrojení, jež ohrožují mír a vedou lidstvo rychlými kroky ke strašlivé katastrofě... Sjezd očekává, že členové strany budou neúnavně vynakládat všechny své síly..., aby se zvýšenou energií bojovali proti imperialismu tak dlouho, dokud nebude svržen“ (Handbuch der sozialdemokratischen Parteitage von 1910 bis 1913, Mnichov 1917, s. 243—244). — 234

¹⁹⁶ Je míněna brožura E. Davida Sociální demokracie a obrana vlasti^[248], Berlín 1915. — 236

¹⁹⁷ *Struvovská teorie*, struvismus — liberálně buržoazní zkreslení marxismu, nazvané podle hlavního představitele legálního marxismu v Rusku P. B. Struveho. Legální marxismus vznikl jako společenskopolitický směr v 90. letech 19. století mezi liberálně buržoazní inteligencí v Rusku. Legální marxisté v čele se Struvem se snažili využít marxismus v zájmu buržoazie. Lenin upozorňoval, že struvismus bere z marxismu vše, co je přijatelné pro liberální buržoazii, a zavrhuje živou duši marxismu — jeho revolučnost, učení o nevyhnutelném zániku kapitalismu, o proletářské revoluci a diktatuře proletariátu. Struve vychvaloval kapitalistický řád a vyzýval, aby „se šlo do učení ke kapitalistům“. V díle Ekonomický obsah narodnictví a jeho kritika v knize pana Struveho (viz Sebrané spisy 1, Praha. 1979, s. 363—538) Lenin podrobil legální marxismus zevrubné kritice jako odraz marxismu v buržoazní literatuře a jeho stoupence jako ideology liberální buržoazie. Leninova charakteristika se později potvrdila. Stoupenci tohoto směru se stali významnými kadety a později bělogvardějci.

Leninův rozhodný boj proti legálnímu marxismu v Rusku byl zároveň bojem proti mezinárodnímu revizionismu a stal se příkladem ideové nesmiřitelnosti vůči komolení marxistické teorie. — 248

¹⁹⁸ Je to výrok slavného německého básníka J. W. Goetha^[12]. — 257

¹⁹⁹ Je míněn carův manifest — zákon o zřízení Státní dumy^[78] a ustanovení o volbách do tohoto orgánu, který byl uveřejněn 6. (19.) srpna 1905. Duma dostala název Bulyginova podle ministra vnitra A. G. Bulygina, kterého car pověřil přípravou návrhu na vytvoření dumy. Volební právo do této dumy se poskytovalo pouze statkářům, kapitalistům a malému počtu rolníků s vlastním domem. Většina obyvatelstva — dělníci, chudí rolníci, zemědělství dělníci a demokratická inteligence — volební právo neměla; z účasti ve volbách byly vyloučeny ženy, dále vojáci, studenti, osoby do dvaceti let a celá řada utlačovaných národností carského Ruska. Státní дума neměla právo schvalovat zákony. Jako carův poradní orgán mohla jenom projednávat některé otázky. Lenin charakterizoval Bulyginovu dumu slovy, že je „nestoudným paskvilem ‚lidového zastupitelského orgánu““ (Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 206).

Boľševici vyzývali dělníky a rolníky k aktivnímu bojkotu Bulyginovy dumy a soustředili celou agitační kampaň na hesla ozbrojeného povstání, revoluční armády a prozatímní revoluční vlády. Kampaně za bojkot Bulyginovy dumy využili boľševici k mobilizaci všech revolučních sil, k organizování masových politických stávek a k přípravě ozbrojeného povstání.

Volby do Bulyginovy dumy se nakonec nekonaly, takže se vládě nepodařilo ji svolat: zdvihající se revoluční vlna a říjnová politická stávka v roce 1905 ji smetly.

O Bulyginové dumě viz Leninovy články Kupčení s ústavou, Bojkot Bulyginovy dumy a povstání, Jednota cara s lidem a lidu s carem, Ve vleku monarchistické buržoazie, nebo v čele revolučního proletariátu a rolnictva? aj. (Sebrané spisy 10, Praha 1982, s. 86—90; Sebrané spisy 11, Praha 1982, s. 189—197, 203—211 a 219—231). — 259

²⁰⁰ *Jaurèsovci* — stoupenci francouzského socialisty Jeana Jaurése, kteří revidovali základní teze marxismu a obhajovali třídní spolupráci proletariátu s buržoazií. Roku 1902 založili reformistickou Francouzskou socialistickou stranu, která se roku 1905 sloučila s guesdovskou Socialistickou stranou Francie v jednotnou Socialistickou stranu, sekci Dělnické internacionály (SFIO).

Jaurèsovci, kteří měli převahu ve vedení Socialistické strany, za první světové války veřejně podporovali imperialistickou válku a přešli na stanovisko sociálšovinismu. — 265

- ²⁰¹ *Guesdův směr* — guesdovci, levicový marxistický směr ve francouzském socialistickém hnutí na přelomu 19. a 20. století. V jeho čele stáli Jules Guesde a Paul Lafargue. Po rozkolu Dělnické strany Francie na sjezdu v St.-Étienne roku 1882 vytvořili guesdovci samostatnou stranu, ale zachovali její starý název a prosazovali samostatnou revoluční politiku proletariátu: zůstali věrni programu strany přijatému roku 1880 v Le Havru, jehož teoretickou část napsal Marx. Měli velký vliv v průmyslových centrech Francie a sdružovali pokrokové příslušníky dělnické třídy. Roku 1901 vytvořili spolu s blanquisty jako rozhodní odpůrci millerandismu Socialistickou stranu Francie. Roku 1905 se na základě rezoluce mezinárodního kongresu II. internacionály v Amsterdamu vyzývající k jednotě národních socialistických hnutí sloučili s reformistickou Francouzskou socialistickou stranou a vytvořili jednotnou Socialistickou stranu, sekci Dělnické internacionály (SFIO). Za první světové války vůdcové této strany (Guesde, Sembat aj.) zradili dělnickou třídu a stali se sociálšovinisty. — 265
- ²⁰² *Le Socialisme* — časopis; vycházel od roku 1907 do června 1914 v Paříži. Vydával a redigoval jej francouzský socialista J. Guesde. — 265
- ²⁰³ Je míněna kniha A. Sartoria von Walterhausena *Národohospodářský systém investic v zahraničí*^[392], Berlín 1907. — 270
- ²⁰⁴ Jde o knihu J. J. Ruedorffera (K. Riezlera) *Základní rysy dnešní světové politiky*^[392], která vyšla v Berlíně roku 1913. — 270
- ²⁰⁵ *Novo vreme* — časopis, teoretický orgán revolučního křídla Bulharské dělnické sociálně demokratické strany (těšňaků). Založil jej D. Blagoev v roce 1897 v Plovdivu, později bylo jeho vydávání přeneseno do Sofie. Časopis redigoval D. Blagoev, přispívali do něho G. Georgiev, G. Kirkov, Ch. Kabakčiev, V. Kolarov, T. Petrov aj. Roku 1923 bulharská reakční vláda časopis zastavila. Od roku 1947 je *Novo vreme* teoretickým měsíčníkem ÚV Bulharské komunistické strany. — 272
- ²⁰⁶ Je míněno provolání *Der Hauptfeind steht im eigenem Land!* [Hlavní nepřítel je ve vlastní zemi!], které napsal K. Liebknecht. Provolání bylo otištěno ve 123. čísle listu *Berner Tagwacht* z 31. května 1915 pod názvem *Důrazné varování*^[399]. — 274
- ²⁰⁷ *Preussische Jahrbücher* — konzervativní měsíčník pro politiku,

²⁰⁸ „*Гапоновщина*“ — označení politických událostí, jejichž iniciátorem byl kněz Gapon. Krátce před první revolucí v Rusku založil Gapon na pokyn tajné policie organizaci zubatovovského typu nazvanou Spolek ruských továrních dělníků v Petrohradě, který měl odvrátit dělníky od revolučního boje. Dne 9. (22.) ledna 1905 vyprovokoval Gapon petrohradské dělníky, aby uspořádali manifestaci před Zimním palácem a odevzdali carovi petici. Manifestující byli na carův rozkaz postříleni. Tato událost otřásla naivní vírou zaostalých dělníků v cara a přispěla k politickému probuzení proletariátu Ruska. Celou zemí se pak převalila vlna protestních stávek. Události z 9. ledna 1905 se tak staly počátkem první revoluce v Rusku. — 284

²⁰⁹ *Ekonomismus* — oportunistický směr v sociální demokracii Ruska na konci 19. a na začátku 20. století, ruská odnož mezinárodního oportunismu. Orgány ekonomistů byly list *Rabočaja mysl* (1897 až 1902) a časopis *Rabočeje dělo* (1899—1902). Programovým dokumentem ekonomistů, které Lenin nazýval ruskými bernsteinovci, bylo takzvané *Credo*, jež v roce 1899 sestavila J. D. Kuskovová.

Ekonomisté redukovali úkoly dělnické třídy na hospodářský boj za zvýšení mezd, za zlepšení pracovních podmínek atd. Politický boj považovali za záležitost liberální buržoazie. Odmítali vedoucí úlohu dělnické třídy. Podle jejich názoru má strana pouze sledovat živelný vývoj hnutí a registrovat události. Ekonomisté se poddávali živelnosti dělnického hnutí a podceňovali význam revoluční teorie a uvědomělosti. Tvrdili, že socialistická ideologie může vzniknout z živelného dělnického hnutí. Odmítali názor, že pro dělnické hnutí je nutné socialistické uvědomění a že je má do hnutí vnášet marxistická strana, čímž klestili cestu buržoazní ideologii. Ekonomisté obhajovali roztržštěnost a přístipkaření v sociálně demokratickém hnutí a stavěli se proti vytvoření centralizované strany dělnické třídy. Hrozilo nebezpečí, že ekonomismus svede dělnickou třídu z revoluční cesty třídního boje a učiní z ní politický přívěsek buržoazie.

Lenin kriticky rozebírá názory ekonomistů v pracích *Protest ruských sociálních demokratů* (je namířen proti *Credu*; Lenin jej napsal v sibiřském vyhnanství v roce 1899 a podepsalo jej sedmáct marxistů žijících ve vyhnanství), *Zpětný směr v ruské sociální demokracii*, *K Profession de foi* a *Diskuse s obhájci ekonomismu* (viz *Sebrané spisy* 4, Praha 1980, s. 175—188, 250—281, 316—326; *Sebrané spisy* 5, Praha 1981, s. 367—374). S konečnou platností

Lenin ideově potřel ekonomismus v knize Co dělat? (viz Sebrané spisy 6, Praha 1981, s. 17–203). Významnou úlohu v boji proti ekonomismu sehrála leninská Jiskra. — 285

- ²¹⁰ *Rabočaja mysl* — list ekonomistů; vycházel od října 1897 do prosince 1902. Redigoval jej K. M. Tachtarjov aj. Celkem vyšlo 16 čísel.

Rabočeje dělo — časopis ekonomistů, neperiodický orgán Svazu ruských sociálních demokratů v zahraničí. Vycházel od dubna 1899 do února 1902 v Ženevě za redakce B. N. Kričevského, P. F. Těplova (Sibirjaka), V. P. Ivanšina a později i A. S. Martynova. Celkem vyšlo 12 čísel (devět sešitů). Redakce časopisu byla zahraničním centrem ekonomistů (rabočedělovců). *Rabočeje dělo* podporovalo Bernsteinovo heslo „svobody kritiky“ marxismu a zastávalo oportunistické stanovisko v otázkách taktiky a organizačních úkolů ruské sociální demokracie. — 285

- ²¹¹ Lenin má na mysli manifestační článek^[227], který byl otištěn s podpisy E. Bernsteina, H. Haaseho a K. Kautského. Rusky vyšel pod názvem Proti anexím ve 123. čísle listu Naše slovo z 25. června 1915. Lenin jej kritizoval v člancích a dopisech (viz Spisy 35, Praha 1957, s. 166). — 286

- ²¹² Lenin má na mysli tato vydání: 1. Dopisy J. F. Beckera, J. Dietzgeny, B. Engelse, K. Marxe a dalších autorů F. A. Sorgemu a jiným; s předmluvou N. Lenina^[132]. Vydal P. G. Dauge, Petrohrad 1907; 2. Dopisy K. Marxe, B. Engelse a dalších autorů F. Sorgemu a jiným^[133]; za redakce a s předmluvou P. Axelroda. Vydáno v edici Obščestvennaja polza, Petrohrad 1908. — 288

- ²¹³ *The New Statesman* — týdeník Fabiánské společnosti; vychází od roku 1913 v Londýně, od roku 1931 pod názvem *The New Statesman and Nation*. — 288

- ²¹⁴ Jde patrně o časopis *Kommunist*, který se v té době připravoval do tisku. — 294

- ²¹⁵ Je míněna kniha E. Davida *Socialismus a zemědělství*^[249], která vyšla v Berlíně roku 1903. Lenin ji ostře kritizoval v pracích o agrární otázce. — 297

- ²¹⁶ Tento dokument byl napsán v souvislosti s přípravami na první mezinárodní socialistickou konferenci, k jejímuž svolání dali

podnět italská a švýcarská socialisté. Přípravy ke svolání konference byly zahájeny v létě 1915 pod vedením centristy R. Grimma, který svolal na 11. července 1915 do Bernu předběžnou poradou (Vor-konferenz). Kromě Grimma, zastupujícího redakci listu Berner Tagwacht, se jí zúčastnili zástupci Italské socialistické strany, SDKPaL, organizačního výboru a ÚV SDDSR. Na této poradě se ukázalo, že Grimm se pod rouškou internacionalismu snaží zajistit, aby na konferenci měli převahu centristé.

Předběžná porada neřešila ani otázku zastoupení na konferenci a omezila se na rozhodnutí svolat druhou předběžnou poradou, která se měla konat 7. srpna. Vzápětí Grimm odsunul datum této porady na 20. srpna. Porada však svolána nebyla.

Lenin předvídal, že na konferenci budou mít převahu kautskisté a nedůslední internacionalisté, kteří „budou chtít... aby v daném okamžiku byl vytyčen jen... program zřeknutí se boje, program odrazování dělníků od revoluce, program *chlácholení* dělníků *levicově* zabarvenými frázemi“ (srov. Spisy 36, Praha 1958, s. 312). Považoval však za nutné, aby se bolševická strana konference zúčastnila, a stanovil úkol sjednotit předem levicové socialisty různých zemí tak, aby na konferenci předložili společný návrh rezoluce (nebo deklarace), v němž by jasně, úplně a přesně vyjádřili své zásady.

Při přípravě konference vedl Lenin rozsáhlou korespondenci s levicovými socialisty o vypracování společné deklarace a vysvětloval jim stanovisko bolševické strany. V červenci napsal uvedený návrh rezoluce levice a rozeslal jej levicovým socialistům různých zemí se žádostí, aby mu poslali připomínky a návrhy. Na základě korespondence a porad s levicovými socialisty pak vypracoval druhý návrh rezoluce levice, který byl přednesen na zimmerwaldské konferenci v září 1915.

V oddílu Přípravné materiály je otištěna jedna z variant návrhu rezoluce levice (viz tento svazek, s. 405–407). — 302

²¹⁷ Jde o Manifest ze 17. (30.) října 1905, v němž car sliboval „občanské svobody“ a „zákonodárnou“ dumu. Manifest byl pouhým ústupkem, který se revoluce na carismu vynutila, neměl však pro osud revoluce rozhodující význam, jak tvrdili liberálové a menševici. Bolševici demaskovali skutečný obsah Manifestu a vyzývali k dalšímu boji a ke svržení samoděržaví.

První revoluce v Rusku revolucionizovala dělnické hnutí v jiných zemích, zejména v Rakousko-Uhersku. Zpráva o tom, že ruský car byl nucen ustoupit a slíbit „svobody“, přispěla, jak řekl Lenin, „mocně k definitivnímu vítězství všeobecného hlasovacího práva v Rakousku“ (Spisy 23, Praha 1957, s. 265). Ve Vídni a v dal-

ších rakousko-uherských průmyslových městech se konaly mohutné demonstrace, v Praze se stavěly barikády. V Rakousku pak bylo zavedeno všeobecné volební právo. — 307

²¹⁸ Je míněna konference německých a rakousko-uherských socialistů, která se konala v dubnu 1915 ve Vídni. Konference schválila sociálšovinistické stanovisko vůdců socialistických stran v Německu a Rakousku, ospravedlňujících válku, a ve svých usneseních prohlásila, že prý to neodporuje proletářské solidaritě a mezinárodnímu sjednocení dělníků v boji za mír. — 319

²¹⁹ Úmysl vydat brožuru *Socialismus a válka (Stanovisko SDDSR k válce)* pojal Lenin v rámci příprav na první mezinárodní socialistickou konferenci. Na brožuře pracoval G. J. Zinovjev, ale v podstatě ji napsal Lenin, který také celou brožuru redigoval.

Práci *Socialismus a válka* nazýval Lenin „komentářem k rezolucím naší strany, tj. jejich populárním výkladem“. Lenin vynaložil veškeré úsilí, aby byla brožura vytištěna do svolání konference, poněvadž pokládal za velmi důležité, aby svolání první mezinárodní socialistické konference do Zimmerwaldu bylo využito k semknutí levicových sil mezinárodní sociální demokracie na revolučních základech.

Práce *Socialismus a válka* byla jako nevelká brožurka vydána rusky a německy v předvečer zimmerwaldské konference a rozdána jejím účastníkům. Jako přílohy k ní byly připojeny: manifest ÚV SDDSR *Válka a sociální demokracie v Rusku*, Leninova stať *Konference zahraničních sekcí SDDSR společně s rezolucemi konference*, která vyšla v listu *Social-demokrat*, a rezoluce o národnostní otázce, schválená na poroninské poradě ÚV SDDSR se stranickými pracovníky v říjnu 1913. Po zimmerwaldské konferenci byla práce *Socialismus a válka* vydána ve francouzském překladu jako brožura ve Francii. Celý text uveřejnil ve své mateřštině orgán norských levicových sociálních demokratů. Lenin se také vícekrát pokoušel vydat brožuru anglicky v Americe, ale v té době se to nepodařilo.

Lenin považoval za důležité, aby byla práce *Socialismus a válka* co nejvíce rozšířena. Po únorové revoluci 1917 důrazně upozorňoval, že je nutné v Petrohradě znovu vydat „třeba pod názvem *Z dějin posledních let carismu* list *Social-demokrat*, brožuru *Socialismus a válka*, časopis *Kommunist* a *Sborník Social-demokrata*“.

Práci *Socialismus a válka (Stanovisko SDDSR k válce)* vydal jako brožuru v Petrohradě v roce 1918 petrohradský sovět děl-

- nických a rudoarmějských zástupců. Byla značně rozšířena. Knižně vyšla v mnoha jazycích. — 327
- ²²⁰ Lenin má na mysli vystoupení W. Liebknechta na erfurtském sjezdu německé sociální demokracie^[388] v roce 1891. — 332
- ²²¹ Jedná se o výrok K. Clausewitze ve spisu O válce^[239]. Vyšlo rovněž v ruštině roku 1941, viz sv. 1, s. 43. — 336
- ²²² Čtyřdohoda — imperialistický blok Velké Británie, Francie a Ruska s Itálií, která v roce 1915 vystoupila z Trojspolku a přešla na stranu dohodových velmocí. — 337
- ²²³ Francouzský socialista *Paul Golay* přednesl 11. března 1915 na konferenci v Lausanne referát Socialismus umírající a socialismus, který se musí obrodit, a na toto téma v témže roce vydal stejnojmennou brožuru^[288]. O této brožuře píše Lenin v článku Poctivý hlas francouzského socialisty (Spisy 21, Praha 1957, s. 352—360). — 344
- ²²⁴ *Brentanismus* — buržoazní reformistické učení německého ekonoma Lujo Brentana, jeden ze směrů vyvracejících marxismus. Brentano propagoval „sociální mír“ v kapitalistické společnosti, překlenutí sociálních rozporů kapitalismu bez třídního boje, tvrdil, že dělnickou otázku lze vyřešit pomocí reformistických odborů a továrního zákonodárství a smířit zájmy dělníků a kapitalistů. Brentano a jeho následovníci zastírali marxistickou frazeologií pokus podřídit dělnické hnutí zájmům buržoazie. — 344
- ²²⁵ *Novosti* — deník eserské strany; vycházel v Paříži od srpna 1914 do května 1915. — 351
- ²²⁶ *Proletarskij golos* — ilegální časopis, orgán petrohradského výboru SDDSR. Vycházel od února 1915 do prosince 1916. Celkem vyšla čtyři čísla. Poslední číslo zabavila policie, podařilo se zachránit pouze nepatrné množství výtisků. V prvním čísle byl uveřejněn manifest ústředního výboru SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku. — 353
- ²²⁷ Lenin cituje článek V. Adlera Záblesk naděje^[212], který přinesl list Arbeiter Zeitung, č. 45, 14. února 1915. — 357
- ²²⁸ V. I. Lenin má na mysli článek W. Heineho Německá sociální demokracie v německém národě^[294], uveřejněný v časopisu Sozialistische Monatshefte, č. 13, 8. července 1915. — 357

- ²²⁹ *Kodaňská konference* — konference socialistů neutrálních zemí; konala se v Kodani 17.—18. ledna 1915. Zúčastnili se jí představitelé socialistických stran Švédska, Dánska, Norska a Holandska. Konference se usnesla na rezoluci, která navrhovala sociálně demokratickým poslancům parlamentů neutrálních zemí, aby vyzvali své vlády ke zprostředkování dohody mezi válčícími mocnostmi a uspíšili tak obnovení míru. — 358
- ²³⁰ *Mezinárodní socialistická konference mládeže* se konala ve dnech 4.—6. dubna 1915 v Bernu. Zúčastnili se jí představitelé mládežnických organizací z deseti zemí — Bulharska, Dánska, Holandska, Itálie, Německa, Norska, Polska, Ruska, Švýcarska a Švédska. Hlavním bodem jednání konference bylo téma Válka a úkoly socialistických mládežnických organizací. Přípravu konference řídil centrista R. Grimm, což předem ovlivnilo výsledky její práce. ÚV SDDSR ve snaze využít konference k semknutí internacionalistických sil v řadách mládeže poslal na konferenci své zástupce (I. F. Armandovou a G. I. Safárova). Delegace ÚV SDDSR předložila konferenci návrh rezoluce, který obsahoval základní teze bolševické strany o válce. Tento návrh byl vypracován na podkladě materiálu V. I. Lenina pro mezinárodní socialistickou konferenci žen (viz tento svazek, s. 228—230). Avšak konference odhlasovala rezoluci napsanou v centristickém duchu.
- Konference zvolila Mezinárodní byro socialistické mládeže, rozhodla se vydávat časopis mezinárodní socialistické mládeže Die Jugend-Internationale a každoročně pořádat Den mládeže. — 358
- ²³¹ *Tribunisté* — levé křídlo Sociálně demokratické dělnické strany Nizozemska, jejímž orgánem byl list De Tribune. V čele tribunistů stáli H. Gorter, A. Pannekoek, H. Rolandová-Holstová, D. Wijnkoop. Za první světové války zaujímal tribunisté v podstatě internacionalistické stanovisko. V roce 1918 se stali členy Komunistické strany Nizozemska. — 361
- ²³² Skupina *Osvobození práce* — první ruská marxistická skupina, kterou roku 1883 založil v Ženevě G. V. Plechanov. Kromě něho byli členy skupiny P. B. Axelrod, L. G. Dejč, V. N. Ignatov a V. I. Zasljučová. Skupina Osvobození práce propagovala marxismus v Rusku a tím zasadila těžkou ránu narodnictví, které bylo hlavní ideologickou překážkou šíření marxismu a rozvíjení sociálně demokratického hnutí v Rusku. Pro přípravu a vytvoření sociálně demokratické strany v Rusku měly velký význam dva návrhy

programu ruských sociálních demokratů, které v letech 1883 a 1885 napsal Plechanov a vydala skupina Osvobození práce.

Lenin konstatoval, že „skupina Osvobození práce založila sociální demokracii jen teoreticky a udělala první krok směrem k dělnickému hnutí“ (Spisy 20, Praha 1957, s. 283). — 364

²³³ *Luč* — legální deník menševiků-likvidátorů; vycházel v Petrohradě od 16. (29.) září 1912 do 5. (18.) července 1913. Vyšlo 237 čísel. V podstatě existoval z finančních příspěvků liberálů. Ideově list vedli P. B. Axelrod, F. I. Dan, L. Martov a A. S. Martynov. Likvidátoři v něm vystupovali proti revoluční taktice bolševiků, propagovali oportunistické heslo vytvoření takzvané veřejné strany, vystupovali proti revolučním masovým stávkám dělníků a pokoušeli se revidovat nejdůležitější teze programu strany. Lenin napsal, že *Luč* je v područí liberální politiky, a nazýval jej orgánem renegátů. — 367

²³⁴ *Marxismus a likvidátorství. Sborník článků o základních otázkách současného dělnického hnutí. Část II*^[63, 70] vyšel v červenci 1914 ve stranicovém vydavatelství Priboj. Obsahuje řadu Leninových článků proti likvidátorům. Lenin se odvolává na tyto své články: Dělnická třída a dělnický tisk, Reakce dělníků na vytvoření Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska ve Státní dumě (viz Sebrané spisy 25, Praha 1985, s. 246—353 a 422—430). — 367

²³⁵ *Leipziger Volkszeitung* — deník, zpočátku orgán levého křídla německé sociální demokracie. Vycházel v letech 1894—1933. Řadu let jej redigovali Franz Mehring a Rosa Luxemburgová. V letech 1917—1922 byl orgánem německých „nezávislých“. Po roce 1922 se stal orgánem pravicových sociálních demokratů. — 367

²³⁶ Protistranický *srpnový blok*, jehož organizátorem byl Trockij, vznikl v srpnu 1912 na konferenci likvidátorů ve Vídni. Konferenci se zúčastnili zástupci Bundu, zakavkazského oblastního výboru, Sociální demokracie Lotyšského kraje a zahraničních skupin likvidátorů, trockistů a oत्वivistů (redakce listu *Golos social-demokrata*, Trockého vídeňské *Pravdy* a skupiny *Vperjod*). Za Rusko se jí zúčastnili delegáti petrohradské a moskevské „iniciativní skupiny“ likvidátorů, krasnojarské organizace, sevastopolské sociálně demokratické vojenské organizace a redakcí likvidátorského časopisu *Naša zarja* a listu *Něvskij golos*. Byl přítomen rovněž zástupce zahraničního výboru ukrajinské organizace *Spilka*. Převážnou

většinu tvořili delegáti žijící v zahraničí, odtržení od dělnické třídy v Rusku, a tedy bez přímého spojení s tamější stranickou prací. Konference schválila ke všem otázkám sociálně demokratické taktiky protistranická, likvidátorská usnesení a vyslovila se proti existenci ilegální strany.

Pokusy likvidátorů založit vlastní, centristickou stranu v Rusku neměly u dělníků úspěch. Nepodařilo se jim ani zvolit ústřední výbor a omezili se na ustavení organizačního výboru.

Protibolševický blok, složený z nejrůznějších elementů, se začal rozpadat už na konferenci. Ještě před ukončením ji opustil zástupce listu *Vperjod*, vzápětí po něm lotyšští sociální demokraté a poté i ostatní účastníci. Srpnový blok se pod tlakem bolševiků fakticky rozpadl už za jeden až půldruhého roku. O jeho rozpadu viz rovněž Leninovy články *Rozpad „srpnového“ bloku*, *Odhalení „srpnové“ fikce* a *O porušování jednoty zastíraným pokřikem o jednotě* (viz *Sebrané spisy* 25, Praha 1985, s. 25–28, 51–54, 203–226). — 369

²³⁷ *Internationale Korrespondenz* — týdeník německých sociálšovinistů; vycházel od konce září 1914 do 1. října 1918 v Berlíně. — 370

²³⁸ *Sovremennyj mir* — literární měsíčník, vědeckopolitický časopis; vycházel v Petrohradě od října 1906 do roku 1918. Velmi úzce s ním spolupracovali menševici včetně G. V. Plechanova. Po uzavření bloku s plechanovovci a na počátku roku 1914 s ním spolupracovali i bolševici. Za první světové války se stal orgánem sociálšovinistů. — 371

²³⁹ Tuto poznámku k manifestu ÚV SDDSR *Válka a sociální demokracie v Rusku* Lenin napsal, když připravoval do tisku brožuru *Socialismus a válka*, která měla mít jako přílohy manifest, rezoluce bernské konference zahraničních sekcí SDDSR a rezoluci poroňské porady ÚV SDDSR se stranickými pracovníky o národnostní otázce. V dopise V. A. Karpinskému do Ženevy, kde se brožura tiskla, Lenin o této poznámce napsal: „Přiložená poznámka k manifestu musí být zařazena do brožury... [K tomu odstavci manifestu ÚV (Social-demokrat, č. 33), v němž se pojednává o Spojených státech evropských]“ (*Spisy* 36, Praha 1958, s. 320). Poznámka k manifestu ÚV SDDSR byla otištěna podle Leninova pokynu. — 378

²⁴⁰ Lenin má zřejmě na mysli rejstříky ke korespondenci K. Marxe s B. Engelsem^[371]. — 380

- ²⁴¹ Myslí se rezoluce o odborových svazech^[408], schválená na Ženevském kongresu I. internacionály v září 1866 (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 16, Praha 1965, s. 227–229). — 382
- ²⁴² Podle objednávky redakce Encyklopedického slovníku vydavatelství Granatových měl Lenin napsat stať v rozsahu 60 000 písmen a seznam literatury v rozsahu 15 000 písmen. — 383
- ²⁴³ Tento dokument je napsán na zvláštním listu a označen jako vsuvka do textu. Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS nemá přesné údaje, ke které stati se tato vsuvka vztahuje. Patrně je jednou z variant některého odstavce manifestu ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku nebo některé rezoluce bolševiků o válce. — 384
- ²⁴⁴ Brožuru Evropská válka a evropský socialismus začal Lenin zpracovávat brzy po svém příjezdu do Bernu. Shromáždil mnoho materiálu, ale brožuru nenapsal, částečně ho využil pro přednášky, v člancích uveřejněných v listu Social-demokrat a v brožuře Socialismus a válka. V tomto svazku je otištěna nejúplnější osnova brožury Evropská válka a evropský socialismus. Všechny přípravné materiály pro tuto brožuru viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 14–123. — 385
- ²⁴⁵ Jde o vystoupení V. Adlera na zasedání mezinárodního socialistického byra 29. července 1914. O Adlerově projevu se Lenin zmiňuje v článku Mrtvý šovinismus a živý socialismus (viz tento svazek, s. 126). — 385
- ²⁴⁶ Lenin odkazuje na knihu J. Jaurèse Socialistická organizace ve Francii. Nová armáda^[304], která vyšla v Paříži v roce 1911. — 386
- ²⁴⁷ Lenin míní článek H. Wendela Jaurès^[419] v časopisu Die Neue Zeit. — 386
- ²⁴⁸ Lenin cituje úryvek z článku K. Kautského Sociální demokracie za války^[313]. Tento článek podrobil Lenin kritice ve stati Mrtvý šovinismus a živý socialismus (viz tento svazek, s. 120–127). — 386
- ²⁴⁹ Jde o článek H. Wendela Evropa v nebezpečí požáru^[418]. Leninovy výpisky z tohoto článku s poznámkami viz publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 47–49. — 387

- ²⁵⁰ Jde o článek Ultimátum^[410], otištěný v listu Vorwärts, č. 200 z 25. července 1914; o noticku Podezřelí vrazi tyranů!^[412], která byla otištěna v příloze k listu Leipziger Volkszeitung, č. 174 z 31. července 1914, a o článek Boj proti carismu^[307], uveřejněný v listu Vorwärts, č. 209 z 3. srpna 1914. — 387
- ²⁵¹ Je míněn článek R. Fischera Vandalové^[282]. Leninovy výpisky z tohoto článku viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 61. — 387
- ²⁵² Viz poznámku 36.
- ²⁵³ V 9. čísle listu Golos z 22. září 1914 je uveřejněn text sociálšovinistické deklarace polských socialistů, podepsané Lederem, Konem, Senenbaumem a dalšími. — 387
- ²⁵⁴ *Sovremennoje slovo* — deník; vydávali ho kadeti v Petrohradě v letech 1907—1918. Zde se mluví Leninovy výpisky z noticky G. V. Plechanov o válce, uveřejněné v tomto deníku, č. 2374, 23. srpna (5. září) 1914 (viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 114). — 387
- ²⁵⁵ Lenin má na mysli rubriku Přehled tisku v listu Golos, č. 2 z 15. září 1914, v níž byl otištěn úryvek z Guestiérova sociálšovinistického článku Notre devoir [Naše povinnost] (viz L'Humanité, č. 3802 ze 14. září 1914). Článek ospravedlňoval sociálšovinistickou politiku vedení Francouzské socialistické strany za první světové války, která se zříkala třídního boje, a prohlašoval, že po skončení války francouzští socialisté splní svou socialistickou povinnost. K tomuto úryvku připojila redakce listu Golos svou poznámku, v níž potvrdovala, že toto stanovisko zastává také Vorwärts a G. V. Plechanov. — 387
- ²⁵⁶ Lenin má na mysli článek J. Smirnova (Gureviče) Válka a evropská demokracie^[18], uveřejněný v listu Russkije vědomosti, č. 202 z 3. (16.) září 1914, a dopis P. Maslova redakci tohoto listu, který byl otištěn pod názvem Válka a obchodní smlouvy^[108] v č. 207 z 10. (23.) září 1914. — 387
- ²⁵⁷ Jde o článek E. Vaillanta Doktrinářští formalisté^[411], který napsal jako ohlas na dopisy socialistů kritizujících jeho sociálšovinistické stanovisko. Článek otiskla jako úvodník L'Humanité, č. 3827 z 9. října 1914. Leninovy výpisky z těchto novin viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 97. — 388

- ²⁵⁸ Míni se článek Compère-Morela Národní komisaři^[240]. Leninovy výpisky z tohoto článku viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 67. — 388
- ²⁵⁹ Lenin má na mysli články, v nichž G. Hervé hájil a omlouval spoje-
nectví republikánské Francie s carským Ruskem. Tvrdil, že se
Francie nemůže ve válce obejít bez spojení s carem a že se za
pomoci demokratické Anglie a demokratické Itálie carismus vy-
lepšuje. — 388
- ²⁶⁰ H. M. Hyndman už před válkou otevřeně hájil imperialismus a byl
za to ostře kritizován Sociálně demokratickou stranou Německa
a jejím orgánem Die Neue Zeit. — 388
- ²⁶¹ Jde o sociálšovinistickou deklaraci sociálně demokratické parla-
mentní frakce^[228], kterou přednesl socialista Haase v německém
Říšském sněmu 4. srpna 1914 při hlasování o válečných úvěrech. —
388
- ²⁶² Myslí se článek E. Bernsteina Zúčtování s Ruskem^[226]. Bernstein
v něm libovolně vytrhával ze souvislosti úryvky Engelsovy práce
Savojsko, Nizza a Rýn, v níž se pojednávalo o nebezpečí francouz-
sko-ruského spojení pro Německo. Odkazem na Engelse se
Bernstein pokoušel odůvodnit oportunistickou politiku předsta-
venstva sociálně demokratické strany za války. Leninovy výpisky
z Engelsovy brožury Savojsko, Nizza a Rýn viz v publikaci Leninskij
sbornik XIV, s. 41—43. — 388
- ²⁶³ Lenin odkazuje na Engelsův článek Socialismus v Německu^[209],
uveřejněný v Die Neue Zeit, č. 19, sv. 1, 1891—1892. Němečtí
sociálšovinisté se ho pokoušeli využít k ospravedlnění svého oportunistického postoje vůči imperialistické válce. — 388
- ²⁶⁴ Zde je míněn protest Franze Mehringa proti pokusům německých
sociálšovinistů odůvodnit svou oportunistickou politiku za světové
války odvoláváním se na B. Engelse. Viz též poznámku 38. — 388
- ²⁶⁵ List Hamburger Echo přinesl v č. 211 z 10. září 1914 článek Nutné
vysvětlení^[380], který zkresloval smysl Engelsova článku Socialis-
mus v Německu^[209], aby ospravedlnil sociálšovinistické stanovisko
vedení německé sociální demokracie. Leninovy výpisky z tohoto
listu viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 67.
V listu Vorwärts, č. 249 z 12. září 1914, byl uveřejněn článek
Hledisko italských socialistů^[217]. — 388

- ²⁶⁶ Jde o článek německého sociálšovinisty Roberta Fischera Vandalové^[282] a o odpověď na něj pod názvem Dopis německého socialisty. Dopis byl patrně určen pro Berner Tagwacht. Zachovaly se Leninovy výpisky z dopisu s poznámkou na okraji „(ss. 1–7) (strojem do redakce Berner Tagwacht)“ (viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 61–63). Dopis však v Berner Tagwacht otištěn nebyl. Úryvky z Dopisu německého socialisty byly otištěny v úvodníku Sociální demokracie a válka v listu Grütliener, č. 213 a 214 z 13. a 14. září 1914. — 388
- ²⁶⁷ Lenin cituje slova z článku I. Blocha Válka a sociální demokracie^[280], který uveřejnil časopis Sozialistische Monatshefte v čísle 16. — 388
- ²⁶⁸ List Golos, č. 12, otiskl 25. září 1914 v rubrice Přehled tisku noticku se stručným obsahem dopisu K. Liebknechta, uveřejněného v Bremer Bürger-Zeitung^[288]. K. Liebknecht ve svém dopisu objasňoval hlasování sociálně demokratické parlamentní frakce pro válečné úvěry v Říšském sněmu. — 388
- ²⁶⁹ List Bremer Bürger-Zeitung otiskl 14. září v čísle 214 protest levicových sociálních demokratů. Podobně se v článku Stranické povinnosti^[286], uveřejněném v sociálně demokratickém listu Volksblatt, č. 220 z 19. září 1914, protestovalo proti sociálšovinistické politice vedení německé sociální demokracie. Z těchto projevů vyplývalo, že stanovisko vedení nesdílejí všichni sociální demokraté a že naopak zdůrazňují úsilí o mezinárodní solidaritu. — 389
- ²⁷⁰ Poznámka odkazuje na stanovisko sociálně demokratického listu Volksblatt, který vycházel v Halle. List kritizoval stanoviska představenstva Sociálně demokratické strany Německa a vyzýval k mezinárodní solidaritě. — 389
- ²⁷¹ Míni se článek Rozbitá internacionála^[421] v listu Bremer Bürger-Zeitung, č. 211 z 10. září 1914. Leninovy výpisky z tohoto listu viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 83. — 389
- ²⁷² Lenin má na mysli článek Dvě internacionály^[423] v listu Volksrecht, č. 211 z 11. září 1914. Jeho výpisky viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 58. — 389
- ²⁷³ Je míněna výzva francouzské a belgické delegace v mezinárodním

socialistickém byru k německému lidu. Viz též poznámku 16. — 389

²⁷⁴ Míni se dopis L. Martova G. Hervému^[105] otištěný v listu Golos, č. 12 z 25. září 1914. — 389

²⁷⁵ Jde o cestu jednoho z vůdců Sociálně demokratické strany Německa, zarytého sociálšovinisty A. Südekuma, do Itálie, kterou podnikl z příkazu představenstva této strany. Zpráva o rozhovoru, který měl Südekum s italskými socialisty, byla otištěna v Avanti! a přetiskována odtud různými socialistickými novinami. Rusky ji uveřejnil menševický časopis Naša zarja v číslech 7, 8 a 9 roku 1914. — 389

²⁷⁶ Jedná se o poradu levicových sociálních demokratů, která se sešla z Leninovy iniciativy v době zasedání kodaňského kongresu. V materiálech brožury Evropská válka a evropský socialismus Lenin uvádí účastníky porady: z Francie byl přítomen J. Guesde a Ch. Rappoport; z Belgie Louis de Brouckère; z Německa Rosa Luxemburgová a E. Wurm; z Polska J. Marchlewski (Karski); ze Španělska S. Iglesias; z Rakouska A. Braun; z Ruska V. I. Lenin, G. V. Plechanov aj. (viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 22). — 389

²⁷⁷ *Dánskou rezoluci* nazývá Lenin rezoluci Úkoly revoluční sociální demokracie v evropské válce, na níž se usnesla po jeho referátu porada bolševiků v Bernu. Na jednom exempláři tohoto dokumentu bylo z konspiračních důvodů napsáno: „Opis provolání vydaného v Dánsku.“ Více o tom viz v poznámce 1. — 389

²⁷⁸ Sekretář britského ministerstva školství Ch. F. Trevelyan napsal v otevřeném dopise svým voličům, že zájmy jeho národa ve světové válce jsou nade vše a že těmito zájmy je mír. — 390

²⁷⁹ V listu Frankfurter Zeitung, č. 254 byl 13. září 1914 uveřejněn článek F. Oppenheimera *Nový Řím a nové Kartágo*^[82]. Leninovy výpisky z tohoto článku viz v publikaci Leninskij sbornik XIV, s. 85. — 390

²⁸⁰ *Russkoje znamja* — černosotňovský deník, orgán Svazu ruského národa; vycházel v Petrohradě v letech 1905–1917.

Lenin má na mysli úvodník^[131] tohoto listu v čísle 195 z 30. srpna 1914, který se zmiňoval o provoláních petrohradského výboru SDDSR. — 390

- ²⁸¹ Lenin odkazuje na článek K. Kautského *Mírové perspektivy*^[40], z něhož byly otištěny výňatky v listu *Golos*, č. 18 a 19 z 2. a 3. října 1914. — 390
- ²⁸² Jedná se o noticku s názvem *W. C. Modell 70*^[41], otištěnou v listu *Vorwärts*, č. 227 z 21. srpna 1914. — 390
- ²⁸³ Pravděpodobně jde o dvačtyřicetcentimetrový polní mozdřík, vyráběný v Kruppových závodech a poprvé použitý v první světové válce. — 391
- ²⁸⁴ *Kreuz-Zeitung*, zkrácený název krajně reakčního německého deníku *Neue Preussische Zeitung*, který měl v záhlaví vyobrazen kříž. List byl orgánem německých konzervativců a vycházel v Berlíně v letech 1848—1939. Od roku 1911 se nazýval *Neue Preussische (Kreuz) Zeitung*, od roku 1932 *Kreuz-Zeitung*. — 391
- ²⁸⁵ *Novoje vremja*, deník; vycházel v Petrohradě v letech 1868—1917; patřil různým vydavatelům a několikrát změnil svou politickou orientaci. Zpočátku byl umírněně liberální, od roku 1876, kdy se jeho vydavatelem stal A. S. Suvorin, se změnil v orgán reakčních šlechtických a byrokratických kruhů, který propagoval velmocenský šovinismus a antisemitismus. Od roku 1905 byl orgánem černosotňovců. Po únorové revoluci 1917 podporoval kontrarevoluční politiku prozatímní vlády a šval proti bolševikům. 26. října (8. listopadu) 1917 byl vojenským revolučním výborem při petrohradském sovětu zastaven. Lenin označil *Novoje vremja* za vzor prodějných novin. — 391
- ²⁸⁶ Lenin má na mysli rubriku *Přehled tisku* v listu *Golos*, č. 14 z 27. září 1914. Vysvětlovalo se tu stanovisko anglických socialistů a uváděly výňatky z článků Keir Hardieho a MacDonalda. V komentáři se říkalo, že u MacDonalda „se projevuje značný pesimismus, pokud jde o důsledky nynější války“. — 391
- ²⁸⁷ *Russkije vedomosti* — list vyjadřující názory umírněně liberální inteligence. Vycházel od roku 1863 v Moskvě. V 80.—90. letech do něho přispívali demokratičtí spisovatelé (V. G. Korolenko, M. J. Saltykov-Ščedrin, G. I. Uspenskij aj.); byly v něm uveřejňovány práce liberálních narodníků. Od roku 1905 byl orgánem pravého křídla kadetské strany. Lenin konstatoval, že *Russkije vedomosti* svérázně spojovaly „pravicové kadetství s narodnickým nádechem“ (Sebrané spisy 23, Praha 1985, s. 215). V roce 1918

byly Ruskije vedomosti zároveň s jinými kontrarevolučními listy zastaveny. — 391

- ²⁸⁸ Je míněn článek Mlčte, eunuchové! [²¹¹], který vyšel jako úvodník v listu Golos, č. 21, 6. října 1914; stálo v něm, že by se německá sociální demokracie zkompromitovala, kdyby za těchto poměrů, kdy je Německo sevřeno ruskými vojsky, „vydala výzvu revoluční Komuny“, neboť by ji to izolovalo od širokých vrstev lidu. — 392
- ²⁸⁹ Problém vydávání ústředního orgánu a nového listu se řešil na konferenci zahraničních sekcí SDDSR v Bernu, protože některé zahraniční organizace SDDSR (baugyská skupina, pařížská sekce) se pokusily separátně vydávat místní listy nezávisle na Ústředním orgánu. O pokusu baugyské skupiny (N. I. Bucharin, J. F. Razmirovič, N. V. Krylenko) se Lenin dověděl náhodou z dopisu I. F. Armandové. Za válečných poměrů, vzhledem ke krajnímu omezení prostředků i nedostatku publicistů, ale také proto, že bylo nutné navázat užší styky mezi bolševiky a společně posuzovat nejdůležitější otázky, Lenin nepokládal za účelné vydávat místní malé listy a navrhl změnu třetího bodu v návrhu rezoluce k této otázce předložené konferenci k diskusi. Konference vyslovila souhlas s Leninovým návrhem a schválila třetí bod rezoluce [¹⁹³] podle jeho formulace (viz KSSS v rezolucích a usneseních sjezdů, konferencí a plenárních zasedání ÚV, díl I, Praha 1954, s. 285). — 393
- ²⁹⁰ Tato podrobně rozvržená osnova přednášky nebo článku byla napsána k 1. květnu 1915. Konkrétní informace o tomto dokumentu Institut marxismu-leninismu při ÚV KSSS nemá. — 394
- ²⁹¹ Míní se *Internationale Sozialisten Deutschlands* (ISD) — skupina levicových sociálních demokratů v Německu, kteří se za první světové války sdružili kolem listu Lichtstrahlen, vydávaném v Berlíně v letech 1913—1921. Tato skupina tvořila společně se skupinou Internacionála opozici v Sociálně demokratické straně Německa. ISD otevřeně vystupovali proti válce a oportunistu; byli nejdůslednější v názoru na nutnou diferenciaci mezi sociálšovinisty a centristy. Zástupce skupiny ISD J. Borchardt podepsal návrh rezoluce zimmerwaldské levice. Brzy po konferenci dostalo byro zimmerwaldské levice zprávu, že skupina Internacionalistických socialistů Německa se k ní připojuje. Skupina však neměla dostatečně široké spojení s masami a brzo se rozpadla. — 398

- ²⁰² *La Bataille Syndicaliste* — anarchosyndikalistický deník; vycházel v Paříži od dubna 1911 do října 1915. Vedoucí postavení v listu zaujímali Jouhaux, Grave, Cornelissen a další představitelé anarchosyndikalismu. Za první světové války zastával list krajně šovinistické stanovisko a přijal název *La Bataille*. — 398
- ²⁰³ Je to odkaz na noticku Půjčková spirála^[215] v listu *Volksrecht*, č. 97 z 27. dubna 1915, která odhalovala finanční machinace ministra financí K. Helfericha k zajištění druhé desetimiliardové válečné půjčky. — 402
- ²⁰⁴ *Hochland* — orgán německých klerikálů; vychází v Mnichově od roku 1903. Zde se mívá patrně článek T. Brauera *Válka a socialismus*^[233], uveřejněný v 8. sešitu v květnu 1915. Leninovy výpisky z tohoto článku s jeho poznámkami a připomínkami viz *Spisy* 39, Praha 1960, s. 361–363. — 403

SEZNAM LITERATURY,
KTEROU V. I. LENIN CITUJE
NEBO O NÍŽ SE ZMIŇUJE*

A. П. — см. Раппескоек, А.

[1] Аксельрод, П. Б. и Семковский, С. Ю. *Международному социалистическому бюро.* — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 1, 22 февраля, стр. 1. — 201, 308, 309, 310, 403

[2] [Алексинский, Г. А.] *Объяснения г. Алексинского.* (Письмо в редакцию). — «Речь», Пг., 1915, № 143 (3166), 27 мая (9 июня), стр. 3. — 312

[3] * — *С кем большинство?* — В кн.: Война. Сборник статей. При участии: И. Аксельрод и др. [Paris, «Ideal» 1915], стр. 97—106. — 316

[4] *Безработный, И. и др. К организационному вопросу.* [Особое мнение 2-х членов редакции и 2-х сотрудников «Нашего Слова», оглашенное на собрании редакции и коллегии парижских сотрудников]. —

* Česká redakce přetiskuje tento seznam literatury z 5. ruského vydání v nezměněné podobě.

V textové části jsou bibliografické prameny přeloženy a opatřeny číslem v hranaté závorce, které odkazuje na originální název díla a jeho bibliografické údaje v tomto seznamu.

Knihy, noviny a časopisy s Leninovými poznámkami jsou označeny hvězdičkou. Tyto výtisky jsou uloženy v Archivu Institutu marxismu-leninismu při ÚV KSSS.

Do seznamu nejsou zařazena díla, která V. I. Lenin uvádí v oddílu Literatura ve stati Karel Marx (tento svazek, s. 104—115). *Čes. red.*

«Наше Слово», Париж, 1915, № 107, 6 июня,
стр. 1—2. — 314, 370

Буквоед — см. Рязанов, Д. Б.

- [5] *Вожди русской с.-д. о войне.* — «Голос», Париж, 1914, № 31, 18 октября, стр. 1; № 32, 20 октября, стр. 1; № 33, 21 октября, стр. 1. Подпись: И. К. — 49, 50, 56, 126

Воззвание бельгийских и французских социалистов — см. Un manifeste des partis socialistes belge et français à l'Internationale.

- [6] * *Война.* Сборник статей. При участии: И. Аксельрод и др. [Paris, «Ideal», 1915]. 109 стр. — 316, 357

[7] «*Вопросы Страхования*», Пг. — 213

- [8] *Г. В. Плеханов и П. Б. Аксельрод о войне.* — «Наше Дело», Пг., 1915, № 2, стр. 103—110; в отд.: по России и за границей. — 296, 311

[9] *Г. В. Плеханов о войне.* — «Современное Слово», Пг., 1914, № 2374, 23 августа (5 сентября), стр. 3. — 387

- [10] *Гарденин, Ю. Маркс, Энгельс и славянство.* — «Жизнь», Париж, 1915, № 52, 23 мая, стр. 1—2. — 247

[11] *Где большинство?* [Передовая]. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 42, 18 марта, стр. 1. — 210

[12] *Гёте, И. В. Кроткие Ксении.* — 257

«*Главный враг в собственной стране*» — см. Liebknecht, K. Ein kräftiger Mahnruf.

- [15] *Гоголь, Н. В. Повесть о том, как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем.* — 125

«Голос» № 3 — см. «Наш голос».

[14] «Голос», Париж. — 138, 139, 370

- 1914, № 9, 22 сентября, стр. 1—2. — 387
- 1914, № 12, 25 сентября, стр. 1—2. — 62, 65, 388, 389
- 1914, № 14, 27 сентября, стр. 1—2. — 392
- 1914, № 18, 2 октября, стр. 1. — 390
- 1914, № 19, 3 октября, стр. 1, 2. — 62, 390
- 1914, № 21, 6 октября, стр. 1. — 392
- 1914, № 22, 8 октября, стр. 1. — 65
- 1914, № 23, 9 октября, стр. 1—2. — 55, 62, 123, 126, 267, 313
- 1914, № 31, 18 октября, стр. 1; № 32, 20 октября, стр. 1; № 33, 21 октября, стр. 1. — 50, 55, 126
- 1914, № 35, 23 октября, стр. 1. — 138
- 1914, № 39, 28 октября, стр. 1. — 46, 62
- 1914, № 52, 12 ноября, стр. 1. — 139
- 1914, № 86, 22 декабря, стр. 1; № 87, 23 декабря, стр. 1, 2. — 143—146, 201, 244, 265
- 1915, № 96, 3 января, стр. 1. — 147

[15] Горький, А. М. *Песня о Соколе*. — 118

[16] Грибоедов, А. С. *Горе от ума*. — 61, 226

[17] Григорьев, Р. П. Б. *Аксельрод об Интернационале и войне*. — «Голос», Париж, 1914, № 86, 22 декабря, стр. 1; № 87, 23 декабря, стр. 1. — 143—147, 201, 244, 265

[18] * [Гуревич, Э. Л.] *Война и европейская демократия*. — «Русские Ведомости», [М.], 1914, № 202, 3 сентября, стр. 2—3. Подпись: Е. Смирнов. — 46, 61, 138, 387, 391

Декларация «Нашего Слова» — см. От сотрудников «Нашего Слова».

- [19] * Декларация российских социалистов, вступивших волонтерами в французскую армию. [Листовка. Париж], 21 августа 1914. 1 стр. — 62, 387
- [20] Декларация Центрального Комитета РСДРП, представленная Лондонской конференции делегатом партии тов. Максимовичем. — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 1. — 182, 200, 201
- [21] Дело социал-демократических депутатов. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 35, 10 марта, стр. 1—2; № 36, 11 марта, стр. 1—2. — 355
- [22] Демагогия и межевательство. — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 4. — 313, 370
- [23] «День», Пг., 1914, № 200 (642), 27 июля, стр. 2. — 140, 351
— 1914, № 305 (747), 9 ноября, стр. 2. — 133, 354
— 1915, № 40 (838), 11 февраля, стр. 3—4; № 41 (839), 12 февраля, стр. 3—4. — 191, 196, 198
- [24] Деревенский, И. Дело депутатов. — «День», Пг., 1915, № 40 (838), 11 февраля, стр. 3—4; № 41 (839), 12 февраля, стр. 3—4. — 191, 196, 198
- [25] «Дзвін», Львов. — 153
- [26] «Дискуссионный Листок», [Париж], 1910, № 2, 25 мая (7 июня), стр. 4—14. На газ. дата: 24/7 июня. — 213
- [27] «Жизнь», Париж, 1915, № 52, 23 мая, стр. 1—2. — 247
- [28] За неделю. [Передовая]. — «Речь», Пг., 1915, № 45 (3068), 16 февраля (1 марта), стр. 1. — 192
- [29] Заявление трудовой группы. — «День», Пг., 1914, № 200 (642), 27 июля, стр. 2. Под общ. загл.: Исторический день в Гос. думе. — 140, 351

- [30] *Знаменский, С. Ф. Основные задачи в области образования.* — В кн.: Чего ждет Россия от войны. Сборник статей: Туган-Барановского, М. И. и др. С прил. 4-х географ. карт. Изд. 2-е. Пг., «Прометей», [1915], стр. 144—172. — 295
- [31] *Из беседы с П. Б. Аксельродом.* О наших разногласиях. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 87, 12 мая, стр. 1; № 90, 16 мая, стр. 2. Подпись: А. — 238, 314
- [32] *«Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии»,* [Женева], 1915, № 1, 22 февраля, стр. 1. — 201, 308 309, 310, 348, 403
— 1915, № 2, 14 июня. 4 стр. — 296, 305, 306, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 347, 370, 403
- [33] * *«Информационный Листок Заграничной Организации Бунда»,* [Женева], 1915, № 7, январь, стр. 3—7, 14—16. — 148, 173; 201, 313
* — 1915, № 8, май, стр. 2—6. — 233
- [34] *Ионов. Бунд о войне.* — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 3—4. — 312
- [35] *«Искра»* (старая, ленинская), [Лейпциг — Мюнхен — Лондон — Женева]. — 364, 365
* — 1901, № 2, февраль, стр. 1. — 124
- [36] *К выходу «Социал-Демократа».* — «Голос», Париж, 1914, № 52, 12 ноября, стр. 1. — 139
- [37] *К единству действий.* [Передовая]. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 32, 6 марта, стр. 1, в отд.: К материалам Лондонской конференции. — 201
- [38] *Кареев, Н. И. Мысли о русской науке по поводу те-перешней войны.* — В кн.: Чего ждет Россия от войны. Сборник статей: Туган-Барановского, М. И.

и др. С прил. 4-х географ карт. Изд. 2-е. Пг., «Прометей», [1915], стр. 81—97. — 295

- [39] * *Каутский, К. Международность и война.* — «Наше Дело», Пг., 1915, № 1, стр. 120—136; № 2, стр. 19—35. — 166, 167, 169, 205, 206—208, 209, 237, 356—358
— *О войне* — см. Kautsky, K. Sozialdemokratie im Kriege.
- [40] — *Перспективы мира.* — «Голос», Париж, 1914, № 18, 2 октября, стр. 1; № 19, 3 октября, стр. 2. — 390
- [41] «*Коммунист*», Женева. — 294, 300
- [42] * «*Коммунист*», Женева, 1915, № 1—2, стр. 193—196. — 234, 237
- [43] * *Косовский, В. Как восстановить Интернационал.* — «Информационный Листок Заграничной Организации Бунда», [Женева], 1915, № 8, май, стр. 2—6. — 233
- [44] * — *Освободительная легенда.* — «Информационный Листок Заграничной Организации Бунда», [Женева], 1915, № 7, январь, стр. 3—7. — 173, 201
- [45] *Крылов, И. А. Квартет.* — 313
- [46] — *Кукушка и Петух.* — 265, 389
- [47] [*Левинский, В.*] *Украина и война.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 38, 12 февраля, стр. 1—2. Подпись: Украинский социал-демократ. — 153
- [48] [*Ленин, В. И.*] *Буржуазные филантропы и революционная социал-демократия.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 41, 1 мая, стр. 2. — 242
- [49] — *Война и российская социал-демократия.* — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 33, 1 ноября, стр. 1. Подпись: Центральный Комитет Российской с.-д. рабочей партии. — 62, 63, 137, 182, 184, 186, 197, 202, 300, 329, 373, 378

- [50] — *Вопрос об объединении интернационалистов.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 41, 1 мая, стр. 1—2. — 217
- [51] — *Доклад ЦК РСДРП и инструктивные указания делегации ЦК на Брюссельском совещании.* 23 июня (6 июля) — 30 июня (13 июля) 1914 г.¹ — 148—149
- [52] — *Задачи революционной социал-демократии в европейской войне.* Август, не позднее 24 (6) сентября 1914 г.² — 35, 49, 62, 197, 389
- [53] — *Заметки публициста.* — «Дискуссионный Листок», [Париж], 1910, № 2, 25 мая (7 июня), стр. 4—14. Подпись: Н. Ленин. На газ. дата: 24/7 июня. — 213
- [54] — *К иллюстрации лозунга гражданской войны.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. — 242
- [55] — *Какое «единство» провозгласил на шведском съезде Ларин?* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 37, 1 февраля, стр. 2. — 134
- [56] — *Карл Маркс.* Краткий очерк с изложением марксизма. М., «Прибой», 1918. 24 стр. (РКП(б)). Перед загл. авт.: Н. Ленин. — 69
- [57] — *Конференция заграничных секций РСДРП.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. — 202, 221, 261, 306, 318, 319, 329, 373
- [58] * — *Маркс, Карл.* — В кн.: Энциклопедический словарь т-ва «Бр. А. и И. Гранат и К^о». 7-е, совершен. перераб. изд. под ред. Ю. С. Гамбарова и др. Т. 28. М., [1914], стлб. 219—243, 243'—246'. Подпись: В. Ильин. — 69, 380—383
- [59] — *О лозунге «защиты отечества».* [Резолюция, приня-

¹ Poprvé otištěno roku 1929 v knize V. I. Lenin, Sočiněníja, 2. a 3. vydání, sv. XVII, s. 541—571.

² Poprvé otištěno roku 1929 v knize V. I. Lenin, Sočiněníja, 2. a 3. vydání, sv. XVIII, s. 44—46.

тая на конференции заграничных секций РСДРП. 1915 г.]. — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. Под общ. загл.: Конференция заграничных секций РСДРП. — 261

[60] — *О лозунге Соединенных Штатов Европы.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 44, 23 августа, стр. 2. — 378

[61] — *О народниках.* [Резолюция, принятая на летнем 1913 г. совещании ЦК РСДРП с партийными работниками]. — В кн.: Извещение и резолюции летнего 1913 года совещания Центрального Комитета РСДРП с партийными работниками. Изд. ЦК. [Париж, декабрь] 1913, стр. 23—24. (РСДРП). — 140

[62] — *Один немецкий голос о войне.* — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 34, 5 декабря, стр. 2. — 242

[63] — *Отклик рабочих на образование Российской социал-демократической рабочей фракции в Государственной думе.* — В кн.: Ленин, В. И. и др. Марксизм и ликвидаторство. Сборник статей об основных вопросах современного рабочего движения. Ч. II. Спб., «Прибой», 1914, стр. 194—199. Перед загл. кн. авт.: Г. Зиновьев, В. Ильин, Ю. Каменев. — 367

[64] — *Отношение к другим партиям и группам.* [Резолюция, принятая на конференции заграничных секций РСДРП. 1915 г.]. — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. Под общ. загл.: Конференция заграничных секций РСДРП. — 221

[65] — *Пацифизм и лозунг мира.* [Резолюция, принятая на конференции заграничных секций РСДРП. 1915 г.]. — «Социал-Демократ», 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. Под общ. загл.: Конференция заграничных секций РСДРП. — 318, 319

[66] — *Письмо ЦК РСДРП — редакции «Нашего Слова».* 10 (23) марта 1915 г.¹ — 211

¹ Poprvé otištěno roku 1931 v publikaci Leninskij sbornik XVII, s. 201—203.

[67] — *По поводу Лондонской конференции.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 1 — 183, 212

[68] — *Положение и задачи социалистического Интернационала.* — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 33, 1 ноября, стр. 2. — 138, 197, 202

[69] — *Поражение царской монархии.* [Резолюция, принятая на конференции заграничных секций РСДРП. 1915 г.] — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 40, 29 марта, стр. 2. Под общ. загл.: Конференция заграничных секций РСДРП. — 306

— *Проект резолюции международной женской социалистической конференции* — см. Ленин, В. И. Резолюция, предложенная делегацией ЦК.

[70] — *Рабочий класс и рабочая печать.* — В кн.: Ленин, В. И. и др. Марксизм и ликвидаторство. Сборник статей об основных вопросах современного рабочего движения. Ч. II. Спб., «Прибой», 1914, стр. 207—212, в отд.: Приложение. Подпись: В. Ильин. Перед загл. кн. авт.: Г. Зиновьев, В. Ильин, Ю. Каменев. — 367

[71] — *Резолюция, предложенная делегацией ЦК [на интернациональной социалистической женской конференции в Берне].* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 42. Приложение к № 42 газеты «Социал-Демократ», 1 июня, стр. 2. Под общ. загл.: Женская международная социалистическая конференция. — 223, 224

[72] — *Русские Зюдекумы.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 37, 1 февраля, стр. 1. — 135

[73] — *Что же дальше?* (О задачах рабочих партий по отношению к оппортунизму и социал-шовинизму). — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 36, 9 января, стр. 1. На газ. дата: 12 декабря 1914. — 179

[74] * [*Ленин, В. И. и Зиновьев, Г. Е.*] *Социализм и война.* (Отношение РСДРП к войне). Изд. ред. «Социал-Демократа». Женева, 1915. 48 стр. (РСДРП). Перед загл. авт.: Зиновьев и Ленин. — 329, 330

[75] — *Социализм и война.* (Отношение РСДРП к войне). Перепечатка с женевакого изд. (1915 г.). Пб., 1918. 64 стр. Перед загл. авт.: Зиновьев и Ленин. — 330

[76] *Ленин, В. И. и др. Марксизм и ликвидаторство.* Сборник статей об основных вопросах современного рабочего движения. Ч. II. Спб., «Прибой», 1914. IV, 214 стр. Перед загл. кн. авт.: Г. Зиновьев, В. Ильин, Ю. Каменев. — 367

Ллойд Джордж в речи в начале 1915 г. — см. The budget.

[77] «*Луч*», Спб. — 367

[78] * *Манифест Базельского международного социалистического конгресса.* — «Коммунист», [Женева], 1915, № 1—2, стр. 193—195. Под общ. загл.: Забытые слова. — 234, 237

[79] *Манифест [об учреждении Государственной думы.* 6 (19) августа 1905 г.]. — «Правительственный Вестник», Спб., 1905, № 169, 6 (19) августа, стр. 1. — 259

Манифест ЦК против войны — см. Ленин, В. И. Война и российская социал-демократия.

[80] *Маркс, К. и Энгельс, Ф. Заявление в редакцию газеты «Social-Demokrat».* 23 февраля 1865 г. — 131

[81] — *Манифест Коммунистической партии.* Декабрь 1847 г. — январь 1848 г. — 28, 46, 50, 56, 63, 81—83, 95, 97, 100, 101, 186, 300, 341, 381, 386

[82] *Маркс, К. Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта.* Декабрь 1851 г. — март 1852 г. — 94

[83] — *Второе воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих о франко-прусской*

войне. Членам Международного Товарищества Рабочих в Европе и Соединенных Штатах. Между 6—9 сентября 1870 г. — 103, 346

- [84] — *К критике политической экономии*. Декабрь 1857 г. — январь 1859 г. — 85
- [85] — *Капитал*. Критика политической экономии, т. I—III. 1867—1894 гг. — 73, 74, 87
- [86] — *Капитал*. Критика политической экономии, т. I. 1867 г. — 79, 84—90
- [87] — *Капитал*. Критика политической экономии, т. II. 1885 г. — 90
- [88] — *Капитал*. Критика политической экономии, т. III, ч. 1—2. 1894 г. — 89—93
- [89] — *Классовая борьба во Франции с 1848 по 1850 г.* Январь — 1 ноября 1850 г. — 94
- [90] — *Нищета философии*. Ответ на «Философию нищеты» г-на Прудона. Первая половинка 1847 г. — 72, 100
- [91] — *О Прудоне*. (Письмо И. Б. Швейцера). 24 января 1865 г. — 144
- *Обращение Интернационала от 9 сентября 1870 г.* — см. Маркс, К. Второе воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих о франко-прусской войне.
- *Обращение I Интернационала* — см. Маркс, К. Учредительный манифест Международного Товарищества Рабочих...
- [92] — *Письмо Ф. А. Зорге*. 19 сентября 1879 г. — 103, 116—117
- [93] — *Письмо Л. Кугельману*. 12 апреля 1871 г. — 103
- [94] — *Послесловие ко второму изданию [первого тома «Капитала»]*. 24 января 1873 г. — 75, 76

- {95} — Предисловие к «Критике политической экономии». Январь 1859 г. — 79
- {96} — Предисловие к первому изданию [первого тома «Капитала»]. 25 июля 1867 г. — 84
- {97} — Различие между натурфилософией Демокрита и натурфилософией Эпикура. С приложением. 1839 г. — март 1841 г. — 70
- {98} — Тезисы о Фейербахе. Весна 1845 г. — 77
- {99} — Теории прибавочной стоимости (IV том «Капитала»). Январь 1862 г. — июль 1863 г. — 91
- {100} — Учредительный манифест Международного Товарищества Рабочих, основанного 28 сентября 1864 г. на публичном собрании, состоявшемся в Сент-Мартинс-холле, Лонг-Эйкр, в Лондоне. Между 21—27 октября 1864 г. — 73
- {101} Мартов, Л. А Маркса оставьте в покое... — «Голос», Париж, 1914, № 35, 23 октября, стр. 1. — 138
- {102} — Мир! — «Голос», Париж, 1914, № 19, 3 октября, стр. 1. Подпись: Л. М. — 62
- {103} — Мифология «последней войны». — «Голос», Париж, 1914, № 22, 8 октября, стр. 1. Подпись: Л. М. — 65
- {104} — О моем мнимом «одиночестве». (Письмо в редакцию). — «Голос», Париж, 1914, № 87, 23 декабря, стр. 2. — 143
- {105} — Открытое письмо Л. Мартова к Густаву Эрве. — «Голос», Париж, 1914, № 12, 25 сентября, стр. 1. — 62, 65, 389
- {106} — Распад и борьба с ним. — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 2. — 312, 314
- {107} — Умер «Vorwärts». — «Голос», Париж, 1914, № 23,

9 октября, стр. 1—2. Подпись: Л. М. — 55, 62, 123, 126, 267, 313

- [108] **Маслов, П. П. Война и торговые договоры.* (Письмо в редакцию). — «Русские Ведомости», [М.], 1914, № 207, 10 сентября, стр. 2, в отд.: На темы дня. — 46, 61, 138, 387
- [109] *Машинадзе, Б. Кавказская социал-демократия.* — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 4. — 312
- [110] *Милоков, П. Н. Территориальные приобретения России.* — В кн.: Чего ждет Россия от войны. Сборник статей: Туган-Барановского, М. И. и др. С прил. 4-х географ. карт. Изд. 2-е. Пг., «Прометей», [1915], стр. 53—66. — 294
- [111] *Молчать, внухи!* [Передовая]. — «Голос», Париж, 1914, № 21, 6 октября, стр. 1. — 392
- [112] «*Мысль*», Париж. — 139, 179, 183, 189
- [113] *На шведском с.-д. съезде.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 36, 9 января, стр. 2. На газ. дата: 12 декабря 1914. — 134, 135, 138, 139, 148, 149, 272
- [114] «*Наш Голос*», Париж, 1914, № 1, 13 сентября. 2 стр. — 139
- 1914, № 3, 15 сентября, стр. 1. — 387
- [115] «*Наша Заря*», Спб. — 142, 147, 148, 189, 190, 196, 198, 211, 213, 220, 271, 273, 286, 296, 303, 313, 345, 367, 368, 370
- * — 1914, № 7—8—9, стр. 88—108, 121—129. — 143, 157
- [116] «*Наша Рабочая Газета*», Спб. — 148, 149
- [117] «*Наше Дело*», Пг. — 175, 213, 217, 220, 221, 296, 297, 311, 312, 313, 314

- *— 1915, № 1, стр. 65—82, 120—136. — 157—173, 205—208, 209, 237, 357—358
- 1915, № 2. 112 стр. — 165, 167, 169, 205, 206—208, 209, 237, 296, 312, 357—358
- [118] *«Наше Слово»*, Париж. — 190, 201, 202, 211, 212, 213, 217, 218, 220, 221, 235, 313, 314, 370
- 1915, № 16, 16 февраля, стр. 2. — 183, 351, 361
- 1915, № 26, 27 февраля, стр. 1. — 202
- 1915, № 32, 6 марта, стр. 1. — 201
- 1915, № 35, 10 марта, стр. 1—2; № 36, 11 марта, стр. 1—2. — 355—356
- 1915, № 42, 18 марта, стр. 1. — 210
- 1915, № 45, 21 марта, стр. 2. — 296, 309
- 1915, № 53, 31 марта, стр. 2. — 211
- 1915, № 85, 9 мая, стр. 1. — 217—222
- 1915, № 87, 12 мая, стр. 1; № 90, 16 мая, стр. 2. — 238, 313
- 1915, № 105, 4 июня, стр. 1—2. — 305, 308, 313, 318, 370
- 1915, № 107, 6 июня, стр. 1—2. — 313, 370
- 1915, № 122, 24 июня, стр. 2. На газ. № 123. — 313
- [119] *«Новое Время»*, Пг. — 391
- [120] *«Новости»*, Париж. — 351
- [121] *О показаниях на следствии*. [Главнейшие резолюции, принятые на Втором съезде РСДРП]. — В кн.: Вто-

рой очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Genève, тип. партии, [1904], стр. 13. (РСДРП). — 191

[122] * *О социалистах-революционерах*. [Главнейшие резолюции, принятые на Втором съезде РСДРП]. — Там же, стр. 14—15, 358—359. — 149

[123] *Об Организационном комитете*. [Резолюция, принятая на августовской конференции ликвидаторов 1912 г.]. — В кн.: Извещение о конференции организаций РСДРП. Изд. ОК. [Wien], сентябрь 1912, стр. 44. (РСДРП). — 369

[124] *Обзор печати*. — «Голос», Париж, 1914, № 9, 22 сентября, стр. 1—2. — 387

Обзор печати. — «Голос», Париж, 1914, № 12, 25 сентября, стр. 1—2. — 388

Обзор печати. — «Голос», Париж, 1914, № 14, 27 сентября, стр. 1—2. — 391

Обзор печати. — «Наш Голос», Париж, 1914, № 3, 15 сентября, стр. 1. — 387

[125] *От редакции*. [Примечание к статье К. Каутского «Международность и война»]. — «Наше Дело», Пг., 1915, № 2, стр. 19—20. — 296, 311

[126] *От редакции*. [Примечание к статье Р. Григорьева «П. Б. Аксельрод об Интернационале и войне»]. — «Голос», Париж, 1914, № 87, 23 декабря, стр. 1. — 146

[127] *От сотрудн(иков) «Нашего Слова»*. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 26, 27 февраля, стр. 1, в отд.: К материалам Лондонской конференции. — 201

[128] [*Ответ петербургских ликвидаторов на телеграмму Вандервельде*]. — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 34, 5 декабря, стр. 2. Под общ. загл.: С.-Петербург, в отд.: Хроника. — 138, 139, 354

[129] *Ответ Э. Вандервельду.* — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 33, 1 ноября, стр. 1—2. Подпись: Центральный Комитет Росс. с.-д. рабочей партии. — 354

Официальный циркуляр «форштанда» — см. Die Internationale.

[130] *Париж, 3-го января.* [Передовая]. — «Голос», Париж, 1915, № 96, 3 января, стр. 1. — 147

[131] *Петроград, 30 августа 1914 г.* [Передовая]. — «Русское Знамя», Пг., 1914, № 195, 30 августа (12 сентября), стр. 1—2. — 390

[132] *Письма И. Ф. Беккера, И. Дицгена, Ф. Энгельса, К. Маркса и др. к Ф. А. Зорге и др.* Пер. с нем. Политкуса. С письм. и биогр. Ф. А. Зорге Евг. Дицгена. С пред. Н. Ленина. С портр. Зорге. Спб., Дауге, 1907. XXVI, 44, 485, II стр. — 288

[133] *Письма К. Маркса, Фр. Энгельса и др. к Ф. Зорге и др.* Пер. с нем. Г. Котляра и М. Панина под ред. и с предисл. П. Аксельрода. Спб., 1908. XXXI, 517 стр. (Б-ка «Общественной Пользы»). — 288

[134] * *Плеханов, Г. В. Еще о войне.* (Ответ товарищу Н—ву). — В кн.: *Война. Сборник статей.* [Paris, «Ideal», 1915], стр. 11—48. — 316, 357

[135]* — *На пороге двадцатого века.* — «Искра», [Мюнхен], 1901, № 2, февраль, стр. 1. — 124

[136] — *О войне.* Ответ товарищу З. П. Paris, «Union», 1914. 32 стр. — 135, 138, 141, 237, 244

[137] — *Открытое письмо тов. Плеханова в редакцию газеты «Речь».* — «Голос», Париж, 1914, № 39, 28 октября, стр. 1. — 46, 62

[138] * *По поводу войны.* От писателей, художников и артистов. — «Русское Слово», М., 1914, № 223, 28 сентября (11 октября), стр. 4. — 118—119

- [139] *По стопам Меньшикова.* — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 34, 5 декабря, стр. 2. — 142
- [140] *Поворот Мартова.* (Письмо из Берна). — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 36, 9 января, стр. 2. На газ. дата: 12 декабря 1914. — 140, 265
- [141] *Положение дел в партии.* [Резолюция, принятая на пленуме ЦК РСДРП в январе 1910 г.]. — «Социал-Демократ», [Париж], 1910, № 11, 26 (13) февраля, стр. 10, в отд.: Из партии. — 148, 149
- [142] * [*Потресов, А. Н.*] *Критические наброски.* I. Некоторые сюрпризы истории. — «Наша Заря», Спб., 1914, № 7—8—9, стр. 121—129. Подпись: А. П—в. — 142, 157
- [143] * — *На рубеже двух эпох.* — «Наше Дело», Пг., 1915, № 1, стр. 65—82. Подпись: А. П—в. — 157—173, 205—207, 209
- [144] «*Правда*», Спб. — 190, 197, 198, 367
- [145] *Правительственное сообщение.* — «День», Пг., 1914, № 305 (747), 9 ноября, стр. 2. Подпись: («О. Б.»). — 133, 354
- [146] «*Правительственный Вестник*», Спб., 1905, № 169, 6(19) августа, стр. 1. — 259
- [147] [*Примечание редакции к резолюции, принятой собранием редакции и коллегии парижских сотрудников «Нашего Слова».*] — «Наше Слово», Париж, 1915, № 85, 9 мая, стр. 1. — 217, 218
- [148] [*Примечание редакции к статье «Г. В. Плеханов и П. Б. Аксельрод о войне».*] — «Наше Дело», Пг., 1915, № 2, стр. 103, в отд.: По России и за границей. — 296, 311
- [149] * [*Примечание редакции к статье М. Борисова «Об освободительной миссии и о патриотизме».*] —

«Информационный Листок Заграничной Организации Бунда», [Женева], 1915, № 7, январь, стр. 7. — 201

- [150] *Программа Российской соц.-дем. рабочей партии, принятая на Втором съезде партии.* — В кн.: Второй очередной съезд Росс. соц.-дем. рабочей партии. Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Genève, тип. партии, [1904], стр. 1—6. (РСДРП). — 365
- [151] «*Пролетарский Голос*», Пг. — 353
- [152] «*Рабочая Мысль*», [Спб. — Берлин — Варшава — Женева]. — 285
- [153] «*Рабочее Дело*», Женева. — 285
- [154] *Резолюция об отношении к непролетарским партиям, (принятая на Пятом (Лондонском) съезде РСДРП).* — В кн.: Лондонский съезд Российской соц.-демокр. раб. партии (состоявшийся в 1907 г.). Полный текст протоколов. Изд. ЦК. Paris, 1909, стр. 454—455. (РСДРП). — 149
- [155] *Резолюция по отчетам, (принятая на Пятой конференции РСДРП (Общероссийской 1908 г.)).* — В кн.: Извещение Центрального Комитета Российской с.-д. рабочей партии о состоявшейся очередной общепартийной конференции. [Изд. ЦК РСДРП. Paris, 1909], стр. 4. (РСДРП). — 148
- [156] *Резолюция приветствия парижской секции 30 РСДРП.* — «Наше Слово», Париж, 1915, № 122, 24 июня, стр. 2, в отд.: По организациям. На газ. № 123. — 313
- [157] *(Резолюция, принятая на Брюссельской с.-д. объединительной конференции).* — «Информационный Листок Заграничной Организации Бунда», [Женева], 1915, № 7, январь, стр. 15. Под общ. загл.: Брюссельская с.-д. объединительная конференция. — 148, 313

- [158] *Резолюция, принятая на интернациональной социалистической женской конференции в Берне.* — «Социал-Демократ», Женева, 1915, № 42. Приложение к № 42 газеты «Социал-Демократ», 1 июня, стр. 2. Под общ. загл.: Женская международная социалистическая конференция. — 223, 224, 227, 361
- [159] *[Резолюция, принятая на Лондонской конференции социалистов союзных стран 14 февраля 1915 г.]*. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 16, 16 февраля, стр. 2, в отд.: Социалистическая хроника. Под общ. загл.: Лондонская конференция. — 183, 351, 361
- [160] *Резолюция, принятая собранием редакции и коллегии парижских сотрудников «Нашего Слова».* — «Наше Слово», Париж, 1915, № 85, 9 мая, стр. 1. — 217—222
- [161] *Резолюция соц.-дем. в Нерви.* — «Наше Слово», Париж, 1915, № 53, 31 марта, стр. 2, в отд.: По организациям. — 210—211
- [162] *Резолюция Хемницкого партийтага Германской соц.-демокр. партии.* — «Коммунист», [Женева], 1915, № 1—2, стр. 195—196. Под общ. загл.: Забытые слова. — 234
- [163] *[Резолюция ЦК РСДРП о работе в профессиональных союзах]*. — «Социал-Демократ», [Вильно — Спб.], 1908, № 1, февраль, стр. 38—39, в отд.: Из партии. — 149
- Реферат Г. В. Плеханова «Об отношении социалистов к войне» — см. Вожди русской с.-д. о войне.*
- Речь Керенского — см. Заявление трудовой группы.*
- [164] *«Речь»*, Пг., 1915, № 45 (3068), 16 февраля (1 марта), стр. 1. — 192
— 1915, № 143 (3166), 27 мая (9 июня), стр. 3. — 312
- [165] * *«Русские Ведомости»*, [М.], 1914, № 202, 3 сентября, стр. 2—3. — 46, 62, 138, 387, 391

- *— 1914, № 207, 10 сентября, стр. 2. — 46, 62, 138, 387
- [166] «Русское Знамя», Пг., 1914, № 195, 30 августа (12 сентября), стр. 1—2. — 390
- [167] * «Русское Слово», М., 1914, № 223, 28 сентября (11 октября), стр. 4. — 118
- Рюдорфер* — см. Riezler, К.
- [168] [Рязанов, Д. Б.] *Победа или поражение?* — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 2—3. Подпись: Буквоед. — 305, 306, 308, 309
- [169] *Салтыков-Щедрин, М. Е. Забытые слова.* — 120, 235
- [170] — *Пестрые письма.* — 220
- [171] — *Признаки времени.* — 172
- [172] *С.-Петербург.* (Письмо рабочего). — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 33, 1 ноября, стр. 2, в отд.: Хроника. — 139
- [173] *С.-Петербург.* (Письмо рабочего). 10 октября ст. ст. — «Социал-Демократ», Женева, 1914, № 35, 12 декабря, стр. 2, в отд.: Хроника. — 139
- [174] «*Северная Рабочая Газета*», Спб. — 196, 313
- [175] «*Северный Голос*», Пг. — 213
- [176] *Семковский, С. Ю. Опасные уклоны.* — «Известия Заграничного Секретариата Организационного Комитета Российской Социал-Демократической Рабочей Партии», [Женева], 1915, № 2, 14 июня, стр. 1—2. — 296, 305, 306, 308, 309, 314, 348, 403
- [177] — *Распад России?* — «Наше Слово», Париж, 1915, № 45, 21 марта, стр. 2, в отд.: Свободная трибуна. — 296, 309

Смирнов, Е. — см. Гуревич, Э. Л.

- [178] «Современник», Пг. — 180, 196
- [179] «Современное Слово», Пг., 1914, № 2374, 23 августа (5 сентября), стр. 3. — 387
- [180] «Современный Мир», Пг., 1915, № 5, стр. 125—152. — 371
- [181] «Социал-Демократ», [Вильно — Спб. — Париж] — Женева. — 125, 134, 153, 184, 197, 198, 314, 353, 377, 378, 393
- [Вильно — Спб.], 1908, № 1, февраль, стр. 38—39. — 149
- [Париж], 1910, № 11, 26 (13) февраля, стр. 10. — 148
- Женева, 1914, № 33, 1 ноября, стр. 1—2. — 62, 63, 137, 139, 182, 184, 186, 197, 202, 300, 329, 354, 373, 378
- 1914, № 34, 5 декабря, стр. 2. — 137, 139, 140, 242, 354
- 1914, № 35, 12 декабря, стр. 2. — 139
- 1915, № 36, 9 января, стр. 1, 2. На газ. дата: 12 декабря 1914. — 134, 135, 138, 139, 148, 149, 179, 265, 272
- 1915, № 37, 1 февраля, стр. 1, 2. — 134, 135
- 1915, № 38, 12 февраля, стр. 1—2. — 153
- 1915, № 40, 29 марта, стр. 1, 2. — 182, 183, 200, 201, 202, 212, 221, 242, 261, 306, 309, 318, 373
- 1915, № 41, 1 мая, стр. 1—2. — 217, 242
- 1915, № 42. Приложение к № 42 газеты «Социал-Демократ», 1 июня, стр. 2. — 223, 225, 227, 361

— 1915, № 44, 23 августа, стр. 2. — 378

{182} *«Страхование Рабочих»*, Пг. — 149, 213

{183} *Струве, П. Б. Критические заметки к вопросу об экономическом развитии России*. Вып. I. Спб., тип Скороходова, 1894. X, 291 стр. — 248

{184} *Товарищи!* Алчная, кровожадная политика царского правительства... [Листовка. Пб., 15—20 августа 1914]. 1 стр. Подпись: Петербургский комитет РСДРП. — 45, 55, 197

{185} *Товарищи!* 19-го вновь созывается Государственная дума... [Листовка. Пг., ранее 19 июня 1915]. 1 стр. Подпись: Петербургск. ком. РСДРП. — 353

{186} *Товарищи!* Надвинулись мировые события чрезвычайной важности. [Листовка. Пб., начало августа 1914]. 1 стр. Подпись: ПК РСДРП. — 45, 197

{187} *Товарищи!* Снова вас оторвали от ваших семей... [Листовка. Пг.], тип. Петроградского комитета, [начало октября 1914]. 1 стр. — 197

{188} *Товарищи солдаты*. [Листовка. Пг.], тип. ПК, 12 сентября 1915. 1 стр. Подпись: Петербургский комитет Российск. социал-демокр. раб. партии. — 353

{189} *(Троцкий, Л. Д.) Открытое письмо в редакцию журнала «Коммунист»*. — «Наше Слово», Париж, 1915, № 105, 4 июня, стр. 1—2. Подпись: Н. Троцкий. — 305, 308, 314, 318, 370

{190} *Тургенев, И. С. Дворянское гнездо*. — 167

{191} — *Новь*. — 218

{192} * *Центральный Комитет Бунда о войне*. [Резолюция, принятая на совещании, созванном ЦК Бунда в ноябре 1914 г.]. — «Информационный Листок Заграничной Организации Бунда», [Женева], 1915, № 7, январь, стр. 3. — 201

- [193] *ЦО и новая газета*. [Резолюция, принятая на конференции заграничных секций РСДРП. 1915 г.]. — В листовке: Конференция заграничных организаций РСДРП. Б. м., 1915. 2 стр. Гект. — 393
- [194] *Чего ждет Россия от войны*. Сборник статей: Туган-Барановского, М. И. и др. С прил. 4-х географ. карт. Изд. 2-е. Пг., «Прометей», [1915]. 227 стр. — 294—296
- [195] * *Череванин, Н. Германия перед внутренним кризисом*. — «Наша Заря», Спб., 1914, № 7—8—9, стр. 88—108. — 142
- [196] *Чернышевский, Н. Г. Пролог*. — 129
- [197] — *Что делать?* — 305
- [198] *Чехов, А. П. Человек в футляре*. — 254
- [199] *Чхенкели, А. Пять недель в Берлине*. — «Современный Мир», Пг., 1915, № 5, стр. 125—152. — 371
- [200] *Шишкина-Явейн. П. Н. Война и женщина*. — В кн.: *Чего ждет Россия от войны*. Сборник статей: Туган-Барановского, М. И. и др. С прил. 4-х географ. карт. Изд. 2-е. Пг., «Прометей», [1915], стр. 214—220. — 295
- [201] *Энгельс, Ф. Анти-Дюринг*. Переворот в науке, произведенный господином Евгением Дюрингом. 1876—1878 гг. — 75, 76, 78, 98
- [202] — *Введение (к работе К. Маркса «Классовая борьба во Франции с 1848 по 1850 г.»)*. 6 марта 1895 г. — 121
- [203] — *К аграрному вопросу на Западе*. Пер. с нем. (Одесса), Алексеева, 1905. 24 стр. — 98
- [204] — *Людвиг Фейербах и конец классической немецкой философии*. Начало 1886 г. — 70, 78, 79

- [²⁰⁵] — *Письмо К. Каутскому*. 1 апреля 1895 г. — 121
- [²⁰⁶] — *По и Рейн*. Конец февраля — начало марта 1859 г. — 142, 247, 388
- [²⁰⁷] — *Предисловие к немецкому изданию 1883 года («Манифеста Коммунистической партии»)*. 28 июня 1883 г. — 82
- [²⁰⁸] — *Происхождение семьи, частной собственности и государства*. Апрель — май 1884 г. — 97
- [²⁰⁹] — *Социализм в Германии*. Около 24 октября и конец декабря 1891 г. — 55, 123, 142, 340, 347, 388
- [²¹⁰] — *Эмигрантская литература*. Май 1874 г. — апрель 1875 г. — 130, 324, 349
- [²¹¹] * *Энциклопедический словарь т-ва «Бр. А. и И. Гранат и К^о»*. 7-е, совершен. переработ. изд. под ред. Ю. С. Гамбарова и др. Т. 28. М., [1914], стлб. 219—243, 243'—246'. — 69, 380—383
- [²¹²] *Adler, V. Hoffnungsschimmer*. — «Arbeiter-Zeitung». Morgenblatt, Wien, 1915, Nr. 45, 14. Februar, S. 1—2. — 357
- [²¹³] * *Aldo di Lea. A colloquio col pioniere del marxismo russo Giorgio Plehkanov*. — «Il Giornale d'Italia», Roma, 1915, N. 63, 4 Marzo. — 370
- [²¹⁴] [*An die Redaktion des «Vorwärts»*. Распоряжение генерала Кесселя о возобновлении издания газеты «Vorwärts»]. — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. (265—267) 268, 1. Oktober, S. 1. — 55, 267
- [²¹⁵] *Die Anleihe spirale*. — «Volksrecht», Zürich, 1915, Nr. 97, 27. April, S. [4], в отд.: Ausland. Deutschland. — 402
- [²¹⁶] * «Arbeiter-Zeitung». Morgenblatt, Wien, 1914, Nr. 252, 11. September, S. 1. — 35

- 1915, Nr. 45, 14. Februar, S. 1—2. — 357
- 1915, Nr. 176, 27. Juni, S. 3. — 317
- [²¹⁷] *Die Auffassung der italienischen Sozialisten.* — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 249, 12. September. Bezirks-Beilage des «Vorwärts» für Norden-Osten, S. [1]. — 388
- [²¹⁸] **Ein Aufruf und seine Zurückweisung.* — «Arbeiter-Zeitung» Morgenblatt, Wien, 1914, Nr. 252, 11. September, S. 1. — 35
- [²¹⁹] *Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle.* Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902. VIII, 482 S. — 75, 76
- [²²⁰] *Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle.* Hrsg. von F. Mehring. Bd. III. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Mai 1848 bis Oktober 1850. Stuttgart, Dietz, 1902. VI, 491 S. — 102
- [²²¹] «*Avanti!*», Milano. — 37, 61
- 1914, N. 241, 1 Settembre, p. 1 — 59
- 1914, N. 242, 2 Settembre, p. 1, 2. — 34—35, 37, 44
- 1914, N. 268, 28 Settembre, p. 4. — 49
- [²²²] *Axelrod, P. Rußland und der Krieg.* — «Berner Tagwacht», 1914, Nr. 250, 26. Oktober, S. 1; Nr. 251, 27. Oktober, S. 1. — 138
- [²²³] «*La Bataille Syndicaliste*», Paris. — 398
- [²²⁴] *Belger, E. Die Sozialdemokratie nach dem Kriege.* Berlin, Concordia, Deutsche Verlags-Unstalt, 1915. 45 S. — 269
- [²²⁵] «*Berner Tagwacht*». — 223, 272, 320
- 1914, Nr. 245, 20. Oktober, S. 1; Nr. 246, 21. Oktober, S. 1; *Nr. 247, 22. Oktober, S. 1. — 61, 125
- 1914, Nr. 250, 26. Oktober, S. 1; Nr. 251, 27. Oktober, S. 1. — 138

- 1914, Nr. 254, 30. Oktober, S. 1. — 61
- 1914, Nr. 291, 12. Dezember, S. 3. — 139
- 1915, Nr. 5, 8. Januar, S. 1—2. — 203
- 1915, Nr. 9, 13. Januar, S. 3. — 178
- * — 1915, Nr. 73, 29. März, S. 1; Nr. 75, 31. März, S. 1. — 320, 321, 322
- 1915, Nr. 101, 3. Mai, S. 2—3. — 218, 237
- 1915, Nr. 123, 31. Mai, S. 1. — 274, 359, 403
- [²²⁶] *Bernstein, E. Abrechnung mit Rußland.* Ein Vermächtnis unserer Vorkämpfer. — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 232, 26. August, S. [1—2]. — 388
- [²²⁷] **Bernstein, E., Haase, H. und Kautsky, K. Das Gebot der Stunde.* — «Leipziger Volkszeitung», 1915, Nr. 139, 19. Juni, S. 1—2. — 286, 314
- [²²⁸] *Die Bewilligung der Kriegskredite.* — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 211, 5. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. — 28, 388
- [²²⁹] **Blatchford, R. The Grim logic of facts.* An Answer to Upton Sinclair. — В кн.: Sinclair, U. and Blatchford, R. Socialism and war. London, Clarion, 6. r., p. 11—15. (Pass on pamphlets. No. 27. Id.). — 290—293
- [²³⁰] *Bloch, I. Der Krieg und die Sozialdemokratie.* — «Sozialistische Monatshefte», Berlin, 1914, Bd. 2, Hft. 16, 13. August, S. 1023—1027. — 388
- [²³¹] **Borchardt, J. Vor und nach dem 4. August 1914.* Hat die deutsche Sozialdemokratie abgedankt? Berlin, «Lichtstrahlen», 1915. 32 S. — 179
- [²³²] *Brailsford, H. N. The War of Steel and Gold.* A Study of the Armed Peace. London, Bell, 1914. 320 p. — 244

- [²³³] **Brauer, Th. Krieg und Sozialismus.* — «Hochland», München, 1915, Hft. 8, S. 176—189. — 403
- [²³⁴] «*Bremer Bürger-Zeitung*», 1914, Nr. 211, 10. September, S. 1. — 35, 63, 389
- 1914, Nr. 251, 27. Oktober, S. 3. — 61, 388
- [²³⁵] **Der Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis 1883.* Hrsg. von A. Bebel und E. Bernstein, Bd. 1—4. Stuttgart, Dietz, 1913. 4 Bd. — 72, 99, 381
- * — Bd. 1. XX, 448 S. — 99—100
- * — Bd. 2. XXIV, 429 S. — 69, 99—100, 101
- * — Bd. 3. XXIV, 442 S. — 76, 80, 92, 100, 102
- * — Bd. 4. XX, 536 S. — 79, 99—100, 102—103, 142, 380, 382
- [²³⁶] *The budget. Daily cost of the war. Enormous borrowing. No new taxes.* — «The Daily Telegraph», London, 1915, May 5, p. 6. — 245, 253
- [²³⁷] *Bundock, C. J. «It is wicked that we should be shooting each other».* — «Labour Leader», [London], 1915, No. 1, January 7, p. 1. — 203
- [²³⁸] «*Clarion*», London. — 291
- [²³⁹] *Clausewitz, K. Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung.* Bd. 1, T. 1, Bd. 3, T. 3. Berlin, Dümmler, 1832—1834. 2 Bd.
- Bd. 1, T. 1. Vom Kriege. XXVIII, 371 S. — 245, 246, 247, 336
- Bd. 3, T. 3. Vom Kriege. VIII, 386 S. — 245
- [²⁴⁰] *Compère-Morel. Les commissaires à la nation.* — «L'Humanité», Paris, 1914, N 3788, 31 août, p. 1. — 388
- [²⁴¹] *La Conférence socialiste de Londres.* — «Journal des Débats Poli-

tiques et Littéraires», Paris, 1915, N 1097, 19 février, p. 251—252, в отд.: Nos Articles. — 200

- [²⁴²] *Il convegno di Roma fra la Direzione del Partito e un rappresentante dei socialisti tedeschi.* — «Avanti!», Milano, 1914, N. 242, 2 Settembre, p. 1. — 34, 44
- [²⁴³] *Cumow, H. *Parteizusammenbruch?* Ein offenes Wort zum inneren Parteistreit. Berlin, Singer, 1915. 38 S. — 239, 260
- [²⁴⁴] «*The Daily Citizen*», London. — 176, 271
- [²⁴⁵] «*The Daily Herald*», London. — 176, 271
- [²⁴⁶] «*The Daily Telegraph*», London, 1915, May 5, p. 6. — 244, 252
- [²⁴⁷] *David, E. *Die Sozialdemokratie im Weltkrieg.* Berlin, Singer, 1915. 192 S. — 279, 297—301, 308
- [²⁴⁸] — *Sozialdemokratie und Vaterlandsverteidigung.* Rede des Reichstagsabgeordneten Dr. Eduard David, gehalten am 6. März 1915 in Bielefeld. [Berlin], Buchh. «Vorwärts», [1915]. 32 S. — 236
- [²⁴⁹] — *Sozialismus und Landwirtschaft.* Bd. I. Die Betriebsfrage. Berlin, Verl. der Sozialistischen Monatshefte, 1903. 703 S. — 297
- [²⁵⁰] *Delaisi, F. *La Guerre qui vient.* Paris, «Guerre Sociale», 1911. 48 p. — 238
- [²⁵¹] «*Deutsch-Französische Jahrbücher*», Paris, 1844, Lfrg. 1—2, S. 36—40, 71—85, 182—214. — 71
- [²⁵²] *Die deutsche Partei und der Krieg.* — «*Berner Tagwacht*», 1914, Nr. 254, 30. Oktober, S. 1. — 61
- [²⁵³] *Una dichiarazione di principio.* [Резолюция, принятая на ита-ло-швейцарской социалистической конференции в Лугано]. — «Avanti!», Milano, 1914, N. 268, 28 Settembre, p. 4. Под общ. загл.: *La conferenza a Lugano fra socialisti svizzeri e italiani.* — 49

- [254] *Dumas, Ch. *La paix que nous voulons*. Paris, Rivière, 1915. 36 p.
— 236
- [255] «L'Écho de Paris». — 200
- [256] «The Economist», London. — 215
- 1915, v. LXXX, No. 3,729, February 13, p. 262—263. —
215, 216
- 1915, v. LXXX, No. 3,735, March 27, p. 614—615. — 215
- 1915, v. LXXX, No. 3,740, May 1, p. 846—847. — 253
- [257] Engels, F. *Die Bauernfrage in Frankreich und Deutschland*. — «Die
Neue Zeit», Stuttgart, 1894—1895, Jg. XIII, Bd. I, Nr. 10,
S. 292—306. — 98
- [258] — [*Brief an K. Marx*]. 5. Februar 1851. — В кн.: Der Briefwech-
sel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis
1883. Hrsg. von A. Bebel und E. Bernstein. Bd. 1. Stuttgart,
Dietz, 1913, S. 134—137. — 100
- [259] — [*Brief an K. Marx*]. 17. Dezember 1857. — Ibidem, Bd. 2,
S. 217—219. — 100
- [260] — [*Brief an K. Marx*]. 7. Oktober 1858. — Ibidem, S. 289—
291. — 100
- [261] *— [*Brief an K. Marx*]. 8. April 1863. — Ibidem, Bd. 3, S.
124—125. — 100
- [262] *— [*Brief an K. Marx*]. 11. Juni 1863. — Ibidem, S. 133—134.
— 103
- [263] — [*Brief an K. Marx*]. 24. November 1863. — Ibidem, S. 146—
147. — 103
- [264] *— [*Brief an K. Marx*]. 4. September 1864. — Ibidem, S. 179—
181. — 103
- [265] — [*Brief an K. Marx*]. 27. Januar 1865. — Ibidem, S. 209—
210. — 103

- [266] — [*Brief an K. Marx*]. 5. Februar 1865. — Ibidem, S. 216—218. — 102
- [267] — [*Brief an K. Marx*]. 22. Oktober 1867. — Ibidem, S. 417—419. — 103
- [268] * — [*Brief an K. Marx*]. 6. Dezember 1867. — Ibidem, S. 437. — 103
- [269] — [*Brief an K. Marx*]. 19. November 1869. — Ibidem, Bd. 4, S. 208—213. — 100
- [270] * — [*Brief an K. Marx*]. 15. August 1870. — Ibidem, S. 318—321. — 142
- [271] — [*Brief an K. Marx*]. 20. August 1879. — Ibidem, S. 418. — 103
- [272] — [*Brief an K. Marx*]. 9. September 1879. — Ibidem, S. 421—423. — 102
- [273] — [*Brief an K. Marx*]. 11. August 1881. — Ibidem, S. 432—433. — 100
- [274] — *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*. Revidierter Sonderabdruck aus der «Neuen Zeit». Mit Anhang: Karl Marx über Feuerbach vom Jahre 1845. Stuttgart, Dietz, 1888. VII, 72 S. — 76
- [275] *Erklärung*. — «Vorwärts», Berlin, 1914. Nr. 247, 10. September. Unterhaltungsblatt des «Vorwärts», Nr. 179, S. [3]. — 35
- [276] *Die Eroberung der staatlichen Macht und die Bündnisse mit bürgerlichen Parteien*. [Резолюция, принятая на Парижском конгрессе II Интернационала]. — В кн.: Internationaler Sozialistenkongreß zu Paris. 23. bis 27. September 1900. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1900, S. 16—18. — 145
- [277] *Feuerbach, L. Grundsätze der Philosophie der Zukunft*. Zürich — Winterthur, 1843. IV, 84 S. — 70
- [278] — *Vorlesungen über das Wesen der Religion*. Nebst Zusätzen und Anmerkungen. Leipzig, Wigand, 1851. VIII, 463 S. — 258

- [279] — *Das Wesen des Christentums*. Leipzig, Wigand, 1841. XII, 450 S. — 70
- [280] *Financial arrangements and the war debts of Europe*. — «The Economist», London, 1915, v. LXXX, No. 3,729, February 13, p. 262—263. — 215, 216
- [281] «*Finanz-Archiv*», Stuttgart — Berlin, 1915, Jg. 32, Bd. 1, S. 125—133. — 255
- [282] *Fischer, R.* «*Vandalen*». — «*Volksrecht*», Zürich, 1914, Nr. 206, 5. September, S. 1. — 387, 388
- [283] «*Frankfurter Zeitung*», 1914, Nr. 254, 13. September. 1. Morgenblatt, S. 1. — 390
- [284] *Friedenssehnsucht* — «*Berner Tagwacht*», 1915, Nr. 73, 29. März, S. 1. — 320, 322
- [285] *Friedliche Annäherungen zwischen den Schützengräben verboten*. — «*Berner Tagwacht*», 1915, Nr. 5, 8. Januar, S. 1—2. Под общ. загл.: Zur Kriegslage. — 203
- [286] *Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie*. Vom 21. Oktober 1878. — «*Reichsgesetzblatt*», Berlin, 1878. Nr. 34, S. 351—358. — 103, 116, 278
- [287] *«*Il Giornale d'Italia*», Rcma, 1915, N. 63, 4 Marzo. — 370
- [288] **Golay, P.* *Le Socialisme qui meurt et le Socialisme qui doit renaître*. Conférence donnée à la Maison du Peuple de Lausanne, le 11 mars 1915. Lausanne, 1915. 22 p. — 344
- [289] *Gorter, H.* *Het Imperialisme, de Wereldoorlog en de Sociaal-Democratie*. Amsterdam, Brcchurehandel Sociaal-Democratische Partij, [1914]. 116 p. — 208, 345
- [290] *«*Gothaer Volksblatt*», 1915, Nr. 8, 9. Januar. Beilage zum «*Gothaer Volksblatt*», S. [2]. — 178
- [291] *Haenisch, K.* *Der deutsche «Verrat» an der Internationale*. — «*Hamburger Echo*», 1914, Nr. 286, 8. Dezember, S. 1—2. — 138

- [²⁹²] «*Hamburger Echo*», 1914, Nr. 211, 10. September, S. 1—2. — 35, 388
- 1914, Nr. 286, 8. Dezember, S. 1—2. — 138
- Harms, B. Probleme der Weltwirtschaft* — с.м. Harms, B. Volkswirtschaft und Weltwirtschaft.
- [²⁹³] — *Volkswirtschaft und Weltwirtschaft*. Versuch der Begründung einer Weltwirtschaftslehre. Mit zwei litogr. Taf. Jena, Fischer, 1912. XV, 495 S. (Probleme der Weltwirtschaft. Schriften des Instituts für Seeverkehr und Weltwirtschaft an der Universität Kiel. Hrsg. von B. Harms. VI). — 252
- [²⁹⁴] *Heine, W. Die deutsche Sozialdemokratie im deutschen Volk*. — «Sozialistische Monatshefte», Berlin, 1915, Bd. 2, Hft. 13, 8. Juli, S. 628—636. — 357
- [²⁹⁵] *«*Hochland*», München, 1915, Hft. 8, S. 176—189. — 403
- [²⁹⁶] *Hübner, O. Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde*. Fortgeführt und ausgestaltet von F. Juraschek. 63. umgearb. Ausgabe für das Jahr 1914. Frankfurt a. M., Keller, 1914. XV, 155 S. — 334
- [²⁹⁷] «*L'Humanité*», Paris. — 315
- 1914, N 3788, 31 août, p. 1. — 388
- *— 1914, N 3794, 6 septembre, p. 1. — 35, 389
- *— 1914, N 3808, 20 septembre, p. 2. — 62, 387
- 1914, N 3827, 9 octobre, p. 1. — 61, 272, 361, 388
- [²⁹⁸] *Der Imperialismus*. [Резолюция, принятая на Хемницком съезде Германской социал-демократической партии]. — В кн.: Protokoll über die Verhandlungen des Parteitagess der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands. Abgehalten in Chemnitz vom 15. bis 21. September 1912. Berlin, Singer 1912, S. 529—530, в отд.: Anhang. — 234—235, 260, 398

- [²⁹⁹] *Интернационалът и войната*. — «Ново Време», София, 1915, № 3, 15 февруари, стр. 65—70. — 272
- [³⁰⁰] *Die Internationale*. — «Bernener Tagwacht», 1915, Nr. 101, 3. Mai, S. 2—3. — 218, 237
- [³⁰¹] «*Die Internationale*», Berlin. — 218, 237, 264, 359, 398
- *— 1915, Hft. 1, 15. April, S. 1—10, 41—54, 60—70. — 259, 264, 275, 286, 359
- [³⁰²] «*Internationale Korrespondenz*», Berlin. — 370
- [³⁰³] *Invisible et présente*. — «Le Temps», Paris, 1915, N 19583, 17 février, p. 1. — 200
- [³⁰⁴] *Jaurès, J. L'Armée nouvelle*. Paris, Rouff, [1911]. 686 p. (L'organisation socialiste de la France). — 386
- [³⁰⁵] «*Journal des Débats Politiques et Littéraires*», Paris, 1915, N 1097, 19 février, p. 251—252. — 200
- [³⁰⁶] «*Journal of the Royal Statistical Society*», London 1911, v. LXXIV, part II, January, p. 167—187. — 252
- [³⁰⁷] *Der Kampf gegen den Zarismus*. — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 209, 3. August, S. 1. Под общ. загл.: Die eisernen Würfel rollen! — 387
- [³⁰⁸] *Kautsky, K. Allerhand Revolutionäres*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 19, S. 620—627. — 261
- [³⁰⁹] *— *Die Internationalität und der Krieg*. Berlin, Singer, 1915. 40 S. — 205, 206—208, 209, 281, 311, 356—358
- [³¹⁰] — *Krieg und Frieden*. (Betrachtungen zum Maifeier). — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1911, Jg. 29, Bd. 2, Nr. 30, 28. April, S. 97—107. — 206
- [³¹¹] — *Nationalstaat, Imperialistischer Staat und Staatenbund*. Nürnberg 1915. 80 S. — 251, 254, 255—257, 260, 261

- [312] * — *Nochmals unsere Illusionen. Eine Entgegnung.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1915, Jg. 33, Bd. 2, Nr. 9, 28. Mai, S. 264—275. — 260, 263—264, 264—267
- [313] * — *Die Sozialdemokratie im Kriege.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1914, Jg. 33, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 1—8. — 50, 63, 122, 203, 204, 237, 241, 246, 247, 248, 307, 341, 386
- [314] — *Der Weg zur Macht. Politische Betrachtungen über das Hineinwachsen in die Revolution.* Berlin, Buchh. «Vorwärts». 1909, 104 S. — 55, 120—122, 123, 124, 145, 167, 255, 258, 390
- [315] * — *Zwei Schriften zum Umlernen.* — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1915, Jg. 33, Bd. 2, Nr. 5, 30. April, S. 138—146. — 250, 251, 253
- [316] *Keine internationale Friedenspropaganda.* — «Arbeiter-Zeitung». Morgenblatt, Wien, 1915, Nr. 176, 27. Juni, S. 3. — 317
- [317] *«Klassenkämpen»*, Kristiania, 1916, Nr. 1, 8. januar, s. 2—3; Nr. 2, 15. januar, s. 2—3. — 330
- «Kreuz-Zeitung»* — c. m. «Neue Preußische Zeitung».
- [318] *«Labour Leader»*, Manchester—London—Glasgow. — 289
- [London], 1915, No. 1, January 7, p. 1. — 203
- «Labour Leader»*, London, 1915, No. 7, February 18, p. 4. — 182
- [319] * *Leder, Z., Senenbaum, I. et Kon, M. Socialistes Polonais engagés dans l'Armée Française.* — «L'Humanité», Paris, 1914, N 3808, 20 septembre, p. 2, в отд.: La Vie à Paris. — 62, 387
- [320] * [*Legien, G.*] *Warum müssen die Gewerkschaftsfunktionäre sich mehr am inneren Parteileben beteiligen?* (Ein Vortrag von C. Legien in der Versammlung der Gewerkschaftskommission Berlins und Umgegend am 27. Januar 1915). Berlin, 1915. 47 S. — 277—280, 281
- [321] *«Leipziger Volkszeitung»*, 1914, Nr. 165, 21. Juli. 2. Beilage zu Nr. 165 «Leipziger Volkszeitung», S. 2. — 367

- 1914, Nr. 174, 31. Juli. 1. Beilage der «Leipziger Volkszeitung», S. [1]. — 387
- *— 1915, Nr. 139, 19. Juni, S. 1—2. — 286, 314
- [322] [*Lenin, W. I.*] *Eine Erwiderung.* — «Leipziger Volkszeitung», 1914, Nr. 165, 21. Juli. 2. Beilage zu Nr. 165 «Leipziger Volkszeitung», S. 2. Подпись: Die Redaktion der Prawda. — 367
- [323] [*Lénine, V. I. et Zinowiewff, G. E.*] *Le socialisme et la guerre.* (Point de vue du PSDO de Russie sur la guerre). Genève, Réd. du «Social-Démocrate», 1916. 77 p. (Parti social démocrate ouvrier de Russie). После загл. авт.: G. Zinowiewff et N. Lénine. — 330
- [324] — *Socialisme og Krig.* — «Klassenkampen», Kristiania, 1916, Nr. 1, 8 januar, s. 2—3; Nr. 2, 15 januar, s. 2—3. Перед загл. авт.: G. Zinowjew og N. Lenin. — 330
- [325] — *Sozialismus und Krieg.* (Stellung der S.-D. A.-P. Rußlands zum Kriege). B. m. 1915. 36 S. (S.-D. A.-P.). После загл. авт.: G. Zinowjew und N. Lenin. — 330
- [326] *Lensch, P. Die deutsche Sozialdemokratie und der Weltkrieg.* Eine politische Studie. Berlin, Singer, 1915. 64 S. — 241, 248
- [327] «*Lichtstrahlen*», Berlin. — 218, 359
- [328] *Liebknecht, K. [Ein Brief dem «Vorwärts»].* — «*Bremer Bürgerzeitung*», 1914, Nr. 251, 27. Oktober, S. 3. Под общ. загл.: Umschau. — 61, 388
- [329] — *Ein kräftiger Mahnruf.* — «*Berner Tagwacht*», 1915, Nr. 123, 31. Mai, S. 1. — 274, 359, 403
- [330] *Lucas, C. P. Greater Rome and greater Britain.* Oxford, Clarendon Press, 1912. 184 p. — 269
- [331] **Luxemburg, R. Der Wiederaufbau der Internationalen.* — «*Die Internationale*», Berlin, 1915, Hft. 1, 15. April, S. 1—10. — 259, 263, 286, 359

- [332] *Manifest der Internationale zur gegenwärtigen Lage*, [angenommen auf dem Außerordentlichen Internationalen Sozialistenkongreß zu Basel]. — В кн.: Außerordentlicher Internationaler Sozialistenkongreß zu Basel am 24. und 25. November 1912. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1912, S. 23—27. — 45, 48, 50, 59, 64, 123, 141, 144, 145, 151, 186, 207, 208, 209, 217, 224, 226, 228, 233, 236, 238, 239, 241, 242, 243, 251, 260, 283, 300, 303, 307, 324, 339, 341, 344, 346, 384, 386, 391, 398, 406
- [333] **Un manifeste des partis socialistes belge et français à l'Internationale*. — «L'Humanité», Paris, 1914, N 3794, 6 septembre, p. 1. — 35, 389
- [334] *Marx, K. und Engels, F. Die heilige Familie oder Kritik der kritischen Kritik*. Gegen Bruno Bauer und Konsorten. — В кн.: Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. II. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Juli 1844 bis November 1847. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 63—326. — 75, 76
- [335] — *Manifest der Kommunistischen Partei*. London, «Bildungs-Gesellschaft für Arbeiter», 1848. 30 S. — 72
- [336] *Marx, K. Aus der Rheinischen Zeitung*. — В кн.: Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. I. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von März 1841 bis März 1844. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 169—328. — 71
- [337] — *Bilanz der preußischen Revolution*. — В кн.: Aus dem literarischen Nachlaß von K. Marx, F. Engels und F. Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. III. Gesammelte Schriften von K. Marx und F. Engels. Von Mai 1848 bis Oktober 1850. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 206—229. — 101
- [338] — [Brief an F. Engels]. 16. April 1856. — В кн.: Der Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx. 1844 bis 1883. Hrsg. von A. Bebel und E. Bernstein. Bd. 2. Stuttgart, Dietz, 1913, S. 106—108. — 69, 101
- [339] — [Brief an F. Engels]. 2. August 1862. — Ibidem, Bd. 3, S. 77—82. — 92

- [³⁴⁰] *— [*Brief an F. Engels*]. 9. August 1862. — Ibidem, S. 86—87. — 92
- [³⁴¹] *— [*Brief an F. Engels*]. 9. April 1863. — Ibidem, S. 125—127. — 100
- [³⁴²] — [*Brief an F. Engels*]. 12. Juni 1863. — Ibidem, S. 135—136. — 102—103
- [³⁴³] — [*Brief an F. Engels*]. 10. Dezember 1864. — Ibidem, S. 203—206. — 103
- [³⁴⁴] — [*Brief an F. Engels*]. 3. Februar 1865. — Ibidem, S. 214—216. — 103
- [³⁴⁵] *— [*Brief an F. Engels*]. 11. Februar 1865. — Ibidem, S. 223—224. — 102
- [³⁴⁶] — [*Brief an F. Engels*]. 18. Februar 1865. — Ibidem, S. 229—231. — 103
- [³⁴⁷] — [*Brief an F. Engels*]. 2. April 1866. — Ibidem, S. 304—306. — 100
- [³⁴⁸] — [*Brief an F. Engels*]. 7. Juli 1866. — Ibidem, S. 329—332. — 80
- [³⁴⁹] *— [*Brief an F. Engels*]. 12. Dezember 1866. — Ibidem, S. 355—356. — 76
- [³⁵⁰] *— [*Brief an F. Engels*]. 17. Dezember 1867. — Ibidem, S. 440—441. — 103
- [³⁵¹] — [*Brief an F. Engels*]. 8. Januar 1868. — Ibidem, Bd. 4, S. 5. — 79
- [³⁵²] — [*Brief an F. Engels*]. 23. Juli 1877. — Ibidem, S. 396—398. — 103
- [³⁵³] — [*Brief an F. Engels*]. 1. August 1877. — Ibidem, S. 404—407. — 103

- [³⁵⁴] — [*Brief an F. Engels*]. 10. September 1879. — Ibidem, S. 423—424. — 103
- [³⁵⁵] — [*Brief an A. Ruge*]. September 1843. — «Deutsch-Französische Jahrbücher», Paris, 1844, Lfrg. 1—2, S. 36—40. — 71
- [³⁵⁶] — *Der Bürgerkrieg in Frankreich*. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiter-Assoziation an alle Mitglieder in Europa und der Vereinigten Staaten. Sonderabdr. aus dem «Volksstaat». Leipzig, Exped. des «Volksstaates», 1871. 52 S. — 73
- [³⁵⁷] — *Herr Vogt*. London, Petsch, 1860. VI, 191 S. — 73
- [³⁵⁸] — *Das Kapital*. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I. Buch I: Der Produktionsprozeß des Kapitals. Hamburg, Meißner, 1867. XII, 784 S. — 73
- [³⁵⁹] * — *Das Kapital*. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I. Buch I: Der Produktionsprozeß des Kapitals. 2. Aufl. Hamburg, Meißner, 1872. 830 S. — 93, 94, 96
- [³⁶⁰] * — *Das Kapital*. Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T. 2. Buch III: Der Gesamtprozeß der kapitalistischen Produktion. Kapitel XXIX bis LII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1894. IV, 422 S. — 93, 94
- [³⁶¹] — *Rechtfertigung des Korrespondenten von der Mosel*. — «Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe», Köln, 1843, Nr. 15, 15. Januar, S. 1—2; Nr. 17, 17. Januar, S. 1; Nr. 18, 18. Januar, S. 1—2; Nr. 19, 19. Januar, S. 1—2; Nr. 20, 20. Januar, S. 1. — 71
- [³⁶²] — *Zur Judenfrage*. — «Deutsch-Französische Jahrbücher», Paris, 1844, Lfrg. 1—2, S. 182—214. — 71
- [³⁶³] — *Zur Kritik der Hegel'schen Rechts-Philosophie*. Einleitung. — Ibidem, S. 71—85. — 70
- [³⁶⁴] — *Zur Kritik der politischen Ökonomie*. Hft. 1. Berlin, Duncker, 1859. VIII, 170 S. — 73

- [365] **Mehring, F. Erinnerungen aus dem Kriegsjahre 1870.* Ein Wort zum Burgfrieden. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1914, Jg. 33, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 9—17. — 122
- [366] — *Ein Protest.* — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 250, 13. September. Beilage des «Vorwärts» Berliner Volksblatt, S. [2], в отд.: Aus der Partei. — 35, 61, 63, 388, 389
- [367] — *Unsere Altmeister und die Instanzenpolitik.* — «Die Internationale», Berlin, 1915, Hft. 1, 15. April, S. 60—70. — 263
- [368] *Der Militarismus und die internationalen Konflikte.* [Резолюция, принятая на Штутгартском конгрессе II Интернационала]. — В кн.: Internationaler Sozialistenkongress zu Stuttgart. 18. bis 24. August 1907. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1907, S. 64—66. — 45, 59, 64, 123, 208, 209, 217, 224, 226, 228, 233, 283, 340, 386, 389, 398
- [369] *Monitor. Die Sozialdemokratie und der Weltkrieg.* — «Preußische Jahrbücher», Berlin, 1915, Bd. 160, April bis Juni, S. 30—53. — 275, 363
- [370] **Morel, E. D. The outbreak of the War.* Б. м., б. г., 18 p. — 289
- [371] *Namen- und Sachregister.* Ausgearbeitet von M. Beer (London) und ergänzt von Ed. Bernstein. — В кн.: Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx. 1844 bis 1883. Hrsg. von A. Bebel und E. Bernstein, Bd. 4. Stuttgart, Dietz, 1913, S. 507—536. — 380, 382
- [372] «*Die Nationalliberale Korrespondenz*», Berlin. — 317
- [373] «*Neue Preussische Zeitung*», Berlin. — 391
- [374] «*Neue Rheinische Zeitung*», Köln. — 72
- [375] «*Die Neue Zeit*», Stuttgart. — 37, 265
- 1894—1895, Jg. XIII, Bd. I, Nr. 10, S. 292—306. — 98
- 1903—1904, Jg. 22, Bd. 1, Nr. 19, S. 620—627. — 261

- «*Die Neue Zeit*», Stuttgart, 1911, Jg. 29, Bd. 2, Nr. 30, 28. April, S. 97—107. — 206
- * — 1914, Jg. 32, Bd. 2, Nr. 18, 31. Juli, S. 793—796. — 387
- * — 1914, Jg. 32, Bd. 2, Nr. 19, 21. August, S. 841—843. — 63, 386
- * — 1914, Jg. 33, Bd. 1, Nr. 1, 2. Oktober, S. 1—8, 9—17. — 50, 63, 122, 203, 204, 237, 241, 246, 247, 248, 307, 340, 386
- * — 1915 Jg. 33, Bd. 2, Nr. 5, 30. April, S. 138—146. — 250, 251, 253
- * — 1915, Jg. 33, Bd. 2, Nr. 9, 28. Mai, S. 264—275. — 261, 263, 265—267
- [³⁷⁶] «*Neue Wege, Blätter für religiöse Arbeit*», Zürich, 1914, September. — 117
- [³⁷⁷] «*The New Statesman*», London. — 288
- [³⁷⁸] «*Ново Време*», София, 1915, № 3, 15 февруари, стр. 65—70. — 272
- [³⁷⁹] «*Norddeutsche Allgemeine Zeitung*», Berlin. — 317
- [³⁸⁰] *Eine notwendige Erklärung.* — «*Hamburger Echo*», 1914, Nr. 211, 10. September, S. 1—2. — 35, 388
- [³⁸¹] *The objects of the war.* — «*The Economist*», London, 1915, v. LXXX, No. 3,735, March 27, p. 614—615. — 215
- [³⁸²] *Oppenheimer, F. Neu-Rom und Neu-Karthago.* — «*Frankfurter Zeitung*», 1914, Nr. 254, 13. September. 1. Morgenblatt, S. 1. — 390
- [³⁸³] *Paish, G. Great Britain's Capital Investments in Individual Colonial and Foreign Countries.* — «*Journal of the Royal Statistical Society*», London 1911, v. LXXIV, part II, January, p. 167—187. — 253

- [384] * [*Pannekoek, A.*] *Sozialistische Friedensbedingungen.* — «*Berner Tagwacht*», 1915, Nr. 73, 29. März, S. 1; Nr. 75, 31. März, S. 1. Подпись: А. Р. — 320, 321
- [385] * — *Der Zusammenbruch der Internationale.* — «*Berner Tagwacht*», 1914, Nr. 245, 20. Oktober, S. 1; Nr. 246, 21. Oktober, S. 1; Nr. 247, 22. Oktober, S. 1. — 61, 125
- [386] *Parteipflichten!* — «*Volksblatt*», Halle, 1914, Nr. 220, 19. September, S. 2—3. — 389
- [387] «*Preußische Jahrbücher*», Berlin, 1915, Bd. 160, April bis Juni, S. 30—53. — 275, 363
- [388] *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitages der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands.* Abgehalten zu Erfurt vom 14. bis 20. Oktober 1891, Berlin, «*Vorwärts*», 1891. 368 S. — 332
- [389] «*Reichsgesetzblatt*», Berlin, 1878, Nr. 34, S. 351—358. — 103, 116, 278
- [390] «*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*», Köln. — 71
— 1843, Nr. 15, 15. Januar, S. 1—2; Nr. 17, 17. Januar, S. 1; Nr. 18, 18. Januar, S. 1—2; Nr. 19, 19. Januar, S. 1—2; Nr. 20, 20. Januar, S. 1. — 71
- [391] *Rien de Trop.* — «*Le Temps*», Paris, 1915, N 19582, 16 février, p. 1. — 200
- [392] [*Riezler, K.*] *Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart.* Stuttgart—Berlin, Deutsche Verlags-Anstalt, 1913, XIII, 252 S. Перед загл. авт.: Ruedorffer, J. J. — 270
- [393] *Sartorius von Waltershausen, A. Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande.* Berlin, Reimer, 1907. 442 S. — 270
- [394] *Schultze, E. Das französische Kapital in Rußland.* — «*Finanz-Archiv*», Stuttgart—Berlin, 1915, Jg. 32, Bd. 1, S. 125—133. — 255
- [395] *Die Sicherung des Weltfriedens.* [Резолюция, принятая на Ко-

- пенгагенском конгрессе II Интернационала]. — В кн.: Internationaler Sozialistenkongress zu Kopenhagen. 28. August bis 3. September 1910. Berlin, Buchh. «Vorwärts», 1910, S. 34—35. — 45, 59, 228
- [³⁹⁶] *Sinclair, U. *A manifesto against it. An Appeal to the Socialist Movement.* — В кн.: Sinclair, U. and Blatchford, R. *Socialism and War.* London, Clarion, [1915], p. 1—10. (Pass on pamphlets. No. 27. Id.). — 290, 291
- [³⁹⁷] *Sinclair, U. and Blatchford, R. *Socialism and War.* London, Clarion, [1915], 16 p. (Pass on pamphlets. No. 27. Id.). — 290—292
- [³⁹⁸] «*Le Socialisme*», Paris. — 265
- [³⁹⁹] *I socialisti russi non hanno rotato crediti per la guerra.* — «Avanti!», Milano, 1914, N. 241, 1 Settembre, p. 1. — 59
- [⁴⁰⁰] *Socialists of Allied Countries Meet.* — «Labour Leader», [London], 1914, No. 7, February 18, p. 4, в отд.: Review of the week. — 182
- [⁴⁰¹] *Some armament profits.* — «The Economist», London, 1915, v. LXXX, No. 3,740, May 1, p. 846—847. — 253
- [⁴⁰²] *Die sozialdemokratische Fraktionspolitik unter Polizeischutz.* — «Berliner Tagwacht», 1915, Nr. 9, 13. Januar, S. 3, в отд.: Parteinachrichten. — 178
- [⁴⁰³] **Die sozialdemokratische Fraktionspolitik unter Polizeischutz.* — «Gothaer Volksblatt», 1915, Nr. 8, 9. Januar. Beilage zum «Gothaer Volksblatt», S. [2], в отд.: Aus der Partei. — 178
- [⁴⁰⁴] «*Sozialistische Monatshefte*», Berlin. — 31, 45, 175, 271, 297, 390
— 1914, Bd. 2, Hft. 16, 13. August, S. 1023—1027. — 388
— 1915, Bd. 2, Hft. 13, 8. Juli, S. 628—636. — 357
- [⁴⁰⁵] *Ströbel, H. Aus den Parlamenten.* — «Die Internationale», Berlin, 1915, Hft. 1, 15. April, S. 41—54. — 275

- [406] *Supan, A. Die territoriale Entwicklung der Europäischen Kolonien.* Mit einem kolonialgeschichtlichen Atlas von 12 Karten und 40 Kärtchen im Text. Göttingen, Perthes, 1906. XI, 344 S. — 334
- [407] «*Le Temps*», Paris, 1915, N 19582, 16 février, p. 1. — 200
— 1915, N 19583, 17 février, p. 1. — 200
- [408] *Trades' Unions. Their past, present, and future.* [Резолюция, принятая на Женевском конгрессе I Интернационала]. — В кн.: *The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868.* London, Lane, [1869], p. 8—9. Под общ. загл.: *Resolutions of First Congress Assembled at Geneva, September, 1866.* — 382
- [409] **Trotsky, L. Der Krieg und die Internationale.* Б. м., «Borba» («Der Kampf»), [1914]. 162 S. — 170, 172, 173
- [410] *Ultimatum.* — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 200, 25. Juli, S. 1
Под общ. загл.: *Krieg?* — 387
- [411] *Vaillant, E. Formalistes doctrinaires.* — «L'Humanité», Paris, 1914, N 3827, 9 octobre, p. 1. — 61, 272, 361, 388
- [412] *Verdächtige Tyrannentöter!* — «Leipziger Volkszeitung», 1914, Nr. 174, 31. Juli. 1. Beilage der «Leipziger Volkszeitung», S. [1]. — 387
- [413] «*Volksblatt*», Halle, 1914, Nr. 220, 19. September, S. 2—3. — 389
- [414] «*Volksrecht*», Zürich. — 272, 401
— 1914, Nr. 206, 5. September, S. 1. — 387, 388
— 1914, Nr. 211, 11. September, S. 1. — 35, 63, 389
— 1915, Nr. 97, 27. April, S. [4]. — 402
- [415] *Von der russischen Sozialdemokratie im Auslande.* — «Berner Tagwacht», 1914, Nr. 291, 12. Dezember, S. 3. — 139

- [⁴¹⁶] «Vorwärts», Berlin. — 55, 62, 313, 318, 390
- 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2. — 121
  - 1914, Nr. 200, 25. Juli, S. 1. — 387
  - 1914, Nr. 209, 3. August, S. 1. — 387
  - 1914, Nr. 211, 5. August. 1. Beilage des «Vorwärts», S. 1—2. — 27—28, 388
  - *— 1914, Nr. 227, 21. August. Unterhaltungsblatt des «Vorwärts», Nr. 162, S. [2]. — 390
  - 1914, Nr. 232, 26. August, S. [1—2]. — 388
  - 1914, Nr. 247, 10. September. Unterhaltungsblatt des «Vorwärts», Nr. 179, S. [3]. — 35
  - 1914, Nr. 249, 12. September. Bezirks-Beilage des «Vorwärts» für Norden-Osten, S. [1]. — 388
  - 1914, Nr. 250, 13. September. Beilage des «Vorwärts» Berliner Volksblatt, S. [2]. — 35, 61, 63, 388, 389
  - 1914, Nr. (265—267) 268, 1. Oktober, S. 1. — 55, 267
- [⁴¹⁷] W. C. Modell 70. — «Vorwärts», Berlin, 1914, Nr. 227, 21. August. Unterhaltungsblatt des «Vorwärts», Nr. 162, S [2], в отд.: Kleines Feuilleton. — 390
- [⁴¹⁸] * [Wendel, H.] *Europa in Feuersgefahr*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1914, Jg. 32, Bd. 2, Nr. 18, 31. Juli, S. 793—796. — 387
- [⁴¹⁹] *— *Jaurès*. — «Die Neue Zeit», Stuttgart, 1914, Jg. 32, Bd. 2, Nr. 19, 21. August, S. 841—843. — 63, 386
- [⁴²⁰] *Wie man heute Revolutionen macht*. — «Vorwärts», Berlin, 1895, Nr. 76, 30. März, S. 1—2. — 121
- [⁴²¹] *Die zertrümmerte Internationale*. — «Bremer Bürger-Zeitung», 1914, Nr. 211, 10. September, S. 1. — 35, 63, 389

[⁴²²] Zibordi, G. *Il Socialismo europeo e il Socialismo italiano*. — «Avanti!», Milano, 1914, N. 242, 2 Settembre, p. 2. Под общ. загл.: Intorno alla guerra. — 34, 35

[⁴²³] *Zwei Internationalen*. — «Volksrecht», Zürich, 1914, Nr. 211, 11. September, S. 1. — 35, 63, 389

JMENNÝ REJSTŘÍK

ADLER Viktor (1852—1918) — jeden ze zakladatelů a vůdců Rakouské sociálně demokratické strany a II. internacionály. Do dělnického hnutí se zapojil v polovině 80. let. V roce 1886 založil list Gleichheit, od roku 1889 byl redaktorem ústředního orgánu rakouské sociální demokracie Arbeiter-Zeitung. V letech 1889—1895 si dopisoval s B. Engelsem, avšak brzy po jeho smrti se přiklonil k reformismu; byl představitelem oportunistického křídla rakouské sociálně demokratické strany a II. internacionály. Za první světové války byl centristou, hlásal politiku třídního smíru a bojoval proti revolučním akcím dělnické třídy. Po vzniku Rakouské republiky v roce 1918 byl ministrem zahraničních věcí. — 126, 357, 385

ALEXANDR II. (ROMANOV) (1818—1881) — ruský car (1855—1881). — 332, 341

ALEXINSKIJ G. A. (nar. 1879) — sociální demokrat; za revoluce 1905—1907 se přikláněl k bolševikům. V letech reakce byl otzovistou a patřil k organizátorům protistranické skupiny Vperjod. Za první světové války se projevoval jako sociálšovinista; psal do několika buržoazních listů. V roce 1917 se po návratu do Ruska přiklonil k Plechanovově skupině Jednota. Stál na straně kontrarevolucionářů, v dubnu 1918 uprchl za hranice. V roce 1920 byl v nepřítomnosti souzen Nejvyšším revolučním tribunálem Celoruského ústředního výkonného výboru za činnost v kontrarevoluční organizaci Taktické centrum a zbaven práva pobytu v Sovětském Rusku. V emigraci se připojil k táboru nejreakčnejších živlů. — 62, 148, 211, 271, 312, 316, 369—371

AN — viz Žordanija N. N.

A. P. — viz Pannekoek Antonie

ARMSTRONG — představitel anglické zbrojařské firmy Armstrong,

Whitworth a spol., založené Williamem Georgem Armstrongem (1810—1900). Firma existovala do roku 1937. — 253

AVELING Edward (1849—1898) — britský socialista, spisovatel a publicista; lékař, muž Marxovy dcery Eleanory. Jako stoupenec darwinismu a ateista se přimkl začátkem 70. let k radikálnímu hnutí „svobodomyslných“. Po seznámení s Marxem a Engelsem se stal marxistou. Koncem 80. let a na začátku 90. let patřil k organizátorům masového hnutí nekvalifikovaných a nezaměstnaných dělníků za sjednocení v tzv. nové tradeuniony. V letech 1893—1895 byl členem Nezávislé labouristické strany. Do angličtiny přeložil Engelsův Vývoj socialismu od utopie k vědě a spolu se Samuelem Moorem I. díl Marxova Kapitálu. Byl autorem řady prací o dělnickém hnutí, darwinismu a významnou měrou přispěl k šíření marxismu. — 74

AVELINGOVÁ-MARXOVÁ Eleanora (Tussy) (1855—1898) — nejmladší dcera K. Marxe, v 80. a 90. letech pracovala v anglickém a mezinárodním dělnickém hnutí. Patřila k zakladatelům Socialistické ligy (1884) a Nezávislé labouristické strany (1893). Po otcově smrti pracovala pod přímým vedením B. Engelse, zorganizovala odborovou organizaci londýnských plynárenských dělníků a hnutí dělnic; působila v masovém hnutí nekvalifikovaných dělníků a pomáhala organizovat velkou stávku londýnských dokařů v roce 1889. Psala do anglických a německých socialistických listů, připravila pro tisk a vydala Marxovu práci Mzda, cena a zisk. Napsala knihu vzpomínek o K. Marxovi a B. Engelsovi. — 74, 107

AXELROD P. B. (1850—1928) — jeden z vůdců menševismu; v 70. letech patřil k narodníkům, po rozkolu ve skupině Zemlja i volja se přiklonil ke skupině Čornyj pereděl; v roce 1883 se podílel na vytvoření skupiny Osvobození práce. Od roku 1900 pracoval v redakci listu Jiskra a časopisu Zarja. Po II. sjezdu SDDSR se stal aktivním menševikem. V letech reakce a nového revolučního rozmachu patřil k vůdcům likvidátorů, byl členem redakce listu menševiků-likvidátorů Golos social-demokrata; v roce 1912 byl členem protistranického srpnového bloku. Za první světové války zastával centristické stanovisko. Po únorové revoluci 1917 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu, podporoval prozatímní vládu. Říjnovou revoluci odmítal a v emigraci vyzýval k ozbrojené intervenci proti Sovětskému Rusku. — 14, 108, 138, 143—147, 173, 190, 201, 212, 219, 221, 226, 236, 238, 243—244, 265, 296, 311—314, 352, 363, 403

BADAJEV A. J. (1883—1951) — bolševik, stranický pracovník a státní činitel, původním povoláním zámečník. Do SDDSR vstoupil roku 1904, pracoval ve stranických organizacích v Petrohradě. Byl poslancem IV. státní dumy za dělníky Petrohradské gubernie; v dumě patřil k bolševické frakci. Přispíval do bolševického listu Pravda, zúčastnil se porad ÚV se stranickými pracovníky v Krakově a Poroninu. V listopadu roku 1914 byl spolu s dalšími bolševickými poslanci uvězněn a roku 1915 poslán do vyhnanství do Turuchanského kraje. Odtud se vrátil po únorové revoluci 1917 a aktivně se zapojil do práce v petrohradské bolševické organizaci. Po Říjnové revoluci zastával významné funkce ve straně a v sovětech. V roce 1925 se stal členem ústředního výboru strany. V letech 1938—1943 byl předsedou prezidia Nejvyššího sovětu RSFSR a místopředsedou prezidia Nejvyššího sovětu SSSR. Je autorem knihy Bolševiki v Gosudarstvennoj dume [Bolševici ve Státní dumě]. — 356

BAKUNIN M. A. (1814—1876) — jeden z ideologů anarchismu. V letech 1836—1840 byl členem kroužku N. V. Stankeviče, znal se s V. G. Bělinským a A. I. Gercenem. Od roku 1840 žil v emigraci. V zahraničí ostře kritizoval carský absolutismus a nevolnictví v Rusku. V roce 1844 ho za to carský senát zbavil šlechtického titulu i všech stavovských výsad a odsoudil v nepřítomnosti k nuceným pracím. Bakunin se v roce 1848 zúčastnil pražského povstání a v květnu 1849 vedl povstání v Drážďanech; byl zatčen a odsouzen k smrti oběšením. Trest byl později změněn na doživotní žalář; v roce 1851 byl vydán carské vládě. V letech 1851—1854 byl vězněn v Petropavlovské a později v Šlisselburské pevnosti. Z vězení napsal Zpověď adresovanou Mikuláši I. a kajicný dopis Alexandru II., v nichž se zříkal revolučních názorů. V roce 1857 byl vypovězen na doživotí na Sibiř, odkud se mu roku 1861 podařilo uprchnout do Anglie. Podporoval polské osvobozenécké povstání (1863—1864). Od roku 1868 byl členem I. internacionály, v níž založil anarchistické sdružení Aliance socialistické demokracie; pokoušel se postavit Alianci proti internacionále a zmocnit se vedoucího postavení v generální radě. Na Marxovo naléhání byl v roce 1872 za rozbiječskou činnost z internacionály vyloučen.

„Bakunin,“ napsal Engels, „má svéráznou teorii, všehochoť proudhonismu a komunismu“ (K. Marx - B. Engels, Spisy 33, Praha 1971, s. 437). Myšlenku kolektivního vlastnictví výrobních prostředků spojoval Bakunin s anarchistickou „absolutní svobodou“ individua. Vyjadřoval zájmy lumpenproletariátu a maloburžoazie a požadoval odstranění státu, v němž viděl hlavní zlo buržoazní společnosti.

Bakunin popíral světodějnou úlohu proletariátu a považoval proto za nejvhodnější prostředí pro anarchistickou sociální revoluci zaostalé země, v nichž převládá rolnictvo. Výsledkem revoluce měla být „rovnost tříd“, spojení „svobodných sdružení“. Reakční podstatu bakuninismu odhalili ve svých pracích Marx a Engels. Podle Leninovy definice byl bakuninismus světovým názorem „příslušníků drobné buržoazie, která už ztratila všechnu víru ve svou záchranu“ (Sebrané spisy 21, Praha 1985, s. 288). — 73

BARRÈS Maurice (1862—1923) — francouzský romanopisec a publicista, stoupenec tradicionalismu a ideolog katolicismu. Za první světové války byl mluvčím protiněmeckých šovinistů; aktivně spolupracoval s krajně reakčním buržoazním časopisem *L'Écho de Paris*. — 310

BAUER Bruno (1809—1882) — německý idealistický filozof a publicista, jeden z významných mladohegelovců, autor řady prací o dějinách křesťanství; po roce 1866 národní liberál. Bauerovy idealistické názory kritizovali K. Marx a B. Engels v pracích *Svatá rodina* aneb *Kritika kritické Kritiky* (Proti Brunovi Bauerovi a spol.) (1844) a *Německá ideologie* (1845—1846). — 70, 104

BAUER Otto (1882—1938) — jeden z vůdců rakouské sociální demokracie a II. internacionály, ideolog austromarxismu. Bauer byl jedním z autorů buržoazně nacionalistické teorie kulturně národnostní autonomie. Říjnovou revoluci neschvaloval. V letech 1918—1919 byl ministrem zahraničních věcí Rakouské republiky. V letech 1919, 1927 a 1934 se aktivně podílel na potlačování revolučních akcí rakouské dělnické třídy. Jeho protikomunistické projevy neměly daleko k fašismu, podporoval pangermánskou propagandu. — 114, 349

BEBEL August (1840—1913) — významný představitel německé sociální demokracie a mezinárodního dělnického hnutí. Do politického života vstoupil v první polovině 60. let; byl členem I. internacionály. V roce 1869 založil společně s W. Liebknechtem Sociálně demokratickou dělnickou stranu Německa (eisenaušských). Byl několikrát zvolen poslancem Říšského sněmu. V 90. letech a po roce 1900 vystupoval proti reformismu a revizionismu v německé sociální demokracii. V posledních letech své činnosti se dopustil řady chyb centristického charakteru (nedostatečný boj proti oportunistům, přecenění významu parlamentních forem aj.) — 341, 386

BELENIN — viz Šljapnikov A. G.

BELGER Erwin (1875—mezi 1919—1922) — německý buržoazní politik a publicista, stoupenec monarchie, šovinista a obhájce německého imperialismu. Před první světovou válkou byl generálním tajemníkem Říšského svazu boje proti sociální demokracii, reakční politické organizace představitelů šlechticko-buržoazního bloku. Roku 1915 ve své brožuře Sociální demokracie po válce vychvaloval aktivní spolupráci oportunistického křídla sociální demokracie s vládnoucími třídami Německa v imperialistické válce. — 269

BERNSTEIN Eduard (1850—1932) — vůdce krajně oportunistického křídla německé sociální demokracie a II. internacionály, teoretik revizionismu a reformismu. V letech 1881—1889 redigoval ilegální orgán Sociálně demokratické strany Německa Der Sozialdemokrat. V letech 1896—1898 uveřejnil v časopise Die Neue Zeit sérii článků Problémy socialismu, jež později vydal knižně pod názvem Voraussetzungen der Sozialismus die Aufgaben der Sozialdemokratie [Předpoklady socialismu a úkoly sociální demokracie] (1899; česky 1902). V této knize revidoval všechny základní teze marxistické filozofie, ekonomie a vědeckého socialismu. Za jediný úkol dělnického hnutí považoval boj za reformy, které by „zlepšily“ hospodářské postavení dělníků za kapitalismu;razil oportunistické heslo Hnutí je vším, konečný cíl není ničím. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko.

V následujících letech Bernstein vyzýval k podpoře politiky imperialistické buržoazie, vystupoval proti Říjnové revoluci a sovětskému státu. — 106, 112—113, 285, 314—315, 319, 388

BERZIN (Berziň, Ziemelis), J. A. (1881—1938) — jeden z nejstarších účastníků revolučního hnutí v Lotyšsku. Členem strany byl od roku 1902. Zúčastnil se revoluce 1905—1907. Roku 1908 emigroval. Od roku 1910 byl členem zahraničního byra ÚV SDDSR a od ledna 1914 byra zahraničních skupin Sociální demokracie Lotyšského kraje. Po IV. sjezdu se stal členem zahraničního výboru této strany a členem redakce jejího ústředního orgánu listu Zihņa. Za první světové války zaujímal internacionalistické stanovisko, zúčastnil se zimmerwaldské konference, patřil k zimmerwaldské levici. V létě roku 1917 se vrátil do Petrohradu a aktivně se zúčastnil Říjnové revoluce. Později pracoval v diplomatických a státních funkcích. — 182

BISMARCK Otto Eduard Leopold von (1815—1898) — pruský a německý státník a diplomat. „Sjednocením shora“ vytvořil z rozdrobených německých států říši pod vedením Pruska. V letech 1871—1890 řídil jako říšský kancléř veškerou zahraniční i vnitřní politiku Německa, hájil zájmy junkerských statkářů a zároveň se snažil zajistit koalici junkerů s velkoburžoazií. Ve snaze potlačit dělnické hnutí vydal v roce 1878 výjimečný zákon proti socialistům. Když nedosáhl úspěchu, vystoupil s demagogickým programem sociálního zákonodárství a vydal zákony o povinném pojištění některých kategorií dělníků. Jeho pokus rozložit dělnické hnutí drobnými ústupky byl však bezvýsledný. V březnu 1890 byl nucen abdikovat. — 43, 53, 102, 131, 142, 161—162, 247, 306

BISOLATI Leonida (1857—1920) — spoluzakladatel Italské socialistické strany a jeden z vůdců jejího krajně pravicového reformistického křídla. V letech 1896—1904 a 1908—1910 byl redaktorem ústředního orgánu této strany listu *Avanti!*. Od roku 1897 byl členem parlamentu. V roce 1912 byl z Italské socialistické strany vyloučen a založil sociálně reformistickou stranu. Za první světové války zastával sociálšovinistické stanovisko, vyslovoval se pro účast Itálie ve válce na straně Dohody. V letech 1916—1918 byl ministrem bez portfeje. — 35, 61, 137, 140, 176, 272, 352, 356

BLATCHFORD Robert Peel Glanvill (1851—1943) — britský reformistický socialista, novinář a spisovatel. Od roku 1891 vydával socialistický týdeník *Clarion*. Byl jedním ze zakladatelů a ideologů reformistické Nezávislé labouristické strany. Od anglo-búrské války 1899—1902 byl sociálšovinistou. Roku 1916 spolu s Hyndmanem založil sektářsky a šovinisticky zaměřenou Národní socialistickou stranu. — 291—292

BOBRINSKIJ V. A. (nar. 1868) — hrabě, reakční politik, velkostatkář a majitel cukrovaru. V letech 1895—1898 byl předsedou bogorodické újezdní správy zemstva. Byl poslancem II., III. a IV. státní dumy za Tulskou gubernii. V dumách se přikláněl k pravému křídlu. Jako krajní nacionalista byl stoupencem násilné rusifikace národnostních menšin v Rusku. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské vládě v jižním Rusku. V roce 1919 emigroval. — 130—131

BOBROV — viz Natanson M. A.

BORCHARDT Julian (1868—1932) — německý sociální demokrat, eko-

nom a publicista. V letech 1900—1906 byl redaktorem sociálně demokratických orgánů Volksblatt a Volkszeitung. V letech 1911 až 1913 byl poslancem pruského Zemského sněmu. V letech 1913—1916 a 1918—1921 redigoval levicový sociálně demokratický časopis Lichtstrahlen. Za první světové války stál v čele levicové sociálně demokratické skupiny Internacionalističtí socialisté Německa, se skupené kolem tohoto časopisu, a bojoval proti sociálšovinismu a imperialistické válce. Zúčastnil se zimmerwaldské konference a byl stoupencem zimmerwaldské levice. Borchardt ani jeho skupina nepochopili, že je nutné definitivně se rozejít se sociálšovinisty a vytvořit samostatnou politickou stranu dělnické třídy. Koncem války přešli na syndikalistické pozice. Po válce Borchardt zanechal aktivní politické činnosti. — 179, 398

BORISOV M. — viz Ratner M. B.

BOUCHER Eugène Arthur (1847—1933) — francouzský generál, militarista. Účastnil se francouzsko-pruské války (1870—1871) i potlačení národně osvobozenického hnutí v Alžírsku. Jako důstojník generálního štábu francouzské armády se účastnil vypracovávání plánů útočné války Francie a Ruska proti Německu, o nichž krátce před první světovou válkou psal v řadě svých děl. Za války velel útvarům francouzské armády. — 290

BRAILS福德 Henry Noel (nar. 1873) — britský buržoazní publicista a pacifista. Podporoval národně osvobozenický boj na Balkáně, v Irsku, Egyptě a Indii. Aktivně spolupracoval s britským liberálním i dělnickým tiskem. Na znamení nesouhlasu s imperialistickou politikou britské vlády se přimkl (1907) k Nezávislé labouristické straně. Od počátku první světové války byl jedním z vůdců pacifistického Svazu demokratické kontroly. V letech 1922—1926 byl redaktorem orgánu Nezávislé labouristické strany The New Leader. — 244

BRANTING Karl Hjalmar (1860—1925) — reformistický vůdce švédské sociálně demokratické strany, jeden z čelných představitelů II. internacionály, revizionista a oportunist. Od roku 1884 byl spolupracovníkem a později redaktorem liberálního listu Tiden. V letech 1887—1917 (s přestávkami) redigoval ústřední stranický orgán Sozialdemokraten. V letech 1897—1925 byl poslancem parlamentu. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. V roce 1917 vstoupil do Edenovy koaliční liberálně socialistické vlády, v letech 1920,

1921—1923 a 1924—1925 byl předsedou sociálně demokratické vlády. Podporoval vojenskou intervenci proti Sovětskému Rusku. — 134, 176, 272

BRAUN Otto (1872—1955) — jeden z vůdců pravého křídla německé sociální demokracie. Od roku 1912 byl členem představenstva Sociálně demokratické strany Německa a od roku 1913 poslancem pruského Zemského sněmu. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. V listopadu 1918 se stal pruským ministrem zemědělství. Byl zvolen členem německého Národního shromáždění a poslancem Říšského sněmu. V letech 1920—1932 stál několikrát v čele pruské koaliční vlády, složené z představitelů sociální demokracie a buržoazních stran. Aktivně se zúčastnil potlačení revolučního a stávkového hnutí německého proletariátu. — 179

BRONŠTEJN L. D. — viz Trockij L. D.

BRONŠTEJN S. J. — viz Semkovskij S.

BÜCHNER Friedrich Karl Christian Ludwig (1824—1899) — německý lékař, filozof a reformista, čelný představitel vulgárního materialismu, v politice reformista. Od roku 1852 působil jako soukromý docent na katedře soudního lékařství na univerzitě v Tübingenu. Ve svém základním díle Kraft und Stoff [Síla a látka] (1855) podal systematický výklad vulgárního materialismu. Za základ světového názoru pokládal poznání přírody, ignoroval však dialektiku a oživoval mechanistické názory na přírodu a společnost. Později působil jako lékař v Darmstadtu. Je autorem knih Der Mensch und seine Stellung in der Natur... [Člověk a jeho místo v přírodě...] (1869), Darwinismus und Sozialismus [Darwinismus a socialismus] (1894) aj. — 77

BUKVOJED — viz Rjazanov D. B.

BULYGIN A. G. (1851—1919) — ministr vnitra carské vlády, velkostatkář. Do roku 1900 byl vyšetřujícím soudcem. V letech 1900—1904 zastupoval moskevského generálního gubernátora, aktivně podporoval činnost zubatovovské tajné policie. 20. ledna 1905 byl jmenován ministrem vnitra. V únoru téhož roku jej car pověřil přípravou návrhu zákona o svolání poradní Státní dумы, jímž mělo být oslabeno vzrůstající se revoluční hnutí v Rusku. Duma však svolána nebyla, smetla ji revoluce. Po vydání Manifestu ze 17. října 1905

byl Bulygin penzionován; formálně zůstal členem Státní rady, ve skutečnosti však odešel z politického života. — 259

BURCEV V. L. (1862—1936) — účastník revolučního hnutí 80. let, stoupenec narodovoljovců. Po propuštění z vězení uprchl do ciziny, kde shromažďoval a publikoval dokumenty revolučního hnutí. V roce 1897 vydal sborník materiálů o dějinách revolučního hnutí s názvem *Za sto let*, v roce 1898 vydával v Ženevě list *Svobodnaja Rossija*, později časopis *Byloje* a list *Buduščeje*. Před první ruskou revolucí sympatizoval s esery, po porážce revoluce podporoval kadety. Za první světové války jako šovinista odmítl jakoukoli opozici vůči carismu, vrátil se do Ruska a po boku kontrarevolucionářů bojoval proti bolševikům. V roce 1917 patřil k stoupencům Kornilova. Po Říjnové revoluci emigroval a za hranicemi zakládal bělogvardějské monarchistické organizace bojující proti Sovětskému Rusku. — 128, 351

CAILLAUX Joseph (1863—1944) — francouzský státník, jeden z vůdců buržoazní radikální strany. Před první světovou válkou byl ministrem financí, vnitra a předsedou ministerské rady. V roce 1911 uzavřel francouzsko-německou dohodu o rozdělení koloniálních sfér vlivu v Africe a o otevření francouzské burzy německému kapitálu. O vytvoření francouzsko-německého imperialistického paktu usiloval i za první světové války, což vedlo k tomu, že proti němu vystoupily francouzské protiněmecky naladěné šovinistické kruhy. Od roku 1925 byl senátorem. V letech 1925, 1926 a 1935 byl ministrem financí. V 30. letech byl jedním z inspirátorů protilidové politiky francouzských vládnoucích kruhů, směřující k paktování s fašistickým Německem. Roku 1940 zanechal politické činnosti. — 245

CEDERBAUM J. O. — viz Martov L.

CICERO Marcus Tullius (106—43 př. n. l.) — právník, politik, filozof a spisovatel, největší řečník starověkého Říma. Dochovala se řada jeho rétorických a filozofických spisů. Popularizoval řeckou, zejména stoickou filozofii. — 56

CLAUSEWITZ Carl von (1780—1831) — pruský generál, význačný buržoazní vojenský teoretik. Bojoval proti napoleonské Francii jako štábní důstojník pruské (1806, 1814 a 1815) a ruské (1812—1814) armády. V letech 1818—1830 byl ředitelem Vojenské akademie v Berlíně. Napsal několik prací o dějinách napoleonských a jiných válek. Ve své hlavní práci *Vom Kriege* [O válce] (1832—1834)

vyslovil důležitou tezi, že válka je pokračováním politiky jinými prostředky. Clausewitz však vycházel z idealistické teorie o „nad-třídním“ státu, nechápal třídní podstatu politiky a války; v politice viděl projev „harmonie“ zájmů různých tříd uvnitř státu, metafyzicky odděloval zahraniční politiku od vnitřní, absolutizoval válku jako „věčný“ prostředek řešení rozporů mezi státy. Tyto a jiné Clausewitzovy vojenské teorie převzali němečtí císařští i fašističtí militaristé za základ pro svou agresivní dobrodružnou vojenskou doktrínu. — 245—246, 336

COMPÈRE-MOREL Adeodate Constant Adolphe (nar. 1872) — francouzský socialista, publicista. Byl redaktorem a spolupracovníkem četných francouzských socialistických listů a časopisů. Od roku 1919 byl členem francouzské poslanecké sněmovny. Až do první světové války byl stoupencem levého křídla Francouzské socialistické strany. Začátkem války přešel na krajně pravicové, sociálšovinistické pozice a bojoval proti levicovým sociálním demokratům. Od roku 1933 byl jedním z vůdců skupiny pravicových živlů, tzv. neosocialistů, kteří se od Francouzské socialistické strany odštěpili. Později již aktivně nevystupoval. — 112, 388

CORNELISSEN Christian — holandský anarchista. Za první světové války zaujal šovinistické stanovisko. Pracoval ve francouzském listu *La Bataille Syndicaliste*. — 398

CUNOW Heinrich (1862—1936) — německý pravicový sociální demokrat, historik, sociolog a etnograf. V letech 1917—1923 redigoval orgán sociálně demokratické strany *Die Neue Zeit*. Zpočátku se přikláněl k marxismu, později se z něho stal revizionista a falzifikátor marxismu. — 238—239, 241—242, 248, 260, 285

ČEREVANIN N. (vl. jm. Lipkin F. A.) (1868—1938) — publicista, jeden z „kritiků Marxe“, později menševický předák, likvidátor. Zúčastnil se IV. (sjednocovacího) a V. (londýnského) sjezdu SDDSR; přispíval do likvidátorských listů, byl spoluautorem Otevřeného dopisu 16 menševiků o likvidaci strany. Po srpnové protistranické konferenci v roce 1912 se stal členem menševického ústředí (organizačního výboru). Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V roce 1917 redigoval petrohradský menševický list *Rabočaja gazeta* a později ústřední menševický orgán, časopis *Rabočij internacional*. K Říjnové revoluci se stavěl negativně. — 14, 142, 147, 165, 220, 352, 366

ČERNOV V. M. (Gardenin J.) (1876—1952) — jeden z vůdců a teoretiků eserské strany, v letech 1902—1905 redaktor jejího ústředního orgánu *Revoljucionnaja Rossija*. V časopisu *Russkoje bogatstvo* uveřejňoval články namířené proti marxismu, v nichž dokazoval, že Marxovu teorii nelze aplikovat na zemědělství. Za první světové války zastával v podstatě sociálšovinistické stanovisko. Po únorové buržoazně demokratické revoluci byl ministrem zemědělství v prozatímní vládě. Použil krutých represálií proti rolníkům, kteří se zmocnili statkářské půdy. Po Říjnové revoluci organizoval eserské vzpoury proti sovětské vládě. V roce 1920 emigroval a šířil protisovětskou propagandu. V teoretických pracích Černova se spojuje subjektivní idealismus a eklekticismus s revizionismem a utopickými názory narodníků. V emigraci se snažil nahradit vědecký socialismus buržoazním „konstruktivním socialismem“. — 115, 179—181, 183, 247

ČERNYŠEVSKIJ N. G. (1828—1889) — významný ruský revoluční demokrat, vědec, utopický socialista, spisovatel, literární kritik, vedoucí osobnost revolučně demokratického hnutí 60. let v Rusku. V roce 1862 jej carská vláda zatkla a uvěznila v Petropavlovské pevnosti, kde strávil asi dva roky; poté byl odsouzen k sedmi letům nucených prací a k doživotnímu vyhnanství na Sibiři. Teprve na sklonku života byl z vyhnanství propuštěn. Až do své smrti zůstal oddaným bojovníkem proti sociální nerovnosti a proti všem projevům politického i hospodářského útlaku.

Černyševskij má obrovskou zásluhu o rozvoj ruské materialistické filozofie. Ostře kritizoval různé idealistické teorie a snažil se materialisticky zpracovat Hegelovu dialektiku. Své filozofické názory aplikoval v oblasti politické ekonomie, estetiky, umělecké kritiky a historie.

Černyševskij napsal celou řadu prací z filozofie, politické ekonomie, historie, etiky a estetiky. Jeho román *Čto dělat?* [Co dělat?] (1863; česky 1975) vychoval nejedno pokolení revolucionářů v Rusku i za hranicemi. — 129

ČCHEIDZE N. S. (1864—1926) — jeden z představitelů menševismu. Byl poslancem III. a IV. státní dumy za Tifliskou gubernii, stál v čele menševické frakce ve IV. dumě. Za první světové války byl centristou. Za únorové revoluce 1917 se stal členem prozatímního výboru Státní dumy; patřil k obranářům. Čcheidze byl předsedou petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců, předsedou ústředního výkonného výboru prvního volebního období, aktivně

podporoval prozatímní vládu. Po Říjnové revoluci se stal předsedou kontrarevolučně orientovaného menševického Ústavodárního shromáždění Gruzie. Po nastolení sovětské vlády v Gruzii emigroval v roce 1921 do Paříže. — 138, 149, 190, 192, 296, 306, 312, 314, 316, 353—354, 356, 367, 370—371

ČHENKELI A. I. (1874—1959) — sociální demokrat menševik, povoláním právník. V letech reakce a nového revolučního rozmachu patřil k likvidátorům. Byl poslancem IV. státní dumy za Batumskou a Karskou oblast a suchumský okruh. V sociálně demokratické frakci dumy byl členem menševické sedmy, později členem menševické frakce; hájil kulturně národnostní autonomii — buržoazně nacionalistický program řešení národnostní otázky. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po únorové revoluci roku 1917 se stal zmocněncem buržoazní prozatímní vlády v Zakavkazsku. V letech 1918—1921 byl ministrem zahraničních věcí menševické gruzínské vlády, později emigroval. — 371

DAVID Eduard (1863—1930) — jeden z pravicových vůdců německé sociální demokracie, povoláním ekonom. V roce 1894 se stal členem komise pro přípravu agrárního programu strany. Zaujal revizionistický postoj k marxistickému učení o agrární otázce a dokazoval stabilitu zemědělské malovýroby za kapitalismu. Byl jedním ze zakladatelů revizionistického časopisu Sozialistische Monatshefte. V roce 1903 vydal knihu Sozialismus und Landwirtschaft [Socialismus a zemědělství], kterou V. I. Lenin nazval „hlavní revizionistickou prací v agrární otázce“. Od roku 1903 byl David poslancem Říšského sněmu. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. V roce 1919 se stal členem první koaliční vlády Německé republiky. V letech 1919—1920 byl ministrem vnitra, v letech 1922—1927 říšským zástupcem v Hesensku. Podporoval revanšistické snahy německého imperialismu, byl nepřitelem SSSR a dělnické třídy. — 112, 236, 266, 279, 297—300, 308, 340, 370

DELAISI Francis (nar. 1873) — francouzský maloburžoazní ekonom, syndikalista, pacifista. Ve svých pracích odhaloval nadvládu finanční oligarchie a skutečnou podstatu první světové války. Odmítal třídní boj a revoluční internacionalismus a hlásal teorii „sociální solidarity“. Vypracoval utopický program třídní spolupráce mezi syndikáty pracujících a syndikáty kapitalistů, na jejímž základě by měly vzniknout Spojené státy světové jako záruka odstranění krizí, kon-

kurence a válek. V 30. letech se stavěl proti fašismu a přípravě druhé světové války. — 238

DOLGORUKOV Pavel D. (1866—1930) — kníže, velkostatkář, zemstevní činitel, kadet. V letech 1893—1906 byl újezdním maršálkem šlechty v Moskevské gubernii. Patřil k zakladatelům Svazu osvobození a Konstitučně demokratické strany, v jejímž ústředním výboru zastával v letech 1905—1911 funkci předsedy a místopředsedy. Přispíval do listu *Russkije vědomosti*; ve II. státní dumě byl předsedou kadetské frakce. Po Říjnové revoluci se aktivně účastnil bělogvardějských spiknutí proti sovětské moci. Za kontrarevoluční činnost byl souzen. — 129

DUMAS Charles (1883—1955) — novinář a publicista, člen Francouzské socialistické strany, poslanec parlamentu. Přispíval do mnoha francouzských i zahraničních socialisticky zaměřených časopisů. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. — 236

ENGELS Bedřich (1820—1895) — spoluzakladatel vědeckého komunismu, vůdce a učitel mezinárodního proletariátu, přítel a spolupracovník K. Marxe (životopis viz v Leninově článku *Bedřich Engels*, *Sebrané spisy 2*, Praha 1980, s. 15—27). — 22, 69—73, 75—80, 82, 92, 97, 99—109, 111, 115, 121, 123, 130, 142, 160—163, 172, 174, 246—247, 288, 298, 336, 340—341, 347, 349, 388

ΕΠΙΚÚΡΟΣ ze Samu (341—270 př. n. l.) — řecký materialistický filozof, ateista. — 70, 104

FEUERBACH Ludwig Andreas (1804—1872) — německý filozof, materialista a ateista, jeden z předchůdců marxismu. Od roku 1828 byl soukromým docentem na univerzitě v Erlangenu. V roce 1830 vydal svou první práci *Gedanken über Tod und Unsterblichkeit* [Úvahy o smrti a nesmrtnosti], v níž vystoupil proti křesťanskému náboženskému dogmatu o nesmrtnosti duše. Kniha byla zabavena, Feuerbach pronásledován a nakonec zbaven docentury na univerzitě. V roce 1836 se přestěhoval do vsi Brückberg v Durynsku, kde žil bezmála 25 let. V prvním období své filozofické dráhy byl ještě idealistou a přikláněl se k hegelovské levici. Koncem 30. let se však s idealismem definitivně rozešel. V dílech *Zur Kritik der Hegelschen Philosophie* [Ke kritice Hegelovy filozofie] (1839; česky 1959) a *Das Wesen des Christentums* [Podstata křesťanství] (1841; česky 1954) odmítl Hegelovu filozofii a přešel k materialismu. Meditativní

charakter metafyzického materialismu však překonat nedokázal a nepochopil úlohu praxe v procesu poznání a společenského vývoje. Feuerbach byl ideologem nejradikálnějších demokratických vrstev německé buržoazie. V revoluci 1848 sice uznával prvořadou úlohu politiky, avšak sám se politické činnosti nevěnoval. Po revoluci jeho vliv v Německu znatelně poklesl. V posledních letech svého života se začal zajímat o socialistickou literaturu, četl Marxův Kapitál a v roce 1870 vstoupil do Sociálně demokratické strany Německa.

Rozbor Feuerbachovy filozofie viz v dílech: K. Marx, Teze o Feuerbachovi, K. Marx - B. Engels, Německá ideologie, B. Engels, Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie (viz K. Marx - B. Engels, Spisy 3, Praha 1958, s. 17—19, 23—551; Spisy 21, Praha 1967, s. 295—336); V. I. Lenin, Materialismus a empirio-kriticismus (Sebrané spisy 18, Praha 1984). Leninovy konspekty dvou Feuerbachových děl viz Filozofické sešity (Spisy 38, Praha 1960, s. 63—86, 383—395). — 70—71, 75—77, 104, 112, 401

FISCHER Richard (1855—1926) — německý sociální demokrat. V letech 1880—1890 pracoval v sociálně demokratických tiskárnách v Curychu a Londýně. V letech 1890—1893 byl tajemníkem sociálně demokratické strany. V letech 1893—1903 vedl sociálně demokratické nakladatelství, vydával a řídil ústřední list strany Vorwärts. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. — 387—388

FOREL August Henri (1848—1931) — švýcarský přírodovědec a lékař. — 401

FRANK Ludwig (1874—1914) — německý sociální demokrat, jeden z vůdců revizionistů, sociálšovinista, povoláním advokát. Od roku 1907 byl poslancem Říšského sněmu. Na magdeburském sjezdu strany v roce 1910 hlasoval pro válečné úvěry. Na začátku první světové války vstoupil dobrovolně do armády a na frontě padl. — 391

GARDENIN J. — viz ČERNOV V. M.

GARIBALDI Giuseppe (1807—1882) — vedoucí představitel italské revoluční demokracie, nadšený vlastenec a vynikající vojevůdce. V letech 1848—1867 stál v čele boje italského lidu proti cizí nadvládě, boje za svržení feudálně absolutistického zřízení a klerikální reakce, usiloval o sjednocení Itálie. V bojích proti Rakousku v roce 1848

velel dobrovolným oddílům; v roce 1849 bránil Římskou republiku (duben—2. červenec) a odrazil útok francouzského expedičního sboru; v téže roce rozdrtil vojska neapolského krále; v roce 1859 vedl úspěšný boj za vyhnání rakouských vojsk z Lombardie. V roce 1860 osvobodil Sicílii z područí neapolských Bourbonů a tím „skutečně sjednotil Itálii“ (K. Marx - B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 445). V roce 1870 bojoval spolu se svými syny na straně Francie proti Prusům. Vřele sympatizoval s Pařížskou komunou roku 1871 a byl v nepřítomnosti zvolen do ústředního výboru pařížské národní gardy. Marx, Engels a Lenin vysoce hodnotili Garibaldiho jako významného bojovníka za svobodu. — 160, 248

GIFFEN Robert (1837—1910) — britský buržoazní ekonom, statistik, obhájce anglického kapitalismu. V letech 1876—1897 vedl odbor statistiky na ministerstvu obchodu. Byl zakladatelem a prezidentem několika anglických statistických a ekonomických společností, působil jako znalec v četných parlamentních komisích. Je autorem řady prací z ekonomie, financí a statistiky. — 245

GOETHE Johann Wolfgang von (1749—1832) — německý básník a myslitel, vůdčí osobnost německé klasické literatury. — 257

GOLAY Paul — švýcarský sociální demokrat, člen sociálně demokratické organizace francouzské části Švýcarska, publicista. Byl redaktorem socialistického časopisu *Le Grutléen* v Lausanne. Na začátku první světové války vystupoval v II. internacionále proti oportunistu a sociálšovinismu. Zimmerwaldské konference, na kterou ho pozval Lenin, se nezúčastnil a brzy přešel na centristické pacifistické pozice. — 344

GOLDENDACH D. B. — viz Rjazanov D. B.

GORČAKOV A. M. (1798—1883) — kníže; v letech 1856—1879 ministr zahraničních věcí carského Ruska. — 159

GORKIJ Maxim (vl. jm. Peškov A. M.) (1868—1936) — ruský spisovatel a dramatik, jeden z představitelů předrevoluční realistické literatury, zakladatel socialistického realismu. Uvedl do literatury zcela specifický svět lidí vyvržených měšťáckou společností a jejich svéráznou životní filozofií. Svým literárním dílem a svými názory na poslání socialistického umělce působil na vývoj ruské a sovětské

literatury i na tvorbu četných pokrokových světových autorů.
— 25, 118

GORTER Herman (1864—1927) — holandský levicový sociální demokrat, básník a publicista. V roce 1897 se přiklonil k sociálním demokratům. V roce 1907 se podílel na založení listu *De Tribune*, orgánu levého křídla holandské Sociálně demokratické dělnické strany. V letech první světové války byl internacionalistou, stoupencem zimmerwaldské levice. V letech 1918—1921 byl členem Komunistické strany Nizozemska, pracoval v Kominterně; zastával krajně levicové, sektářské stanovisko. V roce 1921 vystoupil z komunistické strany a zanechal aktivní politické činnosti. — 111, 176, 208, 272, 345

GRANAT A. N. a I. N. — vydavatelé. — 68

GRAVE Jean (1854—1939) — francouzský maloburžoazní socialista, jeden z teoretiků anarchismu. Byl redaktorem anarchistických listů *Le Révolté* a *La Révolte*. Počátkem 20. století obhajoval anarcho-syndikalistický směr. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. Byl také spolupracovníkem časopisu *La Bataille Syndicaliste*. — 398

GREULICH Hermann (1842—1925) — spoluzakladatel Švýcarské sociálně demokratické strany, vůdce jejího pravého křídla. Politicky začal pracovat v buržoazně reformistické organizaci *Grütli*. V letech 1869—1880 redigoval v Curychu sociálně demokratický list *Tagwacht*. Od roku 1890 byl členem curyšské kantonální rady a roku 1902 se stal členem švýcarského parlamentu. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Jeho politická úloha podle Leninovy charakteristiky odpovídala „úloze buržoazního ministra práce v malé demokratické republice“ (V. I. Lenin, *Spisy* 23, Praha 1959, s. 162). Greulich bojoval proti připojení levého křídla Švýcarské sociálně demokratické strany ke Komunistické internacionále. — 176, 272

GREY Edward, Viscount G. of Fallodon (1862—1933) — britský diplomat a státník, jeden z představitelů imperialistické buržoazie a vůdce pravého křídla Liberální strany. Od roku 1885 byl členem parlamentu. V letech 1905—1916 byl ministrem zahraničních věcí v liberálních vládách. Svou militaristickou politiku a přípravu na světovou válku zastíral frázemi o zajišťování míru a osvobození porobe-

ných národů. V letech 1915—1916 uzavřel se spojenci Velké Británie řadu tajných dohod o rozdělení světa. — 59, 215

GRIMM Robert (1881—1958) — jeden z vůdců Švýcarské sociálně demokratické strany. V letech 1909—1918 byl jejím tajemníkem a šéfredaktorem listu Berner Tagwacht. Roku 1911 se stal členem švýcarského parlamentu. Za první světové války byl centristou a předsedal zimmerwaldské a kientalské konferenci. Byl také předsedou mezinárodní socialistické komise a jedním z organizátorů vídeňské Dvaapůlté internacionály. V letech 1945—1946 byl zvolen předsedou Národní rady Švýcarska. — 176, 272

GUČKOV A. I. (1862—1936) — velkokapitalista, organizátor a vůdce strany okřabristů. Za revoluce 1905—1907 ostře vystupoval proti revolučnímu hnutí a podporoval vládní politiku represálií vůči dělnictvu a rolnictvu. V letech reakce byl předsedou III. státní dumy. Za první světové války zastával funkci předsedy ústředního výboru pro řízení válečného průmyslu a byl členem Mimořádné rady obrany. Po únorové revoluci 1917 byl ministrem vojenství a vojenského námořnictva v prozatímní vládě. V srpnu 1917 se zúčastnil Kornilovova povstání. Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské vládě a později emigroval. — 129, 248

GUESDE Jules (vl. jm. Basile Mathieu Jules) (1845—1922) — jeden z organizátorů a vůdců francouzského socialistického hnutí a II. internacionály. Politicky začal pracovat v druhé polovině 60. let. Protože v roce 1871 podporoval Pařížskou komunu, musel emigrovat. V roce 1876 se vrátil do Francie. Pod vlivem prací K. Marxe a B. Engelse se přiklonil k marxismu a roku 1877 se stal spoluzakladatelem listu L'Égalité, který sehrál v roce 1879 rozhodující úlohu při založení Francouzské dělnické strany. Za pomoci Marxe a Engelse vypracoval spolu s Lafarguem program strany, jenž byl schválen roku 1880 na kongresu v Le Havru. V roce 1901 založil spolu se svými stoupenci Socialistickou stranu Francie, která se roku 1905 spojila s reformistickou Francouzskou socialistickou stranou a přijala název Francouzská sjednocená socialistická strana (SFIO). Měl velký podíl na rozšíření marxistických idejí a na rozvoji socialistického hnutí ve Francii. Byl několikrát zvolen poslancem. Guesde zaujímal mylné stanovisko v otázce vztahu proletariátu k válce a podceňoval úlohu strany v boji dělnické třídy. Po vypuknutí první světové války zradil ve jménu „vlastenectví“ zájmy dělníků a vstoupil do buržoazní vlády. Lenin o tom napsal: „Poučte se z celého Guesdova

života, řekneme dělníkům, *kromě* jeho zjevné zrady na socialismu v roce 1914“ (viz tento svazek, s. 146). Guesde nepochopil význam Říjnové revoluce a nepřipojil se k většině delegátů Francouzské sjednocené socialistické strany, jež se roku 1920 na kongresu v Tours rozhodla vstoupit do Kominterny. — 61, 114, 136, 140, 146, 203 až 204, 225, 235—236, 263, 265—266, 277, 387, 390, 398

GUILLAUME James (1844—1916) — švýcarský anarchista, publicista, odpůrce marxismu. Jako člen I. internacionály se zúčastnil řady jejích kongresů. Patřil k organizátorům a vůdcům Bakuninovy anarchistické Mezinárodní aliance socialistické demokracie a aktivně se podílel na její podvratné činnosti proti internacionále. Na haagském kongresu roku 1872 Guillauma spolu s Bakuninem z internacionály vyloučili. Od roku 1878 žil ve Francii, kde se začátkem 20. století účastnil anarchosyndikalistického hnutí. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. — 340

GUIZOT François Pierre Guillaume (1787—1874) — francouzský historik a státník. Byl jedním z tvůrců buržoazní teorie třídního boje, která se snažila dokázat, že základem třídních rozdílů a třídního boje jsou vlastnické vztahy. Guizot se nezabýval skutečným původem vlastnictví, nebyl s to odhalit v třídních vztazích vykořisťovatelské vztahy. Prosazoval politiku kompromisu se šlechtou a potlačoval boj lidových mas. V letech 1840—1848 řídil vnitřní i zahraniční politiku Francie. Revoluce v roce 1848 jeho kabinet svrhla. — 82, 218

GUREVIČ E. L. (Smirnov J.) (nar. 1865) — publicista, narodovoljovec, po roce 1890 se přiklonil k sociálním demokratům. Po II. sjezdu SDDSR se stal menševikem. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl likvidátorem, přispíval do listu levicových kadetů *Tovarišč* a časopisu menševiků likvidátorů *Naša zarja*, který pomáhal zakládat. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. — 46, 61, 128, 387, 391

HAASE Hugo (1863—1919) — jeden z vůdců německé sociální demokracie, centrista. V roce 1911 byl zvolen předsedou představenstva Sociálně demokratické strany Německa. V letech 1897—1907 a 1912—1918 byl poslancem Říšského sněmu. Za první světové války stál na pozicích centrismu. Roku 1917 založil spolu s Kautským Nezávislou sociálně demokratickou stranu Německa. Za listopadové revoluce 1918 v Německu byl Haase členem rady lidových zmoc-

něnců, která svou politikou potlačovala revoluční hnutí. — 116, 125, 138, 225, 273, 275, 286, 314, 360, 388

HAENISCH Konrad (1876—1925) — německý sociální demokrat, publicista, poslanec pruského Zemského sněmu. Za první světové války byl ideologem německého sociálšovinismu. V říjnu 1915 se stal redaktorem nacionalistického orgánu Die Glocke. V letech 1918 až 1921 byl pruským ministrem náboženství a osvěty. — 177, 212, 266

HARDIE James Keir (1856—1915) — představitel britského dělnického hnutí, reformista, jeden z vůdců Nezávislé labouristické strany a zakladatelů Labouristické strany. Dostal se na politickou dráhu jako vedoucí činitel odborové organizace skotských horníků. V roce 1888 založil Skotskou dělnickou stranu. V roce 1892 byl zvolen do parlamentu, vůči zástupcům buržoazních stran uplatňoval politiku kompromisů. Na začátku první světové války vystupoval jako centrista, později se otevřeně připojil k sociálšovinistům. — 59, 61, 181, 183, 200, 388—389

HARMS Bernhardt (1876—1939) — německý ekonom, představitel katedrového socialismu, obhájce německého imperialismu. Od roku 1908 byl profesorem na univerzitě v Kielu, kde založil Institut světového hospodářství a námořní dopravy. V letech 1911—1933 byl jeho ředitelem. Napsal řadu prací o otázkách světového hospodářství a politiky. — 252—253

HEGEL Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831) — německý filozof, objektivní idealista, představitel německé klasické filozofie. Hegelovou historickou zásluhou je hluboké a všestranné propracování idealistické dialektiky, která se stala jedním z teoretických zdrojů dialektického materialismu. Podle Hegela je celý přírodní, historický i duchovní svět v neustálém pohybu, mění se, přetváří a vyvíjí; avšak objektivní svět, skutečnost, chápe Hegel jako výplod absolutního ducha, absolutní ideje. Svými sociálně politickými názory byl Hegel stoupencem konstituční monarchie.

Hlavní práce: *Phänomenologie des Geistes* [Fenomenologie ducha] (1807; česky 1960), *Wissenschaft der Logik* [Logika jako věda] (1812—1816), *Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse* [Encyklopedie filozofických věd] (1817), *Grundlinien der Philosophie des Rechts* [Základy filozofie práva] (1821) aj. Po jeho smrti byly vydány *Vorlesungen über die Ästhetik* [Přednášky o estetice] (1836—1838; česky pod názvem *Estetika*, 1966)

a Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie [Přednášky o dějinách filozofie] (1833—1836; česky pod názvem Dějiny filozofie I, II, III, 1961, 1965, 1974). Leninovy konspekty Hegelových děl vyšly ve Filozofických sešitech (viz Spisy 38, Praha 1960). — 70, 75—78, 104, 244, 246

HEINE Wolfgang (1861—1944) — německý politik, sociální demokrat; povoláním advokát. V sociálně demokratické straně patřil k extrémním oportunistům-bersteinovcům. V roce 1898 byl zvolen do Říšského sněmu, ale protože odmítl účastnit se politické demonstrace, kterou organizovali sociální demokraté, byl zbaven poslaneckého mandátu. Přispíval do časopisu Sozialistische Monatshefte; Bebel, Mehring a jiní jej často ostře kritizovali za revizionistické články. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko. Po revoluci v Německu roku 1918 byl Heine ministrem spravedlnosti a v letech 1919—1920 ministrem vnitra v pruské vládě. V roce 1920 zanechal politické činnosti a věnoval se advokátské praxi. V roce 1933 emigroval do Švýcarska. — 266, 356—357, 360

HENDERSON Arthur (1863—1935) — jeden z vůdců Labouristické strany a anglického odborového hnutí. V letech 1908—1910 a 1914 až 1917 byl předsedou labouristické parlamentní frakce. Za první světové války zaujímal sociálšovinistické stanovisko; vstoupil do Asquithovy koaliční vlády a poté do vojenské vlády Davida Lloyda George. Po únorové buržoazně demokratické revoluci 1917 přijel do Ruska agitovat za pokračování ve válce. V roce 1919 byl jedním z organizátorů II. (bernské) internacionály a od roku 1923 předsedou exekutivy sjednocené Socialistické dělnické internacionály. V roce 1924 se stal ministrem vnitra a v druhé labouristické vládě ministrem zahraničních věcí. — 282

HERVÉ Gustave (1871—1944) — člen Socialistické strany Francie, publicista a advokát. V roce 1906 založil list La Guerre Sociale, v němž propagoval poloanarchistický program boje proti militarismu. Na stuttgartském kongresu II. internacionály (1907) hájil stanovisko, že na každou válku je třeba odpovědět stávkou a povstáním. Za první světové války byl sociálšovinista. Po Říjnové revoluci ostře vystupoval proti Sovětskému Rusku a proti bolševikům. V roce 1918 byl ze Socialistické strany Francie vyloučen. Ve 30. letech propagoval sblížení Francie s fašistickým Německem. — 61, 140, 388

HILFERDING Rudolf (1877—1941) — jeden z oportunistických vůdců

německé sociální demokracie a II. internacionály, teoretik austromarxismu. V letech 1907—1915 byl redaktorem ústředního orgánu Sociálně demokratické strany Německa listu Vorwärts. V roce 1910 uveřejnil svou práci Das Finanzkapital [Finanční kapitál], která značně přispěla k analýze monopolistického kapitalismu, ale měla vážné teoretické chyby. Za první světové války byl centristou. Po první světové válce rozvinul teorii „organizovaného kapitalismu“ a obhajoval státně monopolistický kapitalismus. Po roce 1917 se stal vůdcem Nezávislé sociálně demokratické strany Německa a otevřeně vystupoval proti sovětské moci a diktatuře proletariátu. Byl několikrát členem buržoazní vlády Výmarské republiky. Po nástupu fašismu k moci emigroval do Francie. — 113, 383

HINDENBURG Paul von Beneckendorf (1847—1934) — německý reakční státník, maršál. Za první světové války byl vrchním velitelem německé armády na východní frontě, později náčelníkem generálního štábu. Účastnil se potlačení listopadové revoluce 1918 v Německu. V letech 1925—1934 byl prezidentem Výmarské republiky. Roku 1933 jmenoval Hitlera říšským kancléřem a tím pomohl nastolit fašistickou diktaturu. — 315, 319—320, 324, 360

HÖGLUND Karl Zeth Konstantin (1884—1956) — švédský sociální demokrat, vůdce levého křídla a socialistického hnutí mládeže. V letech 1908—1918 redigoval list Stormklockan. Za první světové války byl internacionalistou, v roce 1915 se připojil k zimmervaldské levici. Následující rok byl soudně stíhán za protiválečnou propagandu. V letech 1917—1924 byl jedním z vůdců Komunistické strany Švédska. Z komunistické strany byl vyloučen pro oportunismus a otevřený útok proti usnesením V. kongresu Kominterny. V roce 1926 se vrátil do sociálně demokratické strany. — 176, 361

HOLYOAKE George Jacob (1817—1906) — představitel anglického družstevního hnutí, reformista. V 30.—40. letech byl chartistou a stoupencem samosprávných pracovních družstev. V 50. letech spolupracoval s buržoazními radikály. Přijal teorii podílu pracujících na zisku jak v družstevních, tak v kapitalistických podnicích. V listopadu roku 1869 předložil svoji kandidaturu do generální rady I. internacionály, ale byla zamítnuta. — 101

HUME David (1711—1776) — anglický filozof, subjektivní idealista, agnostik; historik a ekonom. Ve filozofii pokračovatel anglického senzualismu a empirismu. Zkušenost chápe jako duševní zážitky.

Na základě názoru, že předmětem myšlení není bezprostřední vnější svět, dospívá k závěru, že ze zkušenosti nelze dokázat existenci vnějšího světa. Neřešitelná je proto otázka jak povahy vnějšího světa, tak jeho existence. V otázce příčinnosti Hume uznával pouze dočasnou časovou následnost jevů. Humovy názory měly významný vliv na další rozvoj idealistické buržoazní filozofie. — 76

HUXLEY Thomas Henry (1825—1895) — anglický lékař a přírodovědec, od roku 1871 tajemník londýnské Královské společnosti a v letech 1883—1885 její prezident. Byl nejbližším spolupracovníkem Ch. Darwina a popularizátorem jeho učení. Huxleyovy výzkumy v oblasti zoologie, paleontologie, antropologie a srovnávací anatomie, zejména jeho důkaz morfologické příbuznosti člověka s primáty, měly velký význam pro zdůvodnění Darwinova učení. Huxley, který byl podle Engelsových slov „stydlivým“ materialistou, se zároveň materialismu zřikal a prohlašoval se za agnostika (tento termín uvedl do filozofie jako první). — 76, 381

HYNDMAN Henry Mayers (1842—1921) — anglický socialista, spoluzakladatel Sociálně demokratické federace (1884) a Britské socialistické strany (1911). V letech 1900—1910 byl členem mezinárodního socialistického byra. Za první světové války se zpočátku přikláněl k antimilitaristickým názorům, ale brzy přešel na pozice krajního sociálšovinismu. Za propagování imperialistické války byl v roce 1916 z Britské socialistické strany vyloučen. K Říjnové revoluci se stavěl negativně, schvaloval intervenci proti Sovětskému Rusku. — 61—62, 135—136, 140, 177, 203, 225, 235, 237, 243, 263, 265—266, 291, 319, 388, 398

Iks — viz Maslov P. P.

IONOV (vl. jm. Kojgen F. M.) (1870—1923) — sociální demokrat, jeden z předáků Bundu, později člen komunistické strany. Od roku 1893 pracoval v sociálně demokratických kroužcích v Oděse. V roce 1903 byl zvolen členem ÚV Bundu. Zastupoval Bund na IV. (sjednocovacím) sjezdu SDDSR. Byl delegátem V. (londýnského) sjezdu strany. V prosinci roku 1908 se účastnil V. konference SDDSR, v hlavních otázkách hájil pozice menševiků stoupenců zachování ilegální strany, později zaujímal vůči likvidátorům smířlivé stanovisko. Za první světové války byl členem internacionalistického křídla Bundu. Po Říjnové revoluci vstoupil do KSR(b), pracoval ve votském oblastním výboru strany. — 211, 312

IORDANSKIJ N. I. (1876—1928) — sociální demokrat. Po II. sjezdu SDDSR se přihlásil k menševikům. V roce 1904 byl stálým spolupracovníkem menševického listu *Jiskra*, v roce 1905 se stal členem výkonného výboru petrohradského sovětu. V roce 1906 se zúčastnil jako delegát s poradním hlasem IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR; byl představitelem sjednoceného ÚV SDDSR. Za první světové války patřil k Plechanovově skupině *Jednota*. Po únorové revoluci 1917 se stal komisařem prozatímní vlády pro armády Jihozápadního frontu. V roce 1921 vstoupil do KSR(b); v roce 1922 pracoval v lidovém komisariátu zahraničních věcí a ve Státním nakladatelství, později byl zplnomocněným diplomatickým zástupcem v Itálii. Od roku 1924 se věnoval literární činnosti.
— 191

Jaurès Jean (1859—1914) — významný činitel francouzského a mezinárodního socialistického hnutí, historik. V roce 1902 založil se svými stoupenci Francouzskou socialistickou stranu, která se v roce 1905 sloučila se Socialistickou stranou Francie a dostala název Francouzská sekce dělnické internacionály (SFIO). V letech 1885—1889, 1893—1898, 1902—1914 byl členem parlamentu a jedním z vůdců parlamentní socialistické frakce. V roce 1904 založil a do konce života redigoval list *L'Humanité*, který se v roce 1920 stal ústředním orgánem Francouzské komunistické strany. Jeho boj za demokracii, svobodu lidu, proti útlaku a válkám mu získal velkou popularitu. Byl přesvědčen, že jedině socialismus definitivně skoncuje s válkami a koloniálním útlakem. Přesto se však domníval, že socialismus nezvítězí cestou boje proletariátu s buržoazií, ale v důsledku rozvoje demokratických idejí. Lenin kritizoval Jaurèsovy reformistické názory, které ho zaváděly na cestu oportunistu.

Jaurèsův boj za mír a proti válce vyvolal vůči němu nenávisť buržoazie. Těsně před první světovou válkou byl z popudu reakce zavražděn. Hlavní dílo: *Histoire socialiste de la Révolution française* [Socialistické dějiny francouzské revoluce] (1901—1907).
— 386

JOFFRE Joseph Jacques Césaire (1852—1931) — maršál. Účastník prusko-francouzské války (1870—1871). Od roku 1885 působil ve francouzských koloniích v Tonkinu, Súdánu a Madagaskaru. Po návratu do Francie v roce 1911 byl jmenován náčelníkem generálního štábu. Vypracoval novou koncepci mobilizace a organizace armády „plán XVII“, který byl uplatněn při vypuknutí války. Za první světové války se stal vrchním velitelem severní a severo-

východní fronty. V roce 1915 byl jmenován vrchním velitelem ozbrojených sil. Pro rozpory s vládou a spojenci v roce 1916 byl z funkce odvolán a za zásluhy jmenován maršálem. Při uzavření vojenské dohody s USA (1917) se stal vedoucím vojenské mise. Byl jedním z organizátorů cizí vojenské intervence proti Sovětskému Rusku. — 315, 319—320, 324

KAMENĚV L. B. (vl. jm. Rozenfeld L. B.) (1883—1936) — člen SDDSR od roku 1901. Po II. sjezdu strany se přiklonil k bolševikům. V letech reakce se stavěl smířlivěcky k likvidátorům, otzovistům a trockistům. V roce 1915 byl vězněn a před carským soudem se zřekl bolševického hesla porážky carské vlády v imperialistické válce. Po únorové revoluci 1917 vystupoval proti orientaci strany na socialistickou revoluci. V říjnu 1917 uveřejnil spolu se Zinovjevem v polomeňševickém listu *Novaja žižň* prohlášení, že nesouhlasí s usneseními ÚV o ozbrojeném povstání, čímž vyzradil prozatímní vládě plány strany.

Po Říjnové revoluci zastával řadu významných funkcí. Několikrát vystoupil proti leninské politice strany; v listopadu 1917 souhlasil s vytvořením koaliční vlády za účasti menševiků a eserů, v roce 1925 patřil k organizátorům tzv. nové opozice, v roce 1926 k vůdcům protistranického trockisticko-zinovjevovského bloku. V roce 1927 byl na XV. sjezdu VKS(b) vyloučen ze strany jako aktivní člen trockistické opozice. V roce 1928 přiznal své chyby a byl znovu přijat do strany, avšak v protistranické činnosti neustal; v roce 1932 byl znovu vyloučen ze strany, v roce 1933 opět přijat a roku 1934 potřetí vyloučen. — 191

KANT Immanuel (1724—1804) — zakladatel německé klasické filozofie, od roku 1770 profesor královecké univerzity. V prvním období činnosti (asi do roku 1770) věnoval velkou pozornost přírodovědě, vyslovil kosmogonickou nebulární hypotézu, a tím podle B. Engelse „poprvé prolomil představu“ závislou na „metafyzickém způsobu myšlení“ (K. Marx - B. Engels, *Spisy* 20, Praha 1966, s. 76). Později se zabýval především teorií poznání, protože za úkol filozofie považoval zkoumání možností a hranic lidského poznání. Podle Kanta jsou empirickým materiálem poznání vjemy, jejich zdrojem jsou nepoznatelné „věci o sobě“, nacházející se mimo subjekt, který do nich apriorně vnáší zákonitost. Kant byl ideologem liberální německé buržoazie, která byla nedůsledná v boji proti feudalismu; nemohl se oprostit od základních pojmů náboženské morálky, jako je bůh, svoboda vůle a nesmrtelnost duše. Domníval se, že člověk

je nemůže poznat, ale může si je myslet. Na Kantovu filozofii navázali představitelé klasického německého idealismu (Fichte, Schelling, Hegel); později pod jeho vlivem vzniklo novokantovství, novopozitivismus aj.

Hlavní práce: *Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels* [Všeobecné dějiny přírody a teorie nebes] (1755), *Kritik der reinen Vernunft* [Kritika čistého rozumu] (1781; česky pod názvem *Kritika čistého rozmyslu*, 1930), *Kritik der praktischen Vernunft* [Kritika praktického rozumu] (1788; česky 1944), *Kritik der Urteilkraft* [Kritika soudnosti] (1790; česky 1975) aj. — 76, 111

KAUTSKY Karl (1854—1938) — jeden z vůdců německé sociální demokracie a II. internacionály; zpočátku marxista, později renegát marxismu a ideolog centrismu. Redigoval teoretický orgán německé sociální demokracie *Die Neue Zeit*. Do socialistického hnutí se zapojil v roce 1874. V roce 1881 se seznámil s Marxem a Engelsem a pod jejich vlivem se přiklonil k marxismu. Již v tomto období měl však sklony k oportunistu a Marx s Engelsem ho za to nejdnou kritizovali. V 80. a 90. letech napsal řadu teoretických a historických prací o různých otázkách marxistické teorie, které přispěly k propagaci marxismu: *Karl Marx's Ökonomische Lehren* [Ekonomické učení Karla Marxe] (1887; česky 1958), *Die Agrarfrage* [Agrární otázka] (1899; česky 1959) aj. Později zcela přešel na pozice oportunistu. Před první světovou válkou se stal centristou, za války zjevným odpůrcem revolučního marxismu; svůj sociálšovinismus zastíral frázemi o internacionalismu. Propagoval teorii ultraimperialismu. Po Říjnové revoluci se postavil proti sovětské moci a napadal diktaturu proletariátu.

Lenin kritizoval teorie Kautského v dílech *Krach II. internacionály* (1915), *Imperialismus jako nejvyšší stadium kapitalismu* (1916), *Stát a revoluce* (1917), *Proletářská revoluce a renegát Kautsky* (1918) aj. — 49—50, 55, 61—62, 108, 110—113, 117, 120—126, 136, 140, 145, 158—159, 164—167, 169—170, 174, 177, 188, 202—209, 212, 215, 219, 225—226, 235—239, 241—243, 245—268, 273, 275, 277, 280—286, 288—290, 292, 297, 305, 307, 311, 314—315, 319, 339—340, 344, 347, 357—358, 360, 370, 378, 386, 389—390, 398

KERENSKIJ A. F. (1881—1970) — eser, poslanec IV. státní dumy. V dumě byl po určitou dobu předsedou Trudovické skupiny. Za první světové války zaujímal obranářské stanovisko. Po únorové revoluci byl ministrem spravedlnosti, ministrem vojenství a vojenského námořnictva a poté ministerským předsedou prozatímní vlády

a vrchním velitelem. Po Říjnové revoluci aktivně bojoval proti sovětské moci. V roce 1918 emigroval. — 140, 351

KESSEL Gustav (1846—1918) — německý generálplukovník. V letech 1909—1918 byl starostou Berlína a vrchním velitelem vojsk Braniborska. Za první světové války bezohledně potlačoval stávkové a protiválečné hnutí berlínského proletariátu a perzekvoval anti-militaristická vystoupení v sociálně demokratickém tisku. — 55

KITCHENER Horacio Herbert (1850—1916) — britský polní maršál, hrabě, stoupenec kolonialismu a britského imperialismu. V letech 1896—1898 byl pod jeho velením dobyt Súdán, kde se nelidsky vypořádal s vlastenci. V anglo-búrské válce (1899—1902) byl náčelníkem štábu a vrchním velitelem. V letech 1902—1909 velel koloniálním vojskům v Indii. Jako první konzul v Egyptě v letech 1911 až 1914 prakticky vládl v zemi. Za první světové války byl ministrem války v Británii. — 320

KLUCK Alexander (1846—1934) — německý generálplukovník. Účastník války rakousko-pruské (1866) i prusko-francouzské (1870—1871). Na začátku první světové války byl vrchním velitelem první německé armády v severní Francii. Roku 1916 byl penzionován. — 125

KOJGEN F. M. — viz Ionov

KOSOVSKIJ V. (vl. jm. Levinson M. J.) (1870—1941) — jeden z vůdců Bundu. V polovině 90. let pracoval v sociálně demokratických kroužcích ve Vilně [Vilnius]; v roce 1897 se účastnil ustavujícího sjezdu Bundu, byl zvolen do ústředního výboru a jmenován šéfredaktorem ústředního orgánu Bundu, listu *Arbejtenstime*. Na II. sjezdu SDDSR byl delegátem zahraničního výboru Bundu, patřil k protijiskrovcům, po sjezdu k menševikům. V letech reakce a nového revolučního rozmachu spolupracoval s časopisem likvidátorů *Naša zarja* a s listem *Luč*; za první světové války byl sociálněšovinistou. K Říjnové revoluci se stavěl negativně, brzy emigroval, pracoval v bundovských organizacích v Polsku. V roce 1939 odjel do USA. — 173, 201, 233, 283, 312

KRESTOVNIKOV G. A. (nar. 1855) — okfabrista, velkopřemyslník a burzovní spekulant. Řadu let byl ředitelem Moskevsko-kurské železnice, předsedou správní rady Banky moskevských obchodníků a Moskevské burzovní společnosti. Zúčastnil se sjezdů zástupců průmyslu

a obchodu. V roce 1906 byl za obchodní a průmyslovou buržoazii zvolen do Státní rady. — 129

КРОПОТКИН P. A. (1842—1921) — jeden z hlavních představitelů a teoretiků anarchismu, šlechtic. Je autorem řady zeměpisných a geologických vědeckých pojednání. V zahraničí se roku 1872 přidal k Bakuninově skupině a po návratu do Ruska byl za účast v narodnickém hnutí zatčen a vězněn v Petropavlovské pevnosti. Roku 1876 emigroval. Vystupoval proti Marxově učení o třídním boji a diktatuře proletariátu. Po návratu do Ruska roku 1917 nezměnil své přesvědčení, avšak v dopise evropským dělníkům z roku 1920 ocenil historický význam Říjnové revoluce a vyzval je, aby se postavili proti intervenci v Sovětském Rusku. — 128, 351, 398

КУДАШОВ I. A. (nar. 1859) — carský diplomat, šlechtic. V letech 1907—1910 byl vyslancem v Dánsku, v letech 1911—1916 v Belgii a roku 1917 ve Španělsku. V roce 1914 se podílel na formulování Vanderveldova telegramu sociálně demokratické frakci IV. státní dumy, který vyzýval k ukončení boje s carismem a k podpoře války proti Německu. — 354

KUGELMANN Ludwig (1830—1902) — německý sociální demokrat, blízký přítel K. Marxe, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, člen I. internacionály. V letech 1862—1874 si dopisoval s K. Marxem a informoval ho o situaci v Německu. Významně přispěl k vydání a rozšíření Marxova Kapitálu. Marxovy dopisy Kugelmannovi byly poprvé otištěny v roce 1902 v časopise Die Neue Zeit, v roce 1907 byly vydány v ruském překladu s Leninovou předmlouvou. — 103, 108

KUTLER N. N. (1859—1924) — význačný představitel Konstitučně demokratické strany. Pracoval na ministerstvu financí, byl ředitelem hlavní berní správy, později ministrem zemědělství. Byl poslancem II. a III. státní dumy za Petrohrad. Patřil k autorům kadetského návrhu agrárního programu, který měl získat rolníky pro samoděržaví. V. I. Lenin podal podrobnou kritiku tohoto návrhu ve svých pracích Návrh projevu o agrární otázce v II. státní dumě a Agrární program sociální demokracie v první ruské revoluci 1905—1907 (viz Sebrané spisy 15, Praha 1983, s. 147—179, a Sebrané spisy 16, Praha 1984, s. 205—423). Po Říjnové revoluci Kutler pracoval v lidovém komisariátu financí. — 129

LAFARGUE Paul (1842—1911) — významný pracovník mezinárodního dělnického hnutí. Společně s Guesdem založil Francouzskou dělnickou stranu. Byl nadaný publicista, jeden z prvních stoupenců vědeckého komunismu ve Francii, blízký přítel a spolupracovník K. Marxe a B. Engelse.

V dělnickém hnutí pracoval od roku 1866, kdy se stal členem I. internacionály. Za Pařížské komuny organizoval pomoc jižních francouzských departementů revoluční Paříži, navštívil ilegálně hlavní město a informoval Marxe o událostech ve Francii. Po porážce Pařížské komuny emigroval do Španělska a pak do Portugalska, kde bojoval proti bakuninismu. V roce 1880 napsal společně s Guesdem a za pomoci Marxe a Engelse program Francouzské dělnické strany. Když byla vyhlášena amnestie pro komunardy, vrátil se do Francie a začal redigovat orgán této strany L'Égalité. Lafargue vystupoval proti oportunistu ve II. internacionále, nadšeně uvítal založení první ruské marxistické organizace Osvobození práce, později sympatizoval s bolševiky. Ve svých četných pracích propagoval a hájil ideje marxismu v politické ekonomii, filozofii, historii a jazykovědě; bojoval proti reformismu a revizionismu, kritizoval pokusy bernsteinovců o „syntézu“ marxismu a kantovství. Lenin ocenil význam Lafarguových filozofických prací pro kritiku idealismu a agnosticismu. Lafargue se však dopouštěl některých chybných teoretických závěrů, například v rolnické a národnostní otázce nebo v názorech na úkoly socialistické revoluce. V. I. Lenin nazval Lafargua jedním „z nejnadanějších a nejdůslednějších propagátorů marxistických idejí“ (Sebrané spisy 20, Praha 1984, s. 401). — 110, 114

LAFARGUOVÁ Laura (1845—1911) — pracovnice francouzského dělnického hnutí, dcera Karla Marxe, žena Paula Lafargua. Zasloužila se o rozšíření marxismu ve Francii. Spolu se svým mužem přeložila do francouzštiny Manifest Komunistické strany, sama přeložila do francouzštiny Marxův spis Ke kritice politické ekonomie, Engelsovu práci Ludwig Feuerbach a vyústění klasické německé filozofie a další díla zakladatelů vědeckého komunismu. — 74

LARIN J. (vl. jm. Lurje M. A.) (1882—1932) — sociální demokrat menševík. V letech reakce a nového revolučního rozmachu se stal jedním z otevřených a aktivních šířitelů likvidátorství. Zapojil se do protistranického srpnového bloku, který v roce 1912 vytvořil Trockij. Po únorové revoluci 1917 stál v čele skupiny menševiků-internacionalistů, kteří vydávali časopis Internacional. V srpnu 1917 byl přijat

do bolševické strany. Po Říjnové revoluci pracoval v sovětech a hospodářských organizacích. — 14, 134, 138, 148—149, 189

LASSALLE Ferdinand (1825—1864) — německý maloburžoazní socialista, spisovatel, účastník revoluce 1848—1849. Od té doby udržoval styky s Marxem a Engelsem. Byl spoluzakladatelem Všeobecného německého dělnického spolku (1863), který měl sice pro německé dělnické hnutí pozitivní význam, ale nedal dělnické třídě revoluční perspektivy. Lassallovci chtěli legální agitací za všeobecné volební právo a vytvářením výrobních družstev dotovaných junkerským státem realizovat myšlenku „svobodného lidového státu“. Lassalle podporoval Bismarckovu politiku sjednocení Německa „shora“ pod vedením reakčního Pruska. Oportunistická politika lassallovců brzdila činnost I. internacionály a vytvoření skutečné dělnické strany v Německu a bránila třídnímu uvědomování dělníků. Teoretické a politické chyby lassallovců ostře kritizoval Marx v Kritice gothajského programu a Lenin ve Státu a revoluci i jiných pracích. — 102, 108, 160—163, 169, 257, 298

LEDER V. L. (1882—1938) — jeden z význačných představitelů polského revolučního hnutí. Od roku 1900 byl členem sociální demokracie Polska a Litvy. Od roku 1904 pracoval ve varšavském výboru Sociální demokracie Království polského a Litvy, od roku 1905 v jejím zahraničním výboru. V letech 1905—1911 byl členem hlavního vedení Sociální demokracie Království polského a Litvy. Byl několikrát vězněn. V roce 1908 emigroval. V letech 1910—1911 zastával funkci tajemníka hlavního vedení Sociální demokracie Království polského a Litvy a zastupoval ji v redakci ústředního orgánu SDDSR, listu Social-demokrat. Pracoval v organizační komisi v zahraničí a v technické komisi. Podporoval smířlivce v jejich vystoupeních proti bolševikům. Za první světové války stál na pozicích sociálního šovinismu. V letech 1919—1920 aktivně pracoval v Komunistické dělnické straně Polska. Od roku 1921 vykonával odpovědné funkce v Kominterně a v Rudé odborové internacionále, aktivně přispíval do sovětského tisku. — 62, 387

LEGIEN Karl (1861—1920) — německý pravicový sociální demokrat, jeden z vedoucích představitelů německých odborů, revizionista. Od roku 1890 zastával funkci předsedy Generální komise německých odborů. Od roku 1903 byl tajemníkem a od roku 1913 předsedou Mezinárodního odborového sekretariátu. V letech 1893—1920 (s přestávkami) byl poslancem Říšského sněmu za sociální demo-

kracii, v letech 1919—1920 poslancem Národního shromáždění Výmarské republiky. Za první světové války patřil k zjevným sociálšovinistům. Aktivně podporoval politiku buržoazie, bojoval proti revolučnímu hnutí proletariátu. — 266, 275, 277—278, 280—281, 283, 370

LENIN V. I. (vl. jm. Uljanov V. I.) (Lenin N.) (1870—1924) — viz Životopisná data. — 49—50, 53, 56, 59, 107—108, 110—114, 300

LENSCH Paul (1873—1926) — německý sociální demokrat. V letech 1905—1913 byl redaktorem listu Leipziger Volkszeitung, orgánu levého křídla Sociálně demokratické strany Německa. Začátkem první světové války přešel na sociálšovinistické stanovisko. Po válce se stal šéfredaktorem listu Deutsche Allgemeine Zeitung, orgánu průmyslových magnátů z Porúří. Roku 1922 byl ze sociálně demokratické strany vyloučen. — 177, 212, 241, 248, 266, 340

LEVINSON M. J. — viz Kosovskij V.

LEVYNSKYJ V. (1880—1953) — pracovník sociální demokracie v Haliči, autor řady prací o dělnickém hnutí na Ukrajině. V letech 1913—1914 spolupracoval s legálním buržoazně nacionalistickým menševickým časopisem Dzvin. Po Říjnové revoluci vystupoval proti sovětské moci. — 153

LIEBKNECHT Karl (1871—1919) — významný činitel německého a mezinárodního dělnického hnutí; syn Wilhelma Liebknechta, advokát. Do socialistického hnutí se zapojil už jako student, aktivně bojoval proti oportunistu a militarismu. Za první ruské revoluce 1905—1907 vyzýval německé dělníky, aby následovali ruský příklad. V roce 1912 byl zvolen poslancem Říšského sněmu. Na začátku první světové války rozhodně vystoupil proti podpoře „vlastní“ vlády v loupeživé válce a jediný v celém Říšském sněmu hlasoval proti válečným úvěrům (2. prosince 1914). Byl jedním z organizátorů a vůdců revolučního Spartakova svazu. V roce 1916 byl odsouzen k nuceným pracím. Za listopadové revoluce v Německu stál spolu s R. Luxemburgovou v čele avantgardy německých dělníků, redigoval list Die Rote Fahne, byl jedním ze zakladatelů Komunistické strany Německa a jedním z vůdců povstání berlínských dělníků v lednu 1919. Po potlačení povstání byl bestiálně zavražděn bandami Noskeho. — 61, 229, 279, 330, 341, 370, 388

LIEBKNECHT Wilhelm (1826—1900) — významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden ze zakladatelů a vůdců Sociálně demokratické strany Německa. Účastnil se aktivně revoluce 1848—1849 v Německu, po její porážce emigroval do Švýcarska a později do Anglie. V Londýně se sblížil s K. Marxem a B. Engelsem a pod jejich vlivem se stal socialistou. Po svém návratu do Německa roku 1862 a po založení I. internacionály byl jedním z nejhorlivějších propagátorů revolučních myšlenek internacionály a organizátorem jejích sekcí v Německu. Od založení Jednotné socialistické dělnické strany Německa (1875) byl Liebknecht až do konce svého života členem představenstva strany a odpovědným redaktorem jejího ústředního orgánu *Vorwärts*. V letech 1867—1870 byl poslancem Severoněmeckého říšského sněmu a po roce 1874 byl několikrát zvolen poslancem Německého říšského sněmu. Parlamentní tribunu využíval k odhalování reakční zahraniční i vnitřní politiky pruských junkerů. Za revoluční činnost byl několikrát žalářován. Aktivně se podílel na organizování II. internacionály. Marx a Engels si Liebknechta vážili, usměrňovali jeho činnost, ale zároveň ostře kritizovali jeho smířliveckou politiku vůči oportunistickým živlům. — 102, 109, 110, 142, 332

LIPKIN F. A. — viz Čerevanin N.

LITVINOV M. M. (Maximovič) (1876—1951) — sociální demokrat, po II. sjezdu SDDSR bolševik, významný sovětský diplomat. V revolučním hnutí začal pracovat v roce 1898 jako propagandista v dělnických kroužcích v Klincích (Černigovská gubernie). V roce 1900 pracoval v kyjevském výboru, roku 1901 byl zatčen; ve vězení se přiklonil k jiskrovcům. V srpnu 1902 z vězení uprchl se skupinou jedenácti jiskrovců a emigroval. Aktivně pomáhal rozšiřovat list *Jiskra*. Zúčastnil se II. sjezdu Zahraniční ligy ruské revoluční sociální demokracie. Říšská organizace jej delegovala na III. sjezd SDDSR. V roce 1905 se podílel na vydávání prvního legálního bolševického listu *Novaja žizň*. V roce 1907 byl členem a tajemníkem ruské delegace na mezinárodním socialistickém kongresu ve Stuttgartu. V roce 1912 se zúčastnil bernské konference zahraničních sociálně demokratických skupin. Zastupoval ÚV SDDSR v mezinárodním socialistickém byru a byl členem bolševické sekce v Londýně. V únoru 1915 promluvil z Leninova pověření na konferenci socialistů Dohody v Londýně a požadoval, aby socialisté vystoupili z buržoazních vlád a distancovali se od imperialistů. V roce 1918 byl jmenován členem kolegia lidového komisariátu zahraničních věcí. Byl členem sovětské

delegace na konferenci v Janově a předsedou sovětské delegace na konferenci v Haagu. Od roku 1921 byl náměstkem lidového komisaře zahraničních věcí. V letech 1930—1939 pracoval ve funkci lidového komisaře zahraničních věcí, v letech 1941—1943 znovu jako náměstek lidového komisaře zahraničních věcí a zároveň jako velvyslanec SSSR v USA. Po návratu z USA byl až do roku 1946 náměstkem lidového komisaře zahraničních věcí. — 181—183, 200—202

LLOYD GEORGE David (1863—1945) — britský státník a diplomat, vůdce liberální strany. Od roku 1890 byl členem parlamentu, v letech 1905—1908 ministrem obchodu a v letech 1908—1915 ministrem financí. Značně ovlivnil politickou linii britské vlády při přípravě první světové války. Vystupoval proti revolučnímu hnutí proletariátu, všemi prostředky se snažil znemožnit nebo alespoň oddálit vytvoření revoluční dělnické strany v Británii. V letech 1916—1922 se snažil jako předseda vlády posílit pozice britského imperialismu na Blízkém a Středním východě a na Balkáně a tvrdě potlačoval národně osvobozené hnutí v koloniálních a závislých zemích. Po Říjnové revoluci byl jedním z inspirátorů a organizátorů vojenské intervence a blokády sovětského státu. Po řadě politických neúspěchů podal v roce 1922 demisi. — 245, 253

LONGUET Charles (1839—1903) — pracovník francouzského dělnického hnutí, proudhonovec, novinář (manžel Marxovy dcery Jenny). V letech 1866—1867 a 1871—1872 byl členem generální rady I. internacionály, účastnil se řady jejích kongresů. V roce 1871 se stal členem Pařížské komuny. Po její porážce emigroval do Anglie. Roku 1880 se vrátil do Francie; přiklonil se k posibilistům, oportunistickému směru ve Francouzské dělnické straně. — 74

LONGUET Jean Laurent Frederick (1876—1938) — vnuk Karla Marxe, syn Jenny Marxové a Charlese Longueta. Studoval v Paříži. Aktivně spolupracoval s francouzským a mezinárodním socialistickým tiskem. Za první světové války stál v čele centristicko-pacifistické menšiny ve Francouzské socialistické straně. Roku 1914 a 1924 byl zvolen do francouzské poslanecké sněmovny. Jeden ze zakladatelů (1916) a redaktorů socialistického listu *Le Populaire*. Odsuzoval cizí vojenskou intervenci proti Sovětskému Rusku. Od roku 1920 jeden z vůdců centristického křídla Francouzské socialistické strany. V 30. letech vystupoval za akční jednotu socialistů a komunistů v boji proti fašismu, byl členem mezinárodních organizací pro boj proti fašismu a válce. — 74

LONGUETOVÁ Jenny (1844—1883) — představitelka mezinárodního dělnického hnutí, novinářka, nejstarší Marxova dcera, žena Charlese Longueta. Hrála významnou roli v boji irského lidu za nezávislost.
— 74

LUCAS Charles Prestwood (1853—1931) — britský koloniální úředník a historik, obhájce britského imperialismu. Od roku 1877 pracoval v britském ministerstvu kolonií, v němž v letech 1907—1911 stál jako ředitel v čele oddělení pro dominia. Propagoval třídní spolupráci mezi proletariátem a buržoazií. Je autorem prací z historie kolonialismu britského impéria. — 269

LURJE M. A. — viz Larin J.

LUXEMBURGOVÁ Rosa (1871—1919) — významná pracovnice mezinárodního dělnického hnutí, představitelka levého křídla II. internacionály. V revolučním hnutí začala pracovat v druhé polovině 80. let. Patřila k zakladatelům polské sociální demokracie a bojovala proti nacionalismu v polském dělnickém hnutí. Od roku 1897 byla činná v německém sociálně demokratickém hnutí, vystupovala proti bernsteinismu a millerandismu; účastnila se první ruské revoluce (ve Varšavě). Jako delegátka V. (londýnského) sjezdu SDDSR v roce 1907 podporovala bolševiky.

Od počátku první světové války stála na pozicích internacionálního. V Německu patřila k zakladatelům skupiny Internacionála (později zvané Spartakus a pak Spartakův svaz). Po listopadové revoluci 1918 sehrála významnou úlohu na ustavujícím sjezdu Komunistické strany Německa. V lednu 1919 byla uvězněna a na příkaz Scheidemannovy vlády zavražděna. Lenin si Luxemburgové hluboce vážil; kritikou jejích mylných názorů jí pomáhal zaujímat správná stanoviska. — 110, 114, 148, 237, 259, 263—264, 300

LUZZATTI Luigi (1841—1927) — italský státní činitel, právník a ekonom. Patřil k vůdcům pravého křídla liberálního bloku italských průmyslových monopolů a velkých pozemkových vlastníků. Od roku 1867 byl profesorem státního práva několika italských univerzit. V roce 1871 se stal členem poslanecké sněmovny. Byl ministrem státních financí, zemědělství a ministerským předsedou. Je autorem řady prací o finančně ekonomických, sociálně politických a právních otázkách. Vystupoval s teorií třídní spolupráce a jednoty zájmů vykořisťovaných a vykořisťovatelů. Od roku 1921 byl senátorem. Podporoval italský fašismus. — 56, 385

MACDONALD James Ramsey (1866—1937) — britský politik, spoluzakladatel a vůdce Nezávislé labouristické a Labouristické strany. Ve straně i ve II. internacionále uskutečňoval krajně oportunistickou politiku. Hlásal reakční teorii třídní spolupráce a postupné přeměny kapitalismu v socialismus. Na začátku první světové války zaujal pacifistické stanovisko, později otevřeně podporoval imperialistickou buržoazii. V letech 1918—1920 se pokoušel znemožnit boj britských dělníků proti intervenci západních států v Sovětském Rusku. V letech 1924, 1929—1931 se stal ministerským předsedou. MacDonaldova vláda krutě potlačovala národně osvobozené hnutí v britských koloniích a uskutečňovala protidělnickou politiku. V letech 1931—1935 stál v čele takzvané národní vlády, jejíž politiku určovali konzervativci. — 61, 181—182, 388, 391

MACKENSEN August (1849—1945) — generál, polní maršál, představitel německého militarismu. Účastnil se prusko-francouzské války (1870—1871). Za první světové války velel útvarům ve východním Prusku, byl vrchním velitelem německých a německo-rakouských armád na východní frontě. — 360

MAJSKIJ I. M. (1884—1975) — člen SDDSR od roku 1903, do roku 1918 menševik. V letech 1908—1917 žil v emigraci. Za první světové války zastával centristické stanovisko. Rozešel se s menševiky a v únoru 1921 vstoupil do KSR(b). Od roku 1922 pracoval v diplomatických službách. V letech 1943—1946 byl náměstkem lidového komisaře zahraničních věcí. Napsal několik historických prací a pamětí. V roce 1946 byl jmenován akademikem. — 181—182

MALINOVSKIJ R. V. (1876—1918) — agent moskevské tajné policie, provokatér. V roce 1906 se z vypočítavosti přidal k dělnickému hnutí, stal se členem dělnického výboru a tajemníkem vedení Svazu kovodělníků. Od roku 1907 dobrovolně informoval policii; v roce 1910 byl zařazen mezi agenty carské tajné policie. Roku 1912 byl za pomoci tajné policie, která mu odstraňovala z cesty nežádoucí osoby, zvolen na pražské konferenci SDDSR do ÚV a stal se poslancem IV. státní dumy za dělnickou kurii Moskevské gubernie. Na žádost ministerstva vnitra rezignoval v roce 1914 na poslanecký mandát ve Státní dumě a odjel do zahraničí. Když roku 1918 přijel do Sovětského Ruska, byl předán soudu a na základě rozsudku Nejvyššího tribunálu Celoruského ústředního výkonného výboru zastřelen. — 149

MAŇKOV I. N. (nar. 1881) — menševik-likvidátor, poslanec IV. státní dumy za Irkutskou gubernii, povoláním úředník. V dumě patřil k sociálně demokratické frakci. Za první světové války byl socialistou. Roku 1915 byl z frakce vyloučen, protože v dumě hlasoval v rozporu s usnesením frakce pro válečný rozpočet. — 190

MARTOV L. (vl. jm. Cederbaum J. O.) (1873—1923) — jeden z čelných představitelů menševismu. V sociálně demokratickém hnutí pracoval od první poloviny 90. let. V roce 1895 se podílel na založení petrohradského Svazu boje za osvobození dělnické třídy. V roce 1896 byl zatčen a vypovězen na tři roky do Turuchanska. Po návratu z vyhnanství roku 1900 připravoval vydávání Jiskry a stal se členem její redakce. Po II. sjezdu SDDSR, kde byl delegátem za organizaci Jiskry a stál v čele oportunistické menšiny, začal pracovat v ústředních menševických institucích a redigoval menševické publikace. V letech reakce patřil k likvidátorům, redigoval list Golos socialdemokrata a zúčastnil se protistranické srpnové konference (1912). Za první světové války byl centristou, zúčastnil se zimmerwaldské a kientalské konference. Po únorové revoluci 1917 stál v čele skupiny menševiků-internacionalistů. Po Říjnové revoluci vystupoval proti sovětské moci. V roce 1920 emigroval do Německa a v Berlíně vydával kontrarevoluční menševický časopis Socialističeskij věstnik. — 14, 55, 62, 123, 126, 138, 143, 173, 181, 189—190, 265, 267, 312 až 314, 370, 392

MARX Heinrich (1782—1838) — otec Karla Marxe, advokát, justiční rada v Trevíru. — 70

MARX Karel (1818—1883) — zakladatel vědeckého komunismu, geniální myslitel, vůdce a učitel mezinárodního proletariátu [viz Leninovu stať Karel Marx (Stručný životopis a výklad marxismu) — tento svazek, s. 67—115]. — 21—22, 24—25, 50, 52, 67—93, 95, 97—116, 130—132, 142—144, 159—163, 168—170, 172, 174, 205, 207—208, 237, 246—247, 249, 259, 262, 287—288, 298, 324, 331, 336, 340—341, 346, 349, 380—381

MARXOVÁ Jenny (rozená von Westphalen) (1814—1881) — Marxova žena a spolupracovnice. — 71, 74

MASLOV P. P. (Iks) (1867—1946) — ekonom, sociální demokrat; napsal řadu prací o agrární otázce, v nichž se pokusil revidovat marxismus. Po II. sjezdu SDDSR se připojil k menševikům a vytyčil

menševický program municipalizace půdy. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl likvidátorem, za první světové války sociálšovinistou. Po Říjnové revoluci zanechal politické činnosti a věnoval se pedagogické a vědecké práci. V roce 1929 byl jmenován řádným členem Akademie věd SSSR. — 46, 61—62, 113, 128, 138, 159, 165, 213, 220, 352, 387

MAŠINADZE B. (vl. jm. Tevzaja V.) — gruzínský menševik. Za první světové války byl centristou. Spolupracoval na řadě menševických publikací. — 312

MAXIMOVICH — viz Litvinov M. M.

MAZZINI Giuseppe (1805—1872) — italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců a ideologů italského národně osvobodeneckého hnutí. Byl duchovním otcem myšlenky sjednocení Itálie „zdola“ jako nezávislé buržoazní republiky. Za hlavní prostředek boje pokládal povstání. Byl však zastáncem spiklenecké taktiky a ignoroval zájmy rolníků. Propagoval utopickou maloburžoazní myšlenku, podle níž se měla dělnická otázka vyřešit „spoluprací práce a kapitálu“. — 73

MEHRING Franz (1846—1919) — významný pracovník německého dělnického hnutí, jeden z vůdců a teoretiků levého křídla německé sociální demokracie, historik a literární vědec. Od konce 60. let byl znám jako radikální buržoazně demokratický publicista. V letech 1876—1882 hájil pozice buržoazního liberalismu, později se přiklonil více doleva, redigoval demokratický list Volkszeitung, hájil sociální demokracii proti Bismarckovi.

V roce 1891 vstoupil do Sociálně demokratické strany Německa. Byl aktivním spolupracovníkem a jedním z redaktorů teoretického orgánu strany Die Neue Zeit, později redigoval list Leipziger Volkszeitung. V roce 1893 vyšla jeho práce Lessingslegende [Lessingovská legenda] (česky 1949 pod názvem Bedřich II. a jeho doba [Lessingovská legenda]), v roce 1897 čtyřsvazkové dílo Geschichte der deutschen Sozialdemokratie [Dějiny německé sociální demokracie]. Významně se podílel na vydání literární pozůstalosti Marxe, Engelse a Lassalla. V roce 1918 vyšla jeho kniha o životě a činnosti K. Marxe. Ve svých pracích se od marxismu nejednou odklonil. V II. internacionále aktivně vystupoval proti oportunistu a revizionismu, odsuzoval kautskismus. Přitom se bál organizačního rozchodu s oportunisty. Byl důsledným internacionalistou, uvítal Říjnovou

- revoluci a pochopil správně význam brestlitevského míru. Od roku 1916 patřil k vůdcům Spartakova svazu a aktivně se podílel na založení Komunistické strany Německa. — 61–62, 110, 122, 161, 237, 259, 263–264, 388–389
- MEŠNIKOV M. O.** (1859–1919) — reakční publicista. Psal do černo-
sotňovského listu *Novoje vremja*. Lenin nazval Mešnikova „věrným
hlídacím psem carské černé sotni“ (Sebrané spisy 20, Praha 1984,
s. 164). Po Říjnové revoluci bojoval proti sovětské moci a v roce
1919 byl za kontrarevoluční činnost zastřelen. — 128
- MERRHEIM Alphonse** (1881–1925) — francouzský odborový funkcionář,
syndikalista; od roku 1905 patřil k předákům federace kovo-
dělníků a Všeobecné konfederace práce. Na začátku první světové
vátky byl jedním z vůdců levého křídla syndikalistického hnutí
ve Francii, které bojovalo proti sociálšovinismu a imperialistické
válce. Zúčastnil se zimmerwaldské konference a připojil se k zimmer-
waldské pravici. Už tehdy se obával úplného rozchodu se sociál-
šovinisty. Koncem roku 1916 sklouzl na pozice centristického paci-
fismu a počátkem roku 1918 se stal vyloženým sociálšovinistou
a reformistou. Vůči SSSR zaujal nepřátelský postoj. — 398
- MIGNET François Auguste Marie** (1796–1884) — francouzský bur-
žoazní historik liberálního zaměření. Podobně jako ostatní historici
z období restaurace uznával roli třídního boje v dějinách, avšak
zužoval ho pouze na boj mezi pozemkovou aristokracií a buržoazií.
Ve svých dílech se pokoušel odůvodnit právo buržoazie na politickou
moc a k revolučnímu boji lidových mas se stavěl odmítavě. Jeho
hlavní prací je *Histoire de la Révolution française* [Dějiny fran-
couzské revoluce]. — 82
- MIKULÁŠ II. (ROMANOV)** (1868–1918) — poslední ruský car (1894 až
1917). Z rozhodnutí uralského oblastního sovětu dělnických a vo-
jenských zástupců v Jekatěrinburgu [Sverdlovsk] byl 17. července
1918 zastřelen. — 44, 128, 131, 246, 320
- MILJUKOV P. N.** (1859–1943) — vůdce Konstitučně demokratické
strany, významný ideolog ruské imperialistické buržoazie, historik
a publicista. Od roku 1902 aktivně spolupracoval s časopisem bur-
žoazních liberálů *Osvobožděnije*, který vycházel v zahraničí. V říjnu
1905 se podílel na založení Konstitučně demokratické strany, později
byl předsedou jejího ústředního výboru a redaktorem ústředního

orgánu Reč. Byl poslancem III. a IV. státní dумы. Po únorové revoluci 1917 byl ministrem zahraničních věcí první prozatímní vlády. Po Říjnové revoluci byl jedním z organizátorů cizí vojenské intervence proti Sovětskému Rusku a aktivním činitelem bělogvardějské emigrace. — 294

MILLERAND Alexandre-Étienne (1859—1943) — francouzský politik.

V 80. letech patřil k buržoazním radikálům, v 90. letech se hlásil k socialistům, postavil se do čela oportunistické skupiny francouzského socialistického hnutí. V roce 1899 vstoupil do reakční francouzské buržoazní vlády Waldecka-Rousseaua. Lenin odhalil sociální kořeny millerandismu a označil jej za zradu zájmů proletariátu a za uplatnění revizionismu v praxi.

V roce 1904 byl Millerand vyloučen ze Socialistické strany; přiklonil se ke skupině takzvaných nezávislých socialistů. V letech 1909—1910 a 1912—1915 vykonával různé ministerské funkce. Po Říjnové revoluci patřil k organizátorům protisovětské intervence; v letech 1920—1924 byl prezidentem Francouzské republiky. Po volebním vítězství levicových buržoazních stran v červnu 1924 byl nucen odstoupit. V roce 1925—1927 byl zvolen senátorem. — 248

MOLESCHOTT Jacob (1822—1893) — německý filozof a fyziolog nizozemského původu. V letech 1847—1854 byl soukromým docentem heidelberské univerzity, později univerzitním profesorem fyziologie v Curychu (1856—1861), Turíně (1861—1879) a v Římě (1879 až 1893). Patřil k hlavním představitelům vulgárního materialismu; ve svých dílech oživoval mechanistické názory na přírodu a společnost. Napsal řadu prací z fyziologie. Jeho hlavní filozofický spis má název *Der Kreislauf des Lebens* [Koloběh života] (1852). — 77

MONITOR — pseudonym, pod kterým publikoval jeden z německých sociálních demokratů a oportunistů v dubnu 1915 článek v konzervativní *Preussische Jahrbücher*. Autor v něm propagoval centristický charakter sociálně demokratických stran a doporučoval je zachovat, neboť dovoluje oportunistům zakrývat frázemi politiku třídní spolupráce s buržoazií. — 275, 362

MOREL Edmund Dean (1873—1924) — britský buržoazní publicista, pacifista. Na začátku 20. století se zúčastnil národně osvobodeneckého hnutí v Kongu proti belgickým kolonizátorům. Před první světovou válkou se přikláněl k levému křídlu Liberální strany, začátkem války vstoupil do Nezávislé labouristické strany. Byl jed-

ním ze zakladatelů a vůdců pacifistického Svazu demokratické kontroly. V řadě svých prací odhaloval imperialistickou politiku britské vlády při přípravě světové války. Roku 1917 byl za protiválečnou propagandu vězněn. Od roku 1922 byl členem parlamentu. — 289—290

Most Johann Joseph (1846—1906) — německý sociální demokrat, později anarchista, knihař. V 60. letech začal pracovat v dělnickém hnutí, sblížil se se sociálními demokraty a stal se žurnalistou. V letech 1874—1878 byl poslancem Říšského sněmu. V teoretických otázkách byl stoupencem Dühninga, v politice uplatňoval anarchistickou myšlenku „propagace činem“. Domníval se, že lze okamžitě provést proletářskou revoluci. Po vydání výjimečného zákona proti socialistům v roce 1878 emigroval do Londýna, kde vydával anarchistický list Freiheit. Vyzýval v něm dělníky k individuálnímu teroru, neboť v něm viděl nejučinnější prostředek revolučního boje. V roce 1882 emigroval do USA, kde ve vydávání listu Freiheit pokračoval. V pozdějších letech přestal v dělnickém hnutí pracovat. — 103

MURANOV M. K. (1873—1959) — bolševik, povoláním zámečnick. Do SDDSR vstoupil v roce 1904, stranicky pracoval v Charkově. Stal se poslancem IV. státní dumy za dělníky Charkovské gubernie. V dumě byl členem bolševické frakce, vyvíjel intenzivní revoluční činnost i mimo dumu; spolupracoval s bolševickým listem Pravda. V listopadu roku 1914 byl spolu s ostatními bolševickými poslanci uvězněn a roku 1915 vysídlen do Turuchanského kraje. V letech 1917—1923 pracoval v aparátu ÚV KSR(b). Na VI., VIII. a IX. sjezdu strany byl zvolen do ústředního výboru. V letech 1922—1934 byl členem ústřední kontrolní komise VKS(b). — 195—196, 282, 355—356

MUSSOLINI Benito (1883—1945) — italský fašista, v letech 1922—1943 fašistický diktátor v Itálii, jeden z hlavních válečných zločinců. Politickou činnost zahájil v řadách socialistické strany. Na začátku první světové války se postavil na stanovisko imperialistické buržoazie a byl za to ze strany vyloučen. Roku 1919 organizoval fašistické bojůvky proti revolučnímu hnutí a v roce 1922 se chopil moci. Spolu s hitlerovským Německem rozpoutal druhou světovou válku. Porážka německých a italských vojsk a zesílení antifašistického hnutí v Itálii vedly v červenci 1943 k pádu Mussoliniho diktatury. V letech 1943—1945 stál v čele vlády na území Itálie okupovaném Němec-

kem. V dubnu 1945 byl zajat italskými partyzány a na základě rozsudku vojenského tribunálu Výboru národního osvobození severní Itálie popraven. — 137, 356

NAPOLEON III. (vl. jm. Bonaparte Ludvík) (1808—1873) — synovec Napoleona I., francouzský císař (1852—1870). Po porážce revoluce v roce 1848 byl zvolen francouzským prezidentem. V roce 1851 provedl státní převrat. K. Marx zhodnotil tuto událost ve svém díle Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 8, Praha 1960, s. 137—238). — 159—161, 247, 332, 341

NATANSON M. A. (Bobrov) (1850—1919) — revoluční narodnik, později eser. V revolučním hnutí pracoval od roku 1869. Patřil k zakladatelům narodnické organizace Zemlja i volja, v roce 1893 se aktivně podílel na založení strany Narodnoje pravo. Na počátku století vstoupil do eserské strany a stal se členem jejího ústředního výboru. Za první světové války se přikláněl k centrismu. Po únorové revoluci 1917 patřil k zakladatelům strany levých eserů. Jejich spiknutí proti sovětské moci v roce 1918 odsoudil. — 183

NĚNAROKOMOV G. P. (nar. 1874) — prokurátor carského soudního dvora. V únoru 1915 vystupoval jako žalobce v procesu s bolševickými poslanci IV. státní dумы. — 355

PAISH George (1867—1957) — anglický ekonom, statistik a pacifista. Byl spolupracovníkem redakce a později jedním z redaktorů anglického konzervativního časopisu The Statist. V letech 1914—1916 působil jako poradce ministerstva pro finanční a ekonomické otázky. Byl členem a prezidentem několika ekonomických a statistických vědeckých společností. Je autorem řady prací o světové ekonomice a politice. — 245, 253

PANNEKOEK Antonie (1873—1960) — holandský sociální demokrat, profesor astronomie na amsterdamské univerzitě. V roce 1907 se podílel na založení listu De Tribune, orgánu levého křídla holandské Sociálně demokratické dělnické strany. Od roku 1910 úzce spolupracoval s německými levicovými sociálními demokraty a přispíval do jejich listu Bremer Bürger-Zeitung a časopisu Lichtstrahlen. Za první světové války byl internacionalistou, podílel se na vydávání časopisu Vorbote, teoretického orgánu zimmerwaldské levice. V letech 1918—1921 byl členem Komunistické strany Nizozemska a pracoval v Kominterně; zaujímal ultralevicové sektářské stanovisko.

V roce 1921 vystoupil z komunistické strany a zanechal aktivní politické činnosti. — 61, 114, 125, 176, 239, 272, 300, 320—321, 345

PEŠKOV A. M. — viz Gorkij A. M.

PETROVSKIJ G. I. (1878—1958) — účastník revolučního dělnického hnutí, bolševik, později významný stranický a státní činitel. Do SDDSR vstoupil v roce 1897. Za první ruské revoluce byl jedním z vůdců dělnického hnutí v Jekatěrinoslavi [Dněpropetrovsk]. Jako poslanec IV. státní dumy za dělníky Jekatěrinoslavské gubernie byl členem bolševické frakce. V listopadu 1914 byl spolu s dalšími bolševickými poslanci zatčen a v roce 1915 vypovězen do Turuchanského kraje. Ve vyhnanství pokračoval v revoluční činnosti. Aktivně se účastnil Říjnové revoluce. V letech 1917—1919 byl lidovým komisařem vnitra RSFSR, v letech 1919—1938 stál v čele Celoukrajinského ústředního výkonného výboru, po vytvoření SSSR zastával několik let funkci předsedy ústředního výkonného výboru SSSR a v letech 1938—1940 funkci místopředsedy prezidia Nejvyššího sovětu SSSR. V letech 1926—1939 byl kandidátem politického byra ÚV VKS(b). Od roku 1940 pracoval jako zástupce ředitele Muzea revoluce SSSR. — 192, 195—196, 198, 356

PLECHANOV G. V. (1856—1918) — marxistický filozof, literární historik a estetik, představitel mezinárodního dělnického hnutí, první propagátor marxismu v Rusku, sociální demokracie a II. internacionály. Jako student navázal v roce 1875 spojení s narodniky a s petrohradskými dělníky a zapojil se do revolučního hnutí. V roce 1877 se stal členem narodnické organizace Zemlja i volja a po jejím rozštěpení v roce 1879 se postavil do čela nově vytvořené narodnické organizace Čornyj pereděl. V roce 1880 emigroval, rozešel se s narodnictvím a v roce 1883 založil v Ženevě první ruskou marxistickou organizaci — skupinu Osvobození práce. Po roce 1900 redigoval spolu s Leninem list Jiskra a časopis Zarja, podílel se na přípravě programu strany a II. sjezdu SDDSR. Na sjezd byl delegován skupinou Osvobození práce, patřil k většinovým jiskrovcům, byl členem byra (předsednictva) sjezdu.

Po II. sjezdu SDDSR zaujal smířlivecké stanovisko vůči oportunistům a později se přiklonil k menševikům. Za první ruské revoluce 1905—1907 souhlasil v zásadních otázkách s menševiky. V letech reakce vystupoval proti machistické revizi marxismu i proti likvidátorství. Postavil se do čela skupiny menševiků, kteří byli stoupenci zachování ilegální strany. Za první světové války patřil k sociál-

šovinistům. Po únorové revoluci 1917 se vrátil do Ruska a podporoval prozatímní vládu; s Říjnovou revolucí nesouhlasil.

Nejdůležitější teoretické práce: Socializm i političeskaja borba [Socialismus a politický boj] (1883; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Naši raznoglasija [Naše neshody] (1884; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), K voprosu o razvitií monističeskogo vzgljada na istoriju [O vývoji monistického názoru na dějiny] (1895; česky ve Vybraných filozofických spisech I, 1959), Beiträge zur Geschichte des Materialismus [Očerki po istorii materializmu] (1896; česky pod názvem Příspěvky k dějinám materialismu, Vybrané filozofické spisy II, 1960), Obosnovanije narodničestva v trudach g-na Voroncova (V. V.) [Zdůvodnění nacionalitvív v pracích pana Voroncova (V. V.)] (1896), O materialističeskom ponimanii istorii [O materialistickém pojetí dějin] (1897; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960), K voprosu o roli ličnosti v istorii [O úloze osobnosti v dějinách] (1898; česky ve Vybraných filozofických spisech II, 1960) aj. — 14, 46, 49–50, 56, 61–62, 108, 117, 126–128, 132, 134–142, 148, 159, 165, 189 až 190, 198, 203–204, 210–213, 225, 235–237, 241–246, 248, 263, 265–266, 271, 273–274, 277, 285, 292, 296, 303, 311–313, 316, 337, 340, 344, 347, 356–357, 363, 368–371, 387, 398

POINCARÉ Raymond (1860–1934) — francouzský politik, povoláním advokát. V roce 1887 byl zvolen poslancem, od roku 1893 byl několikrát členem vlády, v níž se stal představitelem nejagresivnějších kruhů francouzské buržoazie. V roce 1912 se stal ministerským předsedou a v letech 1913–1920 prezidentem. Ve všech těchto funkcích aktivně připravoval světovou válku. Po Říjnové revoluci organizoval vojenskou intervenci proti Sovětskému Rusku. V letech 1922–1924 a 1926–1929 byl opět ministerským předsedou. Byl silně protisovětsky zaměřen, útočil i na práva a demokratické svobody francouzských pracujících, pronásledoval francouzské komunisty. — 44

POTRESOV A. N. (1869–1934) — jeden z vůdců menševického hnutí. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl ideologem likvidátorství a významně ovlivnil menševické orgány *Vozrožděnije a Naša zarja*. Za první světové války patřil k sociálšovinistům. Po Říjnové revoluci emigroval. Přispíval do Kerenského týdeníku *Dni* a svými články útočil proti sovětské moci. — 14, 142, 146, 157–170, 172–173, 205–207, 209, 220, 245, 283, 296, 352, 366

PROUDHON Pierre Joseph (1809–1865) — francouzský publicista, eko-

nom a sociolog, ideolog maloburžoazie, jeden ze zakladatelů anarchismu. V roce 1840 vydal knihu *Qu'est-ce que la propriété?* [Co je vlastnictví?]. Prosazoval zachování drobného vlastnictví a velké kapitalistické vlastnictví prohlašoval za krádež. Navrhoval, aby byla založena lidová banka, která by poskytovala dělníkům bezúročný úvěr, pomáhala jim získat vlastní výrobní prostředky a stát se tak drobnými vlastníky. Hájil reakční a utopickou ideu organizace „spravedlivé směny“ mezi jednotlivými výrobci zboží v kapitalistických podmínkách. V roce 1846 vydal knihu *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère* [Systém ekonomických rozporů aneb Filozofie bídy], ve které vyložil své maloburžoazní filozofické a ekonomické názory. Marx v díle *Bída filozofie* podrobil Proudhonovu knihu kritice a dokázal její vědeckou neudržitelnost. Za revoluce 1848 byl Proudhon zvolen do Ústavodárného shromáždění. Schvaloval bonapartistický převrat 2. prosince 1851. — 72–73, 105, 144

PURIŠKEVIČ V. M. (1870–1920) — velkostatkář, černosotňovec, monarchista. Od roku 1900 pracoval na ministerstvu vnitra. Patřil k zakladatelům černosotňovského Svazu ruského národa. V roce 1907 ze Svazu vystoupil a založil novou monarchistickou kontrarevoluční organizaci Svaz archanděla Michaela. Byl poslancem II., III. a IV. státní dumy za Besarabskou gubernii. Proslul svými protizidovskými projevy. Po Říjnové revoluci aktivně bojoval proti sovětské moci. — 130–131, 143, 294–295

QUARCK Max (1860–1930) — německý pravicový sociální demokrat, právník, publicista. V letech 1895–1917 redigoval list *Volksstimme*, orgán německé sociální demokracie, přispíval do různých periodik, například do teoretického časopisu *Die Neue Zeit* a ústředního listu strany *Vorwärts*. Za první světové války vystupoval jako šovinista pro spolupráci sociální demokracie s vládnoucími třídami. — 317–319

RADEK K. B. (1885–1939) — účastník sociálně demokratického hnutí v Haliči, Polsku a Německu. Od roku 1900 přispíval do časopisu německých levicových sociálních demokratů. Za první světové války byl internacionalistou, avšak přikláněl se k centrismu. Zastával nesporné stanovisko k otázce práva národů na sebeurčení. V roce 1917 se stal členem bolševické strany. Při diskusi o brestlitevském míru patřil k „levým komunistům“. Od roku 1923 byl aktivním členem trockistické opozice; v roce 1927 byl na XV. sjezdu VKS(b

za frakční činnost ze strany vyloučen. V roce 1929 prohlásil, že uznává své chyby a byl do strany znovu přijat. V roce 1936 byl však za protistranickou činnost z VKS(b) opět vyloučen. — 239, 300

RADIŠČEV A. N. (1749—1802) — ruský spisovatel, materialistický filozof, revoluční osvícenec, autor proslulé knihy *Putěšestvije iz Petěrburga v Moskvu* [Putování z Petrohradu do Moskvy] (česky 1954), kterou vlastním nákladem vytiskl ilegálně roku 1790. Dílo bylo prvním otevřeným protestem proti nevolnictví a bylo přijato jako vášnivá výzva k lidové revoluci a svržení carismu.

Na rozkaz Kateřiny II. byl Radiščev uvězněn v Petropavlovské pevnosti a odsouzen k trestu smrti, který byl změněn na desítileté vyhnanství na Sibiři (Ilimská věznice). Ve vyhnanství napsal Radiščev filozofický traktát *O čeloveke, o jeho smrtelnosti i besmrtii* [O člověku, jeho smrtelnosti a nesmrtelnosti] a další práce. V roce 1796 byl omilostněn a žil pod přísným policejním dohledem ve vesnici Němcovo v Kalužské gubernii. Roku 1801 se směl vrátit do Petrohradu a byl jmenován do komise pro sestavení souboru zákonů. Navrhl okamžité zrušení nevolnictví a vyhlášení rovnosti všech stavů před zákonem. Z obav před novým pronásledováním spáchal sebevraždu.

Radiščevovy spisy i jeho činnost měly obrovský vliv na rozvoj revolučně osvobozenického hnutí v Rusku. — 129

RAKOVSKIJ Ch. G. (1873—1941) — účastník sociálně demokratického hnutí v Bulharsku, Rumunsku, Švýcarsku a ve Francii. Za první světové války byl centristou. Po Říjnové revoluci vykonával funkce ve straně i v sovětech. Od roku 1918 byl předsedou rady lidových komisařů Ukrajiny, od roku 1923 pracoval jako diplomat v Anglii a ve Francii. Patřil k členům trockistické opozice, byl proto v roce 1927 na XV. sjezdu VKS(b) ze strany vyloučen. V roce 1935 byl do strany znovu přijat, avšak za protistranickou činnost byl v roce 1938 opět vyloučen. — 345

RATNER M. B. (Borisov M.) — bundovec, publicista. Roku 1898 vystoupil v časopise *Russkoje bogatstvo* s revizionistickou kritikou *Marxova Kapitálu*. Za první světové války stál na sociálšovinistických pozicích; je autorem článku *O „osvoboditelské misi“* a o „vlastenectví“, uveřejněného v 7. čísle bulletinu *Informacionnyj listok Bunda* za rok 1915. — 201

RENNER Karl (1870—1950) — rakouský politik, vůdce a teoretik

rakouských pravicových sociálních demokratů. Byl jedním z ideologů tzv. austromarxismu a autorů buržoazně nacionalistické teorie kulturně národnostní autonomie. Za první světové války zastával sociálšovinistické názory. V letech 1919—1920 byl rakouským kancléřem, v letech 1945—1950 rakouským prezidentem. — 110, 349

REPPINGTON Charles Curt (1858—1925) — důstojník a vojenský žurnalista, jeden z představitelů britské imperialistické soldatesky. Zúčastnil se válek britských kolonizátorů proti Afghánistánu, východnímu Súdánu a búrské války. Byl válečným dopisovatelem buržoazních listů *The Times* a *Daily Telegraph*. Je autorem řady prací o přípravě a průběhu první světové války. — 290

RICARDO David (1772—1823) — britský ekonom, autor děl *On the Principles of Political Economy and Taxation* [Zásady politické ekonomie a zdanění] (1812; česky 1956), *On Protection to Agriculture* [O ochraně zemědělství] (1822) a jiných prací, jimiž vrcholí klasická politická ekonomie. Zastával zásadu volné konkurence a požadoval odstranění všech omezení brzdících rozvoj kapitalistické výroby. Rozvinul Smithovu teorii hodnoty, kterou považoval za základ celé politické ekonomie, a dokázal, že hodnota je určována vynaloženou prací na výrobu zboží a z tohoto zdroje plyne jak mzda dělníka, tak i bezpracný důchod — zisk a renta. Formuloval ekonomický zákon protichůdných zájmů jednotlivých tříd, nechápal však historický charakter kapitalistické výroby, kterou považoval za věčnou. Neuvědomoval si společenský charakter hodnoty ani rozdíl mezi hodnotou a výrobní cenou; nepochopil původ a podstatu peněz. Ricardovy teoretické názory kritizoval Marx v *Kapitálu*, v *Teoriích o nadhodnotě* a jiných dílech. — 91, 114

RIEZLER Kurt (Ruedorffer) (1882—1955) — německý diplomat, filozof, publicista, jeden z představitelů liberálně monarchistického křídla německé buržoazie. Od roku 1906 pracoval v politickém oddělení ministerstva zahraničních věcí. V letech 1915—1917 byl poradcem říšského kancléře Bethmanna-Hollwega. Podporoval jeho politiku spolupráce s oportunistickým křídlem německé sociální demokracie v první světové válce. Roku 1918 byl poradcem německého vyslanectví v Moskvě. Je autorem řady prací o otázkách světové politiky. — 270

RJAZANOV (Bukvojed) D. B. (vl. jm. Goldendach) (1870—1938) — účastník sociálně demokratického hnutí od 90. let; pracoval v Oděse

a Kišiněvě. Roku 1900 odjel do ciziny, byl jedním ze zakladatelů skupiny publicistů Borba, která se stavěla proti programu strany vypracovanému Jiskrou a proti leninským organizačním principům výstavby strany. II. sjezd rozhodl, že skupina Borba se sjezdu nezúčastní a Rjazanov jako její zástupce nebude na sjezd pozván. V roce 1907 pracoval Rjazanov v petrohradském ústředním byru odborů, později odjel za hranice a přispíval do časopisu Die Neue Zeit, zabýval se dějinami I. internacionály. V roce 1909 učil na Capri ve škole frakční skupiny Vperjod a přednášel o odborovém hnutí na stranické škole v Longjumeau. Na pokyn Sociálně demokratické strany Německa připravoval vydání Spisů K. Marxe a B. Engelse. Za první světové války patřil k centristům, psal do menševicko-trockistických listů Golos a Naše slovo. Na VI. sjezdu strany (1917) byl spolu s mezirajonovci přijat do KSR(b). Po Říjnové revoluci pracoval v odborovém hnutí; podílel se na založení Institutu K. Marxe a B. Engelse a do roku 1931 byl jeho ředitelem. Začátkem roku 1918 vystoupil na krátkou dobu ze strany, protože nesouhlasil s uzavřením brestlitevského míru. V diskusi o odborech (1920–1921) zaujal protistranické stanovisko a byl z funkcí v odborech odvolán. V únoru 1931 byl za podporu menševické kontrarevoluční činnosti vyloučen z VKS(b). — 305–306, 308–309

RUEDORFFER — viz Riezler Kurt

ROBESPIERRE Maximilien Marie Isidore de (1758–1794) — ústřední postava Velké francouzské revoluce. Stál v čele jakobínské diktatury a zasloužil se o porážku girondistů. Byl mezi lidem velice populární; dostalo se mu přezdívky „nepodplatitelný“. Po svržení jakobínů reakcí 27. července 1794 (9. thermidoru podle republikánského kalendáře) byli Robespierre a jeho stoupenci zatčeni a bez soudu popraveni. — 248, 270

RODBERTUS-JAGETZOW Johann Karl (1805–1875) — německý ekonom, pruský velkostatkář, katedrový socialista. Měl v úmyslu zachovat „alespoň pro nejbližších 500 let privilegovanou třídu...“, jak napsal Engels (K. Marx - B. Engels, Spisy 21, Praha 1967, s. 216). Rodbertus začal rozlišovat nadhodnotu a její speciální formy, ale vědecky je nevysvětlil. Příčinu hospodářských krizí viděl v neúplné spotřebě, a nikoli v základním rozporu kapitalismu.

Hlavní práce: Zur Erkenntnis unserer staatswirtschaftlichen Zustände [K poznání našich státně hospodářských poměrů] (1842),

Soziale Briefe an von Kirchmann [Sociální dopisy von Kirchmannovi] (1850—1851, 1884). — 91

RODIČEV F. I. (nar. 1856) — tverský statkář a zemstevní činitel, jeden z vůdců Konstitučně demokratické strany a člen jejího ústředního výboru; právník. V letech 1904—1905 se zúčastnil sjezdů zemstev. Byl poslancem Státní dumy ve všech volebních obdobích. Po únorové revoluci 1917 se stal v prozatímní vládě komisařem pro záležitosti Finska. Po Říjnové revoluci emigroval. — 129

ROLANDOVÁ-HOLSTOVÁ Henrietta (1869—1952) — holandská socialistka, spisovatelka. Organizovala ženské spolky, patřila k levému křídlu holandských sociálních demokratů, seskupených od roku 1907 kolem listu *De Tribune*. Na začátku první světové války byla centristkou, později se přiklonila k internacionalistům. Podílela se na vydávání teoretického časopisu zimmerwaldské levice *Vorbote*. V letech 1918—1927 byla členkou Komunistické strany Nizozemska a pracovala v Kominterně. V roce 1927 z komunistické strany vystoupila a později začala hájit ideje křesťanského socialismu. — 110, 345

ROMANOVCI — dynastie ruských carů; vládli v letech 1613—1917. — 130, 350

ROPŠIN V. — viz Savinkov B. V.

ROZENFELD L. B. — viz Kameněv L. B.

RUBANOVICH I. A. (1860—1920) — jeden z vůdců eserské strany. Zpočátku se aktivně účastnil narodovoljovského hnutí; v 80. letech emigroval do Paříže a roku 1893 vstoupil do tamější skupiny starých narodovoljovců. Po vzniku eserské strany se stal jejím aktivním členem. Spolupracoval s redakcí časopisu *Věstník ruské revoluce*, který se roku 1902 stal oficiálním orgánem eserů. Zastupoval eserskou stranu na mezinárodních socialistických kongresech v Amsterdamu (1904) a Stuttgartu (1907). Byl členem mezinárodního socialistického byra. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po Říjnové revoluci se stal odpůrcem sovětské moci. — 128, 138, 140, 181—183, 303, 351

RUGE Arnold (1802—1880) — německý publicista, mladohegelovec, buržoazní radikál. V roce 1844 začal vydávat v Paříži spolu s K.

Marxem časopis *Deutsch-Französische Jahrbücher*. Marx se však po prvním dvojčísle s Rugem rozešel. V roce 1848 byl poslancem frankfurtského Národního shromáždění a zastával levicové pozice. V 50. letech patřil k vedoucím činitelům německé maloburžoazní emigrace v Anglii. Po roce 1866 se stal národním liberálem a přívržencem Bismarcka. — 71, 104

SALANDRA Antonio (1853—1931) — italský státník, jeden z vůdců krajně pravicového křídla liberálního bloku italských průmyslových monopolů a velkostatkářů. V roce 1886 se stal členem poslanecké sněmovny. Byl ministrem zemědělství, financí a ministrem státní pokladny. Od roku 1914 do roku 1916 ministerský předseda. Podporoval vystoupení Itálie v první světové válce na straně Dohody. Po válce zastupoval Itálii na pařížské mírové konferenci a ve Společnosti národů. V boji o moc podporoval fašisty a po jejich nástupu k moci spolupracoval v letech 1922—1924 s Mussoliniho vládou. Roku 1925 zanechal politické činnosti. — 248

SAMOJLOV F. N. (1882—1952) — člen bolševické strany od roku 1903, aktivní účastník první ruské revoluce. Pracoval ve stranické organizaci v Ivanovu-Vozněsensku. Byl poslancem IV. státní dумы. Roku 1914 byl carskou vládou odsouzen k trvalému vyhnanství do Turuchanského kraje za revoluční propagandu proti imperialistické válce. Po únorové buržoazně demokratické revoluci roku 1917 zastával v Ivanovu-Vozněsensku stranické funkce a pracoval v místním sovětu. Po Říjnové revoluci působil na Ukrajině a v Moskvě. Od roku 1921 byl členem celoruského ústředního výkonného výboru, od roku 1922 pracoval v ústřední kontrolní komisi KSR(b) a v komisi pro shromažďování a studium materiálů k dějinám VŘSR a Komunistické strany (Istpart), byl náměstkem předsedy celosvazové společnosti starých bolševiků; v letech 1937—1941 byl ředitelem Muzea revoluce SSSR. — 191

SARTORIUS VON WALTERSHAUSEN August (nar. 1852) — německý buržoazní ekonom, obhájce německého imperialismu. V letech 1888 až 1918 byl profesorem štrasburské univerzity; je autorem řady prací o otázkách světového hospodářství a politiky. — 270

SAVINKOV B. V. (Ropšin V.) (1879—1925) — spisovatel a publicista, významný činitel eserské strany, zastánce individuálního teroru, jeden z vůdců její „bojové organizace“. V letech 1903—1905 se zúčastnil přípravy řady atentátů na čelné osobnosti vládnoucího

režimu, např. na ministra vnitra Plevého a na velkoknížete Sergeje Alexandroviče. Po únorové revoluci 1917 se stal náměstkem ministra války a později vojenským generálním gubernátorem Petrohradu. Z jeho podnětu byl na frontě zaveden trest smrti. Po Říjnové revoluci zorganizoval četné kontrarevoluční vzpoury a pomáhal připravovat vojenskou intervenci proti sovětské republice. Posléze emigroval a byl zatčen při pokusu o nelegální přechod sovětských hranic. Vojenský tribunál Nejvyššího soudu SSSR jej odsoudil k trestu smrti zastřelením, ale ústřední výkonný výbor SSSR mu změnil trest na 10 let vězení. V roce 1925 spáchal ve vězení sebevraždu.

Pod pseudonymem A. Ropšin napsal Savinkov romány *Koň blednýj* (1909; česky *Kůň plavý*, 1921) a *To, čeho ně bylo* (1914; česky *To, čeho nebylo* [Tři bratři]; bez vrocení), v nichž subjektivisticky ztvárnil ruské revoluční hnutí očima teroristy, jenž ztratil víru ve smysl svého poslání i celého hnutí eserů. V emigraci v Paříži vydal román *Koň voronyj* [Kůň vraný] (1923), v němž vyjádřil svou politickou rezignaci. Ve vězení vznikly jeho autobiografické memoáry *Vospominanija terrorista* [Vzpomínky teroristy] (po-smrtně, 1926). — 180, 247

SEMBAT Marcel (1862—1922) — jeden z reformistických vůdců francouzské socialistické strany, novinář. Aktivně spolupracoval s francouzským socialistickým tiskem. Od roku 1893 byl členem poslanecké sněmovny. Za první světové války zastával sociálšovinistické stanovisko. Od srpna 1914 do září 1917 byl ministrem veřejných prací ve „vládě národní obrany“. V únoru 1915 se účastnil londýnské konference socialistů dohodových zemí, svolané s cílem jejich sjednocení na platformě sociálšovinismu. — 125, 181, 225, 273—274, 282, 319, 356, 360, 398

SEMKOVSKIJ S. (vl. jm. Bronštejn S. J.) (nar. 1882) — sociální demokrat-menševik. Byl členem redakce *Pravdy*, kterou vydával Trockij ve Vídni, přispíval do orgánů menševiků-likvidátorů a zahraničního sociálně demokratického tisku. Za první světové války byl centristou. Po návratu z emigrace roku 1917 se stal členem menševického ústředního výboru. Roku 1920 se s menševiky rozešel. Později byl profesorem na ukrajinských vysokých školách a zabýval se literárněvědní činností. — 296, 300, 305—309

SCHAPPER Karl (1812—1870) — pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, který sdružoval socialisticky smýšlející německé dělníky. V roce 1840 odjel

do Londýna a spolu s J. Mollem založil místní organizaci Svazu spravedlivých a Německý dělnický vzdělávací spolek. Byl členem ústředního výboru Svazu komunistů. Zúčastnil se revoluce 1848 až 1849 v Německu. V únoru—květnu 1849 stál v čele kolínského Dělnického spolku. V červenci 1850 emigroval do Anglie; stal se členem ÚV Svazu komunistů a spolu s A. Willichem v něm vystupoval proti většině ústředního výboru, vedené Marxem a Engelsem; byl jedním z vůdců sektářské frakce Svazu. V roce 1856 se znovu sblížil s Marxem a Engelsem. Na Marxův návrh byl v roce 1865 kooptován do generální rady I. internacionály. — 102

SCHEIDEMANN Philipp (1865—1939) — jeden z vůdců krajně pravicového oportunistického křídla německé sociální demokracie. Od roku 1903 byl členem sociálně demokratické frakce v Říšském sněmu, od roku 1911 členem představenstva Sociálně demokratické strany Německa. Za první světové války se stal sociálšovinistou. V listopadové revoluci 1918 byl členem kontrarevoluční rady lidových zmocněnců a inspirátorem štvavé agitace proti spartakovcům. V únoru až červnu 1919 stál v čele koaliční vlády Výmarské republiky, v letech 1918—1921 patřil k organizátorům krvavého potlačení německého dělnického hnutí. Později aktivní politické činnosti zanechal. — 266, 275, 282—284, 319, 360

SCHMIDT Konrad (1863—1932) — německý ekonom a filozof. Zprvu uznával Marxovo ekonomické učení, později se stal revizionistou. Ve filozofii byl stoupencem novokantovství. — 383

SCHULTZE Ernst (1874—1943) — německý buržoazní ekonom, obhájce německého imperialismu. Od roku 1922 byl profesorem Vysoké školy obchodní v Lipsku, od roku 1925 ředitelem Ústavu světové ekonomiky. Je autorem řady prací o otázkách světové ekonomiky a politiky. — 255

SINCLAIR Upton (1878—1968) — americký spisovatel. V řadě románů (Džungle, Král Uhel, Petrolej aj.) a reportáží zobrazil svět amerického kapitalismu. Přes kritické hledisko však zůstal utopickým socialistou. Z těchto pozic vystupoval i proti první světové válce. — 291—292

SMIRNOV J. — viz Gurevič E. L.

SMITH Adam (1723—1790) — anglický ekonom a filozof, představitel

klasické buržoazní politické ekonomie. Ve své práci *An Inquiry into the Nature and the Causes of the Wealth of Nations* [Pojednání o podstatě a původu bohatství národů] (1776; česky 1958) jako první prohlásil, že zdrojem hodnoty je každá práce vynaložená v kterémkoli odvětví výroby. Smith poprvé konstatoval, že kapitalistická společnost se skládá ze tří tříd: dělníků, kapitalistů a statkářů; zavrhoval však třídní boj. K. Marx a V. I. Lenin ocenili Smithovy zásluhy o rozvoj politické ekonomie, ale zároveň poukázali na buržoazní omezenost, rozpornost a chybnost jeho názorů. Správně určenou hodnotu zboží představovanou pracovním časem Smith zaměňoval s hodnotou práce. Hlavní chybou jeho teorie reprodukce bylo to, že přehlížel konstantní kapitál a redukoval hodnotu na zisk a nadhodnotu. — 88

SORGE Friedrich Adolph (1828—1906) — německý socialista, význačný představitel mezinárodního dělnického a socialistického hnutí, přítel a spolupracovník K. Marxe a B. Engelse. Zúčastnil se revoluce v letech 1848—1849 v Německu. Po její porážce emigroval do Švýcarska a později (1852) do Ameriky, kde organizoval sekci I. internacionály. Byl tajemníkem generální rady I. internacionály (1872 až 1874). Pomáhal zakládat Socialistickou dělnickou stranu USA a Mezinárodní dělnický svaz. Napsal mnoho článků uveřejňovaných hlavně v časopise německé sociální demokracie *Die Neue Zeit*. Sorge připravil k tisku svou korespondenci s K. Marxem, B. Engelsem a dalšími osobnostmi, která vyšla v roce 1907 v ruštině s Leninovou předmluvou. — 103, 108, 288

STEIN Lorenz (1815—1890) — německý buržoazní teoretik státního práva, vulgární ekonom; univerzitní profesor v Kielu (1846—1851) a ve Vídni (1855—1885). Myšlenkově vyšel z Hegelova učení o nadtřídní monarchii a eklekticky spojoval idealismus s materialismem. Ve svých dílech vychvaloval konstituční monarchii, kterou předkládal jako reprezentantku obecných zájmů lidu smiřující antagonismus tříd.

STRÖBEL Heinrich (1869—1945) — německý sociální demokrat, centrista. V letech 1905—1916 byl členem redakce ústředního orgánu německé sociální demokracie, listu *Vorwärts*. V letech 1908—1918 byl poslancem pruského sněmu. Za první světové války vystupoval proti sociálšovinismu a válce, přihlásil se k levicové skupině Internacionála, kde reprezentoval směr Kautského (1916). Roku 1917 se stal jedním z iniciátorů vytvoření Nezávislé sociálně demokra-

tické strany Německa. V listopadu 1918 až v lednu 1919 byl členem pruské vlády. Roku 1919 znovu vstoupil do sociální demokracie, odtud na protest proti politice stranického vedení v roce 1931 vystoupil. Od roku 1922 byl členem německého Říšského sněmu.
— 275

STRUVE P. B. (1870—1944) — buržoazní ekonom a publicista, jeden z vůdců Konstitučně demokratické strany. V 90. letech byl čelným představitelem legálního marxismu, „doplňoval“ a „kritizoval“ Marxovo ekonomické a filozofické učení, snažil se přizpůsobit marxismus a dělnické hnutí zájmům buržoazie. Patřil k teoretikům a organizátorům liberálně monarchistické organizace Svaz osvobození (1903—1905) a byl redaktorem jejího ilegálního orgánu — časopisu Osvoboždění (1902—1905). Když v roce 1905 vznikla Konstitučně demokratická strana, stal se členem jejího ústředního výboru. Patřil ke ideologům ruského imperialismu. Po Říjnové revoluci byl fanatickým nepřítelem sovětské moci, členem kontrarevoluční Wrangelovy vlády; později emigroval. — 25, 108, 114, 118—119, 248

SÜDEKUM Albert (1871—1944) — jeden z oportunistických vůdců německé sociální demokracie, revizionista. V letech 1900—1918 byl poslancem Říšského sněmu. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Hlásal imperialistické názory na koloniální otázku, bojoval proti revolučnímu hnutí dělnické třídy. V letech 1918—1920 byl v Prusku ministrem financí. Lenin ho v mnoha svých pracích ostře kritizoval. Slovo „Südekum“ se stalo symbolickým jménem označujícím typ krajního oportunisty a sociálšovinisty. — 14, 34, 55, 116, 135, 138, 140—142, 146, 180, 241, 260, 263, 273—275, 282, 284, 286, 314, 318, 356, 360, 363, 389

ŠAGOV N. R. (1882—1918) — aktivní účastník revolučního hnutí, bolševik, poslanec IV. státní dumy za Kostromskou gubernii, povoláním tkadlec. V sociálně demokratické frakci v dumě byl členem bolševické šestky, později členem bolševické frakce. Účastnil se krakovské a poroninské porady ÚV SDDSR se stranickými pracovníky. V roce 1914 byl spolu s dalšími členy bolševické frakce v dumě zatčen a odsouzen k trvalému vyhnanství na Sibiř, odkud se vrátil až roku 1917. — 191

ŠALJAPIN F. I. (1873—1938) — pěvec; představitel ruského realistického a interpretačního umění. Po Říjnové revoluci byl uměleckým

vedoucím Mariinského divadla a spolu s A. M. Gorkým založili Velké činoherní divadlo v Petrohradu. V roce 1918 byl jmenován národním umělcem. Od roku 1922 žil v zahraničí. — 118

ŠLJAPNIKOV A. G. (Belenin) (1885—1937) — člen strany od roku 1901. Stranicky pracoval v Sormově, Petrohradu, Muromu a v Moskvě. V roce 1914 ho ÚV SDDSR vyslal do Stockholmu, kde zajišťoval styk mezi zahraničním byrem ÚV a ruskou částí ÚV. Po únorové revoluci 1917 se stal členem petrohradského výboru SDDSR, členem výkonného výboru petrohradského sovětu dělnických a vojenských zástupců a předsedou petrohradského Svazu kovodělníků. Po Říjnové revoluci pracoval v odborech a na hospodářském úseku. V letech 1920—1922 organizoval a vedl protistranickou skupinu „dělnické opozice“. V roce 1933 byl ze strany vyloučen. — 134

TEVZAJA V. — viz Mašinadze B.

THIERRY Augustin (1795—1856) — francouzský historik liberálního zaměření, jeden ze zakladatelů buržoazní teorie třídního boje. Uznával existenci třídního boje buržoazie proti šlechtě a dokazoval, že třídy feudální Evropy vznikly následkem porušení rovnováhy sil mezi jednotlivými národy. Třetí stav chápal jako jednotnou třídu. K revolučním vystoupením lidových mas se stavěl odmítavě.

Nejdůležitější práce: *L'Histoire de la couguête de l'Angleterre par les Normands* [Dějiny normandských výbojů v Anglii], *Essai sur la formation et les progrès de l'histoire du tiers état* [Dějiny a vývoje třetího stavu]. —

THIERS Adolphe (1797—1877) — francouzský buržoazní politik a historik. Po pádu druhého císařství (4. září 1870) byl jedním z faktických vůdců reakční vlády. V jejím čele stanul 17. února 1871. Patřil k hlavním iniciátorům občanské války a organizátorům potlačení Pařížské komuny. Thiersovu úlohu v dějinách Francie podrobně vylíčil K. Marx v práci *Občanská válka ve Francii* (K. Marx - B. Engels, Spisy 17, Praha 1965, s. 349—402). — 82, 306

THOMAS Albert (1878—1932) — francouzský politik, sociálreformista. Od roku 1910 vedl parlamentní frakci socialistické strany. Za první světové války byl sociálšovinista. Stal se ministrem zbrojního průmyslu ve francouzské buržoazní vládě. Po únorové revoluci 1917

přijel do Ruska, kde agitoval pro pokračování ve válce. V roce 1919 patřil k organizátorům II. (bernské) internacionály. V letech 1919—1932 stál v čele Mezinárodního výboru práce při Společnosti národů. — 28

TREVELYAN Charles Phillips (nar. 1870) — britský politik, pacifista. V letech 1899—1918 byl členem parlamentu za liberální stranu. Od roku 1908 byl parlamentním mluvčím ministerstva školství. Začátkem první světové války odešel do penze na protest proti politice britské vlády. Byl jedním ze zakladatelů a vůdců pacifistického Svazu demokratické kontroly. Roku 1918 se stal členem Nezávislé labouristické strany a v letech 1922—1931 členem parlamentu. Roku 1924 a v letech 1929—1931 byl ministrem školství v labouristické vládě Jamese R. MacDonalda. — 390

TROCKIJ L. D. (vl. jm. Bronštejn) (1879—1940) — sociální demokrat, odpůrce bolševismu. V letech reakce a nového revolučního rozmachu byl likvidátorem. V roce 1912 zorganizoval protistranický srpnový blok; za první světové války zaujímal centristickou pozici a bojoval proti Leninovu stanovisku v otázkách války, míru a revoluce. Po únorové revoluci 1917 se vrátil z emigrace, vstoupil do skupiny mezirajonovců a společně s nimi byl na VI. sjezdu SDDSR přijat do bolševické strany. Po Říjnové revoluci zastával řadu státních funkcí. V roce 1918 se stavěl proti brestlitevskému míru. V letech 1920—1921 stál v diskusi o odborech v čele opozice. Od roku 1923 vedl frakční boj proti leninskému programu výstavby socialismu a proti generální linii strany. Prohlašoval, že socialismus v SSSR nemůže zvítězit. V roce 1927 byl vyloučen ze strany, v roce 1929 byl za protisovětskou činnost vypovězen ze SSSR a v roce 1932 zbaven sovětského občanství. — 14, 148, 170—173, 305—306, 308, 314—316, 318, 345, 369—371

TROELSTRA Pieter Jelles (1860—1930) — pracovník holandského dělnického hnutí, oportunist. Byl jedním ze zakladatelů a vůdců holandské Sociálně demokratické dělnické strany. Na počátku 20. století přešel z marxistických pozic na pozice krajního oportunismu. Bojoval proti levému křídlu tehdejší Sociálně demokratické dělnické strany, které se v roce 1907 seskupilo kolem listu *De Tribune*. Za první světové války vystupoval jako sociálšovinista a germanofil. — 176, 223, 225, 272, 361

TURGENEV I. S. (1818—1883) — ruský spisovatel. Napsal řadu románů,

povídek a divadelních her, v nichž vylíčil mentalitu ruské společnosti 30.—70. let minulého století. Vytvořil celou galérii „zbytečných lidí“, kteří si uvědomovali, že šlechtické zřízení je odsouzeno k zániku, avšak prakticky nebyli schopni podniknout nic, aby toto zřízení změnili. Jako první uvedl do literatury představitele nové generace — revolučního demokrata-raznočince. Protest proti nevolnictví se v Turgeněvově tvorbě mísil s umírněně liberálními požadavky.
— 218

VAILLANT Édouard Marie (1840—1915) — francouzský socialista, stoupenec Blanquiho, jeden z vůdců levého křídla II. internacionály, člen výkonné komise Pařížské komuny a generální rady I. internacionály. Byl jedním z iniciátorů založení Socialistické strany Francie (1901). Po sloučení Socialistické strany s Jaurèsovou Francouzskou socialistickou stranou (1905) zaujímal v nejdůležitějších politických otázkách oportunistické stanovisko. Za imperialistické války patřil k sociálšovinistům. — 61, 181—182, 263, 265—266, 272, 300, 356, 361, 388

VANDERVELDE Émile (1866—1938) — vůdce Belgické dělnické strany, předseda mezinárodního socialistického byra II. internacionály, revizionista a oportunista. Za první světové války byl sociálšovinistou, vstoupil do buržoazní vlády, ve které vedl různá ministerstva. Po únorové revoluci 1917 přijel do Ruska, kde agitoval pro pokračování v imperialistické válce. Říjnovou revoluci odmítal a aktivně podporoval ozbrojenou intervenci proti Sovětskému Rusku. Vynaložil velké úsilí, aby byla obnovena II. internacionála. V letech 1925—1927 byl ministrem zahraničních věcí. Vystupoval proti vytvoření jednotné protifašistické fronty komunistů a socialistů. — 49, 125, 136, 140, 145, 177, 181—182, 203, 212, 225, 237, 273—274, 282, 354—355, 357, 360—361, 370, 387, 389—390

VILÉM II. (HOHENZOLLERN) (1859—1941) — německý císař a pruský král (1888—1918). — 31, 41, 246

VIVIANI René (1863—1925) — francouzský politik a státník, advokát. Od roku 1893 byl několikrát poslancem parlamentu, hlásil se k tzv. nezávislým socialistům, kteří spolupracovali s buržoazními stranami. V letech 1906—1910 byl ministrem práce. Roku 1906 se rozešel se socialistickou stranou a společně s Millerandem a jinými renegáty založil roku 1911 buržoazní Republikánskou socialistickou stranu. V roce 1914 byl ministerským předsedou a ministrem zahra-

ničních věcí, později ministrem spravedlnosti. V letech 1920—1921 zastupoval Francii ve Společnosti národů a v letech 1921—1922 na washingtonské konferenci. — 200

Vogt Carl (1817—1895) — německý přírodovědec. Účastnil se revoluce 1848—1849 v Německu. Po porážce revoluce emigroval do Švýcarska. Napsal řadu prací z oboru zoologie, geologie a fyziologie. Byl zastáncem vulgárního materialismu, ve svém spise Physiologische Briefe [Fyziologické dopisy] (1846) tvrdil, „že myšlenka má skoro tentýž vztah k mozku jako žluč k játrům nebo moč k ledvinám“. Odmítal vědecký socialismus, podílel se na pronásledování proletářských revolucionářů, psal hanlivé články o činnosti Marxe a Engelse. Marx ho ve svém pamfletu Pan Vogt (1860) demaskoval jako tajného placeného agenta Ludvíka Bonaparta (viz K. Marx-B. Engels, Spisy 14, Praha 1963, s. 421—728). — 73, 77, 107

WEBB Sidney (1859—1947) — britský veřejný činitel a reformista. Autor mnoha prací o historii a teorii anglického dělnického hnutí, které psal společně se svou ženou Beatricí. Kniha Industrial Democracy (Londýn 1897) vyšla v Rusku pod názvem Teorija i praktika anglijskogo tred-junionizma [Teorie a praxe anglického trade-unionismu] v letech 1900—1901. Manželé Webbovi ve svých pracích rozvíjeli myšlenku reformistického řešení dělnické otázky v rámci buržoazního zřízení. Sidney Webb (později lord Passfield) byl spoluzakladatelem Fabiánské společnosti. Za první světové války se projevil jako sociálšovinista. Byl členem parlamentu v letech 1922—1929, ministrem obchodu v roce 1924 a ministrem pro dominia a kolonie v roce 1929. V roce 1932 navštívili Webbovi SSSR, s jehož zřízením sympatizovali. — 288

WENDEL Hermann (1884—1936) — německý sociální demokrat, publicista a spisovatel. Před první světovou válkou patřil k levicovým sociálním demokratům. Spolupracoval s teoretickým časopisem Die Neue Zeit. V letech 1911—1918 byl členem Říšského sněmu. Za první světové války se projevil jako sociálšovinista. Po válce se vzdal politické činnosti. — 386—387

WESTPHALEN VON — viz Marxová Jenny

WESTPHALEN Ferdinand Otto Wilhelm Henning von (1799—1876) — reakční pruský státník, představitel pruské feudální aristokracie,

monarchista; bratr Jenny von Westphalen, Marxovy ženy. V letech 1850—1858 byl pruským ministrem vnitra. — 71

WILLICH August (1810—1878) — účastník revolučního hnutí v Německu. V roce 1847 vstoupil do Svazu komunistů. Za revoluce 1848—1849 v Německu se zúčastnil několika ozbrojených vystoupení jihoněmeckých republikánů. Po porážce povstání emigroval do Švýcarska a později do Anglie. Patřil k vedoucím činitelům sektářské frakce, která se roku 1850 odštěpila od Svazu komunistů: Marx a Engels vystupovali proti taktice Willicha a jeho stoupenců. Roku 1853 odjel Willich do USA, kde se v různých velitelských funkcích aktivně účastnil občanské války (1861—1865) na straně Severu. — 102

ZETKINOVÁ Clara (1857—1933) — význačná funkcionářka německého a mezinárodního dělnického hnutí, spoluzakladatelka Komunistické strany Německa, talentovaná spisovatelka a zanícená řečnice. V revolučním hnutí pracovala od konce 70. let, v roce 1881 vstoupila do tehdejší ilegální Sociálně demokratické strany Německa. V roce 1882 emigrovala do Švýcarska a usadila se v Curychu. Aktivně spolupracovala s ilegálním orgánem Sociálně demokratické strany Německa Der Sozialdemokrat a pomáhala při jeho rozšiřování v Německu. Stála na levém křídle německé sociální demokracie a spolu s R. Luxemburgovou, F. Mehringem a K. Liebknechtem bojovala proti Bernsteinovi a dalším oportunistům. V roce 1907 se zúčastnila stuttgartského kongresu II. internacionály. Za první světové války patřila k revolučně smýšlejícím internacionalistům a vystupovala proti sociálšovinismu. Aktivně se podílela na přípravě bernské mezinárodní socialistické konference žen v březnu 1915. V roce 1916 vstoupila do skupiny Internacionála, později nazvané Spartakův svaz. Roku 1919 se stala členkou Komunistické strany Německa a byla zvolena do jejího ústředního výboru. Na III. kongresu Komunistické internacionály byla zvolena do exekutivy Kominterny, řídila mezinárodní sekretariát žen. V roce 1925 se stala předsedkyní Mezinárodní rudé pomoci. — 110, 361

ZIBORDI Giovanni (1870—1943) — italský socialista, spisovatel. Vystupoval proti katolické církvi. Spolupracoval s reformistickými časopisy La Giustizia a Critica Sociale. V letech 1914—1921 byl členem poslanecké sněmovny. Za první světové války odhaloval sociálšovinismus v socialistických stranách II. internacionály, avšak

revoluční organizaci bojující proti válce považoval za nemožnou.
— 34—35

ŽELJABOV A. I. (1850—1881) — významný ruský revolucionář, zakladatel a vůdce strany Narodnaja volja. Jako jeden z prvních narodníků pochopil nutnost politického boje proti carismu, který mohla úspěšně vést jen zvláštní organizace revolucionářů. Jako schopný organizátor se snažil semknout kolem strany Narodnaja volja všechny odpůrce politiky carismu, vytvořil konspirativní skupiny mezi studentstvem, v armádě a v námořnictvu. Velký význam přikládal Željabov revoluční práci mezi městskými dělníky; z jeho podnětu byly v Rusku založeny první dělnické noviny. Spolupracoval na Programu dělnických členů strany Narodnaja volja. Željabov však ještě nechápal dějinnou úlohu dělnické třídy, vědecký socialismus mu byl cizí, rozhodující úlohu v boji proti carskému samoděržaví připisoval taktice individuálního teroru. Řídil přípravu několika atentátů na Alexandra II. Byl zatčen dva dny před atentátem, k němuž došlo 1. března 1881. Po zatčení ostatních organizátorů atentátu se Željabov přiznal k účasti na jeho přípravách. V soudním procesu odmítl obhájce, využil svých projevů a výpovědí k revoluční agitaci. Soud vynesl nad Željabovem a narodovoljovci Kibalčičem, Míchajlovem, Perovskou a Rysakovem rozsudek smrti. Byli oběšeni 15. dubna 1881 na Semjonovském cvičišti v Petrohradě. — 248

ŽORDANIJA N. N. (An) (1870—1953) — sociální demokrat menševik. Politickou činnost zahájil v 90. letech, byl členem Mesame dasi, první marxistické skupiny v Gruzii, a stál v čele jejího oportunistického křídla. II. sjezdu SDDSR se zúčastnil s poradním hlasem, sympatizoval s menšinovými jiskrovci. Po sjezdu vedl kavkazské menševiky. V roce 1905 řídil menševický list Social-demokrat (v gruzínštině), vystupoval proti bolševické taktice v buržoazně demokratické revoluci. V roce 1906 byl členem I. státní dumy. Účastnil se jednání IV. (sjednocovacího) sjezdu SDDSR; na V. (londýnském) sjezdu v roce 1907 byl za menševiky zvolen členem ústředního výboru SDDSR. V letech reakce se sice oficiálně k likvidátorům nehlásil, avšak ve skutečnosti je podporoval. V roce 1914 přispíval do časopisu Borba, v jehož čele stál Trockij, za první světové války vystupoval jako sociálšovinista. Po únorové revoluci 1917 byl předsedou tbiliského sovětu dělnických zástupců, v letech 1918—1921 stál v čele kontrarevoluční menševické vlády v Gruzii; od roku 1921 žil v emigraci. — 370

ŽIVOTOPISNÁ DATA

(Červenec 1914 — srpen 1915)

1914

V červenci 1914 až srpnu 1915 Lenin žije ve vesnici Poronino nedaleko Krakova a později v Bernu, odkud řídí boj bolševické strany a dělnické třídy Ruska proti imperialistické válce, za svržení carismu a kapitalismu; rozpracovává teorii a taktiku strany v otázkách války, míru a revoluce; rediguje list Social-demokrat a smeluje revoluční síly mezinárodní sociální demokracie.

19. července (1. srpna) V Poroninu se Lenin dovídá, že Německo vypovědělo válku Rusku. S bolševiky, kteří se sešli u něho v bytě, posuzuje vzniklou situaci; zdůrazňuje, že je nutné najít nové formy a způsoby stranické práce ve změněných podmínkách válečného období, obnovit válkou přerušena spojení se stranickými organizacemi v Rusku, a vyslovuje přesvědčení, že válka uspíší revoluci.

20. července (2. srpna) V dopise M. V. Kobeckému do Kodaně žádá o informace a nejdůležitější zprávy (hlavně o Rusku) z novin, které nejsou v Poroninu dostupné; ptá se, zda má Kobeckij spojení se Stockholmem a zda může jeho prostřednictvím posílat dopisy.

25. července (7. srpna) Na základě lživého udání obviňujícího Lenina ze špionáže nařídily rakouské úřady provést v jeho bytě prohlídku. Lenin dostává předvolání, aby se dostavil na četnickou stanici v haličském okresním městě Nový Targ.

Lenin posílá telegram řediteli krakovské policie, v němž žádá o potvrzení, že je politický emigrant, a protestuje proti tomu, aby byl nezákonně zadržen.

26. července
(8. srpna) Na předvolání četnictva přijíždí Lenin do Nového Targu, kde je zatčen a uvězněn.
26. července
až 6. srpna
(8.—19. srpna) Lenin je ve vězení v Novém Targu; v cele debatuje s uvězněnými rolníky, radí jim, jak by rychleji a lépe dosáhli vyřešení svých záležitostí, píše žádosti, prohlášení atd. a promýšlí úkoly a taktiku bolševické strany po vypuknutí imperialistické války.
5. (18.) srpna Vyšetřování se zastavuje „pro nedostatek podkladů k zavedení soudního řízení“.
6. (19.) srpna Lenin je propuštěn z vězení a vrací se do Poronina.
7. (20.) srpna V dodatku k dopisu N. K. Krupské V. Adlerovi děkuje Lenin Adlerovi a G. Diamandovi za pomoc při jednání o jeho propuštění z vězení.
13. (26.) srpna V Novém Targu dostává Lenin povolení k cestě z Poronina do Vídně přes Krakov.
- Mezi 13. a 23.
srpnem (26.
srpnem a 5.
zářím) Lenin společně s N. K. Krupskou a její matkou odjíždí z Poronina do Krakova. V Krakově získává povolení k výjezdu z Rakousko-Uherska do neutrálního Švýcarska. Cestou do Švýcarska se Lenin zastavuje na jeden den ve Vídni a navštíví V. Adlera.
23. srpna
(5. září) Z Curychu, kde se Lenin zastavil cestou do Bernu, posílá V. Adlerovi pohlednici s poděkováním za pomoc při odjezdu z Rakousko-Uherska do Švýcarska.
- Lenin s rodinou přijíždí do Bernu.
- Večer navštívil tajemníka švýcarské sociálně demokratické strany R. Grimma a hovořil s ním o charakteru války, o krachu II. internacionály, o úkolech a taktice dělnické třídy a jejich stran za války.
- 23.—24. srpna
(5.—6. září) Lenin píše teze o válce.
24. srpna
(6. září) V dopise V. A. Karpinskému do Ženevy Lenin sděluje, že šťastně dojel do Bernu a zamýšlí se tu

usadit; žádá Karpinského, aby ho informoval o životních podmínkách v Ženevě a zjistil, zda je možné využívat ženevskou knihovnu Společnosti čtenářů; ptá se, zda je tam tiskárna a zda je možné vydat leták proti válce a proti sociálšovinistům; zajímá se, jsou-li v Ženevě ještě bolševici a pojedou-li někteří z nich do Ruska.

24.—26. srpna
(6.—8. září)

Lenin řídí poradu bolševiků v Bernu, přednáší referát o stanovisku bolševické strany k válce. Leninovy teze jsou schváleny jako „rezoluce skupiny sociálních demokratů“.

Po 26. srpnu
(8. září)

Lenin píše úvod k tezím o válce — k rezoluci bernské porady bolševiků. Teze pod názvem Úkoly revoluční sociální demokracie v evropské válce se přepisují rukou a v několika exemplářích s podpisem Skupina sociálních demokratů, členů SDDSR se rozesílají zahraničním sekcím SDDSR. Lenin ukládá poslanci IV. státní dumy F. N. Samojlovovi, aby teze dopravil do Ruska, a sám je připravuje k vydání jako leták.

Lenin se setkává s bolševiky, kteří za ním přijeli do Bernu z Lausanne.

27. srpna
(9. září)

Lenin píše dopis V. A. Tichomirnovovi do Poronina. Informuje ho o svém příjezdu do Bernu, o brzkém odjezdu F. N. Samojlova do Ruska a o způsobech navazování styků s Ruskem.

Koncem srpna
až v září

Lenin navštěvuje bernskou knihovnu, studuje literaturu o imperialismu, o válce, o sociálních a ekonomických otázkách. V sešitě nadepsaném Poznámky o válce si dělá výpisky z německých, francouzských, švýcarských a italských novin a časopisů; sestavuje seznam literatury.

Lenin píše článek Evropská válka a mezinárodní socialismus. Článek nebyl dokončen.

2. (15.) září

V dopise redakci vydavatelství Granatových Lenin oznamuje, že zamýšlí žít v Bernu; žádá, aby mu byl sdělen nový termín dodání statě Karel Marx (Stručný

životopis a výklad marxismu), který mu vydavatelství Granatových zadalo pro svůj Encyklopedický slovník.

Po 14.
(27.) září

V odpovědi V. A. Karpinskému Lenin píše o organizaci vydávání bolševické literatury, nesouhlasí s Karpinského připomínkou k „tezím o válce“, aby se zmírnila kritika německé sociální demokracie. Zdůrazňuje, že je třeba „se postavit proti ostudnému šovinismu všemi silami“.

V první polovině
září až v listopadu

Lenin pokračuje v práci na stați Karel Marx; studuje Marxova a Engelsova díla, jejich vzájemnou korespondenci i korespondenci s dalšími osobami a literaturu o Marxovi a marxismu.

V první polovině
září až
v roce 1915

Lenin studuje filozofickou literaturu, vypracovává konspekty Hegelových knih Logika jako věda, Dějiny filozofie a Feuerbachovy knihy Výklad, analýza a kritika Leibnizovy filozofie. Konspektuje i knihy jiných autorů. Stručně si zapisuje hlavní obsah přečtených knih doplněný vlastními poznámkami. Píše fragment K otázce dialektiky.

15. (28.) září

V dopise J. S. Haneckému do Poronina Lenin žádá, aby v Novém Targu zjistil, zda poslali do Švýcarska „papíry“ (rukopis o agrární otázce), které mu zabavili při prohlídce.

V druhé polovině
září až v říjnu

Lenin pracuje na brožuře Evropská válka a evropský socialismus, sbírá materiál, dělá si výpisky z knih, článků a noticek v zahraničním a ruském tisku, doplňuje je svými poznámkami a sestavuje osnovu brožury. K napsání brožury nakonec nedošlo.

Před 27. zářím
(10. říjnem)

Lenin vystupuje v Bernu s referátem o válce.

27. září
(10. října)

V Bernu se Lenin účastní přednášky jednoho z vůdců Bundu V. Kosovského (M. J. Levinsona) na téma Válka a sociální demokracie. Dělá si stručné zápisky a vystupuje v diskusi s kritikou přednášky.

Před 28. zářím
(11. říjnem)

Lenin přepracovává teze Úkoly revoluční sociální demokracie v evropské válce na manifest skupiny

členů SDDSR; posílá manířest spolu s dopisem V. A. Karpinskému a ukládá mu, aby při bedlivém zachovávaní konspirace zorganizoval jeho vydání.

Koresponduje s bolševiky žijícími v Lausanne o připravované přednášce G. V. Plechanova na téma O stanovisku socialistů k válce. Sděluje, že chce přednášku vyslechnout, a oznamuje dobu příjezdu do Lausanne.

28. září
(11. října)

Lenin přijíždí z Bernu do Lausanne a setkává se s bolševiky. Večer vyslechne přednášku G. V. Plechanova, dělá si do sešitu stručný zápis a vystupuje v diskusi s kritikou Plechanovových šovinistických názorů.

V dopise V. A. Karpinskému Lenin oznamuje, že vystoupil na přednášce G. V. Plechanova a hodlá hovořit 13. října (podle nového kalendáře) v Lausanne a následující den v Ženevě na téma Evropská válka a evropský socialismus. Žádá o zorganizování této přednášky tak, aby se dalo „spojit maximum obecnosti s minimem policejní informovanosti a policejního zasahování“.

1. (14.) října Lenin přednáší v Lausanne na téma Proletariát a válka.
2. (15.) října Lenin vystupuje v Ženevě s přednáškou na téma Evropská válka a socialismus a stručně si zaznamenává diskusi.
3. (16.) října Po návratu do Bernu dostává Lenin dopisy zástupce petrohradského výboru a ÚV SDDSR A. G. Šljapnikova, který žije ve Stockholmu. Šljapnikov mu sděluje, že ruská část ÚV SDDSR, bolševická frakce v dumě a stranické organizace v Rusku schválily Leninovy teze o válce a připojují se k nim; informuje ho o situaci v Rusku a žádá, aby Lenin podrobněji objasnil otázky taktiky a hesel strany za imperialistické války.
4. (17.) října až v srpnu 1915 Lenin a z jeho pověření N. K. Krupská vedou přes A. G. Šljapnikova rozsáhlou korespondenci s byrem

ÚV SDDSR v Rusku, petrohradským výborem, bolševickými poslanci IV. státní dumy a místními stranickými organizacemi.

4. (17.) října V dopise A. G. Šljapnikovovi Lenin oznamuje, že dostal jeho dopisy a posílá jeho prostřednictvím pozdrav „všem ruským přátelům“; podrobně objasňuje taktiku revoluční sociální demokracie a bolševická hesla v době války; zdůrazňuje důležitost soustavného a organizovaného boje proti šovinismu, proti „mezinárodnímu oportunistu a jeho ochráncům“, upozorňuje na zvláštní nebezpečí kautskistického centrismu a kautskismu; prosí, aby mu podrobněji vložil obsah letáku petrohradského výboru o válce, aby ho informoval o ohlasu mezi dělníky a také o poměru sil v petrohradských stranických organizacích.

Lenin dostává z Ruska návrh odpovědi bolševiků na Vanderveldův telegram sociálně demokratické frakci v dumě a píše své připomínky k tomuto návrhu. Vandervelde v telegramu vyzýval k podpoře carské vlády ve válce s Německem.

V dopise V. A. Karpinskému Lenin oznamuje, že dostal „potěšující zprávy“ z Ruska, píše o rozhodnutí obnovit vydávání ústředního orgánu SDDSR, listu Social-demokrat, a otisknout v nejbližším, 33. čísle manifest o stanovisku bolševiků k válce. „Do pondělka,“ píše Lenin, „Vám pošleme menší opravy k manifestu a *pozměněný* podpis (neboť po navázání spojení s Ruskem už vystupujeme *oficiálněji*).“ Ukládá V. A. Karpinskému, aby zajistil v Ženevě pro list Social-demokrat tiskárnu.

4. (17.) nebo
5. (18.) října Lenin posílá V. A. Karpinskému opravy k manifestu a Odpověď Vanderveldovi, dává pokyn k sazbě 33. čísla listu Social-demokrat a žádá o zaslání korektury.

8. (21.) října Lenin posílá dopis A. G. Šljapnikovovi s upozorněním, že je žádoucí, aby v případě svolání dumy bolševická frakce vystoupila a vyhlásila své „principiální

stanovisko“; upozorňuje na nebezpečí intrik likvidátorů a oportunistů, zdůrazňuje, že je zapotřebí dodržovat zásadní linii a odhodlaně bojovat proti mezinárodnímu oportunismu. K dopisu Lenin přikládá své připomínky k Odpovědi Vanderveldovi.

13. (26.) října Lenin vystupuje ve švýcarském městě Clarens s přednáškou o válce a pořizuje si zápis diskuse.
14. (27.) října V dopise A. G. Šljapnikovovi Lenin děkuje za zprávy pro ústřední orgán o událostech v Rusku, dává instrukce k organizování přepravy „jak dopisů (1), tak lidí (2), tak i literatury (3)“ do Ruska přes Stockholm; ostře kritizuje postoj Kautského, Troelstra a dalších oportunistů a odhaluje jejich manévrování; radí, aby se hleděl sblížit s Höglundem a dalšími švédskými levicovými sociálními demokraty; zdůrazňuje, že „celé jádro úkolu v Rusku je teď v tom, aby se po ideové stránce organizovaně čelilo oportunistům z internacionály a Kautskému“.
- Nejdříve*
14. (27.) října Lenin přednáší v curyšském Národním domě na téma Válka a sociální demokracie; pořizuje zápis diskuse, která trvala dva večery. Přednášky se zúčastnilo asi 400 lidí, mezi nimiž byli sociální demokraté z různých zemí.
17. (30.) října V dopise M. V. Kobeckému do Kodaně píše N. K. Krupská, že ho Lenin prosí, aby mu posílal výstřižky z dánských novin o krachu II. internacionály.
18. (31.) října V dopise A. G. Šljapnikovovi Lenin upozorňuje, že bolševici nepůjdou na žádné konference svolávané sociálšovinisty a centristy; „nevyjadřujte,“ žádá Šljapnikova, „seběmenší důvěru ani přímo, ani nepřímo nikomu z oportunistů“; pověřuje ho, aby zjistil, jaké jsou možnosti pro vydávání sociálně demokratické literatury ve Švédsku; zdůrazňuje, že hlavním úkolem revoluční sociální demokracie je nemilosrdný boj proti šovinismu maskovanému heslem o „obraně vlasti“, zejména proti „socialistickému šovinismu“ Plechanova, Guesda a Kautského,

a propaganda revoluce, propaganda přeměny imperialistické války ve válku občanskou.

*Před 19. říjnem
(1. listopadem)* Lenin píše dopis pařížské sekci bolševiků, v němž vyjadřuje uspokojení nad tím, že většina sekce zůstala věrna revolučnímu socialismu.

*19. října
(1. listopadu)* Za Leninovy redakce vychází po roční přestávce 33. číslo ústředního orgánu SDDSR, listu Social-demokrat; obsahuje manifest ÚV SDDSR, Válka a sociální demokracie v Rusku, napsaný Leninem, a jeho článek Stav a úkoly socialistické internacionály.

*Nejdříve
19. října
(1. listopadu)* Lenin posílá manifest ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku mezinárodnímu socialistickému byru.

*Mezi 29. říjnem
a 8. listopadem
(11. a 21.
listopadem)* Lenin píše dopis redakcím listů Vorwärts a Arbeiter-Zeitung, v němž protestuje proti tomu, že tyto listy překroutily znění jeho přednášky o válce a socialismu, která se konala v Curychu.

*Nejdříve 31. října
(13. listopadu)* V dopise K. Radkovi, který se podílel na publikacích německých levicových sociálních demokratů, se Lenin dotazuje, zda by bylo možné manifest ÚV SDDSR Válka a sociální demokracie v Rusku vydat v němčině.

*V říjnu až
srpnu 1915* Lenin a podle jeho pokynů N. K. Krupská korespondují s pařížskou sekcí SDDSR prostřednictvím tajemníka sekce G. J. Běleňkého, členů sekce S. I. Gopnerové, L. N. Stalové a dalších.

*1. (14.)
listopadu* V dopise V. A. Karpinskému Lenin sděluje, že 33. číslo listu Social-demokrat bylo dopraveno do jednoho z míst nedaleko hranic a vbrzku bude převezeno do Ruska; píše o tom, že zkrácené znění manifestu ÚV SDDSR bylo otištěno v listu La Sentinelle, vycházejícím ve Švýcarsku v La Chaux-de-Fonds, a vyjadřuje přání, aby byl manifest otištěn v ženevských novinách.

V dopise své sestře A. I. Uljanovové-Jelizarovové do

Petrohradu Lenin oznamuje, že dostal dopisy od ní a od M. T. Jelizarova, píše o svém životě a práci v Bernu, o dokončení stati Karel Marx; vyjadřuje obavu o knihy zanechané v Poroninu; prosí o zprávu, zda by bylo možné obnovit vydávání časopisu Prosvěščenije.

V dopise A. G. Šljapnikovovi vyjadřuje Lenin uspokojení nad tím, „že ústřední orgán došel a bude odeslán tam, kam je třeba“; dává Šljapnikovovi pokyny, jak má vystoupit na sjezdu švédských sociálních demokratů; podrobně vysvětluje nesprávnost hesla „mír“ v době imperialistické války.

Na Leninův pokyn je manifest ÚV SDDSR poslán A. M. Kollontajové, aby byl otištěn v novinách švédských a norských levicových sociálních demokratů.

4. (17.)
listopadu

Lenin odesílá rukopis stati Karel Marx do Ruska do redakce Encyklopedického slovníku vydavatelství Granatových.

V dopise tajemníkovi redakce vydavatelství Granatových Lenin píše, že posílá stať Karel Marx; vyslovuje přání, aby byly v článku ponechány všechny citáty z děl a dopisů K. Marxe a B. Engelse, které obsahují nejdůležitější poučky marxismu; žádá, aby mu byla zaslána korektura nebo obtah stati.

5. (18.)
listopadu

V postskriptu k dopisu N. K. Krupské V. A. Karpinskému Lenin oznamuje, že mu posílá La Sentinelle, číslo 265 s manifestem ÚV SDDSR, a prosí Karpinského, aby jej umístil v dalších listech; píše, že posílá manifest do některých francouzských, anglických a německých novin.

7. (20.)
listopadu

V dopise V. A. Karpinskému dává Lenin pokyn, aby bylo vytištěno ještě 1000 exemplářů 33. čísla listu Social-demokrat.

8. (21.)
listopadu

V souvislosti se šovinistickou agitací G. V. Plechajova pověřuje Lenin V. A. Karpinského, aby uspo-

řádal přednášku I. F. Armandové ve francouzštině na téma Různé směry ruských socialistů podle stanoviska k válce.

9. (22.)
listopadu až
v srpnu 1915

Lenin dává v dopisech V. A. Karpinskému praktické pokyny k přípravě 34. až 44. čísla listu Social-demokrat.

12. (25.)
listopadu

Lenin se dovídá z novin o zatčení bolševiků, kteří se zúčastnili porady v Ozerkách u Petrohradu, a posílá telegram jednomu z vůdců švédské sociální demokracie C. H. Brantingovi s prosbou, aby zjistil, zda byli zatčeni členové Sociálně demokratické dělnické frakce Ruska.

V dopise A. G. Šljapnikovovi píše Lenin o tom, že poslal C. H. Brantingovi telegram; kategoricky se vyslovuje proti tomu, aby A. G. Šljapnikov odjel ze Stockholmu do Dánska; zdůrazňuje význam navazování soustavných, pravidelných a rozsáhlých styků s Ruskem.

15. (28.)
listopadu

Lenin v dopise A. G. Šljapnikovovi sděluje, že dostal telegrafickou odpověď od C. H. Brantinga, která potvrzuje zatčení členů Sociálně demokratické dělnické strany Ruska; poukazuje na obtížnou práci strany a vyjadřuje přesvědčení, že bolševici tyto obtíže překonají; žádá, aby se Šljapnikov pustil „ze všech sil do navazování spojení v Pitěru“.

Mezi 15. a 25.
listopadem
(28. listopadem
a 8. prosincem)

V dopise A. M. Kollontajové do Oslo Lenin děkuje za text výzvy k ženám, kterou schválili členové stockholmské skupiny pro spolupráci s SDDSR, a za nabídnuté informace o Anglii pro ústřední orgán; upozorňuje, že je třeba, aby se levicovní internacionalisté sblížili a více stýkali, a objasňuje nesprávnost názoru Kollontajové na hesla „občanská válka“ a „mír“. Zdůrazňuje, jak nebezpečné a škodlivé je „povšechné sjednocování“.

Před
22. listopadem
(5. prosincem)

Lenin čte provolání Jménem spisovatelů, umělců a herců, podepsané mimo jiné Maximem Gorkým a otištěné v 223. čísle listu Russkoje slovo, podtrhává

části textu a dělá si poznámky; píše do listu Social-demokrat noticku Autorovi Písňě o Sokolu.

22. listopadu
(5. prosince) Leninovy články Jeden německý hlas o válce a Autorovi Písňě o Sokolu vycházejí ve 34. čísle listu Social-demokrat.
- Po 22. listopadu
(5. prosinci) V dopise V. A. Karpinskému vyjadřuje Lenin přání, aby mu S. M. Semkov, který žije v Ženevě, posílal stručné výpisky z toho nejzajímavějšího a nejdůležitějšího v listu Vorwärts, aby mohl „sledovat, co dělá Vorwärts“, a také výpisky z německých novin v Americe.
26. listopadu
(9. prosince) Lenin v dopise V. A. Karpinskému píše, že s 36. číslem listu Social-demokrat „bude nutno posečkat“, a vyslovuje nesouhlas s připomínkami Karpinského k článku O národní hrdosti Velkorusů.
29. listopadu
(12. prosince) V 35. čísle listu Social-demokrat vycházejí Leninovy články Mrtvý šovinismus a živý socialismus (Jak obnovit internacionálu?) a O národní hrdosti Velkorusů.
- Před 3. (16.)
prosincem Lenin písemně žádá M. V. Kobeckého, aby ho informoval o dělnickém hnutí a akcích proti sociálšovinismu ve skandinávských zemích.
3. (16.)
prosinec Lenin se v Bernu účastní přednášky L. Martova Válka a krize socialismu a vystupuje v diskusi s kritikou jeho stanoviska.
9. (22.)
prosinec V dopise M. I. Uljanovové do Moskvy Lenin žádá, aby mu našla nakladatele pro knihu o agrární otázce, kterou zamýšlí napsat, a aby v redakci vydavatelství Granatových zjistila, zda dostali jeho stať Karel Marx.
- Nejdříve 15.
(28.) prosince V dopise A. G. Šljapnikovovi Lenin vymezuje postoj, který má Šljapnikov zaujmout v případě, že se zúčastní lednové konference socialistů neutrálních zemí v Kodani. V postskriptu k dopisu vyjadřuje

názor, že lépe bude vůbec se této konference ne-zúčastnit.

*V noci z 18.
na 19. prosince
(z 31. prosince
na 1. leden 1915)* Lenin se setkává s členy baugyské skupiny a některých sekcí SDDSR, kteří k němu přijeli.

*21. prosince
(3. ledna 1915)* V telegramu tajemníkovi redakce vydavatelství Granatových souhlasí Lenin s tím, aby stať Karel Marx byla z cenzurních důvodů zkrácena.

V dopise V. A. Karpinskému žádá adresáta, aby si promyslel, zda by bylo možné vydávat list Social-demokrat jako týdeník.

*Mezi
21. prosincem
a 3. lednem 1915
(3. a 16. lednem)* Lenin probírá s R. Grimmem stanovisko ke konferenci socialistů neutrálních zemí svolané na 17. leden do Kodaně.

V dopise A. G. Šljapnikovovi dává adresátovi pokyn, aby se ne-zúčastňoval kodaňské konference a omezil se na zaslání manifestu ÚV SDDSR.

*22. prosince
(4. ledna 1915)* Lenin v dopise tajemníkovi redakce vydavatelství Granatových potvrzuje, že sice souhlasí, aby byly z cenzurních důvodů vypuštěny dvě kapitoly ze stati Karel Marx, a to Socialismus a Taktika třídního boje proletariátu, ale vyslovuje politování; dotazuje se, zda by bylo možné provést některé opravy v části o dialektice; vyslovuje přání napsat pro Encyklopedický slovník stati z oblasti politické ekonomie, politiky, dělnického hnutí, filozofie a dalších oborů; sděluje také, že N. K. Krupská by se mohla ujmout článků z oblasti pedagogiky.

*25. prosince
(7. ledna 1915)* V dopise baugyské skupině upozorňuje Lenin jménem redakce listu Social-demokrat a zahraničního byra ÚV SDDSR, že je nepřijatelné chtít vydávat odděleně od ústředního orgánu list Zvězda, zdůrazňuje, že je důležité soustředit materiální prostředky a publicistické síly na vydávání ústředního orgánu.

27. prosince (9. ledna 1915) Leninův článek A co dál? (O úkolech dělnických stran vzhledem k oportunistu a sociálšovinismu) vychází v 36. čísle listu Social-demokrat.
28. prosince (10. ledna 1915) Lenin rediguje návrh dopisu zahraničního byra ÚV zahraničním sekcím se zprávou o připravovaném sjezdu zahraničních sekcí a o dalších otázkách.
30. prosince (12. ledna 1915) Lenin v dopise do Cařihradu M. M. Meleněvskému (Baskovi), jednomu z vůdců buržoazního nacionalistického Svazu osvobození Ukrajiny, odmítá jeho návrh na společné akce a zdůrazňuje, že bolševici stojí na stanovisku revoluční sociální demokracie a nemají společnou cestu se Svazem, který hájí nacionalistické zájmy buržoazie.
- Koncem prosince Lenin v dopise A. M. Kollontajové píše, že dostal žádost Nezávislé labouristické strany, aby odpověděl v anketě na otázky o stanovisku bolševiků k válce a k heslu míru; zdůrazňuje, že na prvním místě se musí „propagovat ilegální organizace a občanská válka proletariátu proti buržoazii“; píše odpověď anglické Nezávislé labouristické straně, v níž vysvětluje stanovisko bolševiků.
- V prosinci až lednu 1915 Lenin a na jeho pokyn N. K. Krupská korespondují s S. G. Buačidzem (Noemem), který pobývá v Sofii.
- V prosinci až srpnu 1915 Lenin a na jeho pokyn N. K. Krupská korespondují s tajemníkem londýnské sekce SDDSR M. M. Litvinovem.

1915

4. a 11. (17. a 24.) ledna Lenin v dopisech I. F. Armandové kriticky analyzuje osnovu její brožury pro dělnice.
14. (27.) ledna Lenin si dělá poznámky v brožurě C. Legiena Proč se musí odboroví funkcionáři více zúčastňovat vnitrostranického života^[320]. Tuto brožuru kritizuje ve své práci Krach II. internacionály.

17. nebo 18.
(30. nebo 31.)
ledna V dopise A. G. Šljapnikovovi schvaluje Lenin jeho plán cesty do Ruska a radí mu „připravit jej co nejsystematičtěji a nejdůkladněji“; oznamuje mu, že dostal list Naše slovo, který začal vycházet namísto Golosu, informuje ho o neshodách v táboře likvidátorů; píše, že vbrzku vyjde 37. číslo listu Social-demokrat.
19. ledna
(1. února) Leninovy články Ruští Südekumové a Jakou „jednotu“ proklamoval Larin na švédském sjezdu? vycházejí v 37. čísle listu Social-demokrat.
- Před 23. lednem
(5. únorem) Lenin posílá A. G. Šljapnikovovi letáky, aby je dopravil do Ruska.
- Před 27. lednem
(9. únorem) Lenin píše návrh deklarace ÚV SDDSR pro připravovanou konferenci socialistů zemí Dohody v Londýně a posílá ho v dopise M. M. Litvinovovi, aby s ním seznámil konferenci socialistů zemí Dohody.
27. ledna
(9. února) Lenin píše dopis redakci listu Naše slovo, v němž jménem ÚV SDDSR vyslovuje souhlas s návrhem redakce projednat plán společného postupu proti „oficiálnímu sociálpatriotismu“ v souvislosti s konferencí socialistů zemí Dohody a uvádí text návrhu deklarace ÚV SDDSR; zdůrazňuje, že organizační výbor a Bund jsou pro „oficiální sociálpatriotismus“.
- V dopise M. I. Uljanovové děkuje za zasluku knih a píše o svém životě v Bernu; poukazuje na růst protišovinistických nálad v Sociálně demokratické straně Německa a prosí, aby mu posílala knihy a výstřižky z novin a časopisů o oportunismu.
29. ledna
(11. února) V dopise A. G. Šljapnikovovi píše Lenin o návrhu redakce listu Naše slovo a uvádí, že dostal k nahlédnutí dopis C. Huysmanse M. M. Litvinovovi; v dopise Huysmans svolává na 20. únor výkonný výbor mezinárodního socialistického byra a organizuje jednání s delegáty z Anglie, Francie a Ruska. Lenin odhaluje podstatu tohoto manévrování, píše o odpovědi listu Naše slovo a poznamenává: „Naděje, že bychom se s nimi dohodli, je nevalná“; uvádí, že „jak... v Rus-

ku, tak na celém světě se začíná projevovat nové základní seskupení uvnitř sociální demokracie: šovinisté („sociálpatrioti“) a jejich přátelé, jejich obhájci, — a antišovinisté“; informuje Šljapnikova o rozhovoru se dvěma plechanovovci, kteří přijeli do Bernu, a radí mu, jak s nimi jednat.

- Koncem ledna* V telegramu J. B. Bošové a G. L. Pjatakovi do New Yorku Lenin oznamuje, že je svolána konference zahraničních sekcí SDDSR do Bernu, a zve je, aby na ni přijeli.
- Po lednu* Lenin píše stať Pod cizí vlajkou.
- 7. (20.) února* Lenin v dopise V. A. Karpinskému žádá, aby ženevská sekce bolševiků učinila potřebné kroky a zorganizovala pravidelné vycházení ústředního orgánu Social-demokrat.
- 10. (23.) února* Lenin se v Bernu účastní mezinárodního protestního shromáždění sociálních demokratů a členů odborových organizací proti soudnímu procesu s bolševickými poslanci Státní dумы v Rusku.
- Před 14. (27.) únorem* Lenin řídí přípravy na konferenci zahraničních sekcí SDDSR, dává praktické pokyny ke svolání konference a píše návrhy nejdůležitějších rezolucí.
- 14.—19. února (27. února až 4. března)* Lenin předsedá konferenci zahraničních sekcí SDDSR v Bernu; referuje k hlavnímu bodu programu: Válka a úkoly strany; účastní se diskuse o rezolucích konference a debatuje s delegáty.
- Jménem redakce ústředního orgánu jedná s J. B. Bošovou, G. L. Pjatakovem a N. I. Bucharinem o přípravě vydávání časopisu *Kommunist*.
- Před 18. únorem (3. březnem)* Lenin si dělá poznámky v brožuře J. Borchardta Před 4. srpnem 1914 a poté^[231]; píše o ní ve svém článku Jak policie a reakcionáři chrání jednotu německé sociální demokracie.

18. února
(3. března) Leninovy články Jak policie a reakcionáři chrání jednotu německé sociální demokracie a O londýnské konferenci vycházejí v 39. čísle listu Social-demokrat.
27. února
(12. března) Lenin píše dopis holandské socialistce H. Rolandové-Holstové v souvislosti s přípravou mezinárodní socialistické konference žen.
10. (23.) března Lenin píše odpověď redakci listu Naše slovo, která se po londýnské konferenci socialistů z dohodových zemí znovu obrátila na ÚV SDDSR s návrhem na společný postup při sjednocování internacionalistů; vyjadřuje nesouhlas s tím, že Naše slovo počítá mezi internacionalisty Bund a organizační výbor, které ve skutečnosti podporují sociálšovinisty; zdůrazňuje, že nevyhnutelnou podmínkou sjednocení internacionalistů je rozhodný organizační rozchod se všemi odrůdami oportunistů.
11. (24.) března Lenin se účastní pohřbu J. V. Krupské.
- Před 13. (26.)
březnem Lenin píše návrh rezoluce pro mezinárodní socialistickou konferenci žen.
- 13.—15.
(26.—28.)
března Lenin řídí práci delegace ÚV SDDSR na mezinárodní socialistické konferenci žen v Bernu; hovoří s R. Grimmem o návrhu rezoluce konference.
- Mezi 13. a 15.
(26. a 28.)
březnem Lenin navštěvuje v nemocnici bolševika A. Skovna.
16. (29.) března Ve 40. čísle listu Social-demokrat vycházejí Leninovy články Konference zahraničních sekcí SDDSR, Co dokázal proces proti Sociálně demokratické dělnické frakci Ruska?, Na okraj londýnské konference a K ilustraci hesla občanské války.
- Před 21. březnem
(3. dubnem) Lenin pročítá zprávu delegace ÚV na mezinárodní socialistické konferenci žen; řídí přípravu delegace ÚV SDDSR na mezinárodní konferenci socialistické mládeže.

21. března
(3. dubna) Lenin píše a za ÚV SDDSR podpisuje potvrzení (v němčině) I. F. Armandové (Inesse) a G. I. Safarovovi (Jegorovovi), že jsou zmocnění účastnit se mezinárodní konference socialistické mládeže jako představitelé organizací mládeže solidárních s ÚV SDDSR.
- 22.—24. března
(4.—6. dubna) Lenin řídí činnost delegace ÚV SDDSR na mezinárodní konferenci socialistické mládeže v Bernu.
- Po březnu až
před zářím 1915 Lenin vpisuje poznámky a připomínky do brožury francouzského socialisty P. Golaye Socialismus umírající a socialismus, který se musí obrodit^[388]. Rozboru této brožury věnoval Lenin článek Poctivý hlas francouzského socialisty.
- 4.—6.
(17.—19.)
dubna Lenin v korespondenci s J. Bogrovským a J. S. Haneckým posuzuje možnost přesídlení redakce listu Social-demokrat do Stockholmu.
- Před 14. (27.)
dubnem Lenin píše osnovu přednášky nebo článku První máj a válka.
- Před 18. dubnem
(1. květnem) Lenin vpisuje poznámky a připomínky do brožury K. Kautského Internacionálnost a válka^[308]. Tuto brožuru Lenin kritizuje ve svých článcích Sofizmata sociálšovinistů a Krach II. internacionály.
18. dubna
(1. května) Ve 41. čísle listu Social-demokrat vycházejí Leninovy články Sofizmata sociálšovinistů, O sjednocení internacionalistů, Buržoazní filantropové a revoluční sociální demokracie.
- Před 19. dubnem
(2. květnem) Lenin dává pokyny pařížské sekci bolševiků, jak organizovat klub sociálních demokratů-internationalistů.
22. dubna
(5. května) V dopise holandskému levicovému sociálnímu demokratovi Hermanu Gorterovi schvaluje Lenin myšlenku vydávat mezinárodní socialistický časopis; předkládá návrh vydávat v němčině brožury zaměřené proti mezinárodnímu sociálšovinismu.

V dubnu V. I. Lenin a N. K. Krupská posílají pařížské sekci bolševiků pozdrav k 1. máji.

Koncem dubna až začátkem května Lenin vede v Bernu organizační poradou redakce časopisu *Kommunist*.

Začátkem května až v září Lenin řídí přípravné práce k vydání 1. čísla časopisu *Kommunist*; píše články pro časopis a rediguje materiály jiných autorů; vede boj proti N. I. Bucharinovi, G. L. Pjatakovi a J. B. Bošově, kteří zaujímají nesprávná stanoviska v řadě základních otázek a snaží se přeměnit časopis ve svůj frakční orgán.

8. (21.) května Leninův článek *Krach platonického internacionalismu* vychází ve 42. čísle listu *Social-demokrat*.

Po 9. (22.) květnu V dopise A. M. Kollontajové vyslovuje Lenin kritické připomínky k jejím článkům uveřejněným v listu *Naše slovo* a připravovaným pro časopis *Kommunist*, v nichž schvalovala nesprávné názory levicových sociálních demokratů ze skandinávských zemí, kteří vystupovali proti bodu minimálního programu „ozbrojení lidu“; žádá ji, aby shromáždila a zpracovala pro *Kommunist* materiál o boji oportunistického a revolučního proudu v sociální demokracii skandinávských zemí.

19. května (1. června) Leninův článek *O boji proti sociálšovinismu a rezoluce*, kterou Lenin napsal pro delegaci ÚV SDDSR na Mezinárodní socialistické konferenci žen, byly uveřejněny jako příloha k 42. číslu listu *Social-demokrat*.

Lenin dostal dopis od S. G. Buačidzeho (Noema) ze Sofie o boji bulharských levicových sociálních demokratů (těšňaků) proti válce.

20. května (2. června) Lenin dostal dopis S. G. Buačidzeho (Noema) se zprávou o balkánských sociálně demokratických stranách a jejich postoji k listu *Social-demokrat*.

Po 20. květnu (po 2. červnu) Lenin dostal z Bulharska tři sešity časopisu *Novo vreme*, list *Rabotničeski vestnik* a tři sešity časopisu

Narod — orgánu „širokých“ sociálních demokratů.

Před 24. květnem Kvůli nemoci N. K. Krupské odjíždí Lenin z Bernu
(6. červnem) do švýcarské horské vesničky Sörenberg.

Do konce května Lenin studuje knihu K. Clausewitze O válce^[239] a pořizuje si z ní výpisky a poznámky. Clausewitzovu knihu Lenin cituje ve svých pracích Krach II. internacionály a Socialismus a válka. Lenin píše poznámky a glosy do brožury H. Cunowa Krach strany?^[243]. Tuto brožuru podrobil Lenin kritice ve stati Krach II. internacionály.

V druhé polovině května až v první polovině června Lenin píše pro časopis Kommunist stať Krach II. internacionály.

Začátkem června až v srpnu Lenin koresponduje s levicovými sociálními demokraty-internacionalisty z různých zemí, aby je sjednotil a připravil společnou deklaraci pro nadcházející první mezinárodní socialistickou konferenci; ukládá bolševickým sekcím, aby navázaly styky s internacionalisty v různých zemích; žádá, aby se přeložily a vytiskly základní stranické dokumenty týkající se světové imperialistické války: manifest ÚV SDDSR a rezoluce bernské konference; řídí přípravu na mezinárodní socialistickou konferenci v Zimmerwaldu.

Po 6. (19.) červnu V dopise K. Radkovi do Bernu odsuzuje Lenin jednání R. Grimma, který chtěl při přípravě mezinárodní socialistické konference pominout ÚV SDDSR a předložit konferenci centristický program. Lenin formuluje stanovisko bolševiků: „1. jít, jestliže je pozvou; 2. *předem* sjednotit ‚levé‘, tj. přívržence *revolučních akcí* proti *vlastní* vládě“; 3. předložit jménem bolševiků a holandské a německé levice návrh rezoluce proti kautskistickému návrhu; 4. přihlásit na konferenci 2–3 řečníky.

V dopise holandskému socialistovi D. Wijnkoopovi do Zwolle v Nizozemí píše o počínajícím revolučním vření a pokusu K. Kautského a ostatních centristů „udusit“ je pomocí „levicově zabarvených frází“

o míru; zdůrazňuje, že je nutné napomáhat rozvoji revolučního hnutí pod heslem přeměny imperialistické války ve válku občanskou; informuje o chystané konferenci internacionalistů a ptá se, může-li strana holandských levicových sociálních demokratů vyslat na konferenci svého zástupce a pokládá-li Wijnkoop za možné, aby SDDSR a strana holandské levice vystoupily na konferenci se společnou deklarací (nebo rezolucí).

11. (24.) června Lenin v dopise V. A. Karpinskému žádá, aby mu zaslal list organizačního výboru Izvěstija, č. 2 a všechny knižní novinky vycházející v Ženevě; ptá se, jak tráví letní dovolenou a jak postupuje léčení; radí mu, aby více jezdil na kole a koupal se.

Po 11. (24.) červnu Lenin píše pro časopis Kommunist článek Jak se slučuje přísluhování reakci s hrou na demokracii.

Po 28. červnu (11. červenci) Lenin píše v dopise A. M. Kollontajové o první poradě pro přípravu mezinárodní socialistické konference a o blížící se druhé poradě; pokládá za nutné, aby se jí zúčastnili švédští a norští levicoví sociální demokraté; žádá, aby urychleně přeložila do švédštiny a norštiny manifest ÚV SDDSR a rezoluce bernské konference zahraničních sekcí SDDSR a zjistila, zda zástupci levice ve skandinávských zemích jsou ochotni na tomto podkladu připravit společnou deklaraci nebo rezoluci; vysvětluje stanovisko ÚV SDDSR, je přesvědčen, že levicoví sociální demokraté musí na konferenci vystoupit se společným ideovým prohlášením, v němž bezpodmínečně odsoudí sociálšovinisty a oportunisty, dohodnou program revolučních akcí, odmítnou heslo „obranu vlasti“ aj.

Lenin posílá K. Radkovi do Bernu zprávu delegáta ÚV SDDSR na předběžné poradě pro přípravu mezinárodní socialistické konference, žádá ho, aby pořídil kopii a dal ji uveřejnit v časopisu Lichtstrahlen; zdůrazňuje, že je nutné, aby se německá levice sjednotila a postupovala společně; pokládá za velice důležité, aby se uskutečnila porada s některými pří-

- slušníky německé levice, a žádá Radka, aby ji zorganizoval.
- Nejpozději v červnu* Lenin si dělá poznámky v brožurách; U. Sinclair and R. Blatchford, *Socialismus a válka*^[397]; E. D. Morel, *Jak vypukla válka*^[370]. O těchto brožurách píše v článku *Anglický pacifismus a anglický odpor k teorii*.
- V červnu* Lenin píše článek *Anglický pacifismus a anglický odpor k teorii*.
- V červnu až červenci* Lenin si dělá poznámky v knize E. Davida *Sociální demokracie ve světové válce*^[247]. Tuto knihu pak kriticky rozebral v článku *Základní dílo německého oportunistu o válce* a zmiňuje se o ní i v jiných pracích.
- Lenin píše pro časopis *Kommunist* článek *Základní dílo německého oportunistu o válce*.
- V červenci až srpnu* Lenin koresponduje ze Sörenbergu s členem redakce listu *Social-demokrat* G. J. Zinovjevem o vydávání ústředního tiskového orgánu a o časopisu *Kommunist*.
- V červnu až září* Lenin píše poznámky k článku M. N. Pokrovského *Viníci války*, který Pokrovskij napsal pro časopis *Kommunist*, a dochází k závěru, že ho nelze v tomto časopisu uveřejnit.
- Začátkem července až v srpnu* Lenin píše článek *K hodnocení hesla „mír“ a Otázka míru a brožuru Socialismus a válka (Stanovisko SDDSR k válce)*.
- Před 8. (21.) červencem* Lenin sestavuje osnovu článku *O porážce vlastní země v imperialistické válce*.
- 8. (21.) července* Lenin se v dopise V. A. Karpinskému ptá, zda je možné v Ženevě vytisknout brožuru *Socialismus a válka* levněji; žádá, aby mu sdělil přesný rozpočet a udal termín tisku.

Po 11. (24.)
červenci

Lenin upozorňuje v dopise D. Wijnkoopa, že je nutné co nejdříve a definitivně dokončit vypracování „mezinárodní deklarace zásad marxistické levice“, kritizuje omyly levicových sociálních demokratů v otázce ozbrojení lidu, zdůrazňuje důležitost obhajoby práva národů na sebeurčení, odsuzuje centristické stanovisko H. Rolandové-Holstové. Nejdůležitější úkol levicových demokratů spatřuje Lenin v tom, aby „jasně rozlišovali mezi marxistickou levicí na jedné straně a mezi oportunisty (i kautskisty) a anarchisty na straně druhé“; zdůrazňuje, že je třeba vysvětlovat masám v ilegálním tisku otázky revolučního boje.

Před 13. (26.)
červencem

Lenin píše návrh rezoluce (deklarace) levicových sociálních demokratů pro chystanou první mezinárodní socialistickou konferenci.

13. (26.)
července

Lenin v dopise A. M. Kollontajové vysvětluje důležitost a nutnost programového požadavku ozbrojení lidu a práva národů na sebeurčení, zmiňuje se o chybném stanovisku levice v těchto otázkách, sděluje, že jí poslal návrh deklarace (rezoluce) levicových internacionalistů pro mezinárodní socialistickou konferenci, a žádá, aby ji přeložila, předala zástupcům levice ve Švédsku a Norsku a sdělila mu své připomínky.

Ve 43. čísle listu Social-demokrat vycházejí Leninovy články O porážce vlastní vlády v imperialistické válce a O situaci v sociální demokracii Ruska.

Před 14. (27.)
červencem

Lenin sděluje v dopise D. Wijnkoopovi, že mu posílá návrh rezoluce levicových sociálních demokratů pro první mezinárodní socialistickou konferenci.

15. (28.)
července

Lenin sděluje v dopise V. A. Karpinskému, že brožura Socialismus a válka je už „celá napsaná“, a žádá, aby byla urychleně vydána.

Po 17. (30.)
červenci

Lenin dostal dopis od ruských zajatců v Německu s žádostí, aby odpověděl na řadu otázek. Z Leninova pověření s nimi koresponduje N. K. Krupská.

*Před 22.
červencem
(4. srpnem)*

Lenin v dopise K. Radkovi sděluje, že dostal jeho dopis pro D. Wijnkoopta a že jej odeslal se svým dovětkem na místo určení; uvádí, že ÚV SDDSR už připravil návrh deklarace, která má být jménem levicových sociálních demokratů předložena mezinárodní socialistické konferenci, a žádá, aby co nejrychleji zaslal pozměňovací návrhy nebo protinávrhy; zdůrazňuje, že levicovým sociálním demokratům záleží především na jasném, úplném a přesném vyhlášení zásad; pokládá za důležité, aby se levicoví sociální demokraté v Německu sjednotili a vystoupili s jasným prohlášením; kritizuje Radkovo nesprávné stanovisko v této otázce.

2. (15.) srpna

Lenin dostal dopis D. Blagoeva se zprávou o revolučním hnutí a boji proti imperialistické válce na Balkáně.

*2. nebo 3.
(15. nebo 16.)
srpna*

V dopise S. N. Ravičové do Ženevy dává Lenin instrukce k vydání brožury *Socialismus a válka*, píše, aby k brožuře byly rozhodně připojeny jako přílohy manifest ÚV SDDSR o válce, rezoluce poroninské porady ÚV se stranickými pracovníky o národnostní otázce a rezoluce bernské konference zahraničních sekcí SDDSR.

*3. nebo 4.
(16. nebo 17.)
srpna*

Lenin posílá v dopise V. A. Karpinskému text redakční poznámky k heslu *Spojené státy evropské* určené pro manifest ÚV SDDSR a žádá, aby byla zařazena na příslušné místo manifestu.

*Před 6. (19.)
srpnem*

Lenin oznamuje v dopise A. M. Kollontajové, že druhá porada pro přípravu mezinárodní socialistické konference byla odložena; je toho názoru, že švédští a norští levicoví sociální demokraté se mají sami postarat, aby dostali pozvání na konferenci, a že své požadavky, prohlášení a deklarace mají posílat ÚV SDDSR; žádá o připomínky k návrhu deklarace; ptá se, zda skandinávští levicoví socialisté jsou pro „náš společný manifest levicových sil různých zemí (bez ohledu na konferenci)“.

6. (19.) srpna

Lenin píše V. M. Kasparovovi do Bernu, že 5. září

bude zahájena mezinárodní socialistická konference; je proto velmi důležité, aby do té doby vyšla brožura *Socialismus a válka* v německém překladu; žádá, aby urychlil její vydání.

V dopise K. Radkovi kritizuje Lenin jeho návrh deklarace pro mezinárodní socialistickou konferenci: „Ani slovo o sociálšovinismu a (=) oportunistu a o boji proti nim!! Proč tak přikrášlovat zlo a skrývat před dělnickými masami jejich úhlavního nepřítele v sociálně demokratických stranách?... Váš návrh je příliš ‚akademický‘, není to bojové provolání, bojový manifest.“ Dále žádá o zaslání německého překladu svého návrhu deklarace a překladu rezoluce poro-
ninské porady ÚV SDDSR se stranickými pracovníky o národnostní otázce; zdůrazňuje, jak je důležité vydat ke konferenci brožuru *Socialismus a válka* v němčině.

Po 6. (19.)
srpnu

Lenin sděluje v dopise A. M. Kollontajové, že dostal prohlášení norských levicových sociálních demokratů; zdůrazňuje důležitost společného mezinárodního vystoupení levicových sil; vysvětluje, že je nutné rozlišovat typy válek a podporovat národně osvobo-
zenecké války.

10. (23.) srpna

Lenin dává v dopise A. G. Šljapnikovovi instrukce k jeho cestě do Ruska; informuje jej, že vyšlo 44. číslo listu *Social-demokrat*, časopis *Kommunist* a brožura *Socialismus a válka*; s uspokojením konstatuje, že události v Rusku potvrzují správnost stanoviska bolševiků a hesla „porážka vlastní vlády ve válce“, zdůrazňuje, že válečné neúspěchy pomáhají podkopávat carismus a usnadňují spojení revolučních dělníků Ruska s dělníky ostatních zemí; koncipuje taktiku strany v případě vítězství nad carismem; poukazuje na nutnost, aby se vedoucí skupiny soustředily přísně konspirativně ve dvou třech centrech, obnovily byro ÚV v Rusku a navázaly jeho stálé a pravidelné spojení se zahraničním byrem ÚV.

Ve 44. čísle listu *Social-demokrat* vychází Leninův článek O hesle Spojené státy evropské.

10.—14.
(23.—27.)
srpna Lenin koriguje brožuru Socialismus a válka; v dopisech V. A. Karpinskému a S. N. Ravičové je upozorňuje na opravy a doplňky v korektuře; zajišťuje překlad do němčiny.

Před 23. srpnem
(5. zářím) Lenin píše J. I. Rivlinové do Lausanne, že mezinárodní socialistická konference bude zahájena 5. zářím; žádá ji, aby vysvětlila socialistům P. Golayovi a Ch. Nainovi, že jejich přítomnost na konferenci je velmi žádoucí, a aby mu napsala, jaký je jejich názor.

Sděluje A. M. Kollontajové, že konference je svolána na 5. zářím; žádá, aby zástupci švédských a norských levicových sociálních demokratů přijeli do Švýcarska nejpozději 3. zářím; zdůrazňuje, že „jádrom boje bude: má-li se vyhlásit v Prinzipienklärung nelítostný (až do rozkolu) boj *oportunismu* = sociálšovinismu“.

OBSAH

Předmluva 7—26

1914

ÚKOLY REVOLUČNÍ SOCIÁLNÍ
DEMOKRACIE V EVROPSKÉ VÁLCE 27—33
Sociální demokracie Ruska o evropské válce 27
Rezoluce skupiny sociálních demokratů 27—33

EVROPSKÁ VÁLKA A MEZINÁRODNÍ
SOCIALISMUS 34—37

VÁLKA A SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE
V RUSKU 39—48

* DISKUSNÍ PŘÍSPĚVEK K PŘEDNÁŠCE
G. V. PLECHANOVA O STANOVISKU
SOCIALISTŮ K VÁLCE Z 28. ZÁŘÍ
(11. ŘÍJNA) 1914
Stručná novinová zpráva 49—51

* PŘEDNÁŠKA NA TÉMA PROLETARIÁT
A VÁLKA 1. (14.) ŘÍJNA 1914
Novinová zpráva 52—59

STAV A ÚKOLY SOCIALISTICKÉ
INTERNACIONÁLY 60—65

KAREL MARX (*Stručný životopis a výklad marxismu*) 67—115

* Hvězdičkou jsou označeny titulky Institutu marxismu-leninismu
při ÚV KSSS

Předmluva	69
Marxovo učení	74—83
Filozofický materialismus	75
Dialektika	77
Materialistické pojetí dějin	79
Třídní boj	81
Marxovo ekonomické učení	84—95
Hodnota	84
Nadhodnota	86
Socialismus	95
Taktika třídního boje proletariátu	99
Literatura	104
JEDEN NĚMECKÝ HLAS O VÁLCE	116—117
AUTOROVI PÍSNĚ O SOKOLU	118—119
MRTVÝ ŠOVINISMUS A ŽIVÝ SOCIALISMUS (<i>Jak obnovit internacionálu?</i>)	120—127
O NÁRODNÍ HRDOSTI VELKORUSŮ	128—132
1915	
A CO DÁL? (<i>O úkolech dělnických stran vzhledem k oportunismu a sociálšovinismu</i>)	133—140
RUŠTÍ SŮDEKUMOVÉ	141—147
JAKOU „JEDNOTU“ PROKLAMOVAL LARIN NA ŠVÉDSKÉM SJEZDU?	148—150
* NÁVRH DEKLARACE ÚV SDDSR PRO LONDÝNSKOU KONFERENCI SOCIALISTŮ ZEMÍ DOHODY	151—152
* POZNÁMKA K ČLÁNKU UKRAJINA A VÁLKA	153
POD CIZÍ VLAJKOU	155—177
I	159
II	165
III	170

JAK POLICIE A REAKCIONÁŘI CHRÁNÍ JEDNOTU NĚMECKÉ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE	178—180
O LONDÝNSKÉ KONFERENCI	181—183
KONFERENCE ZAHRANIČNÍCH SEKCI SDDSR	184—190
Rezoluce konference	184
O charakteru války	184
O hesle „obrany vlasti“	185
Hesla revoluční sociální demokracie	186
Oportunismus a krach II. internacionály	187
III. internacionála	188
Pacifismus a heslo míru	188
Porážka carské monarchie	189
Vztah k jiným stranám a skupinám	189
CO DOKÁZAL PROCES PROTI SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKÉ DĚLNICKÉ FRAKCI RUSKA?	191—199
NA OKRAJ LONDÝNSKÉ KONFERENCE	200—202
K ILUSTRACI HESLA OBČANSKÉ VÁLKY	203—204
SOFIZMATA SOCIÁLŠOVINISTŮ	205—209
O SJEDNOCENÍ INTERNACIONALISTŮ	210—214
BURŽOAZNÍ FILANTROPOVÉ A REVOLUČNÍ SOCIÁLNÍ DEMOKRACIE	215—216
KRACH PLATONICKÉHO INTERNACIONALISMU	217—222
O BOJI PROTI SOCIÁLŠOVINISMU	223—227
* NÁVRH REZOLUCE MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKÉ KONFERENCE ŽEN	228—230
KRACH II. INTERNACIONÁLY	231—286
I	234

II	239
III	243
IV	249
V	254
VI	260
VII	268
VIII	277
IX	283
ANGLICKÝ PACIFISMUS A ANGLICKÝ ODPOR K TEORII	287—293
JAK SE SLUČUJE PŘISLUHOVÁNÍ REAKCI S HROU NA DEMOKRACII?	294—296
ZÁKLADNÍ DÍLO NĚMECKÉHO OPORTUNISMU O VÁLCE	297—301
* NÁVRH REZOLUCE LEVICOVÝCH SOCIÁLNÍCH DEMOKRATŮ PRO PRVNÍ MEZINÁRODNÍ SOCIALISTICKOU KONFERENCI	302—304
O PORÁŽCE VLASTNÍ VLÁDY V IMPERIALISTICKÉ VÁLCE	305—310
O SITUACI V SOCIÁLNÍ DEMOKRACII RUSKA	311—316
K HODNOCENÍ HESLA „MÍR“	317—319
OTÁZKA MÍRU	320—325
SOCIALISMUS A VÁLKA (<i>Stanovisko SDDSR k válce</i>)	327—372
Předmluva k prvnímu (zahraničnímu) vydání	329
Předmluva k druhému vydání	330
<i>Kapitola I. Zásady socialismu a válka v letech 1914—1915</i>	331
Stanovisko socialistů k válkám	331
Historické typy novodobých válek	331
Rozdíl mezi válkou útočnou a obrannou	332

Nynější válka je válka imperialistická	333
Válka mezi největšími otrokáři za udržení a upevnění otroctví	334
„Válka je pokračování politiky jinými“ (totiž násilnými) „prostředky“	336
Příklad Belgie	337
Za co válčí Rusko?	338
Co je to sociálšovinismus?	339
Basilejský manifest	339
Pokrytecké odvolávání se na Marxe a Engelse	340
Krach II. internacionály	341
Oportunismus vrcholí v sociálšovinismu	342
Jednota s oportunisty znamená spojenectví dělníků s „vlastní“ národní buržoazií a rozkol mezinárodní revoluční dělnické třídy	343
„Kautskismus“	344
Heslo marxistů je heslem revoluční sociální demokracie	345
Příklad sbratřování v zákopech	346
Význam ilegální organizace	347
O porážce „vlastní“ vlády v imperialistické válce	347
O pacifismu a hesle míru	348
O právu národů na sebeurčení	349
<i>Kapitola II. Třídy a strany v Rusku</i>	350
Buržoazie a válka	350
Dělnická třída a válka	351
Sociálně demokratická dělnická frakce Ruska ve Státní dumě a válka	353
<i>Kapitola III. Obnovení internacionály</i>	356
Metoda sociálšovinistů a „středu“	357
Situace v opozici	358
Sociálně demokratická dělnická strana Ruska a III. internacionála	362
<i>Kapitola IV. Dějiny rozkolu a nynější situace sociální demokracie v Rusku</i>	364
„Economisté“ a stará Jiskra (1894—1903)	364
Menševismus a bolševismus (1903—1908)	365
Marxismus a likvidátorství (1908—1914)	366
Marxismus a sociálšovinismus (1914—1915)	368
Nynější situace v sociální demokracii Ruska	369
Úkoly naší strany	371
O HESLE SPOJENÉ STÁTY EVROPSKÉ	373—377

*POZNÁMKA REDAKCE LISTU SOCIAL-
-DEMOKRAT K MANIFESTU ÚV SDDSR
O VÁLCE

378

PŘÍPRAVNÉ MATERIÁLY

* Osnova stati Karel Marx	380—383
* O hesle přeměny imperialistické války ve válku občanskou	384
* Osnova brožury Evropská válka a evropský socialismus	385—392
* Návrh třetího bodu rezoluce Ústřední orgán a nový list, který byl schválen na konferenci zahraničních sekcí SDDSR	393
První máj a válka	394—402
Úvod	394
Zhroucení buržoazních národních vlastí	394
Krach oficiálních sociálně demokratických stran	397
Zhroucení maloburžoazních iluzí o kapitalismu	399
Zhroucení pacifistických snů	400
Co přineslo zhroucení iluzí	401
* Osnova článku O porážce vlastní země v imperialistické válce	403—404
* Varianta návrhu rezoluce levicových sociálních demokratů pro první mezinárodní socialistickou konferenci	405—407
Seznam dosud nenalezených Leninových prací	411—415
Seznam periodik, na jejichž redigování se V. I. Lenin podílel	416
Seznam prací, jejichž autorem je pravděpodobně V. I. Lenin	417—418
Poznámky	419—484
Seznam literatury, kterou V. I. Lenin cituje nebo o níž se zmiňuje	485—529
Jmenný rejstřík	530—587
Životopisná data	588—612

V. I. L E N I N

S E B R A N Ě S P I S Y

26

Podle 5. ruského vydání V. I. Lenin, Polnojesobranije sočiněnij, tom 26, Politizdat, Moskva. 1976, připraveného Institutem marxismu-leninismu při ÚV KSSS, přeložil kolektiv překladatelů. Kontrolní redaktorka Marie Vondrášková. Odpovědná redaktorka Naděžda Stupková. Obálka, vazba a grafická úprava. Milan Hegar. Výtvarný redaktor František Kraus. Technický redaktor Pavel Bednář. Vydání II. Praha 1986. Vydalo Nakladatelství Svoboda jako svou 5570. publikaci. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Náklad 1—30 000. AA 32,19 (text 31,87, ilustrace 0,32), VA 33,12. Tematická skupina 00/3.. Cena brož. výt. 11,50 Kčs, váz. výt. 17,— Kčs.

73/202-21-8.5

25-041-86 Kčs 17,—